

ANTONII AVGVSTINI IVRISCONSVLTI, HISPANI, Emendationum & Opinionum Libri IIII. Vnà cum

EIVSDEM AD MODESTINVM; siue De Excusationibus, libro singulari.

His maxima iuris ciuilis pars ex Florentinis Pandectis emendatur, & declaratur.

ITEM,

LAELII TAVRELLI IVRISCONSVLTI FANENSIS,

Ad Gallum & legem Velleam.
Ad Catonem & Paulum.
De militijs ex casu.



Ex Pandectarum Florentinarum exemplari.



Vnà cum locuplete rerum & uerborum in hisce memorabilium Indice.

ANTONII AVGVSTINI EMENDATIONVM ET OPINIONVM

Liber Primus, ad MICHAELEM MAIVM Procancellarium.



VM à primis temporib. ætatis ita nós, Mai, iuris ciuilis cognitioni dederimus, ut doctißimis hominib. audiendis multos annos peregrinationẽ nostrã nõ molestè tulerimus; & cum ab eorum latere discessimus, cœpimusq. nostras operas ad iuris ciuilis libros intelligendos applicare, qua in re & ueterũ peritorũ, & nostrorum temporum iuris interpretũ libris uteremur, addidissemusq. curæ nonnihil Latinæ Græcæq. linguæ, quòd utriusq. maximam cognitionem in nostror. libror. optimis auctorib. uideremus: Nulla res nos magis dubios incertosq. dimittebat, quàm quòd non eandem omnib. legum libris scripturam, quodq. molestißimè semper tuli, contrariam non uno atq. altero loco, sed penè sexcentis inueniremus. Namq. ita existimabam, non posse quemquam alior. disceptationes definire, aut de iure interrogatum respondere, aut discipulos docere suos, aut defendere clientes, quæ iurisconsulti munia esse putantur, si de legum ipsar. uerbis dubitaret. Itaq. cum didicißem optimã iuris ciuilis partem ex nobilißimis illis libris, qui Florentiæ nunc sunt, patrum nostror. memoria fuerant Pisis, exscriptã esse: cum primũ per ceterarum partium iuris studia licuit, à COSMO MEDICE *Tuscorum Duce humanißimo impetraui, per* IO. LVNAM *ciuem meum, uirum ob rei militaris peritiam, integerrimam fidem, generis nobilitatem, morũ comitatem, Cæsari Hetruriæq. toti ualde carum, ut mihi &* IO. METELLO *Sequano, adulescenti morib. & ingenio præclaris, tandiu illis libris uti liceret, quandiu nostror. libror. emendationi operam dare uoluimus. Nos uero id egimus, ut non solum, quæ in nostris libris mendosa esse uidebantur, mutaremus, sed etiam quæ uulgo clariora censerentur, non relinqueremus. propterea quod ea quæ aliter scripta in aliis sunt, quod ex ipsor. libror. lectione cognouimus, adulterina aduenticiaq. eße necesse est. Cum enim hi libri describi & interpertari cœpti sunt, quo*

tempore barbara quædam lingua erat sola, quæ ne his quidem temporib. quib. omnes disciplinæ in ueterem splendorem restituuntur, aboleri potest, nec à nostris gymnasijs, iudicijs, & libris expelli: ea omnia quæ aut græce scripta sunt, aut quæ habēt aliquid uetustioris elegantiæ, quæ maxima in ueterib. cōsultis fuit, in barbara et ignota dicendi genera maxima sententiæ mutatione facta conuerterunt. Deinde cum ea quæ propter librarior. errorem non multis litteris mendosa in Tuscis illis libris sunt, in ceteris scriptor. audacia et diuersa inter se, et multis modis mendosa, maximis interpretum cōtrouersijs causam dedissent, nos illa ipsa menda et errores, quorū maximæ parti diligens lector ignouerit, eisdē pene literis et lituris accepimus. Sed cum antiquissimum illud iuris ciuilis monumentū sine ullis aut raris uerborū atq. membror. spatijs scriptum sit, ipsaq. litterar. figura Romanæ græcæq. ueteri scripturæ proximè accedere uideatur, nisi quod quædam à Gothis accepta, qui iam inde à Theodosianis temporib. Latinis Græcisq. hominib. coniuncti fuerunt, agnoscere uidebamur, & fugientib. ob uetustatem litteris, & aliquot locis emendator. audacia obliteratis: ad has inquam difficultates Angeli Politiani libros adhibuimus, qui primus nostror. hominum errorem cognoscens, illos libros cum suis cōtulit, cuius laborib. multa Digestor. loca accepta ferenda sunt, quæ alijs eius libris usi ediderunt, & quod ad conficiendum illum laborē tam breui tempore (neq. enim tres amplius menses ei rei impendi) maxime utile fuit, usus sum & iudicio et ingenio præclaris & libris LAELII TAVRELLI *Fanensis doctissimi & integerrimi uiri, cuius hac eadem in re optime positi labores maximum propediem iuris ciuilis studiosis lumen præstabūt. His auxilijs usus, cū in illa festinatione nō satis tēporis adhibuissem ad singulor. utilitatem expendendam (id enim solum agebā, ut pænè dixerim totidem litteris nostri libri, quot illi constarent) Bononiam reuersus cœpi hos ipsos libros in eam rationem emēdatos, ad ceteros omnes, & ad interpretes eor. applicare: atq. ita reperi me non solum expectatione mea non esse frustratum, sed longe cōpendio rerum superatum. Neq. enim solum scribendi uarietate, quæ tertio quoq. uerbò inueniebatur, liberatus sum: sed & permulta quæ certa esse existimantur, maximo librarior. & interpretū peccato non recte scripta esse animaduerti. Quæ cum mihi necessaria esse uiderentur, quæ*

omnes

omnes qui iuris prudentiæ operam dant, nõ laterent, conceperam animo maius nostris uirib. onus: omnes has emendationes, nostrorumq. interpretum errores indicare. Neq. id tantum cogitabam, quod pro certo putarem Florentina emendatione mutandum esse, cõscribere: sed quod in Florentinis ipsis libris mancum, aut mutilum, aut incertũ esse existimarem, & ut uno uerbo dicã, omnes L. Pandectar. libros ad illor. scripturam, à quib. orti sunt, reducere. Sed me de cursu nostror. studior. Illustrissimi uiri FERNANDI CARDONENSIVM DVCIS *sororis uiri iussa, & mihi carissimor. fratrum preces, quib. ego nihil negare possum, domum reuocant, & nostra cogitata præcipitare cogunt. Accidit tamen percommodè, quod hi ipsi libri Lælij nostri opera, qui in maximis occupationib. maxima tamen diligentia & ante nostram lectionem & postea usus est, quamprimum in oculos manusq. omnium uenient. Itaq. nos Læliano munere contenti, maximos illos minutatim singula expendendi labores in aliud tempus reiecimus: tantũ selegimus insigniores quosdam locos, qui nobis aut ob Tuscos libros mendosi, aut ob nostrã illis de reb. opinionẽ nõ recte interpretati esse uidebantur: eosq. quattuor his libris collocauimus, quos Emendationũ atq. Opinionũ inscripsimus. His id à nobis actum est, ut illor. optimor. libror. scripturam, quippe quæ sola ut fuit, sic esse debuit, maximam lucem nostris libris afferre ostendamus. Addimus aliquando quæ nostra opinio sit de reb. ab his ignoratis, qui dicendi & Latinè loquendi artem ut ceteras disciplinas, quas omnes ueteres iurisconsulti complecti uidebantur, à iuris scientia alienas esse arbitrãtur. Librũ quoq. singularem ad Modestinũ, siue de Excusationib. quem superiorib. dieb. ad illustrẽ ingenio, morib. & disciplinis* ANTONIVM PERNOTVM NICOLAI F. *Atrebatensem Pontificẽ, cum quarto lib. nostrar. Emendationũ misimus: his libris cõiunximus, quòd nõ multũ ab eadem re discedere uidebatur. Quæ omnia tibi arbitror, qua tu es prudentia & elegantia, non iniucunda fore: non quod his reb. indigeas, uir peritissimus, & totius Citerioris Hispaniæ negotijs occupatissimus: sed quòd à me, cuius parentes amasti, fratres diligis, studijs faues, hæc qualiacumq. nostræ scientiæ auxilia proficiscantur.*

RERVM ET VERBORVM IN HISCE EMENDATIONIBVS ET LAELII TAVRELLI Commentarijs memorabilium INDEX.

Tyro

FINIS.

ERRATA.

Pag. 131. uers. 1. Simili appellatione 164. 1. atq. alterum 183. emendanda est paginæ huius signatura p 2. debet enim esse q 2. Sunt & alia leuiora, quæ lectorib. emendanda relinquimus: item illa, in quib. propter Florentinar. Pandectar. scripturam à recepto scribendi usu discessimus, ut illam ipsam antiquitatem repræsentaremus. Itaq. semper scribendum est quicumq. epistula, nonnumquam, condicio, Mucius, heres, ceterum, & alia id genus. Notas quoq. omnes si per librarios, & Accursianos nostros licuisset, libens omisissem: his paucis exceptis, quib. crebro utimur, Omnib. maior. atq. quæ in illis libris reperimus, sed raras.

DE FLORENTINIS PANDECTIS,

AN VERVM SIT EX EIS CETERAS ESSE EXSCRIPTAS, utq. erratum in omnib. libris sit, præpostere quibusdam chartis scriptis, atq. etiam titulis. I.



VO honore, quaq. ut ita loquar, ueneratione Ethruscæ pandectæ Pisis olim, nunc Florentiæ habitæ sint, arbitror ignorare neminem: id tamen iure iniuriáue fiat, uenit nonnumquam in dubitationem. Nam qui eos libros ab ipso Iustiniano, aut à Triboniano potius, cōscriptos existimant, ut cum de alicuius loci scriptura dubitaretur, haberent homines, quó uenirent, minui Cæsarum maiestatem existimant, si non omni honoris genere cumulentur.[a] Qui uero introspexere mancam aliquando, & lituris punctisq. notatam crebrius, quàm optimis libris faciendum erat, scripturam:[b] item illi, qui quod ipsi efficere nō possunt, uituperant: reprehendendos eos esse arbitrantur, qui in legendis illis elaborant. Sed mihi neutri audiendi esse uidentur. Nam cū eos libros diligentissime perlegissem, in ea sentētia sum, ut unicum illud quidem exemplum arbitrer, ad quod omnes omnino qui hodie extant Digestorum libri conscripti sunt: sed tamē id non credam Iustiniani tempore scriptum fuisse. Vtrumq. quib. argumentis mihi probetur, ostendam. *Et principio illud, quod in omnib. reb. per magnum existimatur, prætereundum non est, omnium iuris ciuilis studiosor. hominum eam esse à maiorib. acceptam opinionem, & à ueterib. præceptorib. per manus ad nos traditam sententiam, illos libros integritatem scripturæ semper seruasse,[c] totosq. Pisis fuisse,[d] quamuis ceteri mendosi manciq. circunferrentur.[e] Itaq. ipsum Bartolum traditur, cum esset ei cum Perusino Baldo magna de re cōtentio, & de cuiusdam capitis scriptura dubitaretur, Pisas ad hosce libros misisse.[f] uulgoq. fabula nescio quæ de Baldo iactatur, manus eum in bonos lib. intulisse, capiteq. Cornelia lege esse damnatum. Sed hæc, ut dixi, fabula tanto uiro minime digna, facessat. Illud sine dubio est, in optimor. uiror. controuersia Pisanis Digestis obtemperatum. Quod nunquam fecissent, nisi ex eo libro, ceteros ortos esse arbitrarentur.* *Iam uero illud me uehementer mouit, atque adeó coēgit: quód illorum librorū errata maximam uarietatem omnibus libris crearunt his locis, quibus de suo nostri emendare audebant: quibus uero erratum nō esse illi arbitrabantur, totidem uerbis eisdemq. erroribus scriptum esse uideam. Ostendit mihi Florentiæ Lælius Taurellus iureconsultus, uir optimus, & mihi amicissimus,*

a Ang. Poli. in epis. et miscel. et Bolo. in interpr.
b Alc. lib. iij. ca. xij. dispun. & §. Cato.
c Sali. l. i. de reb. cre.
d Bar. in rub. sol. matr.
e Alber. post Accur. l. quærebatur. §. tres partes. ad. l. Fal.
f Barto. l. si creditor. §. ult. de distr. pi. l. nemo. de pac. l. filius f. §. liui. l. ea lege. C. de con ob cau. Alex. l. si filiof. §. si uir. sol. mat.

praepostere in omnibus libris tres ultimas Digestorũ chartas esse, propterea quod idem error à se tum primũ animaduersus, conglutinatoris peccato in illis Florentinis libris esset. Quem errorem dum explico, uelim, ut is qui haec legat, librum quinquagesimum Pandectarum in manibus habeat, quo possit facile quae scripsi cognoscere. Solent librarij, ut facilius conglutinent libros, collectiones quasdam chartar. facere, quas nouo uerbo quinterniones aut quaterniones, Graeci τετράδια *appellãt. His uario modo Pandectarũ scriptores usos animaduerti, denis saepe & octonis chartis, quaternis nonnunquam & senis collectionem illam componentes, prout libror. diuisio patiebatur. Extremo autẽ loco quotenis chartis initio collectio illa constiterit, ignoramus. extant quidem quinq. non ante multos annos inter se conglutinatae. Quod ut mihi sit uerisimile, in Malfitana bibliotheca*[a] *uel ut quibusdam uidetur, in Byzantia, cum negligenter eo libro uterentur, extremae chartae, ut fit, aut amissae sunt, aut uetustas eas tales reddidit, ut Pisani, qui eos libros expoliuerunt, abstulerint. Necq. tamẽ est, quod desiderentur. his enim quae extãt, totus ille tractatus* DE DIVERSIS REGVLIS IVRIS, *scriptus olim fuit, hodie uno capite mancus est. Errauit tamen Pisanus (ut opinor) librarius: qui cũ quinq. illas dissolutas chartas ad extremũ conglutinaret, nõ animaduertit earũ ordinem. Habuitq. errati nonnullã excusationẽ, quod ea quae scripturi sumus, ut uera esse negari non potest, sic nõ facile quisquã deprehendisset. Tota autem res ita se habet. Quinq. illar. chartar. quas extremas in Tuscis Pandectis esse diximus, et dissolutas, prima, tria extrema uerba habet trigesimi secũdi capitis:*[b] *(utor autem his numeris, qui licet illis libris non fuerint adscripti, habent tamen ueterum legum, quae in multa capita diuidebantur, imitationẽ.*[c]*) Secunda quoq. charta, extrema quatuor uerba capitis lxxiij.*[d] *retinuit, quod fecit, ut utraq. suo loco conglutinaretur: cum imperitissimus quisq. quid cuiusq. esset, facile cognouisset. ut etiam quintam, quae extrema erat, agnouerunt, propterea quod non tota conscripta fuit, at reliquas duas, quoniam à duor. capitum initijs cxviij.*[e] *& clx.*[f] *inciperent, non recte constituerunt. Eum errorem Laelius meus ita depraehendit. extremum caput chartae tertiae Florentiae est clix.*[g] *in ceteris libris, idq. ita scriptum illic.* *Idem (significatur autem Iauolenus) libro sexto Epistolarum: non potest dolo carere, qui imperio magistratus non. ut ultimum uerbum desideretur. sed tamen ultima charta, ante initium cc. capitis*[h] *uestigia quaedam tenuia apparent huius uerbi* PARVIT. *quod uerbum si cxcix. capiti*[i] *coniungatur, quod per se satis integram sententiam obtinet, nihil efficiet: si uero illi clix,*[k] *mire quadrabit, expuncto uerbo* OBTEMPERAT, *quod Florentiae nõ est. Accursius tamen proximo*

con-

a Vigl. ante Theophili institu.

b l. quod attinet. de diu. reg iur.

c l. capite quinto. de adul. inst de lege Aqu. in pri. & §. liberum. & §. capite tertio. atq; apud Ciceron.

d l. quo tutela.

e l. creditor

f l. qui in seruitute.

g l. non potest dolo.

h l. quotiens nihil.

i l. ad ea. in fine.

k l. non potest.

coniunxit.[a] *ſed quoniam id uerbum non ſatis cognitum, neq. erat illic neceſſarium, uarie ſcriptum eſt. Florentiæ extrema parte chartæ quartæ ita eſt ſcriptum: In ſolidum tenentur, hoc eſt unuſquisq. pro ea parte qua heres eſt: & eadem hæc duo puncta adſcripta, ut illic addi ſolent ad caputum finem. Accurſiani ſcribunt, hoc eſt, ut unuſquisq. pro ea parte, qua heres eſt, patiatur aut condemnetur, aut cōueniatur. Politianus eodem errore deceptus,* QVA HERES EST FVIT, *deſcripſit. unde Bolognınus* EST SIT, *& ab eo Haloander in Noricis libris* QVA HERESSIT. *Eſt etiam huius rei fortiſſimum argumentum ex libris iuriſconſultorum, qui ſingulis capitib. Florentiæ ſcripti ſunt, ut iuſſerat Iuſtinianus.*[b] *Nam fieri non poteſt, ut cxcix.*[c] *caput ex Vlpiani libro lxxi. ad edictum ſit, ut eſt, et cc.*[d] *ex eiusdem libr. vij. Epiſtolar. cum in indice eor. libror. ex quib. Pandectæ ſumptæ ſunt, Vlpiano nulli epiſtolar. libri adſcribātur. At ſi clix.*[e] *coniunxeris, cuius uerba retulimus, Iauoleno adſcribetur, qui epiſtolar. libros quatuordecim ſcripſiſſe dicitur. Ex his itaq. apparet, clix. caput c.c coniungendum: quæ uero inter ea capita ſunt, ante cxviii.*[f] *ſcribenda: ut poſt cxvii.*[g] *quod Pauli eſt lib. xi. ad edictum, caput clx.*[h] *ſequatur Vlpiani lib. xii. ad edictum; & cetera capita ex libris ad edictum Pauli & Vlpiani ſumpta adſcribātur, quoad perueniatur ad cc*[i] *caput, ante quod illa, quæ anteà ſcripſi, interponenda ſunt. hoc eſt capiti cxcix.*[k] *adſcribendum eſt caput cxviii.*[l] *quod Caij eſt lib. xxvi. ad edictum prouinciale, & quæ proxima ſunt ad clx.*[m] *quod alio loco collocauimus, ſed centeſimo quinquageſimo nono*[n] *adſcribes ducenteſimum,*[o] *& reliqua omnia. Hæc emendatio multo eſſet apertior, ſi ut Florentiæ eſt, omnib. libris ſingulor. capitum inſcriptiones extarēt: quod ut antea ſcripſi, Iuſtinianus fieri iuſſerat.*[p] *Eſt enim perpetuò ferè à Triboniano in Digeſtis obſeruatum, ut quoad rerum tractandarū ordo pateretur, libror. etiam ordo, ex quib. illa deſcribebat, ſeruaretur. Quod præſertim ſub titulo* DE VERBOR. SIGNIFI. *& hoc* DE DIVERSIS REGVLIS IVRIS ANTIQVI, *factum eſt. ut ex interpretatione edicti perpetui Pauli, Vlpiani, ac Caij, quæ ad hoſce titulos pertinerent, edicti ordine ſeruato collocarentur: item quæ ex Sabinianis libris Vlpiani, Pōponij, & Pauli ſumuntur, eodem ordine, quo Sabinum arbitror ſcripſiſſe, conſcriberentur. Iſq. ordo noſtra, aut Læliana potius emendatione, belle ſeruatur. Ex his apparet, errorē Piſani librarij omnes librarios ſecutos. et negare audeo, extare aliquem Digeſtorum librū, quo non idem error. ſit. Quib. conſequens eſt, ex Florentinis ceteros omnes deſcriptos. quod ſi uerū eſt, ut eſſe oſtendi, ad eorum libror. ſcripturam omnes libri emendandi, omnia negotia, controuerſiæq. omnes tranſigendæ ſunt, quo nihil maius aut amplius*

a l. ad ea ubi Accurſ.
b l. ii. § tanta. C. de uet. iu. enu.
c l. ad ea.
d d. l. quotiēs.
e d. l. non poteſt.
f l. creditor.
g l. prætor.
h l. qui in ſeruitute.
i d. l. quotiēs.
k l. ad ea.
l l. creditor.
m l. prætor.
n l. nō poteſt.
o l. quotiens.
p l. ij. § tanta de uet. iure.

dici posse uideretur. Huius sententiæ est non leue argumentum, quod nihil ad hanc diem sit à Politiano, Budæo, Alciato nostro, aut ceteris Græce restitutum, quod ab alijs libris sit sumptum, quàm ab his ipsis, de quib. loquimur, aut ab eorum exemplis, non ante multos annos scriptis.

Huc accedit insigne erratum Læliano illi simile, explicatione facilius. Errauerat illarum Pandectarum librarius libro xxxvij. Digestorum. & post tractatum DE DOTIS COLLATIONE *cum tractatum scripserat, qui in omnib. hodie libris extat,* DE VENTRE IN POSSESSIONEM MITTENDO*: post quem, illum quem scribere debebat,* DE CONIVNGENDIS CVM EMANCIPATO LIBERIS. *Id cum postea siue ipse librarius, siue libri dominus animaduertisset, in margine hæc uerba adscripsit ad titulum De uentre in possess. mitten.* οὗτος ὁ τίτλος μετὰ τὸν ἑξῆς ἐστὶν. *duo tamen ultima uerba ductu quodam calami ita coniunxit, ut ne Politianus quidem intellexerit. In eius enim libro nos Florentiæ similem notam uidimus illi, quam Græcus ille quisquis fuit, fecerat. Et cum ex Politiani libro eandem Bologninus describendam curasset: Gre. Haloander* ἐξάκτου *interpretatus est, ut in Noricis libris edidit: quod uerbum quid sibi uelit ignoro. Esse tamen uerum quod antea scripsi, erratum à librario, atq. uti scripsi emendatum errorem, emendandum in ceteris esse: indice titulorum, & numero, qui ad eũ titulum nonus, ad proximum octauus Florentiæ est adscriptus, probatur. Item ex initio & inscriptione primi capitis utriusq. tractatus. Scribit Vlpianus lib. xli. ad edictũ.*[a] *Sicuti liberorũ eorũ, qui iam in reb. humanis sunt, curã Prætor habuit: ita etiam eos qui non dum nati sint, propter spem nascendi nõ neglexit. Nam et hac parte edicti eos tuitus est, dum uentrem mittit in possessionem uice contra tabulas bonor. possessionis. Hæc Vlpiani uerba multo aptius & manifestius scripta sub titulo* DE VENTRE, *post tractatum* DE CONIVNGENDIS *erunt. Refert enim se eo Vlpianus, ut cum sub illo proximo titulo liberis consultũ sit natis, hoc uentri consulatur. Cui coniungitur apte tractatus* DE CARBONIANO EDICTO, *eodem xli. libro ab Vlpiano traditus. Ille autem* DE CONIVNGENDIS CVM EMANCIPATO LIBERIS, *ab Vlpiano libro xl. tractatur. quod ipsum ostendit, ante illos duos esse collocandum, & post tractatum* DE DOTIS COLLATIONE, *qui ex eodem libro est. Secutus autẽ Tribonianus est, quoad licuit, perpetui edicti ordinem, ut constit. t.*[b] *de ueteri iure enucleando fieri iussit Iustinianus, & id expressum est capite altero de statu hominũ. Vnde cõsequens est, librarij errorẽ omnes ad hãc diem librarios secutos, propter Græci illius emendatoris minime perceptam notam. Item illud cognoscimus è Græcia eos libros in Italiam allatos, neq. enim fieri potuit,*

ut

[a] l.i. de uentre in poss. mi.

[b] §. cũ. hæc.

ut cum iuris ciuilis cognitio non ante multos hic annos restituta sit, superiorib. in Barbarorum profligatione post Iustinianum actis, eiusmodi liber à Græcis librarijs scriptus, aut ab eisdem emendatus in Italia, aut à Latinis hominib. fuerit. Nisi forte eos audiamus, qui Rauennam Exarchosq. nescio quos loquuntur.[a] Magis probo eos libros, cum ius ciuile Byzantij traderetur, scriptos post aliquot annos, quàm Iustinianus è uita migrauit. Fuisseq. studiosi alicuius uiri in Græcia, non publicos, mihi fit uerisimile. Maximum eius rei signum est, quod numerorum & uerborum notis usi multis locis librarij sint, quas notas Iustinianus trib. constitutionib. fieri prohibuit.[b] Hoc habent ab Iustiniani temporib. alienum: item quod antea dicebã alios reprehendere, menda frequentia partim sublata, partim scriptorem desiderantia. Quæ ablata sunt, ostendunt ad alicuius libri exemplũ eos libros emendatos: quæ adhuc deprehenduntur, indicant non ut singulare quoddam iuris monumentum, ut nunc meritò habentur, initiò habitos eos libros.

a Accur. in rub. sol. matr.

b l. i. et ij. C. de uet. iure. et in proœ. dig.

QVIB. LOCIS MVLTI NEGATIONEM *aut addant, aut auferant, quid in Floren. Pand. scriptum sit.*

Et principio de Noricor. libror. erratis. II.

IActa sunt, ut arbitror, superiori capite fundamenta eorum librorum auctoritatis, quibus nostras emendationes tuemur. Neq. enim digitũ progredi potuissem, nisi cõstituissem antea ab illor. libror. scriptura, utpote origine & fonte iuris præclaro, discedi neutiquam posse. Nunc illud explicemus, quod maxime utile esse censeo omnibus his, qui aut in foro, aut in gymnasijs ius ciuile tractant. & aientis negantisq. scripturæ uarietatem, quod eo libello, quem superiorib. dieb. ad Antonium Pernotum Nicolai F. Pontificem omnib. naturæ & Mineruæ dotib. præstantissimũ misimus, qui quartus est nostrar. emendationum, facere cœperamus,[c] è multis Digestorum locis auferamus. Illud tamẽ illic egimus, ut Noricor. librorum eo in genere errata emendaremus, propterea quod contrà in eis minime inemendatis libris esset, atq. Florentiæ repperissem. Nunc uero & id genus quædã addemus, et multo plura, de quib. & ab Accursio, & ab ipso Haloandro, & And. Alciato, atq. alijs dubitatum est. Marcianus libro tertio Institutionũ scribit,[d] Religiosum „ locum unumquemq. sua uoluntate facere, dum mortuum infert in locum „ suum: in commune autem (inquit) sepulchrum etiam inuitis ceteris licet „ inferre: sed & in alienũ locum concedente domino licet inferre, & licet postea ratum habuerit, quàm illatus est mortuus, religiosus locus fit. Sic Florentiæ est. at in ceteris, ut etiam lib. ij. Institutio.[e] uel in Noricis libris,

c c. ubi.

d l. in tantum. §. religiosum. de diui. rer.

e §. religiosũ. inst. de rer. diu.

bris, Et licet postea ratum nō habuerit, quàm illatus est mortuus. Existimant autem interpretes, ratum non habere eo loco significare, eum, qui concesserat, pœnituisse. Sed falli eos & Florentini libri, & Theophilus Græcus institutionum interpres manifestò ostendunt. Est enim illic RATVM, ut debet, acceptum: ut illa stipulatione, Ratam rem dominum habiturum.[a] & iuris ciuilis regula, In maleficijs ratihabitio mandato cō paratur.[b] ut religiosus locus fiat, quamuis non concedente domino illatus sit mortuus, modo id ratum habuerit. In hoc Haloander cum ceteris errauit: in illo solus, capite vij. de pactis.[c] Cum enim Florentiæ, ut in alijs libris, sit, Si ob maleficium ne fiat promissum sit, nulla est obligatio ex hac conuentione: edidit is, si ut maleficium fiat promissum sit, quod nullam haberet difficultatem. Item solus, quod sciam, ca. xiv.[d] Quod metus causa, edidit, Si quis per metum reus sit constitutus, & fideiussorem nolentem dederit, et ipse & fideiussor liberatur. Cū in ceteris, ut Florentiæ, esset, fideiussorem uolentem dederit. Secutus autem est, ni fallor, quod postea dicitur: Si solus fideiussor metu accessit, non etiam reus, solus fideiussor liberabitur. Quasi uero prius de utriusq. metu, postea de solo fideiussore agatur. Sed multo elegantior est uulgaris scriptura, ut non connexæ, sed separatæ sententiæ sint, & priori specie reus metu, fideiussor sponte, posteriori è contrario contraxerint. Sub titulo quoq. de capite minutis Paulus ait:[e] Tutelas etiā non amittit capitis minutio: exceptis his quæ in iure alieno personis positis deferuntur. Haloander nō deferūtur, qui alios scribere testatur: quæ alieno iure personis proximis deferuntur. Sed illud in Florentino & Accursiano libro est, & ab omnib. receptum. At sub titulo ad L. Aquiliam in omnib. libris non recte scriptum est ca. lij.[f] consulebatur, num damnum iniuria uideretur dedisse? Sed ut Florentiæ scriptum fuit: Consulebat, num damnum iniuria non uidetur dedisse, quoniā prior flagello percussus esset? Errori causam dedit recentis cuiusdā audacia, qui in ipsis illis libris negans uerbum circunscripsit hoc pacto 'NON', quo deleri olim uerba solebant. idq. non recte factum esse, ex Alfeni responso cognoscitur. Sed & caput xvi.[g] de interrogationib. in iure. mendosum circunfertur. Cuius uerba Florentiæ sunt hæc. VLPIANVS libro xxxvij. ad edictum: Si seruus ab hostib. captus sit, de quo quis in iure interrogatus responderit in sua potestate esse, quamuis iura postliminiorū possint efficere dubitare nos: adtamen non puto locum esse noxali actioni, quia non est in nostra potestate. Haloander non pessime edidit, Quamuis iure postliminium possit interim nos efficere dubitare. Heruagius uero, cum Noricam editionem sequi se profiteatur, hoc loco Nō pro nos edidit. In alijs libris legi, Quamuis iura postliminij possint iterum nos reficere. & Accursius ait alias

a ff. rem ratā ha. & inst. de satisd. in pri.
b l. hoc iure. §. in malefi- cio. de diu. reg. iur.
c l. iurisgen. §. si ob malefi cium. de pac.
d l. item si cum exceptiōe. §. Labeo ait. qd' met. cau.
e l. tutelas. de capi. minu.
f l. si ex plagis. §. i. ad l. Aqui.
g l. si seruus ab hostib. de interro.

aliàs efficere, aliàs reficere. Sed hæc non erant huius loci. Illud uideamus, quod capite xiv.[a] de ſeruo corrupto & Haloander et Heruagius à recepta Florentini libri ſcriptura diſceſſerunt. Et cum ubiq. ſcriptũ ſit, In hac actione non extra rem duplum eſt: id enim quod damni datum eſt, duplatur: illi ediderunt, in hac actione extra rem duplum eſt. Sed cũ damnum duplari dicatur, non duplum extra res à ſeruo corrupto ablatas eſt, ſed alterum tantum ſoluit, quanti damnum æſtimabitur. Sic in furto dicitur, quadruplum extra rem eſſe, in ui bono. raptorum nõ eſſe.[b] Maius illud peccatum eſt capitis xxiv.[c] de pigneraticia actione. quod male punctis diſtinctum, & ob id negatione addita mendoſum in omnib. libris eſt. Sic autem, ni fallor, ſcribendum: Quod ſi accepit iam pecuniã ſuperfluum reddit. (Verba autem facit de creditore, qui pignus pluris uendidit, quàm debebatur) Deinde adicit. In pigneraticio iudicio uenit, & ſi res pignori datas male tractauit creditor, uel ſeruos debilitauit. Planè ſi pro maleficijs ſuis coërcuit, & cetera. Vulgo ita ſcriptum eſt: Quod ſi accepit iam pecuniam, nec ſuperfluum reddidit, in pigneraticio iudicio uenit. Et poſtea interuallo facto, quo compendiaria quædã Bartoli ſentẽtia, ut ſolet, ſcripta eſt: Et ſi res, inquit, pignori datas male tractauit creditor, & quæ reliqua ſunt. Haloander uero à uulgari eo ſolum diſcedit, quod utraq. ſententia coniuncta, atq. addito uerbo hoc QVEMADMODVM, ita ſcribit: Quod ſi accepit iam pecuniam, nec ſuperfluum reddit, in pigneraticio iudicio uenit, quemadmodum & ſi res pignori datas male tractauit creditor. Sed præſtat, quod Florentiæ eſt, & nos principio ſcripſimus: Neq. quemquam moueat, quod puncta arbitratu noſtro addamus, atq. mutemus. Sunt enim Florentiæ rara admodum: & ob id multis locis in noſtris libris erratum eſſe, paulo poſt oſtenſurus ſum. Similis error eſt, ſed non tantum nocuit, ca. i. de in rem uerſo. Cuius uerba ſunt. Vlpianus libro xxviiij. ad edictum: Si hi qui in poteſtate aliena ſunt, nihil in peculio habent, uel habeant, non in ſolidum tamen: tenentur qui eos habent in poteſtate, ſi in rem eorum, quod acceptum eſt, conuerſum ſit. Noricus tamen liber, ut ceteri uulgo: Si hi qui in poteſtate ſunt aliena, nihil in peculio habeant, in ſolidum tamen tenentur, qui eos habent in poteſtate. A quib. ille caſus omittitur, cum peculium ſoluendo nõ eſt. Sub titulo uero locati capite xxxvi.[d] negans uerbum ab Haloandro additum eſt, ſed ita additum, ut idem adfirmauerit alios aliter ſcribere. Tractatur autem eo capite de opere auerſione locato, hoc eſt, cum totum certa mercede locatur.[e] quamuis Accurſius locationem ita factam interpretetur, ut conductor periculum præſtet: quod falſum eſſe, alio loco ſcripturus ſum. Interea ut Florentiæ id caput ſcriptum ſit, uideamus. FLORENTINVS libro ſepti-

a l. ut tantum. in fine prin. de ſeruo corru.

b §. ex maleficijs. inſt. de acti.

c l. eleganter. §. & ſi uendiderit. et ſeq. de pigner. act.

l. i. de in rem uerſo.

d l. opus locati.

e arg. l. ult. de l. Rhodia. Halo. Noue. lxxv.

mo Institutionum: Opus, quod auersione locatum est, donec adprobetur, conductoris periculo † est. Quod uero ita conductum sit, ut in pedes, mensuras ue præstetur: eatenus conductoris periculo est, quatenus admensum non sit. & in utraque causa nociturum locatori, si per eum steterit, quo minus opus adprobetur, uel admetiatur. His nostra opinio aduersus Accursianos probari uidetur. Additur postea, quod Haloander corrupit: Si tamẽ ui maiore opus prius interciderit, quàm adprobaretur: locatoris periculo est, nisi si aliud actũ sit. Haloãder, nõ est. Scio etiam in ueteri quodã libro, conductoris periculo, est legi: sed in utroq. mendose. Additur enim: Nõ enim amplius præstari locatori oportebat, quàm quod sua cura atq. opera consecutus esset. Ca. uero xlviij.[a] *de iure dotiũ in omnibus fere libris scriptũ est: Ne si aliter obseruaremus, si intra annum nuptiæ factæ non sint, uideri possit dos ex ea obligatione non deberi. Cum scribendum sit, ut Florentiæ est: uideri possit dos ex ea obligatione deberi. Quamuis non nego defendi illam scripturam posse, si ita in optimo omniũ libro esset. Haloandri solius error est ca. xxxvij.*[b] *de excusationib. est enim hoc pacto in omnib. scriptum, quos uidi: Si errore potius, quod se pro iure trium liberorum, quod allegabat, excusatũ crederet, quàm malitia ab administratione cessasset, utilem actionem nõ dandam. is, actionẽ dandam, edidit. Item cap. primo de Tutelæ. duobus locis scripturam mutauit. Cum enim in Florentino libro sit, ut in ceteris, Vsq. adeò autem ad contutores non uenitur, si sint soluendo contutores, ut prius ad magistratus qui eos dederũt, uel ad fideiussores ueniatur. edidit ille, si soluendo tutores non sint. Non inficior locum obscurũ esse, & difficilem, ob ea quæ postea dicuntur, sed censeo mutari nõ oportere ueterem scripturam. Paulo pòst,*[c] *quod dicitur, Nec enim eadem est obligatio furti ac tutelæ, ut quis dicat plures esse actiones eiusdem facti, sed plures obligationes. ille scripsit, ut quis non dicat. Neque etiam mutare debuit, quod capite tertio de cõtraria tutelæ et utili actione, fuerat scriptũ recte: Et si ante impendit in rem pupillarẽ, mox in usus suos uertit, non uidebitur uertisse quantitatem, quæ concurrit cum quantitate sibi debita, ut eius summæ non præstet usuras. in Norico est, ut eius summæ usuras præstet. Illud cum alijs erratum, quod ca. iij. de iniusto rupto, edidit: Sed & si stante hoc (aut ante hoc) aliud testamentum, à quo postumus exhere datus non sit, factũ sit. Est enim Florentiæ, Sed & si sit ante hoc aliud testamentũ, à quo postumus exheredatus sit, placet, siue post mortem testatoris nascatur, siue uiuo testatore, utrumque ruptum esse, & superius per inferius, & inferius per postumum. Sub titulo de heredib. instituendis caput xix.*[d] *multo aliter interpretandum est, & scribendum, quàm uulgo fiat. eius uerba sunt hæc, in opti-*

† periculũ Fl.

a l. tali facta. de iure dot.

b l. qui testamento. in fine. de excus.

l. i. §. plane. de tute, & ratio.

c §. ult. e. l.

l. iij. §. plane. de contra. tute. act.

l. iij. §. ex his. de iniu. rup.

d l. ex facto. i. de hered. inst.

mis

mus illis libris ita scripta. Vlpianus libro septimo ad Sabinum: Ex facto etiam agitatũ Pomponius & Arrianus referunt. si quis uacua parte relicta ita instituerit, si mihi Seius heres non erit, quem nõ instituerat, Sempronius heres esto: an hic occupare posit uacantem portionẽ? Diximus antea, eum fuisse ueteribus delendi morem, ut uerba illis semicirculis includerent, & quamuis illo loco[a] *recens manus agnoscatur, hoc uero antiqua esse uidetur. Et mihi probatur uerbum hic negans delendum esse, sit licet in Norico, & in ceteris omnib. quos uidi. Est etiam idem uerbum circunscriptum ca. xxxv.*[b] *depositi. non facile dicendũ*[c] *non, est. & inductum ca. lviij.*[c] *de ædilicio edicto, non prius uenditori restitui* NON *debeat. inductum quoq. et expunctum ca. vi.*[d] *rem pupilli. nam si præsens sit, & fieri* NON *potest. Quib. locis negationem scribit nemo. Sic itaq. arbitror in condicione fuisse, si mihi Seius heres erit: & de Sempronio dubitatum, nõ de Seio, ut uulgo creditur. Ridiculum autem est, quod Accursius ait, esse, qui non quem non instituerat, sed quem institueram, scribatur. Capite uero xxxvi.*[e] *De testamento militis, recte fuerat: Nec institutum, cum bonæ fidei possessor fuerit, quod inde seruari non potuisset, præstare. Licet Haloander seruari potuisset ediderit, in Florentino tamen libro una littera peccatũ est. est enim præstari scriptum, non præstare. Caput etiam nonum*[f] *de legatis mendosum in Norico, & in Florentino libro est, illius tamen libri mendum maius. Florentiæ quidem hæc uerba sine mendo sunt. Pomponius libro tertio ad Sabinum: Id quod apud hostes est, legari posse Octauenus scripsit. Cetera non recte perspiciuntur, propterea quod imperitus nescio magis, an audax quidam, quem non ante multos annos fuisse suspicor, super ea, quæ pæne obsoluerant, ita scripsit:* ET POSTVMIN[a] Ē E IN IVRE CONSISTERE, *his ipsis notis, quæ eum fuisse recentem arguunt. Agnosci tamẽ uidebatur, quod Haloander edidit, et in Politiani libro legebatur,* ET POSTLIMINIVM IVRE CONSISTERE. *Lælio uero nostro* POSTLIMINII, *nõ postliminiũ scriptum esse uisum est, quod in Mediolani ante xl. annos editis libris, ut illis temporib. diligenter satis, quos ab Alciato præceptore meo laudari audio, scriptũ fuisse scio. Haloandri erratum ut dicebam, maius est, quippe qui, Id quod apud hostes est legari non posse, ediderit aduersus omnium librorum scripturam. Sic etiam capite lxviij.*[g] *lib. ij. de legatis, uulgarem hanc scripturam mutauit: Sed si pars fundi simpliciter, non quæ Mæuij fuit, legetur, solutio prior non peremit alteram actionem. & solutio prior permit, scripsit. item pro neque plures in uno fundo dominium iuris intellectu, non diuisione corporis optinent. Namq. plures edidit. Sed uidendum est, ne non diuisione, sed* DIVISIONEM, *scribendum*

sit,

a l. si ex plagis. ad. l. qui.
b l. lu. ß. i. de pos.
c l. quæro. de æd. edi.
d l. seruũ. rẽ. pup. uel. ad. ſ. f.
e l. militis. §. miles in supremis. de testa. mil.
f l. id quod. de lega. primo.
g l. Mæuius. §. duor. de lega. ij.

sit. quod Florentiæ fuerat scriptũ, & hodie ultima littera deleta extat.

Totus quidem certe hic locus habet difficultatem. Illud etiam nõ placet, quod ca. xcviii.[a] *de cond. & demonstra. scripsit: Titiæ si nupserit ducenta, si non nupserit centum legauit. Multo enim melius Florentiæ hoc pacto est. Papinianus lib. vii. Responsorum: Titiæ si nõ nubserit, ducenta, si nubserit, centum legauit: nubsit mulier: ducenta, non etiam centum residua petat. Ridiculum est enim eandem & ut uiduam, & ut nuptam admitti. Sed oblitus Haloander esse uidetur, quod capite lxxij.*[b] *scriptum esset: perinde scilicet haberi, ac si mulier condicioni paruisset. Caput uero vi.*[c] *de coniungendis cum emancipato liberis, iam inde ab Accursio dubitatur quo pacto scribendum sit. Florentiæ quidem ita scriptum est.* SCAEVOLA *libro v. Quæstionum: Si quis filiũ habens in potestate, extraneum in nepotis locum quasi ex eo filium natum adoptet, mox filium emancipet: non iungetur hic nepos filio emancipato: quia desijt esse emancipato ex liberis. Noricus liber habet: Quia non desijt esse emancipatus ex liberis. Eleganter Florentiæ scriptum est caput vi.*[d] *de manumissis uindicta, contrà quàm in alijs omnib. libris est, his uerbis. Iulianus libro secundo ad Vrseium Ferocem: Seruus communis, quin à minorib. uiginti annis dominis posit apud consilium manumitti, quamuis unus ex socijs causam adprobauerit, dubium non est. Errori uulgari causam dedit, quod non intelligeretur, quid esset causam adprobare. est enim hic, in consilio Prætoris aut Consulis adesse, ad quod adsessores,*[e] *pedanei iudices, & iurisconsulti aduocabantur: ut èlegantius Alciatus noster tradit libro i.* παρέδρων, *quàm Theophilus i. Institutionum. Hi causam manumittendi probabant, ut liceret minori xx. annis ex Lege Aelia Sentia manumittere. Et ipse quidem Consul aut Prætor minor, nisi causa probata apud collegam, manumittere non poterat:*[f] *at qui in seruo partem haberet, ex Iuliani sententia in consilio esse poterat. Quod si de solo consensu eius, ut Accursiani credunt, actũ esse existimemus: Florentina scriptura nullam dubitationem, uulgaris minime, nisi ego fallor, ueram sententiam obtinet.*[g] *Dinus quidem apud Albericum*[h] *uarietatem hanc agnoscit, Haloander cum uulgari facit: Nos, & optimus ille liber, & rei ipsius tractatio illud affirmare cogit. Sed reliqua uideamus. Addidit Haloander negandi uerbum cap. iv.*[i] *de statu liber. Florentinæ scripturæ, cuius Accursius mentionem facit, non probans tamen. Est autem hæc: Stichus, si heredi meo anno seruierit, liber esto. Quærendum est, annus quomodo accipi debeat: an qui ex cõtinuis dieb. trecentis sexaginta quinq. cõstet, an quibus libet? In Norico libro est, an qui nõ quibuslibet? aut qui bissexto? quod Accursius probat. Sed* QVIBVS LIBET *interpretor, nõ cõtinuis,*

ut

a l. Titiæ. de cond. et dem.

b l. mulieri et Titio. eo. ti.

c l. si quis filium. de coniu. cum em. lib.

d l. seruus cõmu. de man. uind.

e l. ult. de off. adse. Alcia. lib. i. ca xli. Parer. Theoph. §. eadem. quib. ex cau. man.

f l. un. de off. cons. l. apud filiũ. §. i. de mã. un.

g ar. §. ult. instit. de don. l. un. C. de commu. ser. ma.

h Albe. d. l. seruus.

i l. cum heres. §. stichus. de statu lib.

ut postea dicitur: si quibusdam diebus aut ualetudo, aut alia iusta causa impedimento fuerit, quominus seruiat. quò uero Haloander respexerit, non intelligo. Item capite xxv.[a] de adquirenda uel omittenda possessione, in Florentino, et Norico libro librarior. ut arbitror, peccato, ita scriptum est: An uero, quod quasi magis probatur, usq; eò possideamus, donec reuertentes non aliquis repellat. Et scribendum esse nos pro non existimamus. Sic etiam Heruagium capite xvi.[b] de interrogationib. errasse, antea scripsi. Qui tamen hoc loco, ut uolumus, Nos edidit. Errauit eodem pacto Tuscor. libror. scriptor ca. i. de legatis lib. iij.[c] Hæc utique nemo credet in testamentis non esse probaturos. Rectè autem factū est, cum neuter error latius patuerit. Omnium librorum error est, capite xv.[d] de usurpationib. & usucapionib. illis uerbis: Si seruus, quem possidebam, fugerit, nisi pro libero se gerat, uidebitur à domino possideri. Est enim scribendum, ut Florentiæ est, Si pro libero se gerat. Sub titulo De tabulis exhibendis, capite primo ad extremum ita dicitur, Sed & si deletum sine dolo sit testamentum. in Norico libro est, Sed etsi dolo testamentum sit deletum. priorem scripturam Accursius probat, & Tuscus liber. De itinere actuq. priuato, ca. v.[e] ita scribendum, Si quis seruitutem iure impositam non habeat, habeat autem uelut longæ possessionis prærogatiuam ex eo, quod diu usus est seruitute, interdicto hoc uti potest. Haloander tamen, si quis seruitutem iure impositam habeat, nescio quid secutus scripsit. Capite uero vij.[f] de exceptio. uulgarem errorem secutus est, illis uerbis, Quia si deceptus nō sit. Est enim in optimo illo libro, Quod si deceptus sit in re, tunc nec ipse ante habet auxilium, quàm restitutus fuerit, nec fideiussori danda est exceptio, ut differat, in re deceptus sit, an ab alio circunscriptus minor: quod Accursius probare uidetur. IN RE *autem scribendum, non* IVRE, *ut multi scripsere. Caput quoque xxxij.[g] de obligatio. & actio. uarie scriptum est. Florentiæ hoc pacto.* PAVLVS *libro tertio decretorum. Constitutionib. quibus ostenditur heredes pœna non teneri, placuit, si uiuus conuentus fuerat, etiam pœnæ persecutionē transmissam uideri, quasi lite contestata eo mortuo. Haloauder transmissam nō uideri, edidit: alij, remissam. Sunt etiā qui nō eo mortuo, sed cū mortuo scribant, ut aliquando Florentiæ fuit. Mihi illud probatur propter xxv.[h] ca. quo dicitur, Omnes pœnales actiones post litem inchoatā et ad heredes transeunt.* EO *autē* MORTVO, *Haloander post mortē interpretari uisus est. Ego uero totū illud quasi lite cōtestata, eo mortuo, ita interpretor: ut quasi is mortuus sit post litem cōtestatā intelligamus. Illud miror proditum ab Accursio[i] quid in optimis libris scriptū esset, et ne Haloandrū quidē eos secutū esse. ca. viij.[k] de acceptilationib.*

a l. si id quod. §. ult. de adq. pos.

b l. si seruus. de interro. in iure.

c l. i. §. i. de lega. iij.

d l. si is qui pro em. §. si seruus. de usu ca.

l. i. in fine de tabu. exhib.

e l. apparet. §. si quis. de itine. actuq. pri.

f l. exceptiones. in fi. de excep.

g l. constitutionib. de acti. & obli.

h l. omnes eo.

i Accur. l. eu inutilis. de accep. l. si unus. §. ult. de pactis.

k d. l. eu inutilis.

tionib. cum non ineptissimè scriptum esse uideatur. VLPIANVS *lib.* xlviij. ad Sabinum: An inutilis acceptilatio utile habeat pactum, quæritur: & nisi in hoc quoq; contra sensum est, habet pactum. Cum alio loco Paulus scribat,[a] si acceptilatio inutilis fuit, tacita pactione id actum uidetur, ne peteretur. Vulgaris tamen scriptura est, et nisi in hoc quoq. consensum est, non habet pactū, aut nec habet, ut in Norico. Alij apud Accursium scribūt, nisi contra sensum est, nō habet pactū. Hac tamen in re aqua hæret. Item ca. iij. de publicis iudicijs. Cuius uerba in Tusco libro hæc sunt: VLPIANVS *lib.* xxxv. ad Sabinū: Publica accusatio reo uel rea ante defunctis permittitur. in alijs ultimum uerbū est PERMITVR. in Norico, NON PERMITTITVR. Ca. uero xi.[b] de captiuis, nō recte ab Haloandro negādi uerbo ex Bulgarino apud Accursiū accepto, editū fuisse, alio loco à nobis scriptū est.[c] Amouendū quoq. est id uerbū ab Noricis libris ca. ij. de administratione rerū. illis uerbis non secundū legem usurpata reuocentur. Addendum autem omnib. libris, capite lxxix.[d] de uerborū significatione. Est enim in Ethrusco libro: Vtiles impensas esse Fulcinius ait, quæ meliorē dotem faciant, non deteriorem esse non sinant. Quib. uerbis significatur, non satis esse illis impensis dotem deteriorem esse nō sine re, sed meliorem dotem facere oportere: essent autem illæ necessariæ, cum eodem loco necessariæ esse dicantur, quæ si factæ non sint, res aut peritura, aut deterior futura sit. Sic capite v.[e] de impensis dicitur: Vtiles autem impensæ sunt, quas maritus utiliter fecit, remq. meliorē uxoris fecerit, hoc est dotem. quæ uerba Haloander immutauit hoc pacto: Vtiles autem impensæ sunt, quas maritus utiliter fecit, quæq. rem mulieris meliorem reddunt. Hoc miror præceptorem meum fugisse. Illud recte scribit ca. clxxxiij.[f] Tabernæ appellatio declarat omne utile ad habitandum ædificium, non ex eo quod tabulis claudatur. est enim ita in Tusco codice, nisi quod CLVDITVR ueteri more scriptum est, pro CLAVDITVR. In Norico, nempe ex eo, ut gratificatum Grammaticis uideatur: quos non reprehendit Iurisconsultus in uerbi origine, sed ab eis in significatione discedit. Reprehendendus autem Haloander, quòd ut parcissime dicam, ineleganter caput iij. de diuersis regulis iuris antiqui, ediderit: Eius est non uelle, qui potest & uelle. Minus male ceteri, eius est nolle ediderunt. Neque enim illi audiendi sunt, qui aliud esse dicant non, uelle, atq. nolle.[g] Nam ut Cicero ait in Oratore: Libenter ueteres copulando uerba iungebāt, ut sodes pro si audes, sis pro si uis, nequire pro non quire, malle pro magis uelle, nolle pro non uelle. et alio loco: Nō scire barbarum iam uidetur, nescire dulcius. Itaq. non arbitror elegantes uiros, quales iureconsulti illi fuere, eo dicendi genere usos. Nō ignoro Haloandrū id

a d. l. si unus, §. ult.
l. iij. de pub. iud.
b l. quod si filius. de capti.
c lib. iiij. ca. x.
l. ij. in pri. de adm. re. ad ci. per.
d l. impensæ. de uerb. signi.
e l. quod dicitur. in fine. de impe. in res dotales fa.
f l. tabernæ. de uer. signi.
l. iij. de reg. iur
g Accur. l. Titius. i. de actu emp. Bar. & Imo. l. iam dubitari. de her. insti. Alex. l. qui se patris. C. unde libe.

id scribendum curasse sub titulo de adquirendo rerum dominio in calce ix. capitis,[a] itē constitutione tertia de thesauris,[b] sed in eo abusus est ueterib. libris, nostrorum temporum uitio. Quod etiam fecit, ut Cælestinus Pontifex eo uerbo uteretur,[c] & alij, quor. errorib. facile ignoscendum est. Sed ad tertium illud caput reuertor. est id Florentiæ ita scriptum. Vlpianus libro tertio ad Sabinum. Eius est non nolle, qui potest uelle. Interpretari autē id facile licet capite primo de tributoria.[d] Scientiam hic eam accipimus, inquit Vlpianus, quæ habet & uoluntatem. Sed ut ego, inquit, puto, non uoluntatem, sed patientiam. Non enim uelle debet dominus, sed non nolle. Miror tamen Constantinum Harmenopulum libro extremo τοῦ προχείρου ita uertisse. ὁ δυνάμενος θέλειν, δύναται καὶ μὴ θέλειν. nisi credendum sit, duarum negationum uim Græce interpretatum, non ad Latinæ linguæ usum. Sed hæc tamen hactenus.

nu. 7. & 8. Panor. & ceteri.
a prudentiam. §. sexta. de off. del. Deci. d. l. iij. de reg. iur.
a l. qua ratione in fi. de adq. rer. d.
b l. iij. C. de thesau. lib. x.
c d. c. prude. §. sexta.
d l. i. §. scientiā de tribu. actio.

DE EODEM GENERE ERRORVM in alijs libris. III.

Longiores proximo capite fuimus, quàm putaueramus initiò fore: tamen in hac re omnium, ut arbitror, utilißima, satietas esse nulla potest. Quod si quis existimat me Haloandri, probi, ut opinor, uiri, et de iure ciuili bene meriti laborib. inuidentē, longius esse prouectum, quàm necessitas rei cogere uidebatur: næ is fallitur uehementer. Tantū enim Gre. Haloandro defero, cùm ob eam diligentiam quam in edendis Iustiniani libris adhibuit omnium maximam, tum ob Nouellarum constitutionum & Græce & Latine à se primum editarum munus: quantum alium deferre scio neminem. Eo tamen antea animo eius libros reprehendi, quod his libris sæpius facere cogor, ut si ab his non multis mendis purgentur, in omnium manib. uersari, & haberi poßint: quod ipsum quantum ostendat beneuolentiæ meæ signum, nemo nō uidet. Fuit autem id à me necessariò factum, ut in uno genere libror. uersarer: & accidit percommode, ut tanta diligentia Norici essent ab Haloandro scripti. Nam si omnib. iuris studiosis prodesse uoluissem, ut cupio & spero: omnes omniū libror. errores me, quod infinitum erat, significare oportebat. Nunc his libris comparatis, qui iam multis exemplis exscripti in omnib. bibliothecis ad manum habentur, nostræ emendationes omnib. facile, ut desidero, erunt utilitati. Hac una tamē in re à me ipso discedo, propter rei compendium, & quales spero fructus. & hoc loco quantum Norici libri ceteris præstent, ostendam: multa enim loca (quod paulo antè sum pollicitus) contrà atq. oportuit, & in Norico, & in Tusco libro est, edita enumerabo. Et principio illa, quorum uarietatem Haloander significauit, scribam. Scribit Papinianus lib. ij. Quæstionum:[e] Exheredatum quoq. filium luctum habere patris memoriæ placuit, idemq. & in ma-

e l. ult. de his qui not. inf.

tre iuris est, cuius hereditas ad filium non pertinet. Haloander ait: alij, ad filium pertinet. Paulus lib. viij. ad edictum:[a] Furiosus non est habendus absentis loco, quia in eo animus deest, ut ratum habere non possit. Accursius ait esse qui sine NON scribant, possit. Vlpianus lib. xv. ad edictum:[b] Quia tamdiu quis habet noxæ dedendæ facultatem, quamdiu iudicati conueniatur. Accursius, quidã non conueniatur scribunt. Idẽ Vlpianus libro xvi. ad edictum:[c] Puto autem (inquit) ab omnib. qui tenent, & habent restituendi facultatem, peti posse. Haloander, qui suprascriptas quoq. narietates significat, hoc loco quosdã scribere ait, peti non posse. Africanus lib. vij. Quæstionum:[d] Cum utriusq. domini periculum in reb. peculiarib. esse debeat. Haloander neutrius domini in margine scripsit. Paulus lib. ij. ad Plautium:[e] Propter quæ fiat, ut patris familias nomine respondendo non obliger. in margine Norici libri, obliger. Callistratus lib. ij. Quæstionum:[f] Eorũ uero qui ita seruauerunt, inuicem rationem haberi non debere ab eo qui in nauigatione iactum fecit, si quædam ex his mercibus per urinatores extractæ sunt. Quidam, non sunt, scribunt. Iauolenus lib. vij. ex Cassio:[g] Demonstratione fundi facta, fines nominari supernacuum est. Si nominentur, etiam ipsum uenditorem nominare oportet, si forte alium agrum confinem possidet. in Norico libro non recte hæc uerba distincta sunt, & est in margine scriptũ, Igitur si non nominentur. Illud falsum est, quod Accursius ait capite x.[h] de tutelis, Pisanam scripturam esse, Et iã municeps tutor dari potest, dummodo municipi detur. Est enim hæc. VLPIANVS libro secundo ad edictum. etiam non municeps tutor dari potest, dummodo municipi detur. quam Haloander iure secutus est. Sic etiam falli existimo ca. l. de uerbor. obligationib.[i] cuius uerba Florẽtiæ sunt hæc. VLPIANVS libro quinquagesimo ad edictum: In illa stipulatione per te non fieri, nõ hoc significatur, nihil te facturum, quominus facere possis: sed curaturũ, ut facere possis. In quib. si bis POSSIS pro POSSIM scriptũ est, non repugno: falsum tamen est, in Pisano libro deesse NON, quod Accursius ad ferit. Nisi forte utroq. loco Pilei liber, non Pisanus intelligendus est: quod erratum facile ex hac nota, PI. manare potuisset. est autem uterq. locus recte ab Haloandro editus. Marcellus quoq. lib. viij. Digestorũ[k] scribit: Periniquum est eum cui forte post uiginti annos, uel amplius, in mentem uenit tutelam reposcere, etiã usuras postulare. Haloander, aliquos non uenit scribere, ait. ego existimo eosdem, per annos, nõ post scripsisse: ut alicubi uidi. Paulus lib. vij. Quæstionũ:[l] Nam quem ille non dedit tutorem, eum uoluisse tutelam administrare filij, dicere non possumus. ceteri omnes præter Noricum & Florentinũ librum NOLVISSE habent. cetera quoq. diuersa hoc pacto: Nam ille qui non dederit tutorem,

a l. ij. de procu.
b l. item ueniũt. §. idem recte. de here. petit.
c l. officium. in fine. de rei uin.
d l. sed postquã. commu. diui.
e l. cõfessionib. de interro. in iure.
f l. nauis onustæ. §. i. de l. Rho.
g l. cum seruo. de contr. emp.
h l. etiam. de tutelis.
i l. in illa. ij. de uer. obli.
k l. maximeq. de admi. et per.
l l. ex his. de excus.

rem, eum noluisse tutelã administrare filij, dicere non possumus. Vlpianus lib. xxxvi. ad edictum.[a] in ordinem subsidiaria actio non dabitur, sed in magistratus: nec in fideiussores eor. Haloander in margine, nec in magistratus. Caius lib. xv. ad edictum prouinciale:[b] Si eodem testamento miles eundem heredẽ, deinde exheredem scripserit, adempta uidetur hereditas. Cum in paganorum testamento sola hereditas exheredatione adimi non possit. Accursius esse etiam ait, qui adimi possit, scribant: & ut solet, utramq. scripturam interpretatur. Vlpianus lib. viiij. ad Sabinum:[c] In arbitrium alterius conferri legatum, ueluti condicio potest. Quid enim interest, si Titius in capitolium ascenderit mihi legetur: an si uoluerit? Accursius de interrogatione inter Ioannem & Rogeriũ controuersiam fuisse refert. Haloander scriptum hoc pacto aliquando: In arbitrium alterius conferri legatum, ueluti condicio nõ potest. Quia enim interest, et cetera. Nos hac de re alio loco scripsimus.[d] Celsus libro nono Digestorum:[e] Seruus quoq. legatus si interim manumittatur, & postea seruus factus sit, peti potest. Accursius notat esse qui, non potest, scribant. Papinianus lib. vij. Responsor.[f] si fundi Seiani pretium à fundi Mæuiani pretio non magna pecunia distingueretur. Accursius non debere ait deesse uerbum negans, ut deerat in aliquib. libris. Vlpianus lib. lxxix. ad edictum:[g] Planè si quis omissa stipulatione litem de legato contestatus est, probandum est cessare debere stipulationẽ. Vulgo, nec cessare scriptum est. Idem lib. xli. ad edictum:[h] Planè si mater concedat hunc quoq. defuncti filium esse, idcircoq. partem dimidiam hereditatis solam sibi uindicet ex bonis paternis, non erit iudicium in tempus pubertatis differendum. Sic Florentiæ scriptũ est. in Norico est eadem sententia alij uerbis: Planè si mater non negat, & cetera. Sed in margine, negat. Quam uarietatem Accursius notauit: sed error increbuit. Item ille apud Paulum lib. liiij. ad edictum.[i] Cuius uerba Florentiæ sunt hæc: Commodius dicitur, etiam si sciero rediisse eam in meam potestatẽ. Nec enim sufficit, si eã rem, quam perdidit, ignorante me seruus adprehendat: si modo in peculio eam esse uolui: nam si nolui, tunc exigendum est, ut ego facultatem eius nactus sim. At in uulgarib. libris est: Si modo in meo peculio eam esse nolui, nam si uolui. item perdidi, non perdidit: de qua sola uarietate mentionem facit Accursius. Nam cum dicit, Nolui scilicet esse in peculio, aptius est Florentinæ & Noricæ scripturæ, quàm uulgari. Eodem pacto apud Vlpianum lib. lxx. ad edictum,[k] uel in Accursiano libro scriptum fuisse arbitror: Si quis cum non denuntiasset opus se facturum, eique denunciatum esset, ne faceret, fecerit, utilius puto probandum ui eum fecisse. In uulgarib. est, cum denuntiasset. Item apud Iauolenum lib. xi. Epistolar.[l] Ea enim locatio, quam

b 2 secutus

a l. i. in pri. de magi. conue.

b l. si certariũ. §. si eodem. de testa. mi.

c l. i. de lega. ij.

d lib. iv. ca. xv.

e l. si chorus. in si. de lega. iij.

f l. i. de reb. dub.

g l. i. in fine pri. ut lega.

h l. iij. §. si is qui status. de Carbo. edi.

i l. sequitur. §. Labeo. de usur pa. et usuc.

k l. aut qui aliter. in si prin. quod ui aut clã

l l. stipulatus es. in fine. de fi deiuss.

secutus es, perinde est ac si interposita non esset, & si statim tu opus face re cœpisses. Vulgo est, ea enim locatio, quam secutus non es. Licet hoc loco non multum interest, quoniam alterum ad rem gestam, alterum ad rem, à qua recessum est, spectat. Illud miror, fuisse qui scriberet apud Paulum libro nono ad Sabinum[a], quod Haloander notat: Nec potuit post furtum factum, et cetera. cum in omnibus libris sit: Sed potest post furtum factum tabulas nanctus esse actor, ut ex eo probet, quanti sua interfuerit, si tabulas nanctus nõ esset. item apud Macrum lib. ij. de re militari:[b] scriptum est. & si sine ignominiæ mentione missi sunt, nihilominus ignominia missi intelleguntur. Sed Haloander refert contrariam scripturam, ut nihilo magis dicatur. Hæc habui, quæ de Haloandrinis dubitationib. scriberem. ita enim interpretor, quod is uarie scriptum ostendit. Nunc de eodem genere errorum in alijs libris præter Noricos, quos Haloander non significauit, tractemus. Scribit Vlpianus lib. iiij. de officio Proconsulis:[c] Cum de consuetudine ciuitatis uel prouinciæ confidere quis uidetur, primum quidem illud explorandum arbitror, an etiam contradicto aliquando iudicio consuetudo firmata sit. Accursius non, contradicto, arbitratur melius scribi: ego contrà sentio. Illud nihil interest ca. xvi.[d] de statu hominum, scribatúrne: quæstio ergo facti potius est, non iuris, ut Florentiæ est: an, facti potius est quàm iuris, ut uulgo. Sed quod Politiano[e] debemus, intererat, essetne negans Florentiæ uerbum capite xij.[f] de officio Procos. ubi id caput ita scriptum est. PAVLVS libro secundo ad edictum: Legatus mandata sibi iurisdictione, iudicis dandi ius habet. Sunt enim, qui apud Accursium, ius non habet, scribant. Papinianus uero lib. x. Responsor.[g] ait: Sed uenaliciarium ex prouincia reuersum Publiciana actione non utiliter acturum. Et sunt qui scribant, non inutiliter acturum. Haloander inutiliter edidit. & ut uerum fateamur, eo capite priora posteriorib. non cohærere uidentur. Neq. Accursium audio, uenaliciariũ seruor. emptorem interpretantem: fuisse enim aliquot emptores, antea dictum erat. Melius cognoscitur quis ille fuerit, ex capite ccvij[h] de uerbor. significatione. quo mangones appellantur, qui seruos uendere solent: quod ex eius ipsius capitis initio cognoscitur. De illa autem Bartoli cum Baldo controuersia, qua de capitis vij,[i] de distractione pignorum, scriptura fuit dubitatum, dictum est à nobis antea. Quod uero capite vi.[k] de excusationib. uulgo circunferebatur. & neq. iudicare, neq. legatos esse, neq. in militia numerari uolentes, neq. ad alium famulatum eos cogi. minus male in ueterib. libris est, numerari nolentes: & in Noricis, inuitos. Sed Florentiæ, cum illa e Græcis Modestini libris sex Excusationũ sumpta sint, Græce ita habentur, ut Heruagius primus edidit. καὶ μήτε κρίνειν, μήτε

πρεσ-

[a] l. quidam. de furtis.

[b] l. milites agrum. §. missionum. de re mili.

[c] l. cum de consuetudine. de legib.

[d] l. idem erit. de statu hom.

[e] Poli. ca. lxxuij. Miscell. Nebriß. uerbo non. et Bud.

[f] l. legatus mandata. de offi. proco.

[g] l. mandatum. distrahendor. mand.

[h] l. mercis. ij. de uer. sig.

[i] l. si creditor. in fi. de distr. pign.

[k] l. si duas. §. de philosophis. de excus. aut. l. sed & reprobari.

πρεσβεύειν μήτε εἰς στρατείαν καταλέγεσθαι ἄκοντας. Quæ nos cũ ceteris, quæ ex illis Modestini libris accepta libro xxvi & xxvij. Digestor. extant, uertimus,[a] & ad Antoniũ Pernotũ nostrũ misimus. Errauit tamen postea is qui ex Politiani libro sextum illud caput descripsit, qui Alciato nostro detulit, unde Heruagius accepit. Nã cũ uulgo scriptũ sit,[b] Legũ uero doctores in aliquo præsidatu docentes remissionẽ non habebunt: Romæ autẽ docentes, à tutela et cura remittũtur. quod etiã Haloãder edidit: Heruagius hoc pacto, νόμων δὲ διδάσκαλοι ἐν ἐπαρχίᾳ διδάσκοντες ἀφίενται. Cum Florẽtiæ sit, ἄφεσιν ἔχειν ἐξουσιν, ἐν Ῥώμῃ δὲ διδάσκοντες ἀφίενται. quod cũ uulgari, Barbaraq. interpretatione conuenit. Sed alia uideamus. Ca. xxiij.[c] sub eodẽ illo titulo, uarie scriptũ est, si Accursio credimus. Florentiæ, et in Haloãdri, ita. VLPIANVS lib. ij. Responsorũ: Propter magistratũ, quẽ in municipio quis erat administraturus, tutelæ excusationẽ non habere respondi. Sũt tamen qui HABERE scribãt. Illud nihil interest apud Paulum lib. v. Sententiar.[d] uerecundũ, ut uulgo, an inuerecundum, ut Florentiæ, scribatur. quod Accursius notat, neq. belle interpretatur, ualde uerecundum: est enim impudens potius. Illud interest, quod apud Papinianum lib. viij Responsorum[e] corruperunt illis uerbis: Aelio Philippo fidei commissum ita datum uideri, si ei Procula defuncti filia nubere noluisset. Scriptum enim in multis libris est, nubere uoluisset. Sed & apud Callistratum lib. ij. Quæstionum:[f] Nam legatum purum inuenitur, & ideo non inutile fit. Sed Florentiæ & in Norico est, inutile fit, quam uarietatem Accursius notat. Adde apud Iulianum lib. xxiv. Digestorum[g] esse, qui negans uerbum auferant illis uerbis: Ideo si ex prima parte edicti bonor. possessionem non petierit. Item nobilitato illi capiti primo de operis noui nuntiatione, & sub titulo de remissionib. illud ita scriptum in Tusco libro est. Vlpianus lib. lij. ad edictũ: Hoc edicto promittitur, ut siue iure, siue iniuria opus fieret, per nuntiationẽ inhiberetur, deinde remitteretur prohibitio hactenus, quatenus prohibendi ius is qui nuntiasset, non haberet. Alterum hoc pacto. VLPIANVS lib. lxxi. ad edictum: Ait Prætor, Quod ius sit illi prohibere, ne se inuito fiat, in eo nuntiatio teneat. Ceterum nuntiationem missam facio. Sub hoc titulo remissiones proponuntur, & uerba Prætoris ostendunt remissionem ibi demum factam, ubi nunciatio non tenet: & nuntiationem ibi demum uoluisse Prætorem tenere, ubi ius est nuntianti prohibere, ne se inuito fiat. Ceterum siue satisdatio interueniat, siue non: remissio facta hoc tantum remittit, in quo non tenuit nuntiatio. Hæc aliter uulgo scribuntur. & Accursius utroq. loco uarietatem significat: de qua magna contentio inter Accursianos est. Apud Paulum quoq. lib. xv. ad Plautium[h] eadem uarietas ab

a lib. sing. ad Modest.
b §. amplius. in fine. e. l.
c l. propter magistratum. eo.
d l. ex imperfecto. de lega. iij.
e l. pater Seuerianam. de cõd. & dem.
f l. cum seruus de com. et dem.
g l. ideo. de Carbo. edict. l. i. de op. no. nu. l. un. de remis.
h l. si is qui pro emp. in fine pri. de usurpa. & usuca.

Acccursio notata est. Noricus & Tuscus liber ita scripti sunt. Ideoque in successoribus locum non habere usucapionem. Praeceptoris mei liber antiquus satis, sed ab Florentinis descriptus, nouam habere usucapionem. alij locum habere, alij locum non habere. Scinditur incertum studia in contraria uulgus. Item apud Paulum lib. singulari de concurrentib. actionibus [a]. quod Florentiae est: Sed uerius est remanere, quia simplo accedit, & simplo subducto locum non habet. habent alij: sed uerius est non remanere, ut Accursius notat. Sed & quod pace praeceptoris dixerim, mihi eius sententia non probatur [b] apud Scaeuolam lib. xxviij. Digestorum [c] negandi uerbum esse delendum. Est enim Florentiae hoc modo: Respondit, si Seia non cessasset ex stipulatione pecuniam offerre, iure usuras non deberi. Alciatus aliorum libror. scripturam secutus scribit: Et si Seia ante cessasset. Quod etiam Vlpianus scribit libro xxix. ad Sabinum: [d] Nec non & ipsi domino dari placet, & sic fit, ut non teneatur furti, & agat. Scio mutare aliquos in aientem orationem, ut teneatur furti. Alciatus quoque noster lib. i. Dispunctionum, [e] caput lxxxiij. [f] De furtis, aliter in antiquo libro scriptum esse ait, atq. uulgo habetur. Habetur autem Florentiae hoc pacto. Papinianus libro i. Responsorum: Ob pecuniam ciuitati subtractam, actione furti, non crimine peculatus tenetur. Existimat ille scribendum nec non, pro non: ne contra Papinianus, atq. Marcianus [g] dixisse uideatur. Sed ni fallor, diuersa hi, non contraria dixerunt. Sunt etiam qui capite iij. de iure fisci, nolint idem iuris esse in thesauris in locis religiosis repertis, atq. in sacris. [h] Itaque non Si in locis fiscalib. uel publicis, religiosisue scribunt, sed publicis, non etiam religiosis. Sed mirandum non est, si aliquid aliquando dissimile & contrarium fortasse, in tam magna sententiarum multitudine reperiatur. [i] Caput quoq. decimum [k] de iure fisci, Albericus ait scribere aliquos hoc pacto, Non puto facile delinquere eum, qui, et cetera. Florentiae est: Modestinus libro Singulari de praescriptionibus, Non puto delinquere eum, qui in dubijs quaestionib. contra fiscum facile responderit. Sed & ciij. [l] de uerbor. significatione multis modis scribitur. Florentiae sic est. Modestinus lib. viij. Regular. Licet capitalis Latine loquentib. omnis causa existimationis uideatur, tamen appellatio capitalis mortis, uel amissionis ciuitatis intellegenda est. Alij non tamen, alij poenae tamen scribunt. Constantinus illud quidem sequi uidetur his uerbis, [m] τὰ κεφαλικὰ θάνατον δηλοῦσι, καὶ πολιτείας ἐκπτωσιν. Iure autem à praeceptore meo in libris Paradoxor. [n] illi reprehenduntur, qui caput cxxx. [o] De uerbor. significatio. ita scribunt: Lege obuenire hereditatem non proprie quis dixerit,

a l. qui seruum. in fine. de oblig. & actio.
b Alcia. lib. i. ca. xiij. dispun.
c l. qui Romae. §. Seia. de uerbor. oblig.
d l. itaq. fullo. §. i. de furtis
e ca. iij.
f l. ob pecuniã. de furtis.
g l. iiij. in fine. ad. l. Iul. pecul.
h l. iij. §. ult. de iure fisci.
h ar. §. thesauros. de rer. diui.
i l. ij. §. si quid autem. C. de uet. iu. en.
k l. non puto. de iu. fi. ubi Albe.
l l. licet. de uer. sig.
m Consta. li. ult. ti. ult. proch ri.
n Alci. lib. iv. ca. vij. parad.
o l. lege. de uer. sig.

rit, & eam quæ ex testamento defertur. Cum in omnib. libris sit, non improprie. Capite etiam clxvi. [a] sunt qui scribant, tamen multum » abest à uilico. cum optima scriptura sit: Is qui rusticarum rerum ra- » tiones dispenset, ibiq. habitet, non multum abest à uilico. Multo plura esse existimo, quæ uarie scribantur: quæ neq. in mentem ueniunt, neque post Florentinor. libror. lectionem in meas manus inciderunt. Quanquam non me fugit, esse ex his quæ à me conscripta sunt, multa, quæ amatorib. suis mirifice placeant, & nonnulla etiam mihi non displicebant: Sed malui rem ita, ut erat, exponere. Nam & hic ipse nostrarum opinionum amor, quam Græci φιλαυτίαν appellant, has tantas discordias & uarietates creauit: cum ea quæ nos fateri pudet ignorare, mendosa esse existimamus.

a l. urbana familia. eo.

DE INSCRIPTIONVM SINGVLORVM Capitum utilitate, & principio de mendis ob eas effectis. IIII.

IVsserat Iustinianus ea constitutione, quæ in constitutionum codice sub titulo de ueteri iure enucleando posterior est, & ante Digesta Græce & Latine Florentiæ scripta, ut à quo iurisconsulto singula accepta essent, significaretur: uno autem loco omnium libror. è quib. Digesta exscripta fuerant, index scriberetur. Vtrumq. præclarus ille liber solus habet. Quamuis indicem Norici quoq. libri habēt è Politiani epistula quadam, [b] ut arbitror, confectum. nam qui Florentiæ est, Græcus est, et locis aliquot diuersus. Singulorum uero capitum inscriptiones quatuor & uiginti fere libris Haloander primus edidit: ceteras neq. Politianus, neq. Bologninus, à quo Haloandrinæ sumptæ sunt, descripsere. Nos uero primum ut nihil mancum aut imperfectum haberemus, deinde utilitate rei ducti, omnes descripsimus. Quid autem ex ea re commodi accipi possit, scribendum hoc loco esse existimaui. Et principio illud uel maximum est, quod in illo ipso describendi labore cognouimus. Est enim his locis quos scripturus sum, ex inscriptionib. quæ Florentiæ cum iurisconsultorum uerbis coniunctæ sunt, unum atq. alterum uerbum acceptum, quod totum nonnunquam caput immutat. Cuiusmodi est caput quartum de supellectili legata, quod uulgo ita scribitur: Instrumenti significatione rhedæ, & sedularia in supellectili annumerari solent. In Norico non sedularia, sed seliquastra scriptum » est. At in Florentino totū caput hoc pacto est scriptum. IDEM (signi- » ficatur autem Paulus, cuius proximū caput est) libro singulari de instru- » menti significatione, rhedæ et sedularia supellectili adnumerari solent.

l. ij. §. tanta. C. de uet. iu. en.

§. ne autem incognitū. e. l.

b An. Pol. lib. xi. epist.

l. instrumenti. de sup. leg.

Est autẽ ex eodẽ libro ca. xcvij.[a] de legatis. lib. xxxij. neq. tamẽ in uerborum contextum illic instrumenti significatio inducta est. Appellatur que is Pauli liber in eo indice, de quo antea scripsimus, De instructo & instrumento μονόβιβλον. Nõ itaq. minus rhedæ supellectilis erunt, quam earum sedularia, sic enim interpretor: hoc est, quæ in rheda sedenti subijciebantur. Eodem pacto cap. lxviij.[b] ad L. Falcidiam, non recte Venuleio, aut ut Haloandro placuit, Maximo, ex libro ad L. Falcidiã ad scribitur. Neq. initium faciendum est, ut uulgo: Hereditatum computationi (aut ut in Norico, computationis) in alimentis faciendæ, hanc formam esse Vlpianus scribit. Sed ut in Florentino: AEMILIVS Macer libro secundo ad Legem uicesimam hereditatum. Computationi in alimentis faciendæ hanc formam esse Vlpianus scribit, ut à prima ætate, & cetera. Ab eodem est caput vij.[c] Qui testamenta facere possunt: licet id Haloander Marciano, alij Marcello adscripserint. & ita lex uicesima hereditatum ab Iustiniano appellatur, constitutione ultima de edicto D. Hadriani tollendo. Edicto, inquit, Diui Hadriani, quod sub occasione uicesimæ hereditatum introductum est, quiescente, quia uicesima hereditatis à nostra recessit Republica. Ea autẽ quæ fuerit, & quib. casib. aut temporib. locum habuerit, tradit Alciatus noster memoriæ lib. iij. Dispunctionum.[d] Sed & Haloander caput xiij.[e] de transactio. & xxxvij.[f] de religiosis, eodem pacto inscripsit. Apud Alciatum uero emendanda inscriptio est clxv.[g] capitis, de uerb. signi. & non Marcellus lib. i. scribendum, sed Macer libro primo ad legem uicesimam. sic enim est Florentiæ. In indice quoq. scriptũ est μάκρου εἰκοστῆς βιβλία δύο, et Haloander edidit εἰκοστῆς: siue ad legem uicesimam hereditatum libros duos. Erratũ etiam est l. i. de bon. da. quod Haloander ita edidit: Et populi damnatione bona publicantur, cũ aut uita adimitur, aut ciuitas, aut seruilis conditio irrogatur. Mirum mihi uidebatur, imperio à populo principi et in principẽ cõcesso[h], licuissẽ populo uitã aut ciuitatẽ cuiquam adimere: & uidebã Accursianos scribere, non & populi, sed supplicij damnatione. Sed tamen Florentina scriptura mihi omnem dubitationem abstulit. Ea est hæc. CALLISTRATVS libro primo de iure fisci et populi: Damnatione bona publicantur, cum aut uita adimitur, aut ciuitas. nisi etiam uelis uerbum damnatione, inscriptionis essẽ. Nam ut alio loco scripturus sum, nullis interpunctionib. omnia penè illis libris scripta sunt, exceptis Iurisconsultorum, cuius singula capita sunt, nominib. quæ grandiorib. litteris, ut nos imitati sumus, miniatis tamen, in separati uersus initio conscripserunt. Illud uero mihi probatur, ut de iure fisci & populi Callistrati liber inscribatur, ut apud Paulum libro. v. Sententiarum titulus xiij. licet in indice, & sub titulo de iu

re

a l. seruis urbanis. de lega. iij.

b l. hereditatũ. ad L. Falc.

c l. si mutus. de testa.

l. ult. C. de ed. D. Ha. tol.

d ca. vi.

e l. nulli. de trãsa.

f l. funeris. de rel. & sum. fu.

g l. mille passus. de uer. sig.

l. i. de bon. dã.

h l. i. de constit. pri. §. sed & quod pri. de iure nat.

re fisci libro L. Digestorum, tantum de iure fisci ille Callistrati liber appelletur. Dignus uero uenia error fuit capite xli.[a] *de liberali causa. cuius initium in Norico, ut in ceteris libris est: Liberalis causa si in obscuro sit, in quo fuerit statu is qui pro libertate sua litigat, prior audiendus est, & cetera. Florentiæ uero fuit.* PAVLVS *libro singulari de » articulis liberalis causæ: Si in obscuro sit, in quo fuerit statu is qui pro li » bertate sua litigat: & quæ postea. Quo nihil manifestius dici potest. & » tamen indoctus nescio quis ultimam* CAVSAE *literam expunxit, unde error in omnes libros uenit. Neq. quemquam moueat, quod ea inscriptione Pauli liber nullus in indice reperiatur. nam neque* DE ARTICVLIS *» reperies, neq. de formula testamenti, unde sumptum est caput xcvi.*[b] *lib. iij. de legatis. neq. de conceptione formularum, unde est xx.*[c] *caput de ex» ceptionib. aut de dotis repetitione, aut de adsignatione libertorum, unde accepta sunt. lxviij. & lxix.*[d] *caput de diuersis regulis iuris. Quæ omnia in libris singularib. Pauli in indice desunt Florentiæ. in Norico autem indice, ille de adsignatione libertorum solus est. ut credendum sit mancum ea in re indicem esse. Huius generis ille error est, quem primus præceptor meus indicasse uidetur, nisi quis Accursio indicij præmium deferat: quamuis uterq. ea in re dubitet, ut fortasse Haloandro locus sit. Caput xlviij.*[e] *de uerbor. significatione, sic olim scriptum fuit: Qui neq. sequantur, neq. ducantur. Solutum non intelligimus eum, &c. quæ uerba nemo recte interpretabatur, quo ad cognitum est ex inscri» ptione excerpta esse. Florentiæ sic reperimus.* GAIVS *libro ad edi» ctum Prætoris Vrbani, titulo Qui neq. sequantur, neq. ducantur. Sic capite xxx.*[f] *de noxalibus actionibus.* IDEM *libro ad edictum præto» ris Vrbani, titulo de damno infecto. & ca. xiij.*[g] *ad exhibendum, titulo de liberali causa. & alijs locis, titulo de publicanis, de re iudicata, de operis noui nuntiatione, de testamentis, de legatis, de aquæ pluuiæ. Illa itaq. uerba edicti censenda sunt. Sub eodem titulo erratum etiam est in omnib. libris præter Noricũ capite clvij.*[h] *quod ita scribebatur: Quantum ad iuris pertinet largam significationem (sic enim Alciatus noster scripsit) paries est siue murus, siue maceria est. Florentinus liber ha» bet: Aelius Gallus libro primo de uerborum quæ ad ius pertinent si» gnificatione: Paries est, siue murus siue maceria est. quod Accursius significare uidetur. apud Gellium*[i] *quoq. et Macrobiũ:*[k] *Legi ex libro secundo Cæcilij Galli de significatione uerbor. quæ ad ius ciuile pertinent, uestibulum ædium partẽ non esse. & arbitror Aeliũ pro Cæcilio ex hoc loco emendandũ esse. In indice hic Iurisconsultus nõ est, sed Haloander eũ ob hoc ca. adscripsit. Est autẽ illic Galli nescio cuius Aquilæ responsorũ liber, à Politiano perperam Aquilij Galli appellatus,*

a l. liberalis. de liberali causa.

b l. si plures. de leg. iij.

c l. exceptiones. de exceptio.

d l. in omnib. l. inuito. de re. iur.

e l. qui neq. de uer. sign.

f l. in noxalib. de nox. act.

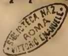
g l. si liber homo. ad exhi.

h l. quantum. de uer. sign.

i A. Ge. lib. xvi. c. v.

k Macr. lib. vi. ca. viij. Sat.

ab



[a] ab Haloandro nō male Iulij Aquilæ. A quo libro est extremū caput sub titulo de suspectis tutoribus. non ex iv. Iuliani ad Minutium, ut Haloander edidit. Adde quod extremi capitis de bonis damnator. inscriptio, ante Haloandrum fuerat capitis uice habita. Est autem hæc: Paulus libro singulari de portionib. quæ liberis damnatorum conceduntur: cuius libri appellatio in indice illo exstat. Solus Haloander errat, dū caput lxxiij.[b] de diuersis regulis iuris Vlpiano adscribit, & ita incipere putat. Q. Mutius Sempronio. Quo tutela redit, eo et hereditas peruenit. Nam Florentiæ Vlpiani nomē nō est, sed ita exorditur. Quintus Mucius Scæuola libro singulari ὅρων. Quo tutela redit & cetera:

Sic etiam in Alciati nostri libro erratum xvij, ca. [c] de fidei commissarijs libertatib. ut enim ipse refert libro primo Dispunctionum, ita scriptum est: Celsus lib. xxi. ad Sabinum: Acciolam Claudius cum uisum tibi fuerit, manumitte. Est enim scribendum EX libro uicesimo primo Digestorum Scæuolæ: Claudius. Cum tibi uisum fuerit manumittere, utiliter datur fideicommissa libertas. Significatur autē Claudius Tryphoninus, qui notas ad Scæuolam scripsit: quod & Haloander significat, & multis Digestorum locis cognoscitur.[d] Bartoli liber, & ueterum, Scæuola Claudius minus male habuerunt. Hæc de eiusmodi errorum genere.

a Poll. lib. xi. epi. l. ult. de susp. tut. l. ult. de bon. dam.
b l. quo tutela. de reg. iur.
c l. Scæuola. aut. Acciolam. de fideic. lib. Alcia. lib. i. ca. xiv. dispun.
d l qui negatione. de adm. tut. l, a. testatore. de cond. et dē.

CVR IN LIBRIS CAII PROCONSVLEM, Accursiani Prætorem interpretentur, quantumq. ea in re fallantur, ac de Caio nonnulla. V.

NOn paruam illam utilitatem ex his inscriptionib. esse duxi, quod sæpe dubitaueram, quid esset, quod multis Digestorum locis cum de Prætoris edicto ageretur, Proconsulis mentio fieret. ut titulo quod metus causa, capite primo dicitur: Ait prætor, quod metus causa gestum erit, ratum non habebo. Et nono.[e] Animaduertendum autē, quod Prætor hoc edicto generaliter, & in rem loquitur. item alijs. Sed xix.[f] Scribit Caius, Quod autem in heredem eatenus pollicetur actionem Proconsul, quatenus ad eum peruenerit: intellegendum est ad perpetuo dandam actionē pertinere. Sic sub titulo Quod cum eo, ca. i. omnia Proconsul agit, ut qui contraxit, etc. at ca. ij. Ait Prætor in eum, qui emancipatus et cetera. Et cū animaduertissem ea capita, quib. Proconsulis mentio fieret, accepta esse ex Caij libris ad edictum prouinciale, intelligere uisus sum, quid uarietatē crearet. Neq. enim Accursiani audiēdi sunt, qui Proconsulē Prætorē appellatū putant.[g] Erat Proconsulis in prouincia plenissima iurisdictio, ut omniū magistratuū urbanorū partes ad eū pertinerēt.[h] Itaq. ut Prætor urbanus Romæ, [i] sic in Cōsulari prouincia

l. i. quod metus cau.
e l. metum. §. animaduertendum. e.
f l. quod aūt. e. l. i & ij. quod cum eo.
g Accur. d. l. i. & d. l. quod aūt. & l. i. de alie. ind.
h l. si in aliquā. in fine. & seq. de off. Proc.
i l. ij. §. eodem tēpore. de ori. iur.

uincia Procõſul, in Prætoria Prætor edicta proponebãt, quæ prouincialia appellabantur. Videre eiuſmodi edicta licet apud Ciceronem in Verrinis, de quib. etiam in Proconſulatu ſuo ad Atticũ ſcribit. Caius huiuſmodi prouinciale edictũ duobus et triginta libris eſt interpretatus, urbanũ fortaſſe plurib. Sed Iuſtiniani tẽpore duodecim extabant, quod illo libror. indice conſtat, in quo Politianus errauit, edictũ publicũ pro urbico ſcribẽs. Illud ſcilicet prædici non oportet, non ut initio uari aſſẽ Prætores & Proconſulens in edictis, ſed edictis perpetuis uſos, quor. collectionẽ Saluius Iulianus ex Hadriani auctoritate fecit: quod Budæus et Alciatus[a] præclare manifeſta omnib. fecerũt. idq. etiã duab. conſtitutionib.[b] proditum reperi. Mirandum itaq. non eſt, ſi Proconſul à Caio edicti auctor appelletur: ab Vlpiano uero Prætor: cum alter urbanum edictum interpretetur, alter prouinciale: ut ex illorum capitũ inſcriptionib. ab Haloandro editis cognoſcitur. niſi quod cap. i. quod cum eo, non libro viij. ſed viiij ſcribendum, item ſecũdo capite, libro xxix. non viij. Ita interpretari oportet caput primum de alienatione. lxviij. pro ſocio. xli. de hereditatis petitione, atq. alia id genus.[c] quæ Haloander recte Caio illis libris adſcripſit. Adde etiam ex his, quorum inſcriptiones omiſit, caput ij. de teſtamento militis,[d] quod ita ſcriptum Florentiæ eſt. Caius libro quintodecimo ad edictum prouinciale: De militis teſtamento ideo ſeparatim Proconſul edicit, quod optime nouit ex conſtitutionib. principalib. propria atq. ſingularia iura in teſtamento eorũ obſeruari. Sed & alijs locis Proconſulis mentio fit non à Caio, ſed ab Vlpiano, aut Paulo, in libris de officio Proconſulis. ut ca. ij. de curatorib. furioſo & alijs dandis. quod ita ſcriptum eſt. PAVLVS *libro primo de officio Proconſulis: Sed & alijs dabit Proconſul curatores, qui reb. ſuis ſupereſſe non poſſunt, uel dari iubebit. Item viij. capite.[e]* V*lpianus libro ſexto de officio Proconſulis: Bonorum uentris nomine curatorem dari oportet, eumq. rem ſaluam fore uiri boni arbitratu ſatiſdare Proconſul iubet. Vtrumq. caput Haloãder Caio adſcribit. Sed quod de Caio diximus, non perpetuò, ſed magna ex parte uerum eſſe reperietur. Vtitur enim nonnumquam is Prætoris appellatione, ſed rarò. quod aut à Prætore in Prætoria prouincia edictum tum interpretaretur, aut id putandum eſt Tribonianum mutaſſe. ut ca. xv. de noxalib. actionib. extremo, quod quiſq. iuris, & primo teſtamenta quemadmodum aperiantur.[f] hoc ex xviij. libro eſt ad edictum prouinciale. Sed ſub eodem titulo, capite ſeptimo,[g] quod ex eo ipſo libro eſt, Proconſulis mentio fit: quod facit ut exiſtimem, id aut dedita opera ab Iuſtiniani miniſtris, aut caſu à librarijs mutatum. Et quoniam tam multa de Caij libris ſcribimus, quærendum uidetur, quis*

hic

a Bud. l. ij. de ſtatu hom. Alci. lib. ij. ca. xxvij. diſpu. & rub. de eden.

b l. ij. §. ſed quia diuinæ. de uet. iu. en. l. ſi quis ſeruũ. C. de cond. ind.

c l. i. de alie. mu. in cau. l. nemo. in fine. pro ſocio. l. ſi quo tempore detur. per. l. ſi noxale. de nox. actio. l. illud quæſitũ. ad l. Aqui.

d l. ij. de teſt. mil. l. ij. de cur.

e l. bonorũ. ſ.

f l. Pretor. de nox. act. ult. quod quiſq. iu. l. i. teſta. quemadmodum ap.

g l. ſed ſi quis. ω.

hic Caius fuerit: quod adbuc in controuerſia eſt. Sũt enim qui à Pomponio[a] in Seruij Sulpitij diſcipulis Titũ Caium appellatum eſſe credant, aut Caium ſolum. Sunt qui Iuſtiniani familiarem credant, propterea quod is ſuũ appellet, initio Inſtitutionũ: et libro quarto, titulo De publicis iudicijs.[b] ſunt qui Caium Noſtrum appellatum arbitrentur, ut à Iuſtiniano illic, et à Põponio quodã loco appellatur,[c] quod neſcio quàm uerum ſit. Mihi quidem aliquando probabatur, C. Caßium eo nomine intelligi, à quo Caßianorum ſchola Pomponio & Plinio. Nam exiſtimabam, ut dicitur ca. xxviij.[d] de ſtatu liberis, quod Iauolenus ſcripſit lib. vi. ex Caßio: Statu liber ante quàm condicio libertatis optigerit, ſi quid comparaſſet, peculio legato non ceſſurum, in libris Caij Caßij ſcriptũ eſt. Sic ca. lij.[e] de cond. & demonſtratio. quod ex libro ij. Iauoleni ex Caßio eſt, commentaria Caij, & ca. lxxviij.[f] de ſolutionib. quod ex undecimo eſt, libri Caij intelligendi ſunt Caij Caßij eſſe, ex quo Iauolenus quindecim libros ſcripſit. Poſtea uero cum reperiſſem à Caio Caßium ipſum & Sabinum referri,[g] illis quidẽ Iauoleni capitib. credidi Caßiũ ſignificatum, ceteris locis non item. Hoc ipſum aduerſus eos facit, qui Sulpitij diſcipulum arbitrantur. Sed & illud, quod ad S. C. Tertyllianum & Orphitianum ſcripſiſſe dicitur, ut ex inſcriptionib. viij. & ix. capitis ad S. C. Tertyllianum[h] apparet: quæ ſenatuſconſulta multo poſt Sulpitiana tempora lata fuerunt: alterum Hadrani,[i] Diui Marci alterum tempore.[k] Qui uero Iuſtiniani familiarem exiſtimant, à Pomponio[l] refellũtur. Sed et ea conſtitutione, quæ libro primo Codicis Theodoſiani extat, ſub titulo de reſponſis prudentũ.[m] Quam ob rem arbitror eum non multo tempore poſt Saluij Iuliani ætatem fuiſſe, quo & Sextus ille Pomponius fuit. Hæc de Caio, cuius extant inſtitutionum libri duo breuiores, ut arbitror, quàm ab eo ſcripti ſunt: ſed qui multum ad Iuſtiniani inſtitutiones conducant. *Eſt itaque non parua hæc inſcriptionum utilitas, ut quis ille iuris conſultus ſit, & qua de re eo libro tractarit, antè cognoſcatur. Cum enim nihil aliud ſcriptura ſit, quàm hominis loquentis repræſentatio: hæc multo maior fit, cum ſcriptorem ipſum cognoſcimus, & rei ipſius tractandæ ordo, qui ex libri inſcriptione apparet, ante oculos uerſatur. Quod ex his quæ ſcripturus ſum, cognoſcetur apertius.*

a l. ij. §. Seruius. de or. iur.
b §. quas. in proœ. inſt. §. item lex Cornelia. de pub. iud. & in proœ. Dig. §. & antea.
c l. cum ſeruus. de ſtipu. ſeru.
d l. ſi hereditas de ſtatu lib.
e l. ſi quis legata. de cond. & dem.
f l. ſi alieni. de ſoluti.
g l. adeo. §. cũ quis. de adq. rer. dom.
h l. in ſuſpenſo. l. ſacratißimi. ad S.C. Terty.
i in pri. inſti. de ſ.c. Ter.
k de ſ.c. Orph. in pri.
l d. l. cum ſeruus.
m l. un. de reſpon. pru. in C. Theo.

QVID IN EIVSMODI INSCRIptionib. ſignificet ad Sabinum, ad Plautium, ad Mucium? VI.

IVuat maxime, ut antea ſcripſi, ad iuris conſultorũ interpretationem cognoſcere, quo pacto ab ipſis iuris conſultis illud ipſum tractaretur. Et tria genera tractandi in eor. libris deprehendi. aut enim libero ſcri-

ptorum

ptorũ officio fungebãtur, cuiuſmodi libri Opinionũ, Sententiarum, definitionum, regularum ſunt: aut ad aliorum interrogationem reſpondebãnt, ut libris Reſponſorum, aut Epiſtularũ: aut leges ſenatus ue conſulta, principũ conſtitutiones, prætorum edicta, iuriſq. conſultorum libros interpretabantur, in breuiorem librum colligebant, notis reprehendebant, & ſi quid deerat addebant. Huius generis ſunt, quæ ad edictum, ad leges, ad ſenatuſconſulta, ad orationem D. Seueri, aut Marci inſcripta uidemus. Sed & illa de quib. tractaturi ſumus, ad Sabinũ, ad Vitellium, ad Vrſeium, ad Plautiũ, quæq. apud Papinianum Vlpianus et Paulus, apud Scæuolam Claudius, Tbryphoninus & Paulus notarunt. Sed cum cetera nemo, qui uel mediocri ingenio ſit, non animaduerterit, illud doctiſsimos quoſq. fugit,[a] libris ad Sabinum aut Plautium, interpretationes Sabinianorũ aut Plautianorum ſignificari. Solus Viglius, uir & doctus & diſertus, lib. 2. Inſtitutionum ex Iuſtiniani uerbis ſub titulo de heredib. inſtituendis, id percepit. Iuſtiniani uerba ſunt hæc: Quod nõ per innouationem induximus, ſed quoniam æquius erat, & Atilicino placuiſſe Paulus ſuis libris, quos tam ad Maſſurium Sabinum quàm ad Plautium ſcripſit, refert. Cum enim Maſſurij Sabini mentio fiat apud Pomponium,[b] qui ante Paulum fuit: fieri nõ potuit, ut ad eum ita mitteret libros, ut quos Cicero ad Q. fratrem aut ad Brutum miſit. Ex hoc Viglij argumento initium noſtra inueſtigatio cepit, & in Florentinis Pandectis permulta huius ipſius rei ueſtigia inuenimus. Nullum autem maius eſt, quàm quod eſt xlix. capite[c] ad L. Falcidiã, quod ex libris Pauli ad Plautium ſumptum eſt, Plautij uerba notis bis notata ſunt, quib. nos in Pandectar. Florentinar. uerbis utimur, illi uero librarij in Prætorum aut Principum uerbis ab iurecõſulto relatis. Eſt enim id in librarior. bonorum uſu, ut aliena uerba nota quadam ad marginem adſcripta notentur. Florentina, qua & nos utimur, ab Iſidoro diple appellari uidetur, quòd duabus lineis in angulum coactis fiat. quo uerbo Cicero lib. viij. epiſtular. ad Atticum ùtitur, cuius rei Victorius teſtis eſt. Illud uero caput ita ſcriptum eſt.

» Paulus libro xij. ad Plautium. Plautius. Seruo, quem tibi legauerã,
» fundũ legaui: Atilicinus, Nerua, Sabinus, primum in ſeruo rationẽ
» legis Falcidiæ habendam: & cetera eiſdem notis notata ad illa uerba. Paulus. Caſsij ſententia utimur: & quæ ſequuntur. quæ nullis no

[a] Alci. in epi. ante primam C. partẽ & ante l. un. C. de eo quod intereſt. et ante prætermiſſa. Vigl. in prin. de her. inſtitu.

[b] l. ij. §. hi duo de ori. iur.

[c] l. Platius. ad l. Falcidiã.

tis notantur. Ex hoc capite, 42.[a] cognoscimus de condicionib. et demõstrationib. quod ita scriptũ est. PAVLVS lib 8. ad Plautium. Plautius. Rogatus est heres à liberto testatore, & cetera. Paulus. Hoc iure utimur. Item quod proximum est,[b] ita incipit: IDEM libro nono ad Plautium. Qui heredi dare iussus est. Deinde Plautius, uni ex heredib. fundum legauit. & cetera. Paulus, hoc iure utimur. Adde ix.[c] de auro argẽto, quod Haloander Paulo lib. v. ad Plautium adscribit, sed Florentiæ liber nonus est. illud recte Haloander fecit, dum Pauli & Plautij atq. aliorum Iurisconsultorum nomina, quæ per se scripta sunt, grandiorib. litteris notat. Confirmat hoc idem de Plautio caput lxi.[d] de procuratorib. sumptum ex lib. i. ad Plautium, cuius initium est, Plautius ait. & xxij.[e] de damno infecto: quod est ex lib. x. ad Plautium, cuius nomen eodem pacto accipiendum. Fallitur autem uehementer hac in re Accursius, qui sæpe testatorem, sæpe iurisconsultum Plautium appellat. Haloander intellexisse uisus est, nisi quod capite xiij.[f] Qui potiores, Neruæ & Proculi nomen nulla de causa grandiorib. litteris scripsit: cum Pauli solum nomen scribendum foret. Nimis multa de Plautio scripsi, ad quem Paulus libros xviij. Iauolenus quinq. Pomponius septem scripsit. Ad Vitellium uenio, ad quem idem Paulus libros quatuor. is Vitellius Sabinus appellatus est: ut capite xviij.[g] de heredib. instituendis cognoscitur. quod etiã his notis exornatũ est, de quib. antea scripsimus. Eius uerba sunt hæc. PAVLVS lib. i. ad Vitellium. Sabinus. Quæsitum est, si plus asse paterfamilias distribuisset, & reliqua. Paulus. eadẽ ratio est, &c. Totidem libros ad Neratium scripsit: & sub titulo de donationib. inter uirum & uxorem lxiij. capite[h], etiam in Norico libro post relata Neratij uerba scribitur: Paulus notat. quod uerbum crebrius tacetur, & intelligendum est, ut capite cxl.[i] de uerbor. obligationib. quod ita illic scribitur. PAVLVS lib. tertio ad Neratium. plurib. reb. præpositis, &c. Paulus. Sed uerius, et hic tres esse, & quæ post ea. & capite xxiv.[k] de instructo uel instrumento legato. PAVLVS libro iij. ad Neratium. Fundus, qui locatus erat, legatus est cum instrumento: instrumentũ, quod colonus in eo habuit, legato cedit. Paulus. an quod coloni fuit? Quod caput non recte ab Haloandro in duo capita diuisum est. sed ita scribendum, ut idem multa scribit[l]. Fuit autẽ Neratius Priscus Proculianus Celsi patris auditor,[m] & ex eius libris

a l. Plautius. de cõd. et dem.
b l. qui heredi. §. Plautius. eo.
c l. Plautius. de auro argẽto le.
d l. Plautius. de Proc.
e l. si proprietarius. §. ult. de da. inf.
f l. insulam. qui potio.
g l. quæsitum. de her. inst.
h l. de eo. de don. int. uir.
i l. plurib. in pri. de uerb. obli.
k l fundus. de fu. inst.
l l. quod filio. mand. l. quod seruus. de peculio. &c.
m l. 2. in fi. de orig. iur.

libris regularum, membranarum, & responsorum multa capita in Digestis exstant. Ad Sabinum redeo, ad quem idem PAVLVS *libros sexdecim, Vlpianus unum & quinquaginta, Pomponius triginta quinque scripsit. Hic ille est Massurius Sabinus, qui publice primus respondit,*[a] *à quo Sabiniani appellati, qui ei in schola successere. Quod non solum ex eo Institutionum loco cognouimus,*[b] *sed ex „ inscriptione hac primi capitis, de legationib.* VLPIANVS *lib. 8. ad Massurium Sabinum. & ex ultima constitutione sub titulo de heredib. instituendis. Id etiam nos alio loco ex Gellij libro xi. deprehendisse testati sumus*[c]*. Nam quod Gellius refert, Sabinum libro. 2. iuris ciuilis scripsisse, id nos apud Vlpianum lib. xli. ad Sabinum reperimus.*[d] *eumq. tres iuris ciuilis libros scripsisse traditum est. Itaq. in horũ trium iurisconsultorũ libris ad Sabinũ, opinor notas aut interpretationes quasdam Sabinianorum librorum fuisse: apparentq. eius rei uestigia frequentissime in Digestis, ut ca. 20. & 27. de contrahenda emptio.*[e] *quorum alterũ Pomponij est lib. 9. alterum Pauli lib. 8. ad Sabinum, quod ne Haloander quidem recte edidit. Item sub titulo de in diem addictiõe, multis capitib.*[f] *recte ab Haloãdro scriptis. Sic ca. 17.*[g] *de heredib. instituendis, quod Vlpiani est lib. 7. ad Sabinũ. & ca. 43. & L. de legatis lib. 3.*[h] *quæ ex libro 23. & 24. Vlpiani ad Sabinum sunt. Sexcenta sunt similia, in quib. tamen facili us falli possumus, propterea quod non sunt nominib. distincta, ut illa Neratij & Plautij. Eodem pacto de Iuliani libris ad Vrseium Ferocem, & ad Minicium interpretabere. quod ex Vlpiani uerbis in„ telligimus sub titulo communi diuidũdo.*[i] *Vrseius, inquit, ait, cum in „ cõmuni ædificio uicinus nuntiauit. & postea: Iulianus autem recte no„ tat, ita demum hoc uerum esse, si interfuit ædium hoc fieri. Item ca. 48.*[k] *de iure dotium, quod est ex lib. ij. ad* V*rseium Ferocem. post relata* V*rsei uerba additur: Iulianus notat. Et cap. 36.*[l] *de solutionib. quod est ex libro 2. ad eundem, dicitur: Iulianus notat. uerius est me eam partem perdidisse. quod non recte in Norico libro est. neq. ca. 101.*[m] *de legatis: Iulianus notat. quod est ex primo libr. De libris ad Miniciũ scribitur ca. lxi.*[n] *de rei uindicatione. Quod ita Floren„ tiæ est: Iulianus lib. 6. ex Minicio. Minicius interrogatus, si quis na„ uẽ suam aliena materia refecisset, &c. Iulianus notat. Ex quo loco nihil interesse apparet, ex Minicio, an ad Minicium, ex Sabino, an ad*

a d. l. ij. prope finem.
b in prin. de her. inst. ubi Vigl. l. i. de legatio. l. ult. C. de her. inst.
c A. Gellius lib. xi. ca. ul. — lib. 4. ca. 4.
d l. falsus. §. qui alienũ. de furtis.
e l. Sabinus. l. qui à quolibet. de cond. em.
f l. ubi autem. §. cum igitur. l. Sabinus. l. quod autem. de in diem ad.
g l. item quod Sabinus. de her inst.
h l. cũ filio. l. libror. de lega. 3.
i l. si quis putans. §. ult. cõdiu.
k l. tali. in fi. de iure dot.
l l. si pater. de solu.
m l. ab omnib. §. in testamẽt. de leg pri.
n l. Minicius. de rei uin.

Sabinum scribatur. Sed tamen frequentius animaduerti hanc distinctionem locum habere, ut si uerba ueteris iurisconsulti sola referantur, ex eo scribatur: si recẽtioris, aut sola, aut cum illius ad eũ. Quod in his, de quib. tam multis in re perspicua agimus, locum habet: idem in Pomponij ad Q. Mucium libris est respondendum. cuius multa in libris de legatis referuntur: ut omnia illa pęnè, quæ Q. Mucij mẽtionem faciant, Pomponij in libris ad Mucium esse dicẽda sint. Vnius tantum capitis exemplo contentus ero, sub titulo de auro, argento legato, numero 35.[a] Pomponij libro nono ad Q. Mucium, quo quasi dialogo colloqui uidentur Mucius & Pomponius. Hæc uereor, ne aliquib. longiora esse uideãtur, sed qui ingentes nostrorũ interpretum commentarios, quib. unum atq. alterum caput interpretantur, euoluerit, mirari desinet, me de toto iure ciuili uerba facientem, non multis chartis in multorum capitum interpretatione uersari.

a l. scribit. de auro & arg. leg.

QVAM MVLTA IN IVRE CIVILI totidem uerbis scripta sint. VII.

NOn parum ad multorum capitum interpretationem pertinere arbitror, si quæ de eadem re dicuntur, in unum locum conferantur. Quod cum Irnerius, Ioannes, Azo, Bulgarus, Accursius, magni nominis uiri animaduertissẽt, in ea re toti fuerũt, ut similib. cõtrarijsq. locis adscriptis, faciliorem iuris ciuilis cognitionem efficerent. Laudandum id quidem fuit, si intra eum modum ceteri constitissent. Nunc uero nimio quodam amore nostram artẽ iuuandi, ingenti librorum mole oppressa magis, quàm subleuata esse uidetur iuris prudentia. Et Iustinianus quidẽ ait,[b] similes se quosdam locos reliquisse, quoniam necesse erat propter rerum cognitionem sub duobus titulis idem scribi: aut cũ esset alijs reb. permixtũ id, detrahi non potuit, ne cõfusius aut obscurius traderentur res, quàm ab ipsis essent auctorib. tractatæ, aut quod facile fuit in tantis uoluminib. humano ignoscẽdoq. errore labi. Hos ego locos, & si nõ omnes, hic scribendos existimaui, propterea quòd ex singulorum capitũ inscriptionib. cognoscimus, esse ex eisdẽ libris sumptos: & si quid mutatũ aut mendosum est, nullo periculo aut emẽdatur, aut intelligitur. Huiusmodi sunt permulta sub titulis de uerborũ significatione, & de diuersis regulis iuris. Sunt autem hæc. Sub priore caput 76.[c] PAVLVS libro 51. ad edictũ.

b l. ij. §. si quid autẽ. C. de uet. iu. e.

c l. dedisse. de uerb. sig.

Dedis-

Dedisse intelligendus est etiam is, qui permutauit, uel cõpensauit. Eadem inscriptio & sententia est capite 19.[a] de liberali causa. ex quo interpretandum hoc est. Item caput 104.[b] Modestinus lib. 2. excusationum. ἡ τῶν τέκνων προσηγορία καὶ ἐπὶ τοὺς ἐγγόνους ἐκτείνεται. Eadem uerba sunt cap. 2. de excusationib.[c] quod nemo animaduertit, propter inepti interpretis errorem, qui τὰ τέκνα altero loco liberos, altero natos uertit: cum utroq. liberos scribere debuisset, quod nos alio loco diximus.[d] Adde caput 167.[e] VLPIANVS *libro 25. ad Sabinum. Carbonum appellatione materiam non contineri. quæ uerba nimis durè excerpta sunt ex 53.[f] capite lib. 3. de legatis. quod ex eodem Vlpiani libro est. Sed illic ita scribitur: Si lignum sit paratum ad carbones coquendas atque conficiendas (sic enim Florentiæ est) ait Ofilius libro quinto iuris partiti, carbonum appellatiõne huiusmodi materiam non contineri. Ceteræ quoque partes si comparentur, apertiorem efficiẽt utriusque capitis mentem. quib. utroq. loco additum Pauli caput est lib. 4. ad Sabinum.[g] Sub titulo de diuersis regulis iuris caput 30.[h] Vlpianus lib. 36. ad Sabinum: Nuptias non concubitus, sed consensus facit. Idem Vlpianus ait cap. 15.[i] de condicionib. & demonstrationibus. Sed lib. 35. ad Sabinum, non sexto: in quo arbitror, aut Pandectarũ librarium, aut nos errasse. Exemplum quidem certe illi regulæ aptum illic est, quo Constantinus quoque Harmenopulus utitur lib. 5. titulo 2. Similis error superiori est cap. 47.[k] quod Vlpiani nomine lib. 30. ad edictum inscribitur: cum tamen illa uerba, Socij mei socius non est, capite 20.[l] pro socio, libro 31. scripta fuisse dicãtur. eiusmodi tamen errores mouere nos non debent. Caput uero 71.[m] quod Florentiæ post 72. est, & ultimum caput de usuris, ita scribitur.* IAVOLENVS *lib. 3. ex posteriorib. Labeonis. Fructus rei est uel pignori dare licere. Et 81.[n] interpretandum est per 66.[o] mandati. est enim utrumque Papiniani lib. 3. Responsorum. Initium uero 85. capitis[p] est caput 70.[q] de iure dotium, utrumque Pauli est libro 6. Quæstionum. Illud animaduertendum est, quàm appositè caput 19.[r] de re iudicata, capite 133.[s] de diuersis regulis iuris, declaretur: quod ex eodem libro sexto Pauli ad Plautium sumptum est. Dicitur illic, eum qui donationis causa conuenitur, in quantum deducto ære alieno facere potest, condemnandum. Et inter eos, inquit, quibus ex simili causa pecunia debetur, occupantis po-*

a l. uel permutauit. de lib. ca.
b l. natorum. de uer. sig.
c l. ij. §. non solum. de excus.
d lib. sing. ad Modesti.
e l. carbonum. de ue. si.
f l. ligni. in fi. de lega. iij.
g l. pali. de uer. sig. et de lega. iij.
h l. nuptias. de reg. iur.
i l. cui fuerit. de cond. et dẽ.
k l. consilij. in fine. de reg. iur.
l l. nam socij. pro socio.
m l. fructus. de re. iu. l. ult. de usur.
n l. quæ dubitatio.
o l. qui mutuã. man.
p l. in ambigu.
q l. in ambi. de iu. do.
r l. inter eos. in fine. de re iu di.
s l. in condem. de diu. reg. iu.

tior erit causa. immò nec totum, quod habet, extorquendum ei puto: sed & ipsius ratio habenda est, ne egeat. Extremam huius capitis partem non ad eum solum referri, qui donationis causa conueniatur: ex illa iuris regula intelligimus. Sic clv.[a] caput (sequor autem numeros Noricæ & uulgaris scripturæ, non ut antea scribi hæc capita oportere scripsimus) illud itaq. caput per L.[b] de condicionib. & demonstrationibus interpretabimur: sunt enim ex lib. 7. Differentiar. Modestini descripta. Caput uero 157.[c] ita scribendum est: Modestinus lib. singulari de ritu nuptiarum: Semper in coniunctionib. non solum quid liceat, considerandũ est: sed & quid honestum sit. quamuis Haloander dubitet, conuentionib. an coniunctionib. scribendum sit. Hoc enim & inscriptio ostendit, & caput 42.[d] de ritu nuptiar. ex eodem libro exscriptum. & Constantinus ita scribens libro 4. titulo 6. ἐν τοῖς γάμοις οὐ μόνον τὸ ἐπιτετραμμένον, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐπρεπὲς ζητοῦμεν. Item capitis 168.[e] initium ex lib. 15. ad edictum Vlpiani, ex quo etiam est ca. 13.[f] de hereditatis petitione, ubi idem dicitur. Caput autem 183.[g] & 14.[h] de legib. sunt ex lib. 54. Pauli ad edictũ. Emendandum uero est ca. 194.[i] Vlpiani lib. 69. ad edictum, ex capite 1. de ui & de ui armata, hoc pacto: Deiecit, & qui mandat. In maleficio ratihabitio mandato comparatur. Nam illo ca. 1. dicitur: Deiecisse autem is uidetur, qui mandauit, uel iussit, ut aliquis deijceretur. Et postea: Sed & si quod alius deiecit, ratum habuero, sunt qui putãt secundum Sabinum & Cassium, qui ratihabitionem mandato comparant, me uideri deiecisse, interdictoq. isto teneri. & hoc uerum est. rectius enim dicitur, In maleficio ratihabitionem mandato comparari. Vulgo autem erratum est in illo altero capite. Capite quoq. 198.[k] Quod dicitur, cui damus actionem, eidem & exceptionẽ competere, multo magis quis dixerit. ca. 1. de superficiebus reperitur. utrumq.[l] est Vlpiani lib. 70. ad edictum. Initium uero proximi capitis[l] est etiam ca. 11.[m] quod ui aut clam. ex lib. 71. Vlpiani ad edictum. At 207. caput[n] Vlpiani est lib. 1. ad L. Iuliam & Papiam, ut 25.[o] de statu hominum. Hæc iisdem inscriptionib. sub illis titulis reperi, atq. alijs locis fuerant scripta. Sunt etiam non pauca similia à diuersis iureconsultis scripta, ut ca. 24.[p] de uerbor. significatione, Caij lib. 6. ad edictum prouinciale, & 62.[q] de diuersis regulis, Iuliani lib. 6. Digestor. Item 65.[r] regula eiusdem libro 54. Digestor. & ca. 177.[s] de uerbor.

a l. expressa. e.
b l. nõnunquã. de cond. & demo.
c l. semper. de reg. iur.
d l. semper. de ritu nup.
e l. nemo prædo.
f l. nec ullam. §. si quis sciẽs. de her. peti.
g l. q. contra.
h l. quod uero. de legib.
i l. hoc iure. l. i. §. deiecisse. de ui et de ui arm.
k l. inuitus. de reg. iur. l. i. de superfi. §. is autem.
l l. ad ea.
m l. is qui in puteum. §. si tutoris. quod ui aut clam.
n l. res iudica.
o l. ingenuum. de statu ho.
p l. nihil est aliud. de uer. sign.
q l. hereditas. de reg. iur.
r l. ea est natura.
s l. natura. de uerb. sig.

bor. significatione, Vlpiani libro 47. ad Sabinum. Sed & sub eodem
„ *titulo capite 213.*[a] *Vlpiani libro 1. regularum dicitur: Lata culpa est*
„ *nimia negligentia, id est non intellegere quod omnes intellegunt. &*
„ *223.*[b] *Paulus libro 2. sententiar. Latæ culpæ finis est, non intellegere*
id, quod omnes intellegunt. & sub titulo de diuersis regulis, quod di-
citur ca. 138.[c] *Pauli libro 15. ad Plautium, inuenies ca. 171.*[d] *eiusdem li*
bro 21. ad edictum. Item similia sunt caput 29.[e] *Pauli lib. 8. ad Sabi-*
num. & 210.[f] *Licinnij Rufini libro 2. regular. In quib. diligentiam*
Triboniani desideramus. Alia non pauca,[g] *quæ sub illis titulis di-*
cuntur, & alijs Digestor. locis, non ab eisdem consultis scripta repe
riuntur: quoniam ab inscriptionum utilitatib. aliena sunt, prætermit
to. Sed ad ceteras Digestor. partes uenio, quæ similitudine hac in-
telligi facilius possunt. Vt si quæras capiti 6.[h] *de legib. exemplum re-*
peries facile cap. 7.[i] *si pars hereditatis petatur. utriusq. inscriptio*
& emendatio Haloandro debetur. apud eundem reperies ex eodem
loco acceptum 7. caput[k] *de rer. diuisione, & 6.*[l] *de religiosis. Item*
ultimum de officio Prætorum, & 5.[m] *de officio Præsidis. quorum ta-*
men altero Prætor, altero Præses prouinciæ tutorem se, aut iudicē
dare prohibetur. Sed & caput quartum de officio Præsidis ita scri
bendum est. Vlpianus libro 39. ad edictum. Præses prouinciæ ma-
„ *ius imperium in ea prouincia habet omnibus post principem. & 8.*[n]
„ *de officio Proconsulis. ita Vlpianus libro 39. ad edictum. Et ideo*
„ *maius imperium in ea prouincia habet omnib. post principem. loqui-*
„ *tur autem hoc loco Vlpianus de Proconsule, illic de præside. Halo*
ander in libror. numero errat, & quod ob eam, ut opinor, repetitio-
nem, ait deesse alicubi duo illa capita de officio Præsidis. Errat eti
am in inscriptione capitis 4.[o] *de officio adsessorum. quod caput, quo-*
niam de eius scriptura à multis dubitatur,[p] *ita scribendum, ut in Tus*
„ *co libro est. Papinianus lib. quarto Responsor. Diem functo legato*
Cæsaris salarium comitibus residui temporis, quod à legatis præsti
„ *tutum est, debetur: modo si non postea comites cum alijs eodem tem-*
pore fuerunt. Apud Vlpianum uero lib. 32. ad edictū[q] *ita scribitur.*
„ *Papinianus, quoq. libro quarto Responsorum scripsit, diem functo*
„ *legato Cæsaris salariū comitib. residui temporis præstandū, modo si*
„ *non postea comites cum alijs eodem tempore fuerunt. Haloander li-*
bro

a l. cedere. in fi. eo. ti. b l. latæ. eo. c l. cum principalis. de reg. iur. d l. nihil. in fi. eo. e l. quod initi. f l. quæ ab initio. g l. tigni. de uerbor. sign. l. tigni. ad exhi. l. adeo. §. appellatione. de adq. rer. do. l. aliud. de uerbor. sig. l. non uidetur. de regu. iur. l. meo. de uer. sig. l. si legatus. §. si quis bona. ad S. C. Treb. l. morbus. de ue. sig. l. quæsitū. de re iudi. l. cō mēdare. de ue. si l. L. Titius. depo. l. pupillus. §. seruo. de uerb. sign. l. libertas. de statu ho. l. iure. de diuer. regu. iur. l. nam hoc. de con. ind. h l. nam ad ea. uel potius, τὸ χές. de legi. i l. antiqui. in fi. si pars her. pe. k l. sed diui fratres. de rer. di. l l. uel quod. in fi. de religio. l. ult. de offic. Præt.

m l. 5. de off. præs. l. iiij. de offic. præs. n l. & ideo. de off. Proconf. o l. diem functo. de off. adf. p Alci. lib. 4. ca. xx. dispun. q l. sed addes. §. ult. loca.

bro tertio pro quarto edidit. In Florentino lib. quod capite 4.[a] de his qui notantur. de præuaricatore dicitur, aliquot litteris mendose scriptum est. emendari autẽ potest per caput 1. de præuaricatione, quod ex eodem libro Vlpiani est. Item capitis 21.[b] de minorib. inscriptio emendanda in Noricis libris propter caput 10.[c] de iudicijs. Est enim utrumq; ex Vlpiani lib. 10. ad edictum. Et initium decimi capitis[d] de usufructu ear. rerum. ita scribendum est: Vlpianus lib. 79. ad edictum. quoniam pecuniæ usus aliter amitti non potest, quàm his casib. Sic enim est cap. 7.[e] usufructuarius quemadmodum. Illud aptè diuisum est, quod cap. 17.[f] de ædilicio edicto, et 67.[g] de furtis, ex lib. 1. Vlpiani ad edictũ ædilium, sumptum est. utroq. enim loco eadem ratio diuersis exemplis adfertur. Caput uero quartum[h] de pignorib. & eodem numero de fide instrumentor.[i] totidẽ penè uerbis descripta sunt ex Caij lib. singulari de formula hypothecaria. hoc enim pacto is liber adfertur, non ad formulam Triboniani, aut collegar. Ille error esse uidetur, quod sub titulo de iure dotium duo capita eiusdem sententiæ ex Iauoleni lib. 6. posteriorum Labeonis scripserint 80.[k] & 83.[l] Item sub titulo de re iudicata 18.[m] & initiũ 6.[n] quæ Vlpiani sunt lib. 71. ad edictum. Recte autem scriptũ est, & conferri potest caput quartum[o] de obligationib. & actionib. & ultimum de extraordinarijs cognitionib. quæ sunt Caij lib. 3. rer. cotidianar. siue aureor. Hæc sunt quæ ab uno lib. accepta, duob. Digestor. locis scripta animaduerti. A diuersis uero inueni hæc. Relata est apud Pomponium lib. 26. ad Sabinum[p] Celsi sententia. eam reperimus cap. 33.[q] de pactis. Item Marcelli apud Paulum lib. 3. ad Sabinum[r] cap. nono[s] de seruitutib. prædior. urbanor. quod in Pandectis Florẽtinis 10. est. quoniam primum est, quod alijs libris ultimũ sub titulo de seruitutib. Iuliani quoque lib. 86. Digestorum, apud Vlpianum libro 32.[t] & 18.[u] ad edictũ, de sutore, qui forma calcei ceruicem pueri percussit, & oculus ei effusus est. cuius rei simile quiddã Alexãdro Philippi F. Magno euenisse dicitur,[x] ut oculor. caliginẽ ob lapidis eodem loco ictum passus sit. Sexti quoq. Pedij de estimatione rer. opinio, apud Paulum lib. 2. ad Plautiũ,[y] & lib. 2. ad l. Iuliam, et Papiam.[z] refertur. At de eo qui à furioso pecuniã accepit apud Pomponiũ lib. 6. ex Plautio,[a] lib. singulari regularũ[b] eadem ferè dicuntur. Sub tit. de peculio, capite ultimo,

Scæuola

a l. athletas. §. calumniator. de his qui no. in. l. i. de præuaric.
b l. destitisse. de minor.
c l. destitisse. de iudi.
d l. quoniã. de usufr. ear. rer.
e l. si usus fructus in fine. usufr. quę.
f l. quid sit fugitiuus. de æd. ed.
g l. qui ea mente. de furtis.
h l. cõtrahitur. de pigno.
i l. in re. de fide instr.
k l. si debitor. 1. de iure dot.
l l. si debitor. ij. eo.
m l. item miles. de re iudi.
n l. miles. in pri. eo.
o l. ex. malefi- cio. §. si iudex. de obli. et acti. l. ult. de extr. cogn.
p l. auus. de pactis dota.
q l. auus. de pactis.
r l si is qui binas. de usufr.
s l. Gaurus. de ser. præ. ur.
t l. uem queritur. §. item Iulianus. locati.
u l. sed & si. in fine. ad L. Aq.
x Pluta. in Alexan. uita.
y l. si seruum. L. Aqui.
z l. precia rer. ad L. Fálci.
a l. si à furioso. de reb. credi.
b si à furioso. de obli. & actio.

Scæuola lib. 6. Digestorum respondisse se ait idem quod capite 54.[a] ex libro primo responsorum accepto reperitur, in quo Tribonianus errauit: item sub titulo de distractione pignor. extremum caput Florentiæ hoc est. Scæuola libro sexto Digestor. Arbitri diuidundæ[b] hereditatis inter heredes, cum corpora hereditaria diuisissent, nomina quoq. communium debitor. separatim diuersa singulis in solidum adsignauerunt. quæsitum est, an unusquisq. eor. debitore sibi addicto cessante in solutione pro solido * pignus sub eo nomine obligatum uendere possit? Respondit potuisse. Hoc caput Haloãder omisit, quoniam quidem 11.[b] capite eiusdem Scæuolæ libro 1. responsor. idem scriberetur sub titulo de usuris, quod Modestinus ait libro 9. differentiar.[c] Equis per fideicommissum legatis, post moram heredis fetus quoque debentur. ex Papiniano antea lib. 7. Responsor. fuerat relatum.[d] Illud præterea reperi sub titulo ad S.C. Tertyllianum,[e] cuiusdam Seueri constitutionis uerba ab Haloandro & Accursio nõ animaduersa. Sũt aũt eadẽ ca. 2. qui petãt tutores: hoc pacto. Diuus Seuerus Cuspio Rufino. Omnẽ me rationem adhibere subueniẽdis pupillis, cum ad curam publicam pertineat, liquere omnib. uolo. & ideo quæ mater uel non petierit tutores idoneos filijs suis, uel prioribus excusatis, reiectis'ue non confestim alior. nomina dederit, ius nõ habeat uindicandor. sibi bonor. intestator. filior. quæ uerba non recte in Norico libro sunt. Eiusdem Seueri & Antonini constitutio refertur ca. 6.[f] de excusationib. & 11. de munerib.[g] quod alio loco † à nobis scriptum est. Iam uero Scæuolæ respõsum, quod ex libro 5. responsor. extat. ca. 26.[h] de appellatio. apud eũdem lib. 25. Digestor. relatum est.[i] Hæc habui, quæ in hoc genere animaduertenda putarem. Valde enim utile existimaui, quod apud Scæuolam[k] Iulianus fecisse dicitur, duob. capitib. commixtis interpretationẽ facere. Itaq. nõ solum Digesta inter se cõparanda, sed & Institutiones ad Digesta, & ad Constitutionũ codicẽ conferendas curaui: in quo mirum in modum Florentinis lib. adiutus sum. quod alio tempore omnib. pateficiam. Nunc illud etiam ex Cõstitutionib. addã, collegisse me quasdã sub diuersis titulis repetitas. quinq. quidẽ sub titulo de sacrosanctis ecclesijs simul, sunt extremis codicis illius li. repetitæ.[l] At trigesima nona[m] sub titulo de episcopis & clericis, est etiã sub titulo de pactis 29.[n] ex qua illi est dies & cõsul addẽdus, qui in Noricis libris deest.

a l. filio fa. l. ult. de pecu. l. ult. de distr. pign.

* Soluẽdo. Fl.

b l. arbiter. de distr. pign.

c l. equus. ij. de usur.

d l. equus. i. eo.

e l. ij. §. si mater non petierit. ad s.c. Ter. l. ij. §. diuus. qui petant tut.

f l. si duas. §. sed et reprobari. de excusa.

g l. ut gradatum §. reprobari. de munerib.

† lib. sing. ad Modesti.

h l. negocium. de appel.

i l. ult. de re iudi.

k l. Gallus. §. ille casus.

l C. de sacrosanct. eccles. l. ad instructiones. l. absit. de priu. do. Au. lib. xi. l. sacrosancta. l. ult. C. de annonis & trib. lib. x. l. quæ sub præ. l. unde collegiatis. lib. xi. l. iubemus nullam. l. ij. C. de naui. nõ excusa. lib. xi. l. neminem. l. ij. de quib. mune. lib. x. et l. nullus. de cursu pub. lib. 12.

m l. si quis in conscribendo de episc. & cler.

n l. si quis. C. de pact.

a l. ult. C. de off. diu. iud. l. ij. C. de proximis sacror. scrinior. lib. xij. b l. legẽ. C. de pact. l. i. C. de pact. conuen. l. mulieres. in C. Theo. de iurisdictio. l. ult. C. de incolis. lib. x. l. mulieres. C. de dignitatib. lib. xij.

deest, & ex ultima de officio diuersor. iudicũ, cõstitutioni 2. de proximis sacror. scrinior.[a] Illud miror, nõ eandẽ esse 10. de pactis,[b] & 1. de pactis conuentis. Poteris autẽ ex lib. 2. Codicis Theodosiani diẽ & Coss. addere constitutioni extremæ de incolis, & 13. de dignitatib. Sunt aliæ non paucæ, quæ ex illo codice locupletari interpretariq. queant: quod nos aliquando ostendemus. Sed ut ad illam repetitionẽ reuertamur, nolim quemquam Triboniani consilium reprehendere, cur toties bis eadem scripserit. Sunt enim permulta necessario separatis tractatib. scribenda, sunt alia quæ illa repetitione memoriæ mandantur. Idq. uidemus delectationis causa poëtas fecisse:

Verg. 1. & 3.

Est locus Hesperiam Graij cognomine dicunt.

& alio loco:

Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus.

lib. 3. & 8.

in quo Romanus uates Græcũ imitatus est. Vnde illud nostri Martialis est:

Edita ne breuib. pereat mihi charta libellis,
Dicatur potius τὸν δ' ἀπαμειβόμενος.

DE ALIIS INSCRIPTIONVM utilitatibus. VIII.

c l. ult. de colle. & corpo.

CAius libro quarto ad L. xij. Tabular. scribit[c]: Sodales sunt qui eiusdem collegij sunt, quam Græci ἑταιρίαν uocant. His autem potestatem facit, lex pactionem quam uelint, sibi fore: dum nequid ex publica lege corrumpãt. Sed hæc lex uidetur ex lege Solonis trãslata esse. Nã in luc ita est, ἐὰν δὲ δῆμος, &c. Hæc Caij uerba nũquam recte scripta sunt, quoniã sine illa inscriptiõe, de qua lege ageretur, uix esset qui suspicaretur.[d] Nunc nihil apertius est, quàm lege xij. tabular. sodalitates permissas, idq. translaticium esse ex Solonis lege. Item apud Pomponium lib. 7. epistular.[e] ita scribitur: Apud Iulianum ita scriptum est, Si heres rogatus seruũ manumittere: & quæ sequuntur. Deinde: An hæc uera putes? Nam ego discendi cupiditate, quam solam uiuendi rationem optimam in octauum & septuagesimum annum ætatis duxi, memor sum eius sententiæ, qui dixisse fertur, κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην. Nemo est qui non opinetur, hæc Pomponij uerba fuisse: item hanc præclaram sentẽtiam, Iuliani. Ego uero omnia eius, qui per epistulam id à Pomponio petierat. Græcam autem sentẽtiam ueteris alicuius philosophi fuisse

d sic. l. ult. fin. reg.

e l. apud Iulianũ. de fideicõ. liber.

arbi

arbitror, cui similem Lucianus nescio quo libello refert. Pomponij autem responsum illud est, Bellissime Aristo & Octauenus putabant: & quæ postea sunt. In hanc sententiam me & inscriptio et Florētina scriptura ducunt. Sic etiam arbitror ex inscriptione interpretandum esse caput ccxvi.[a] de uerbor. significatione, cuius uerba sunt hæc. VLPIANVS libro primo ad legē Aeliam Sentiā. Verum est eum qui in carcere clusus est, nō uideri neq. uinctū, neq. in uinculis esse, nisi corpori eius uincula sint adhibita. Si seruus ob delictum à domino uinctus fuisset, postea manumissus dediticiam libertatem cōsequebatur ex lege Aelia Sentia[b]. Existimat Vlpianus locum non habere legem, si carcere inclusus sit: cum tamē alio loco dicatur, nihil interesse, parietib. quis, an compedib. teneatur.[c] Huiusmodi multa Digestor. capita interpretari possunt: ut quæ ex libris ad L. Iuliam & Papiam sub illo ipso titulo de uerbor. significatione, & sub titulo de ritu nuptiar. scripta sunt. Huc accedit quod nonnumquam referri illos libros uideas, ut Nouella cviij.[d] Papinianus libro 19. quæstionum.[e] & eiusdem responsum[f] constitutione viij.[g] de institutionib. & lib. xi. responsor.[h] apud Marcianum libro singulari ad formulam hypothecariam.[i] Marcianus idem in institutionib. apud Iustinianū sub titulo de l. Aquilia[k]. Est autem id quod refert, apud illum 7. libro institutionū.[l] Item Caius ab Iustiniano relatus est in interpretatione legis 12. tabular. sub titulo de publicis iudicijs, lib. iv. institutionum.[m] est libro primo ad L. 12. Tabular. ut ex 233.[n] capite de uerbor. significatione, cognoscitur. ex quo totus ille Institutionum locus emendandus est. quod nos aliquando diximus.[o] Ad eor. quæ scripsimus similitudinem, possunt sexcenta alia conscribi. Illud addam, quod non mediocris utilitatis existimari oportet: eiusmodi inscriptionib. reperiri facile posse in sententijs Pauli, & Caij institutionib. quæ hodie extāt, ueram multor. locor. interpretationem. Licuisset utinā per tam multas multar. nationum ferocium & barbararum in Latinum nomen incursiones, ut si optimis Sulpitij, Aquilij, Bruti, atq. Muciorum libris caruissemus, item eor. quos hi ex quib. Pandectæ constant, in ore semper ferunt, Sabinor. Labeonis, Proculi, Celsi utriusq. aut Neruæ: at his ipsis frui licuisset, Papiniani, Vlpiani, Pauli, Iuliani, & Scæuolæ. Ex his enim Pauli & Caij reliquijs, quantam iacturam fecerimus, cognoscimus. Sunt autem hi sentētiarum & institutionum libri

a l. uerum est. de uer. sign.
b §. ult. de libertinis. ubi Theophi. Paulus lib. iiij. senten. tit. de manumissio. Alci. lib. i. ca. xvi. parer.
c l. succurritur. ex quib. cau. mai.
d auth. de restitu. in pri.
e Titius. ad Tre.
f l. cū pater. §. uicos. de leg. ij.
g l. si testamentū. C. de instit. uel subst.
h l. iij. in pri. Digest. qui potio.
i l. creditor. § Papinian. e. ti.
k. insti. de L. Aqu.
l l. legatis. § pe corib. de leg. 3.
m §. itē. l. Cornelia. de pub. iu.
n l. si caluitur §. telum. de uer. sign.
o lib. iv. ca. vi.

bri

bri mendosi & mutili, ut non minorem indignitatem quàm utilitatem (quæ tamen magna est) lector his legendis ferat. Quæ uero hinc ob inscriptiones reperimus in libris Sententiar. namq. hi minus mēdosi sunt, uno loco collegimus. ex his utiliora sunt hæc. Nam licet ad Digestor. emendationem prohibuerit Iustinianus eis libris uti,[a] ad interpretationem certe & antiquitatis cognitionē uti licet.[b] Et principio caput xiv.[c] de statu hominum, quo dicitur non esse eos liberos, qui contra formam humani generis converso more procreantur. ex lib. quarto Sentētiar. Pauli, titulo de intestator. successione, eam accipit interpretationē, ut cum S. C. Tertyliano, mater ingenua triū liberor. ius habens, aut libertina quattuor, ad filij bona admittatur:[d] si mulier mōstrosum aliquid aut prodigiosum enixa sit, in eum numerū liberor. id non numeretur. At partus, qui membror. officia ampliauit, quia aliquatenus uidetur effectum (sic enim scribendum est) matri prodest. Capite 38.[e] de pœnis, quod dicitur: Iudices pedanei, si pecunia corrupti dicantur, plerunq. à præside aut curia summouentur: id Pauli interpres lib. v. Sententiar. titulo ad L. Iuliam repetundar. ita interpretatur, ut pedanei iudices sint, qui ex delegatione causas audiunt. quod Alciatus noster probat lib. i. παρέργων.[f] licet Digestor. locum esse non dixerit: tamen ut rem multis iuris ciuilis locis conuenientem refert. Sed & totum ferè illud caput ex eo lib. v. est, qui Florentiæ est inscriptus. Nam licet capitis initium non repererim: quod de auctorib. seditionis dicitur, illic sub titulo de seditiosis est, & quod de abortionis, aut amatorio poculo, sub titulo de sicarijs & ueneficis. de eo qui testamentum aperuit, sub titulo ad L. Corneliam testamentariam, & quæ de instrumentis postea scripta sunt. Emendandum autem est, quod illic pro interpretatione ponitur septimæ sententiæ, & ut Pauli sententia scribendum. Similis error est sub titulo de fisci aduocato. Interpretatio enim tertiæ sententiæ reperitur in Digestis sub titulo de heredib. instituendis cap. 89[g]. In quo etiam Gratianus magni nominis uir errat,[h] quem errorem mirandum non est deprehendisse adhuc neminē: est enim nuper hic Sententiar. liber editus, & à Gratiano Theodosianus codex appellatur. Cuius appellationis causa est, quòd nusquam hæ sententiæ extent sine constitutionib. Theodosianis. Itaq. Gratianus non solum in libri nomine errat, sed quod non distinguit uerba Pauli ab eius interprete, sed ut aper-

a l. i. & ij. C. de uet. iur. enu.
b Vigil. in pri. de testa.
c l. non sunt liberi. de statu ho.
d Inst. de S. C. Tertyl. in prin.
e l. si quis aliquid. §. iudices. de pœnis.
f cap. xli.
g l. imperatorē. de her. inst.
h ca. propter. & seqq. ij. qu. vi.

apertiorib. interpretis uerbis libentius utitur. Nam quod ab eo ſcribitur, propter ſuperfluam appellator. ſententiam, & cetera: interpretis uerba ſunt ſententiæ primi tituli De cautionibus & pœnis appellationum, libri quinti ſententiar. Ex eo autem loco emendandum eſt, ut non apud iudicem appellare, ſed iudici ſcribatur: neq. ad iudicem, ad quem prouocauerit, ſed quem. eſt enim utrũq. genus loquendi elegantius. Quod uero poſtea dicitur, Habita dinumeratione 20. milium diurnor. per ſingulos dies computetur. aut in uulgarib. ſententijs deeſt, aut Gratianus addidit ex cap. 3. de uerbor. ſignificatione. At illud, ab eo quò appellatum eſt,[a] & reliqua, ſumpta ſunt ex titulo de dimiſſorijs litteris, & inter Pauli uerba illud ex interprete inſertum eſt. Iſta iam ſuperius ſub titulo de cautionib. & pœnis appellantium interpretata ſunt. Indicabat autem interpres illum locũ, ex quo Gratianus priora illa ſumpſerat: ſed in eo deceptus eſt uir minime malus, quòd omnia unius eſſe uerba credidit. Interpretis quoque illa uerba ſunt: Quicunq. non confidentia iuſtæ cauſæ,[b] & cetera, ſub titulo de reddendis cauſis appellationum. in quib. emendandum eſt, ut nõ, Ne abijciatur appellare uoluerit, ſed Ne addicatur, ut illic eſt, ſcribatur. de quo uerbo alio loco ſcripturus ſum.[c] Ex interprete etiam & Paulo accepit, quæ poſtea ſcribit[d] titulo Poſt prouocationem quid obſeruãdum ſit, et titulo De meritis appellationum. Sed ut in his optimi uiri & docti temporum culpa errent, facile ferendum eſt. nos ad noſtra Digeſta reuertamur. Et in Noricis libris emẽdari etiam debet inſcriptio 48. capitis[e], De minorib. ut non lib. 3. ſententiar. ſed primus ſcribatur. ſic enim Florentiæ eſt, & eius initium eo libro reperitur. Quod uero 24.[f] idem liber inſcribitur, non arbitror ad totum caput pertinere, quippe quod non ſententijs conſtet, cuius item initiũ ſolum extat. Eiuſmodi ſunt, quæ ex inſcriptionib. elici poſſunt: quib. illud etiam cognoſcetur, quo ordine edictum perpetuum, cuius optimus interpres Vlpianus eſt, cõſtitutum fuerit: id in libris ad edictum poterit obſeruari. In libris uero diſputationum & reſponſorum, reſpondendi & diſputandi rationem, in differentijs & definitionib. & ſententijs, quàm apte tractationi rer. reſpondeant, animaduertes. Quod ſolum in omnibus rebus conſiderandum eſt, ut conſtent omnia ſuis partibus, quibus compactis ueluti quædam honeſti harmonia efficiatur.

l. itinere. de uer. ſign.
a cap. ab eo. ij. q. 6.
b quicunq. e. ca. & q.
c lib. 1. cap. 1.
d quotiens. c. omnino. ea. q.
e minor ſe. de mino.
f l. quod ſi minor. eo.

QVIB. LOCIS ERRATVM ESSE opinemur ob uerbor. interpunctiones. VIIII.

CVm omnes libros è Florentinis ortos esse antea scripserimus: illi uero ita scripti sint, ut non orationib. solum, sed ne uerbis quidem ipsis distincti sint: quod, ut in antiquis monumemtis apparet, Romani homines his punctorum, & spacior. interuallis non uterentur: mirandum non est, si in separandis orationib. est erratum. Admonuit me huius rei Lælius Taurellus meus, ante Pãdectar. illar. lectionẽ: & duos mihi locos ostendit bellè ac ratione emendandos. Alter est Papiniani[a] sub titulo de nautico fœnore quem ita Haloander Budæum secutus edidit. nec pignora uel hypothecæ, titulo maioris usuræ tenebũtur, pro operis serui traiecticiæ pecuniæ gratia secuti. Deinde, quod in singulos dies in stipulatum deductum est, ad finem non ultra duplum centesimę debetur. Est autem ita emendandus, ut separata oratio sit. Pro operis serui traiecticiæ pecuniæ gratia secuti, quod in singulos dies in stipulatum deductum est: ad finem centesimæ, non ultra duplum debetur. Sic enim uerbor. ordo à Budæo mutatus, restituendus est. Hæc ita scribenda esse ex eo apparet, quod numquam in singulos dies usuræ promitterẽtur, sed in menses, aut in nauigationẽ. Itaq. quod in dies singulos in stipulatum fuerat deductum, pro operis erat serui creditoris, qui ut rectè Acursius existimat, cum debitore nauigabat[b] quod centesimam excedere non opportebat: hoc est, ut centesima usura altero tanto amplius sorte non esset. Hoc ita intelligendum est, cum ratio scilicet sortis & usurar. nauticar. & operar. duceretur. Est enim constitutum, ut si usuræ centesimæ sortem æquauerint, nihil amplius soluatur.[c] qua in re præceptoris mei opinionem[d] aduersus Budæum[e] sequor. Et Accursius in eo solum errat, quòd putat anno centesimam usuram sortem æquare, cum centum mensib. id faciat:[f] ex quo nomen accepit, quippe quæ centesima pars sortis esset. Illud igitur, quod pro operis serui ex stipulatione debetur, centesimam usuram non excedet, & si nautica usura excederet eam sæpe.[g] Ita fiet, ut non ultra duplum debeatur. Alter locus est sub titulo de agnoscendis & alendis liberis cap. 1. illis uerbis, quæ iniquitatem maximam habere uidebãtur. Si quis longo tempore abfuerit, et reuersus uxorem prægnantẽ inuenerit, & idcirco reiecerit, si quid ex his quæ senatusconsulto continẽtur, omiserit, suũ heredẽ ei nasci. Rectè enim

Lælius

a l. nihil interest de naut. fœ.

b l. traiectitiæ. de oblig. & actio.

c l. si non sortem. in pri. de cond. ind. l. usuræ. l. de usuris. C. de usur.

d Alc. lib. 1. ca. 32. parer.

e Bud. l. 3. de fals.

f Soci. l. 3. §. ult. ad l. falc. Theoph. §. plus. de actio. & §. sed & quod. princi. de iure natu. Const. Harme. lib. 3. tit. 7. Alcia. et Bud. multis locis.

g d. l. eos. l. 1. §. idem Iulianus. de lib. agn. l. filium. de his qui sui.

Lælius existimabat his,quæ antea scripta sunt cõiũgẽda esse hæc.ut dicatur,ceterũ si esset,aut ut alij scribũt,si cesset,aut si esse satis iniuriosum ait si quis longo tẽpore abfuerit, & cetera. Videbiturq.hæc Iuliani sentẽtia esse,quã Vlpianus alio loco refert his uerbis: Sed si fingamus affuisse maritũ,uerbi gratia per decẽniũ, reuersum anniculũ inuenisse in domo sua,placet nobis Iuliani sententia, hunc non esse mariti filiũ. & hæc cõueniẽtia esse uidẽtur his quæ paulo antè eiusdẽ Iuliani esse dicuntur.[a] *Sed hæc atq.alia uir ille doctissimus explicaturus est quàm primum. Interea nos quæ illis similia uidimus, scribamus,& principiò id quod Florentiæ una solum littera mendosum est ca.2. de eo quod certo loco ita dicitur. Scæuola libro 15. quæstionum ait,non utiq.ea quæ tacite insunt stipulationib.semper in rei esse potestate,sed quid debeat,esse in eius arbitrio:an debeat,non esse: & ideo nec locum esse. Sic enim in Norico libro est:in alijs,& ideo locum.quæ uerba quid sibi uelint ignoro. Florentiæ melius: Et [i]deo cũ qui Stichum aut Pamphilũ promittit, eligere posse quod soluat,quã diu ambo uiuant. quod si eum pro cum scripseris,nihil erit apertius, coniuncta,ut à me factum est, proxima oratione. Estq.hæc emẽdatio à figura litterarum, qua liber ille conscriptus est, non aliena.& hoc audio Lælio etiam meo probari: cui etiã probatur,ut Cum quis Stichum legamus,quod non improbo. Similem emẽdationem recipit ca. 7.*[b] *de peculio,illis uerbis: Sunt quidã,inquit,qui putant,peculium seruum habere non posse.namq.ita scribendum est: Vtputa si alter ex dominis furiosus sit, uel pupillus: si,ut quidã (inquit) putant, peculiũ seruus habere non potest,nisi concedente domino. Vnius litteræ error est,& similis separatio ca.4.*[c] *quib.modis pignus soluitur.quod scribitur: Sed & si non concesserat pignus uenundari,sed ratam habuit uẽditionem: idem erit probandum, eum uelle. Deinde: Quæritur si forte,& cetera. Florentiæ est: idem erit probandum. Belle quæritur, si forte uenditio,& alia. In eodẽ uerbo erratum est ca. 4.*[d] *de usu & habitatione: non uelle inquilinum dici,qui cum eo habitet. in Tusco libro elegantius est, Nõ belle. Sed in eo quoq.erratũ ca.5.*[e] *de operis noui nuntiatione. Sed illic ea solum littera erratum,in alijs libris separatione & mutatione uerbor.quod enim uel in Norico libro legitur, Aequum est,nos operis noui nuntiatione ius nostrũ nobis conseruare uelle: scriptum est Florentiæ, Sed & si in ædes nostras quis*

[a] d.l.i.§. Iulianus. l.ij.§.Scæuola.aliás est l. 3. de eo quod cer.lo.

[b] l.quam Tuberonis. in prin. de pecu.

[c] l. si debitor. in fi. quib.mo. pi.uel hyp.sol.

[d] l.ceterum. in pri.de usu & ha.

[e] l. de pupillo.§.sed et si.et seq.de op.no. nu.l.ij.§.unde. & l. ij. tractari.ad S.C. Tertyl.

immittit, aut in loco nostro ædificet, æquum est nos operis noui nuntiatione ius nostrum nobis conseruare. & uelle Sextus Pedius definijt triplicem esse causam operis noui nuntiationis. quod si belle scribas, pulchre illum locum emendaueris. Idem faciendum est cap. 2. sub titulo de suis & legitimis, illis uerbis. Vnde uel quæri potest, quod olim uelle fuerat scriptum. Sed scribēdū est belle, itē ca. 2. ad S. C. Tertyllianū. Tractari inquit belle potest. Quib. locis quantū Accursius fallatur, scribere nolo. Illud uideamus, quod sub titulo de ædilicio edicto ca. 14.[a] scribitur. & uerius est quod Pedius: an ita scribi debeat, ut illa, Et uerius est, ad superiorem orationem pertineant, Deinde dicatur. Quod Pedius idē ait, si uua alicuius præcisa sit: tollere magis, quàm præstare redhibitionem, quòd morbus minuitur: ego puto, si morbus desinit, nō esse redhibitioni locum. Huc accedit, quod alio loco scripsimus erratum esse ca. 8.[b] de excusationib. Cū dicitur. & propter hoc neq. ipsi habent priuilegium neq. filij eorū. Scribendū enim est filijs, & proximo (ut uocant) paragrapho illa uerba coniungenda sunt. Sic enim ea Græce scripta sunt. καὶ διὰ τοῦτο οὔτε αὐτοὶ ἔχουσιν προνομίαν, οὔτε τοῖς τούτων παισὶν παλαιστρατιῶται ἐπίτροποι δοθέντες καταχθήσονται. ob hoc inquit neq. ipsi priuilegiū habēt, neq. si eor. filijs ueterani tutores dentur, obligabuntur. Iamuero quod ca. 111.[c] de legatis scribitur secundum uulgarē formā iuris, si liberos suos emancipare rogatus fuerit, non cogitur hoc facere, ex Tusci libri scriptura separandum est hoc pacto. eatenus (inquit) restituenda est, quatenus hereditas testatoris patitur secundum uulgarem formam iuris. Sed si liberos suos emancipare rogatus fuerit, non cogitur hoc facere. Et recte. Est enim illud notius non posse defunctum onerare heredē amplius quàm in hereditate est: Accursiana uero interpretatio ridicula est, etiā si hæc nō ita separāda sint. Ea et enim est uulgaris forma, quæ in uulgus nota est, ut uulgaris cautio paulo post,[d] uulgaris quæstio,[e] exceptio,[f] formula.[g] Itē capite primo ad S. C. Tertyllianum.[h] Vulgo scriptū est. poterit ex hoc S. C. admitti, quasi uulgo quæsitus filius, sed nō filius scribēdū est, sed ut Florētiæ est Filio, qui mortis tēpore matris ciuis Romanus fuit, si ante aditā hæreditatē in seruitutē deducatur, legitima hereditas non defertur. Sic etiā uerbor. & interpunctionum error est capite 65[i] de adquirendo rer. dominio. quæ ita scribi debent. Si qua insula in flumine propria tua est, nihil in ea publi

a l. quæritur. §. item. de eo. de æd. ed.

b l. sed & milites. §. i. & seq. de excus.

c l. filius fa. §. secundum. de leg. i.

d. §. diui. i. e. l.

e l. uulgaris de furt.

f l. Bebius. de pac.

g l. si seruus. de furtis.

h l. i. §. i. ad S. C. Tert.

i l. si epistulā § si qua. de adq. rer. dom.

publici est. hæc Labeonis uerba sunt lib. 6. Pithanõ, à Paulo epitomator. ut ex inscriptione cognouimus. Reprehendit eam sententiam Paulus. Immo (inquit) in eo genere insularum, ripæ flumini, & littora mari proxima, publica sunt: non secus atq. in cõtinenti agro idem iuris est. Hoc autem loco duo puncta Florentiæ sunt, & non nihil spatij. Deinde Labeonis uerba scribuntur: Si qua insula in flumine publico proxima tuo fundo nata est, ea tua est. quæ à Paulo reprehenduntur. Alior. libror. scripturam piget scribere. Emendãdum etiam est sub titulo ut in flumine,[a] quod dicitur: Possunt autem a l. un. §. possunt. ut in fl. pu. na. li. *etiam hæc publica esse non publica. & scribendum: Possunt autem etiam hæc esse publica. Publicano planè qui lacum uel stagnum conduxit, si piscari prohibeatur, utile interdictum competere, Sabinus consentit. Caput 133.[b] de uerbor. obligationib. ad finem ita scri-* b l. si sic. de uer. obl. *bendũ est: Aut si sic uolumus factam esse stipulationẽ, neq. per te, neq. per heredem fieri, ut ad unam uim primam teneat: si uim fecerit, amplius ex heredis committi non poterit. Ergo si actum sit quasi ex ipsius ui, tota sit consumpta? quod nõ est uerũ. Si diligenter animaduertas, hac scriptura nihil apertius est hoc capite, quod maxime obscurum existimatur. Nihil enim aliud agitur toto eo capite, quàm ut negetur illa stipulatione, neq. per te, neq. per heredem tuum uim fieri spondes, de uno tantum promissoris facto agi. Nam & de heredis, & de alia promissoris ui promissum esse credendum est. Quàm hæc uariè ab Accursio & ceteris scribãtur, nemo ignorat. Nos Florentinam scripturam secuti sumus: nisi quod, ut antea scriptum est, puncta illic nulla sunt, ne uerba quidem separata. Nõ ita multum interest ca. 20.[c] de captiuis, quo pacto scribatur. Sed tamen sic Florentiæ* c l. si captiuus. de capti. et po. re. *est. Pomponius libro 36. ad Sabinum: Si captiuus, de quo in pace cautum fuerat, ut redeat, sua uolũtate apud hostes mansit, nõ est ei postea postliminiũ. Verũ est, expulsis hostibus ex agris, quos ceperint, dominia eor. agror. ad priores dominos redire. Alij scribũt, Nõ ei postea esse postlimiũ uerũ est. Sub titulo de uerbor. significatione, 197.[d]* d l. indicasse. de uer. sign. *caput ita scribendũ est: Vlpianus lib. quinquagesimo ad edictũ. Indicasse, est detulisse, arguisse, accusasse, & conuicisse. & ita Alciatus distinguit: sed ob libri sui notas, ut opinor, pro L. libro 1. edidit. Sed & multis illius tractatus capitib. nõ rectè libror. numerũ aut appellationẽ adscribit, eadẽ ni fallor de causa. ut cũ ad S. C. pro ad Sabinum,*

num,[a] epistolar. pro epitomar.[b] scribit. quod quoniã nõ multũ ad interpretationẽ semper iurisconsultor. facit, ferendũ est. Sed tamẽ hoc loco inscriptio me docuit, ad S.C. Silanianũ illa uerba pertinere. Nã ut opinio mea fert, ca. 3. de illo S.C.[c] quod ex eodem illo L. libro VIpiani acceptum est, ita scribi oportet: Vtrum autẽ is solus uideatur indicasse, uel arguisse, qui ad hoc prosilit ultro, an etiam is qui cum accusaretur ipse, detorsit in alium crimen? uulgo uindicasse scribitur, in quo librarij Florentinor. libror. errorem sequuntur, quod ex illo altero loco sub titulo de uerbor. significatione constat. Vtroq. enim loco, ut arbitror, illius S.C. uerba referuntur, quæ male distincta in Noricis sunt, ut in ceteris: Alciati libro excepto, cuius interpretatio tamen scripturæ non respõdet. Addi suprascriptis potest, quod sub titulo de pigneraticia emẽdauimus,[d] item difficile illud caput[e] de uerbor. signific. de quo alio tempore scripsimus. * Hoc genere emendationis Accursius utitur crebro, ut sub titulo de consulib. illis uerbis, apud collegam uero causa probata, potest. & ca 13.[f] de iureiurãdo. Iulianus ait, eum qui iurauit fundum suum esse, post longi temporis præscriptionem etiam utilem actionem habere debere. Scribi enim posse existimat, qui iurauit fundum suum esse post longi temporis præscriptionem. & lib. 3. Institutionum,[g] illa stipulatiõe, si nauis ex Asia uenerit hodie dare spondes? an uenerit hodie, an hodie dare scribatur, dubitat. Theophilus, uenerit cras, scribit. ex quo apparet, & ex Iustiniani uerbis posteriorem scripturam probandam. Haloander quoq. interpunctiones mutauit capite 4.[h] de officio eius: quod ita scribendum est, ut antea scribebatur. Imperatores Seuerus & Antoninus Braduæ proconsuli Africæ. Cum propriam iurisdictionem legatis tuis dederis, consequens est, ut etiam de suspectis tutorib. possint cognoscere, ut possessio bonor. detur: uel si cui damni infecti non caueatur, ut is possidere iubeatur. aut uentris nomine in possessionem mulier, uel is cui legatũ est, legator. seruãdor. causa in possessionem mittatur, mãdari potest. Item ca. 13.[i] de tutorib. & curatorib. datis, separandũ non est diuersis sentẽtijs, quod ab Haloandro fit. Sed ita ad finem scribendũ: Sed si puella duodecimum annũ impleuerit, tutor desinit esse. quoniam tamen minorib. annis desiderantib. curatores dari solent, si curator patronus petatur, fides inquisitionis pro uinculo cedet cautionis. Neq. etiam probo, quod ca. 60.[k] de re iudicata, scribit:

a l. etian. & seqq.
b l. pueri. eo.
c l. si quis in gr. ut. §. utrũ. ex S.C. Sila.
d l. eleganter. §. si uẽdiderit. de pig act.
e l. anniculus. i. de uer. sign.
* lib. 4. ca. 6. l. un. de cons.
f l. si duo patroni. §. Iulianus. de iure iu.
g § item si quis de inuti. stip. ubi Theophi.
h l. cognitio. de off. eius.
i l. si impuberi. de tuto. & cura. d.
k l. quesitum. de re iud. l. ob æs. C. de pred. mi. Alc. lib. 4. ca. 5. Disp.

bit:

» *bit: Sonticus autem existimandus est, qui cuiq. rei agendæ impedi-*
» *mento est litiganti. Sed quod in alijs libris est: Litiganti porrò quid*
» *magis impedimento est, quàm motus corporis contra naturam? Sed & cuiusq. rei scribendum est, non cuiq. Sic Alciatus noster libro 4. Dispunctionum, constitutionẽ 12. de prædijs minorum, Ob æs alienũ, tantum causa cognita scribens, aduersus omnium interpretum sententiam intelligendam putat. Sic etiã ex Græca interpretatione apud Viglium[a] capitis 12.[b] de bonor. possessione contra tabulas scribendũ*
» *est eo capite. Si prius testamentum extet iure factum, quo filius exheredatus est, sequens imperfectum, in quo præteritus sit filius: posteriore testamento præteritus recte petet bonor. possessionem, si remoto quoq. filio potiores sint in ea hereditate, posteriore testamento scripti heredes. & ita ius habet, ut cum is, &c. Non uero ex illis uerbis, Si remoto, alia oratio incipiat. Horũ exemplo, quæ supra scripta sunt, omnibus suadeo, ut si quid aut iniquum, aut minus apte scriptũ repererint, quod facile punctis ablatis aut additis restituatur, id facere non dubitent. Habent optimor. libror. notam scripturam, habent maior. & recentium iurisconsultor. exemplum. Seruetur modo is, qui in rebus omnib. desideratur, modus.*

a Vigli. §. ex eo quib. mo. tes. inf.
b l. si duob. §. i. de bo. pos. co. tab.

LIBRI PRIMI FINIS.

ANTONII AVGVSTINI EMEN DATIONVM ET OPINIONVM LIBER Secundus, ad Michaëlem Maium.



AXIMOS, *ni fallor, fructus, Mai, superiori libro osten disse uisus sum, Tuscar. Pandectar. scriptura prolata. Quid enim maius dici potest, quàm permultis locis contrariã ueritati ipsi sentẽtiã maiores nostros defendisse, demõstrare? Cui rei accessit, quod ad multar. partiũ iuris interpretationẽ conducere uidebatur, ut de appellatione librorum, è quib. nostri sumpti sunt, & de interpunctionib. uerba faceremus. Nunc uero de eo genere error. tractandum est, quod ob ignoratum dicendi genus infinita loca occupauit. In quib. explicandis, uereor ne id mihi uitio dent, quod nuper non Gul. Budæo solum, qui etsi primus nostra memoria elegantiam ad ius ciuile applicare cœpit, tamen non ille quidem magnos in iure progressus cognoscenda utriusq. linguæ antiquitate impeditus fecit: sed etiam And. Alciato familiari tuo, meoq. præceptori, cuius libris quasi postliminio iuris prudentia redisse uisa est in ciuitatem Romanam. Namq. ita aiunt ciuilem scientiam totos homines desiderare, qui nihil aliud agant, curent, cogitẽt, quàm ut quid Accursio, Bartolo, Baldo, Alexandro, & ceteris doctis uiris, sed alienis ab omni elegantia uisum fuerit, defendãt, legum uerba ignorent licet, tempor. nullam habeant rationem, quibuscumq. uerbis & libris utantur, rudes deniq. & omnium aliar. rer. ignari appellẽtur, dum illud unũ dicere possint, nihilo fuisse se Accursiũ aut Bartolũ ear. rer. peritiores. Eosq. feriũt, qui huiusmodi dicẽdi illecebris tenẽtur, totos in uerbor. interpretatiõe uersari: quasi uero aliud permultis libris Labeo, Vlpianus, Paulus, Scæuola, & ceteri faciãt, quàm legũ, edictor. testamẽtor. stipulationũ uerba interpretari. Sed et hoc ipsum, quod criminãtur, ex eorũ peccato natũ est. Neq. enim multus hac in re Alciatus, Budæus, Viglius, Pyrrhus, Zasius, & Haloãder essẽt: nisi docti illi uiri, tẽporũ illor. peccato optimam hãc iuris partem nõ essẽt assecuti. Et quod aiũt nolle se Bartolo aut Accursio peritiores esse, agnosco eor. uerecũdiã. Sed arbitror illũ ipsum Accursiũ & Bart. si reuiuiscerent, aut ceteros quos nominant egregios uiros, qui quãtũ illis tẽporib. elaborari potuit, operã dederũt, ut ius ciuile & discerẽt & docerẽt: libẽter è Græca & Latina*

lingua

lingua multar. legum interpretationē accepturos, seq. & barbaris uerbis & interpretationib. inanib. exoneraturos. Hanc uerò ipsam libror. emendationem quis non probaturos eos opinetur? cum & ipse Bartolus mathematica & Iudaicā (si dijs placet) linguā didicerit? & Baldus, atq. alij dialecticis è sophistar. scholis, quæ tum uigebāt, ius ciuile iuuasse dicantur? Quid uero de Accursio dicam? quo labore & quanta diligentia scripturæ uarietatem significat? uerbor. origines & significationes ex omnibus omnium generum libris eliciat? quantam deniq. curam in toto iure ciuili declarando similib. contrarijsq. locis adscriptis ostendat? Ad huius tempora, aut ad ea, quæ cōsecuta sunt, suspiciant uelim hi, qui tātum interpretib. deferunt, ut omnia alia iuris studioso abicienda esse censeant: quos enim magis profecisse ceteris scimus, dies noctesq. hoc unū agebant, ut ipsos iuris ciuilis libros, quos solos aut cum paucis interpretib. habebant diligentissime uersarēt. Hæc una res totos homines habebat, à qua, cū quæstionum disputationumq. nouar. inuentis, posteri discesserunt, dum ingeniosor. & acuto. nomē captant, iuris interpretū amiseruut. Quanquam hæc nō ita à me scripta sunt, ut eos reprehendam, per quos profecerim. Nā & multū Paulo Parisio summo antea iuris nunc etiā religionis antistiti debemus, qui Bart. Socinum præceptorem disputando imitabatur, copia uincebat: & Marianum Socinum Patauij aliquot mēses audiuimus patrui sui acumine, iudicio clariore disputātem: And. uerò Alciatum Iasonis disciplum alia quidē ratione, sed disputātē tamē audiuimus. qui omnes in omnib. interpretum libris declarādis uersabātur, quod mihi cū illis operā dabā probabatur, Cū ab eor. scholis discessi, nescio quomodo non optime factū uidebatur. Nunc uideo nos barū disputationū laqueis tēpor. uitio teneri, sapiētissimūq. esse existimari fortuna atq. temporib. uti quibuscūq. optare quidem certe & curare, ut præstātissima si possis, sin minus meliora uulgarib. facias. Sed ut ad bonar. litterar. hostes reuertar admonēdi sunt, nè dū elegantiā in iurecōsultis persecuntur, optimos illos & elegātissimos uiros, qui Digestor. libros cōscripserunt calūnientur, neue dum uerbor. interpretes accusant, eisdem consultis, & optimis illis Accursij præceptorib. atq. discipulis diem dicant. Rogandi autem sunt, ut facile patiantur alios ueterum iurisconsultor. imitatores atq. amatores esse: cum ipsos nemo de delicijs & amorib. suis

barba

barbaror. ingent. uoluminib. interpellet. Reprehendiq. se non moleste ferre debent, si sibi constare uolunt, & illam elegantiæ & antiquitatis contemptionem perpetuò seruare. Sed nos nimium multa de non multis, ut arbitror, ignorationis tenebris, cæcis hominib. Ad ea quæ polliciti sumus, ueniendum est.

MVLTA IN DIGESTIS GRAECO dicendi genere scripta reperiri. I.

Linguam Latinam multa è Græcia accepisse, nemo est qui nesciat. Cum enim Romani homines necessarium bellum cum omnib. omniũ terrarũ nationib. gessissẽt, armis quàm lingua præstare satius putabãt. Cõtrà Græci, cũ se facile & multitudine & locorũ opportunitate ab hostib. defenderent: disciplinas dicẽdi, quàm bellandi magis frequentabant. Itaq. cum hæc natio in illius potestatem uenit: has ipsas cogitationes, & linguæ excolendæ curam secum tulit. In quo ne uictores à uictis uincerentur, cum otium aliquod Romanæ ciuitati datum est, dicendi arte usi sunt. Sed cum inops lingua copia illa careret uerbor. quæ uarietate sua amores illos orationis excitat, ut auditores quòcunq. uelit, trahat: à nutrice & altrice sua & uerba permulta, & dicendi quædam genera mutuò accipiebat. Elaborarunt ut hoc ipsum multis exemplis ostenderẽt, Priscianus, magni nominis grammaticus, & maximum nostror. tempor. ornamentum Gul. Budæus. Quor. exẽplo nos, & si nostræ disciplinæ studijs impediti, minorem operam Græcæ linguæ dederimus, quàm ad eiusmodi res tractandas opus esse uidebatur, tamẽ hoc qualecunq. est, quod ob eam linguam in nostris libris animaduertimus, non inutile mihi uisum est in unum locum collocare. Eiusmodi res perquirendi mihi occasionem Haloander & Politianus dederunt, qui his locis, quos postea scripturus sum, græcam interpretationem suis libris addiderũt. Nã principio Iustinianus quadam constitutione, quæ & in constitutionũ Codice,[a] & Florentiæ ante Digesta scripta est, ait: Cum itaq. nihil tã « studiosum in omnib. reb. inuenitur, quàm legum auctoritas. studiosum « Haloãder σπουδαῖον interpretatur, quod est studio & amore curaq. dignum. Eodẽ uerbo eadẽ constitutione utitur, quod non recte scriptum est in Norico libro. Sed ita scribẽdum:[b] Sed & hoc studiosum « nobis esse uolumus, ut si quid, & cetera. Itẽ sub titulo de Latina liber

[a] l. i. in pri. C. de uet. iure en.

[b] d. l. i. §. sed & hoc. l. un. C. de lat. e lib. tol. in pri.

tate

tate scriptum est: studiosissimum nobis uisum est, hæc quidē omnia & Latinam libertatem resecare. et Nouella cōstit. 6.[a] barbare uersa, neq. enim Græca extat. ideoq. nihil sic erit studiosum Imperatorib. sicut sacerdotum honestas. Altera constitutione,[b] quam ante digesta Haloander tertiam scripsit, quod etiam in Tusco libro est, sed numeris græcis adscriptis notatum est, præpostere scriptā esse: fit enim eius mētio in ea quæ secūda scripta fuit.[c] Illic itaq. est scriptum.

a auth. quomo. opo. epi. in prin.
b l. 1. §. hoc autem. C. de uet. iure enu.
c in proœ. Dig. in prin.

,, Quod & in antiquis edicti perpetui commentatorib. factum est, qui
,, opus moderate confectum huc atq. illuc in diuersas sententias produ
01 centes in infinitum detraxerunt, ut penè omnē Romanam sanctionem
,, esse confusam. Nam uerbum Cerneres, quod uulgo additur,[†] cuius a
,, pud Budæum mentio fit. in Græca quidem constitutione, quæ eodem
,, tempore, et eadem sententia scripta est, eadem figura dicitur. ὅπερ
,, καὶ πρόσθεν ἐπὶ τῶν ἀδιάκτως γέγονε νομοθεσίας, ὥστε καὶ τοίγε ὅτω βραχύτατον αὐτὸ βι-
βλίον ἐκ τῶν ποικίλων ὑπομνημάτων διαφορᾶς εἰς ἀνείκαστον ἐκταθῆναι πλῆθος.
,, Simile huic est sub titulo de officio Quæstoris[d] Hodieq. optinuit,* in ut differenter Quæstores creari. Sic enim est Florentiæ Haloander VT illud non scripsit. Nos quoq. tertia cōstitutione, quæ uulgo sola ante Pandectas scripta est, Florentiæ scriptum uidimus.[e]

† illic non est, Græco, ut Politianus adscripsit, dicendi genere.
d l. un. de offic. quæs. Dig.
* ut in nos.
e in proœ Dig. ad finem.

02 Cū oportet prius animas, & postea linguas fieri eruditos. pro quo Haloander scripsit animis & linguis, Sed illud Græcum est,[*] quo latini poëtæ præsertim utuntur.

Nuda, nudoq. sinus collecta fluentis.

Sub titulo uero de legatis animaduerti Catū, Græcor. more tanti & quanti nominib. uti.[f] atq. adeo totus ille locus alienus â latinor.
,, usu esse uidetur. Sed non in ampliores inquit, quàm decem, qui legati
,, sunt: quod si minus sunt: in tantos, quanti inueniantur. Sic Iustinianus atq. alij Imperatores multis cōstitutionib. scribunt.[g] Cuiusmodi est quod Valla reprehendit, Quanti mercenarij in domo patris
03 mei sunt. Sed in eo græcos imitantur, qui ποσοῦτος pro tot, & tantus usurpant. Sic mulier pro uxore libro 3. de legatis.[h] Semproniæ mulieri meæ reddi iubeo ab heredibus meis centū aureos τῆς γυναικὸς enim nomine, & quæcūque mulier et uxor significatur. Sic sin aūt pro si nimi
,, nus, ut καὶ δὲ græcis, quod Budeus notat. Seia testamēto ita cauit. Si mihi per condicionē humanā contigerit, ipsa faciā: Sin aūt, ab heredib. meis fieri uolo. Sic illud quod Valla nō probat, græco dicēdi mo

f l. si it le legat. de legat. 1.
g l. 2. C. de offi. Pr. Pr. Afr. mul tis locis.
l. cū quæstioni fi. C. de legatis.
l. ult. C. de cur. fu. pub. lib. 12.
h l. L. Titius. §. 1. de lega. 3. l. Titia. de auro argen. le.

do defenditur. Haloander scripsit, Sin minus autem. Adde id, quod Victorius animaduertit, cap. 1. de aqua & aquae pluuiae arcendae. Idem aiunt, inquit Vlpianus, aquam pluuiā in suo retinere, uel superficiem ex uicini in suū deriuare, dū opus in alieno nō fiat, omnib. ius esse. Ex uicini, pro ex uicini fundo, quod multi scribunt, dictū est: ut Cicero, per Varronis, per Locustae, in Saturni, ad Concordiae, graeco dicēdi genere usurpat. Sic ad extremum 8. capitis[a], si seruitus uindicetur. Nam & in balineis, inquit, uaporibus cum Quintilla cimiculum pergentem in Vrsi Iulij instruxisset, placuit potuisse tales seruitutes imponi. Sic enim fuerat in optimis illis libris scriptum: sed emendatum est (si emendare corrumpere est) Pergentem in hortis Iulij. unde factum In hortos, aut In hortum, in ceteris. Sed illud longè elegantius Haloander quoq. in Alexandri cōstitutione[b] scripsit: Et si per principis quodam calore fuerit peieratum. quod alij scribunt, per principis uenerationē. Sed ego salutem potius, aut genium, illic intelligo: ut apud Vlpianū cap. 13.[c] de iureiur. Sed & capite altero de origine iuris, cum dicitur: Ad commilitones confugit, qui uniuersi de Algido, ubi tunc belli gerendi causa legiones erant, relictis ducibus pristinis, signa in Auentinum transtulerunt. utroq. loco montem intelligo: quamuis in Algido Nebrissensis noster fallatur. Simile est cum uerbum actionis desideramus. ut titulo de tutelae & rationib. detrahendis. item, de aqua & aquae pluuiae arcēdae. Et illa, finiū regundor. familiae erciscundae, depositi, mandati, locati & conducti, furti aduersus nautas, arbor. furtim caesar. expilatae hereditatis, stellionatus: & si qua alia, quib. De actione addendum est. Sed cum dicimus, contra tabulas datur, aut unde ui, bonor. possessionem, aut interdictum significamus. Proximum huic generi est, cum uerbum Causa, aut Gratia, aut Nomine, desideratur. De qua re multa ē Graecis et Latinis libris exempla Priscianus & Budaeus adferūt. Nos in nostris libris haec reperimus, quorum multa sunt ab Haloandro scripta mendose. Paulus lib. 3. quaestionū:[d] Si legati cōdicionalis relicti filio familias pater ab herede rem propriam eius pignori accepit. Pomponius lib. 3. ex Plautio.[e] Labeo ait, Si nemo sit, qui à parte promissoris interpellari traiectitiae pecuniae possit. Vlpianus lib. 28. ad edictum.[f] Nam eius rei, in quam praepositus est, contractum est. Alfenus lib. 2. Digestor. à Paulo epitomator.[g] Topiarium enim ornandi, saltuarium

l. i. §. ijdē aiūt. de aqu. pl. arc.

a l. sicut autē. in fine. si seru. uin.

b l. ij. C. de reb. cre.

c l. si duo. in fine. Dig. de iureiu.

l. ij. §. initium. de orig. iur.

d l. si legati. de pignor.

e l. ij. de naut. foen.

f l. cuicumq. §. non tamē. uer. si ei. de insti. acti.

g l. cum quaereretur. §. ult. de leg. iij.

,, rium autem tuendi & custodiendi fundi magis, quàm colendi para-
,, tum esse. Paulus lib. 5. Quæstionum.[a] & posterior magis admonendi
,, emptoris & liberandi se eandem legem repetierit. nec poterit, &c.
,, Vlpianus lib. 15. ad edictũ.[b] Nam & Diuus Marcus in causa Py
,, thodori, qui rogatus erat, quod sibi superfuißet ex hereditate red
,, dere, decreuit: ea quæ alienata erant, non minuendi fideicommißi,
,, nec pretium in corpus patrimonij redißet,* & ex proprio Pythodo
,, ri patrimonio, & ex hereditate decedere. Idem lib. 33. ad edictum.[c]
,, Si patri propter cõdemnationem Romæ ubi dos petatur, esse non li
ceat: filiæ satis dotis fieri oportet. Idem lib. 73.[d] Si satisdetur alicui
,, certæ pecuniæ, recedere eum à pignorib. debere. Papinianus lib. 3.
,, responsor.[e] Ante pretium solutũ dominij quæstione mota, pretiũ em
,, ptor soluere non cogetur: nisi fideiußores idonei à uenditore eius eui
,, ctionis offerantur. Idem lib. 27. quæstionum:[f] In proposito enim diem
,, non differendæ actionis incertum uideri. Vlpianus lib. 31. ad edictũ:
,, [g] Si proxeneta interuenerit faciendi nominis, ut multi solent. Idem li-
,, bro 41 ad Sabinum:[h] Verum est, quod pleriq. probàt fundi furti agi
,, non posse. Idem lib. 61. ad edictum:[i] Si sepulchri uiolati filius aget,
,, quamuis hereditarij: quia nihil ex bonis patris capit, non uidetur bo-
nis immiscere. Reperient alij id genus plura, quæ facile his exemplis
intelligent. Huiusmodi est quod Iustinianus lib. 3. Institutionũ ait:[k]
Laudamus quidẽ Prætores suæ humanitatis. quod Theophilus uer
tit, ἐπαινοῦμεν μὲν τῆς φιλανθρωπίας τοὺς πραίτωρας. Desideratur etiam tẽpus,
,, græco more, ca. ult. Quæ in fraudẽ creditor. Nec enĩ, inquit Venu
,, leius Saturninus, qui hiberno habuerit fundum cẽtum, si sub tẽpus mes
,, sis uindemiæ'ue fructus eius uẽdere poßit decem, idcirco duas res, id
,, est fundum centũ, & fructus decem eum habere intellegẽdum. et apud[l]
,, Scæuolam lib. 5. Responsor.[l] in Norico est, ut Florentiæ. Et usq.
,, in hodiernum per Titium non stet, quominus reliquum solueret. alij
enim diem addunt. Politianus præterea animaduertit cap. 5.[m] qui sa-
tisdare cogantur. Græcum uerbum expreßum esse illis uerbis: Quia
,, sanè non quælibet iniuria est, duci in ius eum qui satis idoneum fideius
sorẽ det. non quælibet, οὐ τυχοῦσα interpretatus est. Haloãder σύστασιν
,, agnouit cap. 11.[n] lib. 3. de legatis. Hic enim, inquit Vlpianus, extin-
guitur constantia debiti. Budeus quoque eleganter ait, eum à quo
peteretur, ea de causa fugiẽtem in multis constitutionib.[o] appellari,

e quòd

a l. Titius. de seru. expor.
b l. sed & si lege. §. quod autem. de here. petitio.
* redisse, Fl.
c l. si cũ dotem. §. si patri. sol. ma.
d l. item liberatur. in fi. quib. mod. pig.
e l. habitationem. de peri. et commo. r. u.
f l. liber homo. 2. §. 1. de uer. obl.
g l. 2. de proxeneticis.
h l. uerum. de furtis.
i l. pro herede. in fi. de adq. her.
k §. ceterum. inst. de legit. adg. suc. ubi Theoph. l. ult. §. si procurator. uer. nam cũ fundus. quæ in frau. cred.
l l. si ita quis. §. Scia. de uer. ob.
m l. si uero. qui satisd. cog.
n l. fideicõmissa. §. si rem. de lega. 3.
o l. cũ ante. C. de rece. arb. l. 2. C. de iureiu. pr. cal. l. properãdum. de iud. ult. de bon. quæ lib. ult. de præs. 30. uel. 40. an.

quod φωνῶν à Græcis appelletur. in eo tamen errat ſæpe, quod exiſtimat Iuſtiniani cõſtitutiones propter dictionis inelegãtiam è græcis uerſas eſſe. Vna enim illa excepta, quæ ſub titulo De religioſis barbarè conſcripta extat, ceteras omnes amiſimus. Nouellar. tamen liber Haloandro debetur, qui, ut erat diligentiſſimus uir, quæ etiam in Conſtitutionũ codice deſiderentur, ſignificauit. Qua de re aliquando uerba faciemus: nunc ad rem noſtram redeamus. Animaduerti ſæpe iureconſultos uſos quibuſdã participijs, ſic enim appellantur, quæ raro ab alijs uſurpentur. quib. græca lingua abundat, ut apud Vlpianum lib. 63. ad edictũ:[a] Si quis igitur compenſare potens, ſoluerit, condicere poterit. & apud Celſum lib. 23. Digeſtor.[b] Si uicinum mihi fundum mercato uenditor in mea turre demõſtret. Apud Pomponium lib. 5. ad Q. Mucium.[c] Vxore mea ſtipulata me probibeas. Vlpianus lib. 29. ad edictũ:[d] Res uenditæ nõ aliàs deſinunt eſſe meæ, quamuis uendidero, niſi ære ſoluto, uel fideiuſſore dato, uel aliàs ſatisfacto. & lib. 6. Diſputationũ:[e] An poſtea ei ſatisfacto ſeruus cõſtitutione uti poſſit. Illud etiã, quo ſæpe Iuſtinianus utitur, Græcum eſt: Reproba pecunia non liberat ſoluentem, reprobis uidelicet nummis reddendis.[f] ſtatim tenuit eum prius decretum, quaſi in loco tertiæ tutelæ quarta ſubroganda.[g] condẽnatio autẽ eius duplum continet, facienda æſtimatione quanti domini interſit non lædi.[h] Item illud, Niſi parata ſit mulier pati maritum tollentem.[i] Idem dicendum eſt de uſu infinitiuor. ut grãmatici appellant. Vlpianus cap. 1. de inofficioſo teſtamẽto: Cognati enim proprij, qui ſunt ultra fratrem, melius facerent ſi ſe ſumptib. inanib. non uexarent, cum obtinere ſpem non haberent. Paulus cap. 16.[k] mandati: Si quis mihi mandauerit in meo aliquid facere, & fecero: quæſitum eſt, an ſit mandati actio? Modeſtinus cap. 26.[l] de pignorib. Pater Seio emãcipato filio facile perſuaſit, ut quia mutuam quantitatem acciperet à Septicio creditore, chirographum perſcriberet ſua manu filius eius, quod ipſe impeditus eſſet ſcribere. ita quidem Florentiæ eſt: ſed fortaſſe præſtaret, imperitus eſſet ſcribere. In edicto quoq. quod eſt ſub titulo de priuilegijs creditorũ, uel potius de reb. auctoritate iudicis poſſidẽdis (ille enim Florẽtiæ non eſt) ait Prætor:[m] Quod poſtea cõtractum erit, quàm is cuius bona uenierint, conſilium receperit fraudare. Thryphoninus cap. L.[n] de re iudicata: Ne liberalitate ſua inops fieri periclitetur.

Quod

a l. ſi ambo. de compe.
b l. quod meo. §. ſi uenditorẽ. de adq poſ.
c l. ſi ſtipulatus fuero. de uer. ob.
d l. procuratoris. i fi. de trib. act.
e l. is qui ſuis. § ſi ab ignoto. de manumiſ.
f l. elegãter. §. qui reprobos. de pigner. acti.
g l. ſi is qui tres. in pri. de excuſa.
h l. furtim. in fi. l. facienda. arb. fur. cæſ.
i l. pro uoluptarijs. de impenſ. l. 1. de ino. teſt.
k l ſi quis mihi. mand.
l l. fideiuſſor. §. pater. de pign.
m l. ait Prætor. de priu. cred.
n l. ne liberalitate. de re iud.

Quod uero Iustinianus ait,[a] *Hoc ipsum uelle mulieris ab insidijs nequißimi hominis, qui meditatur rapinã, inducitur: usurpatum à Latinis est. Maxime uero omnium utile illud est, quod Accursium non latuit, cum Tantum aut Solum negationi non additum intelligendum est. Suprà enim scripta magna ex parte delicatos solum lectores offendunt, hæc attentißimum & acutißimum quemq. perturbant. Agnoscitur autem iureconsulti sententia aut ex ipsa rer. iniquitate, aut ob uerbum Sedet, aut uerumetiam, aliud'ue simile, proximo membro additum. Cuius rei apertißima primum exempla conscribam. Paulus lib. 20. ad edictum.*[b] *nõ enim solutio est hereditatis restitutio, sed & succeßio, cum obligetur. Idem lib. 7. ad edictum.*[c] *armatos non utiq. eos intellegere debemus qui tela habuerunt, sed etiam eos qui aliud, quod nocere potest. Caius lib. 21. ad edictum prouinciale.*[d] *Armor. appellatio non utiq. scuta, & gladios, & galeas significat, sed & fustes & lapides. Marcianus libro singulari ad formulam hypothecariam.*[e] *Sed & non soluendæ omnis pecuniæ causa, uerum etiam de parte eius. Idem est, si illud Et aut etiam non addatur. in illo enim aduersante uerbo intelligitur, quod Budæus animaduertit à Cicerone usurpatum. nos etiam in usu iurisconsultor. esse scimus, ut apud Vlpianum:*[f] *Liberos senatorum accipere debemus, non tantum senatorum filios, uerum omnes qui geniti ex ipsis, ex'ue liberis eorum dicantur. Quid enim inter eam sententiam interest, & hanc, Inuitũ autem in seruitutib. accipere debemus, non eum qui contradicit, sed eum qui non consentit.*[g] *hæc autem nihil ab illa differt apud Vlpianum lib. 8. ad edictum: Inuitum accipere debemus nõ eum tantum qui contradicit, uerum eum quoq. qui consensisse non probatur.*[h] *Itaq. nulla differentia constituenda est altero membro repetitionis nota addatur, nec ne. ut nihil intersit inter principio posita exempla, aut alia si qua sunt, id genus,*[i] *& ea quæ infrà scribam. Vlpianus lib. 70. ad edictum.*[k] *Cottidiana autem aqua non illa est, quæ cottidie ducitur, sed ea qua quis cottidie poßit uti, si uellet. Idem lib. 56.*[l] *Domum accipere debemus, non proprietatem domus, sed domicilium. Idem lib. 38.*[m] *Quod si receperit saluum fore caupo uel nauta, furti actionem nõ dominus rei subreptæ, sed ipse habet. Celsus libro 25. Digestor.*[n] *Prædia dicimus aliquor. esse, non utiq. communiter habẽtium ea, sed uel alio aliud habente. Sic Alciatus noster & Zasius accipiendũ*

a l. un. in fi. C. de rap. uirg.
b l. non enim. ad S.C. Treb.
c l. armatos. ad L. Iul. de ui. pub.
d l. armor. de uer. sign.
e l. res. de pignor.
f l. liberos. de senato.
g l. inuitum. de seru. præd. urb.
h l. filius fam. §. inuitus. de procur.
i l. deniq. quod ui aut clam.
k l. i. in pri. de aqua cott. & æsti.
l l. lex Cornelia. §. domum. de iniurijs.
m l. un. §. quod si furti adu. nau.
n l. lutus. i. in fi. de uerb. sig.

existimant, quod ca. ult. de ædilicio edicto dicitur: Veteratorem non spatio seruiendi, sed genere & causa æstimandum. Sed & illud superiorib. exemplis simile est, sed alia ratione scriptum, ca. 134.[a] de uerbor. signific. Anniculus non statim ut natus est, sed trecensimo (sic enim est Florẽtiæ) sexagensimo quinto die dicitur, incipiẽte plane, non exacto die. hoc est, nõ tantum exacto, ut præceptor meus scribit. Illud quoq. dissimile est, licet prima fronte simile esse uideatur, ca. 1. de manumissionib. Non enim maiori uiginti annis permitti manumittere, sed minorem manumittere uetari. Quib. uerbis neq. negatur, maiores manumittere posse: neq. uerbum solum addendum est, sed negatur ita concepta uerba ut maiori soli permittatur: sed ita esse cõcepta dicitur, ut minor prohibeatur. Græcum etiam est, plurium negantium uerbor. usus, ut apud Vlpianum libro 81. ad edictum:[b] Cum nemine nihil faciente locus ipse publicus damnum inferat sui natura. & ante Noricam editionem constitutio 17.[c] de re militari, ita scribebatur: Neminem in nullo numero equitum uel peditum, uel in quolibet limite, sine nostri numinis sacra probatoria in posterum sociari concedimus. & 5.[d] de metatis: Ad nullum prædium publicum uel priuatum domus nostræ, uel cuiuscumq. iuris nullus metator accedat. Nouella quoq. 17.[e] quod dicitur, καὶ μὴ συγχωρεῖν αὐτοὺς μηδὲν περαιτέρω τῶν περιεχομένων τῇ θείᾳ ἡμῶν διατάξει προφάσει δικαστικῶν δαπανημάτων ζημιοῦσθαι. uersum barbare est, Et non permittere nihil ultra quàm continetur sacra nostra constitutione, occasione causalium expensar. damnificari. Sed hic quidem, interpres, ut uelit, utatur. ad iurisconsultos reuertamur. Non minus græcum est, à Cicerone tamen usurpatum, quod Budæus & Alciatus notant: Manifestæ turpitudinis & confessionis est, nolle nec iurare, nec iusiurandũ referre.[f] &; quid ergo si nihil de ea re, neq; emptor, neq. uenditor cogitauerunt?[g] atq. sexcẽta similia.[h] Itẽ illud, quod uterq. notat, et Florẽtiæ est uno loco duor. dicẽdi modor. exemplũ. Vlpianus libro 48. ad Sabinũ:[i] Non tantum autẽ ciuiliter, sed nec naturaliter obligatur, qui ita adnuit. & ideo recte dictum est, non obligari pro eo, nec fideiussorem quidem. Priori oratione uerbũ negãs desiderari uidetur, hac abũdare: cui similis est lib. 2. Institutionũ,[k] ut neutrũ eor. neq. cõsentiẽtib. mulierib. procedat. et*

consti.

Alci. l. anniculus. ij. eo. Zasi. in antinomijs. l. ult. §. seruus. de æd. edi.

a d. l. anniculus. l. i. de manumis.

b l. fluminum. in prin. de dã. inf.

* fauente. Fl:

c l. neminem. C. de re milita. lib. 12.

d l. deuotũ. C. de meta. & epid. e. li.

e auth. de mãd. pri. §. sit tibi.

Bud. l. in eo. de ritu nup. Alci. l. duob. de uer. sign.

f l. manifestæ. de iureiu.

g l. si uenditor. in fi. de act. em.

h l. ij. de cura. bon. da. l. uerum. de uer. sign. l. i. C. de ser. fugi. Noue. i. auth de her. & fal. §. inordinatum.

i l. i. de uer. obl. §. si quis ita.

k in pri. inst. quib. alie. licet.

cōstit. singulari de rei uxoriæ actione.[a] in Norico libro, Ut fundum dotalem non solum hypothecæ titulo dare, nec consentiente muliere maritus non possit, sed nec alienare. utroq. loco uerbū Nec pro Ne quidē scriptum est. Eiusmodi sunt, quæ Græcæ linguæ coniunctione melius intelliguntur. & uelim, ut ea omnib. iuris ciuilis studiosis tam familiaris esset, quàm Modestino, Papiniano, et Scæuolæ fuit, alijsq. omnib. è quor. libris Digesta conscripta sunt. Nam & hæc ipsa quæ in manib. habemus, breuiore tēpore addisceremus, & Græcor. consultor. interpretationib. iuuaremur, ad ea quæ amisimus restituē da. Nā si hi qui primorib. labris linguæ Græcæ fructus gustauimus, profecisse nos aliquid existimamus, uel leui hoc sapore aut odore eius linguæ: si omnes simul in hanc rem incumbant, credendum est maximos se fructus percepturos.

[a] l. un. §. & cū lex. C. de rei ux. act.

ANTIQVITATIS ET ELEGANtiæ multa in digestis ignorata uestigia. II.

Nihil aliud proximo capite egimus, quàm ut optimor. libror. scripturam Græcæ linguæ imitatione tueremur: nūc uero alior. defensio ab antiquitate & elegantia petenda est. Sed ita uelim, quæ utroq. loco scripsimus, accipiantur, ut de reb. difficilimis, & tempor. uetustate obsoletis uerba facienti, liceat mihi hallucinari nonnumq̄. Illud quidem certe, quoad eius facere potero, operam dabo, ut si certa omnia, quasi Delphica oracula præstare nequeam: at me nullum laborem recusasse ostēdam, ut uero simillima perscriberē. Et initio de dicendi genere Tullianis amatorib. satis noto scribam, quib. id locis
,, Florentiæ repererim. Scribit Celsus lib. 16. Digestor.[b] Cui seruus
,, ipsius substitutus est, seruum suum adire iussit: si idcirco fecit, ne lega
,, ta præstaret, utraq. præstabit, & qua heres est, & qua omissa causa
,, testamenti possidet ex substitutione hereditatem salua Falcidia et
,, seruata. Item Paulus lib. 2. ad L. Iuliam & Papiam:[c] Sed nec ille,
inquit, qui filium alienū possidet, tātum habet, quāti eum patri uende
,, re potest: nec expectandū est, dū uēdat, sed in præsentia non qua filius
,, alicuius, sed qua homo æstimatur. Huic simile est illud Horatianum.

Qua res, qua ratio suaderet, quaq. modestè
Munificum esse licet.

Sed & semel scriptum reperitur multis locis, diuersa tamen signi
,, ficatione. Ulpianus lib. L. ad edictum:[d] Attamen ubi decessit, qua

[b] l. cui seruus. si quis om. ca. te.
[c] l. pretia rer. ad l. Falc.
[d] l. i. §. si pater. i. de S. C. Sila.

extinctum legatum & libertas est, senatusconsulto fore locum dicit. Idem lib. 41. ad Sabinum:[a] Planè si usus fructus meus in eo seruo esse cœperit, dicendum est furti actionẽ non extingui, qua fructuarius dominus non est. Paulus lib. 28. ad edictum:[b] Creditum ergo à mutuo differt, qua genus à specie. Vlpianus lib. 62. ad edictũ:[c] Sed uir præfectorius an Consulari feminæ præferatur, uidendum. Putem præferri, qua maior dignitas est in sexu uirili. Quo tamẽ loco ex Qua, Quia factum est. Illud miror 18. cap.[d] De re iudicata, ita scriptum esse. Vlpianus lib. 66. ad edictum: Item miles, qui sub armata militia stipendia meruit, condemnatus eatenus, quatenus facere potest, cogitur soluere. cum 6. cap.[e] quod totidem uerbis scriptũ est, Eatenus Qua, uel in Norico libro sit. & apud Iauolenũ lib. 11. ex Cassio:[f] Litus publicum est eatenus quà maxime fluctus exæstuat. Itaq. existimo apud Vlpianũ, librarium ex ꝓximo uerbo id accepisse. Errat idem, ni fallor, apud Venuleium lib. 7. stipulationum:[g] illis uerbis non potest reperiri, qua altera potius quàm alteram cõsummari. Arbitror enim scribendum esse, Qua Alteram Potius. & apud Marcellum lib. 5. Digestor.[h] Vt Alfenus ait, urbs est Roma quæ muro cingeretur. Roma est etiam qua continentia edificia essent. Qua Muro, & Aedificia scribendũ. Haloander Qua utroq. loco recte, sed In continenti pro Cõtinentia non recte scripsit. Illud recte Florẽtiæ est apud Vlpianum lib. 31. ad Sabinum:[i] Sed hæ impensæ non petentur, cum maritus fructum totum anni retinet, qua ex fructib. prius impensis satisfaciendum est. Et multũ diuersa, sed ignorata significatione apud Iulianũ lib. 3. ex Minicio:[k] Si gemina arbor esset, & supra terrã iũctura eius emineret, una arbor uidetur esse. Sed si id, quà iungeretur, non exstaret, totidem arbores sunt, quot species earum supra terram essent. Quæ uerba mendosa multis modis circumferuntur. quamquã ne superiora quidẽ usquam recte scripta uidi: ut etiam ea quæ scripturus sum. Sed minus mirandum est: hoc enim quod scripsi, inter bonar. litterar. studiosos notum est satis. Quis autẽ, quid datuiri, restituiri, præstatuiri, defensuiri sibi uellet, unquam audiuit? De quib. ego id solum habeo dicere, reperisse me id genus dicendi crebrò, pro eo quod in usu elegantium uirorum est, Datum, restitutum, præstitum, defensum iri. Sed tamen id in Digestis solum, & in Catonis libro de re rustica legi. nusquam tamen sine mendo est, exceptis Florentinis Pan-

a l. falsus creditor. in fi. de fur.
b l. 2. §. creditũ. de reb. cre.
c l. 1. de senato.
d l. item miles. de re iud.
e l. miles. eo.
f l. litus. 2. de uer. sig.
g l. si reus. de duob. reis.
h l. ut Alfenus. de uer. si.
i l. fructus. in fi. sol. mat.
k l. si gemina. arb. fur. cæs.

nis Pandectis, & Victoriana Catonis scriptura. Et Defensuiri quidē his locis reperi. Vlpianus libro nonodecimo ad Sabinum
,, *scribit:*[a] *Ego puto, quoniam non hoc uoluit socer, ut bis dotem heres*
,, *præstet, mulierem agentem ex testamento cauere debere, defensu-*
,,*iri heredem aduersus maritum. ergo & maritus idem debebit ca-*
,, *uere aduersus mulierem defensuiri, si prior agat. Et postea:*[b] *Sed*
,, *non aliàs eum legatum consecuturum, quàm si cauerit heredes ad-*
,, *uersus mulierem defensuiri. Idem libro secundo Fideicommissor.*[c]
,, *Vnus igitur, qui occupat, agendo totum consequitur, ita ut caueat*
defensuiri aduersus ceteros fideicommissarios, eum qui soluit. I-
,, *dem libro decimo octauo ad edictum:*[d] *Quid ergo est, si à plurib.*
,, *conueniatur, siquidem unus occupauit, an melior sit condicio, ut ipsi*
,, *soli dedatur? an uero uel omnib. dedi debeat, uel cauere debeat*
defensuiri aduersus ceteros? quo tamen loco Florētiæ suprascri-
pta est littera M. Sed & defensum iri, uno atque altero loco
,, *reperi, capite 31.*[e] *de hereditatis petitione: Si cauerit se petitorem*
,, *defensum iri. & 16.*[f] *ad S.C. Trebellianum: Aut cauere illi he-*
,, *redem defensum iri eum aduersus legatarios ceteros'que. & 28.*[g]
,, *pro socio: Omnes diuidere & cauere, cum dies uenerit, defen-*
sum iri socium. Quorum neutra mendosa esse, dicere audeo. Sic De-
bituiri. Vlpianus libro secundo ad edictum:[h] *Creditam non esse*
,, *ante quàm mota sit, quoniam debituiri non est certum. Scæuola li-*
,, *bro primo Quæstionum:*[i] *Respiciendum enim esse, an quantum*
,, *in natura hominum sit, poßit sciri debituiri. licet Florētiæ sit, scire*
dedituiri. Labeo lib.2. Posterior. à Iauoleno epitomator.[k] *Si ambo*
,, *Capuæ habitassent, legatū matri debituiri putaui, quamuis unà non*
,, *habitaßent. Sin autem in aliud municipium transißent, unius anni tan*
tūmodo debituiri. Sic Reddituiri. Proculus lib.8. Epistular.[l] *Sed*
,, *qui petent, cauere debebunt, si hereditas euicta fuerit, quod legatorū*
nomine datū sit, reddituiri. Iulianus lib.40. Digestor.[m] *Cauit, quod*
,, *ampliùs, quàm per legem Falcidiam liceret, cepißet, reddituiri. &*
,, *Tradituiri. Idem libro.42.*[n] *Non aliter fideicommissario tradi de-*
,, *bet, quàm ut caueatur, existente condicione tradituiri eum. Pau-*
,, *lus libro decimo septimo ad Plautium:*[o] *Non aliter litem æstimari à*
,, *iudice, quàm si cauerit actor, quod per se non fiat, poßessionē eius rei*
non tradituiri. Attamē additū hoc loco M Florentiæ, inter uersicu

e 4 *los.*

a l.1.§. Celsus. aliàs est l.2. in prin. de dote relc.
b §. per cōtrarium. e.l.
c l. fideicōmissa. §. uē si quis. uer. unus. de leg. 3.
d l. si quis à multis. de noxa. actio.
e l. si quid. in pri. de here. petitio.
f l. cogi. §. ide. ad S.C. Treb.
g l. si socij. pro socio.
h l. quod si ab initio. de reb. cred.
i l. respiciendum. eo.
k l. qui quattuor. alias .l. qui concubinā. §. uxori. de lega. 3.
l l. Licinnius. in fi. de lega. 2.
m l. ita tamē §. heres. ad S.C. Treb.
n l si pater. §. cum sub conditione. de fidei co. libe.
o l. hæc si res. de rei uin.

los. Datuiri quoq. ſcriptũ fuerat apud Vlpianũ lib. 49. ad Sabinum: [a] *Stipulatus à Mæuio fuerit fundum Titio datuiri. Sed imperitus lector lineam addidit. id recẽtis factum eſſe ex eo apparet, quod medio uerſiculo id uerbum ſit. Nam ut Diomedes grãmaticus ſcribit, ueteres librarij extremis uerſiculor. uerbis eam lineam addebant, quòd neq. locus M aut N litteram caperet, neq. diuidi ſyllabarũ litteræ deberent. Quod perpetuò in Florentinis illis libris factum animaduertimus. Ex hoc loco Catonis uerba à Pet. Victorio, docto planè & diligente utriuſq. linguæ magiſtro, notata intelligentur: Ponderib. Modijſq. Domini Datoiri. Sunt enim ſtipulationis, ad uenditionem oleæ adhibitæ. quamuis quod dicitur, Primæ Cotulas Duas, non intelligã. Sed ex hoc Catonis loco, & tam multis Digeſtor. exiſtimo antiquum fuiſſe dicendi genus ex ueterib. illis actionib. & cautionib. ſumptum. Nam licet ex ſuprà ſcriptis exẽplis poſſet quis librarior. eſſe erratum putare, ut una littera minus ſcriberent: tamen & ille conſenſus, & infrà ſcripta exempla, quib. plurib. litteris erratum eſſet, omnem ſcrupulum auferent. Sed antè quàm illa ſcribamus, emẽdandus eſt, ut opinor, ita Iauoleni locus lib. 2. Epiſtular.* [b] *Vt ratio habeatur, quanti Titij interfuerit eo loco quo conuenit pecuniam datuiri. licet Florentiæ ita ſit, Daturi. In Norico maius mendum eſt, Pecuniam Non Dari. Eſt autem hic locus cum alijs coniungendus, quib. male erratum eſſe ſcripſi, in Noricis libris. Ad Reſtituiri uenio, quod apud Mecianum eſt lib. 10. Fideicommiſſor.* [c] *Decretum eſt, ut petitori cauenti euicta hereditate reſtituiri, ſolueretur. Et apud Iulianũ lib. 13. Digeſtor.* [d] *& præterea cauere debet, quidquid ex hereditate liberti ad eum peruenerit, reſtituiri. Et Paulum lib. 4. Quæſtionum:* [e] *uel interpoſita cautione, ſi priores agant, qui priuilegium non habent, reſtituiri quod acceperunt. Vlpianum libro 2. Diſputationum:* [f] *Planè repromittere eum oportet, ſi in poteſtatem ſuam peruenerit, reſtituiri. Sed hoc loco addita ſyllaba Tum eſt inter uerſiculos, ut reſtitutum iri dicatur. Idem factũ eſt apud Iulianum lib. 35. Digeſtor.* [g] *illis uerbis: Ita ut tibi caueam tẽpore mortis meæ, aut capitis deminutionis reſtituiri. Præſtatuiri quoq. frequentius, quàm Præſtituiri inuenitur. Pomponius lib. 31. ad Q. Mucium:* [h] *In uendendo fundo, quædam etiam ſi non dicantur, præſtanda ſunt: ueluti ne fundus euincatur, aut uſusfructus eius: quædam ita demum*

a l. ſtipulatio iſta habere licere. §. ſi quis inſulam. de uerb. oblig.

b l. pecuniam. de compen.

c l. ſi heres. ſi cui plus quàm per l. fa.

d l. ſi quis ſeruum. de actio. emp.

e l. ex facto. in fi. de pecu.

f l. ſi pecuniã. §. itẽ ſi quis. de con. cau. data.

g l. ſi tibi decẽ. de uſufru. car. rer.

h l. in uendẽdo. de cont. emp.

mum si dicta sint, ueluti uiam, iter, actum, aquaeductum praestatuiri. quae uerba in Norico libro multis mendis scripta sunt. Adde Paulum lib. 36. ad edictum:[a] Non aliàs fundum mulieri reddi oportere, quàm cauerit, si quid praeter unius anni locationem maritus damnatus sit, id se praestatuiri. Florentiae tamen praestatũ iri, est, M littera expuncta. Id praetermissum est apud Vlpianum lib. 32. ad edictum:[b] Et si aperte in uenditione comprehendatur, nihil euictionis nomine praestatum iri. At praestituiri est apud Iauolenum libro 2. ex Plautio:[c] Nec postea quicquam praestituiri. quod fortasse mendosum est. Statuiri quoq. scribendum censeo apud Vlpianum lib. 6. fideicommissorum:[d] Repromissio planè exigenda est uoluntati defuncti statuiri. licet Florentiae sit Staturi. Actum iri autem, nõ actuiri,[e] & Prohibitum iri, non prohibituiri[f] reperi: & fortasse sunt, ut alia permulta, quae nunc in mentem nõn ueniunt. Sed nimis etiam haec multa sunt, quae nollem inuestigatores antiquitatis celasse. Addam ad extremum, ad hũc locum pertinere, quod Gellius lib. 10. ait uulgo dici, audio illi iniuriam factum iri: aut, illi contumeliam dictum iri. Catonẽ uero dixisse, contumelia mihi factum itur. Vtrumq. interpretatur, itur ad contumeliam dicendam, faciendam. Illius nullam rationẽ inuenio, quod ca. 26.[g] de pignorib. Florẽtiae est: Nec metuiri ex hoc solo, quod mandante patre manu sua perscripserit instrumentum chirographi. Sed arbitror Metui scribendum. Sed tamen haec hactenus.

Nunc de quibusdam uerbis uideamus peruetustis, quae qui in nostris libris uident, mutare solent. Quale est Geno pro Gigno, & Victorius refert se apud Vlpianum reperisse, ca. 17. de legatis.[h] Si qua filia mihi genitur, ei heres meus centum dato. Idem ego ca. 14.[i] de reb. dubijs uidi: Si quis mihi filius aut filia genitur, heres mihi esto. Vtitur eo Varro, & Lucretius. Vsionẽ quoq. antiquũ nomen agnoscit, de quo Haloander dubitat apud Alfenum lib. 2. Digestor. à Paulo epitomator.[k] Nam & si uina diffudisset, habiturus usioni ipse & heres eius, tamen omne in penu existimari. Sed alio loco in Norico est:[l] Si factum aurum legatum est, omne ad eum pertinet, cui legatum est, ex quo auro aliquid est effectum, siue id suae, siue alterius usionis causa paratum esset. idem uerbum non apud Catonem solum, sed apud Gellium non bonum latinitatis auctorem uidi. Cete

a l. si filiofam. in fi. sol. mat.
b l. exempto. §. ibidem. de actio. empt.
c l. quod si in uenditione. de fur. de her. uel act. uen.
d l. si quando. ut leg. seu fideic.
e l. si cum dos. de act. rer. amo.
f l. prohibere. in fine. quod ui aut clam.
Gel. lib. x. c. 14.
g l. fideiussor. §. pater. de pigno.
h l. qui filiab. de lega 1.
i l. si is qui ducenta. §. ult. de reb. dub.
k l. cum quereretur. uer. lana. de lega. 3.
l l. Q. Mucius. de auro arg. §. si factum.
Gel. li. 4. ca. 1.

roquin in Ciceronis libris est restitutũ, in Pandectis scribendum apud Vlpianum lib. 8. Disputationum.[a] Sedenim hæc pœna magis est, ut aduersus ipsum locum habeat, qui delatorem redemit: ceteroquin aduersus heredem eius transire non debet. Haloander tamen id uerbum scripsit apud Vlpianum libro 4. Disputation.[b] Rer. Italicar. significatiõe eas contineri, quas perpetuò quis ibi habuerit, atq. ita disposuit, ut perpetuò haberet: ceteroquin si tempore, in quo transtulit in alium locum, & cetera. Sic fortaßе scribendum est ca. 58.[c] pro socio. Nã Florẽtiæ est scriptum, ceteri si id actũ dicatur, ut quadriga fieret: & quæ postea. Visionis uerbum Lælius noster animaduertit è multis Digestor. locis sublatum esse. ut è constitutione quadam Iustiniani.[d] Et in his partib. in quib. perfectissimè uisiones expositæ ueterum fuerant, quod particulatim in eas fuerat sparsum, hoc diuidere ac separare penitus erat inciuile. uulgo enim iussiones scriptum est. in Græca tamen constitutione διαιρέσεις dicũtur, quod uerbum latino par est. Hinc emendari & intelligi Vlpiani sententia potest lib. 15. ad edictum.[e] cuius uerba, quoniam negandi uerbo deminuta, & alijs mendis corrupta scribuntur, infra scripta sunt. Marcellus libro quarto Digestor. tractat, num non teneatur: quasi id quod erogauerit, ex eo fuerit quod ad eum non pertinebat, sed ad coheredes. Nam et si is qui heres non erat, totum quidquid apud se fuit, consumpsißet: sine dubio non tenetur, quasi locupletior nõ factus. Sed in proposita quæstiõe tribus uisionib. relatis, una prima, deinde alia, posse dici totum quod superest, restituere eum debere, quasi suam partem consumpserit: tertia, utriq. quod consumptum est, decedere: ait utiq. non nihil restituendum. Est tamen in Tusco libro, DI additum ad uerbum uisionibus, ex quo ad ceteros libros manauit Diuisionib. Haloander maluit Decisionib. scribere. apud Vlpianũ quoq. lib. 29. ad edictum.[f] Florentiæ solum recte est: Proinde secundũ hanc suam distinctionem, in prima uisione, ubi quasi debitrix delegata est, exceptionem ei Senatusconsulti Marcellus non daret. alij In primi, aut in prima fideiußiõe: qua de re magna inter Accursij præceptores contentio fuit. Accedit Vlpiani libro 7. Disputationum[g] auctoritas: In omnib. autem uisionib. quæ propositæ sint, ubi creditor uel non numeratam pecuniam accipit, uel numeratam iterum accipit, repetitio contra eum competit. Sed hoc etiam loco DI adscrip-

a l. eius qui. de iure fisci.

b l. ex facto. §. rer. de her. inst.

c l. si id quod. in pri. pro soci.

d l. ij. §. si quid autẽ. C. de uet. iu. enu.

e l. sed & si lege. §. adeo. de here. petitio.

f l. quãuis. §. si mulier. ad S.C. Velle.

g l. si fideiussor. §. in omnib. mandati.

ſcriptum eſt, & Haloander Deciſionib. ſcribit. Nibil autem addi- >> tum apud Paulum lib. 3. Quæſtionum:[a] In omnib. autẽ uiſionib. quas >> præpoſuimus, licentia concedenda eſt ei, cui onus probationis incum >> bit, aduerſario ſuo de rei ueritate iuſiurandum inferre. Idem tamen error in cæteris libris, quib. iuſsionib. aut deciſionib. ſcriptũ eſt. Iam uero quod idem Lælius per litteras à me interrogatus, de militijs, quæ uendi aut obligari poterant, libellis editis ſcripſit, Dicis Gratia, iuriſcõſultos ad imitationem ueterum uſos: belliſsimè dictum eſt. Si enim inter ſe conferantur quæ ipſi ſcripſerunt, uſus eor. uerbor. apparebit. Scribit Caius lib. 1. de uerbor. obligationib.[b] Sæpe etiã ,, ad hoc commodantur pecuniæ, ut dicis gratia, numerationis loco in- ,, tercedant. Vlpianus lib. 1. ad edictum[c]: Nam ſi finxit ſe quis auxiliũ ,, ferre, uel dicis gratia tulit: nihil hoc cõmentum ei proderit. quib. locis multi ditis, quidam dantis[d] ſcribunt. Ciceronis uerba ſunt bæc uulgo, ut mendoſa, notata, actione 6. in Verrem, Attamen ut poſsit ſe dicere emiſſe, Artagatho imperat, ut aliquid illis quorum argentũ fuerat, nummor. dicis cauſa daret. Quib. locis nihil aliud exiſtimo dicis cauſa ſignificare, quàm quod ipſi iureconſulti perfunctoriè, aut defunctoriè appellant[e]: hoc eſt, ut defungi ſuo munere uiderentur. Nam pecunia ob id(opinor)commodabatur, ut numerationis loco, quod hodie quoq. fit in emptionibus, donationib. et nonnumquam in iudicijs, negocio peragẽdo intercederet. quod in ſeruo, qui ſe auxilium domino ferre ſimulauit, commẽtum appellatur. Apud Ciceronem uero illa uerba, ut poſſit ſe dicere emiſſe, præclare elegans boc dicendi genus declarant. Modeſtinus, ὁσίας καὶ ἀφοσιώσεως χάριν eadẽ ſignificatione utitur[f]. quod alio loco oſtendimus minus eſſe ab interpretib. perceptũ. Vſum dicendi ſcripſimus, originem ignorare nos fatemur: neq. enim pudet, in re præſertim non uulgari, neſcire id nos cõfiteri. Quamquam neſcio quomodo in tam deprauatos mores uentum eſt, ut turpe eſſe exiſtimetur, nihil non cognitũ, nihil non certum, & ſine ulla dubitatione manifeſtum eſſe non affirmare. Sed nos malumus ueritati, quàm temporib. ſeruire.*

[a] l. cum de indebito. §. in omnib. de proba.
[b] l. ſæpe cõmo.
[c] l. 1. §. excuſantur. de S.C. Sila.
[d] Alci. lib. 4. cap. 15. diſpun.
[e] l. 2. § non ſolũ. ad S.C. Terty. l. un. C. qui num. lib Bud. l. exẽpto. §. idẽ. de actio. emp.
[f] l. 2. qui pet. tut. l. ſcire oportet. §. ſufficit. de excuſ.
* lib. ſing. ad Modeſti.

DE ADDICTIONE ET ADIECTIONE. III.

LIbro decimooctauo Digeſtorum titulus eſt de in diem addictione, qui uulgo ante aliquot annos de in diem adiectione ſcribebatur:

tur: sed Vallæ, Budæi, & Alciati auctoritate mendum id sublatum est. Sub eo uero titulo multis locis adiectio fuerat, & adiciendi uerbum, quib. omnib. ex illor. uoluntate mutatis, non minus mendosos libros effecerunt, quàm antea fuerant. Eum errorē indicarunt nobis Florentini lib. in quib. non sæpius est adictionis quàm adiectionis nomē, aut addicere quàm adicere. Sic enim illic scribitur, non adijcere, ut abicere etiā, & reicere, non abijcere & reijcere. quod ipsum nō inutile poëtarum interpretib. esse potest: nobis uero multò utilissimum fuit. Deprehēdimus enim facile, ob hanc scripturā erratū esse non in uulgarib. solum libris, sed in illis ipsis Etbruscis. Mea autē opinio in horum uerborum differētia ea est, ut cum in diem addictio ita fiat, ille fundus esto tibi emptus centū, nisi si quis intra illum diē, meliorem condicionem attulerit:[a] si quis adiectionem ad pretium fecerit, & id rei domino placuerit, addicet ei rem: si nemo adiecerit, illi in diem emptori addictio facta cōsistit. Idem in auctionib. quæ ab hoc augēdi seu adiciendi negotio appellantur, dicendum est: ut res illi addicatur, qui aliorum licitationi adiciendo, plurimo rem mercatus sit, aut uectigal conduxerit. Vlpianus lib. 28. ad Sabinum[b]: Si res in diē addicta interciderit, uel ancilla decesserit: an partus, uel fructus eius nomine adiectio admitti possit? et negat admittendā adiectionē: quia alterius rei, quàm eius quæ distracta est, non solet adiectio admitti. Quo loco si addictio scriberetur, ut ceteri uolūt, ineptus Vlpianus foret: uel potius Iulianus, cuius sententia refertur. Paulus libro 5. ad Sabinum:[c] Licet aūt uenditori meliore allata condicione, addicere posteriori, nisi prior paratus sit plus adicere. quæ uerba recte in uulgarib. libris scripta sunt, in Florentino una littera plus, Addicere, non recte. nec postea apud eundem lib 33. ad edictum:[d] Necesse autē habebit uenditor meliore condicione allata, priorem emptorem certiorē facere, ut si quid alius addicit: ipse quoq. adicere possit. Scribendum autem est Adicit, quod alij scripserunt. Apud Iulianum uero lib. 13. Digestor.[e] in ceteris erratum. nam Florentiæ est: Sed si proponatur, à creditore pignus in diem addictum: non potest uideri bona fide negotium agi, nisi adiectio recipiatur. Et apud Vlpianū bis libro 28. ad Sabinum:[f] Nec impedire quicquam uel hoc agi, ut sæpius fundus collocetur, dum uel prima, uel secunda, uel tertia adiectione res à uenditore discedat. Deinde si trib. uendentibus duo posteriori

Alcia. lib. 6. ca. 3. parad. Bud. in rub. de i diē ad. Valla lib. 5. cap. 18.

a l. i. de in diem add.

b l. ubi autem. §. si res. de in diē addictio.

c l. licet. eo.

d l. necesse.

e l. sed si proponatur.

f l. quod autē.

riori addixerint, unus non admiserit adiectionem: huius partem priori, duorum posteriori emptam. Illud recte omnes scripserunt:[a] Si quis mihi totum fundum ad diem addixisset, postea uero pretio adiecto dimidium alij addixerit. & apud Iulianũ lib. 15. Digestor.[b] Cum duo serui duob. separatim denis in diem addicti sint: & extiterit qui pro utroq. triginta det: refert unius pretio decem, an singulor. quina adiciat. Secundum superiorem adiectionem, is seruus ineptus erit, cuius pretio adiectio facta fuerit: Secũdum posteriorem adiectionẽ, uterq. ad posteriorem emptorem pertinebit. Quo capite nihil dici potest aptius ad nostram opinionem. Sed et postea apud Africanum scribitur[c]: Cum in diem duob. socijs fundus sit addictus, uno ex his pretiũ adiciente, etiam pro ipsius parte à priore uenditione discedi rectius existimatur. & apud Iauolenũ:[d] Fundo in diẽ addicto, si postea pretium adiectũ est, & uẽditor alio fundo applicito, cum ipsum fundũ posteriori emptori addixerit, & id sine dolo malo fecit: priori emptori obligatus non erit. & postea: Id enim solum intuendum est, an priori uenditori bona fide facta sit adiectio. Quãuis hæc uariè scribantur.

Illud uereor, ne apud Pomponiũ lib. 9. ad Sabinum[e] non recte Florentiæ sit: Quod si intrà diem adiectionis heres existat, melior condicio ei adferri potest. Nisi fingamus adiectionẽ diem habuisse, quod mihi non probatur. Hæc sunt sub eo titulo emendanda. sub alijs uero alia sunt eadem ratione restituenda. Cuiusmodi est cap. 41.[f] de rei uindicatione: Sed & si cui in diem addictus sit fundus, antè quàm adiectio sit facta, uti in rẽ actione potest, postea non poterit. & ultimo de iure fisci: Planè si medio tempore inter primam licitationem & sequentẽ adiectionem percepti fuissent, ad uenditorem pertinere. quo tamen loco addictionem pati possumus. Sed constitutione prima de uẽdendis reb. ciuitatũ, adiectio, non addictio scribenda est: Si sine ulla condicione prædia uendente republica comparasti, perfecta uẽditione, nulla ratione uexeris, ne adiectione facta auferri tibi dominium possit. Non enim illud timebatur, ne post addictionem, hoc est emptionem, res auferatur: sed ne adiectio fiat. in quo Pyrrhus et Haloander falluntur, non Accursius & Bartolus. Quod uero dicitur, Tempora enim adiectionib. præstituta, ad causam fisci pertinent: fortasse ad eiusmodi addictiones, quæ in diem fiunt, pertinet. ut nihil inter priuator. adiectiones, & fisci seu ciuitatum, intersit. Sed hæc

a l. quod si uno.
b l. cum duo.
c l. cum in die.
d l. fundo.
e l. si prædio.
f l. si quis hac lege. de rei uind. l. ult. de iure fisci.
l. i. C. de uend. reb. ciu. lib. 11.

*in re incertus sum. Illud confirmari potest multis constitutionibus,[a] sub titulo de locatione prædiorum ciuilium, atq. alijs. Addicendi autem uerbo non in emptionib. & auctionib. solum, sed in sententijs quoq. utebantur, ut alio loco * scripsimus, emẽdandum esse apud Gratianum.[b] Item cum dicitur, Ne pro dote mulieris bona quondam mariti addicantur[c], & de eo cui libertatis causa bona addicuntur,[d] aut cum uno nummo bona eius qui soluendo non erat, addicebantur.[e] quæ doctorum uirorum commentarijs peruulgata sunt. Hæc autem ipsa, quæ de addictione & adiectione scripsimus, audio Bartolinum nescio quem aliquando tentasse. Sed mihi eius libri uidendi copia facta non est. Equidem uehementer cupio omnib. probari, quod sentio: in quam rem optimis, ut opinor, Tuscar. Pandectar. testimonijs utor. Sed si hac in re, aut qua alia fallor: nihil mihi erit antiquius, quàm ut quamprimum uera dicenti manus dem.*

a l.2. et ceteris. de loca. præd. ciu. lib. 11. l. cos qui auctione. de diuer. prædijs. eo. lib: l. si quis auctoritate. C. de omni agro des. e. lib.
* lib. i. cap. 8.
b c. quicunq. 2. q. 6.
c C. ne. pro dote.
d inst. de eo cui lib. ca.
e Theoph. inst. de succe. subla. in pri. Bud. d. rub. de in diem add.

DE INSTRVCTO ET *Instrumento.* IIII.

MIrum fortasse aliquib. uisum est, cur Haloander libro 32. Digestorum titulum, qui in alijs libris De fundo instructo & instrumento legato scribebatur, De instructo uel instrumento legato scribendum curauerit. Cuius rei si illam rationem addamus, quod ita legerit in Bolognini libro, qui Politiani libri ad optimum illud Florentinum exemplum emendati, emendationes continet: satis fortasse quæstioni factum erit. Accedet, quod uidere potuit in Indice, Paulum singularem librum de instructo & instrumẽto scripsisse: item in Iustiniani Nouella 128.[f] utriusq. nominis fieri mentionem. Sed magis arbitror eum uidisse, instructiq. ab instrumento differentiam apud Vlpianum inuenisse libro 20. ad Sabinum.[g] Qui cum retulisset Sabini sententiã, existimantis uberius esse fundi instructi legatum legato fundi cum instrumẽto: Quanto igitur (inquit) hoc legatum uberius est, uidendũ est. & Sabinus definit, et Cassius apud Vitellium notat: omnia, quæ eo collocata sunt, ut instructior esset pater familias, instructo inquit cõtinebuntur: id est, quæ ibi habuit, ut instructior esset. Hoc ergo legato non agri instrumentum, sed propriũ suum instrumentũ reliquisse uidetur. Hæc uerba illã interpretationẽ accipiunt, de qua in græcis dicendi modis scripsimus: ut non solũ agri instrumentũ, sed etiã patris ipsius familias instructi appellatiõe cõtineatur.

f Noue. de publicis tributis.
g l. quæsitum. §. sed si fundus. de fu. instr.

neatur. Itaq. instructum id esse existimemus, quod fundi aut alterius rei instructae legato continetur: instrumentum, quod per se nominatum est. Scaeuola lib.3. Responsor.[a] *Seiae ex parte heredi institutae, si heres erit, fundos per praeceptionem dederat instructos cum suis uilicis, & reliquis colonor. Deinde. non amplius deberi, quàm in codicillis, quos sanè post obliuionem testamentariae scripturae fecisset, instructi appellatione contineri uelle se manifestè ostendisset. & lib.6. Digestor.*[b] *Respondit, potest haec uerba sicut est, ad instructum referre. licet Florentiae referri scribatur. Haec quidem rectè Haloander solus edidit. At capite tertio de instructo, instrumentum pro instructo scripsit: cuius uerba in Florentino libro sunt haec. Papinianus lib.8. Responsor. Fundum instructum libertis patronus testamẽto legauit: postea codicillis petit, ut morientes partes suas fundi superstitib. restituerent, nec instructi mentionem habuit: talem, in causam fideicõmissi deductũ uideri placuit, qualis fuerat legatus. Tam late autem patêre instructi legatum, duae Antonini & Diocletiani constitutiones testes sunt, sub titulo de uerbor. significatione.*[c] *Sub eodem quoque in Digestis Vlpianus lib.28. ad edictum*[d] *scribit: Instructam autem tabernam sic accipiemus, quae & reb. & hominib. ad negotiationem paratis constat. Sed Paulus lib.4. ad Sabinum.*[e] *tabernae cauponiae instrumento legato, loci instrumenta contineri ait, ut uasa: cauponae, quod negotiationis nomen sit, etiam institores. Huc arbitror pertinere, quod constitutione secunda de bonis uacantib. dicitur: Cum adiacentib. & mancipijs & pecorib. & fructib. & omni iure suo, ut ea quae ad instructum possessionis uel domus pertinent, tradenda sint. Paulus uero lib. tertio Sentẽtiar. instructionis uerbo uti maluit: Vxores eorum, inquit, qui mercedes praestare consueuerunt, neq. instructionis, neq. instrumenti appellatione continentur. Potuerunt etiam iurisconsulti instructu uti, eadem significatione. Namq. M. Cicero lib.3. de Oratore ait: Quocumq. ingreditur, eodẽ est instructu, ornatuq. comitata oratio. Haec habui, quae de instructo & instrumento scriberem. neq. enim Isidori, probatissimae uitae uiri, nõ etiam eruditionis, interpretatio hor. uerbor. referenda erat. Quam enim quisque norit artem (ut in prouerbio est) in hac se exerceat.*

a l.Seiae.in prin.eo.
b l.praedia.§.ita.eo. l.3.e.
c l.1.& 2.C.de uerb.sign.
d l.instructam. de uerb.sign.
e l.tabernae. de instructo.
l.1.C.de bon. uac.lib.10.
Isi.lib.5. etymo.

QVIS SOBRINVS, QVIS CONSObrinus sit, & quis propius Sobrino. V.

*Caius libro 8. ad edictum prouinciale[a] scribit: Quarto gradu sunt fratres patrueles, sorores patrueles, id est qui quæ'ue ex duobus fratrib. progenerantur, item consobrini cōsobrinæque, id est qui quæ'ue ex duab. sororib. nascūtur, quasi cōsororini: itē amitini, amitinæ id est qui quæ'ue ex fratre & sorore propagātur. Sed ferè uulgus omnes istos communi appellatiōe consobrinos uocat. idē Paulus lib. singulari de gradib. & adfinib. & nominib. eor. scripsit.[b] Addit Iustinianus lib. 3. institutionum:[c] Amitæ tuæ filij (ea autem est patris tui soror[d]) consobrinum te appellāt, tu illos amitinos. & Paulus lib. 4. sententiar. scribit: Quarto gradu ueniunt suprà abauus, abauia: infrà abnepos, abneptis: ex obliquo, fratris et sororis nepos, neptis: frater patruelis, soror patruelis, id est patrui filius, filia: consobrinus, consobrina, id est auunculi, & materteræ filius, filia: amitinus, amitina, id est amitæ filius, filia. Sunt autem hæc ita scribenda: quib. Iustiniani sententia confirmatur, ut amitini duo inter se esse nequeant, cum patrueles possint, aut cōsobrini esse. Hæc de consobrinis, quorum mentio fit apud Iulianum lib. 40. Digestorum,[e] & Papinianum lib. 8. Responsor.[f] Emendandus autem Nonius Marcellus est, ut ei cū iurisconsultor. sentētijs couneniat. Vtitur consobrini nomine Cicero in Ligariana, & libris de Oratore, et Officior. et Terētius in Hecyra, Cedo quid reliquit Phania consobrinus noster? Quo tēpore non existimo fratres consobrinos appellatos, ut patrueles dicebātur. Nā Cicero L. fratrē in Verrinis & epistulis ad Atticū appellat, quem lib. 5. de Finib. cognatione patruelem, amore germanum fuisse prædicat. De consobrino non memini. Sed ad sobrinos, & propius sobrinis ueniamus. Sunt autem sobrini, qui è duobus consobrinis, generatim eo nomine accepto, nascuntur: at si alter sine liberis sit, alter habeat, ille huius filijs propius sobrino est: sobrini uero mei filius, sobrino natus appellatur. Hæc ita uera esse, his iurisconsultor. uerbis ostendam: quæ obscura, & ob eam causam mendosa esse uidentur. Caius eodem illo lib.[g] Sexto gradu sunt, qui ex fratrib. patruelib. aut consobrinis, aut amitinis undique propagantur, qui * propriè sobrini uocantur. Iustinianus idem ipsum ait:[h] Sexto gradu sobrini sobrinæq. id est qui quæ'ue ex fratrib. uel sororib. patruelib. uel consobrinis, uel amitinis progenerātur. De sobrino nato Paulus ait:[i] Hic proximo nomine definitur parēti suo sobrinus, *ut Trebatius ait. rationeq. no-* minis

a l. i. §. quarto. de gradib. & adfinib.
b l. iurisconsultus. §. quarto. uer. eodem gradu. e. tit.
c §. quarto. instit. de gradib.
d §. tertio. e.
Paulus lib. 4. sent. tit. de gradib.
e l. Ita tamen. §. heres. ad S.C. Treb.
f l. 3. in fi. de instructo. l. i. C. unde leg.
g l. 3. de gradib.
* que, Fl.
h §. 6. inst. eo.
i l. iurisconsultus. §. 7. uer. patrui maioris.
* sobrino, ego.

minis hanc reddidit, quod ultimi cognationum gradus sobrinor. fiunt. Itaq. sobrini filium recte proximum nomen ab eo ipso, huius sobrini filius dicetur. Horum mentio fit apud Vlpianum lib. 56. ad edictum[a] *& Paulum lib. 2. ad legem Iuliam & Papiam*[*]*, & Iustinianum lib. 3. Institutionum, titulo de successione cognatorum.*[b] *Propius uero, aut propior sobrino, qui etiam propius sobrinus dicitur, is est de quo antea dicebam, qui patri meo cōsobrinus est. Caius: Quinto, inquit,*[c] *gradu sunt, propior sobrino, propior sobrina: isti sunt patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius, filia. Hoc est (ut Vlpianus lib. 46. ad edictum ait*[d] *) patris eius, de cuius cognatione quæritur, consobrinus consobrina, siue frater patruelis. Patruus enim magnus meus aui mei frater est, eius filius patri meo frater patruelis est, aut etiam consobrinus: mihi propior sobrino. Paulus ita scribit:*[f] *Quinto gradu sunt patrui magni filius filia, amitæ magnæ filius filia, auunculi magni filius filia, materteræ magnæ filius filia. Personæ quas enumerauerimus à patrui magni filio, ei de cuius cognatione quæritur propius sobrinis uocatur. Nā, ut Massurius ait, quem quis appellat propiorem sobrino, qui est patris matris'ue consobrinus, aut consobrina: ab eo consobrini consobrinæ'ue filius, filia nominatur. His uerbis apparet, non esse propius sobrinis eos, qui consobrinis nostris nati sunt: quod Accursiani existimāt, & Pompeius, & Haloander:*[g] *sed appellari à Paulo uidemus, consobrini consobrinæ'ue filium, filiam. At propius sobrinis hi sunt, qui parentibus nostris consobrini sunt, auis nostris fratrū aut sororum filij: aut etiā nobis patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filij. Sed animaduertendum est, cum plures sunt, propius sobrinis, aut propios sobrinos: cum unus solus est, propius sobrino, aut propiorem sobrino, aut propium sobrinum à Iureconsultis appellari. licet Haloāder propius sobrino, aut sobrinis solum utatur. Idē Paulus ait:*[h] *Patrui nepos neptis, amitæ nepos uel neptis, auunculi nepos neptis, materteræ nepos neptis (hæc tamen tria uerba in Florentino libro desunt) his omnib. quos à patrui nepote ꝓposuimus, is de cuius cognatione quæritur, propius sobrino est: nam patris uel matris eorum consobrinus est. Hoc uerū esse ita apparet: patrui mei filius, mihi cōsobrinus est: huius filio, qui patrui mei nepos est, ego propius sobrino sum. Idem ait:*[i] *Pa-*

a l. lex Cornelia. in pri. de iniurijs.

* l. lege Iulia. de testib.

b §. ult. inst. de succe. cogna.

c l. 1. in fine. de grad.

d l. 2. eo

e d. l. 1. §. 4.

f l. iurisconsultus. §. 5. uer. patrui magni.

g Halo. in proce. C.

h d. §. 5. uer. patrui nepos.

i §. sexto. uer. patrui maioris f.

*trui maioris, amitæ maioris, auunculi maioris, materteræ maioris (ſunt autem hi proaui & proauiæ fratres & ſorores.[a]) filius filia. Hi omnes quos propoſuimus à patrui maioris filio, auo auiæ * eſſe eius, de cuius cognatione quæritur, fratribus & ſororib. eorum, conſobrini, conſobrinæ'ue ſunt: at patri, matriq. eiuſdem, fratribuſq. & ſororibus utrius eorum, propius ſobrinis. Verum eſt, quod Paulus ait: Nam ſi de Titij hereditate agatur, & hi patrui maioris aut aliorum filij ſe proximos agnatos dixerint, ita cognationem oſtendent: Auus, inquient, noſter, abauus Titij fuit: pater autem patruus maior Titij fuit, hoc eſt proaui frater: nos auo Titij conſobrini, patri propius ſobrinis. Licet autem idem, ſi de feminini ſexus cognatione ageretur, reſpondere. item quod de ſingulis perſonis dicitur: in fratrib. quoq. earũ locum habere nemo dubitat. Deinde ait:[b] Patrui magni nepos uel neptis, amitæ magnæ nepos uel neptis, materteræ magnæ nepos uel neptis. Hi omnes proaui aut proauiæ eius, de cuius cognatione quæritur, pronepotes & proneptes: eiuſdẽ aui auiæ'ue fratris ſororis'ue nepotes neptes'ue. & contrà borũ, eiuſdem auus auia, patruus magnus, amita magna, auunculus magnus, matertera magna. Erunt autẽ pater mater'ue eiuſdẽ, fratreſq. & ſorores utrius eorũ proprij ſobrini, ipſe bis ſobrinus eſt, & inuicem huic * illi ſobrini. Hæc ex ſupraſcriptis manifeſta ſunt. diximus enim, ſobrinos eſſe inter ſe duorum conſobrinor. filios: ſobrinus itaq. meus eſt patrui magni mei nepos: noſtri enim aui fratres ſunt, parentes conſobrini, proauus idem. ſobrini pater propius ſobrinus mihi eſt: item meus ſobrino. Et hæc huius appellationis cauſa eſſe uidetur: quoniam non ſobrinus eſt, ſed propius uno gradu nobis eſt. Itẽ ait,[c] Septimo gradu ſunt patrui maximi, amitæ maximæ, auũculi maximi, materteræ maximæ, filius filia. Hæ omnes perſonæ quas à patrui maximi filio enumeraue rimus, proaui proauiæ'que eius, de cuius cognatione quæritur, conſobrinæ ſunt: aui auiæ'que eiuſdem, propius ſobrinis. Patruus maximus eſt abaui frater,[d] eius filius proauo meo conſobrinus, auo propior ſobrino. Ad extremum ait:[e] Patrui maioris, & aliorum nepos neptis. His perſonis auus auia eius, de cuius cognatione quæritur, propius ſobrinis ſunt: pater mater, ſobrinus ſobrina: is de cuius cognatione quæritur, ſobrino natus eſt. Deinde, patrui magni & aliorum pronepos*

a ea.l. §. quinto. uer. patruus maior.

* delẽdum fortaſſe.

b eo. §. ſexto. uer. patrui magni N.

* hic, Fl.

c §. ſeptimo. uer. patrui maximi f. e. l.

d §. ſexto. uer. patruus maximus. e. l.

e d. §. ſeptimo. uer. patrui maioris.

,, pronepos proneptis. Horum patres matresq; ei de cuius cogna- ,, tione quæritur, ſobrini ſobrinæq; ſunt, ipſe autem iſdem ſobrino ſobrinaúe natus. Hæc ſunt, quæ Paulus de eiuſmodi perſonis ſcribit. & ſi mendoſi libri circunferantur. Ex quib. in Inſtitutionib. quoq. emendandũ eſt, & in conſtitutionum codice, quod ab Accurſiano errore manauit, & cõniuentib. oculis omnes prætermiſerunt. neq. enim arbitror, ei qui legerit ea quæ ſupraſcripta ſunt, audacius quàm uerius pronuntiatum id à me eſſe uidebitur. Accurſiani erroris origo eſt ex lib. 3. Inſtitutionum. Cum enim ab Iuſtiniano ſcribatur:[a] Quinto gradu ſunt fratris patruelis uel ſororis patruelis, conſobrini & conſobrinæ, amitini & amitinæ filius filia. Propior ſobrino, propior ſobrina: hi ſunt patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius filia. Quæ ex lib. 8. Caij ad edictũ prouinciale,[b] cuius uerba antea retulimus, accepta eſſe uidentur. Ea Accurſius ita interpretatur, ut propior ſobrino, uel, ut ipſe appellat, propior ſobrinus ſit conſobrini filius. & ex eo quod poſtea dicitur, hi ſunt patrui magni filij, neſcio quomodo aliam perſonarum appellationem efficit. Hæc origo eſt, & fons ceteror. malor. nam qui eam interpretationem acceperunt, addendum eſſe cenſuerunt Iuſtiniano eas perſonas enumeranti, quæ ſexto gradu ſunt, propioris ſobrini filios. quod in omnib. libris, qui in uulgus noti ſunt, ſcriptum eſſe uideo,[c] at non in uetuſtiorib. cuiuſmodi in Albornotiana noſtra bibliotheca, quam ſingulariter de religione & diſciplinis & patria meritus Aegidius Albornotius reliquit, qui hanc ſedẽ Hiſpanis hominib. cõſtituit, liber eſt non ita antiquus, ut Accurſianis notis careat. Non infitior tamẽ, debuiſſe Iuſtinianum conſobrinorum nepotes ſexto gradu enumerare, quod Caius fecerat,[d] ex quo cetera accepta uidentur. Sed hi non propioris ſobrino filij appellantur, ſed ut dixi, conſobrinor. nepotes. At ꝓpioris ſobrino filij ſunt, qui ſobrini proprie appellãtur. hoc eſt, ut Caius et Iuſtinianus interpretãtur, qui quæ'ue ex duob. conſobrinis procreãtur. Conſobrinor. uero nepotes omiſiſſe Iuſtinianum, Theophilus locuples alijs in reb. teſtis eſſe poteſt: qui tamen in alio genere erroris uerſatur, quod poſtea refellam. Ad Accurſianos redeo, & eorum audaciam, niſi mea maior eſt. Suprà à me ſcripta ratione auſi ijdem ſunt, conſtitutioni alteri unde legitimi, interpretationem addere de ſuo, quæ conſtitutionis uerba eſſe

a §. quinto. inſti. de gradib. cogna.

b d. l. i. §. quinto.

c §. 6. inſti. e.

d. l. 3. eo.

l. 2. C. unde legi.

ba esse hodie existimamus. Impp. Diocle. & Maxi. A A. Zenoni: Cum propius sobrino, id est cõsobrina natum, reb. humanis intestato defunctum proponas, intelligis sine auxilio bonor. possessionis eius te successionem uindicare non posse. Sic autem Haloander edidit. Alij, cum propiorem sobrinum, id est natum à consobrina, scribunt. Accursius addit, id est in quinto gradu à consobrina, qui respectu sequentis dicitur sobrinus propior. Quæ uerba cum mihi tanto uiro digna non uiderentur, inueni aut falso esse Accursio adscripta, quoniam in Albornotiano libro non sunt: aut non ita scribenda esse. Sed ut duo illa uerba A consobrina, ex contextu constitutionis irrepserint: & Accursianæ notæ, quæ in Fradinianis libris duæ sunt, tres sint. Quamquam hæc minime necessaria sunt: ut enim antea scripsimus, illam propioris sobrino interpretationem, adulterinam esse suspicamur. cuiusmodi multa in omnib. omnium disciplinarum libris ex interpretibus inseruntur. Maximum illud signum est, quod apud Paulum ostendimus, numquam consobrini filios eo nomine appellatos, sed patrui magni filios tam crebro, ut legentem tæderet opinor multitudinis exemplor. Quod si & hi & illi propius sobrinis appellantur, ut Pompeium & Haloandrum scripsisse scio: utros intelligemus altera constitutione Communia de successionib. aut si quo alio loco eor. mentio fiat? Deinde credendum non est, tantam rem, quæ maximis tenebris omnes illos cognationum gradus impleret, iureconsultos illos ueteres, aut Tribonianum fugisse. Postremò quib. argumentis utantur uidemus. quibus nostra tueamur exposita sunt: illi mendosis libris, Accursio & Pompeio plus deferunt, quàm nos Florentinis Pandectis, Pauli, & ceteror. auctoritati. Sed nos eiusmodi hominum & libror. consensum, rerum tractationi, & ipsi, nisi uehementer fallor, ueritati numquam præferendam putabimus.

l.ij. C. com. de suc.

Ad Pauli sententias, & Theophili institutiones uenio: cum quib. mihi alterum certamen est. Scribit Paulus:[a] Quinto gradu ueniunt suprà quidem atauus atauia, infrà adnepos adneptis, ex obliquo fratres & sorores, pronepos proneptis. Iam hæc mendosa sunt. scribendum enim est, fratris & sororis: & postea, fratres patrueles, sorores patrueles, amitini amitinæ, consobrini consobrinæ filius filia. Scribendum est, fratris patruelis, sororis patrue

a Paulus lib. 4. senten. titu. de gradib.

patruelis. Addit, proprius sobrinus, sobrina, id est patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius filia. opinor scribendum esse propius sobrinus, quod semel in Digestis est:[a] aut sobrino, quod est crebrius. Deinde ait, Sexto gradu ueniũt suprà tritauus tritauia, infrà trinepos trineptis: ex obliquo fratris et sororis abnepos abneptis, fratris patruelis, sororis patruelis (sic enim scribatur oportet) amitini amitinæ, consobrini consobrinæ, patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ nepos neptis: propioris sobrini filius filia, qui consobrini appellãtur. Hæc uerba multis modis sunt mẽdosa. Nam si quinto gradu propiorẽ sobrino esse dixerat patrui magni aut aliorũ filium, propioris sobrino filius, & patrui magni nepos idem est. Item quod ait cousobrinos eos appellari, falsum est: appellantur enim sobrini, ut antea scripsimus. quod etiam in septimi gradus personis emendandum est. Sed & Theophilus emendandus est,[b] aut corripiendus, quod omnes appellet consobrinos. Qui ita distinguit, ut propius sobrinis appellet proprios consobrinos: sobrinos uero, maiores consobrinos. Nos itaq. illud probamus, consobrinos esse fratrum aut sororũ filios, quos Hispani primos germanos appellamus. consobrinor. filij sobrini, à nobis uulgo primi secũdi ineptè dicti sunt. propius uero sobrinis sunt parentũ consobrini, quos thios græco, translaticioq. uerbo uocamus. Quo uerbo proprie utimur aptius, cum patruum, amitam, auunculum, materteram significamus.[c] Sobrinorum uero nomine pro fratrum aut sororum filijs abutimur, quos barbarè nepotes Accursiani appellare solent. Sed hac super re nimis multa scripsimus.*

a l. iurisconsultus. §. sexto. uer. patrui magni nepos.

b Theop. §. quinto. §. sexto. de gradi. et. §. ult. de succe. cogn.

c sic §. tertio. inst. eo. & in auth. de her. ab inte. uen.

* & alij. c. tua nos. de cõsa. & adfi.

SCRIBENDVM ESSE ALIQVOT
Digestor. locis decies, centies, aut milies. VI.

FEcimus proximo capite eius loci mentionem, quo Haloander, quid propius sobrino significet, exponit: eoq. nos excitati, plurib. uerbis rem satis obscuram explicauimus. Sed quoniã eodem loco Florẽtinor. libror. scripturam in centiẽs aureor. laudat: eadem in re uersari, utpote eleganti, neq. satis nostris cognita, peropportuunm esse existimaui. Neq. aliquis expectet à me, ut quæ doctè Budæus, Portius, & Alciatus hac de re scribãt, referam: ea enim malo in eor. libris legi. Tantum scribã, quib. Digestor. locis ea quæ ab ipsis dicuntur,

Halo. ante C.

Bud. & Portius libris de asse. Alcia. lib. 3. ca. i. & ij. dis.

tur, locum habeant. Sed ille Portij & Haloandri scrupulus euellēdus est. Multū hi differre existimant, Decies an deciens scribatur. Et scire oportet, ueteres sæpe N inter E et S posuisse, ut mollius id proferrent. Nam & totiens, & quotiens, in antiquis monumentis & Florētinis Pandectis scriptum uidimus, & thensaurum, & quadragensimum, trigensimum, & uicensimum: ut hoc ipsum deciens, centiens, miliens. Quib. tamen abstinere nonnumquam librarios illos animaduertimus. & si alijs, his præsertim locis, quib. si ea differentia uera esset, maxime necessaria fuit, utendum erat: seruatum tamen non est. Celsus lib. 18. Digestorum:[a] Propemodum tantum quisque pecuniæ relinquit, quantum ex bonis eius refici potest. Sic enim dicimus centies aureor. habere, qui tantum in prædijs ceterisq. simılib. reb. habeat. centies aureorum, non centiens, nec centum scriptum est. Item Paulus lib. 2. Decretorum:[b] Imperator (inquit) interrogauit partē legatarij quærēdi causa: pone, inquit, in condito centies aureorum esse, quæ in usum sumi solerent: diceres totum quod esset relictum in arca, deberi? Hoc tamen loco, N inter uersiculos additum est. Interpretatur hæc capita recte Haloander, ut centies centena milia aureorum intelligantur. Quam interpretationem Budæus & Portius primi omnib. libris, quib. compendarium id dicendi genus esset, fecerunt. Maximum illud eius rei signum esse uidetur, quod ne eos quidē fugit, uidere nonnunquam scriptum decies centena: ut illud est,

Decies centena dedisses
Huic parco, paucis contento: quinque diebus
Nil erat in loculis.

& apud Papinianum lib. 29. Quæstionū:[c] Imperator quoq. noster Seuerus filiæ Flauij Athenagoræ, cuius bona fuerant publicata, de fisco ideo numerari decies centena dotis nomine iussit, quòd ea patrem præstitisse dotis usuras allegasset. Quo etiam loco N additum est: & intelligendum est decies cētena millia sestertiorum nummorum. Cur enim potius decies centena dicerent, quàm mille? Sed molestiam numeror. hac breuitate uitabāt. id pecunia percensenda, non etiam alijs rebus fecisse ueteres animaduerti. Itaq. Iustinianus recte quadam constitutione scripsit:[d] Ex tanta legum multitudine, quæ in libror. quidem duo milia, uersuum autem tricies centena extendebatur: quod alia constitutione græco dicendi genere scripserat,[e] duo penè milia librorum esse conscripta, & plus

a l. propemodum. de uer. sign.

b l. Ofidius. in fi. de lega. 3.

c l. cum de in rem uerso. de usuris.

d in proœ. Dig.

e l. ij. §. sed cū omnia. C. de uet. iure. enu.

& plus quàm trecentiens decẽ milia uersuum à ueterib. effusa. Nam græcè trecentæ myriades uersuum dicuntur. Illud itaq. in usu Romanor. fuit, ut cum decies, aut cẽties dicerent aureor. aut sestertiũ, uel cum decies aut uicies centena, toties centena milia augerẽt, quod ille numerus, qui enũciabatur, significabat. Sed & si decies solum dicatur, idem intelligendum est. Papinianus lib. 7. Responsor.[a] Cum uxori mandatum esset, ut moriens filiæ communi decies restitueret. Quod nusquã rectè scriptũ uidi: Tuscos libros semper excipio. Significatur eo uerbo is numerus, qui à nobis milio uulgò dicitur.

Si dederint superi decies mihi milia centum,
Dicebas nondum Scæuola factus eques:
Qualiter ô uiuam? quàm largè? quamq. beatè?
Riserunt faciles, & tribuere dei.
In ius ô fallax, atq. inficiator eamus:
Aut uiue, aut decies Scæuola redde deis.

Elegãter quoq. apud Paulum lib. 5. ad Sabinum scribitur:[b] Non est statu liber, cum libertas in tam longum tempus collata est, ut eo tempore is qui manumissus est, uiuere non possit: aut si tam difficilem, immò pæne impossibilẽ condicionẽ adiecerit, ut aliunde ea libertas obtingere non possit: ueluti si heredi milies dedisset. Vulgo mille scribitur, quæ facilis condicio fuisset. Florẽtiæ tamẽ una littera minus scriptũ est Miles. Est enim uel ditissimi liberi hominis patrimoniũ, milies cẽtena milia nũmor. ac si Budæi æstimationẽ probamus, uicies quinquies centena milia aureorum nummorũ, quib. hodie utimur, excedit.

a l. auia. §. pater. de condi. et demo.

b l. cum hered. §. i. de statu lib.

SESTERTIVM DENARIVMQ. non rectè doctos quosdam uiros æstimasse, & quæ sit constitutionis ultimæ de donationib. iusta interpretatio. VII.

POstulant ea quæ scripta sunt, atq. adeò flagitant, ut de sestertij nummi æstimatione tractemus. Quæ res non ita expedita est, & facilis, ut post multas multorum eruditissimor. uiror. lucubrationes esse oportuit. Nam licet uno omnes ore pronuncient, denarium assib. decem, sestertijs quatuor æstimari: tamen uideo iniectum esse maximi laboris, & ob eam rem peritissimo uiro Gul. Budæo scrupulum ex Vitruuio & Tacito. Et quod me ad hæc scribenda mouit, animaduerti, Iustiniani constitutione,

a l.ult.C.de dona.

ne,[a] et Maeciani de eiusmodi reb. lib. non ante multos annos reperto, sestertium assibus quattuor, denarium sexdecim aestimatum. Itaque nemo, opinor, mihi uitio dabit, si Iustiniani, qui ius ciuile nobis constituit, & Volusij Maeciani, e cuius libris publicor. & fideicommissorum, multa in Digestis capita sunt, auctoritatem secutus, ab aliorum opinione discedo. Quamquam non hoc discedere est, sed certis limitib. eorum sententiam circumscribere. Maeciani enim uerba sunt haec. Denarius primo asses decem ualebat, unde & nomen traxit: quinarius dimidiũ eius, id est quinque asses, unde & ipse uocatur: sestertius duos asses & semissem, quasi semis tertius, graeca figura ἕβδομον ἡμιτάλαντον. nam sex talenta, et semitalentum eo uerbo significãtur. Lex etiam 12. Tabularum argumento est, in qua duo pedes & semis, sestertius pes uocatur. Sic autẽ scribendũ est, non semissis tertius. His Maeciani uerbis, Budaei, Alciati, Portij sententia confirmari uideretur, nisi addidisset: Nunc denarius sexdecim, uictoriatus & quinarius octo, sestertius quatuor asses ualet. Idem Vitruuius scribit, non lõge ab initio libri tertij, cuius uerba Budaeus lib. 5. de Asse refert: ea etiam nos hic referemus. Quod libenter facimus, ne ullum scrupulum lectorib. relinquamus. Nostri, inquit, primò decem fecerunt antiquum numerũ, & in denario denos aereos asses constituerũt, & ea re compositio nummi ad hodiernum diem denarij nomẽ retinet, etiamq. quartam eius partẽ. quod efficiebatur ex duob. assib. & tertio semisse, sestertium uocitauerunt. Postea quoniam animaduerterunt utrosq. numeros esse perfectos, & sex, & decem, utrosq. in unũ coniecerunt, & fecerunt perfectissimum decussissexis. Huius autem rei auctorem inuenerunt pedem. E cubito enim, cum dempti sunt palmi duo, relinquitur pes quattuor palmor. palmus autem habet quattuor digitos: ita efficitur, uti habeat pes sexdecim digitos, & totidẽ asses aereos denarius. Placet enim mihi Budaei emendatio, ut non aereus denarius, sed asses aereos scribatur. Haec Vitruuij uerba Budaeum acriter torserunt, & ita cum eo transigit, ut nõnihil declinet de certa illa constituta in perpetuum aestimatione. Ex suprà scriptis Iustiniani constitutionis uerba intelligentur: quae nescio an alicuius receperint interpretationem: menda quidem certe receperunt. Sunt autem haec in Norico libro editor. optimo. Imp. Iustinianus A. Ioanni P. P. Verba superflua, quae in donationib. poni solebant, id est

Vitruuius lib. 3. cap. 1. de archite.

l.ult.C.de dona.

id eſt, ſeſtertius nummi unius, aßium quattuor, penitus eſſe reiicienda cenſemus. è quib. illud, Id Eſt, libenter auferrē. In recentiorib. libris mendoſe ſcribitur, Scilicet ſeſtertij nummi unius aßis, uel quattuor. In antiquiorib. melius, ſeſtertij nummi unius aßium quattuor. Quib. illud ſignificabatur, ſeſtertium nummi unius æſtimatione eſſe, quod Budæus lib. 1. de Aſſe fatetur: aßium uero quattuor, quod Mæcianus ſcribit. Scribebantur autem in donationib. uel ut ſeſtertij ambiguitatem auferrent, propterea quòd ut à doctißimis uiris proditū eſt,[a] ſeſtertium mille ſeſtertijs æſtimaretur: uel quoniam (quod hodie fit) ut probos nummos conſcriberent, eius legitimam æſtimationem addere ſolebant. At cum Iuſtiniani temporib. ſolidis & ſiliquis & tremißib. ut poſtea ſcripturus ſum, uterentur: ſuperflua illa formulæ donationis uerba erāt exiſtimanda. Cuius rei extat illud nō minimū argumentum, quòd libro tertio Inſtitutionū Iuſtinianus refert[b] lege Papia conſtitutum: ut ſi centenarij liberti, id eſt hi qui centū millib. ſeſtertiorum cenſerentur, ius trium liberor. non haberent, uirilem partem cum filijs patronus haberet. Quam tamen ſummam idem Imperator Græca cōſtitutione in ſuorum temporum pecuniam mutauit, & centenarios libertos non à ſeſtertijs illis maiorib. centum, ſed à totidem aureis uocari uoluit: non quòd eadem pecunia eßet, ſed ut idem nomen conſeruaretur (quod eleganter alij iamdiu ſcripſerunt) & ut uſus uulgaris pecuniæ ratio haberetur. Quæret aliquis, quo tēpore ſeſtertij æſtimatio fuerit mutata? et id Plinius lib. 33. prodidiſſe mihi „ uidetur. eius enim uerba ſunt: Argentum ſignatum eſt anno urbis „ DLXXXV. (aut ut Budæo placet, DLXXIII.) Q. „ Fabio Cos. quinque annis ante primū Punicū bellum. & placuit de„ narius pro decē libris æris, quinarius pro quinq. ſeſtertius pro dipon„ dio ac ſemiſſe. Libræ autem pondus æris imminutū bello Punico primo, cum impenſis reſp. non ſufficeret. Conſtitutumq. ut aſſes ſextan„ tario pondere ferirētur. ita quinq. partes factæ lucri, diſſolutumq. æs alienum. Sextantarij aſſes apud Sex. Pompeium ſeptennium duraſſe dicuntur, cum initio librales fuißent: ut Mæcianus quoq. & Gellius „ ſcribunt. Deinde ait Plinius: Poſtea Annibale urgente, Q. Fabio „ Maximo dictatore aſſes unciales facti. Placuitq. denarium ſexdecim aßib. permutari, quinarium octonis, ſeſtertium quaternis. Quid

a Bud. Porti. libris de Aſſe. Alc. lib. 3. ca. 1. 2. & 9. diſpu. & l. lecta. de reb. cre. & lib. ſing. de pond.

b §. poſtea. & ſeq. de ſucce. lib. Inſti.

Plin. lib. 33. ca. 3. nat. hi.

Mæcia. lib. de Aſſe in fine. A. Gel. lib. 20. ca. 1.

hoc clarius aut apertius dici potest?ut ostendat ante Q. Fabij Dictaturam illis denarijs et sestertijs Romanos usos, quor. æstimationem ceteri tradiderunt: postea his, in quorum æstimatione Iustinianus, Mæcianus, Vitruuius & Plinius consentiũt. Neq. illi audiendi sunt, qui Plinianam scripturam mendosam putant: nec qui hæc, dum Annibal molestus Romanis fuit, uiguisse credunt. Alterum enim non facilè credendum est, alterum est manifestò falsum. Extant enim diuersor. tempor. scriptores, qui id suis quisq. temporib. ualuisse scribant. Quod uero postea Plinius scribit, Ita respub. dimidium lucrata est: rectè Budæus ad sextantarios asses refert. At quod ait, In militari tamen stipendio semper denarius pro decẽ aßibus datus: significat diurnum denarium, quẽ, ut Tacitus Cornelius scribit, milites merebant, decem aßibus semper æstimatum. idq. apud Tacitum queritur Pannonicus miles, cur decem aßes, non uerò denarium acciperẽt. Deniq. scribit, lege Papiria semunciales asses factos: quod arbitror numquam immutatum. Quod uero Varro lib. 4. de uerbor. origine, Apuleius apud Priscianum lib. 6. Aruntius apud eundem lib. singulari de ponderib. & Sex. Pompeius scribunt, denarium asses decem, quinarium seu uictoriatum quinq. sestertium duos et semissem ualuisse: præteriti temporis æstimationem omnes exprimunt. hoc est, unde origo eor. uerbor. manauerit, ab illis scilicet initijs à Plinio conscriptis. Plutarcho uero & Dionysio, ac ceteris, è quib. argumenta erroris optimi uiri sumunt, ita respõdeo, de his reb. scripsisse eos, quæ ante Q. Fabij Dictaturam gesta fuerunt: quo tempore antiqua illa æstimatio locũ habet: ut de Camilli exilio, Seruij Tullij regis censu. Namq. ita constituendum est, ut si Plinium in tẽpore, quo æstimatio mutata est, non errasse putamus, nõ ita de his quæ ante secundum bellum Punicum gesta sunt, existimemus, atq. de his quæ Tullianis, aut Cæsarum temporib. Cõcidat itaq. necesse est, omnis illa sestertior. & denarior. æstimatio, quam eadem ratione ad omnes libros applicabant: uel potius coẽrcenda est, ut ad tempus, quo de agitur, referatur. Iam uero ut ad nostram pecuniam uetus ratio conferatur, mutanda est recepta ab studiosis uiris æstimatio. Nisi quod hi, qui ponderib. usi sunt, si illud probare possint, nihilo antiqua pondera à nostris differre: & argenteos aureósq. nummos, ueteres non conterendo deminutos appenderunt:

facile

facile poterunt eos ex ipsor. nummor. notis & pondere ad nostros referre. Hæc de sestertio.

DE ASSIS ET VNCIAE partib. VIII.

GRaui ære ueteres usi initio urbis fuere: hinc, ut Plinius ait, libra in emptionib. imaginarijs usi postea sunt.[a] hinc dispensatores, expensa & accepta, compensare, & impendere dictum est. postea ita signatum est, ut æris libra as appellaretur, quæ dupondium: idem enim pondo & libra significat:[b] dupondij & semissis pondere sestertius, decem assium denarius appellaretur. Quamquã pleriq. scribunt, sestertium et denarium argenteos nummos fuisse, quod ipse probo. As, quòd libram penderet, duodecim uncias continebat. eius partibus iuriscõsulti in hereditatib. atq. alijs partitionib. uti solent. De quib. Vlpianus lib. 6. Regularum ita scribit:[c] Hereditas plerumque diuiditur in duodecim uncias, quæ assis appellatione continentur. habent autem & hæ partes propria nomina ab uncia usque ad assem, puta hæc: Sextans, quadrans, triens, quincux, semis, septunx, bes, dodrans, dextans, deunx, as. Idem Iustinianus scribit lib. 2. Institutionũ.[d] Vtroq. loco sunt, qui sescuncem addãt octauam assis partem: sed neq. in Tusco libro, neq. in Theophili institutionib. est sescuncia. sic enim appellatur à Mæciano, ut sescuncis nomen ab Accursianis fictum esse uideatur. est autem quadrantis dimidium, hoc est uncia semis. Eius mentio fit ab Vlpiano lib. 14. ad edictum:[e] Proinde, inquit, si sint ex duob. filijs nepotes, ex uno plures, tres puta, ex uno unus, unicum sescuncia, unum ex illis semuncia querella excludit. & alij alijs locis.[f] Vncia uero à Mæciano & Varrone in duas semuncias diuiditur: sic enim uocãt, non semiuncias, ut quidam apud Vlpianum[g] & Scæuolam[h] scribunt: in tres binas sextulas, quas duellas Palæmon appellat. Binæ sextulæ dicuntur, quòd sextula sit sexta unciæ pars. Cicero pro Cecinna: Facit hæc hæredem ex deunce & semuncia Cecinnam, ex duab. sextulis M. Fulcinium, Ebutio sextulam aspergit. Quarta unciæ pars sicilicus dicitur. huius mentio apud Scæuolam lib. 22. Digestor.[i] Quidam filium ex dodrante, uxorem ex quadrante heredes instituit: filij fidei commisit, ut restitueret uxori, quæ filij nouerca erat, hereditatem. ab uxore petijt, ut menstruos aureos denos filio præstaret, quoad is 25. ætatis annum impleuisset, quo tempore

a insti. de testa. in prin.
b l. scribit Q. Mucius. de auro arg. le. §. itẽ scribit.
c l. seruũ. in fi. de her. insti.
d §. hereditas insti. de her. insti.
e l. Papinianus. §. quoniam. de inof. test.
f l. ult. de coniun. cum ema. l. liberto §. filiũ. de annu. lega. l. ult. C. de lib. præt. l. filiũ. de leg. præsta.
g d. §. quoniã.
h d. §. filium.
i d. § filium.

pore dimidiam ei hereditatis partem restitueret. filius deducta quarta dodrantem restituit: hoc est sextante & sicilico deducto, semissem, semunciam & sicilicum restituit. itaq. nouerca dodrantem semūciam sicilicum, priuignus sextantem sicilicum habebant. quæsitum est, an cum priuignus uicesimumquintum annum impleuißet, semissem nouercæ suæ partis, hoc est trientem semunciam sicilicum & sicilici dimidium, quæ scriptula tria dicere poßumus, restituere debeat: an uero quod ad semißem ei deest totius hereditatis, addere. & hoc Scæuala respondit, restituendum esse. Id autem erat quadrans semuncia sicilicus. Et sane nimium inepti fuerunt, qui siliquam illic pro sicilico scripserunt, cum illa unciæ sit 184. pars, hæc quarta: quos iure præceptor noster reprehendit.[a] Scriptulum uero, in cuius mentionem incidi, idem est quod uulgo scrupulus appellatur. est autem 24. unciæ pars: quod Accursium non fugit[b]. Appellatum scriptulum uidetur, ut Agricola medicus ait, ad τοῦ γράμματος imitationem. Scriptuli dimidium simplium uocari, Mæcianus ait, Palæmō obolum. qui addit ad Mæciani partitionem drachmā, quæ octaua unciæ pars Græcis est. Deinde ait,

Semina sex alij siliquis latitantia curuis
Adtribuunt scrupulo:

Sed id ad pondus referri uidetur. quamquam ut Mæcianus scribit, Ponderis eadem diuisio est, quæ æris. Quamobrem illud quoq. adscribam, scriptulum in sex siliquas partiri, obolum in tres. Emendandi igitur à Pontificij iuris interpretib. sunt hi uersus:[c]

Tres siclos obolus, obolos tres dragma, sed octo
Vncia fert dragmas, duodena dat uncia libram.

atq. ita scribendum est:

Tres siliquas obolus, obolos sex drachma, sed octo
Vncia fert drachmas. Quodq. deinde dicitur,
Siclus habet septem dragmas obolo minus uno.

ea de causa dictum est, quòd sæpe in sacris libris scriptum sit uiginti obolis siclum constare.[d] Sanctißimus tamē ille uir Hieronymus scribit,[e] quatuor drachmas pendere siclum, siue staterem. utroq. enim nomine idem significatur. & Iosephus lib. 3. Atticas esse ait: quos secutus Isidorus, semunciam siclum pendere scribit. Viginti itaq. illi oboli Iudaici sunt, ut mina quoq. illa quæ siclis sexaginta constat, Ezechiele auctore. Sed ad unciæ Romanæ partes reuertamur. et Agricola

a Alcia. in rub. C. de metalla. lib. 11. & l. frugem. de uer. sig.
b Accur. l. 1. C. de metalla. li. x.
c Io. Theu. §. itē. in Leuitico. de pœni. dis. 1.
d ca iudices. 1. q. 1. Exo. 30. Leuit. ult. Nume. 30.
e Hieron. Eze. 4.

cola Celſum ſecutus, ſeptimam unciæ partem denarium appellat: in quo Budæum, Alciatum, Portium reprehendit, qui par pondus denario & drachmæ eſſe ſcripſerũt. Qua de re, quoniam ad ius ciuile non attinet, neq. ſatis mihi cognita eſt, uerba facturus non ſum. Hæc mihi è doctor. uiror. lucubrationib. addenda eſſe uidebantur, ad illas Vlpiani[a] partes aſſis.

DE AVRI, AERIS, ARGENti libra, aureo ſiue ſolido, ſiliqua, & tremiſſe. VIIII.

Conſtitutionis quintæ,[b] aut ut Haloander ſcribit, quartæ de ſuſceptorib. uerba ſunt hæc: » Quotienſcumq. certa ſumma ſolidor. » pro tituli qualitate debetur, aut auri maſſa tranſmittitur, in ſeptua» ginta duos ſolidos libra feratur accepta. Libra itaq. auri duob. & ſeptuaginta aureis æſtimabatur: quod Budæus & Haloander tentant corrumpere, et duo de quinquaginta, aut quinquaginta ſcribere, propter antiqui aurei æſtimationem. Sed nihil mutandum eſſe, Conſtantinus Græcus iurecõſultus me docuit lib. 3. περὶ χρειῶν & Demetrius Alabaldus, & Iſidorus, qualeſcumq. ſcriptores, ad eiuſmodi quidem certe res non admodum leues. Alijs conſtitutionib. ſinguli ſolidi uiginti æris libris æſtimantur,[c] argẽti libra ſolidis quinque.[d] Itaq. libra auri æſtimabatur argẽti libris quattuordecim, ſeſcũcia ſi cilico: æris uero libris mille, & quadringentis quadraginta: argenti libra æris libris centum, hoc eſt ſeſtertijs ſexcentis, denarijs centũ & quinquaginta, ſi aſſes ſemunciales, ut Plinius ſcribit, erant, & ſeſtertij aſſium quatuor, denarij ſexdecim: de quo antea ſcripſimus. Sed mihi non fit uериſimile, eadem ratione nummor. à Plinij ad Conſtantini & Arcadij ætatem, quorum illæ conſtitutiones ſunt, per multor. imperator. tyrannidem uſos Romanos, & Bizantios. Illum potius errorem indicemus, in quem nollem optime de iure ciuili meriti noſtri interpretes incidiſſent. Neq. enim tam crebro reprehendendi darent anſam Nebriſſenſi noſtro, qui nonnihil ius ciuile ad» iuuit. Scriptum eſt Conſtantini conſtitutione de argenti pretio: Iube» mus ut pro argenti ſumma, quam quis theſauris fuerat illaturus, inferendi auri accipiat facultatem, ita ut pro ſingulis libris argenti quinos ſolidos inferat. Quinos ſolidos Accurſius, Albericus, Iaſon, & quod magis miratus ſum, Pyrrbus Anglebermeus, decem inter

[a] d. l. ſeruũ. in fi.

[b] l. quotienſcumq. C. de ſuſce. præp. & arca. lib. x.

[c] l. un. C. de coll. æris. lib. eo.

[d] l. un. C. de argen. pretio. li. eo.

l. un. C. de arg. pre. lib. x.

Accur. & Pyr. d. l. un. Albe & Iaſ. l. ult. Dig. in ius uoc.

*pretantur. Idem alijs locis fecerunt Accurſiani tempor. barbaror. peccato.[a] Iam igitur conſtat, quæ eſſet argenti, æris, & auri librar. æſtimatio, ut ſi multa aliquot unciarum, aut librarũ æris, auri, argenti indicatur legib. in quot ſolidos aureos ea referenda ſit, cognoſcerẽ facile poßimus.[b] Vel ſi eor. ſentẽtia uera ſit, qui nihilo bas noſtras uncias ab illis differre exiſtimant: & inter nos nulla unciar. differentia ſit, ſed per tot ſeculor. interuallum, per tot terrarum ſpatia eiſdẽ ponderib. ſemper utamur, ponderis nomine cognito ex his quæ proximo capite ſcripta ſunt, facile licebit eiuſmodi interpretari. Namq. ſi uelis balucæ, aut auri ſcrupulos conſtitu. 1. & 5. de metallarijs interpretari, cum ſcrupulis 24. uncia conſtet, ſi quid baluca ſit, ex Budæo, Alciato, aut Pyrrho cognoueris, ſine ulla difficultate, niſi te pondera fefellerint, quod uelis aſſequeris. In ſolidis aureis maior dubitatio eſt. duo enim aureor. nummor. genera Budæus * & Alciatus conſtituunt, quor. neutro hodie utamur. & Digeſtor. aureos ab inſtitutionib. & conſtitutionib. Iuſtiniani ſeparant: eo argumẽto uſi, quod Tacitus dena ſeſtertia cauſar. patrono mercedis nomine permiſſa ſcribat, Vlpianus centenos aureos.[c] Cumq. fiat ea ratione, ut ſeſtertium aureis decem æſtimetur: idq. ſit mille ſeſtertior. conſequens eſt, aureum Vlpiani tempore centum ſeſtertijs mutuatũ. Hæc illi quidem ſcribunt, quæ omnib. facile probauerint. addunt tamẽ, quaternos nummos ex uncijs ſingulis auri olim factos: quod non ſatis intelligo, quib. argumentis probetur. Nam quod Iſidorus ait, ex uncijs ſingulis ſenos factos, ueterem ſcripturam conſtitut. 4.[d] de ſuſceptorib. confirmat. duodecima enim illius ſummæ aureor. 72. pars hi ipſi ſex aurei ſunt. & cum altera conſtitutione[e] ſcriptum ſit, uicenis libris æris ſolidos ſingulos æſtimari, quæ uicenæ libræ noſtra ſeſtertiorum ratione 120. ſeſtertios, eorũ ratione multo plures efficiunt: mihi non fit uerĩ ſimile, tam deminutos aureos pluris illis æſtimatos. Sed et illud probo ut licet aliqua fortaſſe aureor. differentia fuerit, quod uериſimile uidetur, tamen credendum non ſit, Iuſtinianum eiſdem nummor. nominib. non eaſdem interpretationes afferri uoluiſſe, cum omnes Digeſtor. conſtitutionum & inſtitutionũ libros, quaſi ab eius unius manu conſcriptos accipi uoluerit.[f] Sed quid opus eſt uerbis? Tangere manu propemodum hoc ipſum uidemur. Scribit Vlpianus lib. 57. ad edictum,[g] Si libertus in ius uocauerit patroni filium, pœnalẽ in factũ actionem*

a Accu. l. ſi. ita ſtipulatus fuero. in prin. de uerb. obl. l. ut agendi. de curſu pub. lib. xi. l. ſciendum. de legatio. l. qui ie xtrini. de murile. lib. xi.

b 6. l. ij. C. de epiſc. aud. l. cuiuſ. C. de off. rect. prou. l. properãdum. §. ſin autem utraq. de iudi. l. un. in fi. de ratio. op. pub. l. i. l. per ãnos. C. de metalla. lib. x.

* Bud. lib. 5. de aſſe. Alci. lib 3. ca. 9. Diſpu.

c l. i. prope finem. de extrao. cog.

d d. l. quicumq. C. de ſuſcepto. lib. x.

e d. l. un. C. de coll. æris. lib. c.

f l. i. §. ſed ſi quid. C. de uet. iu. en.

g l. ſi libertus. de in ius uoca.

onem dandã,id eſt quinquaginta aureor.idẽ ſi patronus,aut ſine uenia uocatus eſt,aut ſi qualẽcumq.fideiuſſorẽ dederit, & libertus non acceperit.idẽ Vlpianus Modeſtinus & Calliſtratus ſcribũt.[a] Iuſtinianus lib.4.Inſtitutionũ,[b] ſolidor.quinquaginta cõſtitutã eſſe pœnã ait. Quis dubitet de eadẽ pecunia agi? Quid,quod capite 1.de his qui effuderint,uel deiecerint, Prætor ait: Si eo ictu homo liber periſſe dicetur,quinquaginta aureor. iudiciũ dabo? Idẽ Iuſtinianus ſcribit ſub titulo de obligationib.quæ quaſi ex maleficio naſcuntur: Et quod alio loco ait Prætor,[c] ne quis in ſuggruenda protecto'ue ſupra eũ locũ quà uolgo iter fiet,inue quo conſiſtetur,id poſitũ habeat, cuius caſus nocere cui poſſit:qui aduerſus ea fecerit,in eũ ſolidor.decẽ iudicium dabo. Iuſtinianus ſcribit,[d] pœnã decẽ aureor.eſſe conſtitutã. Nõ poſſumus idẽ crimen maioris et minoris æſtimationis aureis(quod ridiculũ eſſet)coërcere. Itaq.mea ſententia eſt,aureos omnes conſtitutione illa æſtimatos,ut ſeni unciã conſtituerẽt: quamobrẽ ſextulæ nõ numquã appellati ſunt.[e] namq.ſuprà ſcriptũ à nobis eſt,eam eſſe ſextã unciæ partẽ.quo fit,ut ſi ſcriptula ſeu ſcrupuli 24.in uncia ſint,ut ſũt, quatuor ſcriptula aureus ille pẽdat:aut ſi malis,octo ſimplia uel obolos. Sed in ſcriptulo ſex ſiliquas ineſſe diximus: ſiliquis igitur 24.aureus æſtimatur. Quæ res Iuſtiniani Nouella cõſtitutione 130.[f] manifeſta eſt,qua octaua ſolidi pars tres ſiliquæ eſſe dicũtur. Eã cõſtitutionẽ Haloãder Græce nõ edidit,propterea quòd in Florẽtino Marcianæ bibliothecæ libro,quẽ Ludouicus Bononiẽſis deſcribẽdũ curauit,ea conſtitutio deſideraretur. Quod facit ut dubitem,an'ne ea ſit, quam Nouella 110.[g] abrogat. neq.enim me ear. conſtitutionum ordo mouet,quod aliquando præpoſtere multa ex eo libro ſcripta eſſe deprehendi. Et planè ita eſt. Nam cũ Venetijs hos libros edendos curarem,atq.ego legum & decretor. Pontificior. libris græcis legendis darẽ operã:incidi in Marcianæ bibliothecæ librũ peruetuſtum Nouellarum,ex quo omnia ferè, quæ in Norico deſunt, deſcripſi. quor.utilitas ut omnib.iuris ſtudioſis prodeſſe poſſit, breui efficiam. In eo optimo lib. Græca illa cõſtitutio,quæ 130. exiſtimatur, περὶ τῶν ναυτικῶν δανείων. 106 eſt : cui adſcriptum eſſe uidi id , quod antea dicebam, ταύτην ἀναιρεῖ ἡ ρι. Nã 110. περὶ τῶν τόκων,hoc enim loco,ut in ceteris libris illic eſt,hãc ſine dubio abrogat.et utraq. eſt ad Ioannẽ P.P.miſſa. Sed,ut ad ſiliquas reuertar,ear. hanc eandẽ æſtimatio-

a l.in eum.l.ulꝰ. eo.l.ij.in ius uocati ut eant.
b §.ult. de pœna tem. liti. l.i.in pri.de his qui effu uel deie.§.item is.insti.de obl. quæ quaſi ex ma.
c l. ſi uero. §. Prætor. de his qui effu.
d d.§.item is.
e uid. Alcia. in rub.de metalla. & lib.ij. c. 23. parer. l. etiã.l. hæc enũtiatio. de uerb.ſign.et lib.ſing.de ponderib.
f auth.de uſuris nauticis.
g auth.de nau. uſu.

nem in Nouella Maioriani de curialib. agnoſcere uiſus ſum. ſed locus mendoſus eſt, quem nolo de meo, cum antiquo exemplo caream, emendare. Illud ſanè in Accurſio & Pyrrho deſidero, quod ſiliquas ſolidos interpretantur, conſtitut. ſingulari de imponenda lucratiuis deſcriptione. quanquam ille alio loco Iſidorum ueræ interpretationis teſtem citat.[a] quod ex ſuprà à me ſcriptis, atq. alijs conſtitutionib. conſtat,[b] quæ hanc interpretationem accipiunt. Hoc itaq. ſiliquæ nomen non ruſticor. ſolum eſt, ut apud Vergilium, Vnde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen, in qua ſignificatione Paulus utitur:[c] ſed & ponderis eſt, & nummi genus. Erat etiam aureus nummus, qui tremiſſis dicebatur, ſiliquar. octo pondere, ut tres ſolidum penderent. Quor. mentio fit conſti. 3. de militari ueſte, & 16. de erogatione militaris annonæ. quod neq. Accurſius, neq. Iſidorus ignorarunt: & Haloander rectè uſus eſt eo. Noue. 28. & 29. Sed ut illud, quod omnium utiliſſimum eſſe putant, non prætermittam: ſciendum eſt, receptum eſſe à noſtri temporis interpretib. iuris, aureos hos nummos, quib. hodie utimur, multo eſſe illis, de quib. ſcripſimus, minores. Namq. ita exiſtimant, libram auri 96. conſtare, unciam octonis aureis. ut aureus drachmæ ſcilicet pondere ſit, aut ſcriptulor. trium, obolor. ſex, uel ſimplior. & ſinguli octonis denis ſiliquis auri æſtimentur: cum illos alteros ſextulæ pondere eſſe dixerimus, ſcriptulor. quatuor, ſiliquar. 24. Inde quingentos illos donationum ſolidos[d] 666. ſiliquis ſexdecim, æſtimare oportet: nō octingentis, ut multi ſcribūt.[e] Seruor. quoq. pretia cōſtitui poſſūt, qui aliquib. cōſtitutionib.[f] quin denis aureis æſtimātur, hoc eſt noſtror. tēpor. uicenis: aliquib.[g] prout artificiū quo imbutus eſt ſeruus, et ætas melior eſt, uaria æſtimatio fit. Centenarij quoq. liberti illi dicendi ſunt,[h] qui 133. aureos, ſiliquas 14. in bonis habent: eadem quantitate honoraria merces aduocatis permiſſa eſt,[i] qua in re uideo præceptorem meum uariare. Nam cum de ea mercede agitur, exiſtimat, grandē pecuniā æſtimatiōe ueterū aureor. factā præſtari poſſe.[k] alio loco nō putat donationē, quæ quingētos uulgares aureos excedat, ualere.[l] Mihi Accurſianor. ſententia probabilior eſſe uidetur: qua omnib. Iuſtiniani libris eandē aureor. interpretationem faciunt, quod antea ſcripſimus. qua uero libram auri & illo & hoc tempore parem pondere eſſe exiſtimant, dubitare

bitare

l. un. C. de impon. lucr. deſcr. lib. x. ubi Accu. & Pyr.

a Accu. auth. nullum cred. agri.

b Noue. 123. auth. de ſanct. epi. §. ſportular. auth. ſed hodie. C. de epiſ. & cle. Noue. 32. et 34. auth. ad hec. C. de uſur. et Nou. 59.

c l. frugem. de uer. ſi. ubi Alciat. 6. l. 3. C. de mil. ue. lib. 12. l. iubemus. in pri. C. de ero. mil. anno. e. li. ubi. Ac.

d l. pen. C. de dona.

e Iaſon l. ij. §. ex his. nu. 16. de uer. obli. Vi. Alci. l. hæc enunciatio. de uer. ſig.

f l. ult. C. d cōd. inſ. l. ſi quis argentum. C. de dona.

g l. 3. C. com. de leg. l. i. C. de com. ſer. man.

h §. ſed noſtra. inſti. de ſucce. lib.

i l. i. in fi. de extrao. cogn.

k Alci. lib. 3. ca. 9. diſpun.

l Idem d. l. hæc enuntiatio.

bitare me supra scripsi. Sexcenta sunt superiorib. similia, quæ nõ pessime eadem ratione interpretantur.

DE CENTESIMA USURA X.

EXtat Valentiniani constitutio in Theodosiano codice, qua quadrupli pœna punitur is, qui quicquam ultra centesimam acceperit. Cuius interpres ita scribit: Si quis plus, quàm legitima centesima continet, id est tres siliquas, in anno per solidũ amplius debito ri sub occasione necessitatis accipere uel auferre præsumpserit, constrictus quadrupli pœna restituet. Hoc Alciatus noster ita interpretatur,[a] ut hanc existimet centesimæ usuræ definitionem, cum ob singulos aureos tres siliquæ quotannis accipiuntur. Mihi uero, quod pace præceptoris dixerim, maior centesima illa usura esse uidetur. Nã si tres siliquæ obolum constituunt, quæ octaua est solidi pars, ut eodẽ loco ait: fieri non potest, ut octaua pars centesima usura sit. Finge etenim octingenta credita, octo in singulos menses cẽtesimæ usuræ nomine deberi nemo negat: hæc duodecies aucta, 96. anno uertente erunt: cum centum, octaua scilicet sit pars. Deinde si centum, duodecim quotannis pariunt, 25. tria efficiant necesse est: at siliquas quattuor & uiginti solidus ualet: non igitur hæ, tres parere possunt. Illud itaq. arbitror interpretem uoluisse, uel ut maiorem centesima illam trium siliquar. pronũtiasse: uel ut sui tẽporis usurã, quæ non multũ à centesima abesset, pro centesima interpretaretur. Neq. hoc mirum cuiquã esse uideatur, cum hanc ipsam octauæ partis usuram, hoc est triũ siliquar. in singulos solidos Nouella constitu. 130.[b] uel potius 106. in nauticis usuris enumeret. Eoq. argumento Socinus utitur,[c] ad optimã illam cẽtesimæ usuræ interpretationem, quàm à Barbaro Hermolao acceperat, confirmandam. Est tamẽ apud Socinũ idem ille error emendandus, quem ex Hermolai libro & Columella Budæus sustulit lib. 1. de Asse. octo enim iugera pro septẽ scripta sunt. Sed & nuper maiore errore in Victoriano Columella commissum est, ut, quod aiunt, ipsi nobis fontes sitire uideantur. Quamobrem operæpretium esse putaui, totam illam rationem semissium usurar. de Columellæ sententia explicare. Nã cũ uellet is ostendere maiores fructus ex uineis, quàm ex fœnore semissiũ usurar. sumi: Septem, inquit, iugera unius uinitoris operam poscunt. hic plurimũ octo millib. sestertiũ emi potest, sep tẽ iugera totidẽ millib. uites uero & pedamẽta, quæ uineæ dotem ap

l. ij. C. Theo. de usur.

a Alcia. l. frugem. de uer. sig. & lib. ij. ca. 23. Parer.

b Auth. de usu. nau.

c Soci. l. 3. in fi. ad. l. Falci.

Columel. lib. 3. ca. 3. de re rustica.

pella

pellare possis, binis milib. in singula iugera. horum summa est sester tium 29. millium. hæc summa, si octo iugera essent, ut Barbarus, Socinus, & Nebrissensis scribunt, & ante Budæi admonitionem uulgo habebatur, ad 32. millia cresceret. Quæ multo maiorem efficeret summam semissium usurarum biēnij, quo, si in nominib. eadem pecunia collocata foret, fructus illos afferret: quàm à Columella scribitur. Scribitur autem hoc: Huc accedunt semisses usurar. sestertium tria millia & quadringenti & octoginta nummi biennij temporis, quo uelut infantia uinear. cessat à fructu. Viginti enim nouem millia quotannis usuris centesimis eam summam efficient, in singula millia centenis uicenis nūmis enumeratis. Semisses uero usuræ biennio nō plus centesimis in annum augētur. Deinde ait: Si uineæ uinitorisq. pretium cū bis usuris coniungas, fiet summa, 32. millium 480. nummor. Quam pecuniam si in nominib. posueris, reddet fructus mille nongentor. quinquaginta ferè sestertiorum: ratione illa semissium usurarum, ut in singula centū senos sestertios, in singula millia sexagenos numeres. In Victoriano libro non hæc summa est, sed mille septingentor. quadraginta nummor. quæ usura est illor. 29. millium. errorq. ex Budei libro 1. de Asse, non diligēter ab eo qui hunc locum corrupit, lecto (ut opinor) manauit. Fructus uero uineæ eā summā excedere ait, quoniā (inquit) deterrimi generis uineæ singulos culleos singula iugera ferunt: culleus urnas quadraginta capit, hæ trecentis nūmis ueneunt. septies itaq. trecētis nūmis auctis, summa fiet duor. milliū & centū nūmor. Maximā à nobis gratiā inierūt Hermolaus, Socinus, et Budæus, qui perpulchrā hanc interpretationē aduersus Accursianos, Columellæ auctoritate ducti inuenerūt. non minorem Alciatus noster,[a] qui multis argumentis hoc ipsum tuetur: item eius discipulus Viglius, qui Theophili institutionib. prolatis, quib. non obscure hæc interpretatio scripta est,[b] bene de iure ciuili est meritus. Sed & illi nos iuuarunt, qui Constantini Harmenopuli epitomen ediderunt, cuius lib. 3. de usura centesima uerba sunt in hanc sententiam, græce conscripta. Centesima usura est, cum duodecim aurei post annum ob cētenos dantur. Propterea quod ex centum singulis mensib. unus datur, qui si ad uniuersa centum respexeris, centesimus est. iure igitur centesima ea usura dicitur. Illud deinde sciendum, inquit, est, quæ quadrantes usuræ sint, aut trientes, quæq. semisses & besses. Deinde quasi ex alio

a Alcia. lib. 3. ca. 1. dispun. l. lecta. de reb. cred.

b Theoph. §. sed & quod prin. de iure na. §. plus. de actio.

„ alio libro addit: Trientes usuræ sunt, cum in singulas libras solidi „ quattuor præstantur: semisses, cū sex: quadrantes, cum tres. at cente„ simæ, cum duodecim in singulas libras præbētur. Dicet aliquis, qui fi„ eri potest, ut centesima usura hæc appelletur, cum libra non centum „ aureor. sit, sed 72? Scire, inquit, oportet centesimam significare, cum „ certa quantitas in duodena diuiditur: & cētesima dicitur, quòd olim „ qui centena habebant, duodena in commune ferebant. sed hæc illi ue„ teres: nos quæ fieri uidemus, scripsimus. hæc ille. Ex quib. illud manifestò cognoscimus, nomen centesimæ usuræ non ex centum mensib. quib. usura par sit sorti, ut multi scribunt, positum esse, sed quod centesima sortis pars usura esset, quippe menstrua. qua in re mendoso libro Alciatus noster usus,[a] nobilis illius cautionis sub titulo de reb. creditis, calculum ducit obscurius, quàm necesse est. Nam Floren„ tiæ ita scriptum est, ut in Norico libro: Tunc eo amplius, quo post „ soluam pœnæ nomine in dies triginta, inque denarios centenos, dena„ rios singulos dari stipulatus est P. Mæuius, spopondi ego L. Titius. Quib. uerbis centesima usura descripta est, non maior: quæ esset, si in dies 25. scriberemus. Eius libri error ex notis, quas Iustinianus fieri uetuit hac de causa, ortus est. Sed ad Constantinū reuertamur, quod scribit centesimæ usuræ rationem fuisse immutatam, ut cum centeni aurei nummi quotannis olim efficerent duodenos, postea ex 72. quot in libra esse antea scripsimus,[b] totidē recipiātur. quæ usura centesimam triente amplius excedit. & uerisimile est, Constantini tempore Bizantij eam usuram consuetam, cum Azonis & aliorum qui eodem ferè tempore in Italia ius ciuile docebant, non acerbissima uisa est illa uetus usurar. interpretatio. Ex qua re mirari non oportet, Theodosiani codicis interpretem, qui propius à Iustiniano abfuit, aliquanto maiorem cētesima, centesimam appellasse. Leonardus Portius, maximus antiquar. rerum inuestigator, cuius libri duo de sestertio & ponderib. non minus Italis placuerunt, quàm quinq. illi Budæi eodem tempore conscripti, illud ipsum de semissib. usuris, & Hermolai errato cognouisse se ait, & usurar. rationem ante ipsum Hermolaum sciuisse: Plinij que eundem illum locum, quo Barbarus illa scripsit, in huius rei probationem affert. Plinius ait, L. Opimio Cos. uini amphoræ centenis nummis emptæ, singulas uncias uini singulis nummis uenderet quis post 160. annos: & pares

[a] Alcia. d.l. lecta. et lib.3.ca.2. dispun.

[b] d.l. quotiens. C. de usu.

Plin. lib.14. ca.5. ubi Hermo. in sec. cast. Portius lib.2. de sester.

pares fructus cum eo perciperet, qui ex pecunia semisses usuras acciperet. Quod ita uerum est, si Portio & Hermolao demus, octoginta libris amphoram pendere. Sed mihi Agricolæ medici ratio uerisimilior uidetur, ut non ponderis, sed mensuræ libræ illæ sint. Octoginta itaq. libræ, quas amphora capit, duodecies auctæ, nongentas sexaginta uncias habent. eadem summa usurar. semissum est, centum nũmor. post 160. annos, senis scilicet nummis in annos singulos enumeratis. Hæc sunt Accursianor. erroris conuincendi potissima argumenta. Nunc addam, quib. iuris ciuilis locis hæc interpretatio cõueniat: si modo prius illud scripsero, quod uel me tacente intelligi potest, uti nos assis partib. in usurar. quantitate enuntianda. Cuius rei ea ratio est, quod cum semisses usuras dicimus, semissem centesimæ partis usuram esse significamus: sic quadrantes, trientes, besses, quincunces, cum tantam centesimæ partem usuræ nomine mẽsib. singulis præstamus. Quamobrem & latinis constitutionib. & græcis non semisses solum usuræ dicuntur, sed semisses centesimæ, aut dimidia centesimæ pars. Leuissimar. usurarum mentio fit à Scæuola lib. 2. Responsor.[a] Præfectus, inquit, legionis ita testamento cauit: Volo ut sit in arbitrio tutorum filij mei, si uoluerint huius sũmæ uncias inferre usurar. nomine, ita ne nũmi disp argãtur. Quæro si apparuerit pecunia fœnerata à tutorib. iudicio tutelæ uncias usuras, an uero eas quas stipulati sunt, præstare debeant? Vncias, aut ut alij scribunt, unciarias usuras, Budæus interpretatur, quæ singulos nummos è centenis quotannis efficiunt. Leues quoq. usuras Vlpianus lib. 35. ad edictum,[b] quincũces & trientes appellat. Sunt autem trientes, cum è sorte centum nummor. quotannis 4. præstantur: quincunces, cum quinque. aut trientes, cum ob 300. singulis mensibus nummus unus penditur: quincunces, cum ob 240. idem eodem tempore datur. Hæ usuræ pupillares appellantur. Sed quoniam nihil utilius existimatur interpretatione tertij capitis ad L. Falcidiam, eius extrema sententia referenda est: Item si reipublicæ in annos singulos legatum sit, cum de lege Falcidia quæratur, Marcellus putat tantum uideri legatum, quantum sufficiat sorti ad usuras trientes eius summæ quæ legata est, colligendas. Quod ita interpretandum est, ut siue menstruum, siue annuũ quid reipub. legetur, ut uideri possit, quanti hoc legatum æstimetur: ne heredi aut ceteris legatarijs

Geo. Agri. lib. i. de ponderib.

a l. Titium. §. præfectus. de adm. & per tu.

b l. tutor, qui reperto. §. qui autem sint. eo.

l 3. in fine. ad L. Falc. ubi Soci.

gatarijs noceat, si falcidia usus non est heres, cum debuerat: aut si usus est, cum non debuerat quartam deducere, tum æstimatio ea fiet, ut quod menstruum aut annuum legatum est, usura triens esse censeatur, & eius æstimatio ueluti quædam sors. Fac enim quaterna annua esse legata, eius legati æstimatio est centum nummor. fac totidem legata menstrua, mille & sexcētis nūmis æstimabitur. Ioannes Græcus Iurisconsultus apud Viglium[a] bis ferè uerbis utitur: Ea quan- ,, titas legata uidetur, quantam si testator legasset, efficeret post annū ,, triētes usuras pares legato annuo. Vt si decem aureos legauerit annuos, 250. legasse uidetur. huius enim summæ triens usura est decem. ,, Si uero uiginti legata sint annua, quingenta legasse cēsetur. namq. quingentor. usura triens est uiginti. Hæc ille. Ex quib. apparet, 25. annis tantam quantitatem fieri ex fructib. legati, quanti æstimatum ,, hic est. Aemilius tamen Macer ait[b]: Si rei publicæ usufructus le- ,, getur, siue simpliciter, siue ad ludos triginta annor. computatio fit. at Caius:[c] Si usufructus municipib. legetur, centum annos obseruandos esse ait. Iustinianus uero, reditus donationem 15. annor. fructib. æstimat.[d] Sed his de reb. legendus Socinus est. Nos addamus Leonis constitu.[e] centesimæ partem tertiam trientes appellari. sed & ab Iustiniano ita semper appellantur:[f] quoniam tertia centesimæ pars, usuræ nomine mensib. singulis soluitur. Sic quarta centesimæ consti. ult. de petitione hereditatis. Nam si quadringentorum quaterna singulis mensib. centesima usura est, singuli nummi quadrans erit. Paulus lib. singulari de usuris[g], hac etiam appellatione utitur: nisi additū id à Tribononio de suo sit, quod multis locis fecisse credendum est. Quincuncium & semissium usurar. à Paulo eodem loco fit mentio.[h] item à Scæuola lib. 5. Responsor.[i] Semisses Iustinianus dimidiam centesimæ appellat, nobili illa constit. 27.[k] de usuris, qua quis quanta usura uti possit, definit. Semisses esse diximus, cum ducētis acceptis singuli nummi mensib. singulis præstantur, quæ efficiunt in annum duodecim nummos. Harum multis Digestor. & constitu. locis mentio fit,[l] quoniam ciuiles & modicæ hæ usuræ esse censebantur, cuius rei Plinius auctor est. Eadem illa Iustiniani constitutione[m] bessium usurarum mentio fit: quæ sunt, cum acceptis centum, post annum octo præstantur: aut menstrui denarij singuli, si sors 150. sit. Sextantes, septūces, dodrantes, dextantes, deunces usuras, non memini me in nostris li-

a Vigli. ante Theoph. institu.
b l. hereditatū. ad L. Falc. i fi.
c l. si usufructus. de usu & usuf. leg.
d l. si quis argētū. C. de dona.
e l. hac edictali. §. his illud. C. de sec. nup.
f l. ult. §. preterea. C. de iure dot. l. un. §. fin autē. de rei ux. act. l. eos. C. de usur. Noue. 2. et 22. l. ult. C. de pet. her.
g l. cū quidā. in fi. de usur. Dig.
h e. l. in pri. & §. fiscus.
i l. creditor. in fine. de soluti.
k l. eos. de usur.
l l. dominum. quod iussu. l. qui negotia. in pri. manda. l. Titius. de praes. uer. l. qui semisses. de usur. l. i. C. de his quib. ut ind. l. 2. C. de usu. rei. iud. l. 3. C. de fisca. usur. lib. x.
m d. Leos.

bris uidisse: sed sicubi reperiuntur, eam interpretationem accipiunt, ut quot uncias id nomen significat, tot nūmi annui in centesimum quēq. pendantur. Hæc usq. ad centesimā usurar. ratio est: quā arbitror legitimā appellari ab Vlpiano lib. 35. ad edictū.[a] Maiorūq. in Digestis mētio, quod sciā, non fit, ꝓpter Iustiniani constitutio. Duæ tamē centesimæ, ad quas ex Gratiani constitutione[b] tenebantur, qui post quattuor menses non soluerent, quod iudicatum erat eos debere: ita ex suprà scriptis intelligendæ sunt, ut quinquagesima singulis mēsib. usuræ nomine præstetur, hoc est centum nummis acceptis trigesimo quoq. die bini, anno uertente 24. Has Iustinianus in cētesimam conuertit.[c] M. Cicero libro quinto & 6. Epistular. ad Atticum, non binas solum, sed quaternas centesimas se Ciliciæ Proconsule Salaminios debuisse refert: tamen translaticio edicto usum centesimas obseruaturum se, cum anniuersario anatocismo edixisse. Est autem anatocismus, renouatio singulorum annor. ut usuræ usurar. debeantur, quod meritò Iustinianus fieri uetuit.[d]

DE MENSVRIS, ET VASIS, & pedali mensura. XI.

CVm de asse, & libra, & nūmor. diuersitate suprà à nobis scriptum sit: consequens esse uidetur, ut de mensuris scribamus. De his enim reb. quæ pondere, numero, mensurá ue consistunt, similis in iure ciuili tractatio est.[e] & qui illas res accuratè tractarunt, hæc ipsa diligenter persecuti sunt.[f] ex quor. libris nos quæ ad ius nostrum pertinere uidebuntur, eliciemus. Culleus capacissimū mensuræ & uasis genus fuit. urnas enim quadragīta capere, Columellæ illum de semissib. usuris locū interpretātes diximus. in hunc insuebatur parricida, cū ca ne, gallo gallinaceo, simia, et uipera, simillimis mōstro huic feris.[g] ea re eius capacitas indicatur. fuisseq. ex corio, Theophilus scribit. & rhetorum lege illa ficta dicebatur: Qui parētem necasse iudicatus erit, is obuolutus et obligatus corio, deiciatur in profluētem. Scæuola lib. 5. Digestor.[h] Titius cū pecuniā mutuā accepit à Caio Seio sub pignore culleorū, istos culleos cum Seius in borreo haberēt, missus ex officio annonæ Centurio, culleos ad annonam sustulit. Vlpianus lib. 23. ad Sabinū:[i] Vino legato utres non debebūtur, nec culleos quidē deberi dico. Doliū mēsuræ genus nō est, sed uas uariæ amplitudinis, ut etiam seriæ & cuppæ. Nam quod Plinius ait, Polypi caput

a l. tutor qui repertoriū. §. pecuniæ. et seqq. de adm. et per.
b l. un. de usur. rei iudi. 3. in C. Theo.
c l. 2. C. de usur. rei iudi.
d l. ult. C. de usur. l. ult. C. de usur. rei iud. uid. Bud. l. nihil interest. de nau. fœ. & lib. 1. de Asse.
e l. 2. §. mutui. de reb. cred. l. i. §. i. de obl. & actio. §. constituitur. de usufr. l. quod sæpe. §. in his. de con. em.
f Bud. lib. 5. de Asse. Portius lib. 2. Alci. lib. sing. de ponde. et lib. 4. ca. 21. dispun. Geo. Agric. lib. 1. 2. 3. de ponde.
g l. pœna. de l. Pōp. §. alia. de pub. iud. ubi Theoph.
h l. ult. in fine. de pigne. actio.
i l. 3. in fine. de trit. uino.

caput dolij magnitudine amphorar. quindecim capax: non significat eam esse dolij definitam mensuram, sed magnitudinem polypi ostendit. Vlpianus eodem illo libro:[a] In dolijs non puto uerum, ut uino legato & dolia debeantur, maxime si depressa in cella uinaria fuerint, aut ea sunt quæ per magnitudinem difficile mouentur. In cuppis autem, siue cuppulis puto, admittendum est eas deberi: nisi pari modo immobilis in agro, uelut instrumentum agri, erant. Hæc in uasis uinarijs non sunt.[b] sed Iulianus ait lib. 6. ex Minicio,[c] dolia & serias tam diu in ea causa esse, quamdiu uinum haberent. nam ad alium usum trāsferri possent, ueluti si frumentum in his addatur. Sed frequentius est, ut de uinarijs dolijs & serijs iurisconsulti tractent.[d] Cadus amphora Attica à Palæmone dicitur, ab alijs metreta, aut ceramiū: capit urnas tres. Metretæ mentio fit à Caio lib. 10. ad edictū:[e] Quod si, inquit, uinū ita uenierit, ut in singulas amphoras, itē oleum, ut in singulas metretas, item frumentum, ut in singulos modios, item argentum, ut in singulas libras certum pretiū diceretur. & postea: Sed & si ex doleario pars uini uenierit, ueluti metretæ centum. sed animaduertēdum est, Florētiæ singulos metretas ter scriptū fuisse: sic enim à Græcis ὁ μετρητὴς dicitur, quod emendatū est ob latinæ linguæ usum. At cadi multis locis mentio fit, sed uinarij.[f] Amphora, quæ quadrantal quoq. dicitur, duas urnas capit. huius capacitas uuius pedis quadrati esse dicitur, cubi figura. sic enim Palæmon ait, hoc est, ut pedem lata, longa, atq. alta sit: à qua figura ceterar. mensurar. capacitas cognoscetur. Hæc enim uicesima pars cullei est. sesquiamphoram uero cadus capit. Ceteras mēsuras Mæcianus persequitur his uerbis: Quadrantal, quod nunc pleriq. amphoram uocant, habet urnas duas, modios tres, semodios sex, congios octo, sextarios 48. heminas 96. quartarios 192. cyathos 576. Pedem uero sexdecim digitorum, ne quis uulgarem existimet, intelligere opus est. Huius mensuræ mentio frequēs apud nostros. Illa animaduertēda, apud Labeonem[g] de naui duū milium amphorarū. Eiusdem capacitatis naues in Lentuli ad Senatū litteris Budæus interpretatur 90. aut paulo amplius tonellorū: hoc enim nomine nautæ in simili re utuntur. Tertia parte minores illæ naues sunt constitutione Theodosij,[h] quæ duum millium modior. capaces esse dicuntur. Multo illa amplissima est apud Scæuolam libro 7. Digestor.[i] Nauem conduxit, ut de prouincia Cyrenensi Aquileiam nauiga-

a d. l. 3.
b l. uinum cum uasis. eo. ti.
c l. uinaria. de uerb. sig.
d l. cui uinum. l. si heres. ff. tri. 6. l. 3. in fi. de penu. leg. l. i. de per & com.
e l. quod sæpe. §. in his. de cōt. empt.
f d. l. cui uinū. l. uno. l. uinū. de trit. uino.
g l. ult. in fi. de L. Rodia.
h l. iubemus. C. de sacr. ecc. l. 2. C. de naui. non excus. lib. xi.
i l. colonus. §. i. loca.

nauigaret, olei metretis trib. milib. impositis, & frumenti modijs octo milib. Illud etiam sciendum est, in amphoras & cados nõ usus perpetui causa uina diffundi, ut in dolia, sed tantisper dum usus cõprobaretur.[a] Vendi enim & legari solebant cum ipsis cadis & amphoris. Sed & si uinum legetur, hæc uasa accedunt. quia credibile est, inquit Vlpianus,[b] mentem testantis eam esse, ut uoluerit accessioni esse uino amphoras. et sic, inquit, loquimur, habere nos amphoras mille, ad mensurã uini referentes. Et licet uinariũ uas esse amphora uideatur,[c] tamen nõ esse Iulianus ait,[d] nisi dũ uinũ habet: quia aliud in his addi possit. Ab amphora amphorariũ uinũ dicitur à Proculo lib. 3. ex posterioribus Labeonis:[e] & urnalia uasa ab urna, congiaria à cõgio dicta sunt. Paulus lib. 4. ad Sabinũ.[f] Sed uidendũ ne inter instrumẽtũ tabernæ cauponæ, et instrumentũ cauponæ sit discrimẽ: ut tabernæ, non nisi loci instrumẽta sint, ut dolia, uasa, ancones, et calices, & trullæ, quæ circa cænã solent traici, itẽ urnæ æreæ, et cõgiaria, sextaria, & similia: cauponæ autẽ, cũ negotiatiõis nomẽ sit, etiã institores. Ita autẽ hæc Pauli uerba scribere oportet, ut in Tusco libro sunt. Amphora, ut Mæcianus ait, capit urnas duas, cõgios octo, sextarios 48. à quibus mẽsuris illa uasa cognosces. sextarius à sexta cõgij parte dicitur, ut quartarius à quarta sextarij. Sed quod de trulla circa cænã scriptũ est, nemo miretur, mentio enim fit apud Ciceronẽ in Verrina illa oratiõe de signis, Trullæ uinariæ ex gẽma cũ aureo manubrio. Horatius in Sermonib.

Qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus trulla.

Sed & nostri argenteas trullas inter uasa nõ sordida enumerãt.[g] Modius, ut antea scriptũ est, est tertia amphoræ pars. eius mẽtio in Digestis multa, quoties de re frumẽtaria agitur.[h] itẽ in cõstitutionib.[i] quibus modiatio dicitur, ipsa frumenti pensitatio.[k] Soluebatur autem frumenti quinquagesima, ordei quadragesima, uini & lardi uicesima.[l] De sextario dictũ est, sextã esse congij partem. utrũq. uini uas est, aut liquentiũ rerũ.[m] Hæc de eiusmodi mẽsuris, quar. mẽtio in iure fit. Ceteras alij tractẽt, quib. illã unciar. cõtrouersiã relinquo. Pedis tamẽ mentiõe admoniti, & mẽsuræ nomine, illud ad extremũ addamus de alio genere mensurar. qđ nõ minus frequẽs in iure est. Pes habet palmos quatuor, ut Frontinus scribit, uncias duodecim, digitos sexdecim. Passus pedes habet quinque, ut Columella ait lib. 5. de re rustica. Actus quadratus undique

finitur

a l. uino. l. uinũ. de trit. uino.
b l. 3. eo.
c l. ij. l. cum certus. l. cui uinũ. eo.
d l. uinaria. de uer. sign.
e l. ult. de trit.
f l. tabernæ. de instru.
g l. cũ aurũ. §. argento. l. Seiæ. de aur. arg. le. l. 3. de sup. leg.
h l. quidam. de tritico. l. Paulus. de uer. sign. l. stipulationũ quædã. l. ubi autẽ. de uerb. obl.
i l. modios. C. de susce. præ. & arc. lib. x. l. ult. de fru. Ale. l. ul. de anno. ciui. Nou. 130.
k l. ult. C. de naufra. li. xi. l. ult. de anno. ciui.
l d. l. modios. de susce.
m e. l. modios. Theoph. §. constituitur. de usufr.

finitur pedib. 120. quod duplicatũ, facit iugerũ longitudine pedũ 240. latitudine 120. Stadium habet passus 125. octaua miliarij pars. Centuria, initio centum iugerum modus erat, postea ducentor. Pedum mentio multa in iure: ut de uia cuius latitudo ex lege 12. Tabular. in porrectum octo pedes habet, in amfractum ubi flexum est sexdecim.[a] Item illa Solonis lege de interuallo arborũ, & ædificior. ab alienis sub titulo finium regundor.[b] in qua nescio qua de causa Alciatus noster scriptum esse Florẽtiæ ait[c], τὰ δὲ ἄλλα δένδρα δύο πόδας. cum nõ δύο, sed πέντε sit. ut apud Plutarchum in Solonis, & Constantinum libro 2. titulo 4. Eodẽ loco de Orgya dicitur, quæ habet pedes sex, ut Herodotus ait.[d] Ad legẽ Solonis pertinent duæ constitu.[e] sub titulo de aquæductu, & quæ Frontinus lib. 2. de aquæductib. scribit. De passib. multa referri possunt, quæ ad miliaria quoq. pertinerent:[f] itẽ de iugerib. ut sub titulo de censib.[g] & de cõtrahenda emptione[h], atq. alijs locis. Stadium apud Marcianum reperitur[i], unde Iustinianus accepit. Sed nos immẽsum spatijs cõfecimus æquor. Quãobrẽ hæc satis sint.

ANTONII AVGVSTINI EMENDATIONVM ET OPINIONVM LIBER Tertius, ad Michaëlem Maium.



ABVIT hoc Mai multorum seculorum serie Hetruria, ut ab alijs regionib. nescio qua religione eius res habeantur augustæ. Quis enim ignorat aruspicum & augurum disciplinam, sine quib. neq. leges ferre, neq. comitia habere, neq. præliũ inire, Romana respub. poterat, totam Ethruscorum fuisse? quis ueterem illam Ethruscam linguam nõ maxima ueneratione coluit, quippè quæ à primis illis Assyrijs, à quib. Italia habitari cepta est, relicta esse uidebatur? His uero temporib. omitto quantum Tuscor. linguæ & libris Itali omnes honoris deferant: ingenijs certe præstare eius soli homines existimãtur. Huc accessit, quod ob Mediceæ illustrissimæ familiæ liberalitatẽ, alti sunt omnes penè, qui patrum & auor. memoria docti habiti sunt. Græca quoq. lingua ab eadẽ seruata est, Græcor. libror. multis & ingentib. bibliothecis cõparatis. qua diligentia sunt in uetustissimis quibusq. latinis libris quærẽdis usi: ut nemo sit cuiuscũque disciplinæ studiosus, qui se non multũ Tuscis aut libris, aut hominib. debere fateatur. Nostrũ quidem certe ius utrisq. permulta,

a l. ult. de ser. præ. rust.
b l. ult. fin. reg.
c Alci. l. quinq. pedum. C. fin. reg. et lib. 2. ca. 6. dispu.
d Bud. l. ult. si men. fal. mo. d.
e l. i. & l. omnis. de aqued. lib. 11.
f l. 3. l. mille. de uer. sig. l. scire oportet. de excus. l. i. de off. P. V.
g l. forma. de censib.
h l. qui fundũ. §. qui agrũ. de con. em.
i l in tantũ. de diuis. rer. inst. e. §. uniuersitatis. adde l. ciuitatib. de legs. i.

atq. adeò omnia accepta ferre oportet. Vt enim interpretes omnes iuris enumeres, nō facile quemquā Bartolo, Accursio, Dino, Cyno, Angelo, Baldo præferas. Sed multo maximū beneficiū est, quod ab insigni illo Pandectarū monumēto accepit, sine quib. non manca, sed nulla penè erat nostra disciplina. Nā ut demus ex eo libro ceteros ortos nō esse, quod falsum esse antea scripsimus, sed fingamus nullū initiū extare horū librorum. quod in cōstitutionū codice molestißime ferimus, quàm magnis in tenebris uersaremur? Quid enim facilius improbißimo & impudentißimo cuiq. esset, quàm quod fieri cœptū erat, tribus litteris mutatis negās uerbū aut addere, aut auferre? Sed et cetera uerba, quis repugnaret, quo minus arbitratu suo mutarent: cum horū librorum. thesauris in Hetruria conseruatis, neminē non audere uideamus in his libris, quib. omniū gentiū gubernacula regūtur, quod in plebeis uulgarib. audere religio est? Maximas igitur gratias agere Cosmo Medici Duci oportet, qui in maiorū suor. institutis perseuerās, nostrā scientiā tā præclare iuuat, ut reprehendere uideatur suorū ciuiū auaritiā, qui tales libros obsolescere & oblitterari paterētur. Multū Lælio Taurello nostro debetur, qui hoc unū curat, ut in omniū manus uenire poßint. quē ego optimū uirū, iuris & bonar. litterar. peritißimū, locupletē nostrar. Emēdationū testē appello. Cuius libris qui aut cū his, aut eodē tēpore edentur, hos uolo indices nō satis plenos existimari. Tertiā itaq. partē nostrar. emēdationū atq. opinionū aggrediamur, qua syluā quandā nō iniucundā, ut arbitror. locor. mēdosorū ostendā, quæ mendis illor. libror. ope ablatis, quasi ueprib. quibusdā et dumetis asperis, faciles et suaues aditus habere uideatur.

DE TITVLIS ET CAPITIB. QVAE aut scribenda non sunt, aut non suo loco scribuntur. I.

SCriptū à nobis libro primo est, ex Florētinis Pandectis ceteros libros manasse, duor. librariorū errore deprehenso cognitū fuisse. alter enim multa capita præpostere sub titulo De diuersis regulis iuris antiqui conglutinauit: alter titulū De uentre in poßeßionem mittendo, & quæ sub eo titulo scribūtur, ante titulū De cōiungendis cū emancipato liberis, cū contrà fieri oportuisset, scripsit. Qui errores cū in omnib. libris sint, eandē esse omniū originē ostendunt. Quæ cū ita se habeāt, ad horum libror. scripturam ceteros emendandos esse fateamur, necesse est. Itaq. quoniā optima emendationū genera persequi

ſequimur, de titulis quibuſdã et capitib. quæ illic ſcripta non ſunt, aut quæ præpoſtere uulgo ſcribũtur, uideamus. & initio tertium illor. libror. auctoritatis argumentũ ſcribamus. Lib. 41. Digeſtorũ, titulus quartus Pro ſoluto in omnib. libris ſcribitur: is neq. in indice, neq. poſt tractatũ de uſucapionib. eſt. ſed quatuor illa capita, quæ ſub eo titulo ſcribũtur, ſub titulo de uſurpationib. et uſucapionib. ita enim uſucapionũ tractatus inſcribitur, poſt cetera, quæ in omnib. libris ſunt reperiũtur. et ſanè neq. ſecũdo, neq. ultimo capite[a] ſoluti mẽtio fit: titulumq. ipſum interpretes generalẽ eſſe exiſtimãt, quo ſolo nõ facile putãt uſucapionẽ locũ habere. Eſt itaq. rubrica pro ſoluto delenda, & Hermogeniani primũ caput 46. appellãdũ, eor. quæ ſub titulo de uſurpationib. ſunt. & deinceps cetera. Ea uero ratio eſt, ut hic error omnes libros inuaſerit: quòd in Florentini libri margine duo hæc uerba pro ſoluto, hac eadẽ nota quæ ſcriptorẽ non antiquiſſimũ fuiſſe arguit, ſcripta ſunt. Eiuſdẽ ſcriptoris manũ alijs quoq. locis agnouimus: cuius imperitiæ teſtimoniũ, niſi res nõ parua ageretur, indignũ eſſe exiſtimarẽ, cuius mentio ab aliquo fieret. nã non uno in loco ab eo dẽ (ut opinor) ſcriptũ eſſe uidi eadẽ nota, probatio pñe ſi bona, quib. uerbis nihil ineptius dici poteſt. Itẽ alijs actionũ nomina quar. mentio ab iureconſultis fieret, eodẽ modo minutis quibuſdã notis adſcripta:[b] quod cauſam dedit, ut eadẽ hæc, Pro ſoluto, uerba tituli eſſe crederẽtur, præſertim cũ Hermogeniani uerba ad eũ titulũ pertinere uiderẽtur. Similis error eſt, cuius tamẽ auctorẽ ignoramus, lib. 42. titulo, ut exiſtimatur, ſexto, De priuilegijs creditorũ, qui Florẽtiæ nõ eſt. ea enim omnia capita, quæ ſub eo titulo eſſe exiſtimãtur, ſunt ſub quinto titulo De reb. auctoritate iudicis poſſidendis, & ſextus eſt de ſeparationib. neq. is in titulor. indice eſt. Credendum eſt hunc errorem ex ſimili occaſione manaſſe. nam cum multis capitib. de priuilegijs agi aliquis uidiſſet, addidit id fortaſſe, ut memoria facilius eum quaſi communem priuilegior. locum teneret. Erratum etiã in omnib. libris eſt, libro 43. titulo 10. uulgo enim ſcribebatur rubrica De uia publica & itinere publico reficiendo: quam Haloander ita mutauit, De uia publica & ſi quid in ea factum eſſe dicatur, et de ea ex edicto ædiliũ curuliũ à ſingulis reficiẽda. Sub his titulis quatuor capita ſcribuntur, Vlpiani, Iauoleni, Papiniani græcũ, aut Piſſis uerſum caput, et Pauli. Sed in Florentino lib. titulus 10. eſt, De uia publica, et ſi quid

a l.ij.l.ult. pro ſoluto.

b ſub tit. man. ca.12.& 16.

in ea factum esse dicatur. Sub eo græcum tantum Papiniani caput est. Deinde sub 11. titulo De uia publica & itinere publico reficiendo, Vlpiani, Iauoleni, & Pauli capita. Huius erroris originem fuisse arbitror, quod qui græcè non nouerant, latina capita descripserunt: cetera uersa postea Pisis sunt. sed minime diligentes uiri, non suo loco illam Papiniani non optimā interpretationē addiderunt: & ipsum titulum, sub quo scripta fuit, describere sunt obliti. Quod etiā Ludouico Bononiensi accidit, qui græca quidem uerba describenda curauit ex Politiani libro: cum tamen titulum quem Politianus græcis uerbis subiecerat, item ordinis præposteri notas non exscripsit. & hæc causa est, cur Noricus liber hac in re mendosus sit. est enim Haloander Ludouici libris, qui in Dominici Bononiæ maxima religione seruantur, usus. Aliquam huic errori, de quo agimus, causam dedit titulorum index, qui in illis libris est decimo illo titulo mancus. Sed non id solum erratum est: habet alia maiora, quæ aut ego aliquando, aut alij indicabunt. Hæc in omnib. libris mendosa sunt. In Norico uero aut solo, aut cum paucis, libro secundo Digestor. non recte scriptus est post titulum De in ius uocando, titulus ille In ius uocati ut eant, uel satis dent: & postea, Si quis in ius uocatus non ierit, siue per eum cauerit, per quem ex edicto non debuit. Sunt enim scripti præposterè, & alijs uerbis scribendi. Itaq. Florentiæ est, ut in ueterib. libris, titulus quartus De in ius uocādo: quintus, Si quis in ius uocatus nō ierit, siue quis eum uocauerit, quē ex edicto non debuerit. at sextus, In ius uocati ut eāt, aut satis uel cautum dent. Huius uarietatis causam ignoro. Ad capita ueniamus. & principiò, quæ Florentiæ non sunt, deinde quæ præposterè in Noricis libris sunt, conscribamus. His adscribam, quæ capita coniungēda, quæ separanda in eisdem libris sunt. Et initiò delendum esse censeo quartum caput de reb. dubijs,[a] quod in Tuscis Pandectis non esse Accursius & Haloander testantur. eius uerba hæc esse existimantur: Paulus respondit, id quod conditionis implendæ causa dandum est, sine dubio certis & incertis personis dari debere, ut fideicōmissi petitio possit cōpetere. Quæ uerba in hunc locum irrepsisse puto ex alicuius interpretis exceptione, quæ ad quintū caput[b] adscribebatur. eius enim uerba Florētiæ sunt hæc: Idē (significatur aūt Paulus, cuius tertiū caput est) lib. 19. Responsor. Paulus respōdit. Cum nomen

a l. Paulus resp. id quod. de reb. dub.

b l. Paulus resp. cum nomen eo.

» nomen fideicommissarij testamento adscriptum non sit, nulli personæ » neq. certæ neq. incertæ datum fideicommissum uideri, indubitatum » est. Sumitur autem illius exceptionis sententia ex 21. & 22. capite de statu liberis,[a] ut Castrensis Paulus notat. Item 39. caput de furtis,[b] Florentiæ non est. eius uerba in Norico hæc sunt: Vlpianus. Si filius subreptus sit, patrē habere furti actionem palàm est. Sed eodem modo irrepserunt, quòd altero capite, quod Haloander antè, cete» ri pòst scripserunt:[c] Paulus libro 9. ad Sabinum scribit. Mater filij » subrepti furti actionem nō habet. His Pauli uerbis illa adiecta sunt ex 14. capite,[d] in quo Florentiæ ita scribitur: Si filiusfamilias subrep» tus sit, patrem habere furti actionem palàm est. Delendum igitur illud caput, & 39. existimandū est, quod ei proximū Haloander scripsit.[e] Similis error est 18. capite de diuersis regulis iuris.[f] Illa enim uerba, quæ in multis libris ut separatum caput, in Norico ut alterius pars habentur, uel Accursio teste ex 78. de uerbor. obligatio» nib.[g] sumpta sunt. ita enim illic scribitur: Paulus lib. 62. ad edictum. » Si filius familias sub condicione stipulatus emancipatus fuerit, dein» de extiterit condicio, patri actio competit: quia in stipulationib. id tēpus spectatur, quo contrahimus. Quæ ad 18. caput adscripta sunt, quòd eiusdem argumenti esset. Sic etiā capiti 17. ad legē Aquiliā[h] addita sententia quædam est ex 34. capite.[i] Florentiæ enim hæc uerba non sunt, ut Haloander notat: Si coniunctim duob. legetur Stichus, & alter eorum occisum repudiauerit, puto coniunctum solum posse Aquilia agere, quia retro adcreuisse dominium ei uidetur. Quæ si auferantur, eleganter septimumdecimum octauodecimo[k] coniungetur. Adde caput 43. de uulgari.[l] in quo illa uerba, quæ ab Haloandro notantur, delenda sunt. neq. enim ea Tuscus liber habet. Sunt autem hæc: Aliter si eiusdem ætatis liberi instituti, inuicemq. substituti fuissent. Tunc enim altero defuncto intra pubertatem, eius successio non ad matrem, sed ad substitutum fratrem eius deuoluitur. Sed hæc sententia ex pròximi responsi ratione elici uidebatur: quamquam his de reb. Accursiani ingentes aceruos chartarum scripserunt.[m] Illud uero nescio quomodo factum est, ut extremum Digestor. caput desideretur.[n] quamquam eius inscriptio extat quidem hæc: Paulus libro sexagensimo nono ad edictum. Sed cetera uerba excisa sunt. Omnium tamen libror. consensus recepit ut

a l. Labeo. §. et si quæreretur. l. qui pecuniā. de statu lib.
b l. si filius. de furtis.
c l. mater. eo.
d l. eū qui emit. § si filius fa. eo.
e l. uerū est. eo.
f l. quæ legata. l. si filius. de diu. reg. iur.
g l. si filiusfamilias. de uer. obl.
h l. si dominus seruum. ad L. Aqu.
i l. Titio. & seqq. eo.
k l. sed & si is. eo.
l l. Lucius Titius. de uulga.
m Doc. l. iā hoc iure. de uul. l. precib. de imp.
n l. ult. de diu. reg. iur.

pit ut ſcriberetur : Seruus reipublicæ cauſa abeſſe non poteſt. quod arbitror ueteres integram eam paginam habuiſſe . idq . ueriſimile eſt ex 7. capite, ſi quis cautionib. [a] quod Accurſius refert. Id Florentiæ ita ſcriptum eſt : Paulus lib. 69. ad edictum. Si quis ſeruum in iudicio ſiſti promiſerit, uel alium, qui in aliena poteſtate eſt, iſdem exceptionib. utitur, quibus ſi pro libero uel patrefamilias fideiuſſit, præterquam ſi reipublicæ cauſa abeſſe diceretur ſeruus. nam ſeruus reipublicæ cauſa abeſſe non poteſt. Quod caput non recte Haloander edidit. Nunc ad cetera errorum genera ueniamus : quæ nos ordine Digeſtor. ſeruato referemus. Sub titulo de pactis caput 14. ita ſcribendum: [b] Vlpianus libro quarto ad edictum. Item magiſtri ſocietatium pactum & prodeſſe & obeſſe conſtat. 15. ita: [c] Paulus libro tertio ad edictum. Tutoris quoq. ut ſcribit Iulianus, pactum pupillo prodeſt. Nã Haloander & in ordine & in inſcriptionib. errat. Sed & Florentiæ non recte, ut opinor, 13. caput [d] Vlpiano lib. 3. ad edictum adſcribitur: ſed exiſtimo Pauli eſſe, ut alij habent. At 53. capite duo capita coniuncta ſunt. [e] Eſt enim alterius Florentiæ initium illis uerbis: Scæuola apud Iulianum libro uiceſimo ſecundo digeſtorum notat. Sic enim ſcribitur. non libro 32. ut in Norico, ſub titulo de ſeruitutib. caput 7. hoc eſt: [f] Vlpianus libro 13. ad legem Iuliam et Papiam. Ius cloacæ mittẽdæ ſeruitus eſt. 8. hoc, [g] Paulus libro 15. ad Plautium. Vt pomum decerpere liceat, et ut ſpatiari, & ut cœnare in alieno poſſimus, * ſeruitus imponi non poteſt. Haloander hæc capita præpoſtere edidit. Illud aduerſus omnium libror. ſcripturam Florentiæ eſt, ut quod extremum caput ſub eodem illo titulo eſſe exiſtimatur, [h] illic primum ſit ſub titulo de ſeruitutib. prædiorum urbanor. quod Accurſius ſignificat. Sed ſub titulo de in rem uerſo ca. 13. & 14. nimis audacem ſe Haloander oſtendit. eorum enim uerba ſubſcribam, quæ non multum ab ea ſcriptura, quæ ante Noricos libros fuerat, differt. Caput itaq. 13. ita ſcribitur: [i] Vlpianus lib. 29. ad edictum. Si in rem * alterius ex dominis uerſum ſit, utrum is ſolus, in cuius rem uerſum eſt, an et ſocius poſſit cõueniri, quæritur? & Iulianus ſcribit, eũ ſolũ conueniri, in cuius rem uerſum eſt, ſicuti cũ ſolus iuſſit. quam ſentẽtiã puto uerã. Huic Vlpiani ſentẽtiæ addit Tribonianus, quæ Marcellus et Paulus apud Iulianũ in eo libro, quẽ is retulerat, notauerãt. quæ 14. caput his uerbis cõficiũt: [k] Iuliani

[a] l. ſi quis ſeruũ. ſi quis cautio.

[b] l. item magiſtri, de pac.

[c] l. tutoris. eo.

[d] l. ſed ſi tantum. eo.

[e] l. ſumptus. l. ſi pactus. eo.

[f] l. ius cloacæ. de ſeruitu.

[g] l. ut pomum. eo.

* Fl. poſſumus

[h] l. ult. eo. inci. ſi intercedat.

[i] l. ſi in re. de in rem uerſo.

* re, Fl.

[k] l. interdum. alias inci. Marcellus. eo.

liani lib. 11. Digestor. Marcellus notat. aut si mauis quod initio scriptū est, Iulianus lib. 11. Digestor. Marcellus notat. interdū et propter hoc, quod in rem alterius socij uersum est, de in rem uerso cum altero agi potest: qui conuentus à socio petere potest id, in quo dānatus fuerit. quid enim dicemus, si peculium seruo ab altero ademptum fuerit? Paulus: Ergo hæc quæstio ita ꝓcedit, si de peculio agi non potest. Haloander hæc duo capita non rectè separauit in Pauli nomine, addiditq. libro 30. ad edictum: & fecit, ut Marcellus ab Vlpiano referretur. Sub titulo de cōpensationib. sextum caput ita scriptum est:[a] Vlpianus lib. 30. ad Sabinum. Etiam quod natura debetur, uenit in compensationem. Septimi initium est hoc:[b] Idem lib. 28. ad edictum. Quod in diem debetur, non compensabitur antè, quàm dies ueniat, quamquam dari oporteat. in Norico libro non in ordine solum, ut in ceteris, sed & in inscriptionib. est erratum. Alio erroris genere sub titulo de præscriptis uerbis erratur, ca. 18.[c] neq. enim id separandum à 17. est.[d] Sed post illa uerba, Actio autem ex hac causa utiq. erit præscriptis uerbis: scribendū est, Papinianus libro octauo Quæstioium scripsit, Si rem tibi inspiciēdam dedi, & cetera. delenda autem illa inscriptio est: Idem lib. 30. ad edictū. quæ in Norico est. Non minor Haloandri error est sub titulo de pignorib. cap. 35.[e] ut ipse scripsit, hac inscriptione, Idē (est autē Scæuola) lib. 1. Quæstionum δανεισάμενος, & cetera. Nā Florentiæ, ut in multis libris scribebatur, 34. capiti illa adscribuntur, in hunc modum: Idem quæsiit, cum epistula talis emissa sit, δανεισάμενος, &c. Epistulæ autem uerba in Haloandri libro melius, quàm in Alciati scribuntur,[f] & ob id melius interpretatus is est, nisi quod ὡς εὐσχήμονι ἀνθρώπῳ ἐπίστευσας, tanquam honesto uiro fidem adhibendam duxisti. melius præceptor meus, quàm ille honesto & graui homini uertit. Sub titulo, qui petant tutores, caput tertium[g] Haloander Modestino lib. tertio excusationum inscripsit: sed Florentiæ nulla inscriptio aut separatio est. Sed secundo capiti, quod in multa à multis diuiditur, coniungitur. Diuisionum autem causa est, quòd cum græcum illud caput sit, quædam latinè referuntur: & ut utriusq. linguæ sententias separarent, ex uno capite hydram quandam quinq. capitum fecerūt. Sed ea de re nos accuratius libro singulari ad Modestinum scripsimus. Contrà uerò separandum est sub titulo de administratione & periculo tutorum,

[a] l. etiam. de compen.
[b] l. quod in diem. eo.
[c] l. si rem tibi. de præs. uer.
[d] l. si grauitam. e.
[e] l. cum tabernā. § idē quæsijt. de pigno.
[f] Alci. lib. 2. ca. 17. dispun.
[g] l. qui quali terciiq. qui petant tuto.

tutorum, quod in calce tertij capitis scribitur: Vel in partes, uel in regiones. & ita scribendum quartum caput,[a] ut in aliquib. libris est: Idem (est autem Vlpianus) libro nono ad edictum. Vel in partes, uel in regiones. & si ita fuerit diuisa, unusquisque exceptione summouebitur pro ea parte uel regione, quam non administrat. Deinde quintũ sit eiusdem lib. 35. ad edictum. Ita autem: & quæ postea. Sub titulo uero, quod falso tutore auctore, quartũ caput est.[b] Paulus lib. 22. ad edictum: Minori uiginti quinq. annis succurritur, etiã si scierit. quintum uero hoc:[c] Vlpianus lib. 12. ad edictum. Interdum tamen & si scientia noceat, tamen restitutio facienda erit, si à prætore compulsus est ad iudicium accipiendum. Hac in re, in ordine Haloander errat. Sub titulo de heredib. instituendis tria capita coniunxit:[d] uel, ut opinor, quatuor. Sed Florentiæ tria sunt. primum Iuliani lib. 30. Digestor. qui filio impuberi, & cetera. alterum Marciani lib. 2. Regularum, id est partem dimidiam serui, & quartam hereditatis. tertium Iuliani lib. 30. Digestor. si pater familias, & cetera. Ego uero arbitror, secũdum in duo esse separandum. Illa enim uerba, Libro trigensimo Digestorũ Iuliani, Marcellus notat, immo & debet: non Marciani esse uidentur, sed Triboniani, qui relatis Iuliani uerbis, addidit Martiani declarationẽ, & Marcelli notã. estq. in eodem genere Florentiæ sæpius erratum. ut cum ca. 62. de adquirenda uel omittenda hereditate dicitur:[e] In lib. singulari Pomponij regular. Marcellus notat. quæ uerba iure separata ab Haloandro sunt. Item sub titulo de liberali causa multis capitib. quæ recte in omnib. libris sunt separata. Tria quoq. capita sub titulo de uulgari, Haloander coniunxit:[f] quæ Florentiæ ita scripta sunt, ut 8. Vlpiani sit, lib. 4. ad Sabinũ, Qui liberis, & cetera. nonum Labeonis lib. 1. Posteriorum à Iauoleno epitomatorum, Si pater filio impuberi. Pro quo Haloander, Labeo quoq. scribit, edidit. 10. Vlpiani eodẽ illo lib. quarto ad Sabinum: Sed si plures sint, &c. Sub titulo de adquirenda uel omittenda hereditate, 60.[g] caput est Iauoleni lib. 1. ex Posterioribus Labeonis, ad cuius calcem dicitur: Paulus. & Proculus Labeonis sententiam improbat, & in Iauoleni sententia est. Quæ uerba Pauli sunt, notas ad Labeonem & Iauolenum adicientis. quod alij ignorãtes scribunt, Paulus & Proculus Labeonis sententiam improbant, & in Iauoleni sententia sunt. Haloander, Et in

Iauoleni

[a] l. uel in partes. de adm. & per.
[b] l. minori. quod falso. tut. au.
[c] l. interdũ. eo.
[d] l. qui filio. l. id est partem. l. si pater fa. de her. instit.
[e] l. Antistius. §. ult. de adq. uel om. her.
[f] l. qui liberis. l. si pater. l. sed si plures. de uulgari.
[g] l. filium emãcipatũ. de adq. uel om. her.

Iauoleni sententia est Marcellus. Sed nomẽ iurisconsulti 61. capitis
» *est[a], ita enim id Florentiæ exorditur: Macer lib. primo de officio*
» *Præsidis. Si minor annis, et cetera. & Haloander ipse notat, alios*
id caput in duo diuidere. Florentiæ tamen non recte in Pauli nominẽ
alterius capitis initium fit. Illud eodẽ pacto mẽdosum est, cap. 58. de
legatis. Duo enim capita[b] non bellè Haloander coniunxit, Papini-
anum Vlpiano respondentem inducens. Sed quoniam idem & Ac-
cursius de illorum capitum scripura dubitant, Tuscar. Pandectar.
» *uerba infrà scripta sunt: Papinianus libro nono Responsor. Domus*
hereditarias exustas, & heredis nummis extructas, ex causa fideicõ
» *missi post mortem heredis restituendas, uiri boni arbitratu sumptuũ*
» *rationib. deductis, et ædificiorum ætatib. exaninatis respondi. De-*
» *inde altero capite: Vlpianus libro 33. ad edictum. Si modo nulla cul*
» *pa eius incendium contigisset. & postea alio capite[c]: Iulianus lib. 39.*
» *Digestor. Quod si nulla retentione facta domum tradidisset, incerti*
» *condictio ei cõpetet, quasi plus debito soluerit. est autem Retentione*
scribendum, non ratione, etsi utrũq. Florẽtiæ sit. Cum enim illud scri
ptum fuisset, emendare aliquis uisus est, uerbum ratione supra illud
scribens: unde id uerbum ad ceteros libros manauit. Sub eodem titulo
tria capita coniuncta sunt,[d] ita scribenda, ut 79. caput (hic enim nume
rus efficitur, si ad Norici libri ordinem unum illud, de quo antea
» *scriptum est, adieceris) his uerbis scribatur: Iulianus lib. quinto Di*
» *gestorum: Si quis testamento Titio & Seio decem dari iusserit, nul*
» *lam hæc uerba recipiunt ambiguitatem: ut dena dixisse uideatur, qui*
decem dixit. quod caput non recte ab Accursio & Bartolo acceptũ
est, ut dena semper uiginti significent, quod lib. 2. à nobis reprehẽsum
est:[e] significãt enim dena, quod ignorat hodie nemo, singulis decem. 80.
» *autem caput hoc erit: Apud Iulianum libro trigesimo secundo Di-*
» *gestor. Marcellus notat. Is qui sola triginta reliquerat, Titio tri*
ginta legauit, Seio uiginti, Mæuio decẽ. Masurius Sabinus pro-
» *bat, Titium quindecim, Seium decem, Mæuium quinque consecutu-*
» *ros: ita tamen, ut ex his pro rata portionis Falcidiæ satisfiat. 81. ini-*
» *tium hoc: Iulianus lib. 32. Digestor. Sub condicione legatum, & ce-*
tera. At libro 2. de Legatis, in omnib. ferè libris ex uno capite duo
facta sunt.[f] quod enim in Norico libro est 33.[g] Florentiæ proximo
superiori cõiungitur: quoniam, ut existimo, separare uoluerunt duas

i *illas*

[a] l. si minor. eo.
[b] l. domus. l. si modo. de lega. i.
[c] l. quod si nulla. eo.
[d] l. si quis testamento. & §. si et l. si fundum. eo.
[e] ca. 9.
[f] l. omnia. l. cũ ita legatur. de leg. 2.
[g] d. l. cum ita.

illas sententias, quæ à similibus uerbis inciperent. item quod in Norico 52. est[a], & Paulo adscribitur, cum superiori[b] coniungitur Florentiæ, neq. Pauli nomen interponitur. qua ratione fit, ut quod Haloander 53.[c] scripsit, 51. fiat. Libro uero tertio de legatis caput 29.[d] Labeonis est lib. 2. Posterior. à Iauoleno epitomator. licet Haloander Iauoleno lib. 3. adscribat. eius capitis finis est illis uerbis: Tuberonis sententiam uoluntati defuncti magis puto conuenire. Aliud deinde caput ita exorditur:[e] Idem libro secundo Posteriorum à Iauoleno epitomator. Qui quatuor pocula oleaginea habebat, & cetera. Sed & 34. caput[f] Norici libri, ad finem aliud caput habet adiectum, qui error cum alijs libris, Florentino excepto, communis est. Id uero 36. Florẽtiæ est, & ita scribitur: Apud Scæuolam lib. octauo decimo Digestorum Claudius notat. Nec fideicommissa ab intestato data, & quæ postea sequuntur. Est autem omnium libror. maxima in his numeris & diuisionib. uarietas, propterea quod in Florentinis libris neq. numeri hi adscripti sunt, neq. recte semper capita separata. Huc accessit ceteror. librarior. negligentia, qui & capitũ initia ignorabant, et cũ inscriptiones singulor. capitũ describẽdas nõ putarent, quoties in libror. numerũ incidebant, aliud caput esse existimabãt. Sed reliqua uideamus. et de 24. cap. de instructo,[g] dictũ à nobis est, cũ de libris Pauli ad Neratiũ scriberemus,[h] non recte ab Haloandro in duo separatum esse. Idem dicendum est de sexto capite,[i] sub titulo de auro argento mundo, et ceteris legatis. illa enim uerba, L. Titius testamento ita scripsit: non septimi, sed eiusdem capitis sunt. Cõtrà uero sub titulo De condicionib. duo capita coniunxit.[k] Nam 20. caput Florentiæ est hoc: Marcellus apud Iulianũ libro uicesimo septimo Digestorum notat. Non dubitamus, quin turpes condiciones remittendæ sunt, quo in numero plerumq. sunt etiam iurisiurandi. Ex Florentini libri scriptura erratum in ordine trium capitum est sub titulo ad L. Falcidiam.[l] Sunt enim scribenda ita. 42. Vlpianus lib. 14. ad edictum. In Falcidia æstimatio precij rerum ex ueritate facienda est. 43. Idem libro 19. ad edictum. Serui, qui apud hostes sunt, post mortem testatoris reuersi, quod ad Falcidiam pertinet, locupletiorem faciunt hereditatem. 44. Idem lib. 21. ad edictum. Falcidia interuenire non potest, si statu liber de alieno dedit, non de bonis defuncti: uel aliàs est homo liber, qui condicionem impleuit. Dixi errorem

a l. si Titius mihi. e.
b l. ut heredib. e.
c l. si ita quis testamento.
d l. qui concubinã. de leg. 3.
e § qui quatuor.
f l. patronus. §. ult. eo.
g l. fundus. de instru. uel istr. leg.
h l. b. i. ca. 6.
i l. Seia l. L. Titius. de auro ar.
k l. in cõdicionib. l. non dubitamus. de cõd. & demo.
l l. serui. l. Falcidia. l. in Falcidia. ad L. Falcidiam.

ex illis libris manasse, propterea quod cum scriberentur, oblitus est librarius 42. capitis. idq. alius eiusdem temporis scriptor in libri margine nota obeli (sic enim graeci appellant) adiecta scripsit. Sed nostri minime diligētes antiquitatis inuestigatores, eiusmodi notas neglexerunt. Sub eodem titulo caput 74.[a] in duo diuidendum est. ut prioris finis sit illis uerbis, In quadrantē ei non imputatur. Posterius ita scribatur: Ex libro quadragesimo Digestorum Iuliani Marcellus. Sed si ideo legatum est, & cetera. Sed sub titulo de donationib. 30. caput[b] portio est superioris:[c] quod Accursius significat. Quod uero Haloander capite 14. de mortis causa donationib.[d] scribit, Item Marcellus notat: Florētiae aliud caput est hoc initio, Idem libro 17. Digestorum. Marcellus notat. cum testamēto, et reliqua. est autem 14. caput Iuliani lib. 18. Digestorum. Animaduertēdū est ad quinq. capitum ordinē sub titulo de manumissis testamento.[e] illinc enim quartum argumentum Florentinar. Pandectar. auctoritatis accipio. est enim in eo libro is ordo cor. capitum, qui uulgo ante Noricos libros fuerat: sed adiectae sunt graecae litterae, quae mutationem ordinis fieri debere significent. eas nostri aut non intellexerunt, aut neglexerunt. Politianū intellexisse existimo: sed Haloander Ludouici fortasse peccato, non recte ueterem errorē emendauit. Ea ita scribenda sunt. 30. caput. Vlpianus libro nonodecimo ad edictum. Si serui, qui apud hostes sint, liberi esse iussi sunt, ad libertatem perueniūt: quamuis neq. testamenti, neque mortis tempore testantis, sed hostiū fuerunt. 31. Paulus libro uicensimo sexto ad edictum. Cum ex plurib. eodem nomine seruis, unus liber iussus, non appareat qui sit, nullus liber est. 32. Vlpianus libro sexagensimo quinto ad edictum. Sciendum est necessario herede existente, quamuis se abstineat, tamen libertates competere: si modo non in fraudem legis Aeliae Sentiae datae fuerint. 33. Paulus libro duodecimo quaestionū. Libertas ad tempus dari non potest. 34. Idem libro septuagensimo quarto ad edictum. Ideoque si ita scriptum sit, Stichus usque ad annos decem liber esto, temporis adiectio superuacua est. In Norico libro duo haec extrema capita recte fuerant cōiuncta, qui maximus in ceteris libris error fuit. Sed illi uetustißimi librarij errorem secuti sunt: quod mirifice nostram opinionem confirmat, ut ex illis libris credamus ortos esse omnes. Emendādum etiam est sub eo titulo, quem delendum esse diximus

a l. quod autē. ad L. Falcidiā.

b l. quidam. de dona.

c l. donari. e.

d l. si mortis. de mor. cau. do.

e l. si serui. l. libertas. l. cū ex pluribus. l. sciendū. l. ideoq. de manu. testa.

de priuilegijs creditorum, caput quartum,[a] quod 19. Florentiæ est, de reb. auctoritate iudicis possidendis, ut eius finis fit, quib. curatores, quasi debilib. uel prodigis dantur. & 20. caput sit hoc, Paulus libro 60. ad edictum. Vel surdo, muto. Huius erroris in Norico tantum libro causa est Politianus. Sub titulo de stipulationib. prætorijs caput 7.[b] ita scribatur: Vlpianus libro 14. ad edictum. Prætoriæ satisdationes personas desiderant pro se interuenientium, & neq. pignorib. quis, neq. pecuniæ, uel auri, uel argenti depositione in uicem satisdationis fungitur. Deinde 8.[c] Papinianus libro quinto quæstionnm. Paulus notat. qui sub condicione institutus est, adgnita bonorum possessione cogitur substituto in diem cauere longiorem. Hæc duo capita coniunxit Haloander. Sub titulo Arborũ furtim cæsarum separauit 9. caput, quod octaui portio est.[d] Sub titulo de custodia & exhibitione reor. præpostere 9. caput ante 8. scribitur.[e] Sunt autem ita scribenda. 8. Paulus libro singulari de pœnis militum. Carceri præpositus, & cetera. 9. Venuleius Saturninus libro 1. de officio Procõsulis. de militib. 10. Idem lib. 2. de officio Procõsulis, ne quis receptam. Græcæ quoq. litteræ illar. Pandectarũ neglectæ sunt duob. capitib. sub titulo de captiuis,[f] uicesimo quinto & sexto, quæ in Noricis et Lugdunensib. libris præpostere scripta sunt. In eisdem sub titulo De uerbor. significatione caput 109. Modestini libro sexto Pandectarum.[g] & 110.[h] eiusdem libro 5. Pandectarum præpostere scribuntur. Nam uel ipsa horum capitum inscriptio ordinem indicaret. Item caput 161.[i] post 163.[k] scribendum est. quorum ordo & inscriptiones sunt hæ. 160.[l] Idem (Vlpianus) libro secundo ad Sabinum. Ceterorum, & cetera. 161. Idem libro septimo ad Sabinum. Non est pupillus, qui in utero est. 162. Pomponius libro secundo ad Sabinum. In uulgari, & cetera. 163. Paulus libro secundo ad Sabinum. Illa uerba, & quæ postea: ad Sabinum autem scribendum est, non ad S. C. Denique præpostere sub titulo de diuersis regulis, Haloander scripsit caput 55. & 56.[m] quæ ita Florentiæ sunt. 55. Gaius libro secundo de testamentis ad edictum urbicum. Nullus uidetur dolo facere, qui suo iure utitur. 56. Idem libro tertio de legatis ad edictum urbicum. Semper in dubijs benigniora præferenda sunt. Item 70. & 71. ita scribenda sunt.[a]

a l. debimusq. de priu. cred.
b l. pretoriæ. 3. de stip. præt.
c l. Paulus. eo.
d l. facienda ar bor. fur. cæs.
e l. de militib. l. carceri. de cust. & exh. reo.
f l. nihil interest. l. Diui. de captiuis.
g l. sequester. de uer. sign.
h l. bonæfidei. e.
i l. illa uerba. e.
k l. in uulgari. eo.
l l. ceteror. eo.
m l. semper. l. nullus. de reg. iur.

*,, sunt:[a] Idem (significatur autem Vlpianus) libro secundo de offi-
,, cio proconsulis. Omnia quæcumq. causæ cognitionem desiderant, per
,, libellum expediri non possunt. Deinde Iauolenus libro tertio ex Po
,, sterioribus. Labeonis. Fructus rei est uel pignori dare licere. Sub eodem titulo præpostere tria capita[b] in ipsis illis præpostere conglutinatis chartis scribuntur, ita emendanda, ut 129. si uulgarem ordinem sequamur, nam nostra & Læliana emendatione est 159. sit hoc: Idem
,, (Paulus autem est) libro secundo ad Plautium. Is damnum dat, qui
,, iubet dare. & quæ postea. 130. Idem libro tertio ad Plautium. Factū
à iudice, quod ad officium eius non pertinet, ratum non est. 131. Idem li
,, bro quarto ad Plautium. Nemo ideo obligatur, quia recepturus est
,, ab alio, quod præstiterit. Hic ordo in Florētinis libris est, qui inscriptionib. conuenit. Nam ut alio loco diximus, Tribonianus & alij Iustiniani ministri, secuti ordinem illor. libror. sunt, dum licuit, ex quib. Pandectas confecerunt. Et hæc ratio est, cur in quibusdam rerum ordinem desideremus meliorem.*

a l. fructus. l. omnia. c.

b l. factū. l. nemo ideo. l. is damnum. eo.

ALIQVOT DIGESTOR. LOCA Emendata, atq. alia declarata, quib. de contubernalib. seruor. mentio fit. II.

SI quis est, qui moleste ferat laboriosas illas superioris capitis in eodem errorum genere emēdationes: is uel im se breui hac aliquor. capitum emendatione & declaratione reficiat. in Norico libro, capite 31. libri tertij de Legatis, ita scriptum est:[c] Omnib. autē libertis meis & quos uiuus, & quos his codicillis manumisi, uel postea manumisero, contubernales suos, item filios, filias lego. & postea[d] Concubinæ inter cetera his uerbis legauerat, Fūdum in Apia cum uilico suo & contubernali eius, & filijs dari uolo. quæsitum est, an nepotes quoque uilico & contubernali eius testator ad cōcubinam pertinere uoluerit. & capite uicesimo de alimentis:[e] Stichus nutricis meæ nepos liber esto, cui decem aureos annuos dari uolo. qui deinde interpositis nominib. eidem Sticho contubernalem eius & libertos legauit. Dubitari possit, quinam hi seruor. contubernales fuerint: & aliquis eos esse existimaret, qui in eadem taberna uersarentur. Tabernæ appellatio, inquit Vlpianus[f], declarat omne utile ad habitandum ædificium: inde tabernacula & contubernales dicti sunt, ut Paulus adicit,[g] qua de causa milites, qui sub eisdem tabernaculis sunt, se contu-

c l. uxorē § codicillis. de le. 3.

d §. cōcubinæ.

e l. Stichus. in prin. de alimē.

f l. tabernæ. de uer. sign.

g l. inde. eo. tit. Accu.

bernales appellant.[a] Sed præstat, quod Accursius intelligere uisus est, contubernales quasi seruorum uxores existimare. Cum enim nuptias ciues tantum Romani contrahere possent,[b] inter seruos aut cum seruis contubernium appellatur.[c] Quamobrem Paulus libro 2. Sententiar. scribit: Inter seruos & liberos matrimonia contrahi non possunt, contubernium potest. unde seruorum aut ancillarum filij naturales habentur, non iusti:[d] ipsi coniuges (si ita appellandi sunt, quod Pontificib. placuit[e]) contubernales se uocant. Refertur à Scæuola libro 4. Respõsor.[f] hoc legatum: December dispensator meus, Seuerus uilicus, & Victorina uilica Seueri contubernalis, in annos octo liberi sunto. Item apud Paulum:[g] Stichus si rationes reddiderit, cum contubernali sua liber esto, eisq. decẽ heres dato. Contubernalis utroq. loco serui uxor est, quod apertius Vlpianus scribit:[h] Contubernales quoq. seruorum, id est uxores (hic enim subsistendum est) & natos instructo fundo contineri uerum est. Nam filios contubernales non appellari, ex Papirij responso apud Callistratum[i] apparet. is prædio cum uilico & contubernali eius & filijs legato respondit, nepotes quoq. ex filijs contineri. & alio apud Scæuolam legato:[k] Seio liberto meo fundos illum & illum do lego ita, ut instructi sunt, cum dotibus & reliquis colonorum, & saltuarijs, cum contubernalib. suis, & filijs & filiab. Est igitur Noricus liber tribus illis locis emendandus ex Florentino libro. ut libro tertio de legatis,[l] Contubernales suas, itẽ filios filias lego, scribatur: non suos, ut alij scripserunt. & postea:[m] Quæsitum est, an nepotes quoq. uilici & contubernalis eius, testator ad concubinã pertinere uoluit? quod etiam in alijs libris legi. Sub titulo de alimentis multa mendosa sunt,[n] quod huius significationis ignoratione commissum est. Itaq. restituere hoc pacto oportet: Eidẽ Sticho contubernalem eius & liberos legauit, hisque quæ uiuus præstabat. & postea: Stichi contubernali & liberis, utrum ab herede instituto, an à repub. diaria et uestiaria quæ uiuus dabat, præstari debeant. Namq. testator cum Sticho uxorem & liberos reliquisset, uisus est eis libertatem reliquisse, quamobrem cum à repub. omnes liberti, quæ uiuus præstabat, acciperent, benigna interpretatione hi quoq. uxor & liberi inter libertos legatum accipient. quamuis Accursius benignam interpretationem aliò referat. Sed & nobiscũ facere Iacob. Harena apud Bartolum, & Alberi-

a l. rem. cõmo. l. ult. de auro arg. leg.
b inst. de nup. in prin.
c l. plerumq. de æd. edicto. l. adoptiuus. §. i. de ritu nupt. l. cum ancillis. C. de incest. & nef. nup. l. si eius. l. seruus. C. de adu l. l3. l. de ancills. C. de li. cau.
d l. L. Titius. §. tres heredes. ad S. C. Treb. l. deniq. de pign. l. ex libera. C. de suis & leg.
e ca. i. de coniu. seru.
f l. Thais. §. herede. de fidei-com. liber.
g l. Iulius Paul. de cond. & de.
h l. quæsitum. §. contubernales. de instructo.
i l. liberor. de uerb. sign.
k l. Seie. §. i. de instructo.
l l. uxorem. §. codicillis. de lega. 3.
m §. cõcubinæ.
n l. Stichus. de alim. & cib.

bericus uidentur. In hac significatione Columella eo uerbo utitur libro 12. Vilicæ, inquit, fœditas fastidiosum, nimia species desidiosum faciet eius contubernalem. itaq. curandum, inquit, est, ut nec uagũ uilicum, nec auersum contubernio suo habeamus: nec rursus intra tecta desidem, & complexib. adiacentem feminam. Sed iurisconsulti ancillam, is seruum eo nomine appellat.

FALSO QVAEDAM DICI IN Tuscis libris esse scripta. III.

MEmini me libro primo retulisse, Accursium bis optimor. illor. librorum scripturam referendo deceptum esse.[a] Sed excusabamus omnium optimum interpretem librarior. nostror. notis, qui Pisanum à Pilei libro non facile distinguerent. Quid uero Castrensi Paulo maximæ apud omnes auctoritatis uiro respondeam, non habeo. Is sub titulo de reb. creditis,[b] cum apud Accursium de Vlpiani uerbis dubitantem legisset, Bene est, aliàs secundum Pisanam litteram est ex re, id est ex utilitate, aliàs here, id est herile: non uidisse Accursium ait eas Pandectas, se uero Florentiæ uidisse. iam enim Pisis allatæ fuerant, & in eis scriptum esse Bene est. Bartolus uero Pisanã scripturã existimat here. Alciatus noster, quod Haloãder edidit, è re: quod uerũ est, idq. ipsum Bartolus elegãter explicat, ut è re sit, accommodatũ, et pertinens, operæq. pretiũ. Idem Vlpianus » alio loco:[c] E re autẽ est hic subiũgere, utrũ pœnã cõtineat hæc actio. Quod ipsum alij eodẽ modo mutarunt. Idem Vlpianus scribit:[d] E » re itaq. esse Prætor putauit calliditatẽ & proteruitatẽ horũ, qui he » reditates depopulantur, duplatione coërcere. quod etiam mendosum circũfertur. Itaq. aut de eorũ interpretum memoria dubitãdum est: aut credendũ est eorũ libros, ut multis alijs in reb. hac etiã parte mẽdosos circumferri. Sunt autem alij,[e] qui temere scripserunt, Vulpianum, non Vlpianum semper illic scriptum esse: item Verũ, non Seuerũ: Arescusam, nõ Arethusam: Caiũ, non Gaiũ. De Vlpiano reiecta iure est eorũ sentẽtia, de Caio probata. Sed ut illud uerũ est, semper Vlpianũ, ita semper Gaiũ scriptũ esse illic. et licet Cai scriptura mihi antiquissima Romanis fuisse uideatur, tamẽ scio alia extare monumẽta ante aliquot annos, quàm Iustinianus fuit, cõscripta, quib. Gaius scribitur, atq. etiam Gnæus. idq. Diaconus, Diomedes, & Priscianus significãt. De Seuero & Vero nos lib. singulari ad

a Accu. l. etiã. de tute. l. in illa. stipulatiõe. per te. de uer. obl.

b Pau. Cas. l. i. de reb. cred. ubi Accur.

c l. item illa. §. è re. alij bene. de pecunia cõs.

d l. i. §. i. fin. qui test. lib. esse iu. e.

e Bolo. & Nebriss.

Modestinum tradimus, quib. locis utrumq. nomen scribatur. Arethusæ nomen è multis locis Haloander amouit,[a] quib. in illis libris uidimus: Arescusam alijs recte scripsit. Quamquā hæc quid nostra? & si nostra quidem interest illor. libror. scripturā noscere, & omnē scrupulum euellere, ne quis fidem nostris emendationib. propterea quod illorum obseruationē non sequamur, minus adhibeat. illud etiam nolim quemquam fallat, quod Zasius refert[b], se ab Amerbachio, Alciati nostri discipulo accepisse, emendatum à præceptore in libris de uerbor. significatione[c] Pomponij ipsum illum locum, de quo tum Zasius agebat, ex Pisanis libris. neq. enim id doctor meus scribit: sed uulgares libros sic esse emendandos. Cum animaduertisset Verginius App. Claudiū uindicias filiæ suæ à se abiudicasse, & ei qui in seruitute ab eo suppositam petierat, addixisse. et hoc ipsum uetustos libros habere Zasius scribit. Florentina tamen scriptura nullam desiderat emendationem. est enim hæc: Qui cum animaduertisset Appium Claudium contra ius, quod ipse ex uetere iure in duodecim tabulas transtulerat, uindicias filiæ suæ à se abdixisse: & secundū eum qui in seruitutem suppositus ab eo petierat, dixisse. Abdixit enim Claudius à se uindicias Verginiæ, cū propinquis petentib. uindicias secundum libertatem negauit, & secundum eum qui à se fuerat suppositus, ut uirgine potiretur, sentētiam dixit. Ad præceptorem meum uenio, in cuius libris, quos multos multa eruditione atq. elegantia, in maximis docendi & respondendi occupationib. scripsit, Tusci libri, aut Florentini appellantur nonnumquā Bolognini & Haloandri Digesta. Nam initio primi libri Dispunctionum obiter se ait, & quasi per transennā Etruscas Pandectas uidisse. Bolognini tamen libris usum scio, ex quib. multa, & nescio an græca omnia, quæ in Dispunctionib. ac Prætermissis optime restituit, sumpsit. Eius uero nomen celandum existimauit ob eā fortasse causam, quæ Haloandro idem faciendi fuit. Neq. enim ignotum est, quanta religione suos libros coli Bologninus ipse uoluerit. Itaq. qui ad ea mysteria adeunt, ab his qui illis sacris præsunt, aut nullā earum rerum memoriam, aut sine ipsius auctoris nomine prodituram polliceri coguntur. Et hæc ratio est, cur Politiani libros edere se Haloander, quos uiderat nūquam, scripsit. De Alciato nostro mihi idem fit uerisimile. Sed & illud credo, leuem eum ipsi auctorem uisum, ut eius

[a] l. ubi autem. de uer. obli. l. i. de ope. ser. l. 3. in fi. de statu liberis. l. cū illud. quando dies lega.

[b] Zasi. l. 2. §. initium. de ori. iur.

[c] Alci. l. pecuniæ. §. actionis. de uer. sign.

nominis crebra fieret mentio. Huc accessit, quod ut omnes probi uiri solent, facile dicentib. ita Florētiæ scriptū esse credidit. Sed siue bis de causis, siue ob alias, quas in tanto uiro credendū est optimas fuisse, loca quædam Digestor. aliter Florentiæ scripta sunt, quàm ab ipso referantur. Sunt autem hæc. capite primo nautæ caupones. Nec enim debet, inquit Pomponius, per remigē aut mesonautam obligari, sed per se, uel per nauis magistrū. Neq. enim græce mesonauta est, aut eo capite, aut ultimo. in quo Haloandrū secutus est. Nam illud in Tusco libro est: Ecquod si quis quos uolgo ναυτεπιβάτας dicunt? Item capite primo unde legitimi. Iulianus lib. 27. Digestorum. Hæc uerba, Tum quem ei heredem esse oporteret, si intestatus mortuus esset, παρατατικῶς, & cum quodam temporis spatio accipiuntur, non ad mortis testatoris tempus referuntur: sed ad id, quo bonorum possessio peteretur. & ideo legitimum heredem, si capite deminutus esset, ab hac bonorum possessione summoueri palàm est. Quod caput eo libentius rettulimus, ut quintum adderemus illor. libror. auctoritatis argumentum. Sciendum enim est, illic addita esse illa uerba, Non ad mortis testatoris tempus referuntur, ab eodem, aut ab alio non minus antiquo scriptore. itaq. posteri, qui illinc describere, ea uerba ad græcum uerbum pertinere existimantes, præpostere totum caput, ut in omnib. libris uidere licet, scripserunt. Similem errorem sub titulo ad L. Falcidiam contigisse, antea notauimus.[a] Prætoris autem uerba recte Haloander illic scripsit, & sub titulo, ut ex legib.[b] Sed quodam capite de uerbor. significatione, & is & Alciatus noster eum pro tum scripserunt.[c] est autem id ita Florentiæ scriptum: Paulus libro secundo manualium. Ex illa parte edicti. Tum quem ei heredem esse oportet: heredis heredib. bonor. possessio non defertur. De Græco autem uerbo recte Alciatus scripsit, similem locum esse sub titulo quib. ex causis in possessionem eatur.[d] In eadem significatione accipi uidetur, quod Vlpianus scribit.[e] Iulianus, inquit, ait interesse, quando dominus ratam habere deberet solutionem in procuratorem factam, an tunc demum, cum primum certior factus esset. Hoc autem ἐν πλάτει accipiendum, et cum quodam spatio tēporis nec minimo, nec maximo: & quod magis intellectu percipi, quàm elocutione exprimi possit. quæ Græca uerba elegāter ab eodē multis*

Digestor.

Li. nautæ caup. Alcia. lib. 3. c. 1. ut. dispun. & lib. 1. ca. 43. pa- rer.

l. ult. eo.

* alij, & quid

Li. unde legi. Alcia. li. 2. cap. 12. dispun.

a l. serui. l. Falcidia. l. in Falcidia. ad L. Falci. Nos ca. 1. huius libri.

b l. un. ut ex legib.

c l. ex illa. de uerb. sign.

d l. ij. in fi. qui. ex cau. in poss. ea.

e l. quo enim. ratā rem hab.

a Alcia. lib. ij. ca. xi. dispun.

b l. i. et ij. C. de uet. iure en. & proœ. Digest.

c d. l. ij.

d ca. xij.

e ca. 3.

f l. ij. §. nos itaq. C. de uet. iure en.

g d. l. ij. §. quae eni.

Digestor. locis sunt restituta.[a] Sed alia uideamus. Ethruscæ Pandectæ in duo uolumina cōscriptæ sunt, quorum alterum libros nouem & uiginti, alterum unum & uiginti reliquos continet. est ante priorem partem titulorum index, post quem tres illæ latinæ constitutiones,[b] quas Haloander in Digestor. initio scripsit: eas ita arbitror scribendas esse, ut duæ illæ quæ in constitutionum codice extant, ante eam quæ sola scribi solet, ponantur. Ante posteriorem partem Græca constitutio scripta est eiusdem sententiæ, cuius secunda est[c] ex illis tribus, quam tamen Haloāder tertiam scripsit, eam sequitur Græcus index libror. è quib. collectæ sunt Pandectæ. Huius constitutionis mentio ab Alciato nostro fit libro. 3. Dispunctionum:[d] quāuis eius auctoritatem non magnam putet, ut neq. etiam Florentinis libris satis bonoris deferre solet. in quo, pace præceptoris dixerim, eius desideratur humanitas. in eadē scriptū esse ait, lib. 4.[e] bæc uerba: πᾶν τὸ ἔργον τῶν δὲ ὑψίστῳ αὐλεῖ τριβωνιανῷ ἐπιτρέψαμεν τῷ παραγγελιαδέχῳ, καὶ τοῦ ἱεροῦ ἀνακτόρου ταμίᾳ τε καὶ ὑπάτῳ. quib. uerbis existimat eā parte latinæ constitutionis interpretatā esse, qua ita scribitur:[f] Et omne studium Triboniano uiro excelso magistro officiorum, & exquæstore sacri nostri palatij, et exconsule credidimus. Sed sciendū est, primam partem Græcæ constitutionis ita contritam esse, ut non multa uerba legi possint. Ad quam legendam cum & solis splendorem, & maximam alijs modis diligentiam crebrius ego & Io. Metellus meus adbibuissemus, bonam eius partem descripsimus. Attuleramus nobiscum exemplum quoddā eius constitutionis ex nostri doctoris exemplo exscriptū: sed id nos ea parte nihil iuuit. neq. etiā aliud Politiani, ex quo Alciatinum sumptum fuit, excepta illa priori parte, quam existimamus aut Politiani tempore, aut nostro effictam esse. ea enim pars in Politiani libro non est, sed eius exemplum bæc prima uerba babet post Iustiniani cognomina, quæ miniata legi facile possunt, ἅπερ ἄμφω παρακολουθήματα, et cetera. quæ bis Latinis respōdent:[g] Quia bæc omnia titulis emptionum & uenditionum consentanea sunt. In bis tamen exesis & obsoletis litteris, quas diximus, bæc uerba agnita sunt. τριβωνιανῷ τῷ ἐνδοξοτάτῳ μαγίστρῳ, καὶ ἀπὸ κυαιστόρων τοῦ θείου ἡμῶν παλατίου καὶ ἀπὸ ὑπάτων, πρὸς τὴν ὅλην ὑπουργίαν χρησάμενοι. quæ uerba ad Iustiniani ætatem propius accedunt, si ad Nouellas constitutiones, & Theophili institutiones respexeris. Sed & quod eadem epistula scriptum

est,

est:[a] *Quæ omnia confecta sunt per uirum excelsum, necnon prudentissimum magistrũ exquestore & exconsule Tribonianum, qui similiter eloquentiæ, & legitimæ sciẽtiæ artib. decoratus, & in ipsis rerum experimentis emicuit.* In Alciati exemplo, et Politiani & Tuscor. Pãdectis it.a scriptum est, ἅπερ ἅπαντα συντέθειταί τε καὶ ἐκπεπόνηται καλῶς τε, καὶ τῆς παρ' ἡμῶν κελεύσεως ἀξίως διά τε τριβωνιανοῦ τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ σοφωτάτου μαγίστρου, καὶ ἀπὸ κυαιστόρων τῶν ἡμετέρων βασιλείων καὶ ὑπάτων. Verum enim est, quod Haloãder ait excõsule et exquæstore græcos ἀπὸ ὑπάτων καὶ ἀπὸ κυαιστόρων appellare, quos ut Crinitus dicebat, ueteres Quæstorios & consulares appellabant. idq. non à nostris solum usurpatur, sed in septem Epigrammatũ græcor. libris aliquot legi, ἰουλιανοῦ ἀπὸ ὑπάρχων, & κύρου ἀπὸ ὑπάτων. In hãc autem opinionem me multæ constitutiones constituerunt, in quib. scriptum uidi, cubicularij & excubicularijs,[b] archiatri & exarchiatris,[c] proximi sacrorum scriniorũ & exproximis.[d] item exprotectorib. & expræpositis,[e] excomitib. & expræsidib.[f] & expræfectis.[g] omnes deniq. magistratus, aut officia, quæ similem adiectionem habent, eam, ni fallor, recipiunt interpretationem, ut eo munere functos significent. quod alij apud doctorem meum relati scribunt, quamuis is cum ea ætate esset, in qua nos sumus, aliam interpretationem probauerit ab illo deceptus, qui adulterinam constitutionis partem pro Florentina ei uendidit. usq. eò uerum est, quod Epicharmus dicebat, neruos atq. artus esse sapientiæ, non temere credere. Sed uere etiam à Cicerone in quadam epistula scriptum est, ut quisq. est uir optimus, ita difficilime esse alios improbos suspicatur. Ab eadem credulitate manauit, quod libro quarto scripsimus, de quibusdam locis prius ab Haloandro scriptis: item de quinq. pedib. de quib. libro secundo scripsimus. Vt tamẽ uno exemplo ostendere possimus, neq. Ludouicum Bononiensem Florentinos libros, neq. Haloandrum Politiani descripsisse (hoc enim ad hunc locum pertinet, ne quis utriusq. uerbis fallatur: & ipsor. libros, Florentinor. iustum exemplum esse suspicetur) sub titulo de heredib. instituendis ad calcem 17. capitis Vlpiani, Florentiæ scriptum est:[h] *Quod si quis dupondium distribuit, & tertium sine parte instituit, hic non in alium assem, sed in trientem uẽnit, ut Labeo libro quarto Posteriorum scripsit, nec Aristo, uel Aulus, utpote probabile notãt.* hæc uerba ita in ceteris libris antiquiorib. Noricis sunt:

a §. quæ omnia. e. l.
b l. maximar. C. de exc. mun. lib. 10.
c l. medicos. C. de prof. et med. c. lib.
d l. un. C. de ma. sacr. scri. lib. 12.
e l. 2. C. de excus. mu.
f l. uniuersi. C. de legatio. lib. 10.
g l. ult. C. de præt. præ. siue ur. lib. 12.
h l. item quod Sabinus. de her. inst. in fi.

sunt: nisi quod non Aulus, sed Paulus habent. in quo etiam Politianus errauit. Ceterũ cum hæc uerba Politianus legisset, in libri margine hanc sententiam scripsit: Aristo & Paulus scripta Labeonis notauerunt, proq. probabilib. accipit Vlpianus, quæ ab eis notata non sunt. In quo uerũ dicebat, excepto quod de Paulo pro Aulo scripsimus. Ecce autem Bologninus nõ acutissimus ingenio uir, hæc ipsa Politiani uerba Vlpiani esse existimans, ineptam quandam sententiam Pandectar. uerbis commiscendo confecit. ex quib. Haloander, qui ingenio & diligentia, & bonar. litterarum cognitione optimis quibusq. comparari potest, hanc scripturam effecit: ut Labeo libro quarto Posteriorum scripsit. Sed & Aristo & Paulus scripta Labeonis probauerunt, proq. probabilib. accepit Vlpianus, quæ ab eis notata nõ sunt. Adscripsitq. bis uerbis de suo, hæc esse Triboniani et ceteror. uerba. Item de suo dupondium pro asse scripsit: sed nescio, assem'ne Iurisconsultus dupondiũ appellet, an uero duodecim uncias intelligat. Illud quidẽ certe sine dubio est, Haloandrũ, si aut Tuscos libros, aut saltem Politiani uidisset: neq. hæc, neq. alia satis multa, quæ reprehendimus, scripturũ fuisse. Alterum exemplũ huius rei addi posset tertij capitis de legib. quod Budæus recte, Haloander Ludouici peccato mendose scripsit. Sed hac de re libro quarto [a] tractatum est.

l. 3 de legib. ubi Bud.

a ca. 16.

EMENDANDVM APVD POMPONIUM, cum de Celsi consulatu agit, & item: scribendumq. esse, & iterum. IIII.

MVlta nunc emendationum genera discutiamus, & Iustiniani ordinem secuti, menda multa ab Haloandrinis libris, hi enim minus mendosi sunt, auferamus. Apud Pomponium cum de iureconsultorum factionib. & successione tractatur, ita scriptũ in optimis libris est [b]: Cassio Cælius Sabinus successit, qui plurimum tẽporib. Vespasiani potuit: Proculo Pegasus, qui temporib. Vespasiani Præfectus urbi fuit: Cælio Sabino Priscus Iauolenus: Pegaso Celsus: patri Celso Celsus filius, & Priscus Neratius, qui utriq. consules fuerunt, Celsus quidẽ & iterum: Iauoleno Prisco Aburnus Valens, & Tuscianus, item Saluius Iulianus. Haloander uero Celso quidem, & item Iauoleno, scripsit. quasi uero Valens, Tuscianus, & Iulianus in utraq. Cassianor. & Proculianor. schola professi cerint.

b l. 2. in fine. de ori. iur.

cerint. Namq. scire oportet, Ateium Capitonem cum Antistio Labeone ueluti factionem quandam habuisse. ille nimia seruitute consulatum adeptus est, hic nimia libertate eum honorem recusauit. extat utriusq. morum elegans descriptio apud Tacitum, & dissensionis uestigium in Capitonis litteris apud Gellium lib. 13. Sed sectarum occasio ex ea diuersitate manauit, quam Põponius refert. Labeo enim ingenij fiducia multa innouabat, Capito in præceptorum traditionibus perseuerabat. ab his Cassianorum, qui etiam Sabiniani appellãtur, item Proculianorũ controuersiæ ortæ sunt. Labeoni enim Nerua pater successit, huic filius, & Proculus, qui nomen ceteris dedit: Proculo Pegasus, Pegaso Celsus pater, patri filius, & Neratius Priscus. Ateio autẽ Capitoni Masurius Sabinus successit, à quo Sabiniani appellati. huic C. Cassius Longinus, quod ex Pauli quodam loco constat.[a] item Longinus alter. à Cassio idem Cassiani dicti, & Cassiana schola à Plinio lib. 7. Epistular. huic Cælius Sabinus successit, cui Iauolenus Priscus, Prisco Valens, Tuscianus, & Iulianus. extant controuersiarum multa in Digestis & Institutionib. uestigia: ut de eo quod fit ex aliena materia[b], an uẽditio sine nummis fieri posit,[c] de eo qui certo die nundinar. dare promittit,[d] & de eo qui excessit fines mandati:[e] & in hereditatis petitione, de his quæ post litem contestatam perierunt,[f] atq. alijs.[g] Saluium autem Iulianũ Iauoleni discipulum fuisse, traditum est sub titulo de manumissis uindicta.[h] ,, An apud se manumittere (inquit Iulianus) possit is qui consilium præbet, sæpe quæsitum est. ego qui meminissem Iauolenum præceptorem meum & in Africa, & in Syria seruos suos manumisisse, cũ consilium præberet: exemplũ eius secutus, & in Prætura & Consulatu meo quosdam ex seruis meis uindicta liberaui, et quibusdã Prætorib. consulentib. me, idem suasi. Iauoleniq. partes secutũ Iulianum apparet ex eo, quod cum ceteris Cassianis referri soleat.[i] Quod uero Pomponius ait, Celsus quidem & iterum, significat Neratium[*] semel, hunc iterũ Consulẽ fuisse, extatq. Celsi consulatus memoria in quadam Diocletiani cõstitutione:[k] qua dicitur legis Vectibulici potestatem senatusconsulto Iuuentino Celso iterum, et Neratio Marcello cõsulib. ad prouincias porrectam esse. Sic enim dicebant in secundo consulatu iterum, in tertio tertium, & postea quartum, quintum, sextum, septimum consule. Gellius tamen refert, dubitatum esse

a l. qualem. de receptis.

b l. adeò. §. cum quis. de adq. rer. dõ. §. cũ ex aliena. inst. de rer. di.

c l. i. de contr. emp. §. itẽ pretiũ. inst. de em. & ue.

d l. cum qui certus de uer. ob.

e § is qui. inst. de mand. l. 3. & 4. mand.

f l. illud quoq. de here. petitio.

g l. pupillus. de adq. rer. dom. l. 3. C. de postu. her. inst. l. ex facto. Dig. de her. inst.

h l. an manumittere. de manu. uin.

* quem, Fl.

i l. i. §. itẽ adquirimus. §. per seruũ. de adq. uel om. pos. l. 3. in fi. de lib. & pos.

k l. ult. C. de seru. reip. man.

k Pompeio

Pompeio tertium consule, num tertium scribendum esset, an tertio. et ait Ciceronem consultum rem controuersam reliquisse, & iussisse, ut quattuor utriusq. uerbi litteræ tantum scriberentur: eum tamen usum bis, quæ dixi, scio. eleganter uero Haloander Leonis constitutionē[a] *emendauit, quod dicebatur à consulatu & iterū Sigisbuldi: ut à consulatu Aëtij iterum & Sigisbuldi scribatur. quamuis is notis scripserit Aëtij II. Sic etiā Vlpianus ait,*[b] *Inuenimus rescriptum ab imperatore nostro Antonino Augusto, & Diuo patre eius Mammiæ Maximinæ pridie Idus Apriles Plautiano iterum consule. Hæc autem uox iterum, ut alio loco Paulus scribit*[c]*, duas res significat: alteram, qua demonstratur tēpus secundum, quod græci δεύτερον dicūt: alteram, quæ ad insequētia quoq. tempora pertinet, quæ græcè dicitur πάλιν. Sic igitur emēdandus, & intelligendus est Pōponij locus.*

QVAE SIT INTER EVNVCHOS, spadones, & castratos differentia, aduersus Accursianos. V.

CAius libro primo Institutionum scribit:[d] *Illud utriusq. adoptionis commune est, quod & hi qui generare nō possunt, quales sunt spadones, adoptare possunt. Hæc tantum Florentiæ reperimus, & in priore libro Cai Institutionum titulo de adoptionib. addunt alij ex Iustiniani Institutionib.*[e] *Castrati autem non possunt: quæ uerba delenda in Digestis sunt. Spado adrogādo, ut Modestinus ait,*[f] *suū heredem sibi adsciscere potest, nec ei corporale uitium impedimento est. Posse quoq. posthumum heredem instituere, ut adoptare, et uxorē ducere, castratū uero trib. his reb. prohiberi, Vlpianus scribit.*[g] *Operæ igitur pretium est uidere, quæ inter spadonem & castratum differentia sit. & Accursianor. ineptijs neglectis, Theophili definitio probanda est, quam Constantinus, ut alia non pauca, lib. 2. τῷ προχείρῳ refert.*[h] *Eunuchor. inquit, tres species sunt: spadones, castrati, thlibiæ. Spadones sunt, qui ob morbum, aut frigiditatem liberis operam dare nō possunt, impedimēto liberati possunt. Castrati, quib. execta ea corporis pars est. Thlibiæ uero, quib. à matre aut nutrice testiculi attriti sunt. Eunuchi generale esse nomē exectis & non exectis, ex sacra Matthei historia cōstare potest. Christū enim opt. max. his uerbis usum refert:*[i] *Sunt Eunuchi, qui de matris utero ita nati sunt: sunt, qui facti ab hominib. sunt: sunt, qui seipsos castrauerunt propter regnum*

a l. un. C. ut nemo ad suum patro. lib. 11.
b l. 2. in fi. ad S. C. Tertyl.
c l. ueluti. de eden.
d l. 2. de adop.
e §. sed et illud. eo. ubi Theoph.
f l. adrogato. in fine. eo.
g l. sed est quesitū. de lib. & po. l. si seruus in fine. de iur. dot.
h titu. 8.
i Matth. 19. ca. qui sitit. 33. q. 5.

regnum cælorum. Sed & uicesimo primo Apostolor. canone, quem Haloander 20. scribit, constitutum est, ut eunuchus siue ita natus sit, siue uis ei adbibita fuerit, si dignus est, fieri pontifex possit. & si pontificis nomen in græco libro desit, in Gratiani tamen libro[a] & Cælestini Pon. Max. epistula[b] reperitur. Cum itaq. Constantinus scribit,[c] eunuchis licere facere testamentum: recte nostri interpretātur, castratis & non castratis licere. in dubitandi autem causa falli mihi uidentur. Sed eam significare arbitror Paulum lib. 3. sententiar. titulo de testamentis. Spadones, inquit, eo tēpore testamentū facere possunt, quo pleriq. pubescūt, id est anno 18. Cū enim pubertas in marib. ab Iustiniano primum definita sit,[d] numquam puberes esse spadones uidebātur. Nec me mouet, quod ab alijs ante Iustinianum, 14. anno maiores testamentum facere posse dicatur.[e] namq. existimo id in eor. uerbis Tribonianum mutasse, ut alia permulta. Sed & si hoc uerum non sit, tamen illud ipsum dubitationem adferre potuit. Eunuchos uero à cubiculo custodiēdo dictos, ut Alciatus noster ait,[f] constitutione qua dā sub titulo de præpositis sacri cubiculi, mihi probatur.[g] et Constātini constitutione eunuchos facere capitale est.[h] Sed ea cōstitutio abrogatur ab Iustiniano Nouella 142. à quo par pœna ei delicto indicitur, cum bonor. publicatione: qua constitutione arbitror Narseti suo gratificari uoluisse. De quo præclarum hodie monumētum extat

,, in ponte Salario Romæ, cuius uerba infrà scripta sunt. Imperante
,, DN. pijßimo ac triumphali semper, Iustiniano PP. Aug. ann. 39.
,, Narses uir gloriosißimus, Expræposito sacri Palatij, Excōs. atq.
,, Patricius, post uictoriam Gothicam ipsis eorum regibus celeritate
,, mirabili conflictu publico superatis, atque postratis, libertate urbis
,, Romæ, ac totius Italiæ restituta, pontē uiæ Salariæ usque ad aquā
,, à nefandißimo Totila tyranno districtum, purgato fluminis alueo in
,, meliorem statum, quàm quondam fuerat, renouauit. Quod monumentū eo libentius scripsimus, ut imperij Iustiniani tēpora cognoscātur.

Expræposito autem, Excōsule, et Patricius Narses dicitur, quod patritia dignitate esset, præpositi & consulis munere functus, ut antea dictum est. Sed ad propositum reuertor. Spadonum appellatio non ea solum est, quam ex Theophilo scripsimus, sed generalis quoq. est, qua castrati, non castrati, thlibiæ & thlasiæ continentur.[i] Si
,, spadoni mulier nubserit, distinguendum arbitror (inquit Vlpianus)

a cap. eunuchus. ss. disti.
b ca. 3. de corp. uitia.
c l. eunuchis. C. qui test. fa. pos. ubi Deci.
d l. ult. C. quando tu. uel cur. esse de. & instit. quib. mo. tut. fi. in pri.
e l. si frater. C. qui test. fa. pos. l. qua ætate. dig. eo.
f Alcia. l. spadonum. de uerb. sign.
g l. 4. de præp. sac. cub. lib. 12.
h l. i. C. de eun.
i d. l. spadonū. d. l. si serua. in fine.

castratus fuerit, nec ne, ut in castrato dicas dotem non esse: in eo qui castratus non est, quia est matrimonium, & dos & dotis actio est. Itaq. spadonem ab eunucho nihil differre existimemus, si generalem hanc appellationem sequamur. In sacris libris magnum illum uirum Iosephum eunucho Pharaonis uenditum legimus.[a] 70. interpretes eum spadonem appellant. Item ut antea rettulimus, Constantius eunuchos, Paulus spadones testamentũ facere posse scribunt. Speciali autẽ nomine hi qui natura spadones sunt, significantur. quib. enim uis adhibita est, castrati appellantur. Sic de adoptione dicimus, speciali nomine de eo qui alieni iuris est, dici, etsi adrogatio species adoptionis sit.[b] & cognatos eos appellamus, qui per femineam cognationem nobis coniuncti sunt, quamuis adgnati cognati sint.[c] Castratos autem non dubito exectos esse, à castrandi uerbo, quo sæpe iurisconsulti utuntur. Si puerum quis castrauerit, & pretiosiorem fecit, Viuianus scribit cessare Aquiliam.[d] Si mulus castratus est, neq. morbi, neq. uitij quid habere uidetur, ut Vlpianus ait.[e] Cælius quoq. scribit, non omnia animalia castrata ob id ipsum uitiosa esse, nisi propter ipsam castrationẽ facta sunt imbecilliora. et in rescripto Hadriani apud eundẽ Vlpianũ,[f] spadones facere, excidere, & castrare, idẽ significãt. Thlibias autẽ non Theophilus solum, sed & Paulus lib. 2. de officio Proconsulis, usurpat.[g] Hi quoq. inquit, qui thlibias faciunt, in eadem causa sunt, qua hi qui castrant. ut castrati uerbum grandiorib. thlibiæ infantib. exectis conueniat. Pretiosiores autem fieri dicebantur, quòd hi in delicijs haberentur: quamobrem ab Iustiniano multo pluris ceteris seruis æstimantur.[h] & in uectigalib. reb. spadones numerantur.[i] faceteq. Terentius ait, Eunuchũ dixti uelle te, quia solæ utuntur his reginæ. Ille etiam Accursianorum error est, nisi meus est, cum spadonem eum etiam esse arbitrantur, qui cum uno testiculo natus est. Vlpiani uerba sunt hæc:[k] Spadonem morbosum non esse, neque uitiosum, uerius mihi uidetur, sed sanum esse, sicuti illum qui unum testiculum habet, qui etiam generare potest. Sic enim scribendum est, non generare non possit. quib. uerbis non dicitur, eum qui eo habitu esset naturæ, spadonem esse, sed spadonem ita sanum esse, atq. eum qui cum uno testiculo esset. de quo alio loco scriptum est, militare posse.[l] Mea igitur opinio est, cum de eunucho aut spadone mentio fit, castratos, et nõ castratos contineri.

nisi con

[a] Gene. 37. ca. sicut eunuchus. i. q. i.
[b] l. ij. de adop. §. i. insti. eo.
[c] l. sunt autem. de leg. tut. l. inter adgnatos. unde legi.
[d] l. si seruus. §. etsi. ad L. Aqu.
[e] l. ædiles autẽ. §. sed enim. de æd. ed.
[f] l. lege Cornelia. ad L. Iul. de ui. priua.
[g] l. hi quoq. e. t.
[h] l. ult. C. com. de leg. l. i. C. de com. seru. m.
[i] l. ult. de publi.
[k] l. Pomponius. in fi. de æd. ed.
[l] l. qui cũ uno. de re mil.

nisi cōtrà in castrato esse dicatur, aut ex ipsis uerbis appareat, de quo dictum sit. exempli gratia, spadones à tutelis non excusari constitutum est:[a] credendum est de utroq. genere idem responderi. at cum dicitur, spadonē adoptare posse aut adrogare,[b] aut matrimonium contrahere, non castratus intelligendus est. Idem esse existimo, cum dicitur spadonem seruum morbosum non esse. nam excipitur, nisi ita spado est, ut tam necessaria pars corporis ei penitus absit.[c] Castratos enim morbosos esse existimo. alio enim loco scribitur: Sunt quædā quæ in hominib. quidem morbum faciunt, in iumentis non adeò, utputa si mulus castratus est.[d] Durior autem est castratorum condicio propter spem, in qua spado est naturali uitio remoto, ut Theophilus scribit, liberos procreandi. Fremant licet nostri interpretes, & mare cœlo commisceant: me de sententia hac non commouebunt.

[a] l.i.C.de excu. tu.l.spadonem. in pri. eo. Dig.
[b] d.l.2. d.l. adrogato, de adop.
[c] l.sin autem. de ad.ed.
[d] l.ædiles aūt. §.sed enim.e.

CETERA QVAE PRIMA PARTE Noricor. Digestor. maxime mendosa sunt. VI.

NVmquam putassem fieri posse, ut unius litteræ adiectione, maxima fieret sententiæ mutatio: nisi ex ea comparatione, quam cū optimis illis libris feci, animaduertissem. capite altero De officio Procuratoris Cæsaris uel Rationalis, Cōsulitur Imperatori circumferri, cum Cōsulitur imperator scribendum sit. eius enim capitis Florentiæ uerba sunt hæc: Paulus libro quinto sententiarum: Quod si ea bona, ex quib. imperator heres institutus est, soluēdo non sint, re perspecta consulitur imperator. Additur ea ratio, in qua miror ceteros hallucinatos esse. Heredis enim instituti in adeūdis uel repudiādis huiusmodi hereditatib. uoluntas exploranda est. Quid enim apertius dici potest, quàm ut consulatur imperator, qui institutus est? Sub titulo Si quis cautionib. defendēda est nobis Florētina scriptura.[e] Dixerit aliquis, quò ergo hæc exceptio damnato? Sed respondebitur, fideiussorib. eius esse necessariam. aut si fortè in exiliū salua ciuitate abijt, ubi defensori eius exceptio ista proderit. Mirātur aliqui exiliū salua ciuitate fieri posse. ego uero Accursij interpretationē sequor, ut describere relegatum uoluerit, qui salua ciuitate exul erat. Cicero in oratione pro A. Cecinna, non admititur exulib. ciuitas, sed ab eis relinquitur, inquit, atq. deponitur. Nam cum ex nostro iure duarum ciuitatum nemo esse possit, tum amittitur hæc ciuitas: deniq. cum is qui profugit, receptus est in exilium, hoc est in aliam ciuitatem.

l.2.de off. proc.cæs.

[e] l.sed et si quis in pri. si quis cau.

uitatem. Ouidius quoq. cum se relegatū esse diceret, ita se uersib. consolatur:

Ira quidem moderata tua est, uitamq. dedisti:
Nec mihi ius ciuis, nec mihi nomen abest.
Nec mea concessa est alijs fortuna, nec exul
Edicti uerbis nominor ipse tui.
Arua relegatum iussisti uisere Ponti,
Et Scythicum profuga findere puppe fretum.

Alio tamen loco exulem se, quod notius nomen est, appellat:

Vade, libro illi ait, sed incultus, qualem decet exulis esse:
Infelix habitum temporis huius habe.

Paulus quoq. libro 15. ad edictum scribit,[a] publicum & capitale iudicium esse, ex quo pœna mors aut exilium est, hoc est aquæ & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur, inquit, caput de ciuitate: nā cetera non exilia, sed relegationes proprie dicuntur. Hanc rem doctissime, ut omnia, præceptor noster explicat lib. 1. παρέργων.[b] *Quod uero dicitur, Quò ergo hæc exceptio dānato? eleganter dictum est, ut apud Ciceronē: Martis uero signū, quò mihi pacis auctori? & emendādū est hoc pacto aliquot iuriscōsultorū locis. Vlpianus lib. 39. ad edictum.[c] Cum enim possit secundum tabulas habere possessionem, quò bonum est ei contra tabulas dari? Idem lib. 40.[d] Quò enim bonum est eis fauere, ut partem faciant nihil habituris? Scæuola libro singulari quæstionū publice tractatar.[e] Si duo rei sint stipulandi, & alter alterum heredem scripsit: uidēdum, an confundatur obligatio. placet non confundi. quò bonum est hoc dicere? quod si intendat dari sibi oportere, & cetera. Caius lib. 9. ad edictū prouinciale:[f] Quò enim bonum est expectare condicionem, uel diem? cum in ea causa sit prior iste debitor, ut omnimodo ipse debeat suscipere actionem? Hæc omnia ne in Norico quidem lib. recte scripta sunt. Sub titulo De dolo malo, miror 7. capitis[g] initium Haloandrum nulla de causa mutasse. Itaq. scribendum est ut Florentiæ, & in Lugdunensib. antiquiorib. est. Hoc enim sic accipimus, carere dolo emptorem, ut ex empto teneri non possit: aut nullam esse uenditionem, si in hoc ipso, ut uenderet, circumscriptus est. Et quod minor proponitur, non inducit in integrum restitutionem. nam aduersus manumissum nulla in integrum restitutio potest locum habere. Communis ille error cum multis est sub titulo De receptis:[h] Non cogetur arbiter sentētiam dicere, nisi*

a l. 14. de pub. iud.
b cap. 15.
c l. 3. §. si quis ex liberis. de bo. pos. cō. tab.
d l. si post mortem. §. liberi. e.
e l. si duo rei. de solu.
f l. aliquando. in fine. ad S.C. Vel.
g l. & eleganter. in prim. de dolo malo.
h l. non distinguemus. de receptis.

pœna compromiſſa ſit. eſt enim Florentiæ, Si pœna commiſſa ſit. ut capite 34.[a] *Semel commiſſa pœna ſolui compromiſſum, rectius puto dici: Quod ſi compromiſſum ſoluitur, cum arbitro nihil eſt quod agatur. Sub titulo de ſeruitutib. prædior. ruſticor. 31. caput*[b] *ita Haloander edidit: Tria prædia continua trium dominorum obiecta erant. unius prædij dominus ex ſuo fundo in imum fundum ſeruitutem aquæ quæſierat, & per medium fundum domino concedente in ſuum agrum ducebat. Florentiæ uero eſt: Iulianus libro ſecundo ex Minicio. Tria prædia continua trium dominor. adiecta erant. imi prædij dominus ex ſummo fundo imo fundo ſeruitutem aquæ quæſierat. hoc toti ſententiæ aptum eſt, ut Accurſius intellexit. neque enim is qui ſeruitutem quæſierat, ſummi fundi dominus erat, quem poſtea emiſſe dicitur: ſed imi, in quem ſeruitutem adquiſiuit. Sub titulo Communia prædior. caput 10. ita ſcribendum eſt:*[c] *Quidquid uenditor ſeruitutis nomine ſibi recipere uult, nominatim recipi oportet. Nam illa generalis receptio, Quibus eſt ſeruitus, utique eſt: ad extraneos pertinet, ipſi nihil proſpicit uenditori ad iura eius conſeruanda. nulla enim habuit: quia nemo ipſe ſibi ſeruitutem debet. Illa uerba Utique eſt, quæ ſignificant, & ut eſt, minus percepta fecerunt, ut uarijs modis caput hoc ſcriptum ſit. Similis error eſt ca. 1. de minorib. item de aleæ luſu. Utique quæ ea res erit, animaduertam. ſcribendum enim eſt, Utique quæque res erit, animaduertam. Librariorum error eſſe uidetur, ut præſentiam pro pœnitentia Haloander ſcriberet, ca. 11. ad extremũ de interrogationib. in iure faciẽdis,*[d] *in Tuſco libro ita ſcriptum eſt: Celſus ſcribit, licere reſpõſi pœnitere, ſi nulla captio ex eius pœnitẽtia ſit actoris. Sub titulo de reb. creditis,*[e] *male fiduciariam hereditatem in fideicommiſſariam mutauit, & ſi eadem ſignificatio ſit. Sed tamen illud elegantius eſt, & ab Haloandro ſcriptum ſub titulo ad S.C. Trebellianum:*[f] *qua de re eleganter Budæus & Alciatus noſter ſcripſerunt.*[g] *capite quinto commodati,*[h] *ſcribendum eſt: Si me rogaueris, ut ſeruum tibi cum lance cõmodarem; & ſeruus lancem perdiderit, Cartilius ait periculũ ad te reſpicere: nam & lancẽ uideri commodatam. quare culpam in eam quoq. præſtandam. Cartilij nomen numquam editum hoc loco opinor, quoniam Florẽtiæ duo illa uerba (Cartilius ait) ita circũſcripta ſunt, ut ea illic ſolent, quæ*

a l. ſi duo. in ſi. co.

b l. tria prædia. de ſer. præ. ruſt.

c l. quidquid. com. præ.

l. 1. de mino. l. 1. de aleæ luſu.

d l. de ætate. in ſi. de interroga.

e l. certi condictio. uer. ſed & ſi. de reb. cred.

f l. Seius Saturninus. l. ſi poſtu lance. in ſi. ad S.C. Treb.

g Alc. ca. ult. parer. Bud. l. ij. de ori. iur.

h l. ſi ut certo. §. ſi me. cõmo.

repudiantur. repudiata autem esse arbitror, quòd numquam in id iureconsulti nomē incidissent. ego uero id Florentiæ reperi apud Proculum libro 2. Epistularum.[a] Fuit enim Proculus ita interrogatus: Cornelius & Mæuius uter eorum uolet heres esto: uterq. uult: Trebatius neutrum fore heredem, Cartilius utrumq. tu cui adsentiaris? Proculus: Cartilio adsentio. Vulgo tamē Carfilius scribitur. Culpam uero præstare, quod Haloander omisit, eleganter dictum est. ut à Cicerone: Perge uero Crasse, istam enim culpam quam uereris, ego præstabo. Recte autem Alciatus noster lib. 2. παρέργων ait, apud Scæuolam lib. 5. Digestor.[b] scriptum esse: instrumentū à se traditum auctoritatis exhiberet. quamuis in Norico lib. sit auctionis, in alijs actori. Nam qui uēdit, auctoritatis nomine tenetur. unde si alienam rem mihi tradideris, & ego eam pro derelicto habuero, amisi auctoritatem, id est actionē pro euictione, ut Venuleius scribit.[c] & hac etiam de causa fideiussor ob euictionē datus, auctor secundus ab Vlpiano dicitur:[d] quod Nouella quoq. 4. traditur, etsi barbarus interpres eum confirmatorem appellet.[e] Hoc etiam auctoritatis nomen pro Imperatoris aut Præsidis litteris, in multis constitutionib. reperiri scio.[f] quod etiam in Theodosiano codice inueniri, præceptor noster auctor est. Sub titulo Pro socio, non recte scribitur:[g] dissolui societatem maxima capitis deminutione. Sed in Etrusco libro est: Dissociamur renuntiatione, morte, capitis minutione, & egestate. quod uersum græcè apud Constātinum reperitur lib. 3. titulo 10. & Caius posteriore libro Institutionum scribit:[h] Dissoluitur ergo societas aut morte unius socij, aut contraria uoluntate, aut capitis deminutione: id est sinuus ex socijs, sicut frequenter suprà, inquit, diximus. Quamquam quid opus est alienis testimonijs? hæc sunt Vlpiani uerba lib. 31. ad edictum:[i] Siue homines, siue res, siue uoluntas, siue actio interierit, distrahi uidetur societas. Intereūt autem homines quidem maxima aut media capitis deminutione, aut morte. Apud eundē Vlpianum libro 38. ad Sabinum.[k] ita Florentiæ scriptū est: Si auersione uinum uenit, custodia tantū præstanda est. Tamen Haloander, non Tantum scripsit. Sed diu multumq. dubitaui, quid auersione uendere aut locare significaret. in eam tandem ueneram opinionem, ut crederem, cum nō explicaretur res, quæ gerebatur, satis, auersione dici id fieri. Sed communicata cum Lælio nostro opinione mea, cum numerus,

a l. Cornelius. de here. insti.

b l. ult. de pig. act. Alci. lib. 11. ca. 9. parer.

c l. ulti. de euic.

d l. illud. eo.

e auth. de fidei. §. sed neq.

f l. ult. C. de fabri. lib. xi. l. ult. de uende. reb. ciu. l. diligēter. de aquædu. l. si quis auctoritate. de omni agr. de. lib. xij.

g l. societatem. pro socio.

h titulo de obligatio.

i l. uerum est. in fine. pro socio.

k l. si quis uina. §. si auersione. ac per. & com. rei uen.

rus, mensura, aut pondus dictum non est, aut quid aliud, quod his simile sit, auersione locatam aut uenditam rem dici existimo. Labeo libro 1. Pithanon à Paulo epitomator.[a] Si conduxisti nauem amphorarum duomilium, & ibi amphoras portasti, pro duob. milibus amphorarum pretium debes. Hæc uerba Labeonis Paulus ita notat: Immo si auersione (inquit) nauis conducta est, pro duob. milib. debetur merces: si pro numero impositar. amphorar. merces constituta est, contrà se habet. Auersionem numero opponit, ex quo constat nauem totam, quæ duum milium amphorar. esse dicebatur, conductam, pretio non in singulas amphoras constituto. Sic Florentinum quoq. interpretor, ca. 36. locati:[b] Opus, quod auersione locatum est, donec adprobetur, conductoris periculũ est. Quod uero ita conductum sit, ut in pedes, mensurasúe præstetur: eatenus cõductoris periculo est, quatenus admensum non sit. si opus faciendum locatur, siquidem in pedes singulos, aut certos, pretium constitutum est: antequam admetiatur, quod factum est, opificis periculum est. si uero totum uno pretio constet, donec adprobetur. Vlpianus libro 28. ad edictum:[c] Exercitorem autem eum dicimus, ad quem obuentiones & reditus omnes perueniunt: siue is dominus nauis sit, siue à domino nauem per auersionem conduxit, uel ad tempus, uel in perpetuum. Per auersionem intelligo, siue ut ex Labeone & Paulo dictum est, ut totam conduxerit, non ut in singulas amphoras, aut res importatas mercedem det: siue ita, ut domino non singulor. dier. aut mensium lucrum soluat, sed certa mercede constituta, ad conductorem fructus pertineant, ad nauis dominum merces. Sic Haloander Nouella 64.[d] cum Iustinianus de hortulani fraude quereretur, qui hortor. domino, cum alicui de suis hortos locat, non diligenter olera æstimat: at cum redduntur, hortulano diligentissime minutissima quæq. persequitur. Haloander inquam, addit de suo, celebrare eum ueluti per auersionem priori casu æstimationem. Auersione fieri uenditionem existimat Lælius noster, cuius sententiam probamus, ca. 35. de contrahenda emptione:[e] In his quæ pondere, numero, mensuráue (inquit Caius) constant, ueluti frumento, uino, oleo, argento, modo ea seruantur, quæ in ceteris, ut simulatq. de pretio conuenerit, uideatur perfecta uenditio: modo ut etiã si de pretio cõuenerit, nõ tamẽ aliter uideatur perfecta uenditio,

quàm

a l.ult. in fi. de lege Rhodia.

b l. opus. loca.

c l.i. §. exercito rẽ. de exer. act.

d Noue. de hortula.

e l. quod sepe. §. in his. de cõt. empt.

quàm si admensa, adpensa, adnumerata'ue sint. Nam si omne uinum, uel oleum, uel frumentum, uel argentum quantumcumque esset, uno pretio uenierit, idem iuris est, quod in ceteris reb. Hanc esse auersione uenditionem factam existimamus. opponitur enim, quòd si uinum ita uenierit, ut in singulas amphoras: item oleum, ut in singulas metretas: item frumentum, ut in singulos modios: item argentum, ut in singulas libras certum pretium diceretur. De quib. ait tunc perfici emptionem, cum adnumerata, admensa, adpensa'ue sint. Sed & si non in singula dicatur, sed in certum mensurar. numerum, idem dicendum est.[a] Imperator quoq. Alexander constituit:[b] cum conuenit, ut singulæ amphoræ uini certo pretio ueneant, ante quàm tradãtur, imperfecta etiam tum uenditione, periculum uini mutati, emptoris, qui moram mensuræ faciendæ non interposuit, non fuit. Cum autẽ uniuersum, quod in horreis erat positum, uenisse sine mensura, et claues emptorib. traditas allegas, post perfectam uenditionem, quod uino mutato damnum accidit, ad emptorem pertinet. Hoc ipsum de auersione dicitur:[c] Res in auersione empta, si non dolo uenditoris factum sit, ad periculum emptoris pertinebit, etiam si res adsignata non sit. Nam quod de clauib. in Alexandri constitutione additur, quoniam ita euenerat, dictum est. idq. Accursio placet. & Vlpianus similem interpretationem senatusconsulti facit sub titulo de hereditatis petitione.[d] Et hac de causa Lælius noster existimat auersionem dictam esse, quòd periculum auertat emptor aut conductor à uenditore aut domino, idq. in se recipiat, etiam si uerbis expressum non sit. in quo Accursius decipitur. Huic nominis rationi, quod nihil melius inuenerim, assentior. sed siue hac de causa, siue alia iurisconsulti hoc dicendi genere utantur, neq. enim alios usos arbitror: quid eo significetur, diximus. Et ut ad Vlpianũ reuertamur,[e] ita existimamus, Sabini hæc uerba esse: Si auersione uinum uenit, custodia tantum præstanda est. quæ sententia explicata mihi esse uidetur, cum ab eodem Vlpiano dicitur:[f] Et ante mensuram periculo liberatur, si non ad mensuram uendidit, sed forte amphoras, uel etiam singula dolia. Amphora autem hoc loco uas significat, ut dolium, non mensuram, ut in alijs.[g] Vlpiani autem uerba esse arbitror illa: Ex hoc apparet, si non ita uinum uenit, ut degustaretur, neq. acorem, neq. mucorem uenditorem præstare debere, sed omne periculum ad emptorem pertine-

a e. l. §. sed et si.

b l. ij. C. de peric. & com. rei uen.

c l. qui officij. de cont. emp.

d l. item ueniunt. §. aut senatus. de her. pet.

e d. l. si quis uina. §. si auersione. de per. & co.

f l. i. §. sed & custodiam. eo.

g Vide libr. ij. ca. ult.

tinere. Ut enim libro primo scripsimus, Ulpiani ad Sabinum libri, è quib. hæc sumpta sunt, interpretationes Sabinianor. libror. esse uidentur. sic etiam caput primum de periculo quod ex eodem libro est, interpretamur, ut prima uerba Sabini sint: Si uinum uenditum acuerit, uel quid aliud uitij sustinuerit, emptoris erit dãnum. Ulpiani uero hæc: Sed si uenditor se periculo subiecit, & cetera. quib. excipit, ut opinor, è Sabini sententia eos casus. Sed & hoc loco, quo de agimus, Sabini esse existimo, quæ sequuntur:[a] Uino autem per auersionem uendito, finis custodiæ est auehendi tempus. Ulpiani cetera. Itaq. arbitror ea uerba, Ex hoc apparet, addidisse, ut ostenderet iniquitatem Sabini sententiæ, si tam latè paterent eius uerba. Ipsum uero censuisse opinor, etiam si auersione uinum uenierit, antequam degustetur, uenditoris periculum esse. Hæc tamen opinio non satis certa est: sed hoc mihi probabile, in tantis Accursianor. tenebris esse uidebatur. Africani quoq. uerba nescio an hanc interpretationem accipiant ca. 35. locati.[b] ut auersione locatam insulam intelligamus, cum non in singulos habitationis dies: an ut non in singula cænacula domus locata sit. Illud certum est, oneris auersi actionem [c] nihil cum his reb. commune habere. est enim surripere, auertere rem, aut ea abuti. Ulpianus lib. 29. ad edictum:[d] Sed & si mercem perire passus est, aut eam auertit, aut uilioris data opera distraxit, uel si ab emptorib. pretium non exegerit: dicendum erit, teneri eum tributoria, si dolus interuenit. quæ uerba non recte Haloander scripsit. Ita etiam intelligenda est 5. constitutio sub titulo de nauicularijs,[e] quam Accursius ad auersionẽ quoq. pertinere posse putat: quod ipse probare non possum. Ceterum quod in Norico libro scribendum esse diximus Tantum, non tamen: contrà in multis libris fiat, oportet, sub titulo si quis ius dicenti non obtemperauerit.[f] Florentiæ enim est, ut in Norico libro: Omnib. magistratib. non tamen duumuiris, secundum ius potestatis suæ, concessum est iurisdictionem suam defendere pœnali iudicio. Scribunt alij, uel Accursio teste, non tantum duumuiris. Sed cum hi municipales magistratus sint,[g] neq. iudicationem habeãt, multã indicere nõ possunt.[h] Sed hæc alij accuratius. Facile aũt in his erratur ob librarior. notas, quas iure Iustinianus trib. cõstitutionib. persequitur. Hæc in trib. Digestor. partib. emendanda esse potissimum censemus.

l.i. in pri. eo.

a d.l. si quis ui- na. in fine.

b l. & hec. locati.

c l. in naue. eo.

d l. illud. § sed etsi. de trib. act.

e l. qui fisc. des. C. de nauic. lib. 11.

f l. un. si quis ius di. non ob.

g l. dies. §. si for te. de da. inf.

h l. 2. in fine. de iud. l. aliud. in fi. de uer. sig.

Quæ

QVAE SECVNDA PARTE DIGEstor. Noricor. qua quarta & quinta Iustiniani Pandectar. pars continetur, emendanda sunt. VII.

ERronem ita definit Labeo, pusillum fugitiuum esse, & ex diuerso fugitiuum magnum erronem esse: sed proprie erronem sic (inquit Vlpianus)[a] definimus, qui non quidem fugit, sed frequenter sine causa uagatur, & temporib. in res nugatorias consumptis serius domum redit. fugitiuo & erroni similes sunt emansores, & desertores milites. Est enim emansor, qui diu uagatus ad castra regreditur: desertor est, qui per prolixum tempus uagatus reducitur.[b] ideoq. Menander ait,[c] leuius delictũ emãsionis habetur, ut erronis in seruis: desertionis grauius, ut in fugitiuis. Est tamen in erronis nomine aliquot locis erratum in Norico quoq. libro. quamquã ne superiora quidem recte scripta sunt. Vlpianus scribit.[d] Hoc autem, quod deterior factus est seruus, non solum ad corpus, sed etiam ad animi uitia referẽdum est. utputa, si imitatione conseruorum apud emptorẽ talis factus est, aleator fortè, uel uinarius, uel erro euasit. erroneũ alij scribunt. Idem Vlpianus alio loco ait.[e] Is quoq. deteriorem facit, qui seruo persuadet, ut iniuriam faceret, uel furtum, uel fugeret, uel alienũ seruum ut sollicitaret, uel ut peculium intricaret, aut amator existeret, uel erro, uel malis artib. esset deditus, uel in spectaculis nimius, uel seditiosus. In alijs libris scriptum est, uel errori. In Basiliensi autem solo erratũ est ca. 4. de aedilicio edicto.[f] sic enim scribitur: & ideo nominatim de erroreet fugitiuo excipitur. scribendũ est, de errone. Idẽ error est in Tusco lib. ca. 32. de euictionib..[g] Cũ quis stipulatur fugitiuum non esse, errorem nõ esse, & c. quae ex edicto aedilium curulium promittuntur. & erronem scribendum esse, nemo non uidet. In una etiam littera erratum est in alio nomine sub eodem titulo.[h] Si ideo, inquit Vlpianus, contra emptorem iudicatum est, quod defuit: non cõmittitur stipulatio. magis enim propter absentiam uictus uidetur, quàm quod malã causam habuit. Vulgo uero, euictus uidetur, scribitur. Sub titulo de pactis dotalib. ca. 26.[i] scribatur: Conuenit, ut mulier uiri sumptib. quoquo iret, ueheretur. atq. ideo mulier pactum ad litteras uiri secuta, prouinciam, in qua centyrio merebat, petit. Centyrio pro Centurione hic Florentiae est, & sub titulo de uulgari,[k] ut apud ueteres Sylla & Sulla. Illa uero uerba, Quoquò iret ueheretur,

[a] l. quid sit fugitiuus. §. errone. de aed. ed.
[b] l. desertorem. §. emansor. de re mili.
[c] l. qui cũ uno. §. edicta. eo.
[d] l. aediles etiã. §. Pedius. de aed. ed.
[e] l. i. in fine. de seruo corr.
[f] l. ob quae uitia. de aed. ed.
[g] l. quia dicitur. de euic.
[h] l. si ideo. eo.
[i] l. inter socerũ. §. conuenit. de pac. dot.
[k] l. centurio. de uulg.

tur, multis modis ſcripta ſunt. neq. enim intelligebant conueniſſe, ut quoquò iret, ſumptibus uiri ueheretur. hoc eſt, ſiue in prouinciam, ſiue Romam, ſiue aliò iret, itineris ſumptus maritus impenderet. Merebat quoq. ſcribendum eſt, non morabatur. nã milites ſtipendia merere dicuntur, dum militant.[a] *Idem uerbum mẽdoſe ſcriptũ eſt capite tertio de donationib. inter uirum.*[b] *Sic enim Florentiæ eſt: Si ſenatoris filia libertino contra ſenatuſconſultum nupſerit, uel prouincialis mulier ei qui ibi meret, contra mandata, ualebit donatio, quia nuptiæ non ſunt. Mandatis autem milites prohibebantur in ea prouincia, in qua ſtipẽdia mererent, uxorẽ ducere.*[c] *Ad Centurionẽ reuertamur, quem Accurſius maritum eſſe non putat: ſed non minus fallitur, quàm cum uerbũ Petit non ad prouinciam, ſed ad principem refert, cuius hic mentio nulla. Meret itaq. utroq. loco ſcribendum eſt, non moretur, aut maneret, ut alij ſcribunt. Non minus eleganter emendandum eſt caput 2. Soluto matrimonio, in quo in Noricis, ut opinor, ſolis libris ſcribitur:*[d] *Ceterum ſi pater ſolus iuſſit, dotis actio filiæ non erit adẽpta, quãdocumq. ſui iuris filia fuerit facta. Sed Florẽtiæ quandoque eſt, non quandocumq. ut etiam ca. 6.*[e] *Hi reſtituendi ſunt quandoq. diuortio facto. recte autem utroq. loco Accurſius quandocumq. interpretatur. Itẽ cap. 6. de tributoria.*[f] *Non enim hæc actio (inquit Paulus) ſicut de peculio, occupantis meliorẽ cauſam facit: ſed æqualem condicionem quandoque agentium. in quo etiam Haloãder ſolus Quandocumq. ſcripſit. In omnib. libris mendoſum eſt primum caput ſub titulo De adſignãdis libertis. Florẽtiæ recte hoc pacto: Vlpianus libro quartodecimo ad Sabinũ. Senatuſconſulto, quod factũ eſt Claudianis temporib. Velleo Ruſo, & Hoſterio Scapula conſulib. de adſignandis libertis in hæc uerba cauetur. Si quis duos pluresue liberos iuſtis nuptijs quæſitos in poteſtate haberet, de liberto libertaue ſua ſignificaſſet, cuius ex liberis ſuis eum libertũ, eamue libertam eſſe uellet: is, eaue, quandoque is qui eum eamue manumiſit inter uiuos, uel teſtamento, in ciuitate eſſe deſiſſet, ſolus ei patronus, ſolaue patrona eſſet. Vulgo in conſulum nomine non hic ſolum, ſed & lib. 3. Inſtitutionum*[g] *erratũ eſt. Et pro quandoq. alij quando, alij cum ſcribũt. In eodem lib. Inſtitutionum ſub titulo Quib. modis re contrahitur obligatio*[h]*, ita ſcribendũ eſt, ut in duob. libris in Albornotiana noſtra bibliotheca habetur: Quas res aut numerando, aut*

[a] l. miles. in pri. l. item miles. de re iud.
[b] l 3. §. i. de donat. inter uir. et uxo.
[c] l. præfectus. l. eos. de ritu nu.
[d] l. 2. §. i. ſolut. mat.
[e] l. ſi ante. eo.
[f] l. non enim. de trib. act.
l. i. in pri. de adſ. lib.
[g] inſt. eo. in fi.
[h] inſt. qui. mod. re cont. ob. in pri.

metiendo, aut adpendendo in hoc damus, ut accipientium fiant, & quandoque nobis non eædem res, sed aliæ eiusdem naturæ & qualitatis reddantur. Inde etiam mutuum appellatum est: hoc est, quandocumq. reddenda est, ita reddatur. Sic apud Caium scribitur:[a] Quia in hoc dantur, ut eas maritus ad arbitrium suum distrahat, & quandoq. soluto matrimonio eiusdem generis & qualitatis restituat, uel ipse, uel heres eius. & alio loco:[b] Si uini, olei, frumenti, ususfructus legatus erit, proprietas ad legatarium trāsferri debet: & ab eo cautio desideranda est, ut quandoque is mortuus, aut capite deminutus sit, eiusdem qualitatis res restituatur. quo etiam loco quidā quandocumq. Haloāder, quandoq. cum is, scripsit. Sed ille Institutionum locus huius nominis ignoratione multor. manus passus est. cum enim multi quandoq. aliquando interpretarentur, maluerunt quoniam scribere: & redduntur, non reddantur. ijdem non recte separarunt eam sententiam.[c] Alij recte quidem scribunt, quandoq. sed non recte aliquo tempore illic atq. superiorib. locis interpretantur.[d] Nostra scriptura & interpretatio confirmari potest Caij uerbis lib. 2. Aureor.[e] Quas res, inquit, in hoc damus, ut fiant accipientis, postea alias recepturi eiusdem generis et qualitatis. & libro posteriore Institutionū, titulo de Obligationib. Quæ omnia numerando, aut pensando, aut metiendo, ad hoc damus, ut eor. fiant qui ea accipiunt, & ad nos statuto tēpore non ipsæ res, sed aliæ eius naturæ, quales datæ sunt, atq. ipsius ponderis numeratæ, uel mensuratæ reddantur. Propter quod mutuum appellatum est, quasi à me tibi ita datum sit, ut ex meo tuum fieret. Est autem ille Institutionum locus ex his duob. Caij acceptus, ut alia permulta.[f] Adde Pauli uerba lib. 28. ad edictum:[g] Mutuum damus, recepturi nō eandem speciem, quam dedimus, alioquin commodatum erit, aut depositum, sed idem genus. Vt uero quandoq. pro quandocumq. accipiatur, à grammaticis ueterib. obseruatum est,[h] & nuper à Victoriō erudito uiro traditū, quibusdam placere Horatianum carmen ita interpretari,

Indignor quandoque bonus dormitat Homerus.

Sed & Haloander multa Digestor. loca recte scripsit.[i] Vbique etiam pro ubicunq. à Iauoleno usurpatur.[k] In lege (inquit) fundi uendundi lapidicinæ in eo fundo ubique essent, exceptæ erāt, et cetera. et si hoc quoq. loco mendū in omnib. libris sit. Sub eodē titulo soluto matrimonio

a l. res in dotē. de iure dot.

b l. si uini de usuf. ear. rer.

c Halo. in insti. Alci. l. ij. si cert. peta.

d Deci. d. l. 2.

e l. i. in pri. de obli. & actio.

f §. quas ex omnib. in proœ. instit.

g d. l. 2. de reb. cre.

h Prisc. li. 17.

i l. neq. leges. l. ideo. de legi. l. si adrogator. de ado. l. 1. l. 3. qd quisq. iur. l. nō idcirco. de iud. l. 2. de her. uel ac. uen. l. si & per emptorem. de actio. empti. si socer. sol. mat. l. si mulier. de iure do. l. i. de aqua cott. l. tutor. §. si deponi. de admi. tut.

k l. in lege. de con. emp.

trimonio, 7. capite[a] scribẽdum est: Puto autem, si arbores cæduæ fuerunt, uel gremiales, dici oportet in fructu cedere. Nam Vlpianus quoq. ita scripsit,[b] nec sarmenta ligni appellatione contineri: sed si uoluntas non refragatur, & uirgulæ, & gremia, & sarmenta, & superamenta materiarum, & uitium stirpes atq. radices continebuntur. Vterq. locus mendosus in omnib. libris habetur, in Norico tamen minus male, cremia & cremiales, quàm in ceteris germina, & germinales: quamuis Accursius ueram quoq. scripturam referat. Quid uero hoc uerbum significet, ex his Columellæ uerbis, quæ lib. 12. de Re rustica scripsit, cognoscemus: Mustum, inquit, in uasa defrutaria deferemus, leuiq. primum igne ex tenuib. admodum lignis, quæ gremia rustici appellant, fornacem incendemus, ut ex commodo mustum ferueat. Ita intelligendum est illud Dauidis carmen,[c] Et ossa mea sicut gremium aruerunt. Cuius nominis rationem in quadam Politiani ad Bologninum epistula legi, à Græcis iurisconsultis tradi: ut quòd gremio rustici ad comburendum ea ferant, gremia, gremialesq. arbores dicantur. At illi, qui cremia scribunt, à cremando deducere uidentur, quod mihi magis probatur. & si Florentinam scripturam sequendam putem, à Græcis id φρύγιον dicitur. Sed reliqua uideamus. Sub eodem titulo, cum de sæuitia uiri in dotales seruos Vlpianus tractat, ita scribit.[d] & si quidem tantum in seruos uxoris sæuus fuit, constat eum teneri hoc nomine: si uero & in suos est natura talis, adhuc dicendum est immoderatam eius sæuitiam hoc iudicio coërcendam. Alij naturalis, pro natura talis, nescio qua ratione scripserunt: Haloander, licet natura. uerba Vlpiani apertissima sunt. Sub titulo de administratione et periculo tutorum apud Tryphoninum,[e] non dempta actio, neq. exactio, sed deprecatio scribi debet. Sic enim Florentiæ est: Non est propterea ceteris pœnæ deprecatio, quod ab uno iam exacta est. Idẽ alio loco ait:[f] Vtique nulla deprecatio adulterij pœnæ est, si se minor annis adulterum fateatur. Et alijs locis alij iureconsulti hoc uerbo, quod rhetorum est, utũtur.[g] Cicero deprecationẽ ita definit: Deprecatio est, in qua non defensio facti, sed ignoscendi postulatio continetur. Illud deinde miror, cur Haloander hæc uerba mutauerit apud Vlpianum lib. 1. ad Sabinum:[h] Ne furiosus quidem testis adhiberi potest, cum compos mentis non sit. Sed si habet intermissionem, eo tempore adhiberi potest testamentum quoq. quod

a l. fructus eos. §. si fundũ. sol. mat.

b l. ligni. §. lignis. de lega. 3.

c Psal. 101.

d l. si constãte. §. si maritus. sol. mat.

e l. tres tutores. in pri. de admi. tut.

f l. auxilium. §. sed ut. de mino.

g l. quid sit fugitiuus. §. idem Viuian. de æd. ed. l. ij. de his qui sui.

h l. qui testamẽto. §. quæ autẽ. qui test. fa. po.

ante furorem consummauit, ualebit, & bonorum possessio ex eo testamento competit. testimonium enim pro testamento, in Norico legitur: in alijs recte est. Apud Africanum quoq.[a] *non recte scripsit, Titius & Maeuius substitutus sit, quod etiam Accursio displicet: sed scribendū est, Titio Maeuius substitutus sit. Capite quoq. 7. de testamento militis*[b] *de suo scripsit, Vel cum praegnantē scierit. pro quibus Florentiae est, uel non fuit praegnas. sic enim semper ferè scribitur, non praegnans. Caput 23. uel ut Florentiae est, 22. de auro argento & ceteris legatis,*[c] *ita illic scribitur: Vlpianus libro uicensimo secundo ad Sabinum. Vestimentum id est, quod detextum est, & si defectū non sit, id est, si sit consummatū. quod in tela est nondum pertextū, uel detextū, contextū appellatur. Quisquis igitur uestē legauerit, neque stamen, neq. subtegmen legato continebitur. Haec ita, exceptis interpunctionib. Florentiae. Videtur Vlpianus his uerbis nullam differentiam inter detextum & pertextum constituere. Nam ut idem alio loco ait, praepositio De auget in deposito.*[d] *erit itaq. utrumq. consummatum, quod ad textrinam attinet, etsi nondum defectum: quod nescio ad textorem, an ad sarcinatorem pertineat. contextum uero, quod nondum pertextum est, sed potius stamen & subtegmen, quae telae initia sunt. Veste itaq. aut uestimēto, nihil enim interest,*[e] *legatis, nondum consummata non continetur: pertexta, etiam si defecta non sit, aut à textore è filis quib. tenetur, aut ab alio postea in uestis usum concisa & consuta, uestis appellatione continetur. Ego uero aliquando existimaui, uestimentum ab Iustiniano appellari, quod nondum detextum est, lib. 2. Institutionum.*[f] *cum de eo tractat, qui alienam purpuram uestimento suo intexuit, & praetextam sibi faciendam curauit. nunc uero eam opinionem neq. satis probare, neq. improbare possum. Venio nunc ad Modestini sub titulo de liberatione legata,*[g] *responsum. & illa uerba, Causa perlata Modestinus respondit, maximum mēdum habere in omnib. libris deprehendimus. Refertur enim illic testamenti pars, qua haec uerba scripta fuerant: Et absoluo ei, et libero ex pignoribus eius domum et possessionē Caperlatam. Id enim nomen possessionis erat, uel Accursio teste. sed ex Caperlata Camperlatā fecerunt librarij: unde notis usi, Causa perlata. Doctissimum. quoq. quendam uirum esse audio, qui Cum prolatis scribat, Plautino uersu in Captiuis motus:*

a l. si posthumus. §. quod uulgo. de lib. et posthu.
b l. qui iure. de test. milit.
c l uestimentū. de auro arg. le.
d l. i. de pos.
e l. uestis. l. inter uestem. de auro arg. leg.
f §. si tamen. de rer. diu. in inst.
g l. Aurelio. in pri. de lib. leg.

Vbi

Vbi res prolatæ sunt, cum rus homines eunt.

Sed hæc ut ingeniosa emendatio est, sic etiam à Modestino aliena. Apud Pomponium lib. II. Epistular.[a] expressum pro expenso Haloander non recte edidit. est enim Florentiæ: Vt neq. subtraxerit quid ex his quæ acceperit, neq. expensum rationib. præscripserat, quod nō dederat. Præscripserit tamē scribendū arbitror. Apud Marcianum,[b] nominib. non hominib. scribatur in omnib. libris oportet. Vt idoneis (inquit) nominib. collocetur pecunia, ad curā suam reuocaturum præsidem prouinciæ. Capite uero 37. ad S. C. Trebellianū,[c] ex unius litteræ in Florentino libro errore duorum uerbor. mendum ad omnes libros peruenit. Sic igitur Florentiæ est: Nec se quidem auctore pupillum restituere potuisse hereditatem, Diuus Seuerus in personam Arri Honorati pupilli decreuit, qui Aprio Antonino patruo & tutori suo restituerat. Sciendum est, Florentiæ omnia uerba esse coniuncta, paribusq. litteris omnia conscripta, exceptis singulorum capitum initijs. Vnde mirandum non est, si una littera addita, Quia prior, pro Qui Aprio, scripserunt: ex quo Haloāder, qui Prior fecit. Nos qui Arrio scribendū esse cēsemus, nomē pupilli secuti, et erroris librarij usum, nō multū ab huius capitis sentētia discesserimus: neq. à nostro emēdādi instituto, si sub titulo de auctoritate tutorū mendū indicauerimus, quod facilē cognitu sentētiā occultat, lib. primo Institutionum.[d] Negat Iustinianus pupillū hereditatem adire, bonor. possessionem petere, fideicommissum hereditatis suscipere posse, quamuis lucrosa sit, nec ullum damnū habeat, sine tutoris auctoritate. Vulgo uero, ne ullum damnū habeat, scribunt, aduersus Imperatoris sententiā. Hoc ita emendare audeo, auctoritate Theophili ductus, et duor. libror. Albornotianæ nostræ bibliothecæ. Arri aūt Honorati, nō Arrij suprà scripsimus, Tuscos lib. imitati, ut ueterē usum traderemus, qui alterum Institutionū locum declarare poterit. Itē caput 9. De liberis & posthumis,[e] in quo ita scribitur: Rūpit enim his casib. nepos testamentū, quod moriente auo filii ius pependerit, non abscissū, ut superiore casu fuerit. licet Alciatus noster lib. I. Prætermissor. atq. alij omnes multo aliter scribant. Nam ut poëtæ testes esse possunt, non semper ueteres Arrij, Tullij, Seruij scribebant, sed Serui, Tulli, Arri crebrò.

Nec spes libertatis erat, nec cura peculi. Item

[a] l. qui sub condicione. de con. & de.
[b] l. diui. ad L. Falc.
[c] l. restituta. in fi. ad S. C. Treb.
[d] § i. inst. de auc. tuto.
[e] l. si quis posthumus. de lib. et post.

Pauperis et tuguri congestũ cespite culmẽ. Itaq. quod sub titulo de libertinis in Institutionib. dicitur,[a] Omnes libertos nullo nec ætatis manumissi, nec domini manumissoris, nec in manumissionis modo discrimine habito, ciuitate Romana decorauimus: domini discrimẽ pro dominij intelligendum est, non ætatis domini. Nam, ut Theophilus tradit, necesse erat ex iure Quiritium dominum esse serui, qui manumissione uellet eum in ciuitatem Romanam uenire: neq. satis erat eum in bonis esse. Namq. ait alterum naturæ ius esse, alterum ciuitatis: cum uero qui utroq. iure dominus esset, pleno iure dominum esse. Ex quib. uerbis cõstitutio singularis intelligitur sub titulo De nudo iure Quiritium tollendo:[b] & illa ueterum uindicandi formula, Hũc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio: item quæ de pleno iure dominis, multis Digestor. locis dicuntur. unum, exempli causa, addã, quod Theophili sentẽtiã confirmet. Caius libro primo de manumissionib. scribit,[c] "Generaliter pignori datus seruus, sine dubio pleno iure debitoris est, & iustam libertatem ab eo consequi potest. & postea: Sub condicione seruus legatus, pendente cõdicione pleno iure heredis est, sed nullam libertatem ab eo consequi potest, ne legatario iniuria fieret. Iustã libertatem interpretor ciuitatis Romanæ: nullam autem, neq. Latinam, neq. Romanã, neq. dediticiam. Si quis uero diceret unam litteram in Institutionum libro deesse, & dominij malit, quàm domini scribere, me facile non repugnante faceret. Sed quoniam Institutionum ac Theophili mentio facta est, & secundam Noricor. libror. partem peregimus: in duob. Theophili locis nostri laboris requiem nonnullam quæramus.

a §. ult. inst. de libertinis. ubi Theop.

b l. un. C. de nudo iure Qui. toll. l. un. C. de usuc. transf.

c l. generaliter. qui & à quib.

THEOPHILI IN SERVOR. NOMINIB. & IN PRÆNOMINIS INTERPRETATIONE ERRATUM, & EA DE RE MULTA. VIII.

THeophilus antiquus satis iureconsultus, Iustiniani Institutiones græce uertit, addiditq. quasdã doctas sanè antiquitatis interpretationes, quo libro nullus extat ad eos Iustiniani libros intelligendos aptior. Sed ut in omnib. reb. euenit, in quib. nihil ita perfectum est, ut quod ille ait, omni ex parte beatum dici possit: ita in his græcis interpretib. antiquitatis Romanæ peritia maior nonnumquam desideratur. Refertur ab Iustiniano Diui Marci rescriptum ad Pompilium Rufum libro 3. Institutionum,[d] quo dicitur petisse Rufum, ut bona Ver-

d inst. de eo cui libe. cau. bo. ad.

na Verginij Valentis, cui nemo successor erat, libertatū conseruandar. causa ei addiceretur. Theophilus existimat, Pompiliū Rufum seruum libertatem Valentis testamento consequi potuisse. ego uero didici ex Diocletiani constitutione,[a] quam eleganter Alciatus noster interpretatur,[b] liberum hominem fuisse. Cum enim nomini cognomen, quo liberi dumtaxat utuntur, additum sit, eum liberum esse necesse est. Itaq. aut creditorem, aut alium quemcumq. interpretari possumus: quippe cū in ea cōstitutione, quam hac de re Iustinianus tulit,[c] eadem Marci constitutio referatur, qua cuilibet extraneo id petere permissum esse dicitur. Ignorasse autem hoc Theophilum, facile credendum est, cum in prænominis & cognominis interpretatione maxime fallatur sub titulo de legatis.[d] Cum enim recte scripsisset nomen esse ueluti Titius: cognomen, quod nomini coniungeretur, ut Pius, aut Superbus: addit, prænomen χρηματισμὸν dici posse, quod multi appellatiuum dicunt, ut Aeacidem, aut si quod aliud nomen addas, quo alicuius beneficij memoriam conserues. Melius id Alciatus noster,[e] & Viglius[f] interpretati sunt: ex quor. libris nos, et ueterum scriptorum obseruatione, quid his de reb. sentiamus, plurib. uerbis scribemus. Nominis appellatio, cum de hominis nomine (qua de re agimus) mentio fit, generalis est, & prænomen, familiæ nomen, ac cognomen significat. quod uel ex eo cognosci potest, quod sub titulo De mutatione nominis, his uerbis cōstitutio Diocletiani scripta sit:[g] Sicut initio nominis, cognominis, prænominis recognoscendi singulos impositio priuatis libera est: ita horum mutatio innocentib. periculosa non est. Mutare itaq. nomen, uel cognomen, uel prænomen sine aliqua fraude licito iure, si liber es, minime prohiberis. Si liber es, addidit, non quòd serui his trib. nominib. uterentur, sed quòd liberum non esset seruo suum nomē mutare, domino serui esset. ab hac generali appellatione exheredatio nominatim facta dicitur, cum sufficiat nomen, prænomen, aut cognomen dicere, ut Vlpianus scribit.[h] Sed & Cicero in oratione pro Murena, ueteres iurisperitos irridens, Vt quia (inquit) in alicuius libris exempli causa id nomē inuenerant, putarunt omnes mulieres, quæ coëmptionem facerent, Caias uocari. quem locum recte Viglius ad Caiam Cæciliam, quæ eadē Tanaquil dicta est, pertinere arbitratur. Illic igitur prænomen, dictum nomen est: at pro Cecinna, cognomen. Sextus, inquit, Clodius,

cui no-

a l. cum precū. C. de lib. cau.
b Alc. lib. 5. ca. 5. parado.
c l. ult. C. de testa. manu.
d Theoph. §. si quis in nomine. de lega.
e Alcia. lib. 4. dispun. ca. i.
f Vigl. §. i. de exher. liber.
g l. un. C. de mu ta. nom.
h l. i. de lib. & posthu.

cui nomen est Phormio, nec minus niger, nec minus confidens, quàm ille Terentianus est Phormio. Est etiam specialis quædam nominis significatio, quã eleganter Alciatus noster persequitur, cum familiæ tantũ nomẽ significat. Animaduertiq. hæc magna ex parte apud ueteres in eas litteras desinere, in quas hæc Tullius, Iulius, Põponius, Pompeius, Mucius. Quamobrẽ feminæ ab his Tullia, Iulia, Põponia, Pompeia, Mucia. Item leges ab his latæ idem nomen consequebãtur. Hinc Aquilia ab Aquilio tribuno plebis rogata,[a] Falcidia à Falcidio,[b] Iulia quoq. de adulterijs coërcendis ab Augusto lata esse dicitur.[c] Cuius nominis rationem Accursiani inuenire nequeunt. quæ expedita satis erit, si noueris, quod ignorat (opinor) nemo, Cæsarẽ Augustum Octauianum à C. Iulio Cæsare Dictatore testamento adoptatum fuisse. Itaq. ut Dion optime omnium perscribit, qui prius C. Octauius dicebatur, deinde C. Iulius Cæsar Octauianus dictus est, nomẽq. Octauij in cognomen est uersum: ut Aemilij Pauli filius postea quàm à P. Scipionis Africani filio adoptatus est, P. Cornelius Scipio Aemilianus, qui Africanus quoq. minor est dictus. Hinc à Iulijs Iuliani, à Marcellis Marcellini, à Domitijs Domitiani, & ut arbitror ipsum Iustiniani nomẽ à Iustino adoptiuo patre manasse. sed tamen hæc non eadem mutatio est: quippe cum hic adoptitiui patris nomẽ flectatur, in superiorib. naturalis. Hunc tamen morem ex illo uenisse suspicor, & nescio an id Paulus significet lib. 12. Responsorum[d]: cùm Lucius Titius legitimum filium Titianum nomine, naturalem Titium habuisse fingitur. si legitimum adoptiuũ intelligas, ut multi, nobiscum Paulus faciet, inuito tamẽ Haloãdro, qui pro Titiano Titium scripsit. Macrobius libro 1. Saturnalium: Cognomina, inquit, ex proprijs sunt tracta nominib. ut ab Aemilio Aemilianus, à Seruilio Seruilianus. sic enim scribendum est. Itaq. Augustus quòd Iulia familia esset, leges Iulias appellauit de ambitu, de adulterijs coërcendis, quæ satis notæ sunt. de pudicitia, cuius mẽtio in quibusdam Constitutionib.[e] Iulia de maritandis ordinib. cuius plurima quoq. mentio fit ab imperatorib. & à iurisconsultis.[f] Hanc etiam esse arbitror, quæ cum lege Papia cõiungitur,[g] & ad utranq. Paulus, Vlpianus, Caius, & Mauricianus scripserũt. Papia Poppæa ab Augusto quoq. lata est, ut Tacitus ait, quem Alciatus noster adulescens retulit:[h] sed à M. Papio & Q. Poppæo coss. tunc proposita,

a Noue. 18. auth. de trie. et sem. §. studium.
b cap. quedã. 2. dist. Dion lib. 48.
c l. i. ad L. Iul. de adul.
d l. Lucius Titius. de uulg.
e l. castitati. l. reos. C. de adul.
f l. nec patronis. C. de. op. lib. l. adigere. in fi. de iure patro.
g l. penul. C. de nup. l. lege Iulia. de ritu nup.
h Alcia. lib. 3. ca. 3. dispun.

proposita, ut à Dione libro 56. & ab Isidoro libro 5. scribitur,[a] nomen accepit. Iuliæ ipsius familiæ mentio fit ab Vlpiano sub titulo de uerbor. significatione.[b] Nomen itaq. cum speciali hac significatione accipitur, familiæ nomen significat Romanis tantum hominib. Nam Græci, & barbari singulis nominib. usi, familiæ nomine non utebantur. itaq. Demosthenes, Aristoteles, Plato, & illa sacrosancta nomina Iesus, Moyses, Petrus, item cetera aliar. nationum ad familiam non propagantur: erant enim non gentis, sed singulor. hominum uocabula. Quamobrem magna cõtrouersia apud Græcos fuit, quod esset ciuium Romanor. nomen, ut Plutarchus in Marij refert. alijs enim cognomen, alijs prænomen uidebatur. De quib. ante dicendum est, quàm de Plutarchi quæstione disseramus. Prænomen itaq. est, quod nomen illud familiæ præcedit, ut idem ipsum uerbum significat, idq. notis scribi solebat L. Titius, P. Mæuius, M. Cicero, Ser. Sulpitius: quod idem Plutarchus, cum de spurij appellatione tractat, scribit. Huic successisse uidetur, quod hodie familiæ nomini præponimus, Andreas, Ioannes, Petrus: quæ indocti solent propria nomina appellare, docti notis scribere, And. Alciatus, Io. Pyrrhus, Pe. Bembus. Sed multis abutimur: ut quod mihi prænomen est Antonio, nomen ueterib. fuerit: quod mihi nomen, alijs prænomen sit. hoc tamen ipsum in ueterum quoq. nominib. fuit, ut Claudius prænomen, et familiæ nomen fuerit. Prænominib. pueros caruisse, mihi fit uerisimile: item maximam mulierum partem. sed utriq. familiæ nomine utebantur: pueri uero etiam cognomine familiæ, ut Cicerones, ut Cæsares. Feminis existimo prænomina addi solũ, quæ plures essent. Nam Terentiæ, Pomponiæ, Tulliæ, Iuliæ, Octauiæ, non facile prænomen dices. non quòd non habuerint, sed quòd ciues Romani non uterentur, familiæ appellatione contenti, eas plurib. nominib. ut uiros, appellare. Quintam tamen Claudiã Cicero in Cœliana, & de Aruspicum responsis appellat, quam Liuius Claudiam Quintiã, eam, quæ matronar. castissima iudicata est, quo tẽpore Scipio Nasica uir optimus,[c] ut ambo matrem deor. hospitarentur. Caiasq. permultas appellatas multi scribũt. Cognomen uero, quòd cum illo nomine coniũgatur, nõ quòd cognationis nomẽ sit, appellatur. Id Plutarchus in Coriolani, et in Marij, tertiũ nomẽ appellat, Theophilus ἐπώνυμον, quo etiam nomine Plutarchus utitur, & Iustinianus

a ea quedam. ij. distin.

b l. pronunciatio. in fi. de uer. sign.

c l. ij. §. iuris ciuilis. de ori. iur.

Nouella

a aut. ut liberti dece. in fine.

Nouella 78.[a] Hoc aut hereditarium est, aut tum primum partum. hereditarium, ut Scipionum, Cæsarum, Ciceronum, quod multi nomen appellare solent: nam familiæ fiebat, quod aliqua de causa initio unius erat. Hoc Macrobius, cum de Prætextati nominis origine scribit, his uerbis tradit. Papirio puero postea cognomentum inditum Prætextatus, ob tacendi loquendiq. prætextata ætate prudentiam. Hoc cognomentum postea familiæ nostræ in nomen hæsit. Non aliter dicti Scipiones, nisi quod Cornelius, qui patrem luminib. carentem pro baculo regebat, Scipio cognominatus, nomen ex cognomine posteris dedit. sic ex cognominib. nata sunt nomina. Hæc ille: quib. cognomen, quod hereditarium appellauimus, Ciceronem libro 6. de Republica secuti, is nomen appellat. Varronis uero uerba subscribam, quæ superiorem nominis et cognominis differentiam ostendunt, etsi uno uerbo mendosa circunferantur. Is libro 2. de Re rustica ita scribit: Nomina multa habemus ab utroq. pecore, à maiore et à minore. à minore, Porcius, Ouinius, Caprilius: sic à maiore Equitius, Vitulus, Taurus cognomina adsignificare, quòd dicuntur, ut Annij Capræ, Statilij Tauri, Pomponij Vituli. hæc possumus familiæ cognomina appellare. Alterum cognominis genus est, quod ob insignem aliquam rem, illius nomini additur, quod ab hoc initio in posteros deinde plerumq. manabat. Hoc grammatici Agnomen appellant: quod ego in ueterum libris numquam legi, excepto secundo libro Ciceronis de Inuentione, quem mendosum esse accepi: item sub titulo de legatis libro 2. Institutionum. ita enim scribitur uulgo:[b] Si quis in nomine, cognomine, prænomine, agnomine legatarij testator errauerit, cum de persona constat, ualet legatum. Sed hunc etiam locum mendosum esse non dubito. nam neq. Theophilus id uerbum agnoscit, neq. in Digestis cum multis locis prænominis & cognominis uerbum sit,[c] usquam exstat agnomen. & in Albornotiana nostra bibliotheca id uerbum in uetusto libro additum apparet. Neq. uideo, cur id nomẽ grammatici addiderint, cum rem, quam explicare dicunt, cognomen satis explicet. Cicero de Cn. Pompeio cognomento Magno lib. 2. ad Atticum: Quãto in odio noster amicus Magnus? cuius cognomẽ unà cum Crassi Diuitis cognomine cõsenescit. Idem lib. 2. Finiũ, T. Manlium ait cum Gallo depugnasse, & ex eius spolijs sibi & torquem et cognomen induisse. nam Torquatus deinceps appellatus est.

b §. si quis in nomine. inst. de leg.

c l. heredes palam. in pri. de testa. l. i. de lib. & post. l. si in iudicis. de iudi. l. falsi. de l. Corne. de Fal.

Simi

Simili appellatione nō male Iustinianus utitur in quadā cōstitutione, quæ ante Digesta scripta est:[a] ut friuolū ridiculūq. cognomen dupondior. esse dicat, quo primi anni auditores appellabantur. His itaq. constitutis Græcor. opiniones fuerunt, aut propriū nomen cognomē, aut prænomen fuisse: propterea quod hæc cum familia communia non essent, sed singulor. ut græcis sua. Falli tamē utrosq. Plutarchus ait, quòd nemo C. Marij, aut Q. Sertorij, aut alior. cognomen dixerit. Item feminar. prænomina aut nulla fuerunt, in quo iure à Viglio reprehēditur: aut rara. Sed, ut dixi, Latinor. usus est, tria hæc aut simul, aut separata nomina appellare, sed nomē speciali significatione familiæ nomen usurpant. At uero, ut ad seruor. nomen longo planè interuallo reuertamur, sciendum est hos manumissos familiæ manumissoris nomen assequi, & quod libuisset prænomen, uetusq. nomen in cognomē conuerti. quod eleganter Politianus tradit, Ciceronis epistulā interpretatus, qua ita scribitur: De Eutychide gratū, qui uetere prænomine, nouo nomine Titus erit Cæcilius, ut est ex me et te iunctus Dionysius M. Pōponius. Dionysius enim à Tito Pōponio Attico manumissus, M. Pōponius Dionysius appellatus est: deinde Atticus à Q. Cæcilio auūculo adoptatus, Q. Cæcilius Pōponianus Atticus dictus: qui cum Eutychidē seruū manumisit, T. Cæciliū Eutychidem appellauit. Et ita intelligendum est, cū uetare testatorem legimus, ne res de nomine suo, aut familia nominis sui exeat. Item quod manumissione, adoptione, natiuitate dicitur, municipem quem fieri.[b] Hæc autem ipsa nomina consequebatur, quisquis ciuitatem Romanā adipisceretur, etiam si seruus non esset. Sed poterat se, in cuius familiæ nomē uellet, inserere. Cum Demetrio Mega, inquit Cicero in quadam commendaticia epistula, mihi uetustum hospicium est: familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo ciuitatem à Cæsare impetrauit: qua in re ego interfui. Itaq. nunc P. Cornelius uocatur. Sed ciuitate Romana omnibus data ab Antonio Pio,[c] & Bizantium imperio translato, uetus hæc Romanorum consuetudo tenuibus uestigijs mansit. Neq. facile Iustiniani tempore tria hæc nomina distinxeris. Quamobrem tenebræ in his rebus grammaticis,[d] qui aut eo tempore, aut non multo superiore fuerunt, obortæ sunt ad præceptoris nostri tempora, qui rem hanc, ut multa, optime omnium explicauit.

a §. & primo. in proœ. Dig.

b l. i. l. eius qui. ad munici.

c l. in orbe. de statu hō. auth. ut liberti. de cetero. in li. Nou. 78.

d Priscia. lib. 2. & Sergio, & Victorino.

cauit. Illud omittendum non est, non semper ueteres cognomen nomini coniunxisse, sed sæpe bis præposterè uti. Hala ille Seruilius, item Gallus Aquilius, & Priscus Neratius appellantur, cum familiæ nomina Seruilius, Aquilius, Neratius sint. item Græcos ac barbaros cognomina habuisse, ex Plutarcho in Coriolani uita cognoscitur. Sed hæc bis de reb. hactenus dicta sint. sunt enim satis superq. nota.

DE EMENDATIONE TERtiæ partis Noricorum Digestor. IX.

.l. de bo. poss.

REdeo nunc ad nostras emendationes: & primum caput de bonorum possessionib. ita scribendum est. Vlpianus libro 39. ad edictum. Bonorum possessio admissa commoda & incommoda hereditaria, itemq. dominium rer. quæ in his bonis sunt, tribuit. Nam hæc omnia bonis sunt coniuncta. Haloãder non recte, Bonorũ possessione admissa tribuitur, scripsit. Capite uero .i. De operis noui nuntiatione, multis modis erratum est, in illis uerbis: Et erit transeundum ad interdictum quod ui aut clã, quod factum erit, ut restituatur: addũtq. alij olim, ut Accursius refert. Sed ita scribendum est, ut Florentiæ: Nam si quid operis fuerit factum, quod fieri non debuit, cessat edictũ de operis noui nuntiatione, & erit transeundum ad interdictũ Quod ui aut clam factum erit, ut restituatur: & Quod in loco sacro, religioso'ue, & Quod in flumine publico ripa'ue publica factũ erit. Septimo capite[a] scribendum: Et tutor, & curator opus nouum recte nuntiant, non uero, Et tutori, uel actori, & curatori nouum opus recte nunciatur: quod multi scripserunt. 45. caput de damno infecto,[b] de cuius scriptura Accursius dubitat, ita scribendum est: Scæuola libro duodecimo Quæstionum. Aedificatum habes, ago, tibi ius non esse habere, non defendis: ad me possessio transferenda est. in Ethrusco tamen libro ante uerbum Aedificatũ, sunt hæc: A quo fundus petetur, si rem nolit: circũscripta tamen, utpotè aliena. & hoc est, quod Accursius ait, Pisis primum uersiculum esse deletum. Nam qui ab eo libro describserunt, ueterem delendi morem ignorantes, nobis id reliquerunt: quod nec Haloander, nec Alciatus,[c] nec ceteri recte scripserũt. A quo fundus (scribunt) petetur, si ab illo ædificatum habes. quæ uerba quantam controuersiam nostris faciant, ignorat nemo. Sub titulo De publicanis caput 9.[d] ita ferè scriptũ est, ut ab Alciato traditur.

.l. §. i. de ope. no. nun.

a l. esti satisda- tionem. co.

b l. à quo fun- dus. de da. inf.

c Alci. lib. i. ca. 9. parad.

d l. locatio. à- lids licitatio. de publica.

„ *traditur.*[a] *Haloander uariat, Florentiæ uero est: Paulus lib. quinto* a Alci.lib.i. cd.
„ *Sententiarum. Locatio uectigalium, quæ calor licitãtis ultra modũ* 12. dispun.
„ *solitæ conductionis inflauit, ita demum admittenda est, si fideiussores*
„ *idoneos & cautionem is qui licitatione uicit, offerre paratus sit. Ad*
„ *conducendum uectigal inuitus nemo compellitur: et ideo impleto tem*
„ *pore conductionis ea locanda sunt. Reliquatores uectigalium ad ite*
„ *randam conductionem ante, quàm superiori conductioni satisfaciant,*
admittendi non sunt. Hæc ita in Tusco lib. nisi quod non Ea Locã
da, scriptum initio fuit, sed Elocanda, & A postea additum est, ut
fortasse non male elocanda sit emendandum. Sub titulo De statu libe
ris 3. capite,[b] *Alata pro ablata Haloander, & meretur pro meret* b l. 3. § si quis
„ *alij scribunt. in Etrusco legimus: Si quis seruum iussum decem dare,* seruũ. de statu lib.
„ *& liberum esse operari prohibeat: uel si quod ex operis suis meret,*
„ *abstulerit ei heres. & postea: Planè si ei ablata fuerit pecunia ex*
. *operis collecta, liberũ fore arbitror. Caput uero 42. de liberali cau*
„ *sa,*[c] *ita scribendum est: Labeo libro quarto Posteriorum. Si seruus* c l. si seruus,
„ *quem emeras, & cetera. nec tibi obstabit rei iudicatæ præscriptio.** quem.de li.cau.
„ *Iauolenus. Hæc uera sunt. Multi scribunt, Iauoleni hæc uerba* * proscriptio, Fl.
sunt. Haloander, Labeonis hæc uerba sunt. qui de suo inscripsit hoc
caput ita: Iabolenus lib. 6. ἐπιστολῶν. Error ortus est ex errore scri-
ptoris Tuscorum librorũ, qui uerba pro uera scripsit, sed B expun-
ctum ac deletum est. Item ex indocti emendatoris audacia, qui V po
sterius Iauoleni deleuit. Sed neminẽ arbitror negaturum, suprà scri
pta ceteris omnib. præstare, modò idem nouerit Iauolenum epitomen
eor. libror. Labeonis fecisse. Pomponius scribit lib. 34. ad Sabinũ.[d] d l. ergo. §. alluuio. de adq. rer. dom.
„ *Flumina enim censitorum uice funguntur, ut ex priuato in publicum*
addicant, & ex publico in priuatũ. Nõ desiderant hæc emendatio-
nem Haloandri, ut censorum scribatur. nam censui agendo censi-
tores censorib. successerunt, non tamen simili auctoritate officium id
gerebant. De his multæ constitutiones scriptæ sunt sub titulo de cen
sib. & censitorib. atq. alijs locis.[e] *& libro 50. Digestor. sub simili ti* e l. i. C. de imm. nẽ. conc. lib. 10.
tulo Vlpianus multis de censu apud eos agendo tractat.[f] *Modesti-* l. si qui à prio
nus autem libro 35. ad Q. Mucium[f], *non scripsit, nec tam leuẽ, quàm* ri. C. de fun. pa
„ *ab extraneo: sed, Vt tamen culpam in damno dando exigere debea-* tri. lib. xi. f l. forma. de
„ *mus grauiorem, nec tamen leuem, quam ab extraneo. ut ab homine li-* censib.
bero leuem culpam non exigamus, si bona fide nobis seruit: sin minus, g l. homo liber. de adq. rer. do.

m exigi

exigi possit. Deinde ait:[a] Quidquid tamen liber homo, uel alienus, quíue bona fide nobis seruit, nõ adquirit nobis, id uel sibi liber, uel alienus seruus domino suo adquiret, excepto eo quod uix est, ut liber homo possidẽdo usucapere possit: quia nec possidere intelligitur, qui ipse possideretur. Haloander eam scripturã secutus est, quæ alijs[b] facilior esse uidebatur: excepto eo quod ius est, ut liber homo possidendo usucapere non possit. Indigna tamẽ hæc uerba iurisconsulto sunt. illa uero elegantia, quib. significatur, non facile dici posse, ut is liber homo possit usucapere: qui ne possidere quidẽ intelligitur, cũ ab alio possideatur. Sed & in eodem uerbo emendandum est sub titulo De iudicijs[c], quod Haloander immutauit, & scribendum: Vix certis ex causis aduersus dominos seruis consistere permissum est. In Norico lib. est, In certis causis. sed illud habet nescio quid modestiæ, atq. elegantiæ. & hoc loco concedere uidetur, illo altero negare. sic Paulus[d]: Vix est enim, ut nõ uideatur alienare, qui patitur usucapi. hoc est, rarus ille casus est: aut uidetur enim, nisi fallor, alienare, aut si quo alio modo interpretari uelis. et Iustinianus lib. 2. Institutionũ:[e] uix receptum esse uidetur, ut hospitem ei recipere liceat. hoc est, ius cõtrouersum fuit, & propè fuit ut non licere diceretur. Pomponius uero ait:[f] Ex die quoq. certa adsignari potest, sed usq. in diem certũ uix potest. nam ipse senatus huic negotio finem præposuit. id est mihi uidetur concedendum non esse, ut possit. atq. ita alijs locis.[g] Similem modestiam habent hæc uerba, Propè est, aut penè est, aut parũ: quæ mutata etiam in Noricis libris sunt. Quod ab alio, nomine ipsius præsente eo datur, propè est ut ab ipso datum intelligatur.[h] Haloander, proprie est: sed illud elegantius, & uerius. Sic Menãder lib. 2. De re militari:[i] Si bonus miles antea æstimatus fuit, propè est ut adfirmationi eius credatur. Itẽ Proculus:[k] Propius est tamen, ut hoc eum sensisse existimẽ, Deducto ære alieno potero. et alij alijs locis.[l] Eiusmodi est etiam, quod in quadã constitutione[m] dicitur, Penè est ut quadam dediti seruitute uideantur. Sic Iauolenus intelligendus est, sub titulo de diuersis regulis[n] Omnis, inquit, definitio in iure ciuili periculosa est: parum est enim, ut non subuerti possit. etsi Budæo atq. Haloandro placuerit Rarum. Quæ emendatio ab optimor. libror. scriptura non multum discedit. Reperi tamen apud Constantinum libro primo, titulo 13. ita uersam græcè eam regulam, πᾶς νομι-

a §. ult. e. l.
b Alex. l. i. nu. 12. Ias. 31. de adq. pos.
c l. uix certis. de iudi.
d l. alienationis. de uer. sig.
e §. i. de usu & hab.
f l. ult. de adsi. lib.
g l. tutor pupilli. in pri. ad S. C. Velle l. si seruus. §. qui quinq. de lega. 1. l. adeo. §. cuius. de adq rer. dom. l. ubi autẽ. §. qui uero. de uer. obl.
h l. quod statu liber. de mor. cau. don.
i l. non omnes. §. à barbaris. de re mili.
k l. nepos Proculo. de uer. sig.
l l. sed si manẽte. de preca. l. liber homo. 2. de uer. ob.
m l. 2. C. in qui. cau. coloni. do. acc. pos. lib. xi.
n l. omnis definitio. de diu. reg. iur.

κὸς κανὼν σαθρός ἐστιν. ἐυχερῶς γὰρ ἀνατρέπεται. Quamuis libro ult. ἐυχερῶς scribatur: sed illud facile significat; hoc nescio quid sibi uelit. Facile itaq. ait, subuerti potest: quod Iauolenus, parum est ut non subuerti poßit. Sed & illud animaduertendum est; Græcos definitionem regulam interpretari, non illam quam ὅρον appellant. neq. eos audio, qui alterã diffinitionẽ, alterã definitionẽ scribẽdam esse contendunt: ut neq. eos qui inter uendico & uindico, charũ & carũ, uenire & uænire, differentiam constituunt. est enim Florẽtiæ in quacumq. significatione definitio, carus, uindico, & uenire. Sed reliqua uideamus. Sub titulo Quib. ex causis in poßeßionẽ eatur, ita scribẽdũ est:[a] Vtrũ ergo omnes bona eius uẽdere poßunt, quia latitat, hoc est, etiã hi aduersus quos nõ latitat, quia uerũ est eũ latitare: an uero is solus, aduersus quẽ latitat? & quidẽ uerum est, eũ latitare, & fraudationis causa latitare, etsi nõ aduersus me latitet. Sed illud spectandũ Pomponius putat, an aduersus me. eũq. solũ posse hinc uenditionẽ impetrare, aduersus quẽ latitetur. Latitare autẽ est, cũ tractu aliquo latêre: quẽadmodũ factitare, frequẽter facere. Quæ mẽdosa in omnib. libris sunt. Sub titulo De separationib. Accursiana dubitatio auferenda est. ita enim Papinianus scribit:[b] Vtrum portio cum ceteris heredis creditorib. ei quærenda erit: an contentus eße debebit bonis, quæ separari maluit? Itẽ alia sub titulo Quæ in fraudem. est enim apud Scæuolam scribendum:[c] Respondit creditorem non idcirco prohibendũ à persecutione pignorum, quod in uetus creditum, ut obligaretur, pactus eßet: nisi id * & * in fraudẽ ceterorum creditorum factum sit, & ea uia iuris occurratur, qua creditorũ fraudes rescindi solẽt. Snb titulo De tabulis exhibẽdis, uerba edicti in Norico libro mutata sunt nulla de causa. Nam Florentiæ ita legimus:[d] Vlpianus libro 68. ad edictum: Prætor ait: Quas tabulas Lucius Titius ad causam testamenti sui pertinentes reliquisse dicetur, si hæ penes te sunt, aut dolo malo tuo factum est, ut desinerent esse, ita eas illi exhibeas. Miror etiam sub titulo de liberis exhibendis scripsisse:[e] Proxime autem ætatem prætextati accedere eum dicimus, qui impuberem ætatem nunc ingreßus est. cum Puberem, uel Accursio teste, in multis libris habeatur. Sed aliud etiam est hoc loco mendum: quamobrem Ethrusci libri scripturam referam, qua nihil dici potest elegantius. In hoc interdicto (inquit Vlpianus) donec res iudicetur, feminam, prætexta-

m 2 tum,

a l. Fulcinius. §. utrũ. quib. ex cau. in pos. ea.

b l. debitor. de separa.

c l. cum in uetus. que in frau. cre.

* additum est Fl.

d l. i. de tab. exhi.

e l. deinde. in fi. de liberis exhi.

tum, eumq. qui proxime prætextati ætatem accedet, interim apud matremfamilias deponi Prætor iubet. Proxime ætatem prætextati accedere eum dicimus, qui puberem ætatem nunc ingreßus est. In puerilib. uestimentis togas prætextas Vlpianus numerat,[a] quæ ita appellabantur, propterea quod purpura essent prætextæ. His ad pubertatem pueri ac puellæ utebantur: quo tempore togam puram, quã uirilem appellabant, pueri sumebant. eius rei originem Macrobius libro 1. Saturnalium, & Plinius libro 8. tradiderunt.[b] ex eo usu prætextati, pueri significantur. & cum iniuriã facere dicitur, qui matrẽfamilias, aut prætextatũ, prætextatamue assectatus fuerit:[c] qui pueros ingenuos aßectatus fuerit, fecisse iniuriam dicetur. Apud Paulum lib. 5. sententiar. titulo De iniurijs, quod libro 47. Digestor. sub titulo De extraordinarijs criminib. scripsit Tribonianus,[d] Qui puero stuprum, abducto ab eo, uel corrupto comite persuaserit, aut mulierem, puellamue interpellauerit; quidue impudicitiæ gratia fecerit, donum præbuerit, pretiumue, quo is persuadat, dederit: perfecto flagitio, punitur capite: imperfecto, in insulam deportatur: corrupti comites summo supplicio adficiuntur. illic inquam scriptum est: Qui puero prætextato stuprum aliudue flagitium, abducto ab eo uel corrupto comite persuaserit. Estq. Florentiæ id caput ita inscriptum: Paulus libro quinto sententiar. & ut scripsi, Donum præbuerit, non domum, ut uulgo, illic legi. quod mendum in sententijs quoq. Pauli est: in quib. initium quoq. eius capitis eodem loco reperitur, mediam tamen sententiam non inueni. Iam itaq. constat, prætextatos, pueros significare: proxime uero ætatem prætextati accedunt, qui nunc puberem, inquit Vlpianus, ætatem ingrediuntur. ut proximus infantiæ esse dicitur, qui infans esse nuper desijt.[e] Prætextatos magistratus quoq. Romanos inceßisse Budæus tradit, idq. multis locis à Cicerone ac alijs significatur. ut in peroratione Sestianæ: Video, inquit, P. Lentulum, cui superior annus, idem & uirilem patris, & prætextam populi iudicio togam dederit. Titulus uero qui uulgo De actionib. & obligationib. scribitur, multo melius Florentiæ, De obligationib. & actionib. Nam prius sub eo de obligationib. tractatur multis capitib. & ad uerbor. obligationem, de qua proximo titulo scribitur, id est multo accommodatius. & ita hic titulus in quadam Iustiniani constitutione ap-

pella

a l. uestis. de auro argen.

b Viden. Bud. l. ult. de senato.

c §. i. de iniur.

d l. i. in fin. de extraor. crim.

e § pupillus. de inut. stip.

pellatur.[a] & similis est lib.4. Codicis, ut ab Haloandro scriptum fuit. Sub titulo Iudicatũ solui, caput 7.[b] ab Haloandro mancum editũ est, propter Politiani, ut arbitramur, dubitationẽ. in eius enim libro notata esse uidimus ea uerba, quæ Noricus liber nõ habet, ceteri habẽt. Cur uero Politianus dubitauerit, ignoramus. Scribẽdũ itaq. est hoc pacto: Gaius lib. 27. ad edictum prouinciale. Si ante acceptũ iudicium prohibitus fuerit procurator à domino, & actor ignorans prohibitum eum esse, egerit, an stipulatio committatur? & nihil aliud dici potest, quàm committi. Quod si quis sciens prohibitum esse, egerit, Iulianus non putat stipulationem committi. ab Haloandro contraria sententia scripta est: Si ante acceptum iudicium prohibitus fuerit procurator à domino, et actor ignorans prohibitum esse, egerit, Iulianus non putat stipulationem committi. Eodem capite scribendum est: Non committitur stipulatio, nam & aliàs responsum esse, & cetera. Haloander uero scripsit, non committi stipulationem, & aliàs. Sed hic error in Noricis tantum libris, ille in multis sub titulo Ratā rem haberi, ca 16.[c] de cuius scriptura Accursius dubitat. Pomponius lib.3. ex Plautio. Si indebitum procuratori solutũ sit, agi statim ex hac stipulatione aduersus procuratorem potest, ut ratum habeat dominus: ut possit dinosci, utrum'ne domino condici debeat id, quod indebitum solutum sit. Sed Florẽtiæ uerbum Dinosci, ex Dominosci factum est, ex quo Domino Condici aliqui scripserunt. Haloander Discerni solum, pro Dinosci scripsit. Maior uarietas sub titulo Quando appellãdum sit. nam Florentiæ ita scribitur.[d] Vlpianus libro primo de appellationib. Siquidem in insulam deportandũ adnotauerit præses prouinciæ, & Imperatori scripserit, ut deportetur, uideamus quando sit prouocandum: utrum cum Imperator scripserit, an cum ei scribitur? & putem, tunc esse appellandum, cum recipi eum præses iubet. sententia prolata, Imperatori scribendum ut deportetur. Haloander multo aliter, & alij alijs modis: quæ cum improbanda sint, referre non est necesse. Arrius Menander lib.2. de re militari scripsit:[e] Si quis commilitonem uulnerauerit, siquidem lapide, militia reicitur: si gladio, capital admittit. Callistratus libro quinto Cognitionũ.[f] Alia quoq. lege Agraria, quam Diuus Nerua tulit, cauetur, ut si seruus serua'ue insciente domino dolo malo fecerit, ei capital esset.* Vtroque loco antiquum uerbum ignoratum est,

a l. 2. §. sexta C. de uet. iur. en.
b l. si ante. ind. solui.
c l. si indebitũ. ratā rem hab.
d l. i. qua. app. fit.
e l. omne delictum. §. si quis de re mili.
f l. ult. de term. mo.
* esse, Fl.

& maluerunt caput amittit, aut capitale esse, uel sit, scribere. Est autem capital, ut Nonius Marcellus scribit, capitis periculum, aut crimen capite uindicandum: quo usum esse arbitror Ciceronem in fictis illis legib. quæ falso 12. Tabular. esse creduntur, lib. 3. de Legib. Vincula, inquit, sontium seruanto, capitalia uindicanto. Sub titulo de extraordinarijs cognitionib. scribendum est:[a] *Non tamen si incãtauit, si imprecatus est, si ut uulgari uerbo impostorum utar, si exorcizauit, non sunt ista medicinæ genera. Scribũt alij, Vt uulgari uerbo in posterum utar. sed illud Florentiæ: Impostura autem stellionatus crimen est, si in necem alterius fiat.*[b] *quod uerbum ab imponendo, hoc est decipiendo manauit. Sub titulo de censib. apud Vlpianum scribatur oportet:*[c] *Est & in Bithynia colonia Apamena, & in Ponto Sinopensis, est & in Cilicia Selinus, & Trabianopolis. Vulgo, in Sicilia scribitur, in quo Nebrißẽsis noster torquetur. Et apud Paulum,*[d] *In Lysitan[illegible] Pacenses & Emeretenses iuris Italici sunt. idem ius Valentini & Ilicitani habẽt (sic enim arbitratur Lælius noster esse scribendum, & si Florentiæ Licitani, aut Lucitani esse uidebatur) Barcinonenses quoq. ibidem immunes sunt. Haloander, Lucentini & Barcinomenses. alij Lusitani, aut Lisitani, aut Lacetani & Burgũdionẽses. Sed mirandũ est, cur à Paulo singuli populi numerẽtur: cũ C. Plinius libro tertio scribat, Vespasianũ Cæsarẽ uniuersæ Hispaniæ ius Latij tribuisse. Finẽ hoc loco quasi in patria, à longa hac, sed non ingrata peregrinatione fecissem, nisi mihi hæc iterum legenti, uisum esset prætereundum non esse, quod suo loco scribere sum oblitus: non recte Haloandrum inscriptionem primi capitis De legatis abstulisse. est enim illud caput ita Florẽtiæ scriptum: Vlpianus lib. 67. ad edictum. Per omnia exæquata sunt legata fideicõmißis. Arbitror tamen eius sentẽtiæ exceptiones, quas fortaße Vlpianus adscripserat, Tribonianum describere noluisse: ne contra Iustiniani constitutiones faceret. Haloandri uero consilium in trib. illis libris De legatis appellandis probo. etsi Florentiæ, De legatis & fideicommißis ter scriptum sit, neq. adiectum, liber primus, secundus, tertius. tamen in indice titulorum miniatis litteris scriptum est: Incipit liber primus de legatis & fideicommißis, ex ordine liber trigensimus. deinde nigris, De legatis & fideicommissis. Postea miniatis, Incipit liber secundus de legatis & fideicommißis, ex ordine trigensimus*

a l.1.§.medicos. de extraor. cog.

b l.3. §. item si quis. stellionatus.

c l.1.in fine. de censib.

d l.ult.eo.

l.1.de leg.1.

simus

ſimus primus. atq. iterũ illud ipſum, De legatis & fideicõmiſsis. poſtea, Incipit liber tertius de legatis, ex ordine trigẽſimus ſecundus. et tertio ſcriptũ eſt, De legatis et fideicõmiſsis. et ſi ex hac eorũdẽ uerborũ repetitione mendoſus hic locus fuerit, ſed rectè emendatus eſt. Hoc autẽ rectè factũ in illo indice eſt, quod ſingulis libris additur, quotus uniuerſi operis ſit, itẽ partis eius in qua is eſt. In quo etiã Norici libri emendãdi ſunt libro 5. & lib. 12. Nã licet ab his libris pars ſecũda de iudicijs, & pars tertia de rebus incipiant: tamẽ Florentiæ libri quinti titulus primus eſt De iudicijs, et ubi quiſque agere uel cõueniri debeat. Duodecimi uero, De rebus creditis, ſi certũ petetur, & de cõdictione. Rectè autẽ initio quintæ partis, quæ de teſtamẽtis appellatur, titulus eſt 1. Qui teſtamẽta facere poſſunt, & quẽadmodũ teſtamenta fiant. Et ex hoc loco, in quo de teſtamẽtis titulus nõ erat, ſuſpicatus eſt, De iudicijs, & De reb. creditis, ſcribenda non eſſe. Hæc ſunt, Mai, quæ mihi potiſsimum emendanda eſſe uidebantur.

ANTONII AVGVSTINI EMENDATIONVM ET OPINIONVM LIB. IIII. AD Antonium Pernotum Pontificem Atrebatenſem.

CVm ante quattuor annos tecũ Patauij Marianum Socinum audirem, memini te mihi ſæpe eſſe pollicitũ, ob illam obſeruantiam, qua te, tuaq. omnia colebam, animum ſemper me tuum et amicum, & beneuolum cogniturum. Sed cum poſtea te Cæſar Pontificijs iſtis ſacris præfeciſſet, & in conſilio ſuo cum clariſsimo uiro patre tuo intereſſe uoluiſſet, me uero And. Alciatus noſter huc euocaſſet: longiſſimo locorũ interuallo diſiũctus, tibi in totius reip. Chriſtianæ negotijs occupato, nihil ad hanc diẽ ſcribendũ putaui. Nunc uero cũ cognouiſſem, te cũ Cæſare in totius citerioris Hiſpaniæ cõuentu futurũ: ad eã familiaritatẽ quæ inter parentes noſtros fuit, & præſentẽ fratrũ meorũ cũ optimo uiro patre tuo cõſuetudinẽ, uolui hãc noſtrã ſtudiorũ coniunctionẽ renouare: ut eodem tẽpore ſcias, & ipſis oculis cernas, neminẽ eſſe noſtrûm, qui non tecũ, cumq. parente tuo multis neceſsitudinis uinculis coniungatur. Mitto etiam ad te ex opere multorum dierũ, quod noſtræ diſciplinæ ſtudioſis omnibus paro, excerpta quædã, ad Alciati præceptoris noſtri imitationẽ. Neq. enim exiſtimo te illorũ probare ſententiã, qui iuris ſcientiã carere uolunt omni

non solum ornatu, sed etiam succo, & sanguine, qui ex utriusq. linguae cognitione, antiquitatis temporumq. peritia toto corpore cognoscitur esse diffusus. Cuius rei superioribus diebus permulta deprehendi signa in Florẽtinis Pandectis, quas dum tu, illustrisq. uir pater tuus, Senensem Remp. constituebatis, contuli cum meis. Nihil enim tam esse mendosum reperi, quàm quae essent aut graecè scripta, aut ob latinae dictionis elegantiam, temporumq. antiquitatem ignorata. Eiusmodi, quae ad te mitto, sunt: quae ita accipias uelim, ut obseruantissimum tui me esse testentur.

POMPONII LOCVS LIBRO *tertio de legatis emendatus, quidq. illic uisceratio significet, declaratum.* I.

l. si tibi pure. de leg. 3.

POmponius capite 52. De legatis lib. tertio, in Norico lib. omnium editorũ minus mendoso, ita ait: Si tibi purè legauero, deinde postea scripsero ita: Hoc amplius si nauis ex Asia uenerit, heres meus ei fundũ dato: uerius est, eo uerbo Hoc amplius, superiora repeti. Sicuti dicimus, Lucius Titius plebi quina dedit, hoc amplius Seius: huiusmodi enim ratione quina Seiũ quoq. dedisse intelligimus. Quod si Pomponius scripsisset, nemini probare posset, hoc illi simile esse: cum enim nihil dicatur hic datum, necessariò quina illa repetuntur. At priori exemplo fundus datus est ei, cui alia erant data. Est igitur scribẽdum, ut Florentiae reperimus: Pomponius libro septimo ad Sabinum. Si purè tibi legauero, deinde postea scripsero ita, hoc amplius si nauis ex Asia uenerit, heres meus ei fundum dato: uerius est eo uerbo Amplius superiora repeti. Sicuti dicimus, Lucius Titius plebi quina milia dedit, hoc amplius Seius uisceratione: quina milia quoq. Seiũ dedisse intelligemus. Et Titius accepit quinq. Seius hoc amplius fundũ: Seiũ quinq. quoq. accepisse intelligimus. Vnius solius uerbi ignoratione nostri illud caput corruperunt: & pro uisceratione, huiusce ratione librarij scripserunt. Erat autem uisceratio, cum carnis epulum plebi dabatur. Cicero libro 2. De officijs: Omnino duo sunt genera largorum, quor. alteri prodigi, alteri liberales. Prodigi, qui epulis & uisceratonibus, & gladior. muneribus, ludor. uenationũq. apparatu pecunias profundunt. Liuius libro 8. P. Plautio Proculo, P. Cornelio Scapula Coss. populo uisceratio data à M. Flauio in funere matris. Latinis quoq. ferijs uisceratonem

dari

dari proditum est. Nam et Cicero in oratione Planciana ait, Nisi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina uicinitas adiuuabat, quibus è municipijs uix iã, qui carnẽ Latinis petant, inueniuntur. Et Varro libro 2. de Lingua latina: Similiter Latinæ feriæ dies conceptiuus dictus à Latinis populis, quibus ex Albano monte ex sacro carnem petere fuit ius cum Romanis. Plinius quoq. maior lib. 3. Cũ (Cap. 5.) *bis carnem in monte Albano soliti accipere populi Albenses, Albani, Aesolani, & ceteri. Idq. est, quod Pomponius capite posteriori de origine iuris[a] ait, Latinar. feriar. causa præfectum urbi introductum: ut rectè Zasius interpretatur. Visceratione Budæus cap. ultimo, Si mensor falsum modũ dixerit, creanomian appellari à Græcis ait, à diuidẽda carne. Epuli uero mentio fit libro primo De legatis, cap. 119.[b] & ludorum, & uenationum his uerbis: Paulus libro tertio regularum. Ciuitatibus legari potest etiam quod ad honorem, ornatumq. ciuitatis pertinet. Ad ornatum, puta quod ad instruendum forum, theatrum, stadium legatum fuerit. Ad honorem, puta quod ad munus edendũ, uenationemue, ludos scænicos, ludos circenses relictũ fuerit: aut quod ad diuisionẽ singulor. ciuiũ, uel epulum relictũ fuerit.*

[a] l. ij. §. quoties autem. de ori. iur.

[b] ciuitatib. de leg. i.

EODEM LIBRO RHAPSODIAE uerbum Vlpiano restitutum. II.

Similis error est eodem libro, sed minus nocuit, ca. 50. Si Homeri, inquit Vlpianus, corpus sit legatum, quantæcumq. partes inueniantur, debentur. quod ita scribendum est: Quantæcumq. rhapsodiæ inueniantur, debentur. Appellantur autem eo nomine Homeri singuli libri, ἀπὸ τοῦ ῥάπτειν τὴν ᾠδὴν. Est autem his librarijs, qui ex Florentinis libris descripserunt, ignoscendum, quòd illic pro rhapsodiæ, pars hodie scriptum fuit, præpostero litterar. ordine. unde factum, ut ante Noricam editionem partes hodie scriptum fuisse uideamus. Scriptores uero Florentinarum Pandectarum sæpe in eiusmodi genere errorum incidisse deprehendimus. Nam cap. 9. De seruo corr. pro subreptus, subpertus scripserunt. et ca. 1. Depositi, iurnæ pro ruinæ. & 40. de contra. emp. domus, pro modus. & 16. ad S. C. Treb. susceptam pro suspectam. & ca. 1. de coniun. cum eman. nepotum quantibus, pro quantum nepotibus. & ca. 63. de furtis, damnatum pro mandatum. (l. Librorum. §. si Homeri. de lega. 3.)

ALTER

ALTER VLPIANI LOCVS EMENDATUS, in quo pro synopsi, si opus sit, legebatur. III.

l. magis puto. §. in primis. de reb. cor.

GRæcum quoq. uerbum alteri Vlpiani loco restituendum, quem saucium, mancumq. Haloãder edidit. Sub titulo De rebus eor. qui sub tutela, uel cura sunt, 105. Vlpianus ait. Prætorem requirere debere, cum ab eo postulatur, ut permittat rem pupilli distrahi, de fortunis pupilli. Requirat ergo, inquit, necessarios pupilli, uel parentes, uel libertos aliquos fideles, uel quem alium, qui noticiam rerum pupillarium habeat: aut si nemo inuenitur, aut suspecti sunt qui inueniuntur, iubere debet edi rationes. Itemq. si opus sit, pupillarium bonorum aduocatum pupillo dare, qui instruere possit Prætoris religionem, an adsentire uenditioni, uel obligationi debeat. Sic Noricus Haloander edidit. in margine tamen adscripsit: aliàs, Item qui σύνοψιν sit pupillarium bonorum, aduocatumq. pupillo dare. Alij ediderunt, Itemq. si inops sit pupi. bono. Quæ omnia quid sibi uelint, alij uiderint. Nos quid Florentiæ scriptum sit, tradamus. Sic autem est: Aut si nemo inueniatur, aut suspecti sint qui inueniuntur, iubere debet edi rationes, itemq. synopsin bonor. pupillarium, aduocatumq. pupillo dare. & c. Est autem synopsis compendium, quod inuentarium, aut repertorium alio loco Vlpianus appellat, ἀναγραφὴν alio. Ego, inquit, puto creditoribus instrumentor. etiam ἀναγραφὴν facere: non ut describant ipsa corpora instrumẽtor. sed quot sint, de qua re sint, subnotent sibi, & quasi inuentarium faciant, quod etiam uniuersorum fœcereis erit permittendum. Quæ Vlpiani uerba ea de causa adscripsi, quod non satis rectè in Norico & Alciati præceptoris lib. 2. Parerg. scripta sunt. In Laurentiana bibliotheca Florentinar. nobilißima aliquot græcor. iurisconsultor. epitomes uidimus, in quibus Michaëlis quoq. Pselli uersibus Synopsis legũ scriptus est. Qui liber non est quod tantopere desideretur, quantò ceteri, ex quibus multa, quæ in nostris libris aut desunt, aut mendosè scripta sunt, aut obscure, intelligi, & suppleri possent.

l. tutor qui rep. de adm. tut. l. cũ plures. de re. auc. iud. po.

a cap. 25.

CA. I. DE FVRTIS, EMENDATUM, & furtor. genera, & pœnæ explicatæ. IIII.

Li. de furt.

CApút primum de furtis, sic Florentiæ scriptum est: Paulus libro trigensimo nono ad edictum. Furtum à furuo, id est nigro dictũ Labeo ait, quòd clam & obscuro fiat, et plerũq. nocte: uel à fraude, ut Sabi-

ut Sabinus ait: uel à ferendo, & auferendo: uel à Græco sermone, qui φῶρας appellant fures, immo & Græci ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας dixerunt. Inde sola cogitatio furti faciendi non facit furem. Sic is qui depositum abnegat, non statim etiam furti tenetur: sed ita, si id intercipiendi causa occultauerit. In Norico uero libro ita legitur: Et à ferēdo, id est auferendo: uel à Græco sermone, quod φῶρας adpellant fures, immo & Græci à ferendo φῶρας dixerunt. Sola tamen cogitatio furti faciendi non facit furē. Alciatus noster lib. i.[a] Dispunctionum, uel à ferendo, seu auferendo: uel à Græco sermone, qui φῶρας appellant fures: immo & Græci dixere παρὰ τὸ φέρειν. Cetera non attigit, quæ nos animaduertenda putauimus: quòd ratio reddita est, cur sola cogitatio furtum non faciat. Si enim à ferendo utraq. lingua fures dicti sunt, necesse est, ut fures contrectando ferant. Neq. quemquā moneat, quòd à Græco sermone, qui φῶρας appellant fures, Florentiæ, & in Alciatino libro scriptum sit: est enim id dicendi genus alijs locis usurpatum. Vt quod sub titulo De uerborum significatione[b] dicitur: Glandis appellatione omnis fructus continetur, ut Iauolenus ait, exemplo Græci sermonis, apud quos omnes arbor. species ἀκρόδρυα appellantur. Et ca. 2. Qui petant tutores, εἰσὶ δέ τινες οἷς ἐπαναγκές ἐστιν αἰτεῖν ἐπιτρόπους, οἷον μήτηρ, καὶ ἀπελεύθεροι. ἐκ τούτων γὰρ αἱ μὲν ζημιοῦνται, οἱ δὲ καὶ κολάζονται. Sūt aūt, inquit, aliqui, quos petere tutores est necesse, puta mater & liberti, è quibus illæ dāno, hi pœna plectuntur. Diomedes antiquus grāmaticus anaphora figura hæc dicēdi genera defendit, ut illud Salustianū: Sed antea itē cōiurauere pauci, in quib. Catilina. de qua quàm breuissimè potero dicā. & alio loco: Interea seruitia repudiabat, cuius initio ad eum magnæ copiæ cōcurrebant. Omnibus etenim his locis aliò refertur relatio, quàm suprà scriptū est. Sed ad furta redeamus, & ad definitionē furti, quam uno uerbo Haloāder fraudauit in Digestor. et Institutionū editione. namq. utroq. loco eadē de furti definitione et etymologia tradūtur. Furtū est cōtrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, uel ipsius rei, uel etiā usus eius, possessionis'ue, quod lege naturali prohibitū est admittere. Haloander enim uerbū Rei priori loco omisit, existimans fortassè præstare sic definire, ut furtū dicatur cū quis rem ipsā, aut eius usū possessionē'ue fraudādi animo cōtrectat. Theophilus uero Institutionū græcus interpres ita definit, ut furtū sit alienæ rei fraudulēta contrectatio,

a ca. 10.

b l. qui uenenū. §. ult. de uer. sig.

l. i. de fur. § i. inst. de obl. quæ ex deli. na.

quæ damno aliū afficit, aut ipsius rei, aut usus, aut possessionis. Quæ definitio propius ad Florentinam, quàm ad Noricam definitionem accedit. Quod uero additur, lege naturali furtū prohibitū esse, Vlpiani sentētia confirmatur libro 57. ad edictum:[a] Probra quædam natura turpia sunt, quædam ciuiliter, & quasi more ciuitatis: ut puta furtum, adulterium naturà turpe est. enimuero tutelæ damnari, hoc non natura turpe est, sed more ciuitatis. Neq. enim Alciatum nostrum audio, dum probàre se alicui putat, eo capite Vlpianum nolle furtum natura turpe esse dicere, sed more ciuitatis, quòd Aegyptij & Lacedæmonij impunita furta reliquissent. Quasi uero peruersæ aliquor. mentes possint quicquam ex diuina omnium consensione peruertere? Apud Persas à matrum concubitu non abstinere ius erat: non igitur id natura probrum est? Qua in re ridiculus est Constantinus Harmenopulus libro primo προχείρου, qui ius gentium ita definit: Ius quo gens aliqua, aut aliquæ gentes utuntur, ut puta matribus cōmisceri apud Persas, et ab eis abstinere apud Græcos. Sed et Theophilus[b] simili errore decipitur, cum existimat, furem iure gentium pecunia multandum, quòd nos persimili damno affecit. Hic enim & fatetur iure gentiū furtū esse prohibitū, tamen eam pœnam naturalis ratio non inter omnes homines constituit.[c] Nam ut illos prætercam qui furto fauebant, Draco Athenis fures capite puniri iussit: & ex lege Duodecim Tabular. non solum nocturnum furem occidere semper licebat, & eum qui interdiu se telo defendebat:[d] sed & manifesti fures liberi uerberabantur, & his addicebantur quibus furtum fecissent, serui uerberibus cæsi de saxo præcipitabātur. Cuius rei Gellius lib. 11. auctor est. Et ob eam rem Theophilus sub titulo de perpetuis et temporalib. actionib. capitalem pœnam furi in 12. tab. indictā ait. Illud itaq. tenendum est, furtum natura prohibitum, probrumq. esse: quod non posse bono animo fieri, Pontificij tradicere.[e] Quid enim magis iuri & iustitiæ aduersum? Iustitia est, inquit Vlpianus,[f] constans & perpetua uoluntas ius suum cuiq. tribuendi. Iuris præcepta sunt hæc: honestè uiuere, alterum non lædere, suum cuiq. tribuere. At qui alterū suis rebus priuat, aduersus hæc tria facit. Furtor. autē genera quatuor apud ueteres fuerūt, hodie duo tantū. Caius lib. posteriori institu. titu. ulti. Furtorū autē genera sunt quattuor, manifesti, nec manifesti, concepti, & oblati. Manifestum furtum dicitur, si quādo fur

a l. probrum. de uerb. sign.

b Theoph. §. ius autem. de iure natur.

c ar. l. omnes. de iusti. & iu.

d l. si pignore. de fur. l. itaq. ad l. Aqui. c. si per fodiēs. de hom.

e c. 2. de reg. iu.

f l. iustitia. de iusti. & iure. in sti. eo. in prim.

do fur cuiuscumq. rem tollit, & in ipso furto deprehenditur: nec manifestum furtum appellatur, quod quamlibet dum fieret inuentum non est, tamen furtum fuisse probatur: conceptum furtum dicitur, cum res furtiua alicui ita à fure datur, ut apud ipsum furem inueniri non possit. Quæ eodem modo ferè Paulus ait libro 2. Sentent. sub titulo De furtis. Et quidē de manifesto, & nec manifesto, satis multa à nostris dicuntur. De oblato uero, & concepto, Paulus sic ait: Concepti actione is tenetur, apud quem furtum quæsitum, et inuentum est. Oblati actione is tenetur, qui rem furtiuam alij obtulit, ne apud se inueniretur. Concepti is agere potest, qui rem concepit, & inuenit. Oblati is agere potest, penes quem res concepta, & inuenta est. Hæc illi de furtis tradunt. At Iustinianus negat[a] furtor. quatuor esse genera. neq. enim existimat, oblatum & conceptū species esse furtorum, sed actionis. eaq. de causa, quodq. illæ species actionum, siue furtor. in desuetudinē abierunt. C. II. De furtis ita scriptum est: Caius libro tertiodecimo ad edictum: Furtor. genera duo sunt, manifestum, & nec manifestum. Conceptum uero, & oblatum, in Institutionibus[b] tantum declaratū est. Conceptum, inquit, furtum dicitur, cum apud aliquem testibus præsentibus furtiua res quæsita, & inuenta sit. Nā in eum ꝓpria actio cōstituta est, quāuis fur non sit, quæ appellatur cōcepti. Oblatum furtum dicitur, cum res furtiua ab aliquo tibi oblata sit, eaq. apud te concepta sit: utiq. si ea mente tibi data fuerit, ut apud te potius, quàm apud eum qui dederit, cōciperetur. Nam tibi, apud quem concepta sit, propria aduersus eum qui obtulit, quamuis fur non sit, constituta est actio, quæ appellatur oblati. Hæc inquisitio rei furtiuæ, quam conceptionem re furtiua inuenta appellabant, maxima obseruatione fiebat. Nam & Gellius ait, Ea quoq. furta quæ per lancem, liciumq. concepta essent, perindè ac si manifesta forent, uindicauerunt decē uiri. Et Iustinianus testibus præsent i bus fieri solere dicit. Per lancē uero & licium, uetus mos ostenditur, hoc tēpore quod ad lancem quidem attinet, non admodum ignotus.[c] sed licij, uel inlicij potius mentio, fit apud Varronē tantum, quod meminerim, in calce secundi libri De lingua latina. Ab alliciendo, & uocando inlicium dicebatur, cum censores per accensos populum ad se uocabant. Quod uero Gellius ait, eandem concepti furti pœnam fuisse, quæ & manifesti fuerat: existimo Prætores mutasse eam pœnam, quod in

,, *desuetudinē abierunt. C. II. De furtis ita scriptum est: Caius li-*
,, *bro tertiodecimo ad edictum*

a §. furtorum. insti. de obl. que ex deli.

l. ij. de furt.

b §. cōceptum. inst. eo.

c Theoph. in prin. de testa. & §. preterea qui. mod. tes. pa. po. sol. Boetius in topic. Bud. l. ij. §. undicias. de orig. iur.

manifesto fecerunt, cuius pœna è lege Duodecim tabular. erat ea, cuius est à nobis ex Gellio mētio facta: à Prætoribus in quadrupli pœnā immutata est.[a] Idē enim Gellius ait, Decēuirali pœna sublata furti cōcepti, & oblati, tripli pœnā fuisse. Et Paulus eodem libro, quo superiora scripsit, mendosus est. Furti, inquit, concepti actio aduersus eum qui obtulit, tripli est pœna, & ipsius rei restitutio: non enim furti concepti, sed furti oblati actio datur aduersus eum qui obtulit. Illud quærendum arbitror, quæ fuerit in Duodecim furti nec manifesti pœna? Et existimo è Solonis lege acceptā, qua omnes fures duplum reddere coguntur. Namq. sub titulo De perpetuis, lib. 4. Institutionū, furti tantū manifesti mentio fit. Furti, inquit, manifesti actio quāuis ex ipsius prætoris iurisdictione proficiscatur, tamē perpetuò datur. Accursius noster idipsum ex altero loco Institutionum elicit, quo noxalem actionem furti in Duodecim constitutam ait.[b] Sed potest noxalis actio ea lege introduci, alia pœna furto nec manifesto cōstituta. Illud itaq. mihi probatur, Solonis legem ea parte susceptā, quod & Gellius significare uidetur. Suntq. alia non pauca ex iisdem legibus sumpta.[c] Sed quoniam tam multa ex Gellio accipimus, emendandus est ille locus ex Massurij Sabini libro secūdo iuris ciuilis ab eo dē allatus. Qui alienū, inquit, tacens lucricie fandi causa sustulit, furti abstringitur, siue cuius sit, siue nescit. Et ita ex ca. 44. De furtis[d] scribendū est: Qui alienū quid iacens lucri faciēdi causa sustulit, furti obstringitur, siue scit cuius sit, siue ignorauit. Quæ uerba Vlpiano libro quadragesimo primo ad Sabinum ascribuntur. Ex qua re illud manifeste apparet, libros Vlpiani ad Sabinum commētaria esse, & interpretationes Sabini librorum: quod in Pauli ad eundem libris Viglius ait.[e] Idem dicendum in libris Iuliani ad Minicium, & Vrseium Ferocem: Iauoleni, & Pomponij ad Plautium, eiusdem Pomponij ad Q. Muciū, & ad Sabinum, & Pauli ad Plautiū, Sabinum, Vitellium & Neratium. Neq. enim idem est, quod in libris Ciceronis ad Q. Fratrem, M. Brutum, & Trebatium: quæ res doctissimos quosq. decepit.[f] Sed nos ea aliàs diligentius trademus.[g]

a inst. de perpe. et tēp. act. in prin.

b §. sunt autem. inst. de nox. acti.

c l. ult. fin. reg. l. ul. de coll. l. 2. §. exactis. de origi. iur. §. sed ius. §. et nō ineleganter. insti. de iure natu.

d l. falsus. §. qui alienū. de fur.

e Vigl. insti. de her. insti. in pri.

f Alci. in exor. C. et de eo quod interest. et prætermis.

g lib. i. c. 6.

CAIVS ET IVSTINIANVS XENOPHONTIS SENTENTIA LOCUPLETATI. V.

Haloander diligentissimus uir, & non mediocris ingenij, existimat se in Institutionibus nihil reliquisse mancum, præter eum locum,

cum,[a] quo de teli significatione quædam ex Xerolopho (sic enim multi tradiderunt scribendum esse) ab Iustiniano afferuntur. Eum Alciatus noster[b] non infeliciter tentat corrigere. Theophili autem Institutionibus editis, et Florentinis libris lectis, omnem scrupulum abijci oportet. Florentiæ sic est: Admonet nos ξενοφῶν. nam ita scribit, καὶ τὰ βέλη ὁμόσε ἐφέρετο λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. id est, Et tela comminus afferebantur, hastæ, sagittæ, fundæ & lapides plurimi. Quæ uerba ca. 233. de Verborũ signi.[c] ex Caij libro primo ad legem 12. tabular. referuntur. Et Iustinianus ex eodem Caio in interpretatione legis 12. tabul. eadem tradit. In Norica uero editione omnia ea quæ retuli, desunt. Quæ Alciatus mendosa habet, & non suo loca scripta. Sunt autem collocanda post illud, ἀπὸ τοῦ βάλλειν. Ex quo autem libro Xenophontis illa sumpta essent, nos adhuc reperire non potuimus. neq. Theophilus, qui uno tãtum uerbo ab Ethrusca lectione dissentit, mẽtionem huius rei facit. Io. tamen Metelli nostri diligentia, qua maxima in iure ciuili & bonis litteris utitur, repertum id est, libro quinto ἀναβάσεως, uno atq. altero uerbo immutatum.

a insti. de publ. iud. §. item lex Cornelia.
b Alc. in l. si cal uitur. de uer. si.
c l. si eduitur. §. telum.

OBSCVRISSIMVM PAVLI CAPVT mendis sublatis apertissimum redditur: et quid ante decimum, & post decimum Kalendar. significet, explicatur. VI.

SVb eodem titulo de uerbor. significatione, Pauli caput tam male acceptum est, ut qui melius interpretati sunt, cauillatorem iurisconsultum appellauerint. Ante diem decimum calendar. post diẽ decimum calendar. utroq. sermone undecima dies significatur. Sic enim Valla lib. 4.[d] elegantiar. Budæus, & Alciatus scribunt. Haloãder uero, Nec utroq. sermone, in cõtextu: Næ utroq. in margine scripsit. Nos ita scriptum Florentiæ uidimus: Paulus libro tertio ad legẽ Iuliam, & Papiam. Anniculus amittitur, qui extremo anni die moritur. et consuetudo loquendi id ita esse declarat: ante diem decimum Kalendarum, post diem decimum Kalẽdarum. neutro enim sermone undecim dies significantur. Est autem, ni fallor, hæc Pauli sententia. Eum qui ultimo anni die moritur, anniculum esse, comprobari eo argumento, quòd cum ante diem decimum Kalendarum dicimus, ipse dies Kalendarum numeratur, & significatur decimus dies ante Kalendas. Sic enim Valla interpretatur: quod neq. Alciatus noster improbare uidetur. quamquam libentius in Budæi sentẽtiam it, ut an

l. anniculus. l. de uerb. sign.
d cap. 8.

te diem decimum Kalendar. non decimus, sed nonus ante Kalendas significetur. Quod ipsum fulciri potest Quintiana Ciceronis oratione. Roma, inquit, egreditur ante diem tertium Kalendar. Februarij. Alio loco inuenitur dies profectionis pridie Kalēdas Februarij: licet in numeris maxime sint omnes libri mendosi. Alio loco eadem oratione dicitur: Bona postulas, ut ex edicto poßidere liceat, quo die? te ipsum uolo audire. dic Næui diem. ante 5. Kalēd. intercalares. bene agis. quàm longe est hinc in saltum uestrū Gallicanū? Næui te rogo. 700. millia passuū. optime. De saltu deicitur Quintius, quo die? deicitur de saltu pridie Kalend. intercalares, biduo pòst, aut ut statim de iure aliquis cucurrerit, non toto triduo 700. millia passuū conficiuntur? Qui locus si mendosus non est, quintus ante Kalendas dies significatur, non quartus. Huc accedit, quod A. Gellius ait lib. 15.[a] Marcum Ciceronem natum esse ante diem tertium Nonas Ianuarias, Q. Cepione & Q. Serrano consulibus. quē constat tertio Nonas natum esse, ut ipse Cicero ait lib. 7. epistul. ad Atticum. & Plutarchus, quem Bochius interpres non intellexisse uisus est, sic ait. τεχθῆναι δὲ κικέρωνα λέγουσιν ἀνωδύνως καὶ ἀπόνως λοχευθείσης αὐτοῦ τῆς μητρὸς, ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν, ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος. Id est, Peperisse Ciceronē matrē suā ferunt nullo dolore, aut labore partus, tertio die post Kalēdas Ianuarias (aut post tertiū diē Kalendarum Ianuarij) quo die magistratus uota faciunt, & sacrificāt pro salute Principis. Achilles Bochius, nunc doctus sanè uir, & disertus, cum adulescens esset, tertio Kalēdas Ianuarij uertit. qui dies ex alio iurisc ōsulti loco agnosci potest. is est ca. 233. de uerb. signi.[b] « Post Kalendas, inquit Caius, Ianuarias die tertio pro salute Principis « uota suscipiuntur. Quo capite multa simul cognoscuntur. Nam et ante diem tertium Non. & tertio Nonas, et die tertio post kalendas, idem esse deprehenditur. Quo fit, ut neq. cum dicimus, ante diem decimum kalendar. neq. cum dicimus post decimum, undecim dies significentur. Nam cum ante decimum dicimus, aut dies ipse decimus significatur, ut Ciceronis & Gellij usu ostendi: aut certè nonus, ut Budæo et Alciato nostro placet. Cū uero post diem decimū, nō undecimus mensis dies, sed ipse decimus significatur, ut ex Caij uerbis appa ret. Ex quibus et illud manifestū est, anniculū hoc exemplo appellari eū, qui ipso extremo die moritur, quoniā is dies expletus esse uidetur.

a ca. 18.

b l. si caluitur. §. post kalendas. de uer. sig.

MILI-

MILIARIVM APVD MACRVM Iurecon. restitutum, non uulgari significatione accipiendum. VII.

AEmilius Macer libro primo ad legem uicensimam ait: Mille passus non à miliario urbis, sed à continentibus ædificijs numerandi sunt. (l. mille. de uerb. signi.) Hæc uerba sub titulo De uerb. significatione in Ethruscis Pandectis legi, quæ ab omnibus ad hunc diẽ repudiata sunt. Pro quibus substituũt: Mille passus non à muro urbis, &c. id secuti, quod c. 2. dicitur, Vrbis appellatio muris, Romæ aũt continentibus ædificijs finitur. (l. 2. l. ut Alfenus. eo. tit.) & alio loco, Vt Alfenus ait, urbs est Roma, quà muro cingeretur: Roma est etiam, quà continentia ædificia essent. Est autem apud Aemilium, miliarium columna quædam, quæ in capite Romani fori prope ædem Saturni fuerat, in quam omnes Italiæ uiæ terminabantur: quod etiam miliarium aureum dictum est. Plinius libro 3. Roma diuiditur in regiones 14. compita ear. 265. pass. eiusdem spatij mensura currẽte à miliario in capite Romani fori statuto ad singulas portas, quæ sunt hodie numero triginta septem. Cornelius Tacitus lib. 17. Otho innixus liberto per Tiberianam domum in uelabrum, inde ad miliarium aureum sub ædem Saturni pergit. Idem Tranquillus ait totidem penè uerbis in Othonis uita. Plutarchus uero in Galbæ, his uerbis miliarium describit. ἐβάδιζεν εἰς ἀγορὰν, οὗ χρυσοῦς εἱστήκει κίων, εἰς ὃν αἱ τετμημέναι τῆς Ἰταλίας ὁδοὶ πᾶσαι τελευτῶσιν. Hoc est, in forum ibat ad eam partem, in qua steterat aurea columella, ad quam omnes Italiæ uiæ terminabantur. Quæ cum ita se habeant, mirandum non est, si dubitatum aliquando fuit, an illinc mille passus, qui lege fortasse uicesima dicebantur, numerandi essent. Miliarij in aliã significationem mentio fit c. 20. De auro & argento legatis. Certe, inquit, si caccabos argenteos habebat, uel miliarium argenteũ, uel sartaginem, uel aliud uas ad coquendum: dubitari poterit, an escario cõtineatur? (l. cum aurũ. §. si cui. de auro & argen.) De quo Alciatus et Nebrissensis nostri uerba faciunt.

MVLTIS IN LOCIS DIGESTOR. & Codicis græcum, uel iudaicum potius dicendi genus reperiri, illud quàm illud. VIII.

EDidit ante aliquot annos Gregorius Haloander maxima diligentia omnes iuris ciuilis libros, qui nunc inter manus omniũ uersantur. In quibus scribendis acri iudicio usus, si quid nimis à consuetu

dine ceteror. libror. discederet, paucis uerbis qua ratione dictum esset, adscripsit. Quale est, quod hic nos ex Etbruscis Pandectis emendandum curamus: quæ ne cui duriora quàm sunt, esse uideantur, locos aliquot prius indicabimus, quos Haloander ipse hoc pacto edendos curauit. Vlpianus capite altero De iudicijs:[a] Sed si dubitetur, utrũ in ea quis causa sit, ut domum reuocare possit, nec ne: ipse Prætor debet causa cognita statuere. Quod si constiterit in ea eum esse causa, ut domum reuocet, debebit cauere in iudicio sisti, statuente Prætore in quem diem promittat. Sed utrũ nuda cautione, an satisdato? Marcellus dubitat. Mihi uidetur sola promissione, quod & Mela scribit. Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos qui satis pro eo dent. hoc est, compelletur potius iudicium accipere: aut leuius erit, iudicium accipere, ut Accursius interpretatur, quàm inuenire qui pro eo satisdent. Haloander, quàm inuenire eos possit, edidit, aduersus Floretini libri fidem. Paulus c.2. de reb. cred.[b] Mutui datio consistit in bis rebus, quæ pondere, numero, mensura consistunt. quoniam eor. datione possumus in creditum iri, quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quàm specie. Hoc est, per solutionẽ in genere potius, quàm specie: aut solutione in genere, non specie functionem recipiunt. Vlpianus c.7. depositi:[c] Quia cum sciret, cui rei pararetur, intempestiuè misericordiã exercuit, cum posset non suscipere talẽ causam, quàm decipere. id est, potius quàm decipere. Idem ca.20. De adquirenda uel omittenda hereditate:[d] Si sepulchri uiolati filius aget, quamuis hereditarij, quia nihil ex bonis patris capit, non uidetur bonis immiscere. hæc enim actio pœnã & uindictã, quàm rei persecutionẽ continet. id est potius, quàm rei persecutionem, aut non rei persecutionem. Idem c.49. De legatis:[e] Sed si testator decem mihi sub fideiussore debuit, fideicõmissi petitio non solum heredi, sed & fideiussori cõpetit. Interest enim eius solui mihi, quàm ipsum conuentum mandati actionem intendere. hoc est, potius quàm ipsum &c. c.5. De suspectis tutorib.[f] Expedit enim pupillo, inquit, rem suam saluam fore, quàm tabulas Rem Saluam Fore cautionis habere. quod Haloãder exceptis tribus illis uerbis edidit. Itẽ ca.12. De officio Præsidis:[g] Non tamen spectandum est, quid Romæ factum est, quàm quid fieri debeat. Haloander, non tam. ca.5. De doli mali & metus exceptione:[h] Expedit enim legatario retinere

[a] l.2. §. sed si. de iud.
[b] l.2. §. mutui. de reb. cred.
[c] l. si hominem. in prin. depo.
[d] l. pro herede. in fi. de adq. her.
[e] l. si cui. §. si Titio. de leg. i.
[f] l. suspectui. de suspect. tut.
[g] l. sed licet. de off. præs.
[h] l. purè. in pri. de doli ma. & me. exc.

nere summã quàm mitti in possessionem rerum hereditariarũ. Impp. Constantinus & Licinnius constitutione 8. De iudicijs:[a] Placuit in omnibus rebus praecipuam esse iustitiae, aequitatis'q. quàm stricti iuris rationem. id est, potiorem. Impp. Seuerus & Antoninus con sti. 1. ubi causa fiscalis:[b] Non defensae mortis quaestionem apud procuratores nostros non oportet tractari, nec bona fisco peti posse, quàm si de crimine constiterit apud eum cui cõuictis pœnã irrogare licet, quis ignorat? hoc est, ante quàm de crimine constiterit: ut Accursius quoq. ait. Impp. Diocletianus & Maximianus Const. 19. De liberali causa:[c] Principaliter causã eius de qua supplicas, esse, quàm tuã, prospicimus. Imp. Iustinianus Cõsti. ulti. De usufructu:[d] Vsumfructũ enim per eum adquisitũ, apud eum remanere, & post patris calamitatem oportet: cum plerumq. uerisimile est, testatorẽ contemplatione filij, quàm patris usumfructũ ei reliquisse. hoc est, filij potius quàm patris. Haec, & alia fortasse, Haloander exemplariũ fidem secutus edidit. Sed & alia nos Florẽtiae reperimus, quae ipse aliter scripsit. Sunt aũt haec. Vlpianus ca. 20. De operis noui nuntiatione:[e] Planè si quaeratur, an in heredẽ eius qui opus fecit, interdictũ hoc competat: sciendũ est Labeonẽ existimasse, in id quod ad eum peruenit, dumtaxat dari oportere, uel si quid dolo malo ipsius factum sit, quò minus perueniret. Nõnulli putãt, in factũ esse dandam, quàm interdictũ: quod uerũ est. Haloander edidit, tam in factũ, &c. Idem ca. 20. De adqui. uel omit. hered.[f] cuius paulo antè mentio facta est. Sed illud in fine illius capitis, hoc in ipso statim initio. Vlpianus lib. 61. ad edictum. Pro herede gerere uidetur is, qui aliquid facit quasi heres. Et generaliter Iulianus scribit, eum demum pro herede gerere, qui aliquid quasi heres gerit. Pro herede autem gerere non esse facti, quàm animi. Haloander, non tam esse facti. Scaeuola ca. centesimo De legatis, libro 3.[g] Hic chirographa debitorum, & pecuniam, cum esset profecturus in urbem, in latralibus condidit, & chirographis exactis, quàm pecunia erogata, reuersus in patriam, post bienniũ alia chirographa praedior. quae postea comparauerat, & pecuniã in lateralia cõdidit. Haloãder, et tam chirographis, &c. Modestinus cap. 3. De alimentis, uel ciba. lega.[h] Modestinus respondit. Videtur mihi ipsa praedia esse libertis relicta, ut pleno dominio haec habeãt, et non per solũ usumfructũ. Et ideo, & si quid superfluũ

[a] l. placuit. C. de iudi.
[b] l. i. C. ubi cau. fis.
[c] l. principaliter. C. de libe. cau.
[d] l. ulti. C. de usuf.
[e] l. praetor. §. hoc interdictũ. de op. no. nu.
[f] l. pro herede. in prin. de adq. here.
[g] l. his uerbis. in pri. de leg. 3.
[h] l. libertis. de alim. uel cib. leg.

& maluerunt caput amittit, aut capitale esse, uel sit, scribere. Est autem capital, ut Nonius Marcellus scribit, capitis periculum, aut crimen capite uindicandum: quo usum esse arbitror Ciceronem in fictis illis legib. quæ falso 12. Tabular. esse creduntur, lib. 3. de Legib. Vincula, inquit, sontium seruanto, capitalia uindicanto. Sub titulo de extraordinarijs cognitionib. scribendum est:[a] Non tamen si incãtauit, si imprecatus est, si ut uulgari uerbo impostorum utar, si exorcizauit, non sunt ista medicinæ genera. Scribũt alij, Vt uulgari uerbo in posterum utar. sed illud Florentiæ: Impostura autem stellionatus crimen est, si in necem alterius fiat.[b] quod uerbum ab imponendo, hoc est decipiendo manauit. Sub titulo de censib. apud Vlpianum scribatur oportet:[c] Est & in Bithynia colonia Apamena, & in Ponto Sinopensis, est & in Cilicia Selinus, & Trabianopolis. Vulgo, in Sicilia scribitur, in quo Nebrissẽsis noster torquetur. Et apud Paulum,[d] In Lysitan: · Pacenses & Emeretenses iuris Italici sunt. idem ius Valentini & Ilicitani habẽt (sic enim arbitratur Lælius noster esse scribendum, & si Florentiæ Licitani, aut Lucitani esse uidebatur) Barcinonenses quoq. ibidem immunes sunt. Haloander, Lucentini & Barcinomenses. alij Lusitani, aut Lisitani, aut Lacetani & Burgũdionẽses. Sed mirandũ est, cur à Paulo singuli populi numerẽtur: cũ C. Plinius libro tertio scribat, Vespasianũ Cæsarẽ uniuersæ Hispaniæ ius Latij tribuisse. Finẽ hoc loco quasi in patria, à longa hac, sed non ingrata peregrinatione fecissem, nisi mihi hæc iterum legenti, uisum esset prætereundum non esse, quod suo loco scribere sum oblitus: non recte Haloandrum inscriptionem primi capitis De legatis abstulisse. est enim illud caput ita Florẽtiæ scriptum: *Vlpianus lib. 67. ad edictum. Per omnia exæquata sunt legata fideicõmissis.* Arbitror tamen eius sentẽtiæ exceptiones, quas fortasse Vlpianus adscripserat, Tribonianum describere noluisse: ne contra Iustiniani constitutiones faceret. Haloandri uero consilium in trib. illis libris De legatis appellandis probo. etsi Florentiæ, De legatis & fideicommissis ter scriptum sit, neq. adiectum, liber primus, secundus, tertius. tamen in indice titulorum miniatis litteris scriptum est: Incipit liber primus de legatis & fideicommissis, ex ordine liber trigensimus. deinde nigris, De legatis & fideicommissis. Postea miniatis, Incipit liber secundus de legatis & fideicommissis, ex ordine trigensimus

a l. i. §. medicos. de extrao. cog.

b l. 3. §. item si quis. stellionatus.

c l. i. in fine. de censib.

d l. ult. eo.

l. i. de leg. i.

ſimus primus. atq. iterũ illud ipſum, De legatis & fideicõmiſſis. poſtea, Incipit liber tertius de legatis, ex ordine trigẽſimus ſecundus. et tertio ſcriptũ eſt, De legatis et fideicõmiſſis. et ſi ex hac eorũ dẽ uerborũ repetitione mendoſus hic locus fuerit, ſed rectè emendatus eſt. Hoc autẽ rectè factũ in illo indice eſt, quod ſingulis libris additur, quotus uniuerſi operis ſit, itẽ partis eius in qua is eſt. In quo etiã Norici libri emendãdi ſunt libro 5. & lib. 12. Nã licet ab his libris pars ſecũda de iudicijs, & pars tertia de rebus incipiant: tamẽ Florentiæ libri quinti titulus primus eſt De iudicijs, et ubi quiſque agere uel cõueniri debeat. Duodecimi uero, De rebus creditis, ſi certũ petetur, & de cõdictione. Rectè autẽ initio quintæ partis, quæ de teſtamẽtis appellatur, titulus eſt 1. Qui teſtamẽta facere poſſunt, & queadmodũ teſtamenta fiant. Et ex hoc loco, in quo de teſtamẽtis titulus nõ erat, ſuſpicatus eſt, De iudicijs, & De reb. creditis, ſcribenda non eſſe. Hæc ſunt, Mai, quæ mihi potiſſimum emendanda eſſe uidebantur.

ANTONII AVGVSTINI EMENDATIONVM ET OPINIONVM LIB. IIII. AD Antonium Pernotum Pontificem Atrebatenſem.

CVm ante quattuor annos tecũ Patauij Marianum Socinum audirem, memini te mihi ſæpe eſſe pollicitũ, ob illam obſeruantiam, qua te, tuaq. omnia colebam, animum ſemper me tuum et amicum, & beneuolum cogniturum. Sed cum poſtea te Cæſar Pontificijs iſtis ſacris præfeciſſet, & in conſilio ſuo cum clariſſimo uiro patre tuo intereſſe uoluiſſet, me uero And. Alciatus noſter huc euocaſſet: longiſſimo locorũ interuallo diſtinctus, tibi in totius reip. Chriſtianæ negotijs occupato, nihil ad hanc diẽ ſcribendũ putaui. Nunc uero cũ cognouiſſem, te cũ Cæſare in totius citerioris Hiſpaniæ cõuentu futurũ: ad eã familiaritatẽ quæ inter parentes noſtros fuit, & præſentẽ fratrũ meorũ cũ optimo uiro patre tuo cõſuetudinẽ, uolui hãc noſtrã ſtudiorũ coniunctionẽ renouare: ut eodem tẽpore ſcias, & ipſis oculis cernas, neminẽ eſſe noſtrûm, qui non tecũ, cumq. parente tuo multis neceſſitudinis uinculis coniungatur. Mitto etiam ad te ex opere multorum dierũ, quod noſtræ diſciplinæ ſtudioſis omnibus paro, excerpta quædã, ad Alciati præceptoris noſtri imitationẽ. Neq. enim exiſtimo te illorũ probare ſententiã, qui iuris ſcientiã carere uolunt omni

non solum ornatu, sed etiam succo, & sanguine, qui ex utriusq. linguae cognitione, antiquitatis temporumq. peritia toto corpore cognoscitur esse diffusus. Cuius rei superioribus diebus permulta deprehendi signa in Florētinis Pandectis, quas dum tu, illustrisq. uir pater tuus, Senensem Remp. constituebatis, contuli cum meis. Nihil enim tam esse mendosum reperi, quàm quae essent aut graecè scripta, aut ob latinae dictionis elegantiam, temporumq. antiquitatem ignorata. Eiusmodi, quae ad te mitto, sunt: quae ita accipias uelim, ut obseruantissimum tui me esse testentur.

POMPONII LOCVS LIBRO tertio de legatis emendatus, quidq. illic uisceratio significet, declaratum. I.

l. si tibi pure. de leg 3.

Pomponius capite 52. De legatis lib. tertio, in Norico lib. omnium editorū minus mendoso, ita ait: Si tibi purè legauero, deinde postea scripsero ita: Hoc amplius si nauis ex Asia uenerit, heres meus ei fundū dato: uerius est, eo uerbo Hoc amplius, superiora repeti. Sicuti dicimus, Lucius Titius plebi quina dedit, hoc amplius Seius: huiusmodi enim ratione quina Seiū quoq. dedisse intelligimus. Quod si Pomponius scripsisset, nemini probare posset, hoc illi simile esse: cum enim nihil dicatur hic datum, necessario quina illa repetuntur. At priori exemplo fundus datus est ei, cui alia erant data. Est igitur scribēdum, ut Florentiae reperimus: Pomponius libro septimo ad Sabinum. Si purè tibi legauero, deinde postea scripsero ita, hoc amplius si nauis ex Asia uenerit, heres meus ei fundum dato: uerius est eo uerbo Amplius superiora repeti. Sicuti dicimus, Lucius Titius plebi quina milia dedit, hoc amplius Seius uisceratione: quina milia quoq. Seiū dedisse intelligemus. Et Titius accepit quinq. Seius hoc amplius fundū: Seiū quinq. quoq. accepisse intelligimus. Vnius solius uerbi ignoratione nostri illud caput corruperunt: & pro uisceratione, huiusce ratione librarij scripserunt. Erat autem uisceratio, cum carnis epulum plebi dabatur. Cicero libro 2. De officijs: Omnino duo sunt genera largorum, quor. alteri prodigi, alteri liberales. Prodigi, qui epulis & uiscerationibus, & gladior. muneribus, ludor. uenationūq. apparatu pecunias profundunt. Liuius libro 8. P. Plautio Proculo, P. Cornelio Scapula Coss. populo uisceratio data à M. Flauio in funere matris. Latinis quoq. ferijs uiscerationem

dari

dari proditum est. Nam et Cicero in oratione Planciana ait, Nisi forte te Lauicana, aut Bouillana, aut Gabina uicinitas adiuuabat, quibus è municipijs uix iã, qui carnẽ Latinis petant, inueniuntur. Et Varro libro 2. de Lingua latina: Similiter Latinæ feriæ dies conceptiuus dictus à Latinis populis, quibus ex Albano monte ex sacro carnem petere fuit ius cum Romanis. Plinius quoq. maior lib. 3. Cũ bis carnem in monte Albano soliti accipere populi Albenses, Albani, Aesolani, & ceteri. Idq. est, quod Pomponius capite posteriori de origine iuris[a] ait, Latinar. feriar. causa præfectum urbi introductum: ut rectè Zasius interpretatur. Visceratione Budæus cap. ultimo, Si mensor falsum modũ dixerit, creanomian appellari à Græcis ait, à diuidẽda carne. Epuli uero mentio fit libro primo De legatis, cap. 119.[b] & ludorum, & uenationum his uerbis: Paulus libro tertio regularum. Ciuitatibus legari potest etiam quod ad honorem, ornatumq. ciuitatis pertinet. Ad ornatum, puta quod ad instruendum forum, theatrum, stadium legatum fuerit. Ad honorem, puta quod ad munus edendũ, uenationem'ue, ludos scænicos, ludos circenses relictũ fuerit: aut quod ad diuisionẽ singulor. ciuiũ, uel epulum relictũ fuerit.

Cap. 5.

a L. ij. §. quoties autem. de ori. iur.

b . ciuitatib. de leg. i.

EODEM LIBRO RHAPSODIAE *uerbum Vlpiano restitutum.* II.

SImilis error est eodem libro, sed minus nocuit, ca. 50. Si Homeri, inquit Vlpianus, corpus sit legatum, quantæcumq. partes inueniantur, debentur. quod ita scribendum est: Quantæcumq. rhapsodiæ inueniantur, debentur. Appellantur autem eo nomine Homeri singuli libri, ἀπὸ τοῦ ῥάπτειν καὶ ᾠδάς. Est autem his librarijs, qui ex Florentinis libris descripserunt, ignoscendum, quòd illic pro rhapsodiæ, pars hodie scriptum fuit, præpostero litterar. ordine. unde factum, ut ante Noricam editionem partes hodie scriptum fuisse uideamus. Scriptores uero Florentinarum Pandectarum sæpe in eiusmodi genere errorum incidisse deprehendimus. Nam cap. 9. De seruo corr. pro subreptus, subpertus scripserunt. et ca. 1. Depositi, iurnæ pro ruinæ. & 40. de contra. emp. domus, pro modus. & 16. ad S. C. Treb. susceptam pro suspectam. & ca. 1. de coniun. cum eman. nepotum quantibus, pro quantum nepotibus. & ca. 63. de furtis, damnatum pro mandatum.

l. librorum. §. si Homeri. de lega. 3.

ALTER VLPIANI LOCVS EMENDATUS, in quo pro synopsi, si opus sit, legebatur. III.

l. magis puto. §. in primis. de reb. cor.

GRæcum quoq. uerbum alteri Vlpiani loco restituendum, quem saucium, mancumq. Haloãder edidit. Sub titulo De rebus cor. qui sub tutela, uel cura sunt, 105. Vlpianus ait. Prætorem requirere debere, cum ab eo postulatur, ut permittat rem pupilli distrahi, de fortunis pupilli. Requirat ergo, inquit, necessarios pupilli, uel parentes, uel libertos aliquos fideles, uel quem alium, qui noticiam rerum pupillarium habeat: aut si nemo inuenitur, aut suspecti sunt qui inueniuntur, iubere debet edi rationes. Itemq. si opus sit, pupillarium bonorum aduocatum pupillo dare, qui instruere possit Prætoris religionem, an adsentire uenditioni, uel obligationi debeat. Sic Noricus Haloander edidit. in margine tamen adscripsit: aliàs, Item qui σύνοψ sit pupillarium bonorum, aduocatumq. pupillo dare. Alij ediderunt, Itemq. si inops sit pupi. bono. Quæ omnia quid sibi uelint, alij uiderint. Nos quid Florentiæ scriptum sit, tradamus. Sic autem est: « Aut si nemo inueniatur, aut suspecti sint qui inueniuntur, iubere debet edi rationes, itemq. synopsin bonor. pupillarium, aduocatumq. pupillo dare. & c. Est autem synopsis compendium, quod inuentarium, aut repertorium alio loco Vlpianus appellat, ἀναγραφὴν alio. Ego, inquit, puto creditoribus instrumentor. etiam ἀναγραφὴν facere: non ut describant ipsa corpora instrumẽtor. sed quot sint, de qua re sint, sub notent sibi, & quasi inuentarium faciant, quod etiam uniuersorum facere eis erit permittendum. Quæ Vlpiani uerba ea de causa adscripsi, quod non satis rectè in Norico & Alciati præceptoris lib. 2.[a] Parerg. scripta sunt. In Laurentiana bibliotheca Florentinar. nobilissima aliquot græcor. iurisconsultor. epitomes uidimus, in quibus Michaëlis quoq. Pselli uersibus Synopsis legũm scriptus est. Qui liber non est quòd tantopere desideretur, quanto ceteri, ex quibus multa, quæ in nostris libris aut desunt, aut mendosè scripta sunt, aut obscure, intelligi, & suppleri possent.

l. tutor qui rep. de admi. tut. l. cũ plures. de re. auc. iud. po.

a cap. 25.

CA. I. DE FVRTIS, EMENDATUM, & furtor. genera, & pœnæ explicatæ. IIII.

Li. de furt.

CAput primum de furtis, sic Florentiæ scriptum est: Paulus libro « trigensimo nono ad edictum. Furtum à furuo, id est nigro dictũ « Labeo ait, quòd clam & obscuro fiat, et plerũq. nocte: uel à fraude, « ut Sabi-

ut Sabinus ait: uel à ferendo, & auferendo: uel à Græco sermone, qui φῶρας appellant fures, immo & Græci ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας dixerunt. Inde sola cogitatio furti faciendi non facit furem. Sic is qui depositum abnegat, non statim etiam furti tenetur: sed ita, si id intercipiendi causa occultauerit. In Norico uero libro ita legitur: Et à ferēdo, id est auferendo: uel à Græco sermone, quod φῶρας adpellant fures, immo & Græci à ferendo φῶρας dixerunt. Sola tamen cogitatio furti faciendi non facit furē. Alciatus noster lib. 1.[a] Dispunctionum, uel à ferendo, seu auferendo: uel à Græco sermone, qui φῶρας appellant fures: immo & Græci dixere παρὰ τὸ φέρειν. Cetera non attigit, quæ nos animaduertenda putauimus: quòd ratio reddita est, cur sola cogitatio furtum non faciat. Si enim à ferendo utraq. lingua fures dicti sunt, necesse est, ut fures contrectando ferant. Neq. quemquā moueat, quòd à Græco sermone, qui φῶρας appellant fures, Florentiæ, & in Alciatino libro scriptum sit: est enim id dicendi genus alijs locis usurpatum. Vt quod sub titulo De uerborum significatione[b] dicitur: Glandis appellatione omnis fructus continetur, ut Iauolenus ait, exemplo Græci sermonis, apud quos omnes arbor. species ἀκρόδρυα appellantur. Et ca. 2. Qui petant tutores, εἰσὶ δέ τινες οὓς ἐπαναγκές ἐστιν αἰτεῖν ἐπιτρόπους, οἷον μήτηρ, καὶ ἀπελεύθεροι. ἐκ τούτων γὰρ οἱ μὲν ζημιοῦνται, οἱ δὲ καὶ κολάζονται. Sūt aūt, inquit, aliqui, quos petere tutores est necesse, puta mater & liberti, è quibus illæ dāno, hi pœna plectuntur. Diomedes antiquus grāmaticus anaphora figura hæc dicēdi genera defendit, ut illud Salustianū: Sed antea itē cōiurauere pauci, in quib. Catilina. de qua quàm breuissimè potero dicā. & alio loco: Interea seruitia repudiabat, cuius initio ad eum magnæ copiæ cōcurrebant. Omnibus etenim his locis aliò refertur relatio, quàm suprà scriptū est. Sed ad furta redeamus, & ad definitionē furti, quam uno uerbo Haloāder fraudauit in Digestor. et Institutionū editione. namq. utroq. loco eadē de furti definitione et etymologia tradūtur. Furtū est cōtrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, uel ipsius rei, uel etiā usus eius, possessionis' ue, quod lege naturali prohibitū est admittere. Haloander enim uerbū Rei priori loco omisit, existimans fortassè præstare sic definire, ut furtū dicatur cū quis rem ipsā, aut eius usū possessionē' ue fraudādi animo cōtrectat. Theophilus uero Institutionū græcus interpres ita definit, ut furtū sit alienæ rei fraudulēta contrectatio,

quæ

a ca. 10.

b l. qui uenenū. §. ult. de uer. sig.

l. 1. de fur. § 1. inst. de obl. quæ ex deli. na.

quæ damno aliũ afficit, aut ipsius rei, aut usus, aut possessionis. Quæ definitio propius ad Florentinam, quàm ad Noricam definitionem accedit. Quod uero additur, lege naturali furtũ probibitũ esse, Vlpiani sententia confirmatur libro 57. ad edictum:[a] Probra quædam natura turpia sunt, quædam ciuiliter, & quasi more ciuitatis: ut puta furtum, adulterium naturà turpe est. enimuero tutelæ damnari, hoc non natura turpe est, sed more ciuitatis. Neq. enim Alciatum nostrum audio, dum probare se alicui putat, eo capite Vlpianum nolle furtum natura turpe esse dicere, sed more ciuitatis, quòd Aegyptij & Lacedæmonij impunita furta reliquissent. Quasi uero peruersæ aliquor. mentes possint quicquam ex diuina omnium consensione peruertere? Apud Persas à matrum concubitu non abstinere ius erat: non igitur id natura probrum est? Qua in re ridiculus est Constantinus Harmenopulus libro primo προχείρῳ, qui ius gentium ita definit: Ius quo gens aliqua, aut aliquæ gentes utuntur, ut puta matribus cõmisceri apud Persas, et ab eis abstinere apud Græcos. Sed et Theophilus[b] simili errore decipitur, cum existimat, furem iure gentium pecunia multandum, quòd nos persimili damno affecit. Hic enim & si fatetur iure gentiũ furtũ esse probibitũ, tamen eam pœnam naturalis ratio non inter omnes homines constituit.[c] Nam ut illos prætercam qui furto fauebant, Draco Athenis fures capite puniri iussit: & ex lege Duodecim Tabular. non solum nocturnum furem occidere semper licebat, & eum qui interdiu se telo defendebat:[d] sed & manifesti fures liberi uerberabantur, & his addicebantur quibus furtum fecissent, serui uerberibus cæsi de saxo præcipitabãtur. Cuius rei Gellius lib. 11. auctor est. Et ob eam rem Theophilus sub titulo de perpetuis et temporalib. actionib. capitalem pœnam furi in 12. tab. indictã ait. Illud itaq. tenendum est, furtum natura prohibitum, probrumq. esse: quod non posse bono animo fieri, Pontificij tradidere.[e] Quid enim magis iuri & iustitiæ aduersum? Iustitia est, inquit Vlpianus,[f] constans & perpetua uoluntas ius suum cuiq. tribuendi. Iuris præcepta sunt hæc: honestè uiuere, alterum non lædere, suum cuiq. tribuere. At qui alterũ suis rebus priuat, aduersus hæc tria facit. Furtor. autẽ genera quatuor apud ueteres fuerũt, hodie duo tantũ. Caius lib. posteriori institu. titu. ulti. Furtorũ autẽ genera sunt quattuor, manifesti, nec manifesti, concepti, & oblati. Manifestum furtum dicitur, si quãdo fur

a l. probrum. de uerb. sign.

b Theoph. §. ius autem. de iure natur.

c ar. l. omnes. de iusti. & iu.

d l. si pignore. de fur. l. itaq. ad l. Aqui. c. si perfodiẽs. de hom.

e c. 2. de reg. iu.

f l. iustitia. de iusti. & iure. inst. eo. in prin.

do fur cuiuſcumq. rem tollit, & in ipſo furto deprehenditur: nec manifeſtum furtum appellatur, quod quamlibet dum fieret inuentum non eſt, tamen furtum fuiſſe probatur: conceptum furtum dicitur, cum res furtiua alicui ita à fure datur, ut apud ipſum furem inueniri non poſſit. Quæ eodem modo ferè Paulus ait libro 2. Sentent. ſub titulo De furtis. Et quidē de manifeſto, & nec manifeſto, ſatis multa à noſtris dicuntur. De oblato uero, & concepto, Paulus ſic ait: Concepti actione is tenetur, apud quem furtum quæſitum, et inuentum eſt. Oblati actione is tenetur, qui rem furtiuam alij obtulit, ne apud ſe inueniretur. Concepti is agere poteſt, qui rem concepit, & inuenit. Oblati is agere poteſt, penes quem res concepta, & inuenta eſt. Hæc illi de furtis tradunt. At Iuſtinianus negat [a] furtor. quatuor eſſe genera. [a §. furtorum. inſti. de obl. quæ ex deli.] neq. enim exiſtimat, oblatum & conceptū ſpecies eſſe furtorum, ſed actionis. eaq. de cauſa, quodq. illæ ſpecies actionum, ſiue furtor. in „ deſuetudinē abierunt. C. I I. De furtis ita ſcriptum eſt: Caius li„ bro tertiodecimo ad edictum: Furtor. genera duo ſunt, manifeſtum, [l. ij. de furt.] & nec manifeſtum. Conceptum uero, & oblatum, in Inſtitutionibus [b] [b §. cōceptum. inſt. eo.] tantum declaratū eſt. Conceptum, inquit, furtum dicitur, cum apud aliquem teſtibus præſentibus furtiua res quæſita, & inuenta ſit. Nā in eum ꝓpria actio cōſtituta eſt, quāuis fur non ſit, quæ appellatur cōcepti. Oblatum furtum dicitur, cum res furtiua ab aliquo tibi oblata ſit, eaq. apud te concepta ſit: utiq. ſi ea mente tibi data fuerit, ut apud te pótius, quàm apud eum qui dederit, cōciperetur. Nam tibi, apud quem concepta ſit, propria aduerſus eum qui obtulit, quamuis fur non ſit, conſtituta eſt actio, quæ appellatur oblati. Hæc inquiſitio rei furtiuæ, quam conceptionem re furtiua inuenta appellabant, maxima obſeruatione fiebat. Nam & Gellius ait, Ea quoq. furta quæ per lancem, liciumq. concepta eſſent, perindè ac ſi manifeſta forent, uindicauerunt decē uiri. Et Iuſtinianus teſtibus præſent i bus fieri ſolere dicit. Per lancē uero & licium, uetus mos oſtenditur, hoc tēpore quod ad lancem quidem attinet, non admodum ignotus. [c] ſed licij, uel inlicij potius mentio, fit apud Varronē tantum, quod meminerim, in calce ſecundi libri De lingua latina. Ab alliciendo, & uocando inlicium dicebatur, cum cenſores per accenſos populum ad ſe uocabant. Quod uero Gellius ait, eandem concepti furti pœnam fuiſſe, quæ & manifeſti fuerat: exiſtimo Prætores mutaſſe eam pœnam, quod in [c Theoph. in prin. de teſta. & §. præterea qui. mod. tut. pa. po. ſol. Boetius in topic. Bud. l. ij. §. uindicias. de orig. iur.]

manifesto fecerunt, cuius pœna è lege Duodecim tabular. erat ea, cuius est à nobis ex Gellio mētio facta: à Prætoribus in quadrupli pœnā immutata est.[a] Idē enim Gellius ait, Decēuirali pœna sublata furti cōcepti, & oblati, tripli pœnā fuisse. Et Paulus eodem libro, quo superiora scripsit, mendosus est. Furti, inquit, concepti actio aduersus eum qui obtulit, tripli est pœna, & ipsius rei restitutio: non enim furti concepti, sed furti oblati actio datur aduersus eum qui obtulit. Illud quærendum arbitror, quæ fuerit in Duodecim furti nec manifesti pœna? Et existimo è Solonis lege acceptā, qua omnes fures duplum reddere coguntur. Namq. sub titulo De perpetuis, lib. 4. Institutionū, furti tantū manifesti mentio fit. Furti, inquit, manifesti actio quāuis ex ipsius prætoris iurisdictione proficiscatur, tamē perpetuò datur. Accursius noster idipsum ex altero loco Institutionum elicit, quo noxalem actionem furti in Duodecim constitutam ait.[b] Sed potest noxalis actio ea lege introduci, alia pœna furto nec manifesto cōstituta. Illud itaq. mihi probatur, Solonis legem ea parte susceptā, quod & Gellius significare uidetur. Suntq. alia non pauca ex iisdem legibus sumpta.[c] Sed quoniam tam multa ex Gellio accipimus, emendandus est ille locus ex Massurij Sabini libro secūdo iuris ciuilis ab eodē allatus. Qui alienū, inquit, tacens lucricie fandi causa sustulit, furti abstringitur, siue cuius sit, siue nescit. Et ita ex ca. 44. De furtis[d] scribendū est: Qui alienū quid iacens lucri faciēdi causa sustulit, furti obstringitur, siue scit cuius sit, siue ignorauit. Quæ uerba Vlpiano libro quadragesimo primo ad Sabinum ascribuntur. Ex quare illud manifeste apparet, libros Vlpiani ad Sabinum commētaria esse, & interpretationes Sabini librorum quod in Pauli ad eundem libris Viglius ait.[e] Idem dicendum in libris Iuliani ad Minicium, & Vrseium Ferocem: Iauoleni, & Pomponij ad Plautium, eiusdem Pomponij ad Q. Muciū, & ad Sabinum, & Pauli ad Plautiū, Sabinum, Vitellium & Neratium. Neq. enim idem est, quod in libris Ciceronis ad Q. Fratrem, M. Brutum, & Trebatium: quæ res doctissimos quosq. decepit.[f] Sed nos ea aliàs diligentius trademus.[g]

a inst. de perpe. et tēp. act. in prin.

b §. sunt autem. inst. de nox. acti.

c l. ult fin. reg. l. ul. de. coll. l. 2. §. exactis. de origi. iur. §. sed ius. §. et nō ineleganter. insti. de iure natu.

d l. falsus. §. qui alienū. de fur.

e Vigl. insti. de her. instit. in pri.

f Alci. in exor. C. et de eo quod interest. et prætermis.

g lib. i. c. 6.

CAIVS ET IVSTINIANVS XENOPHONTIS SENTENTIA LOCVPLETATI. V.

HAloander diligentissimus uir, & non mediocris ingenij, existimat se in Institutionibus nihil reliquisse mancum, præter eum locum,

cum,[a] quo de teli significatione quædam ex Xerolopho (sic enim multi tradiderunt scribendum esse) ab Iustiniano afferuntur. Eum Alciatus noster[b] non infeliciter tentat corrigere. Theophili autem Institutionibus editis, et Florentinis libris lectis, omnem scrupulum abijci oportet. Florentiæ sic est: Admonet nos ξενοφῶν. nam ita scribit, " καὶ τὰ βέλη ὁμόσε ἐφέρετο λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. id est, Et tela comminus afferebantur, hastæ, sagittæ, fundæ & lapides plurimi. Quæ uerba ca. 233. de Verborũ signi.[c] ex Caij libro primo ad legem 12. tabular. referuntur. Et Iustinianus ex eodem Caio in interpretatione legis 12. tabul. eadem tradit. In Norica uero editione omnia ea quæ retuli, desunt. Quæ Alciatus mendosa habet, & non suo loca scripta. Sunt autem collocanda post illud, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι. Ex quo autem libro Xenophontis illa sumpta essent, nos adhuc reperire non potuimus. neq. Theophilus, qui uno tãtum uerbo ab Ethrusca lectione dissentit, mẽtionem huius rei facit. Io. tamen Metelli nostri diligentia, qua maxima in iure ciuili & bonis litteris utitur, repertum id est, libro quinto ἀναβάσεως, uno atq. altero uerbo immutatum.

a insti. de publ. iud. §. item lex Cornelia.
b Alc. in l. si caluitur. de uer. si.
c l. si caluitur. §. telum.

OBSCVRISSIMVM PAVLI CAPVT mendis sublatis apertissimum redditur: et quid ante decimum, & post decimum Kalendar. significet, explicatur. VI.

SVb eodem titulo de uerbor. significatione, Pauli caput tam male acceptum est, ut qui melius interpretati sunt, cauillatorem iurisconsultum appellauerint. Ante diem decimum calendar. post diẽ decimum calendar. utroq. sermone undecima dies significatur. Sic enim Valla lib. 4.[d] elegantiar. Budæus, & Alciatus scribunt. Haloãder uero, Nec utroq. sermone, in cõtextu: Næ utroq. in margine scripsit. Nos ita scriptum Florentiæ uidimus: " Paulus libro tertio ad legẽ " Iuliam, & Papiam. Anniculus amittitur, qui extremo anni die mo" ritur. et consuetudo loquendi id ita esse declarat: ante diem decimum Kalendarum, post diem decimum Kalẽdarum. neutro enim sermo" ne undecim dies significantur. Est autem, ni fallor, hæc Pauli sententia. Eum qui ultimo anni die moritur, anniculum esse, comprobari eo argumento, quód cum ante diem decimum Kalendarum dicimus, ipse dies Kalendarum numeratur, & significatur decimus dies ante Kalendas. Sic enim Valla interpretatur: quod neq. Alciatus noster improbare uidetur. quamquam libentius in Budæi sentẽtiam it, ut an-

1. anniculus. i. de uerb. sign.
d cap. 80.

te diem decimum Kalendar. non decimus, sed nonus ante Kalendas significetur. Quod ipsum fulciri potest Quintiana Ciceronis oratione. Roma, inquit, egreditur ante diem tertium Kalendar. Februarij. Alio loco inuenitur dies profectionis pridie Kalẽdas Februarij: licet in numeris maxime sint omnes libri mendosi. Alio loco eadem oratione dicitur: Bona postulas, ut ex edicto poßidere liceat, quo die? te ipsum uolo audire. dic Næui diem. ante 5. Kalẽd. intercalares. bene agis. quàm longe est hinc in saltum uestrũ Gallicanũ? Næui te rogo. 700. millia passuũ. optime. De saltu deicitur Quintius, quo die? deicitur de saltu pridie Kalend. intercalares, biduo pòst, aut ut statim de iure aliquis cucurrerit, non toto triduo 700. millia passuũ conficiuntur? Qui locus si mendosus non est, quintus ante Kalendas dies significatur, non quartus. Huc accedit, quod A. Gellius ait lib. 15.[a] Marcum Ciceronem natum esse ante diem tertium Nonas Ianuarias, Q. Cepione & Q. Serrano consulibus. quẽ constat tertio Nonas natum esse, ut ipse Cicero ait lib. 7. epistul. ad Atticum. & Plutarchus, quem Bocbius interpres non intellexisse uisus est, sic ait. τεχθῆναι δὲ κικέρωνα λέγουσιν ἀνωδύνως καὶ ἀπόνως λοχευθείσης αὐτοῦ τῆς μητρὸς, ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν, ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος. *Id est, Peperisse Ciceronẽ matrẽ suã ferunt nullo dolore, aut labore partus, tertio die post Kalẽdas Ianuarias (aut post tertiũ diẽ Kalendarum Ianuarij) quo die magistratus uota faciunt, & sacrificãt pro salute Principis. Achilles Bochius, nunc doctus sanè uir, & disertus, cum adulescens esset, tertio Kalẽdas Ianuarij uertit. qui dies ex alio iurisc õsulti loco agnosci potest. is est ca. 233. de uerb. signi.[b] Post Kalendas, inquit Caius, Ianuarias die tertio pro salute Principis uota suscipiuntur. Quo capite multa simul cognoscuntur. Nam et ante diem tertium Non. & tertio Nonas, et die tertio post kalendas, idem esse deprehenditur. Quo fit, ut neq. cum dicimus, ante diem decimum kalendar. neq. cum dicimus post decimum, undecim dies significentur. Nam cum ante decimum dicimus, aut dies ipse decimus significatur, ut Ciceronis & Gellij usu ostendi: aut certè nonus, ut Budæo et Alciato nostro placet. Cũ uero post diem decimũ, nõ undecimus mensis dies, sed ipse decimus significatur, ut ex Caij uerbis apparet. Ex quibus et illud manifestũ est, anniculũ hoc exemplo appellari eũ, qui ipso extremo die moritur, quoniã is dies expletus esse uidetur.*

[a] ca. 18.

[b] l. si caluitur. §. post kalen. das. de uer. sig.

MILI-

MILIARIVM APVD MACRVM Iurecon. restitutum, non uulgari significatione accipiendum. VII.

Aemilius Macer libro primo ad legem uicensimam ait: Mille passus non à miliario urbis, sed à continentibus ædificijs numerandi sunt. Hæc uerba sub titulo De uerb. significatione in Ethruscis Pandectis legi, quæ ab omnibus ad hunc diẽ repudiata sunt. Pro quibus substituũt: Mille passus non à muro urbis, &c. id secuti, quod c. 2. dicitur, Vrbis appellatio muris, Romæ aũt continentibus ædificijs finitur. & alio loco, Vt Alfenus ait, urbs est Roma, quà muro cingeretur: Roma est etiam, quà continentia ædificia essent. Est autem apud Aemilium, miliarium columna quædam, quæ in capite Romani fori prope ædem Saturni fuerat, in quam omnes Italiæ uiæ terminabantur: quod etiam miliarium aureum dictum est. Plinius libro 3. Roma diuiditur in regiones 14. compita ear. 265. pass. eiusdem spatij mensura currẽte à miliario in capite Romani fori statuto ad singulas portas, quæ sunt hodie numero triginta septem. Cornelius Tacitus lib. 17. Otho innixus liberto per Tiberianam domum in uelabrum, inde ad miliarium aureum sub ædem Saturni pergit. Idem Tranquillus ait totidem penè uerbis in Othonis uita. Plutarchus uero in Galbæ, his uerbis miliarium describit. ἐβάδιζεν ἐς ἀγορὰν, οὗ χρυσοῦς εἱσήκει κίων, εἰς ὃν αἱ τετμημέναι τῆς ἰταλίας ὁδοὶ πᾶσαι τελευτῶσιν. Hoc est, in forum ibat ad eam partem, in qua steterat aurea columella, ad quam omnes Italiæ uiæ terminabantur. Quæ cum ita se habeant, mirandum non est, si dubitatum aliquando fuit, an illinc mille passus, qui lege fortaße uicesima dicebantur, numerandi eßent. Miliarij in aliã significationem mentio fit c. 20. De auro & argento legatis. Certe, inquit, si caccabos argenteos habebat, uel miliarium argenteũ, uel sartaginem, uel aliud uas ad coquendum: dubitari poterit, an escario cõtineatur? De quo Alciatus et Nebrißensis nostri uerba faciunt.

l. mille. de uerb. signi.

l. 2. l. ut Alfenus. eo. tit.

l. cum aurũ. §. si cui. de auro & argen.

MVLTIS IN LOCIS DIGESTOR. & Codicis græcum, uel iudaicum potius dicendi genus reperiri, illud quàm illud. VIII.

Edidit ante aliquot annos Gregorius Haloander maxima diligentia omnes iuris ciuilis libros, qui nunc inter manus omniũ uersantur. In quibus scribendis acri iudicio usus, si quid nimis à consuetu

n 3 dine

nere summã quàm mitti in possessionem rerum hereditariarũ. Impp. Constantinus & Licinnius constitutione 8. De iudicijs:[a] *Placuit in omnibus rebus præcipuam esse iusticiæ, æquitatisq́ue quàm stricti iuris rationem. id est, potiorem. Impp. Seuerus & Antoninus const. 1. ubi causa fiscalis:*[b] *Non defensæ mortis quæstionem apud procuratores nostros non oportet tractari, nec bona fisco peti posse, quàm si de crimine constiterit apud eum cui cõuictis pœnã irrogare licet, quis ignorat? hoc est, ante quàm de crimine constiterit: ut Accursius quoq. ait. Impp. Diocletianus & Maximianus Const. 19. De liberali causa:*[c] *Principaliter causã eius de qua supplicas, esse, quàm tuã, prospicimus. Imp. Iustinianus Cõsti. ulti. De usufructu:*[d] *Vsumfructũ enim per eum adquisitũ, apud eum remanere, & post patris calamitatem oportet: cum plerumq. uerisimile est, testatorẽ contemplatione filij, quàm patris usumfructũ ei reliquisse. hoc est, filij potius quàm patris. Hæc, & alia fortasse, Haloander exemplariũ fidem secutus edidit. Sed & alia nos Florẽtiæ reperimus, quæ ipse aliter scripsit. Sunt aũt hæc. Vlpianus ca. 20. De operis noui nuntiatione:*[e] *Planè si quæratur, an in heredẽ eius qui opus fecit, interdictũ hoc competat: sciendũ est Labeonẽ existimasse, in id quod ad eum peruenit, dumtaxat dari oportere, uel si quid dolo malo ipsius factum sit, quò minus perueniret. Nõnulli putãt, in factũ esse dandam, quàm interdictũ: quod uerũ est. Haloander edidit, tam in factũ, &c. Idem ca. 20. De adqui. uel omit. hered.*[f] *cuius paulo antè mentio facta est. Sed illud in fine illius capitis, hoc in ipso statim initio. Vlpianus lib. 61. ad edictum. Pro herede gerere uidetur is, qui aliquid facit quasi heres. Et generaliter Iulianus scribit, eum demum pro herede gerere, qui aliquid quasi heres gerit. Pro herede autem gerere non esse facti, quàm animi. Haloander, non tam esse facti. Scæuola ca. centesimo De legatis, libro 3.*[g] *Hic chirographa debitorum, & pecuniam, cum esset profecturus in urbem, in latralibus condidit, & chirographis exactis, quàm pecunia erogata, reuersus in patriam, post bienniũ alia chirographa prædior. quæ postea comparauerat, & pecuniã in lateralia cõdidit. Haloãder, et tam chirographis, &c. Modestinus cap. 3. De alimentis, uel ciba. lega.*[h] *Modestinus respondit. Videtur mihi ipsa prædia esse libertis relicta, ut pleno dominio hæc habeãt, et non per solũ usumfructũ. Et ideo, & si quid superfluũ*

- a l. placuit. C. de iudi.
- b l. i. C. ubi cau. fis.
- c l. principaliter. C. de libe. cau.
- d l. ulti. C. de usuf.
- e l. pretor. §. hoc interdictũ. de op. no. nu.
- f l. pro herede. in prin. de adq. here.
- g l. his uerbis. in pri. de leg. 3.
- h l. libertis. de alim. uel cib. leg.

in reditibus, quàm in cibarijs erit, hoc ad libertos pertinet. Haloander, tam in reditibus. Idem ca. 12. De pollici.[a] *Cum quidã ne honoribus fungeretur, opus ꝓmisiſſet, honores ſubire cogendũ, quàm operis inſtructionem, Diuus Antoninus reſcripſit. Haloander, tam honores ſubire. &c. Sunt etiã aliquot alij loci, qui nunc mihi in mentem nõ ueniũt, quos alio tẽpore indicabimus. In præſentia illud addã, quod Haloander exiſtimabat, hoc dicendi genere iureconſultos uſos ad Homericã imitationẽ. βούλομ' ἐγὼ, ait Homerus rhaſpodia 1. Iliadis, λαὸν σόον ἔμμεναι, ἢ ἀπολέσθαι. quæ ſi totidẽ uerbis uertãtur, hoc ipſum dicent, Volo ego populũ ſaluum eſſe, quàm perire. Cui ſimile eſt, quod Suidas refert, θέλω τύχης σταλαγμὸν ἢ φρενῶν πίθον, Volo fortunæ guttam quàm doliũ mentis. Marcia. c. 1. De mortis cauſa donationib. Mortis cauſa donatio eſt, cum quis habere ſe uult, quàm eum cui donat. Haloãder, magis quàm. Theoph. in Inſti. de dona. ita uertiſſe uidetur, ὁπόταν ἑαυτόν τις βούλεται ἔχειν, ἤπερ ἐκεῖνον ᾧ ἐδωρήσατο. quod proxime accedit ad græcũ dicendi genus. Sed tamẽ audio Iudæor. in uſu eſſe magis hoc dicendi genere uti, quàm Græcorum. & ſanè uideo hoc pacto locutum doctum uirum Ioannem Campenſem, in interpretatione pſalmi 73. Quod enim uulgo dicitur, Cogitauerũt & locuti ſunt nequitiam, iniquitatem in excelſo locuti ſunt: ille ita uertit ad iudaicam linguam propius, Sordent eis omnia, quàm quæ ipſi per maliciam & audaciam loquuntur: id autem faſtuoſiſſime. Eſt autem ille liber ita elegans, & grauitate orationis obſcuras ſententias tam accommodatè exprimens, ut ſi is, ut opinor, ſe fidum interpretem præſtitit, optime de noſtra religione meritus eſſe uideatur. Sic etiam uulgò ſcriptũ eſt Eccleſiaſtici c. 16. Vtile eſt mori ſine filijs, quàm relinquere filios impios. et ca. 20. Quàm bonũ eſt arguere, quàm iraſci? & Pſalmo 117. Bonũ eſt confidere in Domino, quàm confidere in homine. Bonũ eſt ſperare in Domino, quàm ſperare in principibus. Paulus 1. Epiſtula ad Corinthios: Sed in eccleſia uolo quinq. uerba ſenſu meo loqui, ut & alios inſtruam, quàm decẽ milia uerbor. in lingua. Quod uero iureſconſulti aliquid ex tã barbara lingua mutuẽtur, nemini mirum uideri debet, qui norit Vlpianum ipſum ex Syria Phœnice fuiſſe, quod ipſe teſtatum reliquit:*[b] *Seuerum'q. Imperatorem ex Phœniſſa uxore Antoninum ſuſcepiſſe, cognomento Caracallã: quo interfecto, Antoninus Heliogabalus, & paulo pòſt Alexander, imperarunt,*

[a] l. in priuatis. de poll.

l. i. de mor. cau. don.

[b] l. i. de cenſib.

rarunt, homines & genere & natura Phœnices. Illis temporibus maxima pars nostror. iurisconsultor. fuit, quibus necesse erat, ut multa ex aliena lingua in usu essent Po. Romani. Andreas quoq. noster Alciatus superioribus annis ostendit, non paucis nos nominibus cum Iudæis communibus uti. Cuiusmodi sunt saccus, camelus, nugæ, atq. alia eius generis. quib. nominib. multo ante captas Hierosolymas Romani usi sunt: ut fortasse mirandum non sit, hoc etiam dicendi genere usos. Sed & apud Plauti in Rudente uideor hoc ipsum agnoscere: Non ædepol (inquit) piscis expeto, quàm tui sermonis indigens. & alio loco, Eò tacent, quia tacita bona'st mulier semper, quàm loquens. Alc. lib. ij. ca 8. parer.

CAP. LII. PRO SOCIO, NON LICITATORI, NEQ. POLLICITORI SCRIBENDUM, SED POLITORI. IX.

QVanta Gul. Budæus eruditione, linguar. antiquitatisq. cognitione fuerit, doctissima illa monumenta testantur in perpetuam hominum memoriam æterna, ut existimamus, futura. Trium præsertim uoluminum labores numquam peribunt, quæ de asse, ponderibusq. quæ de lingua Græca, quæq. de iure ciuili tam diligenter, atq. docte disseruit, ut nihil suprà dici posse uideatur. Sed quod ad ius quidem ciuile attinet, obstruxit eius luminibus, altius ædificijs ab Alciato præceptore nostro sublatis, magna discipulorum & libror. copia: ut ille, qui in primis habebatur peritus, uix aliquo numero inter consultos censeatur. Sed siue id iure, siue iniuria fiat, libuit tria hic loca referre, quæ ille mendosiora reliquerat, quàm acceperat. Quor. primum est, in quo minus accusandus uidetur, sub titulo Pro socio.[a] Haloander uero reprehendendus, qui neq. tanti uiri sententiam secutus sit, neq. Florentinum, ut profitetur, librum. Iurisconsulti uerba ita ante Budæi emendationem scripta fuerant: Si in coëunda societate, inquit, artem, operamùe pollicitus est alter: ueluti cum pecus in commune pascendum, aut agrum pollicitatori damus in commune quærendis fructibus, nimirum ibi etiam culpa præstanda est. Budæus, Agrum colendum licitatori damus: Haloander, Agrum pollicitori damus, emendarunt. Nos, quod Florentiæ reperimus, probamus: Agrum politori damus. Erant autem politores, qui agros excolere, atq. poltre

a l. cū duobus. §. si in coëunda. pro socio.

polire consueuerant. Nonius enim Marcellus sic ait: Politiones agror. cultus diligentes, ut polita omnia dicimus exculta, & ad nitorem deducta. Ennius Satyrar. lib. 3. Testes sunt lati campi, quos gerit Africa terra politos. & Annali 9. Rastros dentefabres carpsit causa poliendi agri. Varro: Quid mirum, ex agri depolitionibus eiciuntur, hic in cœnaculo polito recipiūtur. Hæc ille. quibus hic locus intelligi potest. Vt enim qui pecus pascit, curam pecoris suscipit: sic ille qui agrum poliendum suscepit. De eadem politione existimo sentire Vlpianum ca. 9. locat.[a] Si quis, inquit, uitulos pascendos, uel sarciendum quid, poliendum'ue conduxit, culpam eum præstare debere. Nam ut de uitulis pascendis exemplum agricolar. est, sic & sarciendi, & poliendi, ut uilla fortasse sarciatur, & ager poliatur. Potest tamen & de fullone, & de sarcinatore intelligi, qui uestimenta sarcienda, aut polienda conducit.[b] Illud sine dubio est, politorem, non licitatorem, neq. pollicitorem emendādum. Nam & Cato de re rustica scripsit, Politor ordeum quinta modio, fabam quinta modio diuidat. quod nuper est emendatum.

a l. si quis domum. §. ult. locati.

b insti. de loca. in pim. mād. §. ult. de obli. quæ ex deli. §. si fullo. et Constan. li. 3. tit. 8. eo pacto interpretatur.

BVDAEVM AB ALCIATO MERITO reprehensum, quòd non intellexisset, quid esset hostium potitus, sed & Haloandrum uariasse. X.

l. quod si filius. de captiuis.

Alter locus est Papiniani ca. 11. de captiuis: cuius uerba sunt hæc. Papinianus libro 31. quæstionum. Quod si filius ante moriatur in ciuitate, nihil est quod de secundis tabulis tractari possit: siue quoniam uiuo patre filiusfamilias mori intellegitur, siue quoniam non reuerso eo exinde sui iuris uidetur fuisse, ex quo pater hostium potius est. Sic autem scribendū, non ut in Norico, Non uidetur fuisse. repugnaret enim legi toti Corneliæ. Budæus, hostium potestati subditus est, Accursium conniuentibus oculis secutus scribēdum censet. Alciatus uero lib. 4. de Verb. sign. ait: Hostiū potitus, id est captus ab hostibus, exēplo Plauti in Captiuis. licet in titulo, inquit, de captiuis, à quibusdam male sit immutatum. Idem lib. 1. παρέργων, Alij etiam, inquit, magni nominis uiri corruptum codicem arbitrantur, & legendum non hostium potitus, sed hostium potestati subditus: qui modus loquendi, inquit, non sat latinus est, certe non elegans. hæc ille de Budæi negligentia. Plautinus locus apud eundem relatus hic est:

cap. 35.

Nam postquam meus rex est potitus hostium,

Ita

Ita nunc belligerant Aetoli cum Aulidis.

Et hic in eisdem Captiuis:

Ego postquam gnatus tuus potitus est hostium, Expertus quanti fuerit, nunc desidero. Et in Epidico: Filiam, quam ex te suscepi, Eductam perdidi, hostium est potita.

Sed est apud iurisconsultos frequentior hic dicendi modus, quàm apud ceteros. Tryphoninus ca. 12. De captiuis:[a] Cetera, quæ in iure sunt, postea quàm postliminio redit, pro eo habentur, ac si numquam iste hostium potitus fuisset. Iulianus ca. 22.[b] Apparet ergo eadem omnia pertinere ad heredem eius, quæ ipse qui hostium potitus est, habiturus esset, si postliminio reuertisset. Vlpianus ca. 15. Ex quibus cau. maio.[c] Ego autem etiam nomine eius qui hostium potitus est, si curator, ut plerumq. fuerit bonis constitutus, auxilium competere existimo. Quibus locis rectè Haloãder. At capite 10. de testamẽto militis,[d] ita scripsit: Facere testamentũ miles in hostiũ potestate positus, nec iure militari potest. Cũ Florẽtiæ ita scriptũ sit: Vlpianus lib. 11. ad Sabinũ. Facere testamẽtũ hostiũ potitus nec iure militari potest.

[a] l. in bello. §. codicilli. de captiuis.
[b] l. bona. eo. ti.
[c] l. ab hostibus. ex quib. cau. ma.
[d] l. facere. de test. mi.

PER LVXVRIAM, NON PLVRIfariam scribendum, C. I. De ædili. edi. quidq. luxuria & lasciuia significet. XI.

IDem Budæus ait, capite primo in fine, De ædilicio edicto, mendũ inesse: in quo mihi errare, quod tanti uiri pace dictum sit, uisus est. Verba Vlpiani, cuius illud caput est, ita se habẽt: Idẽ Viuianus ait, Quãuis aliquãdo quis circa fana bacchatus sit, & responsa reddiderit, tamen si nunc hoc nõ faciat, nullum uitiũ esse: neq. eo nomine, quod aliquãdo id fecit, actio est: sicuti si aliquando febrem habuit. Ceterũ si nihilominus permaneret in eo uitio, ut circa fana bacchari soleret, & quasi dèmens responsa daret, etiam si per luxoriam id factum est, uitium tamen esse, sed uitium animi, nõ corporis. Budæus, etiam si plurifariam id factum est, scribi oportere censet: neq. enim existimat latinum esse, luxuriã pro crapula & uinositate accipere. Luxuria enim et luxus, inquit, profusam impensam significat. Luxuria, inquit Sex. Pompeius, morum est solutio. Luxa enim membra dicuntur, è suis locis mota: à quo luxuriosus in re familiari solutus. Est etiã luxuria, & luxuries segetum, apud Plinium, & Ciceronem, ubertas & redundantia quædã germinis. Eiusmodi uir ille doctissimus ait, quibus

l. in fin. de edi. edi.

ego Accursianam interpretationem praefero:ut luxuria dicatur abusus quicumq.uel potius lasciuia quaedam sit,& corruptae,effrenataeq.animi cupiditates,nimium sese peruersa animi informatione efferentes. Marcianus libro quartodecimo Institutionum:[a] Si fortuito incendium factum sit,uenia indiget,nisi tam lata culpa fuit,ut luxoria, aut dolo sit proxima. Quae uerba cap.11. de incendio,in Norico mendosa sunt. nam lusoria pro luxuria,aut luxoria,ut ueteres loquebantur,scriptum est. Vlpianus libro 43.ad Sabinum:[b] Ex damni infecti stipulatione non oportet infinitam,uel immoderatam aestimationẽ fieri,utputa ob tectoria,& ob picturas. Licet enim in haec magna erogatio facta est,attamen ex damni infecti stipulatione moderatam aestimationem faciendam: quia honestus modus seruãdus est, non immoderata cuiusq.luxuria subsequenda. & Paulus ca.2. de seruo corrupto,eum qui luxuriosum,aut contumacẽ seruum fecit, ea actione teneri ait. Idem Iustinianus scribit libro quarto Institutionũ:[c] Actio serui corrupti cõpetit in eum,inquit,cuius hortatu, consiliòue seruus alienus fugerit,aut contumax aduersus dominũ factus est, aut luxuriose uiuere coeperit. Et sub titulo Quod cum eo:[d] quia saepe,inquit, onerati aere alieno creditar.pecuniar.quas in luxuriã cõsumebant,uitae parentum insidiabantur. Vlpianus ca.16. De manumissis uindicta.[e] Illud in caussis probandis meminisse iudices oportet,ut non ex luxuria,sed ex affectu descendentes causas probent. neq.enim delicijs,sed iustis affectionibus dedisse iustam libertatem,legem Aeliam Sentiam credendum. Non potuit elegantius Vlpianus luxuriae significationem exprimere,quàm per uerbum deliciar. Sic Cicero Philipica 13. Homo diruptus,dirutusq. Q. Caecilius,columẽq. amicor. Antonij,Cotila Varius,quos Antonius deliciar. causa loris in cõuiuio caedi iubebat à suis publicè. Sed tamẽ luxuriosus uir, aut mulier luxuriosa,frequentius eum hominẽ significat,qui neq.sumptibus,neq.libidini,neq.comessationibus modum adhibet. In quibus superior.exemplor.aliquot intelligi possunt, et haec quae adscribam. Iulianus ca.8. Pro emptore:[f] Nisi fortè & is qui à luxurioso, & protinus scorto daturo pecuniam seruos emit,non usucapiet? Paulus cap.15.[g] De curatoribus furioso & alijs extra minores dãdis,& mulieri, quae luxuriosè uiuit, bonis interdici potest. Vlpianus ca.12. mandati.[h] Si adulescens luxuriosus mandet tibi,ut pro meretrice fi-

deiubeas,

a l.si fortuitu. de incõd. rui. nau.
b l.ex dãni.de dam.infec.
c §.in duplum. de actio.
d §.illud.quod cum eo.
e l.illud.de mã. uin.
f l.si quis. pro empt.
g l.& mulieri. de cur.furio.
h l.si uero.§.si adulescẽs.man.

,, deiubeas, idq. tu sciens mandatum susceperis, non habebis mandati ,, actionem: quia simile est, quasi perdituro pecuniam sciens credideris. Sed tamen hæc, atq. alia huiusmodi, non multum ab illa intemperantia, & profusa erga uoluptates propensione discedunt. Hoc uerbo per translationem in rusticis rebus utebantur, ut in illis Ciceronis & Plinij locis apud Budæum, & apud Paulũ lib. 5. Senten. sub titulo Vtrubi (sic enim scribendum, non utrũ ui) Arbor, inquit, qui in alienas ædes, uel in uicini agrũ imminet, nisi à domino sublucari non potest. isq. conueniendus est, ut eum sublucet. Quod si conuentus dominus id facere noluerit, à uicino luxuries ramor. cõpescatur. Cicero lib. 3. de Oratore: Verbi translatio instituta est inopiæ causa, frequentata delectationis. nam gemmare uites, luxuriem esse in herbis, lætas segetes etiã rustici dicunt. & in Oratore: Translatione, inquit, frequentissime sermo omnis utitur, nõ modo urbanor. sed etiã rusticor. siquidem est eor. gẽmare uites, lasciuire agros, lætas esse segetes, luxuriosa frumenta. Vergilius libro 1. Georgicorum,

Quid? qui ne grauidis procumbat culmus aristis,
Luxuriem segetum tenera depascit in herba?

Et non multo post de nuce,

At si luxuria folior. exuberat umbra,
Nequicquam pingues paleæ teret area culmos.

Et lib. tertio de equi amplo pectore, Luxuriatq. toris animosum pectus. Atq. de eodem lasciuiente ait lib. xi. Aeneid.

Aut assuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectisq. fremit ceruicibus alte
Luxurians, luduntq. iubæ per colla, per armos.

Proprie tamen, & ad hoc caput aptè utitur Liuius libro primo, de Numæ Pompilij institutis agens. Positis, inquit, externor. periculor. curis, ne luxuriarẽt otio animi, quos metus hostium, disciplinaq. militaris continuerat: omnium primum rem ad multitudinem imperitam, & illis seculis rudem, efficacissimam, deor. metum iniciendum ratus est. & Cicero pro Sex. Roscio: Luxuries igitur hominẽ nimirum, & æris, inquit, alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt. De luxuria purgauit Erucius, cũ dixit, hunc ne in conuiuio quidẽ ullo ferè interfuisse. et alio loco in eadẽ oratione: In urbe luxuries creatur, ex luxuria existat auaritia ne-

cesse est, ex auaritia erumpat audacia. Sexcenta sunt similia, in quibus morum potius dissolutio significatur, ut Sextus ipse Pompeius apud Budæum definit. In eadē significatione lasciuia quoq. à nostris accipitur, ut doctissime idem Budæus animaduertit. Vlpianus cap. 15. locati.[a] Si uero nihil extra consuetudinem acciderit, damnum coloni esse. Idemq. dicendum, si exercitus præteriens, per lasciuiam aliquid abstulit. Menander ca. 6. De re militari:[b] Per uinū, aut lasciuiam lapsis, capitalis pœna remittenda est, & militiæ mutatio irrogand a. Vlpianus capite 4. ad L. Corn. De sicar.[c] Cum quidam per lasciuiam causam mortis præbuisset, comprobatum est factum Ignatij Taurini Procōsulis Beticæ à Diuo Hadriano, quod eum in quinquennium relegasset. Iustinianus libro quarto Institutionum[d], cum furti teneri dixisset eum qui nummos alicui excussisset, ut alius auferret, aut obstitisset ei, ut alius eius rem exciperet, aut oues, uel boues fugasset, ut alius acciperet: Sed si quid, inquit, eor. per lasciuiam, & non data opera, ut furtum admitteret, factum est, in factum actio dari debet. Et sub tit. Si qua. pa. Animalium nomine, quæ ratione caret, si qua lasciuia, aut feruore, aut feritate pauperiē fecerint, noxialis actio lege 12. Tabular. ꝓdita est (Hal. tamē pauore scripsit, sed illud Theophi.) Luxuriose uiuere Theophilus non male ἀσώτως ζῆν uertit:[e] ut prodigos etiam ἀσώτους appellat.[f] Quo nomine Cicero non abstinuit, uel potius ipse asotos luxuriosos uertere uidetur, si quis quæ aduersus Epicurum lib. 2. De finibus ait, diligenter consideret. Ex quo etiam reprehendēdus ea de causa uidetur Budæus, quod dixerit, nunquam luxuriā ebrietatē significaret. Ciceronis enim uerba sunt hæc: Nolim enim mihi fingere asotos, ut soletis, qui in mensam uomant, & qui de conuiuijs auferantur, crudiq. postridie se rursus ingurgitent, & cetera, quæ ille diligentissime persequitur. Martialis in hoc nomine bellè lusit lib. 4. Epigram.

Sotæ filia clinici Labulla Deserto sequeris Clitum marito,
Et donas, et amas, ἔχεις ἀσώτως.

Iocus aūt est in ambiguis uerbi græcis, quibus eam sine patre Sota habere maritū, & cum eo luxuriose uiuere significatur. Sine patris enim uoluntate filia nubere non poterat. Paulus ca. 11. De statu hom.[g] Paulus respōdit, eū qui uiuente patre, et ignorāte, de cōiunctione filiæ conceptus est, licet post mortem aui natus sit, iustū filiū eis ex quo cōceptus est, esse nō uideri. Sic enim

a L. ex cōducto. loca.

b L. omne. §. qui se. de re mil.

c L. lege. ad l. Cor. de sica.

d §. interdum. de obli. quæ ex delicto na.

e §. in duplum. de actio.

f §. furiosi. de cur. §. testes. de testa.

g L. Paulus. de sta. hom.

enim legendum: non ut in Norico libro, ignorante de condicione filiæ. Sed illò reuertamur. Lasciuiā Theophilus[a] τρυφὴν interpretatur, quo etiam uerbo & luxuries, & deliciæ significantur. Ridiculus uero Nouellar. constitutionum uetus interpres, qui 22. constitutione[b] ὑπερμαζῶσά τε καὶ τρυφῶσα, elata & epulata uertit. Totus autem ille locus barbare uersus est in Norico quoq. libro, quoniā Haloander exemplari græco est destitutus. Basiliensis tamen editio, quæ græce deerant, suppleuit, interpretatione omissa. Eam nos hic facere non inutile putamus. Græca uerba sunt hæc:

a Theo. d. §. interdum. et §. in summa.

b authenti. de nupt. §. iucundum.

χάριν δὲ κἀκεῖνο, καὶ οὐδὲ εὐσεβείας ἔξω, τῷ τῆς θείας λήξεως ἀλεξάνδρῳ πρὸς πολλοῖς ἑτέροις τῶν ἀρχαίων νομοθετῶν διώρισται. ὥστε εἴτις ἐλευθερώσειε θεράπαιναν, εἶτα ἀγάγοιτο αὐτὴν γαμετὴν, ἡ δὲ ὡς ἔοικεν, ὑπερμαζῶσά τε καὶ τρυφῶσα διαλύσειε τὸ πρὸς τὸν ἐλευθερωτὴν συνοικέσιον, οὐκ ἐφίησιν ὁ νόμος πρὸς δευτέρους γάμους ἐλθεῖν ἄκοντος τοῦ πρότερον γήμαντος, ἀλλὰ τὸν ἐφεξῆς γάμον πορνείαν ἡγεῖται καὶ φθορὰν, ἀλλ' οὐ γάμον, οὐδὲ συνάφειαν, ἐξ ἧς ὕβρεις οὐκ ἐντροπῆς τῷ τὴν ἐλευθερίαν ἐπιθέντι προσγίνεται.

Id est huiusmodi. Elegāter autem, neq. sine pietate à diuinæ recordationis Alexandro ultra alia multa alior. legislator. determinatum est, ut si quis ancillam manumiserit, eamq. postea uxorem duxerit, quæ, ut fit, per delicias & lasciuiam dissoluerit cum manumissore cohabitationem: non enim permittit eius constitutio, eam ad secundas nuptias uenire, inuito primo marito: sed posteriores nuptias, adulterium potius & stuprum existimat, non nuptias, aut coniunctionem, cum ex eis indecora fiat ei qui libertatem dedit, iniuria. Sed ad Budæum reuertamur, & caput illud primum de ædilicio edicto. De quo id solum habeo dicere, mirari me, talē uirum tam multa peccata uno tempore commisisse. neq. enim solum uerum non est, eo loci melius plurifariam, quàm per luxuriā fore: & illud quoq. falsum est, luxuriā numquam pro uinositate sumi, sed etiā illic ullam uini suspicionē esse. Nec quemquam moueat, quod bacchationis uerbo utatur. eo enim furor potius significatur, aut uerus, aut simulatus. Iustinianus lib. 3. Institutio.[c] Erat, inquit, ex S. C. Claudiano miserabilis per uniuersitatem adquisitio, cū libera mulier seruili amore bacchata, ipsam libertatem per S. C. amittebat. Vergilius libro 6. Aeneid.

c §. 2. de success. sublat.

At Phœbi nondum patiens, immanis in antro
Bacchatur uates, magnum si pectore possit
Excussisse deum.

Terentius in Adelphis:

Si satis iam debacchatus es leno, audi, si uis, nunc iam.

Leno. Egon' debacchatus sum aute̅? an tu in me? *Sed & nos iã satis sumus in Budæũ debacchati. Quãobrem alia aggrediamur.*

VLPIANI LOCVS SVB TITVLO DE *manumißionib. restitutus. quidq. pariare, pariator, & pariatio apud iurisconsultos significet, declaratum.* XII.

a l. is qui. §. si ab ignoto. de manumis.

VLpianus libro sexto Disputationum, ex quo caput quartum de manumißionibus[a] sumptum est, ut se in libertate̅ uindicemus ex postulat. Eius uerba existimantur hæc: Vnde quæri poterit, si cum hoc ab initio esset actum, emptor festinauit, & pretiũ numerauit, an postea ei satisfacto, seruus constitutione uti poßit? & puto posse. Proinde & si ei nummos prorogauit emptor, cum ei paruerit, poterit ad libertate̅ peruenire. Sic in Norico scriptũ est. Florentiæ uero, pariauerit, nõ paruerit, initiò fuerat, quod ab audaci homine nõ ante multos annos est immutatum. Signũ eius rei est, quod Accursius scribat, Parauit, aliàs paruerit, alias apparuerit. Significat aute̅ pariare, paria facere: hoc est ita rationes reddere, ut paria expe̅sa sint acceptis. Eiusmodi seruũ pariatore̅ appellat Paulus ca. 89. de condi. et de mõst.[b] Iulius Paulus Nũphidio. Quæsisti si ita in testamẽto cautũ esset: Stichus, si rationes reddiderit, cũ cõtubernali sua liber esto, eisq. dece̅ heres dato: an Sticho mortuo ante, quàm rationes redderet, uel pariatore, uel reliqua habente, libera esset mulier? Pariatione̅ uero Scæuola appellat eã scripturã, qua rationibus redditis satisfactũ esse creditori, aut domino appareat. Ide̅ quæsijt, an pactũ, quod in pariationibus adscribi solet in hũc modũ, Ex hoc contractu nullã inter se cõtrouersiã amplius esse, impediat repetitione̅? respõdit, nihil proponi cur impediret. Qui locus felicior fuit hoc ipso, quo de agimus, quãuis fuerint in eũ quoq. manus illatæ: & ex pariationibus, pactionibus, in ipsis illis Ethruscis Pãdectis confectũ. Paria aute̅ facere quid sit, capite 40. in fine De statuliberis[c] apertißime cognoscitur. Quod Budæus cap. 5. de iure immuni,[d] & Alciatus libro 1. παρέργων,[e] post Vallensem libro 5. Elegant.[f] multis uerbis interpretantur. Sic reliquari,[g] & reliquatores, à reliquis quæ debebantur. Paulus libro quinto Sententiar.[h] Reliquatores uectigalium ad iterandam conductionem ante, quàm superiori conductioni satisfaciant, admittendi nõ sunt. Si quis uero, quid accepta et expe̅sa, aut data, ueteres dixerint, scire cupit, legat aureum Hadriani libellum de Sermone latino, à

b l. Iulius. de cond. & dem.

l. ult. de cond. indeb.

c l. Sticho. §. ul. de statulib.
d Bud. l. semper. §. cõductores. de iure im.
e cap. 24.
f cap. 83.
g l. constitutionib. ad munici.
h l. locatio. de public.

quo mutuatus uidetur Budæus ca. 12. qui potiores in pigno. hab.[a] Nos illo reuertamur, unde dicẽdi initiũ fecimus. Et illud inuestigemus, quid nummos prorogare significet. Atq. existimo nũmos de suo emptorẽ soluisse, ut paulo ante dixerat.[b] Proinde siue ex aduẽticio lucro, siue etiam amici beneficio, uel liberalitate, uel prorogãte eo, uel repromittẽte, uel se delegante, uel in se recipiẽte debitũ, redẽptus sit: credendũ est suis nũmis eum redẽptũ. Prorogãte eo, hoc est amico pecuniam proferente. Sic capite 53. de pactis.[c] Sumptus quidẽ prorogare litiganti, honestum est: pacisci autem, ut non quantitas eo nomine expensa cum usuris licitis restituatur, sed pars dimidia eius, quod ex ea lite datũ erit, nõ licet. Prorogare, inquit, sumptus, hoc est erogare, uel repræsentare. Et cõsti. 20. de decur. lib. 10.[d] quascumq. pro his expensas ciuitas prorogauerit, refundere protinus, ac repræsentare cogãtur. Nõ ignoro aliter Ciceronẽ hoc uerbo uti, cũ producere diem, aut magistratus tempus significat, aut aliud eiusmodi. Si manente adhuc precario (inquit Pomponius lib. 29. ad Sabinum)[e] tu in ulterius tempus rogasti, prorogatur precarium. Et Imp. Marcus Antoninus consti. 1. de his qui in exilium dati: Quibus posthac ordine suo uel aduocationibus ad tẽpus interdicetur, post impletũ tẽporis spatiũ non prorogabitur infamia. Et alibi sæpe. Sed hoc capite, quo de agimus, illud (ni fallor) significatur, ut si emptor ipse pecuniam ea condicione det, ut seruus postea soluat, cum ei seruus satisfecerit, liber sit.

a Bud. l. creditor. §. credito. qui potio.
b l. is qui suis. in prin. de manum.
c l. sumptus. de pact.
d l. Circensiũ. aut Cyrenensium. C. de decu. lib. x.
e l. sed si manente. de precar.

DIEM A SEXTA HORA NOCTIS incipere, quo pacto intelligendũ sit, aliquot iurisconsultor. respõsis. Et de ueter. horis diurnis, atq. nocturnis. XIII.

SVb eodẽ titulo de manumissionibus, Vlpianus libro sexto ad Sabinum scripsisse dicitur. Placuit eum qui Kalendis ianuarijs est natus, post sextam noctis pridie Kalendas, quasi annum uicesimum compleuerit, posse manumittere. Non enim maiori uiginti annis permitti manumittere, sed minorem manumittere uetari. Iam autem minor non est, qui diem supremum agit anni uicesimi. Agere diem supremum anni dicitur quis, pridie Kalendas natalis diei post sextã noctis horam. Idem Vlpianus eodem libro ait.[f] Propone aliquem Kalendis Ianuarijs natum, testamentum ipso natali suo fecisse quarto decimo anno, an ualeat testamentum? Dico ualere. Plus arbitror etiã, si pridie Kalendar. fecerit post sextam horam noctis ualere testamentum:

l. i. de manumiss.
f l. à qua etate. qui test. fa. pos.

dem die albescente cælo rurè sit enixa Mæuia masculum, an institutio heredis ualeat, cum quo tempore scriberetur testamentum, iam editus esset partus? Fit etiam mentio apud Vlpianum sub titulo de usurpationibus,[a] cuius uerba paulo antè retuli. Cap. quoq. 3. de operis libertor. dicitur: Nec ei liberto, qui sex horis duntaxat antemeridianis præsto fuisset, liberatio eius diei contigit. Huc accedit, quod apud Paulũ lib. quarto Sent. sub titulo De uicesima, scriptum est: Testamenta inter horam secundam & decimam diei recitari debere. Et apud Varronem libro 2. de re rustica: Dies ad tonsuras sumuntur sereni, & his id faciunt ferè à quarta ad decimam horam. Quoniam sole calidiore tonsa ex sudore eius lana fit mollior, & ponderosior, & colore meliore. Eiusmodi horar. ratio non aliunde apertius cognosci potest, quàm ex sacra Matthæi historia capite 20. Cum uineæ dominus his qui undecima hora conducti fuerant, tantam mercedem soluit, quantam hi qui à sexta, tertiaq. hora opus fecerant, acceperunt. Neq. eor. uoces ferebat, qui pares fuisse indignabantur eos, qui unam tantum horam in uinea fuissent, his qui totius diei & caloris pondus sustinuissent. Et ex Plutarcho in M. Crassi uita, cum Deiotarum regem senem admodum Marcus Crassus eadem ætate offendisset urbem ædificantem: Quid tu, inquit, Deiotare? duodecima hora ædificare cœpisti? Cui rex, Ne tu quidem, inquit, Crasse matutino tempore Parthos oppugnas.[b] De eisdem caput quoq. alterum de uerbor. significatione[c] intelligendum, quod prima fronte contradicere uidebatur. Cuiusq. inquit, diei maior pars est horar. septem primar. diei, non supremar. Hoc est, à duodecima noctis ad octauam diei, non à quinta ad duodecimam. Et constitutione 20. de transactio.[d] secunda hora noctis ita intelligenda. Sed hæc satis existimo, peruulgata doctorum uirorum lucubrationibus.

[a] l. ideoq. de usurp. — l. 3. de ope. liber.
[b] Alc. lib. 1. paerg. cap. 48.
[c] l. ij. de uer. si.
[d] l. non minorem. C. de trãs.

KALENDIS IVLIIS MIGRATIO-nem apud ueteres solitam fieri, aliquot iurisconsultor. locis apparet, quæ mendosa & obscura circumferuntur. XIIII.

QVis An. Politianus fuerit, quo ingenio, qua eruditiõe, ignorat, ut opinor, nemo: quãtũ uero ei iuris ciuilis amatores debeamus, non multis cõpertũ est. Quotus enim quisq. existimat nos præter unũ

alterum locum, quos in Epistulis, & Miscellaneis emendauit, ei ac cepto ferre oportere? Sed mihi multo facilius esse uidetur ea loca enumerare, quæ Politianus, aut qui à Politiano acceperunt, non resti tuerunt, quàm quæ eius causa emendata sunt. Nam ut illa omittam, animos omnium ab eo excitatos ad iuris ciuilis instaurationem, Institutionumq. Theophili eum primum fuisse preconem: quidquid Bologninus, & eum meliori ingenio secuti Alciatus & Haloander resti tuerunt, ex Politiani libris acceptum est. Non scrutor quãtum Critus, Baifius, Budæus, atq. alij, si qui sunt, ex Politiani obscuris, ut ipsi aiunt,[a] notis profecerint. Ego me non pauca intellexisse profiteor, dum Medicea liberalitate Florẽtinas Pandectas perlegi. Neq. eo tantum librorũ usus sum, sed & Angeli Politiani, & Lælij Taurelli Iurisconsulti libris: quibus cum alicubi hærebam, ducibus usus sum: cum errabam, admonitoribus. In his Politiani libris in margine quædam scripta reperi, quæ ei legenti, ut fit, in mentem ueniebant. Quor. nihil reperi melius eo, quod ca. 41. de contrahen. emp.[b] & ca. 9. Qui potiores,[c] adscripserat. Id cuiusmodi sit, explicare conabor. Migrare inquilini dicuntur, cum constituto tempore ex habitatione cum suis rebus discedunt. ea enim de causa interdictum de migrando dabatur.[d] Erat autem iam inde à Ciceronis ætate consuetum, Kalẽdis Quintilibus, aut (ut postea appellarunt) Iulijs migrare. is enim dies conductionum primus erat. Cicero libro 2. epistu. ad Q. Fratrem: Domus tibi ad lucum Pisonis Luciniana conducta est, sed ut spero, paucis mensibus post Kalendas Quintiles in tuam commigrabis. Martialis libro xii. Epigrammatum:

O Iuliarum dedecus Kalendarum Vidi Vacerra sarcinas tuas, uidi; Quas non retentas pensione pro bima Portabat uxor.

Neq. enim eloquẽtissimus uir tam inepte locutus fuisset, ut paucis mẽsibus diceret post Kalendas Quin. nisi sollemnem illam diem fuisse ei rei, qua de egerat, nouisset: neq. Vacerræ sarcinæ tam essent facetæ, si non legitimo die migratio fieret. Sed Tranquillus apertius in Tiberij uita, et Tranquilli interpres Hermolaus, omnem scrupulum timidis & suspiciosis euellent. Namq. Tiberium ferunt latum clauũ, genus id tunicæ Senator.[e] ademisse Senatori, quòd dedita opera in hortis maneret ad Kalendas Iulias, ut post eum diem domo conducta uilius

a Bud. in. l. raus. de legib.

b l. cum ab eo. de con. emp.

c l. qui balneũ. qui pot.

d ti. toto de migran.

e Bud. l. ult. de senat.

*ullius habitaret. Nunc ad Iurisconsultos nostros ueniamus. Scribit Africanus lib. 8. Quæstio.[a] Qui balneum ex Kalendis proximis conduxerat, pactus erat, ut homo Eros pignori locatori esset, donec mercedes soluerentur. idem ante Kalendas Iulias eundem Erotem alij ob pecuniam creditam pignori dedit. Consultus an aduersus hūc creditorē petentē Erotē, locatorē Prætor tueri deberet? respōdit debere. Licet enim eo tēpore homo pignori datus esset, quo nondum quicquā pro cōductione deberetur: quoniā tamē iā tū in ea causa Eros esse cœpisset, ut inuito locatore ius pignoris in eo solui non posset; potiorē eius causam habendā. Kalēdas proximas intelligere oportet Iulias, & ante pignori Erotem datum, quàm is dies ueniret: quoniam nihil eo tempore pro conductione deberi ait. Quod si Kalendæ Iuliæ non diē migrationis significarent, nihil esset eo capite ineptius. Apertius Labeo ca. 40.[b] Locati, in Norico præsertim lib. nā Florentinum nonnullis mendis infectum est: quibus bona fide sublatis, ita scriptum est. Labeo posteriorū libro quinto à Iauoleno Epitomatorum. Cum in plures annos domus locata est, præstare locator debet, ut non solum habitare conductor ex Kalendis illis cuiusq. anni, sed etiam locare habitatori, si uelit, suo tēpore possit. Itaq. si ea domus ex kalendis Ianuarijs rupta * in kalendas Iunias permansisset, ita ut nec habitare quisquā, nec ostēdere alicui posset: nihil locatori conductorē præstaturū, adeò ut ne cogi quidē possit ex Kalendis Iulijs refecta domu habitare: nisi si paratus fuisset locator cōmodā domū ei ad habitādū dare. Si ex kalēdis Iulijs, pro illis substituas, quod Haloāder fecit, neq. difficilis erit, neq. mēdosus hic locus: eritq. hæc sententia. Nō solū præstandū esse ei qui in plures annos domū conduxit, ut ex kalēdis Iulijs cuiusq. anni habitare possit, sed et ante eū diē permittēdū, ut si cōductor alij uelit locare, domus pateat. Quāobrē si postea quàm in eā domū uenit, ex kalēdis, puta Ianuarijs, ad kalēdas Iunias, neq. habitare, neq. cōductorib. ostēdere potuit, mercedē eius tēporis soluere non tenetur, neq. refecta domo cogitur reliquos annos peragere ex kalēdis Iulijs. Sed et si ex kalendis illis dicatur, eædē Iuliæ kalēdæ intelligēdæ sunt, sed incertæ, proximæ, an alterius, an tertij anni. Eadē etiā pertinēt ad illud 41. caput de cōtra. emp.[c] Cū ab eo qui fundū alij obligatū habebat, quidā sic emptum rogasset, ut esset is sibi emptus, si eum liberasset, dummodo ante kalēdas Iulias liberaret:

quæsti-

a d. l. qui balneum.

b l. cum in plures.

* FVRTA, FL.

c l. cum ab eo: de con. emp.

in reditibus, quàm in cibarijs erit, hoc ad libertos pertinet. Haloander, tam in reditibus. Idem ca. 12. De pollici.[a] *Cum quidã ne honoribus fungeretur, opus ꝓmisisset, honores subire cogendũ, quàm operis instructionem, Diuus Antoninus rescripsit. Haloander, tam bonores subire. &c. Sunt etiã aliquot alij loci, qui nunc mihi in mentem nõ ueniũt, quos alio tẽpore indicabimus. In præsentia illud addã, quod Haloander existimabat, hoc dicendi genere iureconsultos usos ad Homericã imitationẽ. βούλομ' ἐγὼ, ait Homerus rhapsodia 1. Iliadis, λαὸν σόον ἔμμεναι, ἢ ἀπολέσθαι. quæ si totidẽ uerbis uertãtur, hoc ipsum dicent, Volo ego populũ saluum esse, quàm perire. Cui simile est, quod Suidas refert, θέλω τύχης σταλαγμὸν ἢ φρενῶν πίθον, Volo fortunæ guttam quàm doliũ mentis. Marcia. c. 1. De mortis causa donationib. Mortis causa donatio est, cum quis habere se uult, quàm eum cui donat. Haloãder, magis quàm. Theoph. in Insti. de dona. ita uertisse uidetur, ὁπότε ἑαυτόν τις βούλεται ἔχειν, ἤπερ ἐκεῖνον ᾧ ἐδωρήσατο. quod proxime accedit ad græcũ dicendi genus. Sed tamẽ audio Iudæor. in usu esse magis hoc dicendi genere uti, quàm Græcorum. & sanè uideo hoc pacto locutum doctum uirum Ioannem Campensem, in interpretatione psalmi 73. Quod enim uulgo dicitur, Cogitauerũt & locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelso locuti sunt: ille ita uertit ad iudaicam linguam propius, Sordent eis omnia, quàm quæ ipsi per maliciam & audaciam loquuntur: id autem fastuosissime. Est autem ille liber ita elegans, & grauitate orationis obscuras sententias tam accommodatè exprimens, ut si is, ut opinor, se fidum interpretem præstitit, optime de nostra religione meritus esse uideatur. Sic etiam uulgò scriptũ est Ecclesiastici c. 16. Vtile est mori sine filijs, quàm relinquere filios impios. et ca. 20. Quàm bonũ est arguere, quàm irasci? & Psalmo 117. Bonũ est confidere in Domino, quàm confidere in homine. Bonũ est sperare in Domino, quàm sperare in principibus. Paulus 1. Epistula ad Corinthios: Sed in ecclesia uolo quinq. uerba sensu meo loqui, ut & alios instruam, quàm decẽ milia uerbor. in lingua. Quod uero iuresconsulti aliquid ex tã barbara lingua mutuẽtur, nemini mirum uideri debet, qui norit Vlpianum ipsum ex Syria Phœnice fuisse, quod ipse testatum reliquit:*[b] *Seuerumq. Imperatorem ex Phœnissa uxore Antoninum suscepisse, cognomento Caracallã: quo interfecto, Antoninus Heliogabalus, & paulo pòst Alexander, imperarunt,*

[a] l. in priuatis. de poll.

l. i. de mor. cau. don.

[b] l. i. de censib.

rarunt, homines & genere & natura Phœnices. Illis temporibus maxima pars nostror. iurisconsultor. fuit, quibus necesse erat, ut multa ex aliena lingua in usu essent Po. Romani. Andreas quoq. noster Alc. lib. ij. ca 8. parer. Alciatus superioribus annis ostendit, non paucis nos nominibus cum Iudæis communibus uti. Cuiusmodi sunt saccus, camelus, nugæ, atq. alia eius generis. quib. nominib. multo ante captas Hierosolymas Romani usi sunt: ut fortasse mirandum non sit, hoc etiam dicendi genere usos. Sed & apud Plautū in Rudente uideor hoc ipsum agnoscere: Non ædepol (inquit) piscis expeto, quàm tui sermonis indigens. & alio loco, Eò tacent, quia tacita bona'st mulier semper, quàm loquens.

CAP. LII. PRO SOCIO, NON LICITATORI, neq. pollicitori scribendum, sed politori. IX.

QVanta Gul. Budæus eruditione, linguar. antiquitatisq. cognitione fuerit, doctissima illa monumenta testantur in perpetuam hominum memoriam æterna, ut existimamus, futura. Trium præsertim uoluminum labores numquam peribunt, quæ de asse, ponderibusq. quæ de lingua Græca, quæq. de iure ciuili tam diligenter, atq. docte disseruit, ut nihil suprà dici posse uideatur. Sed quod ad ius quidem ciuile attinet, obstruxit eius luminibus, altius ædificijs ab Alciato præceptore nostro sublatis, magna discipulorum & libror. copia: ut ille, qui in primis habebatur peritus, uix aliquo numero inter consultos censeatur. Sed siue id iure, siue iniuria fiat, libuit tria hic loca referre, quæ ille mendosiora reliquerat, quàm acceperat. Quor. primum est, in quo minus accusandus uidetur, sub titulo Pro socio.[a] Haloander uero reprehendendus, qui neq. tanti uiri sententiam secutus sit, neq. Florentinum, ut profitetur, librum. Iurisconsulti uerba ita ante Budæi emendationem scripta fuerant: Si in coëunda societate, inquit, artem, operamúe pollicitus est alter: ueluti cum pecus in commune pascendum, aut agrum pollicitatori damus in commune quærendis fructibus, nimirum ibi etiam culpa præstanda est. Budæus, Agrum colendum licitatori damus: Haloander, Agrum pollicitori damus, emendarunt. Nos, quod Florentiæ reperimus, probamus: Agrum politori damus. Erant autem politores, qui agros excolere, atq.

a l. cū duobus. §. si in coëunda. pro socio.

polire consueuerant. Nonius enim Marcellus sic ait: Politiones agror. cultus diligentes, ut polita omnia dicimus exculta, & ad nitorem deducta. Ennius Satyrar. lib. 3. Testes sunt lati campi, quos gerit Africa terra politos. & Annali 9. Rastros dentefabres carpsit causa poliendi agri. Varro: Quid mirum, ex agri depolitionibus eiciuntur, hic in cœnaculo polito recipiũtur. Hæc ille. quibus hic locus intelligi potest. Ut enim qui pecus pascit, curam pecoris suscipit: sic ille qui agrum poliendum suscepit. De eadem politione existimo sentire Ulpianum ca. 9. locat.[a] Si quis, inquit, uitulos pascendos, uel sarciendum quid, poliendum'ue conduxit, culpam eum præstare debere. Nam ut de uitulis pascendis exemplum agricolar. est, sic & sarciendi, & poliendi, ut uilla fortasse sarciatur, & ager poliatur. Potest tamen & de fullone, & de sarcinatore intelligi, qui uestimenta sarcienda, aut polienda conducit.[b] Illud sine dubio est, politorem, non licitatorem, neq. pollicitorem emendãdum. Nam & Cato de re rustica scripsit, Politor ordeum quinta modio, fabam quinta modio diuidat. quod nuper est emendatum.

a l. si quis domum. § ult. locati.

b insti. de loca. in prin. mãd. §. ult. de obli. quæ ex deli. §. si fullo. et Constan. li. 3. tit. 8. eo pacto interpretatur.

BUDAEUM AB ALCIATO MERITO reprehensum, quòd non intellexisset, quid esset hostium potitus, sed & Haloandrum uariasse. X.

l. quod si filius. de captiuis.

Aliter locus est Papiniani ca. 11. de captiuis: cuius uerba sunt hæc. Papinianus libro 31. quæstionum. Quod si filius ante moriatur in ciuitate, nihil est quod de secundis tabulis tractari poßit: siue quoniam uiuo patre filiusfamilias mori intellegitur, siue quoniam non reuerso eo exinde sui iuris uidetur fuisse, ex quo pater hostium potius est. Sic autem scribendũ, non ut in Norico, Non uidetur fuisse. repugnaret enim legi toti Corneliæ. Budæus, hostium potestati subditus est, Accursium conniuentibus oculis secutus scribẽdum censet. Alciatus uero lib. 4. de Verb. sign. ait: Hostiũ potitus, id est captus ab hostibus, exẽplo Plauti in Captiuis. licet in titulo, inquit, de captiuis, à quibusdam male sit immutatum. Idem lib. 1. παρέργων, Alij etiam, inquit, magni nominis uiri corruptum codicem arbitrantur, & legendum non hostium potitus, sed hostium potestati subditus: qui modus loquendi, inquit, non sat latinus est, certe non elegans. hæc ille de Budæi negligentia. Plautinus locus apud eundem relatus hic est:

cap. 35.

Nam postquam meus rex est potitus hostium,

Ita

Ita nunc belligerant Aetoli cum Aulidis.

Et hic in eisdem Captiuis:

Ego postquam gnatus tuus potitus est hostium, Expertus quanti fuerit, nunc desidero. Et in Epidico: Filiam, quam ex te suscepi, Eductam perdidi, hostium est potita.

Sed est apud iurisconsultos frequentior hic dicendi modus, quàm apud ceteros. Tryphoninus ca.12. De captiuis:[a] Cetera, quæ in iure sunt, postea quàm postliminio redit, pro eo habentur, ac si numquam iste hostium potitus fuisset. Iulianus ca.22.[b] Apparet ergo eadem omnia pertinere ad heredem eius, quæ ipse qui hostium potitus est, habiturus esset, si postliminio reuertisset. Vlpianus ca.15. Ex quibus cau. maio.[c] Ego autem etiam nomine eius qui hostium potitus est, si curator, ut plerumq. fuerit bonis constitutus, auxilium competere existimo. Quibus locis rectè Haloãder. At capite 10. de testamẽto militis,[d] ita scripsit: Facere testamentũ miles in hostiũ potestate positus, nec iure militari potest. Cũ Florẽtiæ ita scriptũ sit: Vlpianus lib.11. ad Sabinũ. Facere testamẽtũ hostiũ potitus nec iure militari potest.

a l. in bello. §. codicilli. de captiuis.
b l. bona. eo. ti.
c l. ab hostibus. ex quib. cau. ma.
d l. facere. de test. mi.

PER LVXVRIAM, NON PLVRIfariam scribendum, C.I. De ædili. edi. quidq. luxuria & lasciuia significet. XI.

IDem Budæus ait, capite primo in fine, De ædilicio edicto, mendũ inesse: in quo mihi errare, quod tanti uiri pace dictum sit, uisus est. Verba Vlpiani, cuius illud caput est, ita se habẽt: Idẽ Viuianus ait,[e] Quãuis aliquãdo quis circa fana bacchatus sit, & responsa reddiderit, tamen si nunc hoc nõ faciat, nullum uitiũ esse: neq. eo nomine, quod aliquãdo id fecit, actio est: sicuti si aliquando febrem habuit. Ceterũ si nihilominus permaneret in eo uitio, ut circa fana bacchari soleret, & quasi dèmens responsa daret, etiam si per luxoriam id factum est, uitium tamen esse, sed uitium animi, nõ corporis. Budæus, etiam si plurifariam id factum est, scribi oportere censet: neq. enim existimat latinum esse, luxuriã pro crapula & uinositate accipere. Luxuria enim et luxus, inquit, profusam impensam significat. Luxuria, inquit Sex. Pompeius, morum est solutio. Luxa enim membra dicuntur, è suis locis mota: à quo luxuriosus in re familiari solutus. Est etiã luxuria, & luxuries segetum, apud Plinium, & Ciceronem, ubertas & redundantia quædã germinis. Eiusmodi uir ille doctissimus ait, quibus

e l. in fin. de edi.

ego

ego Accursianam interpretationem præfero: ut luxuria dicatur abusus quicumq. uel potius lasciuia quædam sit, & corruptæ, effrenatæq. animi cupiditates, nimium sese peruersa animi informatione efferentes. Marcianus libro quartodecimo Institutionum:[a] Si fortuito incendium factum sit, uenia indiget, nisi tam lata culpa fuit, ut luxoria, aut dolo sit proxima. Quæ uerba cap. 11. de incendio, in Norico mendosa sunt. nam lusoria pro luxuria, aut luxoria, ut ueteres loquebantur, scriptum est. Vlpianus libro 43. ad Sabinum:[b] Ex damni infecti stipulatione non oportet infinitam, uel immoderatam æstimationē fieri, utputa ob tectoria, & ob picturas. Licet enim in hæc magna erogatio facta est, attamen ex damni infecti stipulatione moderatam æstimationem faciendam: quia honestus modus seruādus est, non immoderata cuiusq. luxuria subsequenda. & Paulus ca. 2. de seruo corrupto, eum qui luxuriosum, aut contumacē seruum fecit, ea actione teneri ait. Idem Iustinianus scribit libro quarto Institutionū:[c] Actio serui corrupti cōpetit in eum, inquit, cuis hortatu, consilióue seruus alienus fugerit, aut contumax aduersus dominū factus est, aut luxuriose uiuere cœperit. Et sub titulo Quod cum eo:[d] quia sæpe, inquit, onerati ære alieno creditar. pecuniar. quas in luxuriā cōsumebant, uitæ parentum insidiabantur. Vlpianus ca. 16. De manumissis uindicta.[e] Illud in caussis probandis meminisse iudices oportet, ut non ex luxuria, sed ex affectu descendentes causas probent. neq. enim delicijs, sed iustis affectionibus dedisse iustam libertatem, legem Aeliam Sentiam credendum. Non potuit elegantius Vlpianus luxuriæ significationem exprimere, quàm per uerbum deliciar. Sic Cicero Philipica 13. Homo diruptus, dirutusq. Q. Cæcilius, columeq. amicor. Antonij, Cotila Varius, quos Antonius deliciar. causa loris in cōuiuio cædi iubebat à suis publicè. Sed tamē luxuriosus uir, aut mulier luxuriosa, frequentius eum hominē significat, qui neq. sumptibus, neq. libidini, neq. comessationibus modum adhibet. In quibus superior. exemplor. aliquot intelligi possunt, et hæc quæ adscribam. Iulianus ca. 8. Pro emptore:[f] Nisi fortè & is qui à luxurioso, & protinus scorto daturo pecuniam seruos emit, non usucapiet? Paulus cap. 15.[g] De curatoribus furioso & alijs extra minores dādis, & mulieri, quæ luxuriosè uiuit, bonis interdici potest. Vlpianus ca. 12. mandati.[h] Si adulescens luxuriosus mandet tibi, ut pro meretrice fideiubeas,

a l. si fortuitu. de incōd. rui. nau.

b l. ex dāni. de dam. infec.

c §. in duplum. de actio.

d §. illud. quod cum eo.

e l. illud. de mā. uin.

f l. si quis. pro empt.

g l. & mulieri. de cur. furio.

h l. si uero. §. si adulescēs. man.

,, deiubeas, idq. tu sciens mandatum susceperis, non habebis mandati ,, actionem: quia simile est, quasi perdituro pecuniam sciens credideris. Sed tamen hæc, atq. alia huiusmodi, non multum ab illa intemperantia, & profusa erga uoluptates propensione discedunt. Hoc uerbo per translationem in rusticis rebus utebantur, ut in illis Ciceronis & Plinij locis apud Budæum, & apud Paulũ lib. 5. Senten. sub titulo Vtrubi (sic enim scribendum, non utrũ ui) Arbor, inquit, qui in alienas ædes, uel in uicini agrũ imminet, nisi à domino sublucari non potest. isq. conueniendus est, ut eum sublucet. Quod si conuentus dominus id facere noluerit, à uicino luxuries ramor. cõpescatur. Cicero lib. 3. de Oratore: Verbi translatio instituta est inopiæ causa, frequentata delectationis. nam gemmare uites, luxuriem esse in herbis, lætas segetes etiã rustici dicunt. & in Oratore: Translatione, inquit, frequentissime sermo omnis utitur, nõ modo urbanor. sed etiã rusticor. siquidem est eor. gẽmare uites, lasciuire agros, lætas esse segetes, luxuriosa frumenta. Vergilius libro 1. Georgicorum,

Quid? qui ne grauidis procumbat culmus aristis,
Luxuriem segetum tenera depascit in herba?

Et non multo pòst de nuce,

At si luxuria folior. exuberat umbra,
Nequicquam pingues paleæ teret area culmos.

Et lib. tertio de equi amplo pectore, Luxuriatq. toris animosum pectus. Atq. de eodem lasciuiente ait lib. xi. Aeneid.

Aut assuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectisq. fremit ceruicibus alte
Luxurians, luduntq. iubæ per colla, per armos.

Proprie tamen, & ad hoc caput apte utitur Liuius libro primo, de Numæ Pompilij institutis agens. Positis, inquit, externor. periculor. curis, ne luxuriarẽt otio animi, quos metus hostium, disciplinaq. militaris continuerat: omnium primum rem ad multitudinem imperitam, & illis seculis rudem, efficacissimam, deor. metum iniciendum ratus est. & Cicero pro Sex. Roscio: Luxuries igitur hominẽ nimirum, & æris, inquit, alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt. De luxuria purgauit Erucius, cũ dixit, hunc ne in conuiuio quidẽ ullo ferè interfuisse. et alio loco in eadẽ oratione: In urbe luxuries creatur, ex luxuria existat auaritia ne-

cesse est, ex auaritia erumpat audacia. Sexcenta sunt similia, in quibus morum potius dissolutio significatur, ut Sextus ipse Pompeius apud Budæum definit. In eadē significatione lasciuia quoq. à nostris accipitur, ut doctissime idem Budæus animaduertit. Vlpianus cap. 15. locati.[a] Si uero nihil extra consuetudinem acciderit, damnum coloni esse. Idemq. dicendum, si exercitus præteriens, per lasciuiam aliquid abstulit. Menander ca. 6. De re militari:[b] Per uinū, aut lasciuiam lapsis, capitalis pœna remittenda est, & militiæ mutatio irroganda. Vlpianus capite 4. ad L. Corn. De sicar.[c] Cum quidam per lasciuiam causam mortis præbuisset, comprobatum est factum Ignatij Taurini Procōsulis Beticæ à Diuo Hadriano, quod eum in quinquennium relegasset. Iustinianus libro quarto Institutionum[d], cum furti teneri dixisset eum qui nummos alicui excussisset, ut alius auferret, aut obstitisset ei, ut alius eius rem exciperet, aut oues, uel boues fugasset, ut alius acciperet: Sed si quid, inquit, eor. per lasciuiam, & non data opera, ut furtum admitteret, factum est, in factum actio dari debet. Et sub tit. Si qua. pa. Animalium nomine, quæ ratione carēt, si qua lasciuia, aut feruore, aut feritate pauperiē fecerint, noxialis actio lege 12. Tabular. pdita est (Hal. tamē pauore scripsit, sed illud Theophi.) Luxuriose uiuere Theophilus non male ἀσώτως ζῆν uertit:[e] ut prodigos etiam ἀσώτους appellat.[f] Quo nomine Cicero non abstinuit, uel potius ipse asotos luxuriosos uertere uidetur, si quis quæ aduersus Epicurum lib. 2. De finibus ait, diligenter consideret. Ex quo etiam reprehendēdus ea de causa uidetur Budæus, quòd dixerit, nunq̃ luxuriā ebrietatē significaret. Ciceronis enim uerba sunt hæc: Nolim enim mihi fingere asotos, ut soletis, qui in mensam uomant, & qui de conuiuijs auferantur, crudiq. postridie se rursus ingurgitent, & cetera, quæ ille diligentissime persequitur. Martialis in hoc nomine bellè lusit lib. 4. Epigram.

Sotæ filia clinici Labulla Deserto sequeris Clitum marito, Et donas, et amas, ἔχεις ἀσώτως.

Iocus aūt est in ambiguis uerbis græcis, quibus eam sine patre Sota habere maritū, & cum eo luxuriose uiuere significatur. Sine patris enim uoluntate filia nubere non poterat. Paulus ca. 11. De statu hom.[g] Paulus respōdit, eū qui uiuente patre, et ignorāte, de cōiunctione filiæ conceptus est, licet post mortem aui natus sit, iustū filiū eis ex quo cōceptus est, esse nō uideri. Sic enim

a L. ex cōducto. loca.

b L. omne. §. qui se. de re mil.

c L. lege. ad l. Cor. de sica.

d §. interdum. de obli. quæ ex delicto na.

e §. in duplum. de actio.

f §. furiosi. de cur. §. testes. de testa.

g L. Paulus. de sta. hom.

enim legendum : non ut in Norico libro , ignorante de condicione filiæ . Sed illò reuertamur. Lasciuiã Theophilus[a] τρυφὴν interpretatur, quo etiam uerbo & luxuries, & deliciæ significantur. Ridiculus uero Nouellar. constitutionum uetus interpres, qui 22. constitutione[b] ὑπεργμαζῶσά τε καὶ τρυφῶσα , elata & epulata uertit. Totus autem ille locus barbare uersus est in Norico quoq. libro, quoniã Haloander exemplari græco est destitutus . Basiliensis tamen editio, quæ græce deerant, suppleuit, interpretatione omissa . Eam nos hic facere non inutile putamus. Græca uerba sunt hæc:

a Theo.d.§.interdum.et §.in summa.

b authenti. de nupt.§.iucundum.

χάριν δὲ κἀκεῖνο, καὶ οὐδὲ εὐσεβείας ἔξω, τῷ τῆς θείας λήξεως ἀλεξάνδρῳ πρὸς πολλοῖς ἑτέροις τῶν ἀρχαίων νομοθετῶν διώρισαι. ὥστε ἄτις ἐλευθερώσειε θεράπαιναν, εἶτα ἀγάγοιτο αὐτὴν γαμετὴν, ἡ δὲ ὡς ἔοικεν, ὑπεργμαζῶσά τε καὶ τρυφῶσα διαλύσειε τὸ πρὸς τὸν ἐλευθερωτὴν συνοικέσιον, οὐκ ἐφίησιν ὁ νόμος πρὸς δευτέρους γάμους ἐλθεῖν ἄκοντος τοῦ πρότερον γήμαντος, ἀλλὰ τὸν ἐφεξῆς γάμον πορνείαν ἡγεῖται καὶ φθορὰν, ἀλλ' οὐ γάμον, οὐδὲ συνάφειαν, ἐξ ἧς ὕβρις οὐκ εὐπρεπὴς τῷ τὴν ἐλευθερίαν ἐπιδόντι προσγίνεται.

Id est huiusmodi. Elegãter autem, neq. sine pietate à diuinæ recordationis Alexandro ultra alia multa alior. legislator. determinatum est, ut si quis ancillam manumiserit, eamq. postea uxorem duxerit, quæ, ut fit, per delicias & lasciuiam dissoluerit cum manumissore cohabitationem: non enim permittit eius constitutio, eam ad secundas nuptias uenire, inuito primo marito: sed posteriores nuptias, adulterium potius & stuprum existimat, non nuptias, aut coniunctionem, cum ex eis indecora fiat ei qui libertatem dedit, iniuria. Sed ad Budæum reuertamur, & caput illud primum de ædilicio edicto. De quo id solum habeo dicere, mirari me, talẽ uirum tam multa peccata uno tempore commisisse . neq. enim solum uerum non est, eo loci melius plurifariam, quàm per luxuriã fore: & illud quoq. falsum est, luxuriã numquam pro uinositate sumi, sed etiã illic ullam uini suspicionẽ esse. Nec quemquam moueat, quod bacchationis uerbo utatur. eo enim furor potius significatur, aut uerus, aut simulatus. Iustinianus lib.3. Institutio.[c] Erat, inquit, ex S.C. Claudiano miserabilis per uniuersitatem adquisitio, cũ libera mulier seruili amore bacchata, ipsam libertatem per S.C. amittebat. Vergilius libro 6. Aeneid.

c §.1.de succes. sublat.

At Phœbi nondum patiens, immanis in antro
Bacchatur uates, magnum si pectore possit
Excussisse deum. *Terentius in Adelphis:*
Si satis iam debacchatus es leno, audi, si uis, nunc iam.

quo mutuatus uidetur Budæus ca. 12. qui potiores in pigno. hab.[a] Nos illò reuertamur, unde dicēdi initiū fecimus. Et illud inuestigemus, quid nummos prorogare significet. Atq. existimo nūmos de suo emptorē soluisse, ut paulo ante dixerat.[b] Proinde siue ex aduētitio lucro, siue etiam amici beneficio, uel liberalitate, uel prorogāte eo, uel repromittēte, uel se delegante, uel in se recipiēte debitū, redēptus sit: credendū est suis nūmis eum redēptū. Prorogāte eo, hoc est amico pecuniam proferente. Sic capite 53. de pactis.[c] Sumptus quidē prorogare litiganti, honestum est: pacisci autem, ut non quantitas eo nomine expensa cum usuris licitis restituatur, sed pars dimidia eius, quod ex ea lite datū erit, nō licet. Prorogare, inquit, sumptus, hoc est erogare, uel repræsentare. Et cōsti. 20. de decur. lib. 10.[d] quascumq. pro his expensas ciuitas prorogauerit, refundere protinus, ac repræsentare cogatur. Nō ignoro aliter Ciceronē hoc uerbo uti, cū producere diem, aut magistratus tempus significat, aut aliud eiusmodi. Si manente adhuc precario (inquit Pomponius lib. 29. ad Sabinum)[e] tu in ulterius tempus rogasti, prorogatur precarium. Et Imp. Marcus Antoninus consti. 1. de his qui in exilium dati: Quibus posthac ordini suo uel aduocationibus ad tēpus interdicetur, post impletū tēporis spatiū non prorogabitur infamia. Et alibi sæpe. Sed hoc capite, quo de agimus, illud (ni fallor) significatur, ut si emptor ipse pecuniam ea conditione det, ut seruus postea soluat, cum ei seruus satisfecerit, liber sit.

a Bud. l. creditor. §. credito. qui potio.

b l. is qui suis. in prin. de manum.

c l. sumptus. de pact.

d l. Circensiū. aut Cyrenensium. C. de decu. lib. x.

e l. sed si manente. de precar.

DIEM A SEXTA HORA NOCTIS incipere, quo pacto intelligendū sit, aliquot iurisconsultor. respōsis. Et de ueter. horis diurnis, atq. nocturnis. XIII.

SVb eodē titulo de manumissionibus, Vlpianus libro sexto ad Sabinum scripsisse dicitur. Placuit eum qui Kalendis ianuarijs est natus, post sextam noctis pridie Kalendas, quasi annum uicesimum compleuerit, posse manumittere. Non enim maiori uiginti annis permitti manumittere, sed minorem manumittere uetari. Iam autem minor non est, qui diem supremum agit anni uicesimi. Agere diem supremum anni dicitur quis, pridie Kalendas natalis diei post sextā noctis horam. Idem Vlpianus eodem libro ait:[f] Propone aliquem Kalendis Ianuarijs natum, testamentum ipso natali suo fecisse quarto decimo anno, an ualeat testamentum? Dico ualere. Plus arbitror etiā, si pridie Kalendar. fecerit post sextam horam noctis ualere testamentum:

l. i. de manumiss.

f l. à qua etate. qui test. fa. pos.

dem die albescente cælo rure sit enixa Mæuia masculum, an institutio heredis ualeat, cum quo tempore scriberetur testamentum, iam editus esset partus? Fit etiam mentio apud Vlpianum sub titulo de usurpationibus,[a] cuius uerba paulo ante retuli. Cap. quoq. 3. de operis libertor. dicitur: Nec ei liberto, qui sex horis dumtaxat antemeridianis præsto fuisset, liberatio eius diei contigit. Huc accedit, quod apud Paulũ lib. quarto Sent. sub titulo De uicesima, scriptum est: Testamenta inter horam secundam & decimam diei recitari debere. Et apud Varronem libro 2. de re rustica: Dies ad tonsuras sumuntur sereni, & his id faciunt ferè à quarta ad decimam horam. Quoniam sole calidiore tonsa ex sudore eius lana fit mollior, & ponderosior, & colore meliore. Eiusmodi horar. ratio non aliunde apertius cognosci potest, quàm ex sacra Matthæi historia capite 20. Cum uineæ dominus his qui undecima hora conducti fuerant, tantam mercedem soluit, quantam hi qui à sexta, tertiaq. hora opus fecerant, acceperunt. Neq. eor. uoces ferebat, qui pares fuisse indignabantur eos, qui unam tantum horam in uinea fuissent, his qui totius diei & caloris pondus sustinuissent. Et ex Plutarcho in M. Crassi uita, cum Deiotarum regem senem admodum Marcus Crassus eadem ætate offendisset urbem ædificantem: Quid tu, inquit, Deiotare? duodecima hora ædificare cœpisti? Cui rex, Ne tu quidem, inquit, Crasse matutino tempore Parthos oppugnas.[b] De eisdem caput quoq. alterum de uerbor. significatione[c] intelligendum, quod prima fronte contradicere uidebatur. Cuiusq. inquit, diei maior pars est horar. septem primar. diei, non supremar. Hoc est, à duodecima noctis ad octauam diei, non à quinta ad duodecimam. Et constitutione 20. de transactio.[d] secunda hora noctis ita intelligenda. Sed hæc satis existimo, peruulgata doctorum uirorum lucubrationibus.

[a] l. ideoq. de usurp.
l. 3. de ope. liber.

[b] Alc. lib. i. parerg. cap. 48.

[c] l. ij. de uer. si.

[d] l. non minorem. C. de trāſ.

KALENDIS IVLIIS MIGRATIONEM APUD UETERES SOLITAM FIERI, ALIQUOT IURISCONSULTOR. LOCIS APPARET, QUÆ MENDOSA & OBSCURA CIRCUMFERUNTUR. XIIII.

QVis An. Politianus fuerit, quo ingenio, qua eruditiõe, ignorat, ut opinor, nemo: quãtũ uero ei iuris ciuilis amatores debeamus, non multis cõpertũ est. Quotus enim quisq. existimat nos præter unũ

*utilius habitaret. Nunc ad Iurisconsultos nostros ueniamus. Scribit Africanus lib. 8. Quæstio.[a] Qui balneum ex Kalendis proximis conduxerat, pactus erat, ut homo Eros pignori locatori esset, donec mercedes soluerentur. idem ante Kalendas Iulias eundem Erotem alij ob pecuniam creditam pignori dedit. Consultus an aduersus hūc creditorē petentē Erotē, locatorē Prætor tueri deberet? respōdit debere. Licet enim eo tēpore homo pignori datus esset, quo nondum quicquā pro cōductione deberetur: quoniā tamē iā tū in ea causa Eros esse cœpisset, ut inuito locatore ius pignoris in eo solui non posset, potiorē eius causam habendā. Kalēdas proximas intelligere oportet Iulias, & ante pignori Erotem datum, quàm is dies ueniret: quoniam nihil eo tempore pro conductione deberi ait. Quod si Kalendæ Iuliæ non diē migrationis significarent, nihil esset eo capite ineptius. Apertius Labeo ca. 40.[b] Locati, in Norico præsertim lib. nā Florentinum nonnullis mendis infectum est: quibus bona fide sublatis, ita scriptum est. Labeo posteriorū libro quinto à Iauoleno Epitomatorum. Cum in plures annos domus locata est, præstare locator debet, ut non solum habitare conductor ex Kalendis illis cuiusq. anni, sed etiam locare habitatori, si uelit, suo tēpore possit. Itaq. si ea domus ex kalendis Ianuarijs rupta * in kalendas Iunias permansisset, ita ut nec habitare quisquā, nec ostēdere alicui posset: nihil locatori conductorē præstaturū, adeò ut ne cogi quidē possit ex Kalendis Iulijs refecta domu habitare: nisi si paratus fuisset locator cōmodā domū ei ad habitādū dare. Si ex kalēdis Iulijs, pro illis substituas, quod Haloāder fecit, neq. difficilis erit, neq. mēdosus hic locus: eritq. hæc sententia. Nō solū præstandū esse ei qui in plures annos domū conduxit, ut ex kalēdis Iulijs cuiusq. anni habitare possit, sed et ante eū diē permittēdū, ut si cōductor alij uelit locare, domus pateat. Quāobrē si posteaquàm in eā domū uenit, ex kalēdis, puta Ianuarijs, ad kalēdas Iunias, neq. habitare, neq. cōductorib. ostēdere potuit, mercedē eius tēporis soluere non tenetur, neq. refecta domo cogitur reliquos annos peragere ex kalēdis Iulijs. Sed et si ex kalendis illis dicatur, eædē Iuliæ kalēdæ intelligēdæ sunt, sed incertæ, proximæ, an alterius, an tertij anni. Eadē etiā pertinēt ad illud 41. caput de cōtra. emp.[c] Cū ab eo qui fundū alij obligatū habebat, quidā sic emptum rogasset, ut esset is sibi emptus, si eum liberasset, dummodo ante kalēdas Iulias liberaret:

a d. l. qui habitabat — [margin note: "a d.l. qui balneum."]

quæsi-

quæsitum est, an utiliter agere possit ex empto in hoc, ut uenditor eũ liberaret. Intererat autẽ eius ante eas kalẽdas liberari, ut si uellet, illic habitare posset, aut alij locare. Et ca. 12. de precario.[a] Celsus libro 25. Digestor. Cum precario aliquid datur, si conuenit, ut in kalendas Iulias precario possideat, numquid exceptione adiuuãdus est, ne antè ei possessio auferatur? Accidit enim id sæpe, ut cum domos locare non potuimus, gratis postremis mensibus habitandas concedamus in eum diem, quo migrandum est. Hæc atq. huiusmodi Politiano debemus, qui nos Suetonij & Martialis nominibus ad kalendas Iulias adscriptis, superior. capitum scientia iuuit.

a l. cum precario. de precar.

QVAE SIT CAPTATORIA INSTITUTIO, aduersus omnium interpretum sententiam. XV.

IMp. Philippus A. & Philippus Cæsar constit. 11. de testamento militis:[b] Captatorias, inquiunt, institutiones etiã in militis testamento nullius esse momenti, manifestum est. Caius libro quintodecimo ad edictum prouinciale:[c] Captatoriæ scripturæ simili modo neq. in hereditatibus, neq. in legatis ualent. Captatoriæ scripturæ, aut hereditates quæ sint, inde facile cognoscemus, si captandi uerbum intelligamus. Est autem uenari & aucupari lucrum, ut rectè bis exemplis cognoscitur. Vlpianus libro 48. ad edictum:[d] Qui dum captat hereditatem legitimam, uel ex testamento prohibuit testamentarium introire, uolente eo facere testamẽtum, uel mutare: Diuus Hadrianus constituit, denegari ei debere actiones, denegatisq. ei actionibus fisco locum fore. Iustinianus libro 3. Institu.[e] Si totor. bonor. socius cum ab aliquo esset relictus, in hoc renũtiauerit societati, ut hereditatem solus lucrifaceret, cogitur hoc lucrũ cõmunicare. Si quid uero lucrifaciat, quod non captauerit, ad ipsum solum pertinet. Impp. Diocle. & Maximia.[f] Si maiores quinq. & uiginti annis cum patruo, siue auunculo uestro transegistis, uel ei debita donationis causa sine aliqua condicione remisistis: non idcirco, quod hoc huius captandæ hereditatis causa, & spe futuræ successionis uos fecisse proponatis, alijs ei succedentibus instaurari finita debent. Sic captare mortem, constit. 11. de transact.[g] & apud Pontificios.[h] & superiorem gradum captare, Iustini. constitu. 8. de aduocatis diuer. iudicum.[i] Verba uero captari dicimus, cum torquentur in aliam significationem, quàm is qui ea pronuntiauit, uoluit. Paulus libro 4. epitomarum Alfeni.[k] Respondit, non

b l. captatorias. C. de testa. mil.
c l. captatoriæ. de leg. i.
d l. i. si quis ali. test. pro.
e inst. de societ. §. manet.
f l. si maiores. C. de transa.
g l. de fideicommisso. C. de trans.
h ca. 3. de cõce. preb. in 6.
i l. nemo. C. de adu. di. iudicũ.
k l. ult. ad exhi.

non oportere ius ciuile calumniari, neq. uerba captari, sed qua mente quid diceretur animaduertere conuenire. Sed priori significatione captatoria institutio à nostris consultis dicitur ea institutio, qua quis alterius hereditatem, aut legatum captat, aut quodcumq. lucrũ ex alterius morte. Qua in re ab Alciati nostri sententia non discedo.[a] *Huius tamen institutionis formulam hanc fuisse existimo: Titius qua ex parte me heredem instituerit, ex ea parte heres mihi esto: quæ senatusconsulto improbata est,*[b] *ut paulo post ostendam. nam prius hæc ita se habere manifestissimis, ut mihi uidetur, testimonijs comprobabo. Paulus ait libro quinto Ad legem Iuliam, & Papiam.*[c] *Illæ autem institutiones captatoriæ non sunt, ueluti si ita heredem quis instituat: Qua ex parte Titius me heredem instituit, ex ea parte Mæuius heres esto. Quia in præteritum, non in futur. institutio collata est.*[d] *Si igitur in præteritum concepta non esset, sed in futurum, ut illa nostra captatoria esset. quod ipsum apertius postea dicitur: Sed illud, inquit, quæri potest, an idem seruandum sit, quod Senatus censuit, etiam si in aliam personam captionem direxerit. Eleganter captionem appellat, hamatam illam institutionem. Veluti si ita (inquit) scripserit: Titius, si Mæuium tabulis testamenti sui heredem à se scriptum ostenderit, probaueritq. heres esto. Quod in sententiam Senatusconsulti incidere, non est dubium. Cum itaq. non in aliam, sed in testatoris personam captio directa est, non ex sententia solum, sed etiam ex Senatusconsulti uerbis improbatur. Idq. est quod capite 1. De his quæ pro non scriptis hab. dicitur. Nam Senatus cum pœnas legis Corneliæ constitueret aduersus eum qui sibi hereditatem, uel legatum scripsisset: eodem modo improbasse uidetur, quo improbatæ sunt illæ: Qua ex parte me Titius heredem scriptum in tabulis suis recitauerit, ex ea parte heres esto: ut perinde haberẽtur, ac si insertæ testamento non essent. Hac etiã de causa ca. 79. De heredi. insti. de illa institutione dubitatũ est: Quãta ex parte me à Titio heredẽ institutũ recitassem, ex ea parte Sẽpronius mihi heres esto. & nõ esse captatoriã respõsum est. Non enim captare uideor Titij hereditatẽ, cui nihil relinquo: neq. Sẽpronio ullũ à Titio lucrũ ueuor. præsertim si de testamẽto Titiano ante meũ testamẽtũ facto, illud caput intelligamus. Quod si Titij testamentũ à me recitatũ nõ fuerit, nulla erit institutio, etiã si remota sit, ut dixi*

a Alc. libro 2. parerg. cap. 31.

b l. captatoria. de here. insti.

c l. illæ. de her. insti.

d sic l. hoc arti. eo. ti. l. mulier. in fi. de condi. insti.

l. i. de his quæ pro non scr.

l. Clemẽs. in fi. de here. insti.

Cōſt.libro 5. ca.8.τοῦ πρόχειρον.

ut dixi, captatoriæ inſtitutionis ſuſpicio. Sed & Cōſtantinus Harmenopulus Græcus iuriſconſultus, nullam aliam χάριν ἀμειβομένην inſtitutionem (ſic enim captatoriā appellat) improbat, quàm quæ ſub condicione futuræ inſtitutionis facta eſt. Verba eius ſunt hæc. αἱ χάριν ἀμειβόμεναι ἐνστάσεις οὐκ ἔρρονται· οἷον πέτρος ἐξ ὅσου μέρους γράψει με κληρονόμον, ἔσω μου κληρονόμος. αἱ δὲ εἰς τὸν παρελθόντα χρόνον συγκείμεναι ἐνστάσεις ἔρρονται, οἷον ἐξ ὅσου μέρους ἔγραψέ με πέτρος κληρονόμον, ἐκ τοσούτου ἔσω μου κληρονόμος. οὐ μόνον δὲ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ διατιθεμένου, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕτερον γίνεται ἡ χάριν ἀμειβομένη ἔνστασις. οἷον ἐὰν πέτρος γράψῃ παῦλον κληρονόμον, ἔσω μου κληρονόμος. Eſt autē mendoſus uulgaris liber in uerbo παῦλος, & in uerbo ἔρρονται. alterum enim deeſt, alterum additum eſt. Captatoriæ, inquit, inſtitutiones non ualent: utputa Petrus ex qua parte me ſcribet heredē, heres mihi eſto. Quæ uero in præteritum tempus inſtitutiones conceptæ ſunt, ualent: ueluti qua ex parte ſcripſit me heredem Petrus, ex eadem mihi heres ſit. Neq. ſolum in teſtatoris perſonam, ſed & in aliam fit captatoria inſtitutio: ut ſi Petrus ſcripſerit Paulum heredem, mihi heres ſit. Hæc Conſtantinus. cui accepto ferimus hoc qualecumq. eſt boni, quod ex hac interpretatione uenit. Cui ſimile quiddam memini me à præceptore meo Mariano Socino Patauij audiſſe. In eandem

l. captatorias. de her. inſt.

ſententiam caput 68. De heredi. inſti. cuius cauſa ſuperiora omnia ſcripſimus, interpretādum eſt. Eius uerba ſunt hæc: Papinianus lib. ſexto Reſponſorum. Captatorias inſtitutiones non eas Senatus improbauit, quæ mutuis affectionibus iudicia prouocauerunt, ſed quarum condicio confertur ad ſecretum alienæ uoluntatis. Hoc eſt, ſi quis alterum purè inſtituat, & ille ſiue ſciat, ſiue ignoret, eum à quo eſt inſtitutus, pure etiam inſtituat: neutra eſt captatoria. namq. ipſi affectione mutua uſi ſunt in ultimo eor. iudicio, & uoluntate. Sed ſi ſub ea condicione, quæ ex alterius teſtamento pendet: hoc enim ſecretū alienæ uoluntatis appellat:[a] uti illa eſt, qua ex parte me ille heredem inſtituet, &c. hæ Senatuſconſulto reprobatæ ſunt. Quo capite non illud definitū eſt, ut Accurſiani exiſtimant, Captatorias inſtitutiones eſſe, quæ ita fiunt, illum inſtituo ſi Titius uoluerit, ſed non eſſe captatorias eas inſtitutiones, quæ purè fiant, licet alter alterū nulla eius teſtamenti mentione facta inſtituiſſet. Nam & Theodoſij, & Valentiani Nouella, cuius apud Alciatum[b] mentio fit, uir & uxor ſe inuicem heredes alter alterum reliquerat, & non eſſe captato-

a l. 3. C. de codicill.

b d. cap. 31.

captatorium teſtamentum dicitur, quoniam ſimilis, inquit, fuit ambor. affectus, & ſimplex religio teſtamēta condentium. Et licet ſecretum alienæ uoluntatis quodcumq. alienum arbitrium dici poßit, tamen Papiniano ſatis uiſum eſt rationem afferre, qua pura inſtitutio à captatoria differret. Nam quod Accurſiani dicunt, uoluntates ex alieno arbitrio pendere non poſſe, idem ego affirmo. Item illud, hanc fortaſſe nō leuē captatoriæ ſcripturæ improbādæ cauſam: nego tamen eas omnes inſtitutiones captatorias eſſe, quæ ex alieno arbitrio pendeāt. Caius lib. primo De teſtāentis ad edictū Prætoris Vrbani.[a] Illa inſtitutio, Quos Titius uoluerit, ideo uitioſa eſt, quod alieno arbitrio permißa eſt. nam ſatis conſtanter ueteres decreuerunt, Teſtamentor. iura ipſa per ſe firma eſſe oportere, non ex alieno arbitrio pendere. Hæc ſi captatoria inſtitutio eſſet, Senatus potius conſultum retuliſſet, quàm ueterū opinionem. Neq. tacitè fieri poſſet, ut cum Sempronius heres inſtituitur, ſi Titius in Capitolium aſcenderit, eſt enim id in ſecreta Titij uoluntate poſitum.[b] Fieret enim Senatuſconſulto fraus, uel etiam contra eius uerba eſſet, ſi uerum eſt Senatum eas inſtitutiones improbaſſe, quæ alieno arbitrio committuntur. Idem in legatis reſponſum eſt, non quod illud legatum captatoriū ſit, Si Mæuius uoluerit, Titio decem do: ſed quod in alienam uoluntattem cōferri legatum non poteſt.[c] Quamquam alio loco cōtrarium dici uideatur, in Florentino præſertim libro, 31. libro Digeſtor. Vlpianus libro 9. ad Sabinum:[d] In arbitrium alterius conferri legatum, ueluti condicio poteſt. Quid enim intereſt, ſi Titius in Capitolium aſcenderit, mihi legetur, an ſi uoluerit? Et libro 30. idem ait:[e] Legatum in aliena uoluntate poni poteſt, in heredis nō poteſt. Sed exiſtimo Vlpianum de legatarij uoluntate intelligere. Illud proculdubiò uerum eſt, ex Innocentij Pont. Max. decreto[f] eiuſmodi inſtitutiones ualere. Verba eius ſunt hæc: Qui extremā uoluntatem in alterius diſpoſitionem committit, non uidetur diſcedere inteſtatus. Quo reſcripto, an captatoriæ inſtitutiones cōfirmentur, in dubium reuocari poteſt. Vt illud quoq. conſequens eſt conſtitutione undecima De teſtament. milit.[g] Non oblatum militi, ut non poſſit in alienam uoluntatem teſtamentum ſuum conferre.

Quæ nos alijs explicanda relinquimus.

a l. illa. de here. insti.

b l. ſi quis Sempronium. eo. ti.

c l. nōnūquam. de condi. et demon.

d l. 1. de leg. 2.

e l. Senatus. §. legatū. de leg. i.

f c. cum tibi. de teſtam.

g l. captatorias. C. de teſt. mil.

MVLTA DIGESTORVM LOCA RE- stituta, in quibus græca aliquot uerba deerant, aut mendo- se in Noricis libris scripta sunt. XVI.

NOtas Florentinar. Pandectar. (sic enim appellat) in commune se proferre Haloãder profitetur: quòd & illustrius ad nomẽ, & cautius ad fidem existimabat id dicere, quàm id quod fecit, Bolognini descriptionem ex Politiani libris acceptam proferre se dicere. Quamobrem nolim quemquam mirari, si tam multis locis aliud Florentiæ esse dicam, quàm in Norica editione sit. Nam neq. Politianus diligẽtissimus semper fuit, neq. quæ ille sibi soli describebat notis quibusdã, quales quisq. suas frequentes habet, Ludo. Bologninus homo neq. natura acutus, neq. institutione eruditus satis, & Græcar. litterar. expers, descripsit, ut oportuit. Ego uero, quamquam ingenij mei mediocritatem agnoscam, & ceterar. rer. non multã cognitionem, diligentia tamen tanta usus sum, & adiutoribus his, ut illa non multum desiderarẽ. Sed ex his quæ hoc capite scripturus sum de græcis uerbis aut omissis, aut mendosis, & alio capite de negationibus, quantum nostri labores profecerint, iudicium fieri cupimus.

l 3. de legib. Caput 3. De legibus, ita Haloãder edidit: Iura cõstitui oportet, ut dicit Theophrastus, in his quæ ἐκ παραλόγου ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidunt. hoc est, quæ ex inopinato frequẽter accidũt. Cum aliud Budæus se in ipsis Florentinis Pandectis uidisse testetur, nempè id quod erat: Iura constitui oportet, ut dixit Theophrastus, in his quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidunt, non quæ ἐκ παραλόγου. quæ illi sententiæ contradicit. Ridiculũ autem est, quod alij scribebant antomina, aut automata, aut θαύματα.[a] Errorq. hic totus Bolognini est, quippè qui nõ recte emendationem Politiani percepit. Ca. 37. de iudicijs,[b] sic Haloander edidit: Callistratus libro 5. Cognitionum. Si de ui & possessione quæratur, prius cognoscendum de ui, quàm de proprietate rei, Diuus Hadrianus τῷ κοινῷ συρακουσίων rescripsit. Florẽtiæ tamen est τῷ κοινῷ τῶν θεσσαλῶν græcè rescripsit. Quod rescriptũ Marcianus quoq. referre uidetur ca. 5. ad L. Iuliam de ui publica.[c] Si de ui, inquit, & possessi- „one, uel dominio quæratur, antè cognoscendum de ui, quàm de pro- „prietate rei, Diuus Pius τῷ κοινῷ τῶν θεσσαλῶν græcè rescripsit. Sed „& decreuit, ut prius de ui quæratur, quàm de iure dominij, siue posses- „sionis. Sed an idem rescriptum sit, non facile dixerim, cũ altero loco

a Alc. lib. 2. prætermiss.

b l. ff de ui. de iud.

c l. qui cœtu. §. si de ui. ad l. Iul. de ui.

Diuus

Diuus Hadrianus, altero Diuus Pius auctor dicatur. fuit autẽ hic
illius adoptiuus filius. Cap. 16. de seruitu. prædi. urba.[a] in Norico: a l. si arborem. §. interdum. de ser. pr. ur.
Interdum dici potest, eum quoq. qui tollit ædificium, uel deprimit, lu-
minibus officere: si fortè κατ' ἀνάκλασιν lumen in eas ædes deuoluatur.
quam lectionem Alciatus libro 2. παρέργων probat. Florentiæ ta-
» men est: Si forte κατὰ ἀντανάκλασιν, uel pressura quadam lumen in eas
» ædes deuoluatur. hoc est, per refractionẽ luminis. Ca. 1. de exerci. a-
ctio.[b] Noricus: Quędã enim naues onerariæ, quædam, ut ipsi dicũt, b l. i. §. sedet si ut certis. de exer. act.
ἐπιβάται. Quod Alciatus quoq. probat lib. 1. παρέργων. Nebrißensis,
emphractæ: Cotta, amphractæ: Budæus, embatæ, aut epibatæ, scri
bunt. Florentiæ, ἐπιβατηγοὶ scriptum est, hoc est uectorum ductrices,
ἀπὸ τοῦ ἄγειν τοὺς ἐπιβάτας. ut ca. 53. de legatis libro 3.[c] Quid mirum? cũ c l. ligni. §. lignorũ. de leg. 3.
» ξύλων hoc, & naues ξυληγοὺς appellãt, quæ hæc ἀπὸ τῶν ὕλων deducunt?
» τῶν ἐπιβατῶν mentio fit ca. ult. Nautæ, caupones, stabularij, et quid si l. ult. nau. cau.
» quis, quos uolgo ναυτεπιβάτας dicunt? & huic tenebitur: sed huius fa-
» ctum præstat, cum sit & nauta. Sic enim & Florentiæ est, & apud
Alciatum libro 3. Dispunc. quamuis idem libro 1. παρέργων Noricam
editionem, quam perpetuò ferè illis libris est secutus, probat. est au
tem hæc, Quos uulgo μεσοναύτας, Græci ναυτεπιβάτας dicũt. Ca. 5. de
institoria actione.[d] Idem ait, si libitinarius, quem Græci κηδευτὴν uo- d l. cuicunq. §. idẽ ait. de inst. act.
cant, seruũ pollinctorem habuerit, isq. mortuũ spoliauerit: dandam in
eum quasi institoriam actionem. Sic Haloander, Albucium secu-
tus, apud Alciatum libro 2. Prætermi. Sed in margine adscripsit
ταφέα, quod Budæus dixerat scribendum. Ego uero Florentiæ repe
» ri: Si libitinarius, quem græcè νεκροθάπτας uocant, seruum pollinctorẽ
habuerit. Sed νεκροθάπτην scribendũ est. dicitur autem ἀπὸ τοῦ θάπτειν τοὺς
νεκρούς, hoc est à cadaueribus sepeliendis, quos Budæus νεκροφόρους ap-
pellat. Ca. 26. depositi.[e] Habere me à uobis auri põdo plus minus de- e l. Publia. §. Titius. depo.
cem, & discos duos, saccum signatum, ex quibus debetis mihi decem,
quos apud Titium deposuistis: item κυρατροφίων decem, item ex ratio
ne patris uestri decem, & quod excurrit. Alexander Alexandrius,
cistophori decem: quod neq. Budæus probat, neq. quicquam aliud sub
stituit. Alciatus recte libro 1. Dispunc. Itẽ quos trophimati decem,
hoc est quod in nutritijs expẽdi. Nutricia, inquit Vlpianus ca. 1. de
» extraor. cogni.[f] eousq. producemus, quoad infantes uberibus aluntur. f l. i. §. ad nutricia. de ext. cog.
Quæ Budæus τρόφια appellat, sub titulo de offi. P. P. Idem Budæus

p 2 optime

optime uerba illa, Quod excurrit, interpretatur. Nam & Mæcianus in libro de asse sic ait: Ingeniosissime autem cum ad denarium ratio conficeretur, excurrentis æris nota inuenta est, quæ sedecies multiplicata id efficeret. Capite 53. de legatis.[a] *græcum uerbũ deest in omnibus, quos uidi, libris. Sed Florentiæ ita legitur. Si animal legatum occiderit, puto teneri, non ut carnem præstet, uel cetera λείψανα, sed ut præstet pretium quanti esset, si uiueret. Sunt autem λείψανα, reliquiæ: sic etiam Cõstantinus sacras illas diuor. reliquias appellat, lib. 3. titulo 3. προχείρω. Quod enim constitutione 3. de sacro. eccle. dicitur, Nemo martyres distrahat, nemo mercetur: sic ille uertit, μηδεὶς λείψανα ἁγίων πιπρασκέτω. Sed in Digestis λείψανα intelligemus carnem, corium, & cornua: ut Cap. 50. de legatis libro secundo.*[b] *Mortuo boue, qui legatus est, neq. coriũ, neq. caro debetur. & 14. de cond. furt.*[c] *Boue subrepto, & occiso, condictio & bouis, & corij, & carnis domino competit: scilicet, si & corium, & caro contrectata fuerint, cornua quoq. condicẽtur. Ca. quoq. 68. de legatis, libro tertio.*[d] *aliud græcum uerbum deest, maxime necessarium. Verba eius hæc Florentiæ sunt. Vlpianus libro 22. ad Sabinum. Si cui lana legetur, id legatum uidetur, quod tinctum non est, sed αὐτόφυες. siue autem facta est, siue infecta, lanæ appellatiõe continetur. αὐτόφυες appellat, quod ita per se natum sit, nulla arte fucatum. cuiusmodi Vergilius finxit,*

Nec uarios discet mentiri lana colores:
Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit uellera luto.
Sponte sua sandix pascentes uestiet agnos.

Nihil autem aliud αὐτόφυες est, quàm quod ille per Spõte sua expressit. Sub eodẽ titulo alter locus est, in quo græcis litteris pro latinis acceptis, errandi causam Nebrissensi nostro, & Haloãdro ueteres librarij dederunt. Est enim Florentiæ hoc pacto:[e] *Cui Corinthia uasa legata essent, & βάσεις quoq. cor. uasor. collocandorum causa paratas deberi, Trebatius respondit. Labeo autem id nõ probat, si eas βάσεις testator numero uasorũ habuit. Proculus uero recte ait, si æneæ quidẽ sint, nõ autẽ Corinthiæ, nõ deberi. Librarij baces descripserũt, unde factũ abaces à Nebrissẽsi. qui in eo quoq. errat, quod existimat æneas legato accedere, cum contrà Proculus cẽsuerit. Bases, Beroaldus et Alciatus recte hic legẽdũ putarũt, ut sub titulo de uerbor.*

a l. quid ergo. §. si heres. de leg. 1.

l. 3. C. de sacro. eccl.

b l. mortuo. de leg. ij.

c l. si seruus. §. boue. de cond. fur.

d l. si cui lana. in prin. de leg. 3.

e l. heres meus. §. cui. de leg. 3.

bor signi.[a] Pomponius lib. 10. Epistular. Statuæ adfixæ basibus structilibus, aut tabulæ relegatæ catenis, aut erga pariete adfixæ, aut si similiter coherent lychni, non sunt ædium. Sic enim & hæc emendanda sunt. Ca. 87. ad L. Falc.[b] in Norico: Dixi τῶν ἀπόρων hanc quæstionem esse, qui tractatus apud dialecticos τοῦ ψευδομένου dicatur. Etenim quidquid constituerimus uerum esse, falsum reperietur. Alciatus libro 1. παρέργων. ἐκ τῶν ἀπόρων, qui tractatus apud dialecticos dicitur ἀσύστατος. sic enim, inquit, pleriq. legunt, tametsi alijs τοῦ ψευδομένου magis placeat. Pseudomenum mentientem appellat Cicero lib. 2. De diuin. cuius etiam mentio fit in Academicis. Florentiæ multò melius. Dixi τῶν ἀπόρων hanc quæstionem esse, qui tractatus apud dialecticos τοῦ ψευδομένου dicitur. τὰ ἄπορα uero, perplexa dicuntur. quale illud est Ca. 16. De condi. insti.[c] Si Titius heres erit, Seius heres esto. Si Seius heres erit, Titius heres esto. A. Gelli. lib. 9. Exponit igitur tentamenti, inquit, gratia controuersiam parum consistentem, quod genus Græci ἄπορον uocant, latinè autem id non minus commodè inexplicabile dici potest. alijs locis eiusmodi argumenta ἀντιστρέφοντα appellat. Et quoniã de dialecticis mentio facta est, illa etiã emendãda sunt, quæ de sophismate sub titulis De uerbor. signi. et de diuersis regulis iuris dicuntur. Natura cauillationis, quam Græci σωρίτην appellauerunt, hæc est, ut ab euidenter ueris per breuissimas mutationes disputatio ad ea quæ euidenter falsa sunt, producatur. Sic Florentiæ. Valla libro 6. σκῶμμα legit. Alci. libro 4. De uerbor. sign. σόφισμα. alij διαβολὴν, aut γοητείαν. De sorite autem, quem acerualem Cicero appellat, multa Aristoteles, & ceteri tradũt. Eor. cauillatio notior est, cum paulatim augendo, aut minuẽdo aduersarios fallebant. Vt si quis dicat, plures collegium facere: rogabit sorites an ne septem? quod si ille affirmet, unum deminuet, deinde item unum, quoadeò perducat, quò alter principiò uenturus non erat. Eodem pacto augendo, si dicat oues duas gregẽ non facere, aut modicam summam esse duor. aureorum: tum ille minutissimum nummũ addet sæpius, quoad illum fallat. Ille etiã locus ex dialecticis, aut rhetoribus sumptus mendosus est, Ca. ulti. ad S.C. Trebel. Deest enim græcum uerbum, quod alijs locis ab Haloandro & Alciato eleganter declaratũ est. Sic uero est Florentiæ: Polycrates fideicommissum petierat, & obtinuerat apud Aureliũ Proculum Pro-

[a] l. statuæ. de uer. sig.

[b] l. qui quadringẽta. ad L. Fal.

[c] l. si Titium. de cond. inst.

l. natura. de uer. si. l. ea est. de diuer. reg.

l. ulti. ad S.C. Treb.

consulem Achaiæ. Appellatione facta, cum solus Phœbus egisset μονομερῶς, uictus est. ut cap. 13. de iureiurando. & quasi μονομερὴς condictio ei dari debet, aduersus furis heredẽ. Quod interpretãtur illi, sine exceptione, aut replicatiõe,[a] quasi perẽptoriè dicas. id enim capiti ultimo aptius est. Ca. 1. de aqua, & aquæ pluuiæ.[b] Haloander Alciatũ secutus lib. 2. Pretermi. sic edidit: Sulcos tamẽ aquarios, qui græcè ὑδραγωγοὺς appellãtur, si quis faciat, aquæ pluuiæ arcendæ eũ teneri. Sed idẽ Alcia. lib. 2.[c] παρέργων, elices mauult scribi. Et certe Florẽtiæ sic est: Sulcos tamẽ aquarios, qui ἔλικας appellãtur, si quis faciat, aquæ pluuiæ actiõe eũ teneri ait. Ex Sextus Põpeius ait: Elices sulci aquarij, per quos aqua collecta educitur è lyris. Ca. 4. ui bonor. raptor.[d] Haloãder: Turbã autẽ appellatã Labeo ait, ex genere tumultus, idq. uerbũ ex Græco tractũ τύρβη. Hoc uidetur Alcia. in lib. de uerbor. sig. probasse.[e] Sed Florẽtiæ est ἀπὸ τοῦ θορυβεῖν, hoc est à tumultuãdo. Budæus uolebat hæc addere, τύρβη γὰρ παρὰ τὸ θορυβῶ εἴρηται, hoc est, turba enim à tumultu dicitur. Cap. 3. de incen. ruina, nau.[f] Qui eiecta naue quid rapuit, hoc edicto tenetur. Eiecta, hoc est quod Græci aiũt, ἐξοκειλαμένης. Sic Haloander, Budæũ & Alciatũ secutus: quãquam ille ἐκκλυζομένης, uel ἐξοκειλάσης, hic prius προβλητέ, post ἐκβολή, tãdem ἐξοκειλαμένη restituat.[g] Florentiæ tamen est ἐξεβράσθη, quod ἀπὸ τοῦ ἐκβράζειν dictum est. Cap. 5. de iniurijs, Haloander Alciatum secutus libro 2. prætermi. edidit: Eadem pœna ex senatusconsulto tenetur is, qui ἐπίθεσιν, aliud'ue quid, siue scripturam, in notam aliquor. produxerit. quod iterum Alciatus probat libro 1. παρέργων. Sed in Ethrusco libro est: Eadem pœna ex S. C. tenetur etiam is, qui ἐπιγράμματα, aliud'ue quid sine scriptura, in notã aliquorũ produxerit. Ca. 1. de effracto. & expila. Haloander, Budæum & Alciatum secutus edidit: Expilatores, qui sunt atrociores fures, hoc est λωποδύται, in opus publicum, uel perpetuum, uel temporarium dari solent. Budæus tamẽ substituebat: Hoc est enim συλαγωγοί, uel συλῆται. quãuis dicat Demosthenem λωποδύτας appellare. Alciatus libro 2. præterm. τοιχώρυχοι, aut λωποδύται. Sed libro 1. παρέργων, Noricam editionem probat. & quod nollem fecisset, addit: Dictionẽ græcã eo modo reponendam, & antiqui pleriq. codices, & Ethruscæ Pandectæ nobis indicarunt. Neq. enim est ullum eo loco uerbum græcum in illis Pandectis, sed hoc pacto ea scripta sunt: Expilatores, qui sunt atro ciores

l. si duo. § idẽ Iul. de iureiu.

a Alc. lib. 4. ca. ij. dispun. lib. 1. cap. 7. parer.

b l. 1. §. Labeo. de aqua & aq. pl. arc.

c cap. 24.

d l. prætor ait. in prin. ui. bon. rap.

e lib. 4. de uer. sig. l. detestatio. in fi. eo. tit.

f l. 3. §. qui eiecta. de inc. rui. nau.

g Alc. libro ij. præterm. et C. de nauib. nõ excus. lib. xi.

i l. lex Cor. § ul. de iniu.

cap. 8.

l. i. de effra.

ciores fures, hoc enim est expilatores, in opus publicum, uel perpetuum, uel temporarium dari solent. Quam germanam esse lectionem apparet, ex Alexandri constitu. 12. de cau. ex quibus infa. ali. irro. Si te expilasse hereditatem sententia Praesidis constitit, non ex eo quod non & alia tibi poena irrogata est, furis improbioris infamiam euitasti. et lib. 4. Insti. sub tit. ui bon. ra. hi qui rapiunt, improbi fures appellantur. Cap. 9. de poenis, Florentiae est: Erit et illa poena, nequis negotijs publicis interueniat. hic enim priuatis quidem interesse poterit, publicis prohibebitur: ut solent, quibus sententia praecipitur δημοσίων ἀπέχεσθαι. Significant autem Graeca uerba, publicis abstinere: quae in Norico libro desunt. Budaeus ἀπὸ τῶν δημοσίων ἀπέχε. alij, μὴ δημοτεύεσθαι scribunt. Cetera alias persequemur.

l. si test. C. de cauf. ex quib. infa.

l. mortis. §. erit. de poenis.

MVLTIS LOCIS IN NEGATIONIbus erratum, in uulgo editis libris: quor. fides ex Florentinis libris constat. XVII.

Est, & non, cuncti monosyllaba nota frequentant:
His demptis, nihil est, hominum quod sermo uolutet:

Non male à poëta nescio quo dictum est. namq. ut postea ait,

Omnia in his, & ab his sunt omnia, siue negoti,
Siue oti quicquam est, seu turbae, siue quietis.

In nostris praesertim libris id usu euenire cognoscimus, in quibus & illa mirè conueniũt. Si cõsentitur, mora nulla interuenit, est, est:
Si controuersa est, dissensio subiciet non.
Quod toties factũ esse, dedecori est. Quamobrẽ extremo hoc capite aliquot loca enumerare decreui, maxima audacia à librarijs et interpretibus in contrariã sententiã cõuersa. Quale illud est, quod Bartolo, omniũ nostror. interpretũ post Iustinianũ optimo, debemus. Qui cũ ex facto dubitaretur, an hoc pactũ ualeret, ut ne liceat debitori hypothecã uendere, quibusdã affirmãtibus Ca. 7. de distra. pigno.[a] dici nullam esse cõuentionẽ, alijs nullã esse uenditionẽ, & utriusq. lectionis libror. testimonia proferrentur, testatur se Pisas, ubi tunc Florẽtinae Pandectae erãt, misisse, repertũq. id quod optauerat, nullã esse uenditionẽ. Quod ne facile obliuisci possemus, permultis locis testatũ reliquit.[b] Controuersiã Bartolo, ait Forocorneliẽsis Alexãder, fuisse cũ Baldo.[c] Et quidẽ Baldus, licet cõtrouersiae mentionem nõ faciat, tamen cõtrariã Bartolo sentẽtiã defendit.[d] Bartolus uero Frãcisci Accursij filij mẽtionẽ

a l. si creditor. §. ult. de dis. pig.
b Bart. l. nemo. de pac. l. filiusfa. §. diui. de le. i. l. si ita. §. ea. de uer. obl. l. ea. C. de condi. ob cauf.
c Alex. l. si filiofa. §. si uxr. sol. mat.
d Bal. d. §. ult. d. l. ea.

a Bar. in d. l. ea.
b Ang. l. qui romæ. §. coheredes. de uer. obl. ubi la., in prin.

tionem facit,[a] quem non existimo aduersarium fuisse. Angelus quoq. Perusinus in Bartoli sententiā libenter it, ob Pisanas Pandectas.[b] Qua diligentia si maiores nostri usi fuissent, non toties ab leuissimo quoq. librario eluderemur. Sed maxima culpa penes Accursium residet, qui quæ non probat, negatione addita, aut ablata emendat. Cuius illa sunt frequentia, uel lege adfirmatiuè, uel lege negatiuè, uel lege interrogatiuè: quem ceteri imitantur. Nos igitur aliquorum locor. Ethruscam lectionem hoc loco indicabimus: ut qui se tam faciles in quamcumq. partem probandam conuertunt, huic uni sententiæ se addicant, ne Bartoli præiudicium contemnere uideantur. In Norico libro editorum omnium optimo, Caput 20. De iudicijs[c] ita scriptum est: Omnem obligationem pro contractu habendam, existimandum est: ut ubicumq. aliquis obligetur, et contrahi uideatur, quamuis ex causa crediti debeatur. In Florentino uero, & alijs, Quamuis non ex crediti causa debeatur. & Ca. 6 De inoff. testa.[d] Haloander edidit, ut alij: Posthumus inofficiosum testamentum potest dicere, eor. quibus suus heres uel legitimus potuisset fieri, si in utero mortis eor. tempore non fuisset. Sed est Florentiæ: Si in utero fuerit mortis eor. tempore. Quod ita existimo accipiendum, ut si posthumus in utero fuerit mortis eor. tempore, inofficiosum testamentum possit dicere. Et hoc, & superiori loco in margine Norici libri est nostra emendatio adscripta. Caput uero 11.[e] Florentiæ sic est, ut in multis libris: Modestinus libro tertio Responsor. Etiam si querella inofficiosi testamenti optinuerit, non ideo tamen donationes, quas uiuus ei perfecisse proponitur, infirmari, neq. in dotem dator. partem uindicari posse respondi. Quod ita, ni fallor, intelligendum est, ut si contra eam, cui res à uiuo illius patre, qui postea in querella obtinuit, in dotem datæ sunt, agatur, quasi omnia perditura sit, quæ ab illo accepit: Modestini responso se tueri possit. Haloãder uero edidit: Etiamsi querela inofficiosi testamenti non obtinuit: eorum opinionem secutus, qui existimabāt dotem filiæ datā, quæ postea querelam mouit: Sed, ut dixi, ei data dos est, aduersus quam mota fuit querella. Caput quoq. ultimū de usufructu ear. rer. quæ usu cōsumūtur, pessimè acceptū est. Cū enim Florētiæ esset hoc pacto: Marcianus lib. 7. instit. Cū pecunia erat relicta Titio ita, ut post mortē legatarij ad Mæuiū rediret: quāquā adscriptū sit, ut usū eius Titius haberet,

c l. omnem. de iud.
d l. posthumus. de inoff. test.
e l. etiam. c. ti.
l. ult. de usufr. ear. rer.

haberet, proprietatem tamen ei legatam, et usus mentionem factam, quia erat restituenda ab eo pecunia post mortem eius, Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. Haloander edidit, quanquam non ad scriptũ sit, & usum eius Titius haberet, proprie tamẽ ei legatũ esse usumfructum. in margine adscripsit: aliàs, proprietatẽ ei legatã esse usus mentione facta. paulo melius, etiam si negationem abstuleris, quã multi non habent. Ca. 6. communia prædior.[a] Florentiæ legitur: Si tamẽ alteræ unius propriæ sint ædes, alteræ communes: neutris serui tutem uel adquirere, uel imponere me posse, Pomponius libro octauo ex Sabino scripsit. in Norico uero, imponere non posse. quòd ueritus Haloander est, ne in Accursiana tela incideret: quib. facile ab eodem Accursio, et alijs interpretib. liberamur.[b] Ca. 17. quemadmodũ seru. amitt.[c] Labeo ait, si is qui haustum habet, per tempus quo serui tus amittitur, ierit ad fontem, nec aquam hauserit: iter quoq. eum amisisse. Sic Florentiæ. at in Norico, Nõ ierit ad fontem, quod nullius dubitationis esset. Cap. 1. de aleatoribus: Et est relatum apud Pomponium, solummodo pœnalem actionem denegatam: quod non puto uerum. Prætor enim simpliciter ait, Si quid subtractum erit, iudicium non dabo. Sic Florentiæ. Haloander, quod puto uerum, edidit, aduersus omnium interpretum multis in locis sententiam. Cap. 4. de rebus creditis, Florentiæ est: Res pignori data, pecunia soluta condici potest, & fructus ex iniusta causa percepti condicendi sunt. Nã & si colonus post lustrum completum fructus perceperit, condici eos constat. in Norico, etiam fructus ex iusta causa percepti. Sed tamẽ in margine, ex iniusta, ut in multis est, adscripsit. Ca. ulti. de iureiurãdo: Si fideiussor iurauerit, se dare non oportere, exceptione iuriiurãdi tutus est. Atquin, si quasi omnino idẽ non fideiussisset, iurauit, nõ debet hoc iusiurandũ reo promittendi prodesse. Haloander, se dare oportere. Cui contradicũt, quæ sequũtur illic uerba. Et illud, quod in calce illius capitis dicitur: Eadẽ ratio est, & si fideiussoris defensor iurauerit, reo enim datur exceptio. alij scribunt, reus promittẽdi tutus est. Ca. 11. quod ex noni capitis calce pendet, de S.C. Macedoniano,[d] negatio ablata ab Haloãdro est. Cum enim ca. 9. in fine dicatur: Quamquam autẽ soluendo non repetũt, capite 11. necessariò dicẽdũ est: tamẽ si non opposita exceptione condemnati sunt, utẽtur Senatusconsulti exceptione. non ut in Norico est, Tamen & si opposita.

[a] l. si quis duas. §. item si duo.
[b] l. stipulationes. non diuid. 4. opp. Bar.
[c] l. Labeo. quẽadmo. ser. am.
l. i. de aleat.
l. si quis nec. §. res. de reb. cre.
l. ult. §. si fideiussor. de iurei.
[d] l. tamen. de S. C. Macedo.

Ca. 52.

a l. cum duob. §. idem resp. socius. pro socio.

Ca. 52. pro socio.[a] *Potest tamen pro socio agere ad hoc, ut consequatur quod sua interrat. Finge enim, malle eũ magis suũ cõsequi, quàm dominium insulæ. Oratio enim Diui Marci idcirco quatuor mensibus finit certas usuras, quia post quatuor dominiũ dedit. Sic Florentiæ. In Norico solo: Finge enim hoc malle eũ suũ non consequi. quod absurde dicitur. Ca. 40. de cõtra. emp.*[b] *Sed si ita pactum esset, ut emptor in diebus proximis fundum metiatur, & de modo agri renuntiet, & si in diebus triginta renuntiasset, minorem modum agri esse: quamuis multis post annis, posse eum, quo minor is modus agri fuisset, repetere. Sic Florentiæ. Haloander uero solus edidit, &, si in diebus triginta nõ renũtiasset. Ca. ult. de rescin. uend. Etbruscus liber, ut multi, habet. Respondit, si conuenisset, ut non prius pecunia solueretur, quàm fideiussor uenditi causa daretur, nec id factum esset, cum per emptorem non staret, quo minus fieret: non posse posteriorem legis partem exerceri. Noricus, cum per emptorem staret. Ca. 21. de actio. emp.*[c] *Quamuis suprà diximus, cum in corpore cõsentiamus, de qualitate autem dissentiamus, emptionem esse: tamen uenditor teneri debet, quanti interest non esse deceptum. & si uenditor quoq. nesciet, ueluti si mensas quasi citreas emat, quæ nõ sunt. Noricus habet, ut ceteri, emptionem non esse. Ca. 6. de ædilicio edicto.*[d] *Spadonẽ morbosum non esse, neq. uitiosum, uerius mihi uidetur, sed sanum esse: sicuti illum qui unum testiculum habet, qui etiam generare potest. Sic Florentiæ, & in alijs libris. Sed in Norico, qui etiam generare non possit. Quod si de eo qui unum testiculum habet, intelligitur, falsum: si de spadone, aduersus iurisconsulti uerba est. Neq. enim uerum est, eum spadonem uocari, qui uno testiculo caret, quod Accursius censuit: neq. generare nõ posse, quod Haloãder credidit. Ca. 2. de eo qui pro tutore. Celsus libro uicesimo quinto Digestorum. Si is qui pro tutore negotia gerebat, cum tutor non esset, rem pupilli uendidit, nec ea usucapta est: petet eam pupillus, quamquam ei cautum est. Sic Florẽtiæ. in Norico uero solo, cũ tutor esset. Ca. 14. de iniusto rupto.*[e] *Paulus libro singulari de adsignatione libertorum. Si ita facta sit exheredatio: si filius natus, nata ue sit, exheres esto: utrisq. natis nõ rũpitur testamentum. Noricus tantum habet, rumpitur. Ca. 84. de legatis.*[f] *Non enim impugnatur iudicium ab eo qui iustis rationibus noluit negotijs hereditarijs implicari. Haloander, uoluit, librarior. fortasse*

b l. qui fundũ. in fine prin. de cont. emp.

l. ult. in fine. de rescin. uen.

c l. si sterilis. §. quamuis. de act. emp.

d l. Pomponius. in fi. de ædi. ed.

l. iij. de eo qui pro tut.

e l. si ita. de in iu. rup.

f l. filio pater. de leg. i.

errore. Cap.6. De optione, uel elec. leg.[a] *Pōponius libro 6. ad Sa*
» *binum. Mancipiorum electio legata est, ne uenditio quandoq. eli-*
» *gente legatario interpelletur: decernere debet Prætor, nisi intra*
» *tempus ab ipso præfinitū elegißet, actionem legator. ei nō cōpetere.*
in Norico solo, nō eligente legatario interpellatur. Ca.7. De sup
» *pellectili legata,*[b] *Florentinus liber habet, ut alij. Equidem non ar-*
» *bitror quemquam dicere quod non sentiret, ut maxime nomine usus*
sit, quo id appellari solet. Noricus, non solet. cap. 23. De condi. &
» *demo.*[c] *Iulianus libro 55. Digestorum. Iure ciuili receptū est, quo-*
tiens per eum cuius interest condicionem impleri, fit quo minus im-
» *pleatur, ut perinde habeatur, ac si impleta condicio fuißet. In No-*
rico, condicionem non impleri. Sed in margine adscriptum est, aliàs
deest negatio. alij, nō impleri, &, non fuißet. Ca.70.[d] *Papinianus*
» *libro 18. Quæstionum. Cum tale legatum esset relictum, Titiæ, si*
» *à liberis non discesserit, negauerunt eam recte cauere: quia uel mor*
» *tuis liberis legati condicio poßit existere. Sed displicuit sententia:*
» *non enim uoto matris opponi tam ominosa nōn interponendæ cautio-*
» *nis interpretatio debuit. Sic Florentiæ. Sed in Norico, tam omino*
sa interponēdæ, etc. alij, tam onerosa nō interponendæ. Est aūt hæc
iurisconsulti sententia: non placere propterea, quod filij ante ma-
trem, mortē obire possent, eam cauere non debere, cum ei ominosum
sit huius rei mentionem facere. Appellabant autem omen ueteres,
cum casu quicquam dictum, aut factum esset, quod rei euentum por-
tendere posset. Sic Turnus apud Vergilium,

Ne quæso, ne me lacbrymis, ne'ue omine tanto
Prosequere, in duri certamina Martis euntem.

Erit itaq. malum matri omen, hæc interpretatio non interponendæ
» *cautionis Mucianæ. Cap.78.*[e] *Florentiæ est. Nec enim parem di*
» *cemus eum cui ita datum sit, si monumentum fecerit: & eum, cui da-*
tum est ut monumentū faciat. Quod agnoscere uidetur Accursius.
Noricus liber habet, ut multi, monumētū nō faciat. idē tamen recte
habet, Nō ꝑ cōdicionalib. in quo Accur. uariatū esse ait. ca.14. De
» *legatis præstandis.*[f] *Nec enim occasio emancipati præteriti debet*
» *institutū lucro adficere, cum præteritus iure suo non utatur. Sic mul*
ti, et Florētiæ. in Norico uero, iure suo utatur. Cap.1. De collat.
maximū mendū est in Norico tātū lib. Sic enim dicitur: Sicū duob.

conferre

a l. mancipiorum. de opt. le.
b l. Labeo. §. id Tubero. de sup. le.
c l. iure ciuili. de con. et dem.
d l. cum tale. in prin. eo. tit.
e l. eas causas. eo. tit.
f l. nōnumquā. de leg. præst.

conferre deberet, alteri contulerit, alteri nõ: uel cum cauet, uel cum diuidit: uidendum est, utrum sextãtis tantum ei adferatur emolumentum, an uero triens totus detrahi debeat? & puto, siquidem per contumaciam caueat, totius trientis ei denegandas actiones. Dicendum enim, ut in Florentino libro est: Vtrum sextantis tantum ei auferatur emolumentum, an uero trientis totius detrahi debeat: & puto, siquidem per contumaciam non caueat, totius trientis ei denegandas actiones. ca. 2. De bonorum possessione secundum tabulas. Vlpianus lib. 41. ad edictum. Aequissimum ordinem Prætor secutus est. uoluit enim primò ad liberos bonorum possessionem contra tabulas pertinere, mox si inde nõ sit occupata, iudicium defuncti sequendum. Sic Florentiæ. Sed in Norico, et alijs, Si inde sit occupata. ca. 3. in fine, De assignandis libertis, Florentiæ dicitur: Si quis duobus adsignauerit libertum: & alter in ciuitate esse sine liberis desierit, alter non. & cap. 4. Pomponius lib. 4. Senatusconsultor. Vel uiuus noluerit ad se hereditatem liberti pertinere (sic enim scribendum est, non uoluerit, ut aliqui ediderẽ) cap. 5. dicit Vlpianus libro 14. ad Sabinum: Vtrum portio eius qui in ciuitate esse desijt, uel repudiauit, in familiam redeat: an uero ei potius adcrescat, in cuius persona durat adsignatio? & Iulianus lib. 75. scripsit, adsignationem in huius solius persona locum habere, & solum admittendum: quod est uerũ. Quod si non sine liberis decesserit, an cum uiuo admittãtur? & putat adhuc solum admittendum. Haloander caput quartum, quod ad sententiã attinet, non male edidit hoc pacto: Nec uiuus hereditatem ad se liberti pertinere uoluerit. Sed ca. 5. male, ut multi illud: Quod si sine liberis decesserit. &c. Capitis 1. unde cogn. emendandum est exordiũ hoc pacto: Vlpianus lib. 46. ad edictum. Hæc bonorum possessionudam habet Prætoris indulgentiam, neq. ex iure ciuili originem habet. Nam eos inuitat ad bonor. possessionẽ, qui iure ciuili ad successionem admitti non possunt. pro nudam, nondum, Haloander & alij edidere. ca. 18. De manumi. uindic.[a] Apud collegam suum Prætor manumittere nou potest (filius quoq. uoluntate patris apud patrem manumittere non potest) filius quoq. uoluntate patris apud patrem manumittere poterit. Sic Florentiæ scriptum est, & ita error scriptoris emendatus: namq. id illis notis significatur. Quamobrem nonnulli habent,[b] Prætor manumittere potest: alij, in quibus Haloander,

l. 2. de bon. pos. sec. tab.

l. 3. in fine. cum seqq. de adf. lib.

l. i. unde cog.

a l. apud filiũ. de man. uin.

b Accur. l. i. de offi. cos.

ander, apud patrē manumittere nō poterit. Sed ut uides, priori loco manumittere non potest, scribendū est: posteriori, manumittere poterit. Ca.19. qui, & à quibus.[a] *Modestinus lib.1. Regularum: Nulla competit libertas data ab eo, qui postea seruus ipse pronunciatus est. Haloander, & alij primum uerbum omiserunt. Ca.23. De adquirendo rer. domi.*[b] *Generaliter dicendum est, quod ex re sua, hoc est eius cui bona fide quis seruit, ei adquirere non potest, sibi eum adquisiturum. Quod autem non ex re eius sibi adquirere non potest, ei adquisiturum cui bona fide seruit. Haloander, & alij: Quod autem ex re eius sibi adquirere non potest. Accursius ait: alij potest, alij non potest. Cap.10. De sepulchro uiolato.*[c] *Papinianus lib.8. Quæstionum. Quæsitum est, an ad heredem necessarium, cum se bonis non miscuisset, actio sepulchri uiolati pertineret? Dixi rectè eū ea actione experiri, quæ in bonum & æquum concepta est. nec tamen si egerit, hereditarios creditores timebit: cum & si per hereditatem optigit hæc actio, nihil tamen ex defuncti capitur uolūtate, neq. id capiatur quod in rei persecutione, sed in sola uindicta sit constitutum. Hoc totum caput duas ob causas descripsimus, tum ut Haloandri solius erratum emendaremus, qui, cum se bonis immiscuisset, edidit: tum etiam ut conferatur cum ea parte capitis uicesimi De adqui. uel omit. hered.*[d] *quam antea retulimus, cum de Græco illo, aut Iudaico dicendi modo scriberemus.*[e] *Ca.13. De lege Cornelia de falsis.*[f] *Ordine decurionum decem annis aduocatum motum, qui falsum instrumentum cognoscente Præside recitauit, post finem temporis dignitatem respondi reciperare. Quoniā in Corneliam falso recitato, nō facto, non incidit. Haloander, ut uulgo, non facto incidit. Ca.6. De castrensi peculio.*[g] *Vlpianus lib.32. ad Sabinum. Si militi filio familias uxor seruum manumittendi causa donauerit, an suum libertum fecerit, uideamus: quia peculiares & seruos & libertos potuit habere. & magis est, ut hoc castrensi peculio non adnumeretur: quia uxor ei non propter militiam nota esset. Sic Florentiæ, & in alijs. Sed in Norico scriptum est, Quia uxor ei propter militiam nota est. Cap.178. De uerbor. sign.*[h] *Vlpianus lib.48. ad Sabinum (sic enim scribendum est, non ut apud Alciatum, lib.48. ad S.C.) Pecuniæ uerbum non solum numeratam pecuniam complectitur, uerū omnem omnino pecuniam, hoc est omnia corpora. Nam corpora quoq. pecu-*

a l. competit. qui & à quib.
b l. qui bona. §. generaliter.
c l. quæsitum. de sep. uio.
d l. pro herede. in fi. de adq. her.
e ca. 8
f l. falsi. de. l. Corn. de fal.
g l. si militi. de cas. pe.
h l. pecuniæ. de uer. sig.

niæ appellatione contineri, nemo eſt qui ambigat. Halo. edidit, nemo eſt qui adprobet. Alciatus, qui ignoret. Huiuſmodi ſunt alia nonnulla, quor. aliqua non ſatis integra & incorrupta Florentiæ ſunt. Neq. enim optimi illi, uetuſtiſſimi'q. libri, à quibus omnes hi quibus hodie utimur, emanarunt, omnibus mendis carent. Sed tamen tam multa librarior. & tempor. peccato in ceteris mendoſa reperiuntur, ut præclare de iure ciuili mereatur, qui ſacroſanctos illos theſauros patefecerit, & eor. opes omnib. uoluerit eſſe communes.

ANTONII AVGVSTINI AD MODESTINVM SIVE DE EXcuſationib. Liber ſingularis.



ERENNIVS Modeſtinus, iuriſconſultus non contĕnendæ auctoritatis, ſic enim à Gordiano Imp. appellatur,[a] Excuſationũ libros ſex græcè cõſcripſit, è quibus multa multis locis Iuſtinianus refert.[b] Sed lib. 26. & 27. Pandectar. quib. De tutelis tractatur, bona eor. libror. pars deſcripta eſſe uidetur. Superiorũ tamen temporum ignoratione factum eſt, ut quæ græcè Modeſtinus clarè & eleganter ſcripſerit, repudiauerint noſtri: & Bulgari,[c] ſiue cuius aliꝰ barbaram interpretationem ſecuti ſint. Poſtea uerò quàm barbariem exuere, Budæi, Alciati, Haloandri ope iuriſprudentia cœpit: & alia aliorũ iureconſultor. capita, & Modeſtini nonnulla ex Florentinis libris in omnes ſunt reſtituta. nuper uero etiam illa quæ ſub titulo de Excuſationib. deſiderabantur, Heruagius Baſilienſis ſolus ſcripſit. at ea quæ libro 26. Digeſtor. Modeſtini ſunt,[d] in uulgarib. libris deſunt, quæ ſpero Lælianis libris editis omnes habituros. Sed quoniam non ita quidem multi ſunt, qui quantum lucis Modeſtini uerbis Græca ſcriptura adferat, propter reuiuiſcĕtem nunc, neq. multis notam eam linguam, cognoſcere poſſint: operæpretiũ eſſe putaui Pernote, hac quoq. parte iuris ſtudioſos iuuare. Itaq. hoc libello habebis ea, quæ ille conſultiſſimus uir de tutelis ſcripſit, totidem ferè, aut non multo plurib. uerbis interpretata: quibus ado ſententiæ declarationem ex aliis partib. iuris ciuilis, tum etiã Accurſianor. errores inſigniores ſignifico. Quæ ſi cuiquam iuuenili quodam feruore arrogantius à me ſcripta eſſe uidebuntur: tibi quidem certe, qua tu eruditione & prudentia es, probaturum me mei animi candidi & ſimplicis libertatem opinor, in quam me & præceptores noſtri, & Florentini libri, et multor. annor. ſtudia uindicarunt. Sed Modeſtinum ipſum latine loquentem audiamus.

a l. ad exhibendũ. C. ad exhi.
b l. ul. de conſt. pri. l. tutores. loca. l. ſcire oportet. ad munic. l. nator. de uer. ſi.
c Accur. l. ult. fin. regu. l. teſtamento. de man. teſt.
d l. i. de conſ. tut. l. ſcire oportet, et ſeq. de tut. et cur. da. l. 2. qui pet. tuto.

MODESTINVS lib. sexto Excusationum. Vt ne de his quidem tutoribus qui confirmari possunt, omittamus, de his etiam breuiter considerandum est. Li. de conf. tut.

Hæc uerba Tribonianus sub titulo de confirmando tutore uel curatore scripsit: quæ ideo à Modestino scripta fuerant, quod cum de excusatione tutorum alijs libris tractasset, hoc ipsum de confirmandis tutorib. omittendum non erat. Deinde ait,

Sunt quidã, qui recte dãtur testamẽto tutores: hoc est, & à quib. oportet, & quib. oportet, & quo oportet modo, & ubi oportet.

Idem Modestinus alio loco ait:[a] Contra leges dari tutores, qui non dati sint ab his à quib. oportuit, neq. hi sint quos oportuit dari, neq. his dentur quib. dari oportuit, neq. quomodo dari debuerunt, dati sunt. Hermogenianus quoq. lib. 2. Iuris epitomar.[b] Si quæratur, inquit, an ex inquisitione recte datus sit tutor, quattuor hæc consideranda sunt: an hic dederit, qui dare potuit: & ille acceperit, cui fuerat dandus: & is datur, cuius dandi facultas erat, & pro tribunali decretum interpositum. Horum autem membrorum exempla infrà scripta sunt. A' quib. cum pater, nõ mater tutores dat: quib. cum his, qui in potestate sunt: modus is est, ut personæ, tutor nõ reb. detur: locus, testamentum, aut codicilli confirmati.

a l. scire oportet. §. qui non iuste. de excusa.

b l. naturali. de conf. tut.

Nã pater (inquit) filijs, uel nepotib. quos habet in potestate, recte dat tutorem, in testamento tamen. Si uero ea persona sit, quæ dare non potest, mater putà, uel patronus, uel extraneus quiuis: aut ei cui datur, dari non possit, ut à patre filio, uel filiæ, qui non sunt in potestate: aut si scriptum sit, Rogo te ut illas res cures: aut codicillis non confirmatis tutor aut curator datus sit, constitutiones permiserunt, quod deest, Cõsulari potestate suppleri, & tutores secundũ testatoris uoluntatem datos confirmari.

Hæc uerba apertiora sunt, quàm ut ullam interpretationem desiderẽt: barbarus tamen interpres ea nimia religione obscurauerat. Ea uero ratione tutor illis uerbis, Rogo te ut illas res cures, nõ recte datur: quoniã certæ rei uel causæ tutor dari non potest, quippè qui personæ, non rei datur.[c] Consularem autem potestatem confirmaturum tutorem scribit, propter ueterem morem: qui lib. 2. Institutionum ab Iustiniano relatus est.[d] Nam Attiliano & Titiano tutore sublato, Consules tutores ex inquisitione dare cęperunt.

c l. certar. & seqq. de test. tut. §. ad certã. inst. qui test. tu. d. p.

d §. sed ex his. de Atti. tut.

Et siquidem pater erat, qui dedit, plerumque solet non inquirere Præses, sed simpliciter confirmare. Si uero alius, diligenter inquirit, an idoneus sit.

Plerumque, inquit. nam si naturali filio, cui nihil relictũ est, tutor detur, non sine inquisitione confirmatur:[e] aut si quid ex his, quæ Tryphoninus notat,[f] locum habeat. hoc autem uerbum uulgò desideratur.

e l. naturali. de conf. tut.

f l. in confirmando. eo.

Præterea scire oportet, curatorẽ testamento ne à patre quidem recte dari, sed datum confirmari à Præside solere.

[a] insti de cura. in prin.

Idem Iustinianus scribit lib. 1. Institutionũ:[a] Curator (inquit) testamento non datur, sed datus confirmatur decreto Prætoris, uel Præsidis. & Constantinus lib. 5. titulo 11. Epitomarum. (scriptum est,

l. scire oportet. de tuto. & curat.

SVb titulo De tutorib. & curatorib. datis caput 21. in hanc sententiam

IDEM lib. primo Excusationũ. Scire oportet magistratus, non oportere curas minorum mulierib. committi. Si mater ea cõditione scripserit filios heredes, si liberati fuerint patria potestate, liberatis his, & ob id heredib. ipse pater curator creari, etiam si uelit, non potest, ne alia uia quod testatrix fieri noluit, fiat. & hoc ita à D. Seuero constitutum est. Sed & si quis à parentib. prohibeatur tutor esse, creandus non est. quod si fuerit creatus, neque se excusauerit, prohibendus est existimatione quidem salua tutelam gerere.

[b] cap. 29. [c] l. 3. in fine. de susp. tuto. [d] l. 1. de his qui not.

Explicauit nobis hunc locũ inepte antea scriptũ, doctor noster Alciatus lib. 2.[b] Parergon: cui addendũ uidetur quod Vlpianus scribit lib. 35. ad edictũ:[c] Qui ob segnitiã uel rusticitatem, inertiã, simplicitatẽ, uel ineptiã remotus sit, in hac causa est, ut integra existimatione tutela, uel cura abeat. Vtroq. autẽ loco existimationis periculũ est, quoniam tutela remoti notabantur.[d]

Qui in legatione sunt, non sunt à magistratib. tutores aut curatores creandi. nam dum legatione funguntur, ad eos periculum non pertinet. Si prouincialem hominem legatum magistratus Romæ dederit tutorem, liberabitur.

[e] l. prouinciales. de uer. sign. [f] ar. l. 3. C. de nat. lib. l. diui. dig. de tut. & cur. da. l. iuris peritos. de excus. l. si quis officium. de ritu nup. l. assũptio. ad muni. l. relegator. § interdicere. de inte. & rel. [g] l. obseruare. l. si in aliã. l. meminisse. de offi. Proco. l. obseruandum. de of. Præsi. [h] l. tutor. in fi. de iureiu. [i] l. 2. l. si quis in legatio. de iudi. [k] l. heres absens. §. apud Labeonem. eo.

Existimo ego superiori membro, de eo qui Romæ, aut alio in loco est legatus, ne à prouinciali magistratu tutor detur, scribi: posteriori, ne à Romano. Sed Accursiani barbarum interpretem secuti, præfectorium hominem, non prouincialem: & Romanum principem, non magistratum scribunt. Sunt aũt prouinciales, qui in prouincia domiciliũ habent, ut Vlpianus defi nit,[e] non qui ex prouincia oriundi sunt: hoc est, non qui in alio tantum loco domicilium habent. Neq. enim Alciati nostri interpretationẽ probo, ut oriundi soli illi ab iurisconsultis appellentur, quorum maiores illic orti sunt.[f] Hac significatione sub titulis De officio Proconsulis & Præsidis, prouinciales accipiuntur[g] pro his qui in prouincia nati alti'ue sunt, aut domicilium habent. Sed & ciues Romani, qui in prouincijs negotiarentur, eo nomine à Cicerone in eleganti illa de prouincia regenda ad Q. Fratrẽ epistula, aut libro potius, dicũtur. Sed hoc loco à Modestino hi qui cum ex prouincijs essent, Romã legati uenissent, prouinciales appellantur. Paulus quoq. lib. 28. ad edictum ait:[h] Qui non compelluntur Romæ iudiciũ accipere, nec iurare cõpellendi sunt, ut legati prouinciales. De eisdẽ intelligenda sunt, quæ sub titulo De iudicijs,[i] de legatis scribuntur: & sub titulo De legationib. & ut hic ἐπαρχιακὸν ἄνθρωπον, sic Vlpianus lib. 60. ad edictum:[k] Quid si homo, inquit, prouincialis seruum institorem uendẽdarum mercium gratia Romæ habeat? eadem significatione apud C. Plinium minorem lib. 2. & 9. ut opinor, Epistular. reperire idem uerbum licet. Illud igitur tenendum est, hoc loco de eo qui legationis causa Romam uenerit, agi. De Romano uero magistratu, non de principe, scripsisse Modestinum, miror quemquam dubitasse:

tasse: cum τὸν ἄρχοντα hoc ipso capite magistratum sæpius appellent, & capite 13.[a] ad extremum, de Excusationib. Alijs autem locis solet bonus ille interpres Præsidem appellare.[b] Sed & principem uertit 15. capite.[c] Magis mirandum est, Prætorem, Haloandrum in quadam Hadriani cõstitutione[d] uertisse. nam Alciatus,[e] qui eadem cõstitutione de Atheniensi magistratu agi existimat, nomen ipsum est secutus, quo nec Cicero abstinuit. sic enim scribit: Semper uerũ fuit, morietur Epicurus cum duo & septuaginta annos uixerit Archonte Pytharato. Ego uero et in illis Hadriani litteris, et apud Modestinũ semper de magistratib. tractatum esse cẽseo. Deinde Modestinus scribit,

Inter ceteras causas magistratum oportet creandorum mores animaduertere. neq. enim tam facultates, aut dignitas, apta sunt ad fidẽ eis habendam, quàm uitæ institutum decens, & mores probi.

a l. scire oportet. in fine. de excus.
b e. l. §. qui autem. et l. 1. eo.
c l. spadonem. §. ciuitatis.
d l. pars litterar. de iudi.
e Alci. libro 4. cap. 6. dispun.

Pro uitæ instituto alij electionem, aut uoluntatem scribunt. Sed hæc est iurisconsulti sententia, ut an recte uitam instituerit, inquiratur. Qua de re Theophilus & Constantinus Græci consulti prudenter scribunt.[f] inquirendum esse, ut modesti sint, non egentes, non orbi, non uagi: sed locupletes, & qui norint pueros educare, & eas sedes ament. Denique ait,

Semper autẽ hoc maxime magistratus obseruent, ne creent eos qui se ingerunt ut creentur, aut ob id pecuniam dant: quos pœnæ quoque obnoxios esse constitutum est.

f Theoph. inst. de satisd. tut. in prin. et §. sed ex his. de Atti. tu. Consta. lu. s. tit. xi. prochiri.

Has adfectatas tutelas appellare solemus,[g] quæ in numerum earũ, propter quas tutor excusatur, nõ ueniunt.[h] Sed hæc Accursiani docte, ut multa.

ILlud interpretis errore commissum est, ut proximum caput nemo intelligeret. est autem id Florentiæ scriptum hoc pacto:

» *Idem libro 5. Excusationum,* καὶ οἱ μὴ βουλευταὶ βουλευτῶν παισὶ χειροτονοῦνται ἐπίτροποι, ὥσπερ καὶ βουλευταὶ τοῖς μὴ ἐκ βουλευτῶν.

Quæ ita arbitror uerti debere:

Qui non sunt decuriones, decurionũ liberis tutores creantur: quemadmodum decuriones quoque, non decurionum liberis.

g §. item tria. inst. de excus.
h C. qui num. tute. l. & qui non sunt. de tuto. cur. da.

Antea non decuriones, sed senatores, aut consiliarios scripserunt. cum dubitandum nõ sit, decuriones βουλευτὰς esse. Sic enim Iustinianus, cum duas constitutiones de eadem re græcè & latine scripsisset, altera decuriones, altera βουλευτὰς appellat.[i] & Plinius ad Traianũ de bule & buleutis Bithyniæ scribit, cui Traianus de decurionib. rescribit. Haloander quoq. quoties in Iustiniani Nouellis in eiusmodi uerbum incidit, incidit autem sæpe,[k] toties decuriones, aut curiales uertit. è contrario Theophilus libro 1. & 3. Institutionum.[l] Senatores uero à Modestino συγκλητικοὶ dicuntur ca. 15. de Excusationib.[m] & senatus σύγκλητος cap. 1. quo loco de eorum excusatione scribemus. Eo autem nomine à Theophilo, Constantino, Haloandro, & Plutarcho sępe appellantur. Non tamen infitior, curiam & senatorum & decurionum fuisse. Cum enim decuriones, ut Pomponius ait,[n] ex eo dicti sint, quòd initio cum cõloniæ deducerentur, decima pars colonor. consilij publici gratia conscribi solita sit: & nihil decuriones in colonijs, aut municipijs à senatorib. Romanis differrent:[o] mirandum non est, si in simili re similib. nominib. uterentur. sed & eadem ratione sunt ex Græcis, qui βουλευτὰς senatores appellent,

i l. ij. §. ceterá. C. de uet iu. en.
k Nou. 38. 49. 87. ci. cli. auth. ut ordi. præse.
l Theoph. inst. de nup. §. ult. et §. quib. de her. quæ ab inte.
m l. spadonem. in prin. de excusa. l. i. eo.
n l. pupillus. §. decuriones. de uer. sign.
o d. Nouellæ 38.

pellent,& τὴν βουλὴν senatum:tamen hoc à iureconsultis,& à Iustiniano usurpatur. Atq. ita arbitror hoc capite de decurionib. tractari, quos municipales senatores appellare possis:15. de Excusationib . [a] de Senatoribus Romanis.

SVb titulo uero qui petāt tutores,caput secūdū in hāc sententiā scriptū est: *Idē libro primo excusationū : Si minores nō habeāt legitimos defensores,si quidem tutorib. egeant ob impuberem ætatem, possunt cognatione,aut adfinitate propinqui parentib. eorum masculis, aut feminis petere,ut eis tutores constituantur.*

Minores hoc loco etiam impuberes appellātur,paulo pôst puberes quidem solum,sed 25.annis minores,quib.curator datur. Postea ait,

Possunt id quoque parentum amici, & ipsorum puerorum educatores. Sed alij libera uoluntate petunt,alij id facere coguntur,mater puta,& liberti. Namq.illa, nisi legitimos liberis defensores petat, damno,hi pœna plectuntur.

Quod damnum,quæ ue pœna hæc sit,expressum est.

Etenim(inquit)mater expellitur à legitima filij hereditate, tamquam indigna ex eius bonis legitimam portionem consequi, cui tutorē quærere neglexerit. Neque solū si non petat, sed et si quem petat, defunctoriè petat,utpote eū qui se potest excusare, uel eo postea aut excusato, aut reiecto alium non petat,uel dedita opera malos petat.

Quod nos defunctoriè scripsimus, Modestinus ὁσίας χάριν scribit: quod barbarus,pietatis gratia,fuerat interpretatus:unde prauitatis in Norico lib. est, ineptissime utrumque. Nos Budæum,non malum huius rei auctorem habemus,[b] & quod præstat, Vlpianum,cuius libro tertio ad Sabinum uerba sunt hæc:[c] Non solum autem quæ non petijt, coërcetur: sed & quæ defunctoriè petijt,ut rescripto declaratur,uel priuilegio munitum, uel oneratum trib.puta tutelis,sed ita demum si data opera hoc fecit. Eius rescripti uerba paulo pôst à Modestino referuntur,quæ etiam apud Vlpianum reperimus.[d] Imperatores quoq. Seuerus & Antoninus Pompeiano rescripserūt:[e] Si tres tutelas,uel curas eodem tempore non defunctoriè susceptas administras,onere quartæ tutelæ seu curationis pupillor. seu adulescentiū non grauaberis. Rectè enim Budæus interpretatur tutorem petitum,aut tutelam,ut petendi munere defungerentur. Marcianus : Præuaricatorē, inquit, [f]eum esse ostendimus,qui colludit cum reo,& trāslaticiè munere accusandi defungitur.sic enim scribendum est in alijs quoq. Digestorum locis,[g]non translatiuè,ut ille existimat. in quo uerbo trāslatio sumpta est ab edictis Prætorum translaticijs, in quib . nullam curam adhibebant . Hoc idem perfusoriè dicitur, [h] & lusoriè,[i] & dicis causa. [k] Hoc quidē extremū alio loco de Lælij nostri sententia explicauimus,[l] quod optime uim Græci sermonis exprimit. Non minus erratum est in simili dicendi genere, ca. 13. de Excusationib.[m] in ἀφοσιώσεως χάριν, de quo illic agemus . Hic itaq. dicitur,matrē legitima filij hereditate carituram, si tutorem ei non petierit, aut leuiter petitione functa sit. Deinde ait,

Liberti

a d.l.spadonē. in prin. l. ij. qui pet. tut.

b Bud.l.exempto,§ emptorem. de actio. emp.

c l.ij.§.non solum. ad S. C. Tertyl.

d e.l.ij.§.si mater.

e l.uni. C.qui nu tut.

f l.i.§.præuaricatorē. ad S. C.Turpi.

g l.i.de iure patr.l.si patroni. §.sed nec.ad S. C.Tre.

h l.aut qui aliter. in prin.quod ui aut clam.l. qui l' ertatis. §.sed et si quis. de euic.

i l.si seruus plurium.de lega.i.

k l.i. in fi.de S. C.Syla.l.4.cōmo.

l libro ij.ca ij. emen.

m l.scire oportet. §. sufficit. de excu.

Liberti uero apud Præſidem ob hanc cauſam accuſati, grauiter puniuntur, ſi id negligentia aut uitio omiſiſſe uideantur.

Malitiam alij pro uitio ſcribunt. Sed Cicero lib. 3. de Finib. & 4. Tuſcu lanar. quæſtionum ait κακίαν uitium, non malitiam ſignificare.

Quæ de matre ſcripta ſunt, Seueri epiſtula cōſtant, cuius uerba in „ frà ſcripſimus: Diuus Seuerus Cuſipio Rufino. Omnē me rationem „ adhibere ſubueniendis pupillis, cū ad curā publicā pertineat, liquere „ omnibus uolo. Et ideo quæ mater uel nō petierit tutores idoneos filijs „ ſuis, uel priorib. excuſatis, reiectis'ue, nō cōſiſtim aliorū nomina dederit, ius non habeat uindicandorū ſibi bonorum inteſtatorū filiorū.

Hoc reſcriptū Latine ſcriptū eſt, cuius bona pars ab Vlpiano refertur,[a] ut antea ſcripſimus. Quod uero hic additur, in multis libris, ſed & apud Paulū lib. 7. ita reſpōſum eſt. Florētiæ nō eſt, ſumptūq. eſſe uidetur ex alia huius capitis parte, quæ etiam Latine ſcripta eſt. Deinde Modeſtinus ſcribit,

a l. ij. §. ſi mater. ad S. C. Ter.

Sanè ſi quis aut creditor, aut legatarius ſit, aut qui aliā habeat neceſſariā cū pupillo cōtentionē, non ipſe petet ei tutorē, ſed eos rogabit qui petere poſſunt, ut petant: aut ſi ipſi petitionem tardabunt, adito tum Præſide, rem totam explicabit, ut conſtituto legitimo tutore, lis cum pupillo habeatur.

Ineptè antea fœnerator pro creditore ſcriptū eſt, quoniā uterq. à Græcis δανειστὴς appelletur.[b] Contētionē uero σύστασιν Modeſtinus uocat, quod uerbū expreſſum eſſe uidetur Antonini cōſtitutiōe,[c] cuius uerba ſūt hæc. Imp. Antoninus A. Chryſanthæ. Admone adoleſcentē, aduerſus quē uis conſiſtere, ut curatores ſibi dari poſtulet, cū quibus ſecūdū iuris formulā cōſiſtas: qui ſi in petēdis his ceſſabit, potes tu cōpetentē iudicē adire, ut in dādis curatorib. officio ſuo fūgatur. In eadē ſignificatiōe alij quoq. eodē uerbo uſi ſūt.[d]

b Noue. 46o. 32. auth. ut de fu. ſeu fun. & auth. nullum cre. agri.

c l. i. C. qui petant tuto.

Et hæc quidē de tutoribus. Curatores uero ipſi ſibi minores petēt.

Hæc uerba ad huius capitis initiū referenda ſunt, quo dicitur, ſi minores defenſorib. indigeāt, et poſtea de tutorib. pupillis petēdis tractatū eſt, nūc de curatoribus adoleſcentiū dicēdum. qua in re miror Accurſiū labi. Deinde,

d l. uix certis. de iudi. l. grege. §. & in ſuperficiarijs. de pig. l. ſi bonæfidei. de her. peti. l. i. C. de actio. em.

Petent (inquit) ſi adſunt, per ſe: ſin autē quis abſit, per procuratorem. Sed an alius petere curatorem poſſit, quæritur? & optimus Vlpianus ita ſcribit, quaſi neceſſe ſit ipſum ſibi petere, neque alius poſſit.

Hoc eſt, quod illa Antonini cōſtitutione, cuius uerba modo rettulimus, dicebatur. Nā quod à Modeſtino dictum erat, ut qui litē inchoare cū pupillo uellet, cum his qui petere poſſent, ageret ut peterent: id Antoninus cum ipſo adoleſcente ut tractetur, iubet. Honos uero Vlpiano à Modeſtino habetur. aliquot enim locis κράτιστος, hoc eſt optimus, aut præſtantiſſimus appellatur,[e] & cum Paulo & Scæuola iuriſconſultorum princeps.[f] Sed nuſquam recte ſcriptum eſt: ſunt enim qui nobilem, ſunt qui nobiliſſimum, & qui egregium ſcribant, pro optimo: & uerticem, aut ueterem, pro principe, aut coryphæo. Alexander Imperator Domitium Vlpianum Præfectum Prætorio, parentemq. uocat,[g] Iuſtinianus diſertiſſimum,[h] & ſummi ingenij

e l. ij. in fine. et l. diximus. de ex. uſ.

f l. ſcire oportet. §. aliud. eo.

g l. ex Diui. C. loca.

h l. ult. C. de inſti. & ſubſti.

a l.un.§.ne autem.C.de cadu. tol.
b l.Diuo Marco.C.de quaestio.
c l.si quis uxori.§.si quis asinum.de fur.

uirum, [a] Diocletianus prudentissimum. [b] Et sanè nihil non Vlpiano deferendum est: nihil enim dici potest eius interpretationib. edicti aut elegantius, aut prudentius. Cuius studiosus Modestinus fuit. [c] quamobrem mirandum non est, si eius auctoritatem magnam esse putat. Postea Latine ait,

Et apud Paulum libro 9. Responsorum ita relatum est: Curatorem ignorante, nec mandante pupilla, non recte ei à tutore petitum uideri, periculumq. eorum quæ curator non iure datus gessit, non sine ratione eum qui petit, cogendum agnoscere.

Item Latine,

Et alia parte eiusdem libri ita respōdit: Si matris iudicium princeps secutus, curatores filiæ eius dedit, periculum administrationis eor. eam respicere debere.

Hæc arbitror à Triboniano addita fuisse. neque enim credēdum est, Modestinum, dum græce scriberet, latinè quædam scripsisse. Quæ postea dicuntur, ab Haloandro non rectè in aliud caput separantur, ut ex Modestini libro 3. Excusationum sumpta. Sed Florentiæ coniuncta sunt. Quor. sententia hæc est:

Qui quomodocumque per excusationem tutela liberati sunt, non habent necesse tutorem pupillis petere, ut Seueri & Antonini constitutione continetur.

Hæc sunt, quæ libro 26. Digestorum referuntur.

l.i. de excusa.

NVnc ad initium Modestini librorum reuertamur, quod est libro 27. sub titulo de Excusationib. in hanc ferè sententiam:

MODESTINVS *lib. 1. Excusationum. Herennius Modestinus Ignatio Dextro. Vtilissimum, ut mihi uidetur, opus confeci, quod inscripsi De tutelæ & curæ excusatione, idq. ad te misi. in quo quantum potui, aperte eum tractatum explicaui, docens Græcè nostra iura: quæ quàm difficulter uertantur, non ignoro.*

Liberius hæc uertēda esse duximus, ut eas tenebras uitaremus, in quib. Accursiani, interpretis uitio, uersantur. Sed illud male factum est, quod ignorare uidentur, Græce hæc Modestinum scripsisse, qua lingua non facile tractari ius ciuile poterat. Sunt enim uerba quædam à nostris usurpata, quę ne Latini quidem homines satis nouerant: ut dominium, legatarius, mandatarius, donatarius, suus heres, & eiusmodi artis uocabula. quibus Græci nō numquam utuntur pro suis. His plenæ sunt Iustiniani constitutiones, Theophili, & Constantini, aliorumq. Græcorum libri. Nam ut Latini consuli hypotheca, chirographo, emphyteusi, sitonia, heremodicio, atq. alijs Græcis nominib. utuntur, sic Græci κουράτορα, et κουρατορεύειν dicunt, ἐξκουσατίονα, ποδτέργα, ληγάτον, & sexcenta similia. Hoc est, quod Modestinus ait difficultatem ei fecisse. Deinde scribit:

Dum q. ea explico, addo sicubi opus est, ipsa legum uerba, ut his qui dicendi & legendi usum habent, hoc desiderantibus, perfectum auxili-

auxilium præstare poßimus.

Ipsa legũ uerba, Leges à Modestino relatas nullas scio, sed constitutiones græcas atq. latinas, itẽ ex Vlpia. ac Pauli libris quædã. Quãobrẽ arbitror huiusmodi leges appellare: ut nonnunq; ab Iustiniano atq. alijs appellantur.[a]

Principio igitur dicendũ est, quos creari non oporteat. Libertinis pupillis magistratus ingenuos tutores aut curatores non dent, præterquam si maxima inopia sit eò loci libertorum. Iubet enim Diui Marci oratio, ut libertinis, qui in eodẽ oppido sint liberti dẽtur.

Libertini sũt, qui ex iusta seruitute manumißi sũt.[b] est aũt hoc nomẽ eius cõdiciõis hominũ ut ingenuor. liberti illi ipsi homines sũt, sed ad patronos referũ hæc appellatio. Estq. inter hæc similis differentia illi. quæ inter filiũ & filium fam. est, item patrẽ matrem, & patremfamil. matrẽq. familias. nam cũ familiã patri aut matri addimus, eum, eam'ue significamus, qui sui iuris est,[c] cum simpliciter patrem dicimus, aut matrem, ad filios id uerbum referimus. Sic filiũ dicentes, nõ condicionem eius ostendimus qui in alterius potestate sit, ut cũ filiũfam. dicimus, sed alicuius filiũ esse significamus. Quãobrem nõ rectè Politian. ἀπελευθέρους pro ἀπελευθερικοῖς, quod Florent. est, bis scripsit: unde error ad Heruagianos libros manauit. Postea ait,

Sed si detur ingenuus, D. Seuerus minorib. cõsulẽs rescripsit, obnoxiũ fore tutelæ, nisi intra cõstitutũ tẽpus allegauerit excusationem.

Huius rescripti uerba in constitutionũ Codice[d] referuntur hæc. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Crispino. Excusationis quidẽ tuæ, si ingenuus libertino tutor datus es, certa causa est. Sed cum te præses prouinciæ audiendum non putauerit propter præscriptionem, quasi tardius adires, nec à decreto prouocaueris, intelligis parendum esse sententiæ. Ex qua constitutione agnoscere licet, Accursianorum opiniones de rationib. reddendis, & excusatione non accipienda, ob ineptam interpretationem Græcor. uerbor. creatas esse. Si enim sibi constare uoluisset interpres, δικαιολογίαν excusationem aut allegationem appellasset, ut Cap. 4. & 13.[e] ἐμπροθέσμως quoq. non iuste uertisset, sed cõstituto tempore, ut eodem tertiodecimo capite crebrò. pro quo eleganter Seuerus præscriptione usus est. Denique ait,

Non licet sponso sponsæ curatorem esse, ut Senatus censuit: creatus autẽ hic, remouendus est. Quæ uerba nullam habent difficultatẽ.

CAput alterum ita uertimus:

IDEM libro secundo Excusationum. A tutela et cura excusantur, qui septuaginta annos excesserunt.

Idẽ Iustinianus scribit lib. 1. Institutionũ.[f] Maior, inquit, septuaginta annis, à tutela & cura se potest excusare. & Impp. Seuerus & Antoninus Seuero rescripserũt:[g] Pater tuus si maior est annis 70. ad tutelã uel curam deuocatus, excusare se solemniter potest. Quib. locis cum excusationis uerbũ uiderim, nolui ἀφίενται liberantur, aut soluũtur uertere: sed excusantur, ut uetus interpres. Quamquam is sæpe remittendi uerbum huic substituit, & ἄφεσιν remißionem appellat, quam nos libenter uacationem appellamus.

Excesßisse autem eos oportet tum, cũ creantur, aut cũ hereditas adita est,

a l. 2. §. tanta. C. de uet. iu. en. l. hac edictali. C. de sec. nu. l. 2. C. de sent. ex per.

b l. libertini. de stat. hom. inst. de liber. in prin.

c l. pronuntiatio. §. familiæ. de uerb. sign.

d l. 3. C. de excus. tut.

e l. diximus. l. scire oportet. §. aliud. supra eo.

l. 2. de excus.

f §. itẽ maior. insti. eo.

g l. uni. C. qui ætate se excus.

dita est, aut cum condicio testamento scripta impleta est, non intra excusationis tempora eam ætatẽ implere, quæ probatur aut natalis diei scriptura, aut alijs legitimis probationib.

Aditam hereditatem etiam à necessario herede, intelligendum est: quod immiscere se, malunt nostri dicere. Deinde ait,

Liberorũ quoque multitudo à tutela & cura excusat. Omnes tamen liberos legitimos esse oportet, & si in potestate nõ sint, atque tũ uiuere, cum patres eorũ tutores dãtur. Nam qui antea mortui sunt, non numerãtur inter liberos: neq. etiã nocent, qui postea moriuntur. quod D. Seueri constitutione cauetur: quæ quãuis de eo tutore loqui uideatur, qui testamẽto datus est, tamẽ aptari ad quẽcũq. aliũ potest.

Non hæc illa cõstitutio est, quæ sub titulo Qui numero liberor. se excusant, extat.[a] Ea enim solum dicitur, eum qui ad tutelam uel curam uocatur, si Romæ tres liberos, aut in Italia quattuor, in prouincia quinque habeat, excusari. quod etiam Iustinianus in Institutionib. scribit.[b]

a l. i. C. qui nume. lib. se excu.

b in pri. inst. de exc. tut.

Qui in utero est, & si in multis iuris partib. æquiperatur iam natis, tamen neq. in hac quæstione, neq. in ceteris ciuilib. munerib. prodest patri. quod etiam Diui Seueri constitutione cauetur.

Est hoc satis cognitum, eum qui nasci speratur, pro superstite esse, cum de ipsius iure quæritur: alijs non prodesse.[c]

c l. quod dicimus. de uer. sig. l. qui in utero. de statu ho.

Non solum autem filij, & filiæ uacationẽ tutelæ adferunt, sed & nepotes, et neptes ex filijs maribus. Iuuant uero hi, cũ eor. pater mortuus est, et ipsi eius locũ supplent auo: qui licet plures sint ex uno filio, pro uno numerantur. Colligere licet hæc ex constitutionib. quib. de liberis tractatur. Neq. enim facile constitutionem reperies, quæ de filijs, non de liberis scripta sit. Liberorum autem appellatio ad nepotes extenditur.

Liberi à Græcis τέκνα ϗ παῖδες appellantur, filij υἱοί: quod Modestinum obseruare animaduerti. Errauit autẽ noster interpres sub titulo De uerbor. significatione,[d] cum eadem hæc uerba in natis locum habere putauit. cum hoc loco recte scripsisset liberos. Sed & hic cum de filiorũ multitudine scribit,[e] liberorum scribendum erat. sed paulo pòst, item 14. capite[f] recte τοὺς παῖδας liberos appellat, quod etiam Theophilus secutus est.[g] Itaq. cum ex hoc loco ille sub titulo de uerbor. significatione sumptus sit, utroq. loco liberor. appellationem ad nepotes extendi intelligendum est. Restituit eum locum Alciatus noster:[h] sed cum his græcis Modestini uerbis careret, nõ agnouit hinc esse sumptum, quod & uerba & inscriptio ostendunt.

d l. nator. de uer. sign.

e l. ij. §. i. in pri. de excus.

f l. libertum. e.

g Theoph. in insti. eo. in prin.

h Alcia. lib. 4. ca. x. dispun. et d. l. nator.

Sed numerum liberorum constitutionibus decretum iam tum esse oportet, cum creatur, non etiam si post creatio nem nati sunt antẽ quàm causas excusationis allegauerit. Nam qui postea nati sunt,

nihil

nihil iuuant, ut Seueri & Antonini constitutione scriptum est.

Hæc uerba uulgo manca circumferuntur, quamobrē Accursius, eiusq. discipuli mirandum in modum inutilia scribunt: nostra interpretatio nullā habet difficultatem: ut ne his quidem, qui Græcæ norint, Modestini uerba. Deinde ait,

Præterea qui tres tutelas aut tres curas habent, aut tria onera mixtarum tutelarū cum curis, & hæ non sint ætate minorum finitæ, habent excusationem, si ad quartam tutelam, aut curam uocentur.

Mixtarū (inquit) tutelarum, hoc est tutelas duas curam unam, aut duas curas tutelam unam. quamuis si quis ad uerba adhæresceret, quod uetus interpres facit, sex onera existimaret. Sed illud Modestino, Vlpiano, Seuero, & Iustiniano probari uidetur. Quod uero ait, si ad quartam, in Florentino libro scriptū fuerat εισπιταρτην, sine ullis accentus notis, ut omnia quæ scripta sunt græcè: item syllabæ omnes & uerba cōiuncta sunt. Sed recens emendator notis uerba separauit ita εἴστι γάρ τὴν, quod in Politiani libro, & eo exemplo quod ad Alciatum nostrū missum est, unde Heruagius habuit, scriptum uidimus. Recte autem ab Heruagio scriptū est εἰς τετάρτην, quod unius litteræ mutatione fieri in Florentini libri antiqua scriptura potuit: id tamen antiquum interpretem fefellit. Sed hæc sanè optima emendatio est. cui conuenire uidetur, quod capite tertio Modestinus scribit, dixisse se tres tutelas habentes ad quartam non esse uocandos. Sed & Seueri constitutio, cuius hic mentio fit, ita scripta est:[a] Si tres tutelas, uel curas eodem tempore non defunctoriè susceptas administras, onere quartæ tutelæ seu curationis pupillor. seu adulescentium non grauaberis. Additur id quod à Modestino quoq. relatum est: Finito autem officio pubertate pupillor. uel ætate adulescentium, aliæ substitui possunt, lice: nondum ratio tutelæ, siue curæ administratæ reddita sit. Rationiś à Modestino mentio facta non est: sed cū ætate minorū, adulescentium scilicet, aut pupillorum finiri tutelam, aut curam dicat, id satis esse uidebitur. Quod uero Seuerus non defunctoriè ait, Iustinianus apertius, minus tamen eleganter:[b] item tria onera, inquit, tutelæ non affectatæ præstant uacationem, quamdiu administrantur. ut tamen plurium pupillorum tutela, uel cura eorundem bonor. ueluti fratrum pro una computentur. Sed hac de re Vlpiani uerba adferentur. Ad Modestinum redeamus.

l. 3. in prin. de excus.

a l. un. C. qui nu. tut. se excus.

b §. item tria. inst. eo.

Sed & si quis (inquit) non minoris, sed furiosi curator sit, huius quoque curæ ratio habenda est, ut in numero curarum computetur. Quæ ita se habere, Seueri & Antonini constitutio docet.

Ea quidem pars, qua de furiosi cura dicitur, hodie non extat: cetera scripsimus. Quod uero minoris hic curam, non impuberis, ut uulgo nimis ineptè, ne dicam imperitè, circumfertur, intelligere debeamus, græcum uerbū ἀφῆλικος facit: quo Modestinus 25. annis minores appellat, nō impuberes, ut multis locis barbarus interpres putat: quod Accursianos omnes uehemēter torquet. Nā bonus ille interpres Ca. 1. τῶν ἀφηλίκων προνοούμενος, impuberum curā habens. & octauo, στρατιώτῃ ἀφῆλικος κουράτωρ δοθήσεται, militi impuberi curator dabitur, uertit. & Cap. 10. ἐὰν ἀπελεύθερος δοθῇ ἀφῆλιξ ὑπὸ πάτρονος ἐπίτροπος, Si libertus impubes dabitū à patrono curator. sic enim scripsit:

l. i. de excus. l. sed & milites. §. iam autem. l. non solum. §. si libertus.

cu m

cum minor, & tutor fuisset scribendum. Sed & in eodem uerbo postea bis errat. Quos errores ut nostri tueantur, quantas (dij boni) tragœdias excitant? Idem addunt hoc loco prodigi curam, cuius à Modestino mentio non fit. Postea ait,

Et optimus Vlpianus de tribus tutelis sic ait.

l.1.eo. Vlpiani latina uerba in aliud caput reiecta sunt, in hunc modum:

VLpianus libro singulari De officio Prætoris tutelaris: Tria onera tutelarum dant excusationem. tria autem onera sic sunt accipienda, ut non numerus pupillorum plures tutelas faciat, sed patrimoniorum separatio. Et ideo qui tribus fratribus tutor datus est, qui indiuisum patrimonium haberent, uel quibusdã tutor, quibusdam curator, unam tutelam suscepisse creditur.

a inst. eo. §. itē tria. l. diximus. eo. Paulo antè Iustiniani uerba retulimus,[a] quæ cum Vlpiano facerent.

QVarto capite dicitur,

Modestinus libro secundo Excusationũ: Diximus tres tutelas habentes, ad quartam non esse uocãdos. Quæsitum igitur est, si quis duas tutelas habeat, & tertia oneratus appellauerit, pẽdenteq. adhuc iudicio appellationis quarta tutela oneretur, an in allegatione excusationũ quartæ, mentionẽ tertiæ faciet? aut eã omnino omittet?

Ambiguum est, de tertia, an de quarta omittenda loquatur. Sed mihi uidetur de tertia loqui, ut si ea omissa, quæ litigiosa (ut ita dicam) est, quartam accipere compellatur. Quod his, quæ sequuntur, conuenire uidetur.

Et inuenio (inquit) à Diuis Seuero & Antonino constitutum esse, non oportere ad quartam tutelam creari eum qui à tertia prouocauerit. Sed dum pendet, allegationum tertiæ iudiciũ expectare, cuius finis finẽ quartæ excusationib. faciet. Recta sanè (inquit) ratione. Nam si quis eam quæ quarta est, quasi tertiam susceperit, & iniusta appellatio de tertia appareat, quattuor onerib. contra leges onerabitur.

Non multam habent hæc uerba difficultatem. Iubẽt principes, si ei qui de tertiæ tutelæ datione appellauerat, alia deferatur, eam dum lis est suscipere non debere. Nam si susceperit, & aduersus tutorem iudicatum sit, quattuor onera inuitus habebit. Præstat igitur sententiam expectare: quæ si secundum tutorẽ lata sit, à quarta non excusabitur: si aduersus eum, cum tres habeat, admittẽda excusatio est. Barbarus interpres nimia religione effecit, ut uarie hæc uerba scribantur. Nos nostrũ onus esse non putamus, minutatim singula hor. hominum peccata persequi: sed satis est capita error. indicare, & Modestini interpretationi seruire. Illud omittendum non est, quod diximus, si quis eam quæ quarta est, quasi tertiam susceperit: Modestinum quæ ordine quarta est, quasi ui tertiã dicere. & rectè. Nã cum trib. onerib. subici possit, dum tertia in incerto est, si quartam tutelã suscipiet, eam quæ ordine

ordine quarta est, ita suscipit, ut quæ ui ipsa tertia sit. Sic cap. sexto ait:[a] Si duas tutelas habenti, item duæ deferantur: quæ ordine tertia est, auxilio ei erit ad quartæ excusationem. & Vlpianus scribit,[b] eum qui à fideiussore petit, ui ipsa à reo petere. Qua de re eleganter Alciatus noster lib. 2.[c] Dispunctionum, & primo libro[d] παρέργων, & sub titulo De uerborum significatione Ca. 164.[e] Est autem Heruagianus liber emendandus hoc loco, ut ἀδίκου θλίψει τῇ τρίτῃ ἐκκλήτου ἀποφαντέως scribatur, non ἐκκλήτῳ. Deinde ait,

Si pater tria tutelarum, aut curarum onera habeat, eius filius nō grauabitur. ita enim constitutum est à Diuis Seuero & Antonino. Hoc idem contrà quoq. est, ut oporteat filij tutelas uacationē patri dare, & utriq. communes, hoc est, unam filij, & duas patris, aut contrà. Quæ ita se habent, cum uni domui, nō diuersis onus defertur. Et hoc optimus Vlpianus scribit.

Verba Vlpiani latina sunt in aliud caput reiecta, ut illa tertij capitis. Sunt autem hæc,

» *VLPIANVS libro singulari De officio Prætoris tutelaris. Tria onera in domo una esse sufficit. Proinde si pater alicuius, uel filius, uel frater, qui est in eiusdem potestate, tria onera sustineat, quæ ad periculum patris sui spectent: quia uoluntate eius administrant, omnib. excusatio à tutela competit. sed si non patris uoluntate administrent, non prodesse, sæpe rescriptum est.*

SEXTVM uero caput græcè in hunc fermè modum scriptum est,

MODESTINVS libro secundo Excusationū: Si duas tutelas habens, alteris duabus oneretur, quæ tertia erit ordine, iuuabit eum ad quartæ excusationem: licet Imperator sit qui quartam detulit: aut etiam tertiam, scilicet si antè quàm sciretur quid is uellet, anteuertit alius in creatione tutoris.

Multo aliter alij scribunt. Sed hæc, ni fallor, est Modestini sentētia. Cum duas habenti duæ tutelæ deferuntur, animaduerti oportere utra prius delata sit, ut ea suscepta excusetur ab alia: licet ea quæ postea delata est, à principe fuerit delata: aut etiam illam priorem princeps detulerit. Sed hoc ignorās tutor, aliam quæ post illā principalem (ut ita loquamur) delata sit, suscepit. Ita fiet, ut quæ deferendi ordine inspecto quarta erat, propterea quod suscepta est, tertiæ à principe ante delatæ præferatur. Deinde scribit,

Si uero ordo non appareat, sed eadem die diuersis tabulis duæ creationes factæ proponantur: nō creatus, sed creans eliget, quam subire eum oporteat.

Quas ego tabulas appellaui, Modestinus chartas appellat. sed latinorum usum secutus sum. Nam de testamenti tabulis multa scripta sunt sub titulis De bonor. possessione contra tabulas, & secundū tabulas: & si tabulæ testa

a l. si duas. in princ.
b l. aduersus. de receptis.
c cap. 9.
d ca. 28.
e Alc. l. nomen filiar. in fin. de uerb. sign.
l. tria onera. a, ce excus.
l. si duas.

l.i.de bon.pos. sec.tab. in pri.

✱ si corio, Fl.

menti nõ extabunt, legis quoq. 12. Tabular. appellatio hinc manauit. Nãq. ferunt ueteres ceratis quibusdam tabulis usos, in quib. stilo litteras figerent. Vlpian. ca. 1. De bonor. possessione secundũ tabulas: Tabulas, inquit, testamenti accipere debemus, omnẽ materiæ figurã. Siue igit̃ tabulæ sint ligneæ, siue cuiuscũq. alterius materiæ, siue chartæ, siue mẽbranæ sint, uel si è corio *alicuius animalis, tabulæ rectè dicent̃. M. Cicero in Antonian. prima: Assentiri etiã nos Ser. Sulpitio C. V. uoluit, ne qua tabula post Idus Martias ullius decreti Cæsaris, aut beneficij figeretur. Hinc tabellæ suffragior. tabellarij, qui litteras ferebãt, tabelliones quoq. postea, scribæ olim dicti. Sed licet hic ueterum usus sit, antiquus interpres in diuersis chartis scripsit, aut ut aliqui scribere solent, cartis. Ferendum id quidem erat, cũ Modestini sententia intelligeretur: ecce autem librarij notis barbaror. tẽpor. usi, pro cartis cantis scripserũt: unde factũ est, ut in Dini, Rayncrij, Baldi, Harenæ, Alberici, & Neapolitani Nicol. libris, creatis scriberet̃: quod multis modis interpretãtur. aut creatis, id est creationib. aut creatis tutelis, uel tutorib. patre & filio ab eodem iudice: aut creatis, id est dantib. siue creãtib. Quæ ego, ut alia plura quàm uellẽ, indigna esse existimo quæ legantur: sed libuit hoc exẽpli causa referre, ut uideãt iuris studiosi, quãtũ mẽdosi lib. noceãt bonis præsertim uiris, cuiusmodi hi Accursiani interpretes, quor. nomina scripsi, fuerũt. Quib. ego cum plurimũ deferã, non possum nõ dolere, eiusmodi ingenia bonis litteris & institutionib. caruisse. Sed ad Modestinum reuertendũ est.

Grammatici, sophistæ, rhetores, medici, qui περιοδευταὶ (hoc est circumforanei) uocantur, ut à reliquis munerib. sic à tutela et cura uacationem habent.

a l. Aquilius. de dona.

l.un. C. de stud. lib. ur. Ro. li. 11.

b §. itẽ Romæ. insti. eo.

c l. unic. C. de profes. qui in ur. Cõst. lib. 12.

d l. maximar. C. de excus. mun. lib. x.

Rhetores à Græcis & oratores appellantur, & qui dicendi ludũ habent. Latinos libẽtius præceptores appellare eo nomine uideas.[a] ijdem à Græcis sophistæ appellati esse uident̃. quod ea cõstitutione, quæ sub titulo De studijs liberalib. urbis Romæ & Constantinopolitanæ non belle ab Accursio interpretata extat. cognoscere licet. Nã illic de disciplinar. omniũ præceptorib. quib. licebat in Capitolio docere, ita scribit̃. Habeãt igitur auditoriũ specialiter nostrũ in his primũ, quos Romanæ eloquentiæ doctrina cõmẽdat, oratores tres numero, grãmatici decem. In his etiam qui facundia græcanitatis pollere noscũtur, quinque numero sint sophistæ, & grãmatici æquè decem. Addit postea, philosophũ unũ, iurisperitos duos. qua cõstitutione rhetorum mentio non fit. Sed Latinos oratores appellat non satis propriè, eos qui oratoriam artem docerent, Græcos sophistas. Sic etiã apud Modestinũ cum dicatur rhetorũ numerus Antonini cõstitutione in singulis ciuitatib. cõstitutus, in minimis & medijs ciuitatib. sophistar. numerus, in maximis rhetor. cõstituitur. Sed et Iustinian. sophistar. lib. 1. Institut. nõ meminit, sed rhetorũ:[b] quo loco Theoph. huius cõstitutiõis facit mẽtionẽ. Alia cõstitutione de pfessorib. urbis Cõstantinopolit.[c] dicitur: Grãmaticos tam Græcos quàm Latinos, sophistas, & iurisperitos, cũ ad 20. annos docendi peruenerint, his qui sunt ex uicaria dignitate cõnumerari. quo loco rhetores aut nõ appelantur: aut sophistæ, ut existimo, appellantur. Est et alia constitutio sub titulo De excusationib. munerum:[d] qua dicitur, circa rhetores atq. grammaticos eruditionis utriusq. (hoc est utriusq. linguæ, ut ego interpretor) uetusto more durante. & in Digestis sub titulo De extraordinarijs cognitionib. Vlpianus scribit:[e] Liberalia studia accipimus, quæ græci ἐλευθέρια appellant. rhetores continebuntur, grammatici, geometræ: sed crebrius ora-

e l.i de extrao. cogn.

tores

tores hi appellari uidentur. Arcadius Charisius capite extremo De mune-rib. & honorib. Magistris, qui ciuilium munerum uacationem habent, item grammaticis, & oratorib. & medicis, et philosophis, ne hospitem reciperent, à principib. fuisse immunitatem indultam, & D. Vespasianus & D. Hadrianus rescripserunt. Paulus quoq. hoc ipso capite, quo de agimus, apud Modestinum ait: Philosophi, oratores, grãmatici, qui publice iuuenib. prosunt, excusantur à tutelis. sunt etiam duæ cõstitutiones sub titulo De professorib. & medicis,[a] quæ oratoris nomen pro rhetore usurpant. Hæc itaq. mea opinio est, sophistas, rhetores, oratores apud Modestinum, & ceteros iurecõsultos atq. Imperatores, eos significare, qui artem dicendi traderent. Non ignoro, Tullianis temporib. oratores solos causarum patronos esse appellatos, rhetores dicendi magistros. Sophistas uero Cicero in Academicis quæstionib. eos appellatos ait, qui ostentationis aut quæstus gratia philosopharentur. In Oratore tamen, Isocratem & Gorgiam Leontinũ, ac ceteros qui umbratile & placidum dicendi genus essent secuti, neq. unquam ad causas orandas accessissent, sophistas appellat. Illos priores, quòd toti in sapientia ostentanda uersarentur, uexantem Socratem inducit sępe Plato. Ab eisdem sophismata fallaces conclusiunculæ dictæ sunt: quod facit, ut sophistæ dialectici esse existimentur. Sed neq. de philosophis, neq. de dialecticis sophistar. nomen hic intelligendum arbitror, sed ut dixi rhetores significat. & licet Modestinus utroq. uerbo sit usus, nõ diuersam hominum professionem significauit. Medicos uero, quos ego circũforaneos appellaui, barbarus interpres circuitores: eius artis magistros non fuisse opinor, ut ceteros, sed qui medicinam facerent. Namq. ita Vlpianus scribit:[b] Medicorũ quoque eadem causa est, quæ professorum, nisi quod iustior: cum hi salutis hominum, illi studiorum curam agant. quod multis Constitutionib. quæ sub titulo De professorib. & medicis scriptæ sunt, confirmari potest. Circumforanei uero nomine usi sumus, Tullium imitati in Cluentiana. Pharmacopola, inquit, circũforaneus, qui properaret, cui fora multa restarẽt. Haloãder περιόδαι pro περιοδευταὶ scripsit. Sed minime mirum est, cum Ludouici Bononiensis, cuius libris usus est, nescio qua negligentia, hæc Modestini capita descripta è Politiani libro, ut cetera, non sint. Ad Modestinum redeo:

Sed est (inquit) constitutus rhetorum numerus, qui in unaquaque ciuitate immunitatem habeãt, diuisioq. quædam ciuitatium lege facta est. Quod ex epistula Antonini Pij apparet, quæ communi quidem Asiæ scripta est, sed uniuerso terrar. orbi conuenit. Ex ea hoc caput infrà scriptum est.

Communi Asiæ dixi, ut Cicero Verrina quarta, cõmune Siciliæ: & tertia, cõmune Meliadum. sic interpretari oportet apud Callistratum,[c] Diuus Hadrianus τῷ κοινῷ τῶν θεσσαλῶν Græcè rescripsit. sic enim scribendum est, ut est apud Marcianũ,[d] quod nos aliquando scripsimus:[e] quamuis uariare in Imperatoris nomine uideantur. Item quod Vlpianus scribit,[f] de qua re extat rescripũ Diui Pij πρὸς τὸ κοινὸν τῶν θρᾳκῶν, quæ etiã uerba numquã edita sunt capite primo De appellationib. Sed et ca. 25.[g] sub eo titulo ita initio scriptũ est: Paulus libro uicensimo responsorũ, αὐτοκράτωρ ἀλέξανδρος τῷ κοινῷ τῶν ἐν βιθυνίᾳ ἑλλήνων. quod caput Haloander Hermogeniano lib. 2. Epitomaton

l.ult. in fin. de mun. & ho.

l. si duo § phi losophi. de excus.

a l. ij. et l. ulti. C. de prof. & me. lib. x.

b l. i. in prin. de extrao. cog.

c l. si de ui. de iudi.

d l. qui cœtu. § si de ui. ad L. Iul. de ui. pub.

e lib. 4. cap. 15. Emend.

f l. 1. de appel.

g l. imperator. eo.

maton iuris nō recteadſcripſit. Commune itaq. Aſiæ, ſignificat illā Aſianorum uniuerſitatē, quæ ab uno Proconſule regebatur, cuius Nouella 8.[a] mentio fit: non tertiam terrarum partē. Sed Antonini Pij uerba uideamus, quæ græce in hanc ſententiam ſcripta ſunt:

a auth. ut iud. ſine qu. ſu. §. quāta.

Minores ciuitates quinque medicos, ſophiſtas tres, grāmaticos totidem immunes habere poſſunt. Maiores ſeptem medicos, quaternos duab. illis diſciplinis præpoſitos. Maximæ uero medicos decem, rhetores quinque, grammaticos totidem.

Si ſophiſtas rhetores intelligas, nihil difficultatis in his uerbis erit. Deinde ait,

Suprà hūc numerum ne maximæ quidem ciuitates immunitatē præſtare poſſunt. Et maximo numero uti oportet metropoles prouinciarū, altero eas quæ forū cauſarū habent, tertio reliquas: quē numerū neque curiæ decreto excedere licet, neque qua alia captione quæſita minorē tamē cōſtituere licet: quoniā id ſi fiat, ciuilia munera iuuātur.

b l. un. C. de metro. Beryto lib. xi.
c c. cleros. 21. diſtin.
d l. obſeruare. §. ingreſſum. de offi. Proco.

Metropoles prouinciæ matres Theodoſius appellat,[b] quod etymologia ipſa indicat: neq. enim à mēſura eius nominis origo eſt, ut Pontificij putāt,[c] ſed ἀπὸ τῆς μητρός, in quo iure Iſidorus noſter ab Alciato deriſus eſt libro 2. Diſpunctionum. ſic apud Vlpianum[d] intelligendum eſt, Proconſuli neceſſitatem impoſitam per mare Aſiam applicare, καὶ τὴν μητρόπολιν Ἔφεσον primam attingere. Decretum curiæ interpretatus ſum, quod Antoninus pſephiſma bules, & poſtea dogma appellat: antiquus interpres, ſententiam & dogma ſenatus. Pſephiſmate uſus Cicero eſt oratiōe pro L. Flacco, ſed nos maluimus noſtros imitari. Neq. dubitamus, decurionum curiam eſſe hanc, non ſenatorum, ut Baldus ſignificare uidetur. Mouet me, quod antea dictū eſt, ne maximas quidem ciuitates poſſe eum numerum excedere. & poſtea dicetur, reprobari medicum poſſe à Republica, quāuis ſemel probatus ſit. Sed et Vlpianus lib. tertio opinionum ſcribit:[e] Medicorum intra numerum præfinitum conſtituendor. arbitrium non Præſidi prouinciæ commiſſum eſt, ſed ordini, et poſſeſſorib. cuiuſque ciuitatis. Itē conſtitutiōe prima De decretis decurionū ſcriptū eſt: Exceptis qui liberaliū ſtudiorū antiſtites ſunt, & qui medēdi cura funguntur, decreto decurionū immunitas nemini tribui poteſt. Emendanda alia conſtitutio eſt ſub titulo De profeſſorib. et medicis, ut in hunc modū ſcribatur, ut in Albornotiana noſtra bibliotheca ſcriptū fuiſſe uideo:[f] Nec intra numerū præſtitutū ordine inuito medicos immunitatē habere ſæpe conſtitutum eſt, cum oporteat eis decreto decurionum immunitatem tribui. in Norico uero mendoſe ſcriptum eſt, inuitos medicos. Id enim ipſum illic dicitur, quod hoc loco ab Antonino additur:

e l. i. de decretis ab ord. fac.
l. i. C. de decr. decu. lib. x.
f l. nec intra. C. de prof. et med. lib. x.

Atqui (inquit) nō aliter hi ea immunitate fruētur, niſi decreto curiæ numero cōſtituto adſcribātur, et operā quiſque ſuā nauet nō male.

g l. ij. eo.

Qua etiam de re ſub eodem titulo conſtituitur,[g] grāmaticos ſeu oratores decreto ordinis probatos, ſi non ſe utiles ſtudentib. præbeant, denuò ab eodē ordine reprobari poſſe, incognitū nō eſt. Ex quib. apparet, decurionum ordini, quā etiā curiā appellāt, unde curiales dicti ſunt, hos intra numerum conſtitue-

constituere, esse permissum. Quod si hunc senatũ appellare uelis, nõ repugno, dum aliarum ciuitatum senatum intelligas, quàm Romanum. quod paulo antè scriptum à nobis accuratè est.[a] Deinde Modestinus scribit,

Philosophos quoq. à tutelis uacare Paulus scribit his uerbis. Phi
» *losophi, oratores, grãmatici, qui publice iuuenib. prosunt, excusãtur*
» *à tutelis. nam & Vlpianus libro quarto de officio Proconsulis ita*
» *scribit. Sed & reprobari medicum posse à Republica, quamuis se-*
» *mel probatus sit, Imperator noster cũ patre Lælio Basso rescripsit.*

Pauli uerba, et cetera omnia Florẽtiæ Latine scripta sunt, et librarij errore ita separata, ut ab Vlpiani nomine, quod miniatis litteris scriptũ est, aliud caput exordiri uideatur. Quãobrẽ cũ in omnib. libris inscriptiões singulor. capitũ uulgo omitterẽtur: factum est, ut separatũ capitis initiũ esse credatur il lud, Sed & reprobari, & cetera. Huc accessit, quod cũ secundũ & quartũ caput ita finẽ facere uidissent, ut alteri iurisconsulto locus fieret: ab errore illo librarij discessum est, & illa, Vlpianus lib. 4. de officio Procos. ita scribit, cum priorib. uerbis cõiunxerũt. Quod nos quidẽ probamus, sed nõ simili ratione, ut cetera neq. in aliud caput separẽtur, neque Vlpiani esse existimẽtur: sed ut nostra opinio est, Triboniani et sociorum, sumpta ex Modestino lib. xi. Pandectar.[b] ita enim alio loco relatum est: Reprobari posse medicum à Republica, quamuis semel probatus sit, Diuus Magnus Antoninus cũ patre rescripsit. ita enim in Florentino scriptum est. Quæ uerba declarant, qui fuerint hi quorum rescriptum refertur, L. Seuerus Pater & M. Antoninus Magnus Caracalla Filius, qui dum simul aut per se imperium Romanũ tenuerunt, iurisconsulti ferè omnes, è quor. libris Pandectæ constant, uixerunt. Hi sunt, qui toties appellãtur Seuerus et Antoninus, aut Imperator noster cũ patre: ut hoc ipso loco, quo de agimus. Sed hæc posterius accuratius scribemus. Nunc ad Græca Modestini uerba redeamus.

» *De philosophis uero eadem D. Pij constitutione dicitur. Philo-*
» *sophorum numerus constitutus non est: rari enim sunt qui philosophan*
tur. Et quidem existimo eos qui diuitijs abundant, libenter præstatu
» *ros auxilium patriæ. Quod si studiose contendant de re familiari,*
iam inde ostendent facile, se non esse philosophos.

Eadem sentẽtia est apud Papinianum lib. 1. Responsor.[c] Philosophis, inquit, qui se frequentes atq. utiles per eãdem studiorum sectam contendenti but præbẽt, tutelas, item munera sordida corporalia remitti placuit: non ea quæ sumptib. expediuntur. etenim uere philosophantes pecuniam contemnunt, cuius retinendæ cupidine fictam adseuerationem detegũt. Vlpianus quoq. lib. 8. de omnib. tribunalib. scribit.[d] An et philosophi professor. numero sint? et non putem. non quia non religiosa res est, sed quia hoc primũ profiteri eos oportet, mercenariã operam spernere. Addit de iurisperitis, quòd ueram philosophiam sectari uideantur.[e] Proinde ne iuris quidem ciuilis (inquit) professorib. ius dicent. Est quidẽ res sanctissima ciuilis sapiẽtia, sed quę pretio nummario non sit æstimãda, nec dehonestanda. Sed de philosophis extant duæ cõstitutiones, quarũ uerba digna esse existimo quæ sæpe legãtur. Sunt autẽ alterius hæc:[f] Reddatur unusquisque patriæ suæ, qui habitũ philosophi indebite & insolenter usurpare cognoscitur: exceptis his qui

[a] l. & qui non sunt. de tuto. et cur. da.

[b] l. ut gradatim. de mun. et hon.

[c] l. in honorib. §. philosophi. de uaca. & excus. mun.

[d] l. i. §. an & philosophi. de extra. cogn.

[e] l. i. in fi. pri. de iust. & iure.

[f] l. reddatur. C. de profe. et me. lib. x.

à probatissimis approbati, ab hac debẽt colluuiõe secerni. Turpe enim est, ut patriæ functiones ferre nõ possit, qui etiã fortunæ uim se ferre profitetur. Altera ita scripta est ad eiusmodi quendã philosophũ:[a] Professio & desiderium tuũ inter se discrepant. nã cũ philosophũ te esse proponas, uinceris auaritia & rapacitate: et onera, quæ patrimonio tuo iniunguntur, solus recusare conaris. quod frustra te facere, ceterorum exemplo poteris edoceri. Ex his apparet, ita explicandam esse Modestini sententiam, ut à me factum est: nõ ut antiquus interpres scripserat.

a l. professio. C. de mune. patri. lib. x.

Est etiam inter Commodi constitutiones incertum caput quoddam ex Antonini Pij epistula, quo constat philosophos tutelarum habere immunitatem, cuius uerba sunt hæc.

Hoc quidẽ Florentiæ scriptũ est. Sed nescio Politiani, an eius qui è Politiani libro accepit, peccato, munerũ immunitatẽ Heruagius scripserit. Florẽtinæ scripturæ testis est ueteris interpretatio, quæ in omnib. libris scribitur. Quod si quis dedita opera immutauit, secutus fortasse est, quod epistulę uerbis de tutela nihil esset expressum. Sed cũ generatim ab omnib. prouincialibus, atq. alijs munerib. immunes esse dicantur: in his tutela numeranda est. Sed Modestini uerba adscribamus. ἐν ᾧ δηλοῦται καὶ φιλοσόφους ἀλειτουργησίαν ἔχειν ἀπὸ ἐπιτροπῶν. Ad epistulæ uerba uenio, cuius hæc sententia est:

Omnib. autem his pariter Diuus pater meus statim atque principatum adeptus est, suos honores & immunitates confirmauit.

Hæc uerba Antonini Pij esse arbitror, eũq. parentẽ suũ Hadrianũ appellare. nã hoc à Modestino dictũ est, hanc esse partẽ eius epistulæ. & Hadriani rescriptũ, quo ab hostib. recipiẽdis grãmatici, oratores, medici, philosophi immunes fiũt, cap. extremo De munerib. & honorib. refertur. ea uero immunitas hic inter ceteras enumeratur. Neque uero Cõmodi hæc uerba censenda sunt, ut patrem suum Antoninũ Pium appellet. fuit enim is Cõmodi auus, Marci Antonini & L. Veri pater, Marci Commodus filius. Sed inter Commodi constitutiones illud caput epistulæ Diui Pij extabat.

l. ult. in fi. de mune. & hon.

Philosophos, rhetores, grammaticos, medicos, immunes esse scribens præfecturis gymnasiorũ, ædilicijs curis, sacerdotijs, hospitum receptione, frumenti atq. olei emptionib.

Mendosa hæc circũferuntur ob interpretis, ut arbitror, imperitiã. et cum hic locus maxime necessarius sit, ut quib. munerib. uacent professores, sciamus, minime licet id ex Accursianis libris intelligere. Nos itaq. feliciores fuimus, cũ Modestini sentẽtiã cognoscere potuimus. A quo principio de præfecturis gymnasior. dicitur: quæ gymnasiarchia appellat. Erãt gymnasia spatia quædã ampla, quib. græci se aut palæstra, aut ceteris corporis exercitationib. exercebãt: in his etiã philosophi uersati sunt. unde nomẽ id literariæ res sibi uindicasse uidetur. his locis præfecti gymnasiarchi dicti sunt. Cicero in Verrina de signis: Demoliẽdũ curauit Demetrius gymnasiarchus, quòd is ei loco pręerat. Hac itaq. præfectura gymnasior. uacãt professores. Itẽ agoranomijs, quas ædilicias curas interpretatus sum, eos secutus qui forũ rerũ uenaliũ ædilib. subiciunt.[b] Papinianus tamen astynomicos appellare uidetur, quòd curã urbis uiarũ & ædificiorũ gereret, librũq. singularẽ ea de re græce cõscripsit, ex quo sumptũ est caput tertiũ de uia publica.[c] quod Florẽtiæ singulare est sub titulo De uia publica, & si quid in ea factũ esse dicatur. nam cetera latine scripta sunt, sub titulo De uia publica et itinere publico reficiẽdo.

b Theoph. §. proponebant. de iure nat.
c l. ædiles. de uia. pub.

Ob id

Ob id munus Paulus ait,[a] lectos emptos ædilē cū in uia publica poſiti eſſēt, cōcidiſſe. Sed uēditioni rerū prefuiſſe eos ædilicio edicto, quod lib. 21. Pādectarū refertur, cōſtare poteſt. Itē Vlpiani teſtimonio, qui lib. 32. ad edictum ſcribit,[b] ædilē menſuras iniquas fregiſſe, quæ cōductę fuerant: quæſitūq. eſſe ait, utri periſſent. Illud quoq. ad ædiles pertinebat, ut plebiſcita in Cereris ſeruarēt, quod ei magiſtratui inſtituēdo cauſam dediſſe Pōponius ſcribit.[c] Nos itaq. apud Modeſtinū illā fori ædiliciā curā intelligemus, niſi quid aliud doctiorib. uideatur. Sacerdotij munus oneroſum eſſe exiſtimabatur. quāobrē Papinianus reſpōdit,[d] In honorib. delatis neq. maior annis ſeptuaginta, neq. pater numero quinque liberor. excuſatur. Sed in Aſia ſacerdotium prouincię ſuſcipere nō cogūtur numero liberorum quinque ſubnixi, quod OPT. MAX. q. princeps noſter Seuerus Auguſtus decreuit, ac poſtea in ceteris prouincijs ſeruandum eſſe conſtituit. et Hermogenianus lib. 1. iuris epitomar. ſcribit,[e] ſpōte prouinciæ ſacerdotiū iterare nemo prohibetur. atq. ita arbitror cōſtitu. 8. de munerib. patrimonior.[f] ſcribēdū eſſe, Nec protoſtaſiæ, uel ſacerdotij, uel decaprotiæ munera corporalia ſunt, ſed tantū patrimonij eſſe nō ambigitur. & ſi ſacerdotiæ uulgò ſcribatur. Oneris pars adgnoſcitur ea cōſtitutione, itē alia quæ ſub titulo de periculo ſucceſſorum parentis ita ſcripta eſt: Si de proprio ſuo patrimonio muneris editionem tuo nomine pater tuus repromiſit, ideoq. etiā ſacerdotē te creari impetrauit: onus erogationis cōmune omniū heredū eius eſſe, Præſes prouinciæ non ignorabit. Muneris editio à patre promiſſa gladiatorum, aut ſpectaculorum fuit, ut ea quę à Conſulib. ex Nouella Iuſtiniani 105.[g] facienda erat. Quod Accurſiū fefellit in notis ad Marcellū,[h] & illa cōſtitutione. ſic certaminis editio,[i] & ludorū[k] alijs locis iuris. Sacerdotij tamē mentio eſt etiā apud Modeſtinū lib. 2. de pœnis:[l] Si in municipio, inquit, contra hanc legem (de Iulia uero de ambitu uerba facit) magiſtratum, aut ſacerdotium quis petierit, per ſenatuſconſultū centū aureis cū infamia punitur. & apud Paulū lib. 13. ad edictū:[m] Sacerdotio, inquit, obueniente uidebimus, an cogatur arbiter ſententiā dicere. id enim nō tantū honori perſonarū, ſed & maieſtati Dei indulgetur, cuius ſacris uacare ſacerdotes oportet. Hęc atq. alia extant non Chriſtianor. ſacerdotum ueſtigia, de quib. etiam paulo poſt ſcripturus ſum. Vnū addā, quod nō alio loco ſcriptū legi, de his ſacerdotib. Theophilū lib. 1. Inſtitutionū ſcribere,[n] curā templorū ædiliū fuiſſe, et ne ſacerdotes 40. annis minores fierēt. Neq. enim Chriſtianorū hoc eſt, qui aut 35. ex Nouella 123.[o] aut ut apud Gratianū[p] multi ſcribunt, 30. annis maiores fieri ſacerdotes poterāt. Clemētis uero Pōtificis Maximi præſcripto[q] quinque & uiginti annos nati: malorū Pontificū libidine atq. auaritia quacūq. ætate, quæcūq. ſacerdotia obtineri poſſunt. De hoſpitib. quid Hadrianus cōſtituerit,[r] ſcripſimus. Idē Paulus ſcribit lib. 1. ſentētiarū:[s] Angariorū pręſtatio, & recipiēdi hoſpitis neceſſitas, & militi, & liberaliū artiū profeſſoribus inter cetera remiſſa ſunt. Angaria autē ſunt, equorū præſtatiões ad curſum publicū.[t] Id uero hoſpitum recipiēdor. munus, Modeſtinus & Cicero epiſtathmian appellāt, ut à Budęo docte animaduerſum eſt.[u] Sequitur ſitonia & elæonia. quib. uerbis alij nō abſtinuerūt. Arcadius Chariſius lib. ſingulari de munerib. ciuilib.[x] Cura quoque (inquit) emēdi frumēti, olei. nam harum ſpecierum curatores, quos *σιτώνας* & *ἐλαιώνας* appellant, creari moris eſt. Vlpianus lib. 3. Opinionū:[y] Sextum, inquit, decimū ætatis annū agentem ad munus ſitoniæ uocari non oportet. Hermogenianus quoque[z] in perſonalib. munerib. numerat annonæ ac ſimilium curam, prędiorumq. publicorum, et frumenti comparandi, arcas frumentarias, annonæ di-

a l. lectos. de per. et com. rei uen.
b l. item queritur. §. ſi quis menſuras. loca.
c l. ij. §. itemq. ut eſſent. de ori. iur. ubi Zaſius.
d l. in honorib. de uac. et excu. mu.
e l. ſponte. de mune. et hono.
f l. nec protoſtaſiæ. C. de mun. patr. lib. x.
l. un. C. de peri. ſuc. par. lib. x.
g auth. de cōſu.
l. 3. C. eo. lib. 12.
h l. P. Meuius. in pri. de cond. & dem.
i l. un. C. de expenſis ludor. libro xi.
k l. ſi ut certo. §. interdum. cōmo. ubi Bud.
l l. un. de L. Iulia de ambitu.
m l. nō diſtinguemus. §. ſacerdotio. de recep.
n Theoph. §. proponebant. de iure nat.
o aut. de ſanct. ep. §. clericos.
p diſtin. 78.
q clem. ult. de æta & qual.
r l. ult. in fi. de mun. & hon.
s l. ab his. de uac. et exc. mu.
t Pyrrhus l. i. C. quemad. ciu. mun. ind. lib. x.
Bud. l. eos. ad l. Cor. de fal.
u Bud. l. ult. de mun. & hon.
x d. l. ult. §. i.
y l. ij. de uac. & exc. mun.
z l. i. de mun. & hon.

a l. ult. de adm. rer. ad ciu. per.

uisionẽ, & similia. & Papirius Iustus refert[a] diuorũ fratrũ constitutionẽ, qua sitonas indemnes esse oportere diceretur. Quaõbrẽ recipiendũ quoq. est, ut lib. 10. Codicis scribatur: Vt nemini liceat in emptione specierũ se excusare, & de munere sitoniæ. quod Haloãdro placuit. licet doctissimi uiri Alciatus & Pyrrhus sitocomiam præferant his omnib. locis, quos retulimus. Budęus omnib. sitoniã, qui hac de re Alexãdri cõstitutionẽ intelligit sub titulo De cõpẽsationib.[b] qua de frumẽti et olei publici pecunia mẽtio fit. Est itaq. hoc munus, ut in publicis necessitatib. quo tẽpore Romæ annonæ præfectos constituebãt,[c] emẽdo frumẽto sitonæ creẽtur, oleo eleonæ: quo munere uacãt hi liberaliũ artiũ professores. Deinde Modesti. scribit, uel Antonin. potius Pius,

b l. 3. C. de compens. Bud. d. l. ult. de mon.

c l. ij. §. sanè præfectus annonæ. de ori. iur.

Eosdem neque iudicare, neque in legationem ire, neq. in militiam conscribi inuitos.

Inuitos, inquit, nõ ut barbarus uerterat, nolentes: ex quo factũ est, ut multi uolentes scribant, quod ita interpretantur, ut etsi uelint, non possint. Sed illud melius est, ne inuiti id munus suscipere cogantur. Legationis & iudicãdi munus ab Arcadio eodem illo libro, personale esse dicitur. Ad extremum,

Nullum denique prouinciale, aliud ue munus subire cogendos.

ἐπαρχίαν ἐθνικήν, prouinciale munus uertimus: ne si gentile ministerium dixissem, non satis quid dicerẽ, intelligeretur. Cetera Modestini uerba sunt, quod eleganter Florentiæ notatum est,

Hoc amplius (inquit) scire illud quoque oportet, cũ hanc immunitatẽ habere, qui in sua patria docet, aut curat. Nã Comanẽses sophistæ, aut alij si Neocæsareæ doceãt, aut curẽt, nõ habẽt apud Comanẽses immunitatẽ. et hoc ita à Diuis Seuero et Antoni. cõstitutũ est.

In Polemoniaco Ponto hæ duæ urbes fuerũt, Comana & Neocæsarea, sed hæc metropolis eius prouinciæ, ut ex Iustiniani Nouella 28.[d] didici: qua Polemoniacũ Helenoponto coniunxit. Comana autẽ Nou. 31.[e] ex Ponto in secundã Armeniã transfert. Comanensiũ mẽtio fit 9. cõstitu. De iniurijs.[f] & 10. de agricolis & censitis.[g] Neocęsariẽsis conuẽtus multa apud Pontifices mẽtio. Cũ itaq. uicinæ hę urbes essent, dubitatũ aliquãdo fuerat, an qui in altera natus esset, in altera profiteretur, uacationẽ munerũ in patria haberet. & Seueri et Antonini constitutione responsum est, non habere. Est autem hic uerbum σοφιστεύειν, quod hoc loco nõ male omisisse uisus est uetus interpres, paulo pòst male philosophari uertit. Nos cũ de sophistis quid sentiamus, antea dixerimus, sententiam Modestini expressisse uisi sumus. Deinde ait,

d Noue. de moderatore Heleno ponti.

e Noue. de descriptio. 4. Presidũ Armeniæ.

f l. siquidem. C. de iniur.

g l. cum antea. C. de agric. & censi. lib. xi.

Sanè ualde doctos, & suprà numerum, & alienam patriam incolentes, immunes esse Paulus scribit. et refert ita Diuum Pium Antoninum fieri iussisse.

Hoc enim præstantib. ingenio uiris dandũ est, quod & scientia prosunt, & exemplo animos addunt adulescẽtib. ad optimũ uitæ genus capessendũ.

Sophistam, qui Romæ docet, siue gratis, siue ob mercedem doceat, uacationem habere, à Diuis Seuero & Antonino est constitutum, perinde quasi in patria profiteatur.

h l. eos. de uac. & excu. mu.

Sic etiam Paulus lib. 1. Responsorum[h] scripsit: Eos qui Romæ profitentur, proinde in patria sua excusari munerib. oportere, ac si in patria sua profiterentur.

terētur. Et dubitandū nō est, ex hoc Modestini loco sophistas nō esse philosophos. eos enim solos mercede abstinere uoluit, ut suprà scriptū est. Idē ait,

Quorum sanctioni illam potest quis rationem adferre, quod cum communis sit, & existimetur patria Regia urbs, æquum est eum qui in sua patria se utilem præbeat, hac immunitate frui.

Pro ratione inepte alij sermonē scribūt, τῦ λόγυ significationib. decepti. Similis error auferēdus est à Nouella consti. 22.[a] in Noricis quoq. libris. Nā illa parte locupletior est Basiliensis liber Norico, si ad Græca uerba respexeris. In omnib. itaq. libris scriptum est: Mitiores itaq. nuptiarū solutiones tāquam in generali quadā ratione sub bona gratia factis disiunctionib. sciendū est tales esse quodāmodo. Scribendū autē est: Mitiores itaq. nuptiarū solutiones, quæ generali sermone BONA GRATIA solutæ dicuntur, eiusmodi propemodū esse sciendū est. Et non multo pòst:[b] Substantiā illā meritò secundū nostras leges æstimantes esse, quæ pura debitis uideatur, ratio quoq. ex ipsis causis pro cautione procedat. Quæ uerba mirandū non est Accursianos non intelligere. separanda enim aliter sunt, quàm ab eis factū est. & post uerbū VIDEATVR, scribēdum, Quæ de his causis dicta sunt, è contrario quoq. procedant, & si mulier, &c. Sed illic rationē pro sermone, hic sermonē pro ratione, idē ut arbitror interpres uertit. Ad ipsam Modestini rationē reuertamur, quam libro singulari de manumissionib. repetit:[c] Roma (inquit) cōmunis nostra patria est. Huius sententiæ elegantem rationem præceptor noster attulit[d] ex Vlpiano libro 22. ad edictum.[e] In orbe Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris Antonini ciues Romani effecti sunt: est igitur communis omnium patria, cum omnes ciues sint. quod aliquando Accursius dixerat.[f] sed fefellit eum mendosus liber, cum pro in orbe Romano, in urbe scriptum fuerit. quod mendum sustulit Alciatus noster ex Tusco libro. qua scriptura & Vlpiani & Modestini sentētia cognoscitur. Verāq. esse præceptoris mei opinionem Nouella 78.[g] cognosci potest, cuius apud Accursium mētio fit, sed neutro loco intellecta esse uidetur. Dicitur ea, Iustinianum uelle ius aureorū annulorum omnib. præstare, ad exēplū Antonini Pij, qui omnib. his qui sub imperio Romano erant, ciuitatē Romanā concessit. itē Cōstantini & Theodosij minoris, qui ius liberorū omnibus dederunt. Consecuti autem peregrini sunt ius matrimonij, & hereditatum, testimoniorum quoq. & patriæ potestatis, similiumq. rerum quæ inter ciues Romanos tantum ex iure Quiritium fiebant: de quib. aliàs plurib. Nunc quod instat:

[a] auth. de nuptijs. §. mitiores.
[b] §. sic itaq. in fi.
[c] l. Roma. ad muni.
[d] Alcia. lib. ij. ca. 21. Disp. un.
[e] l. in orbe. de sta. hom.
[f] Accur. l. item in potestate. de his qui sui. & inst. de nup. §.
[g] auth. ut liberti de cetero. in fine.

Legum præceptores in prouincia docentes uacationem non habent, Romæ docentes habent.

Hoc non male antiquus interpres uerterat, si non præsidatum, sed prouinciam ἐπαρχίαν appellasset. Scriptum autem non rectè est Basileæ, ob condiscipuli cuiusdam mei erratum, qui cum græca Modestini uerba ex Politiani libro describeret, aliquot uerba omisit, sine quib. contraria huic sententia fit: nempe eos præceptores in prouincijs docentes uacationem habere. Deinde latinis scriptum est à Triboniano, ut opinor.

» *Vlpianus lib. singulari de officio Prætoris tutelaris ita scribit:*
» *Athletæ habent à tutela excusationem, sed qui sacris certaminib.*
» *coronati sunt.*

Dicuntur tam multa docte atq. elegãter de athletis à G. Budæo, And. Alciato, & Pyrrho, & nuper à nõ minus elegãti ac docto uiro Lælio Taurello in eo libello quem ad me misit De militijs ex casu: ut nihil habeam quod scribam, præter eorum diligentiæ laudationem. Ad eos igitur lectores allego.

Illud uideamus potius, quod sequitur in Florentinis ipsis libris obliteratũ, quod Heruagius significauit, cuius sententiã non probo, ut ἔθνος ἐθναρχίᾳ scriptum fuerit: neque ut uetus interpres legisse uisus est, ἐθνῶν ἐπαρχία: sed magis placet, si quis est coniecturis locus, ut ἔθνους ἱερωσύνη scriptũ fuerit, cũ exempla sint hæc Asiarchia, Bithyniarchia, Cappadocarchia, quæ sacerdotia fuisse postea ostendam. Sic itaq. hunc locum uertendum putabam:

Prouinciæ sacerdotium, ut Asiarchia, Bithyniarchia, Cappadocarchia, præbet à tutelis immunitatem, dũ ei muneri quis præest.

Bud. l. athletas. de his qui not. Alc. & Pyr. C. de athletis. lib. x. Lælius, de militijs ex casu.

Scriptura quidem Pandectarum hæc est, ut uerbum ἔθνους apparere uideatur, ι quoq. agnoscitur. & post aliquot literas Υ: post eam tamen litteram, nullum litterar. uestigium, si recte memini, uidimus. quod facit, ut non satis certi hac in re simus. Sed dubitationẽ nostram, atq. opinionem omnib. esse notam uolumus. Illud sine dubio est, prouinciarũ præfecturas illas uideri, sed ut dixi, esse sacerdotia. De sacerdotio Asiæ Papiniani [a] uerba antea retulimus. hoc esse arbitror, quod hic Asiarchia appellatur. Imperator quoq. Cõstantinus in nobili illa constitutione ad Gregoriũ ita scribit: [b] Senatores, seu Præfectos, uel quos in ciuitatib. duumuirilitas, uel sacerdotij, id est Phœnicarchiæ uel Syriarchiæ ornamẽta condecorant, placet maculam subire infamiæ, si ex ancilla uel ancillæ filia, liberta libertæ filia, scenica scenicæ filia, tabernaria tabernariæ filia, uel humili uel abiecta persona, uel lenonis aut harenarij filia, uel quæ mercimonijs publicè pręfuerit, susceptos filios in numero legitimorũ habere uoluerint. Pręfectos autẽ scripsimus, ut uulgò: nõ Perfectissimos, ut Haloãder: Marciani Nouellã de matrimonijs senatorũ secuti, quã Iustinianus ait [c] esse illius interpretationem. hanc nos post Codicem Theodosianum reperimus, & ex ea cognouimus sumptam esse 7. cõsti. sub titulo De incestis in Iustiniani codice. [d] illic cum Cõstantini constitutio referatur, ita scribitur: Nam cum sanciret, ne Senatori, Præfectis, Duũuiro, Flamini municipali, sacerdoti prouinciæ habere liceret uxorẽm ancillam ancillæ filiam, libertam libertæ filiam, ciuem Romanam uel Latinam factam, adiecit etiam, humilem abiectamq. personam. quo loco pro Phœnicarchia, & Syriarchia, sacerdotium prouinciæ positum est, quod nos maxime iuuat. Sed & Nouella Iustiniani 89. [e] qua Constantiniana constitutio abrogatur, Phœnicarcharũ & Syriarcharum, & magistratuũ municipalium, insigniũ & clarissimor. uiror. illic fieri mentionem ait. Magistratus autem dixi, ut antiquus interpres: non magistros militum, ut Haloander: quod sciam duumuiros magistratus esse, [f] & animaduerterim τοὺς στρατηγοὺς eos magistratus à Theophilo appellatos, quod infrà scribam. Leonis tamen constitutione, [g] Lyciarchiæ & Syriarchiæ munera in prima Syria Comiti Orientis, aut Rectori prouinciæ cõmittuntur: à quib. munerib. curiales arceri iubentur. Quo loco ludorum mentio fit, quib. ille, ut opinor, sacerdos Lyciæ præerat, & sumptus fortasse dabat, quod nos antea diximus de eo sacerdote, cuius pater munus edere promiserat. [h] Arabarchiæ quoq. uectigalis alia constitutione mentio fit, [i] quam nescio an ad Arabiæ sacerdotẽ pertinere dicamus. Ex his tamen quæ suprà scripsimus, elici uidetur, de Asiæ, Bithyniæ, Cappadociæ

a l. in honorib. de uaca. et excu. mun.
b l. 1. C. de natu. libe.
c Nouel. 117. auth. ut liceat matri & auiæ. §. quia uero legem.
d l. humilem. C. de inces.
e authẽ. quib. mo. nat. ef. sui. §. ult.
f l. aies. §. si fortè. de damno infecto.
g l. un. C. de of. Com. Orien. Alcia. lib. 1. prætermi. uerb. Lyciarcha. et l. si quis in conscribendo. uer. dignitatis. C. de pactis.
h l. un. C. de pericu. suc. paren.
i l. usurpationem. C. de uect. et com. Alc. lib. 1. præterm. uerbo, Arabarches.

ciæ

tiæ sacerdotio agi apud Modestinum: & si uno, ut scripsi, uerbo mancus sit. Sed hæc alior. iudicio relinquamus. Illud non recte Heruagius scripsit, ἕως ἐν ἀρχῇ. sed ut Florentiæ, scribendum est ἕως ἂν ἄρχῃ. Postea scriptum latine est,

» *Tutela non est Reipublicæ munus, nec quod ad impensam perti*
» *net, sed ciuile: nec prouinciale uidetur, tutelam administrare.*

Hæc mihi sententia obscura esse uidetur, neque satis intelligo harũ rer. differentiam: sed arbitror tutelam dici ciuile munus, quod publicum Iustinianus appellat,[a] hoc est singulis ciuitatib. publice utile, non totius Reip. Romanæ munus: neq. sumptuosum est, ut patrimoniale dici possit: neq. etiam prouinciale est, sed singularum, ut dixi, ciuitatum. & licet publicum ac ciuile munus esse dicamus, si quis tamen uacationem publicor. & ciuilium munerum impetrat, nisi nominatim tutelæ & curæ impetret, nõ excusatur, ut infrà Modestinus scribit[b]. Est autem hæc sententia non bellè in alijs libris scripta, præter Tuscum. Deinde græcè in hanc sententiam scriptũ est,

Magistratus municipales tutela & cura uacant.

Modestinus, οἱ στρατηγοὶ τῶν πόλεων. antiquus interpres, magistratus ciuitatum scribit: nos, munipales. namq. Vlpianus scribit libro secundo ad edictũ[c], suæ cuiusq. ciuitatis ciues municipes dici. quod itaq. ille ciuitates, nos municipia recte appellauimus, & Latinor. morẽ secuti sumus. Sed de magistratu maior contentio est. Sunt enim qui στρατηγὸς Prætores,[d] sunt qui militum magistros, aut duces appellent.[e] Nos magistratus, ut antiquus interpres. Sequimur autem Theophil., qui lib. 1. Institutionũ, quod Iustinianus ait,[f] in prouincijs Præsides tutores ex inquisitione creare, aut magistratus iussu præsidũ: is uertit, οἱ στρατηγοὶ κελεύσει τῶν ἀρχόντων. et postea quod refert[g] constitutionem, quæ non extat, scripsisse, qua non expectato Præsidum iussu defensores ciuitatum unà cum religioso antistite, uel alias publicas personas, id est magistratus, uel iuridicum Alexandriæ tutores creare posse.[h] Theophilus defensores ἐκδίκους, magistratus στρατηγὸς appellat. Qui significare uidetur, publicas has personas testes esse creationis, quod mihi nõ probatur: sed existimo Defensori, Pontifici, magistratui, iuridico licuisse ex ea cõstit. ex inquisitione tuorem dare. Sed & idẽ Theophil.[h] cũ uellet interpretari, qui essent qui satisdationem exigere soleant, hos magistratus, & defensores ciuitatum enumerat. Sed quid apertius est, quàm quod antea retulimus. Constantini constitutione[i] Duumuiror. mentionem fieri, eosq. ab Iustiniano strategós esse appellatos:[k] nam Duumuiros magistratus esse, docuit Alciatus noster lib. 3. Dispunctionum. Huc accedit, quod Capite 15. Modestinus scribit:[l] ἐὰν ὁ τῆς πόλεως ἄρχων, τουτέστιν ὁ στρατηγὸς, & cetera. quod idem mihi esse uidetur, ac si dixisset, magistratus municipalis, hoc est strategus. Est enim à nobis antea dictum, τὴν ἄρχοντα magistratum significare,[m] & municipia esse quascumq. ciuitates.[n] quod uerum esse, apparere poterit ex Pauli uerbis sub titulo De ritu nuptiar.[o] Dubitat is, nũ Senatusconsulto quo cautum est, ne tutor pupillam filio suo, uel sibi nuptum collocet, contineatur is, ad quem propter alterius personam periculum pertinet: ueluti, inquit, si magistratus in tutelæ periculum incidit, uel fideiusserit quis pro tutore, uel curatore, quia nec in numerum trium tutelarum hæc imputantur. Quæ uerba cum Modestino,[p] ut nos uolumus accepto, faciunt, ut is magistratus, municipalis scilicet (neq. enim alij subsidiaria conueniuntur)[q] hanc tutelam in tribus propterquas excusatio competit, nõ computet.

Est

[a] insti. eo. in pri.
[b] l. spadonem. §. qui accipit. l. non tantum. §. non omnia. infra eo.
[c] l. 1. ad municip.
[d] Plut. sepe. et Cõsta. lib. 6. ti. 1. prochiri.
[e] Halo. Noue. 89. ad finem.
[f] §. sed hoc iure. de Attil. tuto. in inst.
[g] §. ult. eo.
[h] Theoph. §. ulti. de satisd. tut.
[i] l. 1. C. de nat. libe.
[k] d No. 89. auth. quib. mod. nat. ef. sui. in fi.
[l] l. spadonem. §. si ciuitatis. de excus.
[m] l. scire oportet. de tut. & cur. da.
[n] l. 1. ad muni.
[o] l. si quis tutor. in prin. de ritu nup.
[p] d §. si ciuitatis.
[q] l. 1 § 1. de magistr. cõuen. §. ult. inst. de satis. tut

Est autem is locus barbarè conuersus in hũc modum. Si ciuitatis princeps, id est magistratus, incidente ei creatione obnoxius fuerit periculo tutelæ, hanc non cõnumerabit alijs tutelis, quemadmodũ nec fideiussores tutelæ. Sed illa suo loco dicentur. Interea illud omittendum non est, hos municipales magistratus ex decurionib. fuisse. Qua de causa Vlpianus scribit lib. 36. ad edictum:[a] In ordinem subsidiaria actio non dabitur, sed in magistratus, nec in fideiussores magistratuum, aut nominatores, nisi ordo in se periculũ receperit. quo etiam casu soli præsentes tenentur, nec si à magistratib. municipalib. tutor datus sit, uidetur per ordinẽ electus. Ordinẽ autem decurionum interpretor, ut cum de decretis ab ordine faciendis dicitur. Idem lib. 4. De officio Proconsulis scribit:[b] Cõstitutio, qua cautum est, prout quisq. decurio creatus est, ut ita & magistratũ adipiscatur: totiens, inquit, seruari debet, quotiens idoneos & sufficientes omnes contingit. Quod de municipalib. magistratibus dictum esse non dubito. Hos itaq. intelligo omnib. constitutionib. sub titulis De magistratibus municipalib. De magistratib. conueniendis, & De periculo eor. qui pro magistratibus interuenerũt. & in Digestis item De magistratib. conueniendis, atq. alijs locis sexentis. & hos excusari hoc loco Modestinus uoluit. Neq. me mouet, quod Vlpianus respondit,[c] propter magistratũ, quem in municipio quis erat administraturus, tutelæ excusationem non habere. ita enim scriptum est: non, ut quidã apud Accursium, hæc (ut opinor) ueriti scribũt, excusationem habere: quos libro primo nostrar. Emendationũ reprehendimus. Nam si de his qui in municipio sunt, intelligas, futurus magistratus non excusatur. Modestinus de eo loquitur, qui in magistratu est: si uero de eo qui Romæ est, magistratum in municipio administraturus, iusta causa est cur non excusetur: hic de tutela in municipio magistratui delata agitur. Cetera uideamus.

a d.l.i.in pri.

b l. rescripto. de munc. et hono.

c l. propter. infra eo.

Dant quoq. à tutela uacationem capitales inimicitiæ inter eum qui creatus est, & pupillorum patrem, nisi postea datus tutor testamento sit. Quod si post scriptum testamentum inter eos hæc capitalis contentio orta sit, aut prior quidem testamento est, sed ea de causa is tutor testamento datus esse uideatur, ut eo onere et negotijs uexetur, aliud erit dicendum, ut ex Imp. Seueri epistula constat.

Eleganter hi casus excepti sunt. Neq. enim satis est, capitales inimicitias habentem excusari. Quid enim si postea reconciliatio secuta est, quæ testamento tutela data intercessisse creditur? Creditur autem, nõ etiam ꝓbatur. quid enim si ut negotium inimico faceret, implicari eum uoluit negotio sa & molesta tutela? Excusant itaq. inimicitiæ ob capitalem accusationem (sic enim interpretor) ortæ, quæ aut testamento posteriores sunt, aut si antiquiores sunt, dolum scribendo adhibitum ab inimico probetur. Iustinianus hac de re ita scribit:[d] Item si propter inimicitias aliquem testamento tutorẽ pater dederit, hoc ipsum præstat ei excusationem. et postea:[e] Inimicitiæ, quas quis cum patre pupillor. uel adultor. exercuit, si capitales fuerunt, nec reconciliatio interuenit, à tutela uel cura solent excusare. Paulus quoq. lib. 2. Sententiar. scribit: Inimicitiæ capitales, quas quis cum patre pupillor. habuit, à tutelis excusant, ne paterno inimico pupilli cõmittantur. Itẽ Modestinus ait,

d §. item si propter. insti. eo.

e §. inimicitiæ. eo.

Præterea à tutela liberatur, qui status controuersiam pupillo mouit,

mouit, dum ne id ficte, sed bona fide faciat: quod Diui Marcus & Verus constituerunt.

Iustinianus idem contrà esse existimat,[a] si status controuersiam à pupillo. patre passus est tutor. Imperatores aũt in omnib. libris præter Noricũ & Basiliensem, Marcus & Seuerus appellantur: quoniam id initio fuerat Florentiæ scriptum: quod Politianus quoq. descripsit. Sed tamẽ prima syllaba in optimo illo libro expuncta est. Significantur enim M. Antoninus philosophus, & L. Verus fratres, T. Antonini Pij filij, Hadriani nepotes: hi sunt quos toties Diuos fratres audies appellari. Vlpianus lib. 2. Fideicõmissor.[b] Si in opere ciuitatis faciendo aliquid relictum sit, unumquemq. heredem in solidum teneri, Diuus Marcus & Lucius Verus Proculæ rescripserunt. Idem à Marciano, Diuus Marcus & Lucius Imperatores appellãtur[c]. Post Pium eos fuisse, significatur à Callistrato libro 3. De cognitionib.[d] Cũ enim rescripti D. Pij mentionem fecisset: Sed Diuus Marcus (inquit) cum fratre suo pro sua humanitate hanc rem temperauit. Iustinianum uero non recte Theophilus interpretatur, cum diceret,[e] Sed & propter paupertatem excusationem tribui, tam Diui fratres, quàm per se Diuus Marcus rescripsit. ex quo etiã colligitur, Marcum unum esse ex fratrib. Theophilus fratres Seuerum & Antoninum interpretatur: qui, ut alio loco scripsimus, non fratres, sed pater & filius fuerũt. Sed & alia in re eodem loco errat: ut paulo pòst scribam. Hi de quibus agimus, frequentius Antoninus & Verus appellantur: quod tam frequens est, ut exemplis abstinendum sit: his paucis exceptis, in quib. in Noricis libris est erratum. Papirius Iustus libro primo De constitutionib.[f] Imperatores Antoninus & Verus Augusti Iulio Vero rescripserunt. alio loco apud Scæuolam[g] semel, apud eundem Papirium[h] ter in his nominib. est erratũ. Sed & alijs locis, ut his, Haloãder pro Antonino & Vero, Antoninum & Seuerum, aut Verum, uel Seuerum & Antoninũ scripsit.[i] item sub titulo De fideicommissarijs libertatib. 30. Cap.[k] similem huic nostro errorem fecit, dum scribit, Extat rescriptum Diuor. Marci & Seueri, cum Florentiæ sit Veri. Est quoq. Florentiæ ut hoc loco erratum, 8. Ca. De legationib.[l] & 13. uel 14. potius De seruitutib. prædiorũ urbanor.[m] utroq. enim loco scriptum est, Imperatores Antoninus & Seuerus Augusti rescripserũt. neq. expuncta prima syllaba Seueri est. quin potius eadẽ syllaba ab imperito emendatore addita est 30. Ca. De reb. auctoritate iudicis possidendis.[n] illud nescio an recte scriptum sit primo capite De liberis exhibendis[o], D. Pius decreuit, & à Marco, & à Seuero rescriptum est. Sed opinor recte, ut diuersa rescripta intelligamus, Marci, et Seueri. Neq. enim Budæus audiendus est,[p] qui M. Antonini fratrem nõ solum Verũ, sed & Seuerũ, & Commodùm, & Antoninum appellari in iure putat. Nam Seuerum Antonini Magni patrem fuisse cõnstat. Ita enim Vlpianus scribit libro 33. ad Sabinũ[q]: Cum hic status esset donationum inter uirum & uxorem, quem antea retulimus, Imperator noster Antoninus Augustus ante excessum Diui Seueri patris sui, oratione in Senatu habita, auctor fuit in Senatu censendi, & cetera. Antoninus autẽ hic Magnus cognomine dicitur, ut antea scripsimus. Marcianus lib. 2. Publicor. iudicior.[r] D. Seueri & Antonini Magni rescriptum est, ne quis absens puniatur. Imperium autem hic Seuerus tenuit & solus, & cum Antonino Magno filio: quamuis Haloander in Consulũ indice eos semper coniunxerit, quod uel multis Modestini capitib.[s] non recte

a §. item is qui. eo.
b l. fideicommiss. in fine. de leg. 3.
c l. Diuus. de ritu nup.
d l. Diuus Pius. ad L. Corne. de falsis.
e §. sed & propter. de excus. in instit.
f l. ult. ad S.C. Turp. l. 3. de lege Iulia de annona.
g l. constitutionib. ad municip.
h l. ult. eo.
i l. ult. de adm. rer. ad ciu. per.
k l. cũ quasi. §. si alter. de fidei com. lib.
l l. Paulus. de legatio.
m l. Impp. de ser. præ. ur.
n l. imperatores. de priu. cre.
o l. i. in pri. de lib. exhi.
p Bud. l. si in aliam. de off. Pro.
l. si adulteriũ. § Imp. ad l. Iul. de adul.
q l. cum hic status. in pri. de dona. in. ui. & ux.
r l. i. de requirendis.
s l. i. 2. 6. & 10. de excus.

factū probari poteſt. Horum mentio fit apud Vlpianū. Imperator, inquit,[a] Antoninus cum diuo Seuero reſcripſit, ad libellū exceptoris. & alio loco,[b] & ita Imperator Antoninus cum Diuo Seuero reſcripſit. Scribit autē id Vlpianus, uiuo Antonino, Seuero iam inter diuos relato. neque enim aliȷs id prænomen additur, ut Herodianus ſcribit. Frequentius tamen hi Seuerus & Antoninus appellantur, ut hoc ipſo tractatu de Excuſationib. multis capitib.[c] item Imperator noſter cum patre, hoc ipſo capite, quod ex 11. De muneríb.[d] antea interpretati ſumus: & Cap. 9. beneficio Seueri & Imperatoris noſtri. Diximus enim antea, horū tempore omnes ferè iuriſcōſultos fuiſſe. Ad Cōmodum ueniamus, qui Marci non frater, ſed filius fuit, qui cum patre imperium tenuit, eiq. ſuperſtes ſolus. Papinianus libro 36. Quæſtionum[e], cum tria Diuor. fratrum reſcripta retuliſſet, addit: Imperator Marcus Antoninus, & Cōmodus filius reſcripſerunt, Si maritus, & cetera. Calliſtratus lib. 4. De cognitionib.[f] Officium tutorum curatorib. conſtitutis finem accepit: idq. etiam Diuus Marcus cum filio ſuo Commodo reſcripſit. Sub hoc ipſo etiam titulo Ca. 15. mentio fit Marci & Commodi conſtitutionis. Paulus autem duos libros ſingulares ſcripſit ad orationem Diui Seueri, & ad orationē Diui Marci. ex illo ſunt quædam ſub titulo De reb. eor. qui ſub tutela uel cura ſunt,[g] ſub quo eiuſdem orationis uerba referuntur.[h] De eadem intelligendus eſt titulus 31. libri 2. Sententiarum eiuſdem. Altera M. Antonini & Commodi fuit, quā Vlpianus refert libro 3. ad l. Iuliam & Papiam.[i] Oratio, inquit, Imperatorū Antonini & Commodi, quæ quaſdam nuptias in perſonam ſenatorū inhibuit, de ſponſalib. nihil locuta eſt. & 61. Caput de ritu nuptiar.[k] ita ſcriptum eſt: Paulus lib. ſingulari ad orationem Diui Antonini & Commodi. Si quis tutor quidem non ſit, periculū tamen tutelæ ad eum pertineat, an ſententia orationis contineatur? eadem oratio Diui Marci dicitur à Tryphonino 68. capite,[l] & à Paulo 16.[m] Quāobrem emendanda eſt 20. capitis[n] inſcriptio, ne Florētiæ quidem recte ſcripta. hæc enim eſt: Paulus libro ſingulari ad orationem Diui Seueri & Commodi. & Diui Marci ſcribendum, aut Antonini, ut 61. Noſtra itaq. his de reb. opinio eſt, ut ex eor. tempor. hiſtoricis, & iureconſultor. uſu accepi: nō alium in noſtris libris Commodum appellari, præter Marci filium: neq. Seuerum, præter Antonini Magni patrem: neq. Verum, præter fratrē Marci. & cum Antoninus & Verus dicitur, hos fratres ſignificari: cū Seuerus & Antoninus, patrem & filium. Antoninos multos fuiſſe conſtat: Titum Antoninū Piū Hadriani filium, Marci patrem: M. Antoninum philoſophum, eius filium, Commodi patrem: Antoninum Seueri filium Magnū, quem Caracallam appellāt, à quo Papinianus interfectus eſt. Huius quoq. filius uſurpatus Heliogabalus Antoninus appellatus eſt, prodigioſæ turpitudinis: cui Alexander, non malus Imperator, creditus quoq. Antonini Magni filius, ſucceſſit. Hæc ſunt quæ de his ſentiamus: quæ non ſolum ab Accurſianis ignorantur, ſed elegantiores interpretes fugerunt. Apta autem huic loco eſſe duximus, librarȷ uetuſtiſſimi errore ducti, qui à Florētinis libris ſublatus eſt, in Accurſianis diu manſit: & quoniam Modeſtinus tam ſæpè hor. Imperator. meminerit. Nunc ad noſtras operas reuertamur.

De ruſticis, tenuibus, & illiteratis hominib. Paulus ita ſcribit:

Mediocritas & ruſticitas interdum excuſationem præbent, ſecundum epiſtulas Diuorum Hadriani & Antonini.

Hæc pau-

[a] l. ſed addes. in fine. loc.
[b] l. ſi quis domum. in pri. eo.
[c] 2. 4. 8. 10. 13. 15. de exc.
[d] l. ut gradatim. de mun et hon.
[e] l. ſi adulteriū cum inceſto. §. Imperator. de adul.
[f] l. à tutorib. de adm. tuto.
[g] l. 2. & 4. l. ſi fundus. de reb. eor.
[h] l. i. eo.
[i] l. oratio. de ſponſa.
[k] l. ſi quis tutor. in prin. de ritu nup.
[l] l. non ſolum. §. ſed uideamus. eod.
[m] l. oratione. eod.
[n] l. ſciendum.

Hæc Pauli uerba latine ſcripta ſunt, & quæ poſtea dicentur ad 8. caput. Mediocritas autem à Paulo tenue patrimonium appellatur. ſic Cap. 15.[a] ὁ μετρίοις pauper appellatur. & conſtitu. 1. de deſertorib. mediocris loci ingenuus, quod Accurſium non fefellit. Modeſtinus ταπεινοὺς appellare uidetur, quos uiles & nullius pretij homines dicere poſſis: ſed hoc loco pauperes ſignificantur. Deinde Paulus ait,

a l. ſpadonem. §. eſt autem. eo.

l. prima. C. de deſerto. lib. xij. ubi Accur.

„ *Eius qui ſe neget litteras ſcire, excuſatio accipi non debet, ſi mo-*
„ *do non ſit expers negotiorum.*

Contra Iuſtinianus dicere uidetur.[b] Similiter eos, inquit, qui litteras neſciunt, eſſe excuſandos Diuus Pius reſcripſit: quamuis et imperiti litterarum poſſint ad adminiſtrationem negociorum ſufficere. Sed æquius eſt, ut ſecundum Pauli ſententiam reſcriptum D. Pij intelligatur, ut negocior. expertes illiterati excuſentur, non qui aliorum negotia, aut ſua rectè adminiſtraſſe cognoſcuntur. Additur hoc loco in Florentinis Pandectis Vlpiani ſententia, quæ uulgò, ut debuit, in aliud caput ſeparata eſt. Id autem erroris genus in illis libris aliquot locis reperimus. uerba Vlpiani ſunt hæc,

b §. ſimiliter. inſti. eo.

„ *VLPIANVS libro ſingulari excuſationum. Paupertas ſanè*
„ *dat excuſationem, ſi quis imparem ſe oneri iniuncto poſſit pro-*
„ *bare: idque Diuor. fratrum reſcripto continetur.*

l. paupertas. de excu.

Eadem uerba ſunt in Inſtitutionib. Iuſtiniani.[c] quem locum Theophilus non rectè uertit. Exiſtimat enim is, illa uerba (ſi quis imparem) ad ea quę de aduerſa ualetudine poſtea dicuntur, pertinere, nõ ad paupertatẽ. ex quo loco cognoſci poteſt, quod nos in multis Digeſtor. locis animaduertimus libro 1. noſtrar. Emendationũ, interpunctiões iã tunc errãdi cauſam dediſſe.

c §. ſed et propter. eo.

SEQVITVR octauũ cap. quo de militũ excuſatione tractatur: in quo uelim PERNOTE attendas, iure'ne, an iniuria à uulgari Modeſtini interpretatiõe diſceſſerim. Eiuſmodi enim res tractãtur, quæ à noſtror. temporũ uſu, & uulgari hominũ eruditiõe alienę ſunt. Quæ nos timide aggredimur: aggredimur tamẽ propter eã maxime cauſam, quod hæc nolimus, ut Apollinis oracula, certa eſſe exiſtimari. ſed ut initiũ faciamus inueſtigãdæ ueritati, quæ latêre adhuc uiſa eſt, occultata barbaror. hominũ ueprib. obductis. Aditũ itaq. alijs hoc libello patefacimus, & locũ hũc expurgare cœpimus: & ſi nõ faciliore & cõmodiore uia uſi ſumus, alijs quidẽ certe lõgius promouẽdi, aut facilius, auctores fuimus. Hæc nos ſpes urget, ut de his quæ minime nobis conſtant, rebus tractemus. Faciles enim exiſtimamus noſtris erratis lectores futuros, ſi quod ipſi nõ probant, his, quæ ipſis probãdi auctores fuimus, penſauerint. & quod caput eſt, reprehenſurum neminem exiſtimo, quod nullum laborem in ſtudioſor. utilitatem recuſauerim. Sed ad Modeſtinum ueniendum eſt.

MODESTINVS *libro tertio excuſationũ. Veterani, qui honeſtè militiæ tempus expleuerũt, uacationem habent à paganorum tutelis.*

l. ſed et milites. eo.

Maxima huius capitis pars ex Gordiani cõſtitutione declarari poteſt, cuius uerba ſunt hæc.[d] Imp. Gordianus A. Celeri Veterano: Quod placuit ueteranos tantũmodo conueterani filiorũ ſeu militũ, et quidẽ unã tutelã ſeu curã eodẽ tẽpore adminiſtrare compelli, eò pertinet, ut ſi alijs dati fuerint, intra ſollemnia tẽpora cauſas excuſationis ad competentẽ iudicẽ deferant. ex qua apparet, à ceteris excuſari ueteranos: à cõmilitonis & conueterani filior. tute

d l. ult. C. de excuſ. uetera.

la una non excusari. honesta autem missione, aut causaria, ut uocant, (est enim honesta, ut Modestinus scribit) post expleta militiæ tempora, quæ uiginti saltem annorum infrà dicuntur, qui missus est, ueteranus existimatur. Hæc satis, superq. essent hac de re scripta, nisi barbarus nobis interpres negotium fecisset, ueteranos olim milites, paganos priuatos appellando: et non satis diligenter græcis uerbis lectis, in quo Politianus quoq. maximus antiquitatis amator hallucinatus est. Namq. sciendum est, in huius capitis initio excisas esse aliquot litteras: quòd, si recte memini, hæc auersa illis essent, quæ in sacerdotijs desiderabamus. Hac tamen parte agnoscere potuimus οἱ παλαιστρατιῶται. antiquus interpres ἀλλὰ καὶ στρατιῶται, quod Heruagius secutus est, scriptum esse credidit. Politianus, quod esset, assequi non potuit (neq. enim id facile apparet) locum tantum, ut mancum, notauit, Nos cum omnes illas uetustatis molestias libenter tulissemus, sine ullo scrupulo id quod dixi, deprehendisse uisi sumus. Pendet autem ex eo uerbo totius capitis sententia, neque enim de alijs hic militib. agitur, quàm de ueteranis, quos ita à Modestino appellatos nemo negauerit, nisi is sit ab omni linguæ utriusq. cognitione maxime alienus. Deinde ait,

Sed aduersus liberos eorum, qui in eisdem ordinibus militauerunt, aut quorumcumque ueteranorum, intra annum post militiam exactam uacationem habent, post annum non habent.

Hæc etiam non satis integra Florentiæ sunt. Nam quod Heruagius Politianum secutus, καὶ πάντων τῶν παλαιστρατιωτῶν edidit, nos uidere non potuimus, sed solum ΝΤωΝ ante παλαι: & locus nobis angustior uidebatur, quàm ut tot literis, quot ille uoluit, locus sit. itaque ἢ πάντων παλαιστρατιωτῶν, scriptum fuisse putauimus. Hoc tamen pro certo affirmare non licet, ut superiora. Sed nostra coniectura ex ceteris Modestini uerbis, & Gordiani constitutione cepta est. Illud eius, qui ex Politiani libro descripsit, erratum est, cuius in Basiliensi libro uestigium manet. Neq. enim ἐντὸς μὲν ἐνιαυτοῦ ἔχουσιν, ὑπὲρ δὲ ἐνιαυτὸν οὐκέτι, ut in Basileę est, Alciati studio sus scripsit, sed ἐντὸς μὲν ἐν αὐτῷ οὐκέτι. Florentiæ autem in optimo illo libro, & in Politiani est, ἐντὸς μὲν ἐνιαυτοῦ τοῦ ἀπὸ στρατεύσασθαι ἄφεσιν ἔχουσιν, μετὰ δὲ ἐνιαυτὸν οὐκέτι. Cur uero à tutela filiorum commilitonis, aut conueterani post annum non excusetur, hanc addit rationem.

Fortior enim esse creditur eiusdem militiæ æqualitas, ipsor. ueteranorum priuilegio.

Annum autem habere uidentur, etiam aduersus hos, ut ceteri, qui reipublicæ causa affuerunt.[a]

[a] l. non solum. infrà eo.

Sed hoc ita, inquit, si non aliàs causas habeant excusationis tutelæ, ut annorum numerum, aut quid simile, quod solet paganis aduersus omnes prodesse.

Nam ueteranus, qui maior 70. annis sit, aut tres tutelas habeat, aut liberos tres Romæ, aut in prouincia quinque: etiam aduersus commilitonis filium excusatur, exemplo paganorum.

Quæ de ueteranorum filijs diximus, in nepotibus locum non habent, quippe qui nihilo à ceteris differre uidentur.

Gordiani quoq. constitutio de filijs scripta est: sed initiò huius capitis liberorũ nomine Modestinus est usus, non filior. ut alij credunt. Deinde ait,

Planè ignominia missi perinde habentur, ac si numquam militassent. Quamobrem neq. ipsi habent priuilegium, neq. si eor. filijs ueterani tutores dentur, tenebuntur inuiti.

Hæc multis modis ab Accursianis mendosa scribuntur. separatur enim eadem oratio in duas, quib. quid dicatur, non facile quisquam intelliget. At græcis uerbis nihil est clarius. Missionum, ut Macer lib. 2. De re militari ait,[a] Generales causæ sunt tres: honesta, causaria, ignominiosa. Honesta est, quæ tempore militiæ impleto datur. Causaria, cũ quis uitio animi, uel corporis minus idoneus militiæ renũtiaẽ. Ignominiosa causa est, cũ quis propter delictum sacramento soluitur. De honesta huius capitis initium intelligendum est, cũ dicitur Honeste militiæ tempus impleuerunt. Sed & causaria honesta est, ut Modestinus paulo pòst scribit. Vlpian. uero lib. 6. ad edictum[b], eas missiones ita definit, ut honesta sit quæ emeritis stipendijs, uel antè ab Imp. indulgetur. Imperatorem autẽ nescio an ueteri more exercitus ducẽ, qui fusis hostib. eo deinceps nomine à militib. appellaretur, apud Vlpianum intelligamus, ut apud Florentinum,[c] Pomponium,[d] & Iustinianum,[e] cum seruorũ appellationem ex eo fluxisse dicunt, quòd imperatores captiuos seruarent. Emerita autem stipendia, quæ Iustinianus impleta appellat,[f] unde emeriti ueterani dicti sunt. Merere autem stipendia, hi qui militant, dicuntur.[g] De alijs missionib. Vlpianus ait: Causaria est, quæ propter ualetudinem laborib. militiæ soluit. Ignominiosa, cum is qui mittit, addit, ignominiæ causa se mittere: quòd semper addere debeat, cur miles mittatur. De his in edicto Prætoris dicebatur.[h] Infamia notatur, qui ab exercitu ignominiæ causa ab Imperatore, eo'ue cui de ea re statuendi potestas, dimissus erit. quod illam quoq. interpretationem recipit. Itaq. ignominia missus ueterani priuilegiũ non habet, ut à paganor. tutelis excusetur: neq. eius filijs ueteranus, ut deberet, si commilito, aut ut appellant, conueteranus esset, tutor creari potest. Ab hac sententia non longe Iacob. Harena apud Raynerium & Albericum abest, ceteri longissime.

a l. milites. §. missionum. de re mili.

b l. 2. §. ignominiæ. de his qui notan.

c l. libertas. de statu hom.

d l. pupillus. §. i. de. uer sign.

e inst. de iure pers. §. serui. ubi Theoph.

f C. de his qui non impletis stipendijs sacramento sunt. lib. 10.

g l. miles. in pri. l. item miles. de re. iud.

h l. i. de his qui notan.

Aliquando hi qui non explent totũ militiæ tempus, uacationem habent à tutelis, ut hi qui expleuerunt. Nam qui uiginti annos militauerit, similis illi est qui expleuerit militiam.

Diocletiani constitutione hoc idem scriptum est his uerbis:[i] Veteranis, qui in legione uel uexillatione militantes, post uicesima stipendia honestã uel causariam missionem consecuti sunt, onerum & munerũ personaliũ uacationem cõcessimus. quo loco uexillatio equitum est, legio peditũ, quod à Vegetio lib. 2. de re militari traditur. Equitum, inquit, alę nunc uexilationes uocantur, quia uelis, hoc est flammeolis utuntur. aliud genus est eorum qui legionarij uocantur, quòd legionib. iuncti sint. Pedites autem in legiones & auxilia partitur. De quib. omnib. intelligẽda sunt, quæ Scotus, siue quisquis is est, de his qui sub magistris militum orientis militabant percensuit.

i l. ueteranis. C. quando prou. nõ est nec. l. ult. de his qui non imple. lib. 10.

a l.2.C.de here dit.a.decu.l.un. de bonis mili-tũ. in C.Theo.
b l. prouincia-liam.C.de ero-ga.mil. annon. lib.12.
c l. 2. C. de re mil.e. lib.l.1.C. de excu.uete.

Item constitutio 2. de hereditatib. decurionum,[a] quæ etiam in Theodosiano codice reperitur, atq. aliæ, quibus de uexillatione mentio fit.[b] Itaq. qui post uiginti stipendia mittitur; eam uacationem habet: quod alijs quoque locis dicitur.[c] Sed uidetur Modestinus hos non emeritis stipendijs dicere uacationem consequi, ut maior annor. numerus desideretur, qui nescio an aliquo loco definitus sit. Deinde scribit:

Qui uero intra id tempus missus est, non habet perpetuam tutelarum immunitatem, sed ab eis ad tempus habet, ut à ceteris ciuilib. munerib. uacationem. Etenim intra quinque annos militia missus, nullam sibi uindicabit immunitatem: post quinque unius anni immunitatem habet, post octo biennij, triennij post duodecim, post sexdecim quadriennij. Sed qui post uiginti annos missus est, perpetuò ut dicebamus uacabit.

d l. milites. ex qui. cau.maio.
e l. non solum infrà eo.

Iure Accursiani mirantur, cur cum omnes milites reipub. causa abesse dicantur,[d] qui intra octo militiæ annos missus est, annum uacationis non habet, ut ceteri:[e] & qui postea ante duodecimum, annum tantum: & existimant, ultra eum annum hos addi. quod nescio quàm uerum sit.

Qui inter uigiles Romæ permilitauerit, unius tantum anni uacationem habet, si honeste scilicet est missus, quod principiò diximus, aut causaria (ut uocant) missione ualetudinis causa: est enim etiam hæc honesta. sed qui ignominia missus est, uacationem non habet.

f l.1.et 3.de of. Pr.uig.
g l.si tribunus. hoc tit.
h l. urbana familia. §. pernoctare. de uer. sign.

Septem uigilum cohortes, qui incendijs arcendis præessent, D. Augustum constituisse Paulus scribit.[f] Permilitandi autem uerbo usi fumus, Vlpianum imitati, qui paulo pòst scribit: Si quis in cohortib. urbanis permilitauit, licet ante uiginti annos mittitur, tamen perpetuam habet à tutelis excusationem. Quod non de cohortib. præfecti uigilum intelligendum est, sed de Pretorijs. quar.cap.9.[g] mentionem facit. quo etiam loco permilitandi uerbo utitur. Hæc autem adiectio PER perfectionẽ actus significat.[h] Deinde ait,

Conueteranus autem esse creditur, non solum legionarius, sed & omnis, qui ubicumq. permilitauerit, si modo honeste hic quoq. missus sit. Nam legionarius eius liberis, qui inter uigiles permilitauerit, tutor esse potest.

i d.l.ult.C.de excu.uete.

Hæc ex Gordiani constitutione apertissima sunt.[i] Nam cum dixerimus, conueterani filijs ueteranum tutorem dari, conueteranum inquit, non solũ legionarium, hoc est qui in legionib. stipendia meruit, sed & si in urbanis cohortib. militauerit, intelligere possumus. Scriptum autem Florentiæ est συνβετερανὸς, quod arbitror ueterem interpretatum synueteranus. unde origo ceteror. mendor. Sed & Heruagius, qui solus hæc Græce edidit, βετερανὸς scribit. idem hanc sententiam mendose edidit. Non infitior Modestinum, aut ut suspicor, Tribonianum, obscurius hæc scripsisse, quàm opus esset, sed

set: sed facile est, ut ille ait, opere in longo obrepere somnum. Male autem illi fecerunt, qui addiderunt hic multa de suo. ut illa sunt, Filior. tamen tutor creabitur: & alia, quæ Haloander non recte scripsit.

Iam uero militi minori ueteranus curator dabitur, si pater eius mortuus sit scilicet, aut ipse emancipatus.

Impuberem inepte uetus interpres uerterat, quod & militiæ & curatori nō satis aptum erat. Ex quo illud quoq. manauit, ut impuberes militare posse credatur. in quo liceat mihi à Lælio Taurello nostro dissentire: unius enim sententiæ dissensio nihil de amicitia, coniunctioneq. nostra detraxerit. Pubertatem maiores non ætate, sed corporis habitu definierant. hoc in feminis inhonestum uisum est, in marib. ad Iustinianum est obseruatum.[a] is primus constituit marib. quattuordecim annos, ut feminis duodecim antea fuerunt. Plenam autem olim pubertatem appellabāt id tempus, intra quod uel qui tardius pubescerent, puberes fierent: hoc est 18. annos.[b] intra quod tēpus honestiores prætextati incedebant,[c] sumebantq. uirilē togā iam pubes, & tyrones appellabantur. Sic enim Plinius scribit lib. 8. Tanaquil, quæ eadē Caia Cæcilia dicitur, prima texuit rectā tunicā, qua simul cū toga pura tyrones induūtur, nouæq. nuptæ. quo tēpore in foro aliorū causas agere poterant. nā 17. anno minores pueritia prohiberi, Vlpianus ait.[d] Idē alio loco scripsit[e] cōstituisse Hadrianū, ut pueri usq. ad 18. puellæ usq. 14. annum alantur. Tyronū nomine Imperatores utuntur[f] eadē significatione, pro his qui tum primum ad causas accedebant. quod Budæus eleganter tradit.[g] Hi etiam sunt, ut opinor, qui ad militiam adscribebantur. De quib. Vegetius libro primo ita scribit: Nunc qua ætate milites legi conueniat, exploremus. Et quidem, si antiqua consuetudo seruanda est, incipientem pubertatem ad delectum cogendam nullus ignorat. Quod ab eo dictum esse, non quòd impuberes scriberentur, sed quòd grandiores natu, ex his uerbis quæ sequuntur, apparet. Non enim, inquit, tantum celerius, sed etiam perfectius imbibuntur, quæ discuntur à pueris. & postea: Melius enim est ut exercitatus iuuenis causetur ætatem nondum aduenisse pugnandi, quàm doleat prætерisse. quæ uerba nonnihil etiam ad pubertatem addi significant. Hunc Vegetij locum non uideram, cum ad Lælium meum ea epistula, quam cum Galli & Catonis doctissimis interpretationib. edidit, scripseram, existimare me 17. anno minores neque militare, neque inermes militias habere posse. De illis enim militijs apud Scæuolam scriptum est.[h] Sempronio alumno meo illud & illud, & cum per ætatem licebit, militiam illam cum introitu comparari uolo. Nostram quoq. opinionem C. Gracchi lex apud Plutarchum confirmat: quod alij animaduerterunt. Sed Lælius Iustiniani constitutionem[i] sequitur, qua ueteres leges fuisse dicitur, quib. pupillis tribunis militum testamentum facere permittebatur: quod indignum uisum est Iustiniano. Ex hac constitutione non milites solum, sed & tribunos impuberes factos constat. Hoc ego factum esse negare non possum, sed Imperator. libidine factum aduersus militarem disciplinam affirmare audeo. Non quòd omnibus liceret eius ætatis non milites solum, sed tribunos esse: sed quod soluerent aliquos legibus, ut erant ipsi nonnumquam dissoluti, quod imperio Romano finem dedit. Nec me mouet, quod Liuius

a l. ult. C. quando tutores, uel cur. esse desi. in prin. inst. quib. mod. tut. fin.
b l. adrogato. de ado. Theop. §. minorē. e. tit. Paulus lib. 3. sentē. ti. de test.
c inst. de iniur. §. i. l. 3. in fine. de liber. exhib.
d l. i. §. pueritiā. de postu. §. ult. inst. quib. ex cau. ma. non li.
e l. Mela. in prin. de alimen. uel cib. leg.
f l. prouidendū. C. de postula. l. restituēdæ. l. per hanc. de aduoca. diu. iudicior.
g Bud. l. ult. de sen. l. ult. de æd. ed. l. sed et si. de iure fisci.
h l. his uerbis. §. alumno. de lega. 3.
i l. ult. C. de testa. mil.

libro 27. scribit M. Cornelium Cethegum, P. Semproniũ Tuditanum censores ærarios fecisse eos, qui initio secundi belli Punici sexdecim annos nati fuerãt, neq. militauerãt. Id enim à Liuio scribitur, post decem annos, quàm initium ei bello factũ est, Q. Fabio Max. V. Q. Fuluio Flacco IV. consulib. & meritò illi notati sunt, qui cum 26. annis maiores essent, nõ militassent in tanta rerũ perturbatione. Hæc sunt quæ mihi hac de re uideantur: in quib. ut in ceteris, falli possumus. Illud dubitandũ ab Accursianis non erat, quãquam ipsos de alieno peccato appellamus, hic de impubere, an de minore ageretur, cum de curatore uerba fiant. sed interpretis in ἀφήλικος nomine uertendo ignoratio, eos turbat, de qua Cap. 2. diximus. Addendum autem huic Modestini sententiæ est, si minores ipsi curatorem uelint, neq. enim inuitis datur.[a] Deinde scribit,

a in prin. insti. de curat.

Quarum omnium rerum testes sunt principum constitutiones. Vlpianus uero ita scribit.

Vlpiani uerba latinis scripta sunt.

Sed ignominia missi, ab urbicis planè tutelis excusabuntur: quia ingredi eis urbem non licet.

Addunt Macer & Vlpianus, non posse eum, ubi Imperator est, esse.[b]

b l. 2. §. miles. de his qui notã. l. milites. §. missionum. de re milita.

Planè (inquit Vlpianus) si quis in cohortib. urbanis permilitauit, licet ante uiginti annos mittitur, tamen perpetuam habet à tutelis excusationem.

Nescio an hæ sint, quas Prætorias cohortes deinde appellat.[c] Postea Modestinus Græcè ait,

c l. si tribunus. infrà hoc ti.

Quæsitum est, utrum unam semel tutelam ueterani suscipiunt, an eodem tempore solam unam, qua finita aliam rursus capiant? Sed ut in paganis finitæ nõ proderunt his qui eas habuerunt, neq. inter tres tutelas numerabuntur, sic in ueteranis non prodest tutores fuisse.

Diximus ex Gordiani constitutione,[d] ueteranos conueterani seu commilitonis filiorum unam tantum tutelam seu curam administrare compelli: quæsitum est, an satis est, si postquàm militia rediјt, unam ueterani tutelam habuit, ut ea finita possit ab alijs excusari. an uero id ita intelligendum est, ut numquam duas simul gerere compellatur. Et Gordiani constitutione, ut eodem tempore non compellatur, cautum est: quod etiã Modestinus probat, exemplo paganor. quib. tria onera tutelarũ tum excusationem præbẽt, cum geruntur. nam Seueri & Antonini constitutionem retulimus,[e] qua ne ratio quidem tutelæ, quæ gesta est, reddenda excusat. Itaq. ad plures non eodem tempore tutelas ueterani, aut militis filior. creari ueteranus potest, sed singulas solum gerere compellitur. Hæc quantam difficultatem interpreti, ceterisq. fecerint, quibusq. mendis Modestinus & Accursius immeritò fœdati sint, pudet referre. Caput tantum omniũ malorum aperiam, idq. esse existimo, quod cum Florentiæ ἄλλωσως scriptum sit, nulla apostrophes nota, aut

d l. ulti. C. de excus. uet.

e l. 2. suprà eo. l. un. C. qui nũ. tute.

aut separationis uerborum, barbarus interpres ALITER uertit: quod ceteri sequuntur, differentiam inter milites & paganos, quæ nulla est, constituentes. Haloander melius SICVTI scripsit, cetera barbare. Quod postea sequitur, unius litteræ adiectione maxime mendosum est. Sic enim ait,

Quod etiam est in curis constitutum, ut ex sacra Seueri & Antonini constitutione constat.

Ipsi non CVRIS, sed CVRIIS scribunt. illud apertum est,

Nihil interest, quam ob causam egeant commilitonis liberi tutore uel curatore, quòd emancipati sint, an quòd pater mortuus sit.

Declarant autem hæc uerba, ea quæ huius capitis initio excisa esse dicebamus: & ad Gordiani constitutionem pertinent. Illud magnam habet difficultatem, quod sequitur:

Primipilares ex Imperatorum constitutionibus à ceteris tutelis excusantur, præter primipilaris filiorum tutelas. Hi uero primipilares esse censentur, qui primipilo functi sunt. Quod si antè moriantur, quàm peregerint, horum liberis primipilaris tutor non erit.

Quid primipilus sit, eiusq. centurio, magna controuersia est. Nam il- lud non dubito, quin primipilaris, aut, ut alij dicant, primipilarius, is di- ceretur, qui centurio primipili fuisset. Hunc quidem principiò primum centurionem appellatum, Liuius libro septimo scribit. idem libro 8. pri- mipilum appellat, & centurionem, & tertiam peditum partem. Namq. pedites in hastatos, principes (à quib. principia dicta sunt) [a] & triari- os diuidit. Hos postremos trib. uexilis constare ait. Nam sub signis, inquit, quindecim ordines locabantur, ex quib. ordo unusquisq. tres partes habebat. earum unamquamq. primum pilum uocabant, tribus ex uexillis constabat, uexillum 184. homines erant. Primum uexillum tri- arios ducebat, ueteranum militem spectatæ uirtutis: secundum rorarios, ter tium accensos. Hęc Liuius. Vegetius uero ait: [b] Vetus consuetudo tenuit, ut ex primo principe legionis promoueretur centurio primipili, qui non solum aquilæ præerat, uerum etiam quattuor centurias, hoc est 400. milites in prima acie gubernabat. hic tanquam caput totius legionis merita conse- quebatur, & commoda. & alio loco: [c] Primipili centurio postquā in orbem omnes cohortes per diuersas administrauerit scholas, in prima cohorte ad hanc peruenit palmam, in qua ex omni legione infinita commoda consequi tur, sicut Primicerius in officio Præfector. Prætorio ad honestum, quæstuo- sumq. militiæ peruenit gradum. Ex cuius uerbis intelligo, eum in prima co

a l.1.C. de ueterа. lib. 12. l. ult. §. si qua. et seq. C. de ero. mil. anno. e. lib.

b Veget. lib. 2. cap. 8. de re militari.

c cap. 21.

horte fu

horte fuisse uniuscuiusq. legionis, in qua idem ait[a] aquilam esse, & principũ imagines. Nemo autem ignorat, in decem cohortes legionem diuidi. in numero uero militum & legionis & cohortium uariatũ est, & si Vegetius pedi tum sex milia & centum, equites 726. constituat, multo tamen minores Liuius refert. Huic centurioni annonam commissam, Alciatus noster existimat, Græcum iureconsultum secutus. [b] Pyrrhus stipendia, qui tamen non male Vegetium his uerbis uti alio loco refert: [c] Illud ab antiquis constitutum est, ut ex donatiuo, quod milites consequuntur, dimidia pars sequestraretur apud signa, & ibidem ipsis militib. seruaretur. & cum publica sustentarentur annona, ita augebatur eor. castrense peculium, milesq. quòd sciret sumptus suos apud signa depositos, de deserendo nihil cogitabat. Ille tamẽ scrupulus hic est, quod ibidem dicitur, eam rationem apud signiferos seruari. Annonam uero idẽ ait, [d] curæ præfecto legionis fuisse, ut arma, equi, uestes. Sed siue annona, siue militum pecunia, aut publica, apud centurionẽ primipili seruabatur, eius bona fisco Cæsaris obnoxia tenebãtur, ut multis constitutionib. sub titulo de primipilo, & de cohortalib. principib. cornicularijs, ac primipilarijs, atq. alijs [e] scriptum est. Sic intelligendum est, quod Papinianus scribit, [f] Pater inter filios facultatib. diuisis, filiam ex ratione primipili commodor. trecentos aureos accipere uoluit. Primipilarium quoq. non uno in loco in Pandectis mentio fit. [g] Hi autẽ sunt, ut Modestinus scribit, qui primipilo functi sunt. sic etiam Consulares appellantur, qui Consules: Prætorij, qui Prætores fuerunt. [h] in quo Accursius errare solet, [i] ut hic interpres uetus, qui cum x. cap. recte uertisset, qui primipilũ expleuit, hic qui exercet, scripsit. Primipilum autem uarijs modis Accursiani & Pontificij interpretantur, quæ non ita otiosi sumus, uel potius inepti, ut referamus.

NONVM Caput latinis scriptum est his uerbis.

VLPIANVS libro singulari de officio Prætoris tutelaris. Si tribunus in cohortib. Prætorijs permilitauerit, etiam collegar. filior. tutela excusabitur, beneficio Diui Seueri & Imperatoris nostri.

Quænam hæ Prætoriæ cohortes sint, non facile dixerim. Vrbanas quidem esse existimo, de quibus antea Vlpiani uerba rettulimus. nisi fortè, quod à doctiss. uiro accepi, placeat cohortes Prętorias eas intelligere, quæ à Prætoribus suis non discedebant, cetero militari munere immunes, ut Sex. Pompeius scribit.

DECIMVM Græcum caput huius sententiæ est;

MODESTINVS *lib. tertio excusationum: Non solum primipilares, qui in caligatis militijs, aut alijs permilitauerunt, sed qui quomodocumque Reipub. Romanæ causa affuerunt, postea quàm fuerint reuersi, anni habent uacationem.*

Caliga militare calciamẽtũ, ex qua C. Cæsar Germanici filius, Caligulæ cognomẽ puer induit, ut Tacitus et Trãquillus scribũt. erat autẽ gregarij militis: sic enim uiliores appellãtur. [k] quãobrẽ caligati milites dicũtur, qui in armata militia officiũ militare non habent, [l] et hoc Iustinianus scribit Nouella

a cap.6.
b Alc.C.de primipilo. lib,xij. ubi Pyrrhus.
c Pyr.lib.3. de officijs militarib. Veget.lib. ij.ca.20.
d cap.9.
e l.officiales.l. quisquis emensis.in fine.C.de epis.et cler. l.i. C.de condic.ex lege.l. 4. C.in quib.cau pign. l.1.C. de priui. fisci.l. si non uerum.C.de donatio.in. uir. l. si tutores. C. de cõpen.l.ulti.C. de filijs off.mil.
f l.pater. de adimen.leg.
g l.pater.§.Iulius. de leg.3.l. ult.§.patrimonior.de muner. & hono.
h l.i.C.de dign. lib.xij.l.i.C. de Coß.eo.l.i.l.ul. C.de decur.lib. x.
i d.l.ult.et d.l. i.de dig.l.si tribunus.de excu.
l non solũ. eo.
k l.ult.C. de milita.uest. li.12.
l l.2.in pri.de his qui notã. l. à caligato. C. de nup.l.de militi. de custo.et exhi.reo.l.om. ne delictũ.§.ex ploratores. de re mili.

74. [a] quæ barbarè ita uersa est, neq. enim græca extat: Sed neq. agricolas, aut milites armatos, quos lex caligatos appellat, hoc est uiliores & obscuriores, perscrutamur, quib. ciuilium causar. ignorantia est. quod Accursius quoq. refert. Sed hæc ad primipilarem mihi nō pertinere uidentur, quem antea legionis principem esse dicebamus. Quāobrem uereor, ne in Palatinis quoq. officijs primipilo locus esset, ut caligata militia hoc loco armatam significet. Nam armatam ad illarum differētiam dici, alio loco scripsimus. [b] hac tamen in re dubito. Illud certum est, non solū primipilares, sed & omnes qui quomodocumq. reip. causa absint, legati puta, aut prouinciar. præsides, aut milites, annum deinde ab omni tutela uacant. & cū Modestino Iustinianus facit lib. 1. Institutionum, ita enim scribit: [c] Item qui reipublicæ causa absunt, à tutela uel cura excusantur. Sed & si fuerint tutores uel curatores dati, deinde reipublicæ causa abesse cœperint, à tutela uel cura excusantur, quatenus reip. causa absunt, et interea curator loco eorum datur. qui si reuersi fuerint, recipiunt onus tutelæ: nam nec anni habent uacationem, ut Papianus lib. 5. Responsor. scripsit. nam hoc spatium habent ad nouas tutelas uocari. His Iustiniani uerbis reliqua quæ Modestinus scribit, aperta sunt. Sic enim ait,

a auth. quib. mo. na. ef. leg. §. quisquis.

b in epistu. ad Lelium, de militijs. &. l. i. C. nego. ne militent. lib. 12.

c §. item qui reipub. insti. eo.

Annus tamen hic non tantum his qui consuetum militiæ tempus impleuerunt, in reliquis publicis munerib. datur, sed & his qui quomodocumq. reipublicæ causa abesse desierunt, & si minus temporis consumpserint constituto.

Est tamen hoc loco Florentinus liber una littera, ni fallor, emendandus, Basiliensis pluribus: ut scribatur, παυσαμένοις τῆς δημοσίας χρείας.

Ceterum quas tutelas antea gerebant, et ob id reliquerūt, quòd reipublicæ causa abibant, eas reuersi statim suscipient. neq. et annus proderit, qui ad futuras nouas'q. tutelas datur, non ad eas quas recipere debent.

Hæc ex Iustiniani uerbis manifesta sunt. Deinde ait,

Atq. hic annus continuor. dierum accipiendus est, ex quo uel reuersus est, uel reuerti debuit recta uia redeundo, non si circuitione usus sit. Etiam hi qui testamento tutores dati sunt, iure excusabunt se à gubernatione earum rer. quæ in alia prouincia sunt: ut infrà scripta
„ *Seueri constitutione manifestum est. Diui Seuerus & Antoni-*
„ *nus Augusti, Valerio. Testamento tutor datus ante præfinitum*
„ *diem adire debuisti, & postulare, ut ab administratione rerum quæ*
„ *in alia prouincia erant, liberareris.*

Hæc constitutio latinè scripta est, qua præsidis prouinciæ mentio non fit, ut uulgo creditur: neq. id Dinus, aut Albericus habuerunt. Sed intelligere oportet iudicem competentem, quod illis placet. Deinde ait,

Qui primipilo functus est, si cum unius pupilli tutelam suscepisset, rursus ad militaria munera adsumptus sit, deponet onus tutelæ.

Floren-

Florentiæ eſt καὶ ἑνὸς παιδὸς, expuncto primo uerbo, quod antiquus interpres non uidit: unde & unius filij, aut filium, cæteri ſcribunt. Nos τὸ παιδίον pupillum uertimus. neq. enim intereſt. Eſt autem id græcum uerbum ſub tit. De uerbor. ſignificatione reſtituendum.[a] Sed hæc alio loco.

a l. illa uerba. de uerb. ſign.

Similiter (inquit) in illius quoq. tutoris locũ, quem poſtea adſeſſorem quis ſecum duxerit, curator dabitur, ut ait Diui Seueri conſtitutio. Quam qui recte ad omnia ſimilia capita producet, curatorẽ dari dicet in eorum locum, qui ad tempus uacationem habent.

Idem Iuſtinianus ſcribit:[b] loco tutorum qui non in perpetuum, ſed ad tempus à tutela excuſantur, ſolent curatores dari. Adſeſſorẽ appellaui, quẽ græcè συνκάθεδρον appellat, antiquus interpres collegam. Collegarum enim appellatione hi continentur, qui ſunt eiuſdem poteſtatis:[c] hoc eſt dignitate pares. neq. facile alium ſecum ducere dicetur, cum eandem poteſtatem habeat. Quãobrem adſeſſorem interpretatus ſum: quo uerbo minorẽ iudicem ſignificamus. Hos in conſilijs adhibere ſolebant,[d] & his cauſas delegare. quos neſcio an aliquando pedaneos appellatos putemus, à quor. ordine nihil differre dicuntur. Noue. 60.[e] quamuis pedaneos datos, aut delegatos iudices ſignificare exiſtimem ad unam atq. alteram cauſam, adſeſſores perpetuò ſuis Præſidib. ſeruire: quib. cauſæ partem committi Iuſtinianus permittit, illis totam.[f] Sed utcunque ſe res habeat, eius loco, quem quis in prouinciam ſecum duxerit, ſiue eum adſeſſorem, ſiue cõſiliarium, aut collegam appellemus, curator dandus eſt, non tutor. tutorem enim habenti tutor nõ datur.[g] Quod ſequitur, non melius uerſum eſt:

b §. interdum. inſti. de curato.
c l. collegar. de uerb. ſign.
d l. pen. et ulti. de off. adſeßor. l. 1. C. eo. atq. alijs.
e auth. ut defun. ſeu fun. §. illud.
f Noue. 82. aut. de iudicib. §. iudices. uide interpretes Pauli lib. 5. Sentẽ. ut. ad L. Iul. repet. Alci. lib. 1. c. 41. parer.
g d. §. interdũ. inſti. de cura.

Si minor libertus à patrono tutor liberis ſuis dabitur, uel etiam alius, qui minor 25. annis ſit, dum minor eſt, non grauatur: interim tamen alius curator creabitur. Similiter ſi legitimus tutor minor ſit, namque in huius quoq. locum interea curator dabitur.

Sæpe diximus, erraſſe interpretem in ἀφήλικος nomine: ſed uno hoc loco ter errat, impuberem minorem 25. annis appellans. quòd fecit, ut multi puberem ſcribant, minus quidem male, ſed male tamen. Illud recte Accurſius ait, Iuſtiniani conſtitutione[h] minores non excuſari, ſed prohiberi tutelam, aut curam ſuſcipere.

h l. ult. C. de legi. tut. inſt. de excuſ. §. item maior.

Si quis nõ ita ægrotet, ut oporteat tutela omnino uacare, in eius locum curator datur. Poſtea uero quàm conualuerit, tutelam ſuſcipiet. cui ſimilis eſt, qui in furorem inciderit. & Vlpianus ita ſcribit:

Aduerſa quoq. ualetudo excuſat, ſed ea quæ impedimento eſt, quominus quis ſuis rebus intereſſe poßit, ut Imperator noſter cum patre reſcripſit.

Hæc Vlpiani uerba latinè ſcripta ſunt, & extant in Iuſtiniani inſtitutionib.[i] hoc autem reſcriptum Seueri & Antonini eſſe dubitandum non eſt, ut ſuprà ſcripſimus.

i §. item propter aduerſam. inſti. eo. l. & non tantum. eo.

PAVLVS libro ſingulari de excuſatione tutorum. Et non tantum ne incipiant, ſed & à cœpta excuſari debent.

Hæc

Hæc uerba 11. capitis sunt, & ut retuli scribenda.

» *MODESTINVS libro 3. Excusationum. Idem Vlpianus scribit. Sed in hoc rescripto adiectũ est, solere uel ad tempus, uel in perpetuum excusari, prout ualetudo, qua adficitur. Furor autem non in totum excusat, sed efficit ut curator interim detur.* l. idem Vlpianus. eo.

Hæc uerba ita scripta sunt initio 12. capitis. Credẽdum est ea à Triboniano ita posita, ne quis latina uerba Modestini esse existimaret. sunt autem, quæ sequuntur, Græca,

Sunt alij, qui quamuis sint iam tutores aut curatores, in perpetuum deinceps onere liberantur. Vt qui domicilium aliò mutare ex Imperatoris rescripto consecuti sunt: si modo princeps norit eos tutores esse, & aperte mutationem domicilij concedat, & utrunq. literis significet.

Alterutrum pro utroq. barbarus uertit, aduersus Modestini sententiam.

NVNC ad 13. caput uenio, quo de tempore intra quod excusatio allegatur, dicendum est. In quo non multa difficilia sunt. l. scire oportet. eo.

IDEM libro quarto Excusationum. Scire oportet, neq. creatos tutores, neq. testamento datos prouocãdi necessitatem habere, ut ex constitutione Diuorum Seueri & Antonini apparet.

Ex hoc capite sumptum est quod Iustinianus ait: [a] Qui excusare se uolunt, non appellant, sed intra quinquaginta dies continuos, ex quo cognouerint se esse tutores uel curatores datos, se excusare debent, cuiuscumq. generis sint, id est qualitercumq. dati fuerint tutores, si intra centesimum lapidem sunt ab eo loco, ubi tutores dati sunt. Addit Modestinus, [a] §. qui autem excusare. insti. eo.

Quod etiam obseruari conuenit in creatis curatorib. Nam ualde sunt pauca ea, in quib. curatores à tutorib. differant. Sanè à sententijs, quæ eis excusationes auferunt, prouocare licet.

Sic intelligendum est, quod Cap. 4. dicebatur: [b] Si quis à tertiæ tutelæ onere appellasset, & quarta deferretur, expectandum esse, quoad iudicatum esset de tertia. ut appellatio non à delatione tutelæ sit, sed ob excusationem, quæ accepta non est. [b] l. diximus. supra eo.

Multa uero obseruare oportet tutores, uel curatores, ut causas excusationis allegare permittatur. Nam debent intra tempora constituta ad iudicem accedere: & constituta sunt hæc. Qui in urbe est in qua creatur, aut intra centesimum ab urbe miliarium, intra quinquaginta dies excusatur. posteà uero non permittitur ei se excusare, sed oneri obligatus est. Et cum nihil horum fecerit, in eadem erit causa, ac si suo periculo id contemnere uisus esset. nulla enim ei relinquetur ad excusationem uia.

Reliquit hoc loco Politianus integrum uersiculum, & [illegible] ε *scripsit,*

scripsit, quod in eo quoq exemplo, quod ad Alciatum allatũ est, à quo Heruagius habuit, scriptum fuisse scimus. Quãobrem in Basiliensi libro est, μὴ ποιοῦσι προφάσιν. Florentiæ uero, μὴ ποιοῦσι, ἴσως ἐν τῇ αὐτῇ αἰτίᾳ, ἐν ᾗ ἦν ἀρχὴ ἀπὸ φάσιν. Mirandum nõ est, tantum uirum, quantus ille fuit, in eiusmodi errorem lapsum esse. Nihil enim est homini magis proprium, quàm errare ac falli.[a] Vt enim uigilantissimus & diligentissimus quacumq. in re fueris, tamen te hominem esse, in illis ipsis accuratissimis cogitatis tuis facile cognosces: & hanc ueniam petimus, damusq. uicissim. Sed ad Modestinum redeo.

a l. 2. §. si quid autem. et §. sed quid. C. de uet. iure enu.

Qui uero ultra centum milia ab urbe abest, uicenis milib. in singulos dies enumeratis, ex quo se creatum cognouerit, namq. oportet certiorem à magistratib. fieri, aut corã, aut domi suæ, alios deinde triginta dies ad allegandam excusationem habet.

Hoc Iustinianus ita scribit:[b] Si uero ultra centesimum lapidem habitant, dinumeratione facta uiginti milium diurnor. & amplius triginta dierum. qui tamen, ut Scæuola dicebat, sic debent computari, ne minus sint quàm quinquaginta dies. De Scæuolæ sententia multa Theophilus ex hoc capite, quo plurib. hoc ipsum declaratur. Illud itaq. dictum à Modestino & Iustiniano est, ut si intra centũ miliaria habitet, intra quinquaginta dies se excuset: si ultra, itineri in uicena milia singuli dies ei dentur, excusationi postea dies triginta. Quæ paulo pòst à Modestino declarantur. Idem ait,

b d. §. qui autẽ. inst. eo.

Et hoc ad eos quoq. pertinet, qui testamẽto dati sunt, siue tutores sint, siue curatores, quos curatores à Præside cõfirmari cõsuetũ est.

Hoc ipsum dictum fuerat sub titulo De confirmando tutore ex libro 6. Excusationum:[c] Non posse curatores testamento dari, sed datos confirmari solere.

c l. 1. in fi. de conf. tuto.

Illud uero inuenimus ex Marci legislatione, quæstione dignum. Nam cum ei qui in ipsa urbe est, in qua creatur, aut intra centum milia, legislator tẽpus quinquaginta dier. dederit, ei uero qui ultra centum milia habitat, uicena milia in singulos dies numerari iussit, & amplius alios triginta dies ad se excusandum præbuit: euenit hinc, ut si quis ad centesimum & sexagesimum miliare habitat, tempus habeat octo & triginta dier. Octo enim dies ob centum & sexaginta milia cõpetunt, numeratis in singulos dies milib. uiginti; triginta deinde dies ad se excusandũ dantur. Itaq. peiori condicione est qui longius habitat, eo qui intra centum milia est, aut in ipsa urbe: siquidem his quinquaginta semper dierum tempus est, illis pauciorum.

Iure hac de re dubitatũ est. neq: adhuc effectum, ne non peior sit eor. condicio: & si ita Marci constitutio interpretata sit, ut omnib. quinquaginta dies dentur, illis plures qui ultra quadringenta milia habitant. Peiori autem condicione sunt, quòd ad se excusandum alteri quinquaginta omnes dies habent, hi uero ad iter multos dies, ad excusationem proponendã triginta, & si longissime abessent. Sed sequutus fortasse D. Marcus est, quod alteri in aliena patria huic uni negotio uacantes, aut etiã alijs non multis, satis la

xam diem

xam diem habebant: alteris plures dies dati sunt, quòd in patria reb. & negotijs familiarib. occupati, facile impediri possent, ne se intra tempus excusarent. Sed hæc ad utrumq. tempus respiciunt, & constitutionis & eius interpretationis. Quæstio ea fuerat, quod uiderentur quinquaginta dies his solum dati, qui intra centesimum lapidem, aut ultra quadringentesimum habitarent. Fingamus enim quemquam ad ducentesimum habitare, hic habet itineris decem dies, urbanos triginta. neq. enim amplius dari uidebatur, quàm tot dies, quot efficerentur, si uicena milia singulis dieb. conficeret, & amplius dies triginta.

Sed et si maxime (inquit) scriptum legis eam sententiam efficiat, tamen legislatoris mens aliud uult. Quando et Ceruidius Scæuola, & Paulus, & Domitius Vlpianus, iurisperitorum principes, scribunt hæc ita oportere obseruari, ut nullo pacto alicui minus detur tẽporis quinquaginta dierum: tum uero longior dies, cum numerus dierum itineris additus ad triginta dies, quos ad excusandum lex dedit, excedit quinquaginta dies. Vt si fingamus, aliquem ultra quadringenta & quadraginta miliaria habitare. hic enim habet duos & uiginti itineris dies, excusationis triginta.

Hæc multis exemplis Theophilus confirmat, quæ non multam habent difficultatem. Ceruidium uero Scæuolam appellatum esse, non Serbidium, ut Haloander & Alciatus scribunt, testis est Florentina scriptura non hoc loco solum, & in indice iurisconsultor. sed & apud Paulum libro singulari de secundis tabulis.[a] Secundas tamen tabulas, inquit, non oportere resuscitari destituto iam iure ciuili testamento, Quintus Ceruidius Scæuola noster dicebat. & apud Marcianum lib. 7. institutio.[b] Si seruus legatus, & per fideicõmissum manumissus sit, Ceruidius Scæuola consultus putabat nouissimam scripturam ualere. Est autem ridicule in huius consulti nomine uetus interpres lapsus. Sed nos reliqua uideamus. Coryphæum consultorum hunc, & Vlpianum, et Paulũ, Modestinus appellat, quod principem significat. Sunt enim hęc Ciceronis uerba lib. 1. de Natura deor. Zenonem, quem Philo noster coryphæum appellare Epicureorum solebat, cum Athenis essem, audiebam frequenter, & quidem ipso auctore Philone: credo, ut facilius iudicarem, quàm illa bene refellerentur, cum à principe Epicureor. accepissem, quemadmodum dicerentur. Theophilus quoq. libro 1. Institutionum[c], κορυφαιότατον ait esse populum legislatorum, hoc est longe principem. Quod uero ad iter faciendum attinet, locus hic est Vlpiani opinioni,[d] ut si minus quàm uiginti milia supersint, integrum diem occupent. Finge abesse tutorẽ quadringẽtis et octo milib. quadringẽta milia uiginti dieb. peragẽda sunt, octo uno die, ut hic tutor 21. habeat itineris dies, et postea triginta. Deinde ait,

Hoc autem tempus omnes obseruabunt, qui quomodocumq. à tutela uel cura, uel ab eius parte se excusant.

Partem intellige, cum duob. aut plurib. delata est.

Consequens his esse sciendum est, ut si qua specie excusationis fuerit aliquis usus, non aliter audiatur, quàm si seruabit tempus cõstitu-

t 2 *tum, nisi*

a l. qui plures. ij. de uulg. in fi.
b l. si seruus legatus. de fideicom. liber.
c Theoph. §. lex. de iure nat.
d l. 3. de uer. signifi.

tum, nisi cum alterius ciuitatis ciuis sit.

De hoc ciue, in calce huius capitis dicetur. enumerantur enim illic multi, qui huic tempori non subiacent, in quib. is qui à magistratu, cui ipse subditus non est, datus est. Quamobrē suspecta mihi aliquando hæc exceptio fuerat: cum ea etiam uerba, quæ infrà scribam, addita sint ab antiquo quidem emendatore in Tusco libro, ut alia permulta. Sūt autem hæc, εἰ μὴ ἄρα ἑτέρας πόλεως πολίτης ἐστὶν, ὅτως δὲ ἐπαναγκὲς ἐστιν φυλάττειν τὴν προθεσμίαν, sine quibus constat sententia. Nunc uero recipienda esse uidentur. sed si cui illud uideatur, habet quod sequatur. Maius mendum est in Basiliensi libro in illis uerbis, εἰ καὶ τινὶ ἄδεια παραιτήσεται ἢ τὶς χρώμενος. est enim scribendum παραιτήσεως ἢ, quod ex Politiani notis euenit.

Sic autem necesse est id tempus seruare, ut quamuis ob allegationes liberatus sit, liberum non fieri eum, Diui Seuerus & Antoninus constituāt. Idem iubent, non ualere alterius in eius locum creationē, utpote cū datus sit cū nō licebat, in eius locū qui erat adhuc tutor.

Quæ sequuntur, habent nonnihil difficultatis, ut uix mihi satisfaciam. sed tamen opinor hoc significare:

Sufficit tamen, intra tēpus saltē adesse, & si postea inuitus causam omiserit, nō erit præscriptiōi obnoxius. Vnde si defunctoriè adsit solū, neq. permaneat ad allegandū, post tēpus in præscriptionē incidet.

Sciendum est, quod Paulus ait lib. 2. Sententiarum:[a] Quinquaginta dierū spatium tantummodo ad contestandas excusationū causas pertinere. Peragendo enim negotio ex die nominationis, continui quattuor menses constituti sunt. Quamobrem sistere se, & apud acta, aut per libellos excusationē contestari oportet. Sed eo animo, ut postea excusationem iudici probet, non ut qualemcumq. excusationem alleget, eamq. postea deserat. Præscriptio autem hoc loco est temporis exceptio, ut constitut. 2. de excusationib. Defunctoriè adesse, est eo animo adesse, ut leui eo sistendi se actu, ansam se excusandi habeat. Qua de re antea diximus.[b]

[a] l. quinquaginta. infrà. eo. l. ij. C. de excus.

[b] l. ij. qui petāt auto.

Atq. hoc (inquit) cōstitutione Imperator. Seueri et Antonini constitutū est. Sed si ob ualetudinē aduersam, uel aliā necessariā causam, maris puta, aut hiemis, aut impetus latronū, aut alicuius similis rei in tēpore adesse nō potest, ueniā cōsequitur. Cuius rei fidē facere ex ipso naturali iure est satis: sed tamē hæc eadē, Impp. Seueri et Antonini cōstitutione cōtinētur. Scire etiā oportet, non sufficere uenisse quē ad ius dicentē, sed opus est speciē excusationis testari. quod si multas habet causas excusatiōis, omnes proponet: sin minus, similis ei est qui principiò nō uenerit, quāuis uenit is quidē, nō tamē causas excusationis dixit. Quinquaginta uero dies cōtinui numerātur ab eo tempore, quo se datū esse cognouit. Vna aūt oportet testari excusationē apud tribunal, aut alias apud acta: aut potest supplices libellos dare, ut idē Impp. cōstituerūt. Hæc de his qui obseruare debēt tēpus constitutū.

Clara sunt de his reb. Modestini uerba, & non multum ueteres interpretes ab eius sententia discedunt. nisi quod testatio hæc, quæ cum se sistit in iudicio fit, alia est ab excusationis probatione, quod ex Paulo ostendimus. Quamobrem quod Vlpianus scribit,[a] excusare se tutor per libellos non potest: ita intelligendum esse arbitror, ut eius præsentia necessaria sit: præsens libellis, aut uoce uti potest. Acta dixi, quod Modestinus hypõnemata hic, & Ca. 15.[b] barbarus interpres subcommemorationes aut depositiones: sed illud Theophilus sub titulo De satisdatione tutorum.[c] hinc hypomnematographi, actorum scribæ, in Theodosij constitutione.[d] & apud Strabonem libro 17. & Alciatum, & Budæum.[e] Deinde ait,

Age uerò de his uideamus, qui huic tempori non subiacent. Qui non legitime tutores dati sunt, hoc est à quib. nõ oportet, aut hi quos non oportet, aut his quibus non oportet, aut quo modo non oportet, si neque confirmabuntur, neq. suscipient administrationem, immunes sunt. neq. eis obicietur, quod constitutum excusationibus tempus non seruauerint: cum excusare se eos, non sit necesse.

Emendandus Heruagij liber est, ut φέρε σκεψώμεθα scribatur, non περι. Item scribendum est, ἢ ὑφ᾽ ὧν μὴ ἐχρῆν, ἢ οὗτοι οὓς μὴ ἐχρῆν, ἢ οἷς μὴ ἐχρῆν, ἢ ὃν μὴ ἐχρῆν τρόπον. Quæ Heruagij solius peccata sunt. Vidimus similem locum sub titulo De confirmando tutore.[f] Sequitur postea,

Vt ex infrà scriptis constitutionibus apparet, quas exempli gratia subieci: hæ enim ad omnes casus trahi possunt.

Subiecerat fortasse Modestinus aliquot constitutiones, sed Tribonianus nobis unam reliquit latinè scriptam in hunc modum,

„ *Diui Seuerus & Antoninus Augusti Narcisso. Ab auo ma-*
„ *terno tutor datus necesse non habuisti excusari, cum ipso iure non te-*
„ *neris. Si igitur administrationi te non miscuisti, potes esse securus.*

Addit Modestinus,

Similiter si non subditum iurisdictioni suæ magistratus tutorem aut curatorem creauerint, ne hic quidem habet necesse tempus obseruare, ut si neque ciuis sit, neque incola.

Extat ea de re Diocletiani constitutio.[g] Incola autem est, qui in aliqua regione domicilium suum cõtulit, & si in suburbano habitet.[h] At qui in urbis agro, hoc est territorio, ut uocant, incola non esse urbis dicitur.[i] hæc enim mihi uerisimilior concordia uidetur Pomponij ac Modestini.

CAPITIS 14. hæc sententia est:

IDEM lib. 5. Excusationũ: Libertum, cum de excusatione tutorũ & curator. loquimur, sciendũ est non solum patris pupilli, sed etiã matris intelligi oportere. & cum de patroni liberis quærimus, scire oportet nos nõ in primo gradu eam appellationẽ statuere, hoc est filiũ filiã, sed & adnepotes ex eis, & ceteros posteros pducere.

a l. excusare. infrà eo.
b l. spadonẽ. §. qui absolutus. eo.
c Theoph. inst. de satisd. tut. §. sin autem.
d l. si quos. C. de decur. lib. x. ubi Alcia.
e Bud. l. moris. §. solet. de pœ.
f l. i. de conf. tut.
g l. neq. à præside. C. qui dare tutores.
h l. pupillus. §. incola. de uer. signifi.
i l. scire oportet. ad munici. l. 3. C. de inco. libro 10.
l. libertum. de excus.

Constat senatum, auctore Diuo Marco censuisse, à libertis ad tutelam uel curam liberor. patroni seu patronæ nullam excusationem accipiendam esse,[a] nisi libertus minor esset,[b] quod antea dictum est. Liberos autẽ hic παῖδας appellat, capite 2. τίτλω. Ideo mirandum non est, si addat, quod ex suprà scriptis elici posse uideretur. Deinde,

a l. libertos. C. eo.
b l. non solum. §. si libertus. suprà eo.

Ille quoq. qui ius aureor. anulor. impetrauit, hac in re in eadem erit condicione, in qua ceteri liberti. Quod D. Antoninus Magnus rescripsit.

Originem eorum anulorum eleganter Budæus tradit.[c] et omnibus libertis ab Iustiniano concessos esse, antea scripsimus.[d]

c Bud. l. ult. de senato.
d Nou. 78. auth. ut liberti dece.

Qui de sua pecunia emptus & manumissus est, nullo pacto ceteris libertis comparatur.

Hac de re multa sub titulo de manumissionib. tractantur,[e] ob epistulam Diuor. fratrum, qua ei necessariò libertatem esse dandam dicitur.

e l. is qui suis. et seqq. de manũ.

Si plures liberti sint, unus ex omnibus, patroni liberis tutor dabitur, & à tribus tutelis non liberatur.

Hoc est, ni fallor, ut tres tutelæ antè susceptę eum non excusent, neq. ear. aliquam dimittat. quod Dinus apud Albericum significare uidetur.

EXTREMVS nostri operis actus superest, quo uarijs de reb. à Modestino tractatur, & initiò ita scribitur:

IDEM libro sexto Excusationum. Spado creari potest tutor, neq. enim habet excusationem, ut constat ex constitutione Imperatorum Seueri & Antonini.

l. spadonem. de excus.

Hæc constitutio extat in hæc uerba.[f] Impp. Seuerus et Antoninus AA. Auiolæ. Falsa suasione credis te propterea quod spado sis, immunitatem à tutela habere. Spadonum appellatione & castrati, & non castrati continentur.[g] Sed frequentius pro non castrato accipitur: ut cum spadoni uxorem ducere, posthumũ heredem instituere,[h] & adoptare permittitur.[i] Castratum autem intellige, ui exectum: non ut uulgo existimatur, natura sterilem. quod nos lib. 3. Emendationum, Theophilum[k] secuti tradidimus. Hoc loco generaliter hoc nomẽ accipio. neq. enim uideo castratũ excusari. Deinde dicitur,

f l. 1. C. eo.
g l. spadonem. de uer. sign. l. si serua. in fi. de iure dot.
h l. sed est quesitum. de lib. & posthu.
i l. 2. de adop.
k Theoph §. sed et illud. instit. de adop.

Qui patri pupillor. promisit se futurum tutorem, excusare se hac tutela non potest, quamuis aliàs excusare se iure possit.

Iustinianus totidem uerbis scribit:[l] Nõ excusantur, qui se tutelam administraturos patri pupillorum promiserant. Idem Modestinus scribit:

l §. item si propter. inst. eo.

Scire oportet, dignitatem nemini præbere excusationem. Vnde siquis senator sit, tutor erit etiam liberorum eorum, qui inferioris ordinis senatores sunt. Idq. Diui Marcus & Commodus rescripserunt.

Hæc mea est in his reb. opinio, non satis certa tamen: ut senatorum multi ordi-

ti ordines existimentur fuisse eorum, qui in magistratu fuerant: Consularium, Prętoriorum, Præfectorior. uirorum, item Clarissimorum, Illustrium, Perfectissimor. De quib. Pomponius scripsisse existimandus est sub titulo de Senatorib.[a] Qui indignus est inferiore ordine, indignior est superiore. Itaq. arbitror nullum senatorem à senatoris filij tutela excusare se posse: & si ipse in maiore dignitate sit, quàm pupilli pater. Modestinus tamen obscure locutus est: & aut senatores non senatorum filijs tutores dari posse, aut ipsis senatorib. minorib. dicere uidetur. quor. neutrum placet: neq. enim pupillos senatores fieri posse existimo, neq. cum postea dicatur liberandū à tutela esse, qui senator factus est, credo non senatorib. senatores esse posse. Quæ tamen sententia uera sit, doctissimi quiq. uiderint. nos cetera persequamur.

Si uero quis cum tutor aut curator esset eius filij, qui neq. senator, neq. in alia dignitate esset, postea senator fiat, perpetuò ab onere liberatur. Sin autem qui sub eius tutela, aut cura sunt, liberi sint senatoris, non liberatur à tutela. Qui inferioris ordinis est, non excusatur à tutela maiorum.

Hæc etiam eandem interpretationem recipiunt. Neq. locus est his, quæ sub titulo de tutorib. & curatoribus datis Accursiani existimant,[b] senatores non senatorib. & non senatores senatorib. tutores dari posse. Sunt enim illa de decurionibus à Modestino scripta, ut illic scripsimus. Idem ait,

Neque librarios, neque calculatores, quos diapsephistas dicunt, habere immunitatem, sacris constitutionibus dicitur.

Quarta quidem sub titulo de professorib. & medicis ita scriptum est:[c] Oratione Diui Pij liberalium studior. professores, non etiam calculatores continētur. Vlpianus quoq. scribit:[d] Librarijs, et notarijs, et calculatorib. siue tabularijs, & ceteris opificib. aut artificib. qui in artificio, quod extra litteras, aut notas est, uersantur, Præsidem extra ordinem ius non dicere. Sunt autē librarij, librorum scriptores, aut alior. scriptor.[e] notarij, qui notis quibusdam dictata scriberent.[f] cuiusmodi sunt, quæ sigla Iustinianus appellat,[g] de quibus Probus & Diaconus scribunt. Scribæ, aut tabularij, qui magistratib. aut ciuitatib. in publicis aut priuatis negotijs cautiones, acta, & rationes conscriberent. hos seruos publicos appellatos scimus, quod serui fuissent[h] ante quàm id fieri Arcadius uetaret constitu. 3. de tabularijs scribis, holographis, & censualib.[i] quæ in Theodosiano quoq. libro extat.[k] hodie tabelliones appellantur: sed his rationum tabulæ nullæ committūtur, ut tabularijs.[l] Calculatores à calculis ducendis dictos arbitror, non geometras, ut Accursius & Albericus existimant, sed qui rationib. conficiendis adhiberentur. Cicero ad Atticum libro 8. Quare nunc saltem ad illos calculos reuertamur, quos tum abiecimus. Sic in Zenonis constitutione,[m] cum iudices multam L. librar. auri publicis calculis inferre coguntur, rationes publicas intelligimus, & cum de errore calculi tractatur. Pro tabella quoque iudicis, & sententia usurpatur:[n] sed nusquam elegantius, quàm à Iustiniano sub titulo de Iudicijs.[o] Cui enim, inquit, non est cognitum, antiquos iudices non ali-

a l.4. de senat.

b l. & qui non sunt. de tuto. et cura. da.

c l. oratione. de prof. et med. libro x.

d l. i. §. iam et librarijs. de extraor. cog.

e l. si librarius. de diu. reg. iur.

f l. L. Titius. de testa. mili. l. quotiens. de her. instit.

g l. i. et ij. in fi. C. de uet. iu. enu. et in procc. Dig. in fi.

h l. 2. C. com. de lega. l. ij. C. de adop. l. ij. rem pupilli.

i l. 3. C. de tabula. lib. x.

k l. un. C. Theo. de tabula.

l l. ult. si mēsor. fal. mo. et interpres C. Theo.

m l. un. C. ut om. iudi.

n l. si actor. C. de ap. l. 4. C. de auct. præ. c. per tuas. de app. c. insinuante. de of. deleg.

o l. rem non nouam. in pri. C. de iudi.

ter iudicialem calculum accepisse, nisi prius sacramentũ præstitissent, omnimodo sese cum ueritate & legum obseruatione iudiciũ suscepturos. Significat autem, ueteres illos iudices, qui ante C. Cæsarẽ ex equestri, aut alijs ordinib. sortiiò dabãtur. A' Græcis calculus ψῆφος appellaẽ, quo uerbo pro sententia Modestinus est usus cap. 13.[a] Eodẽ in rationib. utebanẽ: unde diapsephistæ dicti, quo nomine calculatores appellat. ab eodẽ uerbo psephismata appellata sũt, de quib. antea scripsimus.[b] Calculatorib. & librarijs pueris ueteres usos, Vlpianus scribit.[c] Impuberis quoq. inquit, ministeriũ est, si forte uel librarius, uel nomẽculator, uel calculator sit, uel histrio. Est aũt illic nomẽculator, qui ciuiũ nomina teneret, quo seruo qui magistratũ peteret, aut cũ populo ageret, utebatur. de quo etiã Venuleius lib. 7. Actionũ scribit.[d] potest tamen & impubes operas dare, uelutisi nomenculator sit, uel histrio. Cicero pro Murena: Quid? quod habes nomenculatorem? in eo quidem fallis, & decipis. nam si nomine appellari abs te ciues tuos honestum est, turpe est eos notiores esse seruo tuo, quàm tibi. Sed hæc alij nota omnib. fecere, quæ in Accursianis libris mẽdosa habebãtur. Deinde Modestinus scribit,

a l. scire oportet. in pri. sup. e.
b l. si duas.
c l. ut iurisiurãdi. §. dabitur. de operis libertor.
d l. ult. in fi. de libe. cau.

Iam uero Iudæi quoq. non Iudæorum tutores erunt, quemadmodum cetera munera subeunt. Namque eos, constitutiones solutos esse uolunt solis illis rebus, per quas superstitio eorum pollui uideatur.

Vlpianus libro 3. De officio Proconsulis ita scribit[e]: Eis qui Iudaicam superstitionem sequuntur, Diui Seuerus & Antoninus honores adipisci permiserunt. Sed & necessitates eis imposuerunt, quæ superstitionem eor. non læderent. sic enim arbitror scribendum, nõ qui, ut Florentiæ est. Nam quod Seuerus, non Verus scribamus, ut Alciato præceptori placuit,[f] quem Haloander secutus est, Tuscus liber facit. & quod Cap. 6 scripsimus, Diuos fratres Antoninum & Verum appellari, Seuerum & Antoninũ patrem & filium esse. neq. præpostere hæc nomina usurpari posse puto, ut Verum & Antoninum dicamus, aut Antoninum & Seuerum: ut in Consulib. appellandis non licebat M. Crasso Cn, Pompeio Coss. aut Bibulo & Cæsare dicere: sed Pompeio & Crasso, Cæsare & Bibulo Coss. Illa quoq. in re à præceptore dissentio, quod Iudaicam superstitionem Christianã interpretatur. Namq. arbitror ipsam illam constitutionem à Modestino hoc loco referri, et eadẽ appellatione Iustinianũ usum scio sub tit. De hereticis.[g] Deinde ait,

e l. 3. in fi. de decurio.
f Alcia. l. quidã ignauiæ. C. de decu. lib. x. & lib. 3. ca. 8. Dispun.
g l. quoniã multi. C. de hereti. sic c. augurijs. 26. q. 5. & c. Iudæi. 28. q. 1.

Rationes ciuitatis ne pro una quidem tutela prosunt.

Hæc λογεῖα græcè appellantur, unde logistæ & logographi, de quib. doctè idem præceptor scribit,[h] & eum secuti Budæus,[i] & Pyrrhus.

h Alci. C. de tabula. lib. 10. ubi Pyr.
i Bud. l. ult. de mune.

Liberti uxorum senatorum, quamuis eor. res agant, à tutela non liberantur. est enim id solis senatorum libertis concessum.

Vnus senatoris libertus, qui patroni negotia gerit, tutelar. uacationem habet ex Gordiani constitutione:[k] nisi ius aureorũ annulorũ impetrauerit.[l]

k l. ne senatorum. C. eo.
l l. cum exoratione. infrà eo.

Magistratus municipalis, hoc est στρατηγὸς, si ob creationem tutoris obligatus sit tutelæ periculo, eam tutelam cum alijs nõ computat: quemadmodum neq. fideiussor tutoris, neq. tutor honorarius.

Horum periculum pro tutelis non haberi, ut in tribus numerentur, scribit Vl-

bit Vlpianus lib. singulari ad orationē D. Antonini & Commodi.[a] Ex quo loco, ut ca. 6. scripsimus, cognosci potest, hic de municipalib. magistratib. tractari, qui subsidiaria conueniūtur. Dicet aliquis, hos ipsos magistratus à tutelis uacare, ca. 6. scriptū esse.[b] Sed fortasse hæc excusatio Romę allegabatur, ut municipalis magistratus pro una tutela haberetur. quo pacto intelligi posse dicebam Vlpiani responsum.[c] quod Accursiani non improbant. Quæ res non est sine difficultate.

a l. si quis tutō. de ritu nuptia.
b l. si duas. §. tutela. infrà eo.
c l. propter. infrà eo.

Qui uectigalia à ciuitatib. conduxerunt, à tutela nō excusantur.

Is qui plures causas excusationis allegare potest, quarū per se unaquæq. ualida nō est, quæsitū est, an possit excusari? ut si neq. 70. annor. est, neq. tres tutelas habet, neq. quinque liberos, neq. alia ratione se excusare potest: attamen tutelas duas habet, liberos duos, annos sexginta natus est, aut eiusmodi alias causas se habere dicit, quæ per se quidem perfectum auxilium non ferunt, tamen si inter se coniungantur, non iniustæ esse uideantur: sed tamen placuit non excusari.

Extat hac de re Seueri & Antonini constitutio,[d] qua dicitur, Imperfectæ diuersæ species uacationis licet permixtæ, ad excusationem non proficiunt: eumq. qui duos filios habeat, et duas tutelas administrat, excusationem non mereri. & Vlpianus libro secundo Opinionum scripsit:[e] Quamuis sexaginta quinque annor. aliquis sit, & tres liberos incolumes habeat, à munerib. tamen ciuilib. propter has causas non liberatur. Quod uero hic de quinq. liberis dicitur, prouinciale est: namq. Romæ tres, in Italia quattuor excusant.[f]

d l. uni. C. qui nume. tute.
e l. i. de uaca. et exc. mu. in fi.
f l. i. C. qui nume. lib. in. pri. insti. de excus.

Qui accepit, aut habet immunitatem ciuilium aut publicor. munerum, is à tutela uacationem non habet.

Hanc sententiam capite 6. interpretati sumus.

Qui tutela aut cura liberatus est, non semper eisdem actis utetur ad excusationem alterius, nisi maneant causæ excusationis.

Nam si se 70. annis maiorem probauit, uti eadem excusationis probatione & actis potest: si uero tres liberos Romæ habere ostenderit, probare debet etiam tum uiuere. cum mortui nō excusent, nisi in prælio occubuerint.[g]

g inst. eo. in fini prin. l. ij. l. bello. eo.

Is qui se ignotum esse dicit patri aut matri pupilli, ea de causa liberandus non est.

Id à Diuis fratrib. rescriptum esse, Iustinianus libro primo Institutio.[h] scribit.

h §. non esse. insti. eo.

Interdum etiam is qui tres tutelas habet, aut tres curas, non habet iustam causam excusationis: utputa si quis ut tutor fieret, adfectauerit. atq. is qui pauper est tutor, adfectasse uidetur.

Hoc solus Nicolaus Neapolitanus intelligere uisus est: nam ceteri tenues tutelas interpretantur. Inseritur hoc loco Vlpiani sententia à Triboniano, ut opinor, in hunc modum:

Vlpia-

Vlpianus libro singulari de excusationib. ita scribit: Si quis inter tres tutelas emancipati filij sui tutelam administret, an ei hæc in numerum procedit, scio dubitatum. inuenio tamen rescriptum, emancipatæ filiæ tutelam numerari inter onera oportere.*

* procedet, forte.

Hæc ita latine scripta sunt, reperta, ut arbitor, in eodem libro sexto Modestini, post alia. Deinde græcè scribitur,

Si quis creatus est tutor, cum in patris potestate esset, neq. pater uelit pro eo cauere, iubent leges etiam patrem tutorem creari, ne ullo modo tutelæ cautio differatur, ut ex D. Hadriani constitutione constat. Imperator Hadrianus Bitrasio Pollioni Legato Lygdonensi. Si Clodius Macer, quamuis filiusfamilias sit, idoneus tutor esse uidebitur, pater autem eius idcirco cauere non uult, ut filium suum tutela eximat, & in hoc artificio perseuerauerit, existimo te huic fraudi recte occursurum, ut & filius & ipse ad tutelam liberorum Clementis gerendam compellantur.

Hoc rescriptum in multis libris est ad finem libri 26. propterea quod ea quę adhuc interpretati sumus, in ueterib. libris in calce uoluminis totius scribebantur: hoc rescriptum, & quæ postea latina sunt, sub titulo de Excusationib. manebant, nisi quod rescriptum multi ante titulum scripserunt. Posteri uero, cum barbaram interpretationem in contextum ceteror. capitum recepissent, utroq. loco eam constitutionem posuerunt. Et hac ratione factum esse arbitror, ut Azoni magni nominis interpreti, aduenticia hęc esse existimarentur,[a] ac ausus is sit fidem huic rescripto abrogare. Qui non minus hac una in re fallitur, quàm in ceteris præstare solet. Hæc sunt quæ mihi de Modestini libris uidentur. in quib. si quid Græce linguæ ignoratione erramus, in qua non magnos progressus studijs ciuilibus impediti fecimus: aut si in ceteris reb. quas uarie aduersus multor. sententiam scribimus, fallimur, admoneri me uehementer cupio.

a Azo in summa. C. quod cũ eo. Albe. hic.

FINIS.

LAELIVS

LAELIVS TAVRELLVS *Francisco filio* S.D.

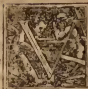

ETISTI iamdudum, Francisce fili, ut quæ sentirẽ de Catonis apud Paulum dictis, ad te breuibus perscriberem. Quapropter schedulis quibusdam ut morem tibi gererẽ, e uestigio repetitis, in enarratiunculam quoq. scholastici eiusdem generis incidi, quam olim ad Gallum & legem Velleam meditatus fueram. Hanc cum ad methodum quandam studiorum tuorum non minus pertinere arbitrarer, ad te mittere statui. nã & huius anni curriculo gymnasiorum cultores in eo puluere exercendos existimabã. Addidi et quædam super militijs ex casu nuncupatis: quæ proximis diebus ad nobilissimum omniq; uirtute cumulatum Antonium Augustinũ Cæsaraugustensem rescripserã. Secutus sum autem ubiq. (ut uidebis) puram putam Florentinarum Pandectarum lectionem. Nam planè perspectũ est tibi, & Bartholomæo Ammiano amitino tuo, qui mihi primum, deinde et Ioanni Baptistæ Cæsario uestro, qui iterũ libros illos uenerandæ uetustatis recognoscenti adiumento fuistis, ex eo solo exemplari omnes omnino quibus legum studiosi utuntur libros dimanasse. Cũ enim fortè accidisset, ut ante omnem memoriam postremæ uoluminis paginæ satiscentes dissiluissent, his glutino reconcinnatis, penultima in antepenultimam facta est. qua peruersi ordinis serie Digestorum libri titulo De diuersis regulis iuris antiqui iam inde ante Accursium passim legũtur. sed et alia id genus argumenta sunt ad exemplaris eius aũctoritatem commendandam, quæ in aptius tempus differo. Proinde uix est ut quoad eius salua sententia fieri potest, ab eorum librorũ fide discedamus. Quorum germanum descriptũ, quod summa diligentia fecimus, si quando inclyti eiusdemq; optimi Florentinorum Ducis COSMI MEDICIS, cuius benignitate alimur & fouemur, iussu publicæ commoditati edetur: tum uero & operæpretium fecisse uidebimur, & legum studiosæ iuuentuti ratio constabit. Vale.

Numerales litteræ legem, notæ paragraphum ostendent.

Ad

AD GALLVM ET LEGEM VELLEAM, L'AELII TAVRELLI FAnensis Iurisconsulti Enarratio.

cxx. de uer. figni.



VERBIS legis duodecim tabularū, Is uti legassit suæ rei ita ius esto, latissima potestas tributa uidetur & heredes instituendi, & legata & libertates dandi, tutelas quoq. constituendi: sed interpretatione coangustatum est uel legum, uel auctoritate iura cōstituentium. His Pomponij uerbis diserte significatum est, ex duodecim Tabulis quemuis institui potuisse: atq; ideo posthumum quoq; siue suum, siue alienū. Sicubi uero alienus institui ueritus esset, non eo iure, sed alio uetitum fuisse par est. Quod hi animaduertisse nō uidentur, qui scribunt alienum posthumum ex lege duodecim tabularum institui non potuisse: cum alia potius minus uetusta censura id fuisse credendum sit. An uero alienus posthumus institui apud antiquos posset, quiq; posthumi honorari nequirent, uideamus.

xxix. de lib. et po. 12. insti. de bon. poss. 1. de le. 1. pen. 20.

Et Scæuola quidē scripsit, nullo iure hunc institui qui nondum natus esset, potuisse ante Velleam legem. nam commixtis eius capitibus, Iuliano id quoq; uisum ait. Alieni etiā posthumi institutionē iure ciuili non ualuisse, Iustinianus scribit. At Paulus, obtinuisse inquit Galli sententiam, alienos quoq; posthumos legitimos nobis heredes fieri. Sed & Institutionum titulo De legatis, alienum posthumum & antea institui potuisse legimus, & nunc posse: cum tamen superioribus uerbis, alieno posthumo legari posse, negetur. Quapropter sunt qui putent, suo posthumo Gallum consuluisse: non alieno. Sed Paulum ex Aquiliana sententia, de alieno id interpretatum. Ego, quod suo cauerit Aquilius, non admitto: cum testamentorum conseruationi prospexerit potius, uti mox ostendetur. Sed solutio ad Paulum frigidior est, quàm ut refellendo laborari oporteat. quasi uerò non apertissime testetur ille, Gallū ipsum id ita censuisse, ipsius sententiam receptam: ex qua tanquam minime iam controuersa, suum ipse de fideicommisso respōsum tuetur. Rectius uidetur inter posthumos distinguendum, quod & alij existimant: eorum tamen partitioni haud plane adquiesco. Nobis posthumi sui sunt, & alieni. Sui dupliciter, item alieni dupliciter accipiendi. Suorū alij primi gradus, quos nemo in iure sui præcedit: sic

i. de li agno. pe. iij. de inu. rup. te. insti. de here. quæ ab int. 3. inst. de le. 20. i. de uen in pos. mi. 3. xxi de preca.

enim libentius cum Vlpiano dixerim, quam nostri suitatē uocant. ac de his nemo dubitat quin aut instituendi, aut nominatim exheredandi sint. Vlterioris gradus alij, qui ex filio uel alijs præmortuis in familia agnascuntur. Alienorum quidam plane extranei, utpote nati extra uirilem posteritatem testatoris: quidā ex ea posteritate, qui nati inter suos (ut Iustinianus ait) heredes testatoris futuri non sunt. Hos ego natos inter suos, nō quantum ad ius sui attinet, accipio. Sui enim ne in liberis quidem semper eo iure censentur: sed ea uoce sanguine iunctos nonnumquam significamus. & ita illo quidem loco accipi, manifestum est ex eo quod sequitur. Ideóq; ex emācipato filio conceptus nepos, extraneus erat posthumns auo. Si enim hos demum qui iure

insti. de her. qual. 4.

sui potiuntur, suos intelligas, quod ex præcedentibus infertur, nequaquam consequetur. neq; enim ex emancipato natus inter suos dicetur. nec idoneum erit exemplum, cum & ipse emancipatus extraneus sit. Si uero suos, id est sanguine propagatos audias, apta erit consequentia, aptum exemplum.

nam &

nam & sanguine iuncti sui dicuntur, & ex materia qua de agitur ea uox accipitur, ut nostri uolũt. Nec probarim quod quibusdam placere uideo, non ideo suum dici quòd natus sit inter suos: propterea ex definitione prædicta natum ex filio alienum dici, quod illum pater in iure sui præcedat: tũ quod ex his quæ sequuntur constet, suos ea significatione non accipi: tum quod eo concesso, quod possit inter Romanos (ut aiunt) nasci non Romanus, ex Romano tamen uix nascatur nisi Romanus: qui casus noster esset, si poneres ex suo nepotem nasci, non illũ quidem statim uiuo patre suum, sed adeò suum, ut possit uel uiuo patre suus succedere. Quinetiã propius est, ut inter Romanos natũ, ni secus constet, Romanum credamus. ut inter suos heredes futurum legimus, ut si cui inter libertos quasi liberto legatũ, ut inter fanaticos caput iactare: & id genus alia. Sed & alio ordine contextus ille uerborũ digeri potest, si legamus, Qui natus: hic spiritus sustinendus. mox deinde uno spiritu exsequamur: inter suos heres testatori futurus non est. qua structura planè significabitur alienus posthumus esse, qui cũ natus sit, non est suus heres testatori futurus. Atq; in hanc sententiam mihi uidetur scripsisse Theophilus eodem loco, quo minus aptetur ea descriptio posthumo, qui suus nasciturus sit, de quo quærimus. Quod si alienum contendas eum qui natus inter suos, id est suorum ius habentes, heres testatori futurus non est: posthumum mortuo in uita testatoris filio nasciturum, numquam non refragantibus uerbis intelliges. Cui namq; dubiũ, uerba illa, Natus inter suos, tẽpus suæ natiuitatis ostendere? quo tempore is neq; inter suos præmortuo patre suo natus dici potest, neq; natus non suus futurus heres testatori. Ego enim etsi differentiam inter natum suum, et suum futurum, probo: nõ tamen quantum attinet ad distinguendum proprium posthumũ ab alieno, probandam reor. Ex his igitur qui alieni Iustiniano describuntur, is quem suprà posterioris speciei proprium dixi, alienus posthumus non probatur. Sed is qui ex descendente non suo nasciturus sit: emancipato puta, uel adoptanti dato, aut aliàs potestate soluto. Quorum ego posthumorum puto posterioris speciei propriũ antiquis potuisse, atq; etiam debuisse institui, uel exheredẽ fieri. nam de prioris speciei proprio nec dubitamus, ut dixi. At ex alienis prioris speciei extrà descendentes penitus alienum institui potuisse: posterioris speciei, siue ex posteritate alienum, nõ potuisse. Atq; ut ad posterioris speciei proprium reuertamur, hunc duodecim tabulis institui uetitum nõ uideo: quin (ut initiò præmisi) concessum latissima illa legandi potestate. Iustinianus præterea ex duodecim testatur, hunc tam ex testamentò, quàm ab intestato, suum & necessarium, titulis Institutionum De heredum qualitate & differentia, deq; hereditatibus quæ ab intestato deferũtur. Quibus locis illarum legum mentione habita, suus esse dicitur, quicumq; mortis tempore in potestate reperitur, siue filius, siue eo præmortuo nepos. & mox subditur: Posthumi quoq;, qui si uiuo parente nati essent, in potestate futuri forẽt, sui heredes sunt. ubi ponderanda implicatiua particula Quoq;, significans eodem modo ac iure, atq; iam natos, suos esse: de quibus ex duodecim prædictum fuerat. Ponderandum insuper, quod in potestate parentis dicuntur, generaliori uoce quàm patris: ut auũ quoq; exaudias. Quin & contextus series id declarat. Quicumq; autem sui essent, antiquo iure exheredari poterant: quoquidem (ut Paulus ait) & occidere licebat. id quòd olim apud maiores uiguisse, Constantinus Augustus scribit. qua scriptura antiquissimi Quirites significantur, nimirum quod Romuli legibus id introdu-

v. C. ad S. C. Turp.

i. ad muni.

vi. de acqu. her. 3. xiii. de bo. li. xvi. de cura. furi. i. de uen. in poss. mut. 6. xxxii. de con. & de. i. de edi. edi. pen.

insti. de le. 10.

insti. qui. no. ius pa. po. sol. ult.

iu. de pact.

4. de in ius uo.

xi. de li. & po. ult. C. de. pa. po.

ctum fuerat, ut Dionysius secundo libro Antiquitatum scribit. Ipsam etiam exheredationem antiquissimis temporibus introductam, Iustinianus adfirmat. Denique satis compertum est antiquitati placuisse, posthumos, de quibus tractamus, instituí aut exhæredari debere, ex his quæ idem princeps apertius Institutionum libro de Exhæredatione liberorũ tractat: cum principiò, non perinde in filiabus, aliisq; per uirilem sexum descendentibus liberis utriusq; sexus, ac in filio, inquit, antiquitati obseruatum fuisse: sed eorum præteritione testamenta infirmari, haud esse solitũ. atq; inter ceteros exhæredari licuisse feminas quidem, aliquo eis legato dato. masculos uero posthumos, id est filios: & deinceps placuisse non aliter recte exhæredari, nisi nominatim exhæredarentur. Nonnullis deinde recensitis, postremò, Sed hæc (inquit) uetustas introducebat. quæ uerba proculdubiò uniuersa superius eòusq; dicta respiciunt, mediamq;, quam ipse appellare solet iuris prudentiam, ut Accursius interpretatur. Constat itaq;, iure illo debuisse posthumos nepotes institui: aut exhæredari. quod utiq; ante legem Velleã uiguisse certum est, eodem loco quo scribitur, Iuniam Velleam exhæredationis modũ ad similitudinem posthumorum demonstrasse. Quod et Vlpianus alibi significat, cum scribit, Posthũmos per uirilem sexum descendentes ad similitudinem filiorum exhæredandos, ne testamentum adgnascendo rumpant. Sed & hi, ait, qui post testamentum factum in uita nascuntur, ita demũ per legem Velleam rumpere testamenta prohibentur, & cetera. Quibus uerbis uidemus, id prius in posthumis obseruatum. Atq; hæc de posthumo nepote suo satis. Nam quòd nullo iure institui potuerit nondum natus, cur Scæuolæ dictum sit, ex inferioribus patebit. Quem uero penitus alienum institui potuisse dixerã, Iustinianus docet his uerbis: Posthumus alienus hæres institui & antea poterat, & nunc potest. Quo loco si alienum ex posteritate intelligas, cui superius dixerat legari non potuisse, necesse est in molestas salebras incidamus, ex eo manantes, quod is princeps se alieni posthumi tamquam iure ciuili non incogniti hæredis instituendi auctorẽ adfirmet: quem antea institui non licuisset. quod & alio loco fecisse profitetur: posthumoq; huic remedium adhibuisse tam in hæreditatibus, quàm in legatis & fideicõmissis. Quo tollitur, si quis etiam dixerit aliud in legando, aliud instituendo fuisse iuris. quæ differentia & Mæciani Gaiiq; auctoritate exploditur. Atquin nec diuinã illam solutionem patior, quã pleriq; adferũt: institui nõ potuisse iure ciuili, at prætorio potuisse. cũ utroq; loco ciuili iure loquatur Cæsar apertius, quàm ut disputari oporteat. Satis autem causam nõ perspicio, qua impulsus constitutionem utrisq; hisce locis, quorum mentionem habui, laudatam, posteriori sui Codicis editioni subduxerit: nisi forte ut profanos arceret, ac mysteria quædam inuestiganda relinqueret. quam certe si haberemus, his principiis immorari non oporteret. Igitur alienum quem institui potuisse, posseq; adfirmat, penitus alienum exaudias licet, hoc est, extra uirilem posteritatem. dummodo, inquit, ex ea nasciturus sit, quæ iure nostro uxor esse possit. Quæ obseruatio in propriis etiã posthumis recepta est apud iuris prudentes, nõ uno loco: ne scilicet turpitudo in dispositione uersetur, uel testatori, uel ei à quo posthumus nasciturus sit exercenda per nefarias coniunctiones. Quod tamen enunciatum haud absurde posset de alieno posthumo, ex ea puta edendo intelligi, quæ testatoris filii ue aut nepotis uxor quidem nondum sit, esse autem possit. ueluti sequens exceptio uoluisse ui-

iiij. de iniu. rup. test.

inst. de le. 20.

insti. de bo. pos. i. de leg. 20.

vi. vij. de reb. dub.

ix. de li. & po. i. 4. xxviij. co. tit. 3.

se uideri potest: quod & antea fieri potuisse, palàm est apud iurisconsultos: ut ea ratione dicatur alienus, quod ea nondum sit uxor ex qua nascetur. Verum hic cum inter suos nasciturus, ac hæres futurus sit, non uideo qua teneri possit ut alienus dicatur. Hunc autem extra posteritatē alienum quem dicimus, institui potuisse, palàm testatur Paulus libro singulari de Iure codicillorum. A' fratris, inquit, posthumo fideicommissum dari potest. sola enim uoluntas seruatur in fideicommissis. & obtinuit Galli sententia, alienos quoque posthumos legitimos nobis heredes fieri. quæ ratio ut dicto cohæreat, de alienis & extraneis posthumis, qualem dixerat ex fratre nascitu-rum, sensisse Gallum, testem Paulo nuncupatū fateri oportet. quam sententiam planè Pomponius adgnouit, cum filiumfamilias & seruum alienum et posthumum & surdum testamenti factionem habere scripsit: et Gaius, cum de eo qui tibi & posthumo suo uel alieno hereditatem restituere rogauerit: & Vlpianus, cum de extraneo posthumo hærede instituto agit. quo loco & de non successuro intestato intelligi reor. Ac si nullo iure probaremus, hunc quem diximus institui potuisse: nonne id permissum diceremus, quod prohibitum non uideamus? cui eius cui uetitum relinqui legimus, definitio apta non sit? utpote non inter suos nato? nonne ex suprà ex Iustiniano recensitis, post latissimam ex duodecim legandi potestatem? De hoc uero, dicet aliquis, cautionem quam Cerbidius Scæuola rettulit, non induxit Aquilius: neque equidem contendo. Atqui obtinuit eius sententia posse alienos institui, ut Paulus ait. Sed num semel sententiam dixit Aquilius? num de unica specie locutus est? Illum uero cuius prudentia (ut ait Cicero) populo Romano cauendo prospexit, hunc locum plenius tractasse credendum est, quàm ut suos futuros tantum complecteretur. denique docuisse, qui sui, qui alieni dicerentur, qui possent institui, qui non possent: qui deberent hæredes, exhæredes'ue fieri: quibus modis aut formulis hæc fieri oporteret: ac reliqua huc spectantia, cuius ex dictatis articuli, ac ueluti ex parietinis fragmenta quædam ad nos peruenerunt, per Scæuolam, Paulum, Africanum, auctorem illum cientes: quædam et per eosdem, et per alios, eo interim nec laudato. Tertium, quem ex posteritate dixi posthumum alienum institui non potuisse, apparet ex iam memoratis Institutionum locis, quo nihil iam ambigendum esse existimem, his illum non contineri, quem apud Scęuolā Gallus institui posse docuit, cum ex Iustiniani definitione minime conuinci possit, hunc alienum dici. quæ ratio sola persuadeat ut rectius censuisse credamus, qui scribunt ab Aquilio cautum non de alieno posthumo, sed de suo: quamuis Pauli obicem, quem dicunt, uix moueant, qui distinctione prædicta planè remouetur, ac tollitur. His ita constitutis, frustra quærimus, qua ratione uetitum esset alienum posthumum institui, quem Gallus institui posse induxit. nimirum alienum ille minime attigit hoc loco, sed proprium. Quantum uero ex iam dictis ad alienum qui institui non poterat, pertinet, incertitudinis ratio plerisque arridere uisa est. quæ tamen à nonnullis conuellitur ex eo quod similis incertitudo uersetur in proprio, addo & in planè alieno, quē utique institui potuisse uolumus. quin & crebrior sententia est nostrorum, incertitudinem instituendo posthumo non obesse, cum indubitato signo demonstretur ex quo nasciturus sit. Sicut autem certius quicquam aliquid me adlaturum non polliceor: ita suaderi posse uideo, legem duodecim tabula-

iiij. v. xxvij. de li. & po.

pen. de leg. i.

xvi. de testa.

vi. de reb. dub.

vi. de uent. in poss. mit.

Insti. de lega.

20. de bon. poss. i.

xxiiij. de uul. & pu.

rum haud quidem nominatim uetuiſſe inſtitui: ſed cum nullo iure ciuili cognitus eſſet, neq; ex duodecim uocaretur, ut Inſtitutionum tractatu de ſucceſſione inteſtatorum legimus (quapropter & ex quodam Pauli reſponſo nonnulli exiſtimarunt, ex teſtamento quoq; emancipatos iure ciuili incognitos) probabile uiſum eſt antiquis, hunc incertitudine utcumq; concurrente incapacē ſtatuere. quā rationē & Iuſtinianus æſtimare uiſus eſt, & palàm Theophilus probat titulo de legatis. Alienus, inquit, poſthumus ſimilis eſt incertis perſonis: ideo inutiliter ipſi legamus. hæc incertitudo in poſthumis haud rarò iuris prudētibus negotiū exhibuit, Iuliano, Paulo, Vlpiano, & alijs. Præterea lege Falcidia cautum eſt, ciuibus demum Romanis licere teſtamento relinqui: quod alijs iuris ciuilis tractatibus haud obſcurè ſignificatur. Poſthumus autem, qui fieri poteſt ut Romanus ciuis dicatur, cum ante natiuitatem nec in rerum natura cenſeatur? ac multo minus antequam conceptus ſit? Illud Vlpianus, hoc Iulianus teſtatur, *addito quod lege duodecim tabularum hi demum uocantur, qui in rerum natura eſſent. quibus, aut ſimilibus cauſis, & ſi non ſingulis, omnibus tamen credendum eſt, in hoc motam antiquam prudētiam. quæ ſingula (ut eſt apud M. Tullium) nos forte non mouent, uniuerſa tamen inter ſe connexa atq; coniuncta mouere debebunt. frequens id quidem apud noſtros uerbum. Cognitos ponis emancipatos ex teſtamento iure ciuili? ægrè id quidem. nec tamen plus quàm extraneos. Inſtitui poſſe ponis incertos adhuc, nec in rerum natura poſthumos? & hoc ægrè admiſerunt prudentes. Vtrumq; ponis? repudiarunt. utpote nimium exorbitans, & à iuris ciuilis ſubtilitate abhorrens, qua ratione diuerſitatem inter ſuos & alienos poſthumos haud iniuria commentitiū illud ius introduxiſſe uideri poteſt: quod in ſuis, ac penitus extraneis, ſola incertitudinis nota cum in rerum natura non cernerentur, porro in ceteris alienis illud etiam quod extra familiam facti eſſent, urgeret. Quamquam nec omnium à maioribus conſtitutorum rationem quæri oportere tradunt, alioquin multa ex certis ſubuerti poſſe. Quid igitur neceſſaria, Cui bono fuit, Aquilij ſententia ſuper inſtitutione poſthumi? cui bono Vellea rogatio? crucem interpretātibus paratam aiunt hanc inueſtigationem. quin ipſi ſibi puto parauerunt: quorum nemo æquum cenſuerit, perſuaderi quicquam ex his inductum, quod antiquo item iuri uim non attulerit. Melius quantum ad hæc pertinet, de Galli ſententia cenſere putem, qui eam nihil exorbitaſſe ſcribunt: quamquam à ceteris fine diſſentiant, haud rectè. ſiquidem uolunt, minimè illum uoluiſſe teſtamentis proſpectum, ne adgnatione rumperentur: uerum quod iniquum uideretur, auita hæreditate nepotem excludi. Quomodo autem excludendus, qui omni modo adgnaſcens rumpensq; ſuus ſucceſſiſſet? Immò uero dumtaxat (ut alijs placet) illud inducere ſtuduit, quo pacto alieni poſthumi legitimi heredes fieri poſſent. Teſtē qui eleuari non poſſit, euocant Paulum. quo loco de inſtituendi modo ne apex quidem. Sed nec ad rem pertinet, quidquid alieno de poſthumo is ipſe ſcribat: quod ſuprà docuimus. Deniq; conſtat, alia non cauiſſe Aquilium formula, niſi ne forte filio morte ſubtracto, adgnatione poſthumi nepotis teſtamenta ſubuerterentur. quod Scæuola ſuis ad eam formulam commentationibus non uno loco teſtatur. teſtatur & Vlpianus, poſthumos per uirilē ſexū deſcendētes ad ſimilitudinē filiorū exheredādos, ne teſtamentū adgnaſcēdo rumpant. Eadē uero cēſura inſtitutionē & exheredationē cōtineri cōſtat, & in

iij. de bo. poſ. contr. tab.

xxxvi. de ſol. iij. ſi pars her. pe. xxx. de acqui. her. i. de uen. in poſſ. 3. i. de leg fi. i. v. de her. inſtit. 2. xxvi. ad Treb.

* de ſuis et legi. vi. eo. tit.

inſti. de her. qual. 1.

xx. xxi. de legi.

pen. de leg. i.

iij. de iniu. rup. te.

xxx. de lib. & po.

stat. et in rem nostram [illegible] de [illegible] scriptum uidemus, Institutionũ titulo de exhæredatione liberorum. quæ [illegible] huius partem, quam ut Galli finibus regantur. Sed nec dubium est, eius etiam species eisdem uerbis cõtineri. qui bus omnes posthumi qui rumperent, continentur. Nam quis neget, Vlpianum, cæterosq; Gallo posteriores, ius ex eius fontibus haustum, fluminibusq; deriuatum, [illegible] repræsentasse, interpretatosq; esse: quia neque dubitandum sit, antiquis argumentis ac uetusta origine manasse hæc, quorum apud illos est mentio. Quapropter nostri mihi quidem plerique uidentur fere in superuacuum [illegible] omnino esse [illegible] censent nouum ius penitus induxisse [illegible] ex ueteri maxima perspicuitas obscura [illegible] subtilius excogitatum [illegible] cauisse [illegible] iam de medio [illegible] posthumos priores [illegible] exhæredes scriberent ciues [illegible] uulgo ferebatur: uerum [illegible] futurum suos [illegible] inde adgnascituros: quod ipse deprompsit, ac quasi enucleauit. Illud tamen fortasse is nouum induxit, ut sub condicione posthumi nepotes institui possent, quod in legis Velleæ tractatu proxime dixeram.

NVnc & de lege Vellea tractãdum. ad quam meminisse oportet, quod [illegible] tertio, suos ex duodecim existimatos, qui in potestate morientis fuerint [illegible], nepotes, et deinceps. quorum secundi ac sequentis gradus liberi [illegible] numero sunt, ita demum si præcedens in potestate esse desierit uo [illegible] in locum patris ad aui successionem, eadem lege. quæ antiquitas ita [illegible] Institutionum libro tertio, paulo post principium, ac sub principium [illegible]. Dicti autem sunt hi eadem lege tam intestato quam e stato, sui & necessarij. quia (ut Iustinianus ait) domestici hæredes sunt & ui uo quoq; patre quodã modo domini existimantur. cuius rationis & Paulus meminit. Quamuis autem eo iure latissima testandi facultas tributa esset eo dem tamen credi par est & de testamentorum obseruatione nonnihil cautũ: cum eam liberæ ac solutæ omnino facultatis fuisse, non sit uerisimile. Gaius sane antiquo iure ad nos eam hæreditatem pertinere ait, quæ ex lege duodecim tabularum, aut ex testamento iure facto pertineat. Porro eadem lege testamentariæ successiones confirmantur, quo [illegible] us testamẽta iam [illegible] iure heri dicta esse. unde & uersiculus ille ex duodecim [illegible]: Hæreditates testamento iure facto datæ, ratæ sunto. [illegible] quæq; formam Romæ antiquissimis temporibus in usu fuisse, ex Institutionibus patet, titulo de Testamentis, nec non & de liberorum exhæredatione, ibiq; citata Iustiniani constitutione Sed & de testamento in procinctu meminit Cicero libro de Natura deorũ secundo. Constat etiam antiquitus neque filias, neque præter [illegible] utriusq; sexus per uirilem sexum descendentes, nominatim exhæredari oportuisse: præteritosq; testamenta non infirmasse, sed ius accrescendi ad certam portionem habuisse, uirilem quidem cũ fratribus, dimidiam extraneis institutis, quod Gaius posteriori Institutionũ libro, & Paulus tertio Sententiarum docet, cõtra quàm Accursius opinetur. Atq; hæc quidem in his qui uiuo testatore nati essent. nam in posthumis omnium par condicio fuit, ut aut non instituti, aut nõ exhæredati rumperent, feminis tam inter ceteros exhæredandis, dum eis aliquid legaretur, ne obliuione præteritæ uiderentur. Proinde cum hi aut instituendi essent, aut exhæredandi: satisfactura mihi non uidetur [illegible] fuisse condicionalis institutio.

insti. de here. qual. 2. xi. de lib. & po.

l. de peti. he. cxxx. de uer. si.

ult. de li.

insti. de exhe. re. lib. 1. 2.

l. de uer. obl. 4.

tutio. nam quod simpliciter iussum est, sub condicione si fiat, impleri non arbitror. Præstitit ergo, ni fallor, lex Vellea, ut ceteri præter filios sub condicione institui possent, quæ in eorum potestate non esset. quod sicut in filijs non admittitur, ita nec in ceteris qui sui nascerentur, antea permissum fuisse

xxix. de lib. & po. §. 10. pen. credi potest. At ea lege inductum, ut qui testamentum faceret, is omnis utriusque sexus qui ei suus heres futurus esset, instituendi facultatem haberet: ut liceret institui nondũ natos, qui cũ nascerentur sui essent. Quæ uerba quid aliud sonant, quàm ut sub condicione, quæ in eorum potestate non esset, utpote si sui nascerentur, institui possent? Quod nihil obscurè Vlpianus [illegible]ficat, cum ait, Nepotes autem, & deinceps ceteri qui ex lege Vellea instituu[illegible]

vi. de her. instit. i. » non rumpunt testamenta, sub omni condicione institui possunt, & [illegible] redigantur ad filij condicionem. Nonne enim ad eius legis præscriptum regu-

» lam dirigit, cum ait, ceteri qui ex lege Vellea instituti nõ rumpunt? Quo mihi ualde probetur, auctoritate legis inductum, ut sub omni condicione institui possent, qui loco filiorum succedunt, aut post testamentum te[illegible] adgnascuntur præmortuo filio, quod primo capite cautum est. Et [illegible]tur, inquit, ad filij condicionem: ac si diceret, quamquam filius sub omn[illegible]dicione institui non possit, nepotesq; ac ceteri deinceps redigant[illegible] ad [illegible] condicionem, succedentes lege Vellea, qua nec ipsi sub condicione i[illegible]

xxix. de lib. & po. § pen. posse uidebantur: possunt tamẽ, quicumq; ea lege instituti nõ rump[illegible] quantum attinet ad eos qui post testamẽtum adgnascuntur, hoc uol[illegible]

» uola cum ait: Videtur primum caput eos spectare, qui cum nascere[illegible]

» heredes futuri essent. et rursus: Vt liceat institui nondũ natos, qui [illegible]

» tur sui essent, permittit. Quantũ autem ad eos qui succedendo qu[illegible] adgnascuntur, si non permisit lex, quod idem ait, institui iam natos: nim[illegible] nec

insti. de exhe. ne. lib. i. multum necesse id fuisset ad testamentorum conseruationem, quæ nec præteritis eiusmodi liberis rumperentur. Neq; tamen non & hoc permisisse legem crediderim, ut paulo pòst tractabo: neque etiam simpliciter in [illegible] sui successionem induxisse. nam & antiquitus hæc fuit, ut dicebam. Sed cu[illegible] stamentis conuellendis tum demum obesset, si n[e]potes & sequentes o[illegible]no præteriti essent, tuncq; nec rumperent, sed portione augerentur [illegible] cetero successionem uoluit lex absolutè in ius sui heredis plenum illud & efficax, quale apud præcedentem fuisset, eo subducto fieri. Vnde & uoluit, [illegible]ptum iri testamentum, nisi succedentes ipsi aut instituti essent, aut exher[illegible]ti, non quidem inter ceteros, sed ad similitudinem posthumorum. Hæ[illegible]

ij. de uul. & pup. i. ris auctores pluribus locis explicant. Vlpianus de liberis quibus subst[illegible]re possumus, agẽs, Posthumis (ait) planè possumus, nepotibus etiam [illegible]mus, & deinceps si qui non recasuri sunt in patris potestate. sed si eo[illegible] præcedant, ita demum substitui eis potest, si heredes instituti sint, uel [illegible] dati. Ita enim post legem Velleam succedendo, nõ rumpunt testa[illegible]m. quibus quidem constat, & post legem successionem testamenta euertere &

vi. de here. insti. i. xiij. de imic. rup. te. ante legem non euertisse. Idem alibi: Nepotes, & deinceps ceteri qui ex lege Vellea instituti non rumpunt testamenta. ac si diceret, circumscripta lege nec instituti non rumperent. Gaius autem apertius quàm hæsitari p[illegible], ostendit lege Vellea prouisum esse, ut sicut filius uel institui, uel exheredari nominatim debet, ne non iure fiat testamentum: ita & nepotem neptem[illegible]e

insti. de exhe. re. lib. 4. ex eo necesse sit instituere, uel exheredare, ne fortè filio mortuo testatore uiuo succedendo in locum filij, quasi adgnatione rumpat. quod & apud Iustinianum

nianum legitur. Porro si lege Vellea id prouisum est, quid dubitamus ante eam legem neq; id prouisum fuisse, neq; eiusmodi successionem in locum sui heredis exstitisse, qua testamentum quasi adgnatione rumperetur? Idem quoq; princeps nepotem uel uiuum, uel in uentre nurus constitutum, cuius pater testatori non superuixit, successione testamentum ex lege Vellea re scindere significat. proindeq; & ex lege Vellea rumpere, & antea non rupisse. Notandumq; posteriora hæc Iustiniani dicta ad utrumq; caput per tinere, dum ponit nepotem uiuum, uel in uentre nurus constitutum. Hæc uero lex quæ successionem inducit, ideoq; rumpi testamentum quasi adgnatione succedentis, neq; instituti, neq; nominatim exheredati decernit, eadem quoq; si institutus sit, aut nominatim exheredatus, ne rumpatur impedit, testamentumq; & in eo contenta confirmat. Atq; hoc est quod Alexander Augustus Heraclidæ rescripsit: Si te nominatim non exheredauit, sine impedimento legis Velleæ succedendo in patris tui locum rupisti aui testamentum. & Scæuola, non permittit institui, sed uetat rumpi. & Vlpianus: Ita demum per legem Velleam rumpere testamentum prohibentur, si nominatim sint exheredati. qui item ad Sabinum: Et fortius dicendum est, tutelam quoq; è lege Iunia Vellea confirmatam. cum enim confirmetur testamentum, consequenter tutoris quoq; datio ualebit in eo testamento scripta, quod ualet. Sanè ut eò reuertamur unde digressi sumus, posthumos nepotes sub condicione institui, Gallus docuit, si filius meus uiuo me morietur, & cetera. Voluit autē lex, uiuis nobis natos similiter non rumpere. quæ uerba in uniuersum legis propositum aperiūt. Quod deinde, cum in priori capite Scæuola ostendisset, posterioris quoq; uerba demum explicat, ad omnes item casus pertinētia, quos supplendos in Galli sententia dixerat. Et tamen, ait, posteriore capite nō permittit institui, sed uetat rumpi. ne'ue ob eā rem minus ratū esset, quod succedit, dummodo scilicet (ut ipse idē scribit) heres institutus sit, aut exheredatus. quasi dixerit, institutionē non esse posteriori parte disertè permissam, sed sub condicione mentionē eius habitā. Quod cōfirmare uidetur Vlpianus, ita scribens: Quocūq; aūt modo parētes in potestate esse desierint, succedentes liberi si fuerint instituti, uel exheredati, non rumpent testamentū. Item alibi: Si heredes instituti sint, uel exheredati. ita enim post legem Velleam succedendo non rumpunt testamentum. Ego uero magis argumentantē & opponentē Scæuolā scripsisse arbitror, ut uidelicet eo dilucidius rem explicaret, quàm quod uerò arbitraretur legē nō permisisse institui. Nam et ratio facit, ut qui condicionē adscribit, permittere ac uelle curareq; censeatur, condicione cōprehensa fieri: & Gaius & Iustinianus quos suprà retulimus, nedum permissum, sed & necesse fore scribunt, nepotem heredem institui, uel exheredari, ne fortè successione rumpat testamentum. idq;, aiunt, lege Iunia Vellea prouisum est. Quin & Iulianus, in difficili sic legem uoluisse, induxisseq; in hoc uel commixtis capitibus interpretatur, ut & post testamentum uiuo patre natus, ac mortuo mox patre succedens institui possit. quem & manifeste Scæuola ipse secutus est. Quibus omnibus planè liquet, primo legis capite cautum, ut institui possit nondum natus, qui cum nasceretur suus esset, propterea q; sub condicione, si suus nasceretur, quod prius usu receptum non esset. quamuis in posthumo tale aliquid Gallus induxisset. Secundo capite, ut in locum suorum qui sui esse desissent, sequentes succederent:

xxxiiij. C. de inoffi. test.

ij. C. de lib. præt.

iij. de iniu. rup. i. x. de testa. tu. 1.

xxix. de lib. & po. 8. 9. pe.

vi. de iniu. rup. 3.

ij. de uul. & pup. i.

lvij. de manu. testa.

xiij. de iniur. rup. insti. de exhere. lib 4.

xx x. de lib. & po. pen.

ut nec instituti, nec nominatim exhæredati, rumperet. ut instituti aut exhæredati non rumperent, ne ue ob eam rem minus ratum testamentum esset, quod succederent. proindeq; ut institui, & quidem sub ea conditione possent. Quod idem & in nato post testamētum, qui patri succederet, Iulianus admisit: non quidem alterutro legis capite, sed utroq;: quod nondū natus, & uiuo testatore natus, ex priori: quod succederet, institutusq; esset, ex altero. Apparet postremo, quam uane sentiant, si qui scribunt nihil posteriore capite legis inductum de testamentaria successione, sed suorum [illegible] nem tantum productam. qua existente, cum sequeretur præteritos [illegible] ex consequenti uoluisse eam censeri ut instituantur, aut exhæredentur: quod priori capite notatum fuerit. quo quidem loco & Galli casus con[illegible]tur. Sed Scæuolæ interpretatione factum, ut lex quolibet casu procederet, præter hos qui Gallo tractati essent. Enimuero constat ea lege institutionem, exhæredationem, diserte requisitam. nullam q; de posthumis, [illegible] rum qui uiuo testatore nascerentur, aut quasi adgnatione succederent, rationem habitam, & iurisconsulti & principes testantur. & priori capite permissum institui nondum natos, qui cum nascerentur sui essent, & Scæuola testatur. proinde non nisi uiuo testatore in lucem editos, quod legis uerba sonāt, ad eam pertinere, & ipse & alij scribunt. Neca prædictis abhorret Iustiniani cōstitutio. nam & nos adfirmamus, nepotes cæterosq; præteritos adgnascendo rumpere. Ex lege uero Vellea, inquiunt. At ego idem statuo, quod ante præteriti non rumperent: soloq; accrescendi iure ad portionem admitterentur. Neq; ideo tamen sequitur, de testamenti confirmatione lege non cautū, cum plerisq; quorum suprà meminimus, id probatissimum sit. Siquidem palàm secundi capitis aut uerba, aut sententiam exponunt. Neq; etiam dicendum est, ex duodecim, quod quidam scribunt, solum filium sui heredis ius habuisse: quo quid absurdius? Abunde namq; ostendimus, omnes in familia descendentes eo iure gradatim & suos & necessarios fuisse testatori, intestatoq; antiquum item ius exhæredationis non minus, ac patriam potestatem. Sed dum maioribus ac grauioribus operam damus, Institutiones negligimus, tamquam elementarias adulescentium pagellas: cum sit turpe magis nostris hæc principia non tenere, quæ cum plerisq; antiquitatis monumentis eò scitu necessaria antecessores [illegible] cōiecerunt. quibus destituti, in sirpinos errores illabimur. in rem autem præsentem reuocatis, cōplura facile consonatent, quæ [illegible]na & pugnacia uisa sunt omnibus ferè his, quorum commentaria [illegible]mquam temporis & olei iactura pleraq; leguntur. neq; magis iter ingredientibus aperiunt, quàm commenticijs tum uepribus, tum fal[illegible]is obducunt. Breuibus autem contenta est, eluceteq;, cum unica & aperta [illegible]eritas: [illegible] minus ambitiosi, amicam illi simplicitatem sectemur. Sed iam [illegible]olam ipsum audiamus.

xxviii C. de inoffi. te.

Gallus sic posse institui posthumos, nepotes induxit.

Nepotes inquit sic institui posse, nihil de filijs memorat, utpote nihil de ipsis instituendis exhæredandis ue disputaturus: de quibus plenè tractatū sciret. Induxit uerò non [illegible] nouum: neque enim eiusmodi fuit iurisconsulti officiū, eo præsertim tempore quo hæc ille commentabatur: sed cautionem & formulam ex iure, quod erat, eduxit ad testamentorū conseruationem.

Si filius meus uiuo me morietur, tunc si quis mihi ex eo nepos, siue

quæ neptis post mortem meam in decem mensibus proximis, quibus filius meus moreretur, natus nata erit, heredes sunto.

Hæc est formula nepotis instituendi: quam præcedere debeat filij institutio. quod Scæuola admonet in omnibus his speciebus obseruandum. & Africanus ait, Gallo Aquilio placuisse, filium, & ex eo nepotem posthumum, heredes institui. & hoc est quod Iulianus ait, Duo gradus heredũ sunt, cum ita scribitur, si filius meus me uiuo morietur, & cetera. Præsupponit enim, filium rite institutum, & substitutionis caput exprimit. alioquin nullum est testamentum, quo pater sibi heredem instituit, si uiuo se filius decedat, ut scribit Põponius. atq; hęc clara sunt, nisi eorũ uerbis uis adferatur, ac iuris regulæ de liberis instituẽdis uel exheredandis, ne præteritis rũpatur testamentũ.

i. v. xxxi. de uul. & pu. i. xxxvij. de her. insti. xuij. de uul. & pup. xxx. de lib. & po.

Quidam recte admittendum credunt, etiam si non exprimat de morte filij.

Pone enim scriptum, Filium instituo, si quis mihi ex eo nepos, & cetera. nam particula Mihi natus, ius sui denotat, atq; adeò filij mortem præcessuram. alioquin nasceretur, inquiunt, nepos non testatori, sed patri: quod non probo. neq; enim patri in potestate existenti suus nascitur, nisi potentia: cũ scilicet in potestate patris recasurus sit. quin & propius estut auo suus dicatur, quàm patri, cum institutus est nepos. quod si uocibus his ius sui heredis notaretur, ut uolunt, nonne iam expressum erit de morte filij per necessarias cõsequentias? Itaq; simplicius ponamus, institutum filium & nepotem post mortem testatoris nasciturum. quid ni enim ualebit testamentum, in quo nepos reperitur de medio sublato filio institutus?

iiij. v. de his qui sunt su. uel ali. iur. xxi. de adul. vi. de acqui. her. 3. xx. de oper. no. nunc. i.

Sed simpliciter instituat, ut eo casu ualeat qui ex uerbis concipi possit.

Ex uerbis Galli, inquit Accursius: alij puto melius, ex uerbis testatoris simpliciter instituentis, nec expresso de morte filij, concipi casum ad Galli consiliũ. Itaq; si ponas institutũ filium, et ex eo nepotem mortuo testatore nasciturũ, ualebit. siquidem concipi ex his uerbis potest casus ad Galli institutionem: utpote uiuo testatore, mortuo filio, nepos intra decem mẽses natus erit institutus. Atq; hęc expositio clarè mihi probatur inferioribus uerbis, ut instituens nepotem, qui sibi post mortem suus nasceretur, atq; etiam si generaliter quidquid sibi liberorum natum erit post mortem, aut quicumq; natus fuerit, quibus multiplices interpretum nugæ tolluntur.

Idẽ credendũ est, Gallũ existimasse et de pronepote: ut dicat testator, si me uiuo nepos decedat, tũc qui ex eo pronepos, & cetera. Sed et si uiuo filio, iam mortuo nepote, cuius uxor prægnans esset, testamẽtum faceret: potest dicere, si me uiuo filius decedat, tũc qui pronepos. Nũ si et filius et nepos uiuat, cõcipere utrisq; mortuis uiuo se, tũc qui pronepos nasceretur? quod similiter admittendũ est. ita sane, si prius nepos, deinde filius decederet: ne successione testamentũ rumperetur.

Tunc enim nec nepote ante testatorem mortuo testamentũ reualesceret, ut hoc loco apertius significatur, q̃ hæsitandum sit: quod pleriq; testantur. Sed mihi haudquaquam negari uidetur his uerbis, bonorum possessionẽ se-

cundum

xij. de iniu. rup testa.

cundum tabulas accipi posse per heredē scriptum, qui rem ab intestato auferre possit: quod Vlpianus uoluisse uideri potest, circa iniustū & irritū testamentum. quamquam Galli consilio locus non sit, quod ad testamentum cōfirmandum iuris communis subtilitate inspecta tendit, secundum quam successione testamentum rumpitur. quod hic Scæuola uoluit, & non obscurè fatetur Vlpianus. Iniustum autem apud eum exponere, in quo iuris ciuilis solemnia seruata non sunt: differentiamq; constituere ad telum id genus uitandum, inter iniustum & nullius momenti, contra eiusdem auctoritatem uidetur, iniustum appellantis in quo superstes filius prætereatur, quod & non iure fieri Gaius scribit. quamquam id nullius momenti dixerit Papinianus: & idem non iure factum, in quo solemnia iuris deficerent. quod autem ipse nullius momenti, Gaius inutile appellat. Et quia complures casus sunt, sic habeto: posthumū, id est mortuo testatore natum, si præteritus sit, rumpere testamentum: neq; id eo mortuo conualescere. Qui uero post testamentum uiuo testatore oritur, præteritum rumpere. sed eius mortem uiuente adhuc testatore secutam, ad bonorum possessionem secundum tabulas proficere. Si autem præteritus sit qui loco posthumi, id est qui succedendo, & quasi adgnascendo fit parenti suus heres, rumpi testamentum: quod an eo mortuo uiuente testatore conualescat, nihil Vlpianus scribit. scribit uero de nato post testamentum, quem nemo antecederet in iure sui heredis. de quo Scæuola nihil hoc loco meminit. Quod si tempore testamenti natus & suus præteritus fuerit, uiuoq; testatore decesserit, non ualere testamentum, neminemq; ex eo heredem existere posse, palàm est. & hæc facilis est antinomiarum conciliatio.

iij. de iniu. rupte. 2. vi. eo. tit. 3. xiij. eo. titu. 1. eo. tit. xxx. de li. & post. ij. C. de posthu. her. insti. xij. de iniu. rup. te. xiij. eo. ti.

insti. de exhere. lib. i. vij. de li. & po.

Et quid si tantum in mortis filij casum conciperet? quid enim si aquæ & ignis interdictione peteretur?

Quo casu irrita fieret institutio filij. eoq; sic de medio sublato, nepos in eius locum succedit, si iam natus est: aut si mortuo testatore nascetur, eo ex Galli consilio instituto, ualebit testamentum.

i. de iniu. rup. test. & i. de bo. poss. contra tab. pen.

Quid si nepos ex quo pronepos institueretur, ut ostendimus, emancipatus esset?

Hæc caute. Neq; intelligas emancipatum, qui institutus est. nam emancipatione non tollitur institutio. sed exaudias nepotem ex instituto filio præteritum, uiuo filio emancipatum. quo nepotis ius è medio tollitur, capitis deminutione.

i. ul. i de suis & leg. 3. insti. here. quæ ab int. 2.

Hi enim casus, & omnes ex quibus suus heres post mortem scilicet aui nasceretur, non pertinent ad legem Velleam.

Lex enim de natis uiuo testatore loquitur, ut pluribus locis testatum est. Ac tacitę obiectioni respondet: si quis diceret, quid aquæ & ignis interdictionem? quid emancipationem huc misces? nonne lege Vellea omnes casus comprehensi sunt uerbis illis generalibus, Si quis ex suis heredibus suus heres esse desierit? At, inquit, ad legem Velleam non pertinent casus, quibus suus heres post mortem nasceretur.

Sed ex sententia legis Velleæ, & hæc omnia admittenda sunt, ut ad similitudinem mortis ceteri casus admittendi sint.

Nam

Nam ea lex ad Aquiliani consilij similitudinem omnes uirilis sexus, qui testatori sui nascerentur, institui posse uoluit: item in locum suorum qui sui esse desierint, succedere. quæ generalia uerba ad omnes casus, de quibus supplendis hic dictum est, pertinent. Hinc cōstat, legislatorem existimasse Gallum æque sensisse de casibus omnibus, ad cuius similitudinē ipse legem rogauit: quæ uoluit, inquit Scæuola, uiuis nobis natos similiter nō rumpere. Similiter quippe, ut in superioribus casibus ꝓximè ad Gallum tractauerat. & Iustinianus ait, idq́ lege Iunia Vellea prouisum est: in qua similis exhæredationis modus ad similitudinem posthumorum demonstratur. Et hæc apta uidetur Galli aduersus calumniantes defensio. neq́ enim in eius sententia supplendos casus dixit Scæuola, nisi interpretatione illustrando, complanandoq́ qua iter ui ipsa aperuerat Aquilius: neq́ exemplo restrinxerat. Ex sententia igitur legis interpretatur Scæuola, in sententia Galli ceteros casus ad similitudinem mortis admittendos: utpote quæ eodem modo ceteros casus ad similitudinem mortis admisit, ut successioni, ac proinde institutioni, et exhæredationi locum facerent. In quo satis ostendit, Gallum quoq́, ad cuius similitudinē ipsa procederet, idem sensisse de posthumo, qui mortuo testatore adgnasceretur, instituendo uel exhærendando, subtracto à iure sui filio, aut etiam nepote, ut diximus.

i.8. insti. de exhær. lib. 4.

Quid si qui filium apud hostes habebat, testaretur? quare nō induxere, ut si antea quàm filius ab hostibus rediret, quamuis post mortem patris decederet, tunc deinde nepos, uel etiam adhuc illis uiuis, post mortem scilicet aui nasceretur, non rumperet?

Sit casus hic, quem Scæuola ad legem Velleam non pertinere ait, ut testator apud hostes filium haberet: cuius testatoris post mortē, quem auum appellat, suus heres nasceretur: si nepos, quē ex captiuo filio habebat, post mortem captiui patris decederet, siue patre captiuo, testatoreq́ adhuc uiuis: dum suus heres nascatur, post mortem testatoris. Verba quidem, Tunc deinde nepos, nō ad sequens uerbum, Nasceretur, sed ad præcedens, Decederet, referendum existimo. pariter & illa, Vel etiam adhuc illis uiuis: ad quæ usq́ uerba, à dictione Antea quàm, omnia per interpositionem exaudiri debeant. ut contextum sic ferè ordinemus: Quare non induxere, ut non rumperet? quis non rumperet? pronepos, aut suus hæres, cuius proxima quæstione mentionē fecerat. Quare igitur nō induxere, ut pronepos, aut suus hæres non rumperet, si nasceretur post mortē, scilicet aui testatoris, antea quàm filius ab hostibus rediret? Quamuis post mortem patris decederet tunc deinde nepos? uel etiam adhuc illis uiuis? scilicet auo testatore, patreq́ captiuo uiuentibus, decederet nepos? nulla hoc pacto fit uerbis uiolētia, nisi si quis calumnietur illa, post mortem scilicet aui, ad testatorem proauum minus aptè referri. quod nihil impedit. Nam et proauus auus est, & Scæuola ipse supra eodem significatu eandem uocem, infraq́ posuit.

lij. de postul. & l. de uerb. si.

Nam hic casus ad legem Velleam non pertinet.

Quia scilicet mortuo testatori hic suus hæres nascitur, quod iam dixerat.

Et melius

Et melius ergo est, ut in huiusmodi utilitate, præsertim post legẽ Velleam, quæ & multos casus rumpendi abstulit, interpretatio admittatur, ut instituens nepotem qui sibi post mortem suus nasceretur, recte instituisse uideatur, quibuscumq; casibus nepos post mortem natus suus esset, rumperetq; præteritus.

Sed cur præsertim post legem Velleam, si ad eam legem hi casus nõ pertinent? Nimirum quia lex Vellea ad regulam & rationem Galli sese accommodans, multos casus rumpendi abstulit: simul quid ille senserit ostendit. nec ociose Præsertim, inquit. quasi & ante legem interpretationis æquitatẽ extitisse indicans. Et attende quæ interpretatio admittatur: ut instituens nepotem, & cetera. cũ plures casus personasq; præmiserit, subicit admittendũ, ut instituens nepotem, qui sibi post mortẽ suus nasceretur, recte instituisse uideatur, quibuscumq; casibus nepos post mortẽ natus, suus esset. plane ut uideamus, instituti nepotis mẽtione omnes eum intellexisse, quos post mortem natos, suos institui posse dixerat. Vnde subiecit, Atq; etiã si generaliter, & cetera. Quare nec improbanda lectio, post mortem, scilicet aui. neq; eorũ expositio, qui de pronepote nato uiuis filio & nepote intelligũt. Quid enim mirum, si auo proauum quoq; cõtineri accipiamus? Nam & ita fere Scæuola, & in nepotis uoce & pronepotem hoc loco significat.

xxxij. ad L. Aquil.

Atq. etiam si generaliter quidquid sibi liberorum natũ erit post mortem, aut quicumq; natus fuerit, sit institutus, si suus nascetur.

Sic enim lata est Vellea primo capite, ut infra expressum est: merito ab eius uerbis generalibus, quo ad personas & casus hæc deducit, ad casum cuiusq; nati post mortem sui.

Si eius qui filium habeat, & nepotem ex eo instituat, nurus prægnans ab hostibus capta sit, ibiq; uiuo pariat: mox ille post mortem patris atq; aui redeat: utrum hic casus ad legem Velleam respiciat, an ad ius antiquum aptandus sit: possitq; uel ex iure antiquo, uel ex Vellea institutus non rumpere? quod quærendũ est, si iam mortuo filio pronepotem instituat, redeatq; mortuo. Sed cum testamentum ab eo non rumpitur, nihil refert an ex iure antiquo, an ex lege Vellea excludatur.

Cum nihil referat, quo iure excludatur à rumpendo testamento nepos hic & pronepos institutus, quid superfluo immoramur, in quo (Scæuola ipso auctore) nõ est tempus conterendum? Ius autem antiquũ intellige, quod & ante Velleam uigeret, cui iuri puto Gallus consilium coaptauit. Siquidẽ ex re qua de agitur, aliud atq; aliud ius significamus, illud uidelicet quod proximum uiguit. etsi compluribus locis ad duodecim tabulas ius antiquũ, seu uetus referri cõstat. At in casu nostro, quod ante Velleam ius fuerat, antiquitati adscribit Imperator, cũ de exheredatione liberorum scribit, quam post duodecim exstitisse significat: eamq; ipsam mediam iuris prudentiã uocat Accursius. Quòd uero quærendũ ait Scæuola, si iam mortuo filio pronepotẽ instituat, redeatq; mortuo: intellige pronepotem ex nepote, cuius uxor

xxxij. de don. inter ui. 7. i. de peti her. i. ad Tertull. 7. insti. de exher. lib. 6.

prægnans

prægnans captiua facta sit:qui mortuo scilicet testatore deinde redeat. ut idem sit casus cum priori, personis filij, nurus, nepotis, dumtaxat in nepotis, pronurus, pronepotis personas mutatis.

Forsitan addubitet quis, an istis casibus si nepos post testamẽtum nascitur uiuo patre suo, deinde ex eo concipiatur, isq; uiuo patre deinde auo nascatur: an non potuerit heres institui, quia pater ipsius non recte institutus esset.

Istis casibus, intellige institutionis generaliter factæ, quidquid sibi liberorũ, aut quicumq; natus fuerit, ac quibuscũq; casibus nepos (ut dixit) post mortem natus suus esset, rumperetq; præteritus. Quibus uerbis correspondent ea quæ mox legũtur. hic enim suus hæres nascitur, & post mortem nascitur. quin & uerba hæc, Quia pater ipsius non recte institutus esset, illis respondent eodem loco positis, recte instituisse uideatur. quibus suaderi potest, dubitationem ex eo deriuari. non autem istis casibus nepotum aut pronepotum, quos proximè ex captiua matre ortos finxit. nam & quis eorum suus hæres nascitur (quod sequitur) & post mortẽ nascitur? Pone igitur testatori fuisse filium, quo uiuo, post testamentum ex consilio conditũ natus sit ex eo nepos. ex quo deinde concipiatur pronepos, isq; uiuo patre. qui uiuo patre conceptus, deinde auo nascatur. At quo patre conceptus? nempè ex quo nepotem natũ dixit, uiuo patre suo. quid autem deinde auo nasci? mortuo scilicet testatori nepotis auo, nasci pronepotem ex nepote conceptũ. cuius nati respectu, etsi proauus testator significantius dici posset: melius tamen & nepote & pronepote posito, auus dictus est, communi ad utrumq; uocabulo. qua etiam nuncupatione, plerumq; tractatu isto usurpatur. Ac deinde inquit, id est post uitam patris, quo uiuo conceptus erat, an deinde auo nascatur, ut scilicet institui potuerit. non explicat, uiuo uel mortuo auo nascatur: sed mortuo intelligendum. nã Galli multiplices casus haud obscurè adhuc prosequitur. & istis, inquit, casibus addubitet quis. & infrà, post mortem nascitur. Quin & nepotem, ex quo pronepos conceptus proponitur, ante patrem, id est filium testatoris mortuum credas. Ne successione (ut ait) testamentum rumperetur. Cum enim quæstio proponitur, his expressis quorũ dubitatio uersatur, cetera concurrere imaginemur, sine quibus disceptatio nõ procederet. unde sæpe iuris auctores protestari solent, si aliud nihil impediat. An igitur deinde auo nascatur hic ex nepote conceptus? An *xx. de testa. i.* non potuerit hæres institui, quia pater ipsius non recte institutus esset? hæc *xix. C. de testa.* enim duo quæsita esse demonstrat, repetita An, interrogationis nota: quæ priori loco superuacua esset, nisi ab illis uerbis, Istis casibus, quibus præposita est, suspensa, & sequentibus, Deinde auo nascatur, addita, priorem interrogationẽ faceret, An deinde auo nascatur? quasi dixerit, an is sit qui auo natus, ac proinde adgnatus dicat: atq; ad Galli substitutionem applicetur? An non potuerit hæres institui, quasi ad eam substitutionem quam Gallus ostendit, nihil pertineret: eo quod pater ipsius, idemq; testatoris nepos, non recte institutus esset? non quod nequaquam institutus, ut pleriq; uolũt: sed quod generalis ea institutio fuerit, quæ personis inspectis fortasse ipsum cõprehenderit: quoad casus minime, tanquã relata ad natos post mortem nihil respiciat hunc in uita natũ, ut Põponius ait, quo diuersitas huius casus con *x. de li. & po.* stet ab eo qui suprà tactus fuit, si prius nepos, deinde filius decederet, ne suc

x cessione

ceſſione teſtamentum rumperetur. nam eo loco penitus omiſſus eſt nepos: hic inſtitutus, ſed minus rectè. Neq; minus dubitandum hic, ut cenſent. nepos enim uiuo licet filio inſtitutus, cum in poteſtate ſit, ſuus etiam ac neceſſarius dicitur. Quapropter haud ineptè dubitari potuit hoc, ſui hæredis ius inſtitutione excitatum, nocuũ quoq; ad euertendum teſtamentum ſurrexiſſe. cum alioquin intactũ nihil nocuiſſet, nepote præmortuo. Expreſſa enim plerumq; nocent, ac præſertim minus aptè: quæ neceſſariò exprimenda nõ fuiſſent. ad quam dubitationem eximendam reſpondet.

vi. de acqui. hære. 3. xiij. de bo. l b. xvi. de cu. furi. l de con. et de. vi. C. ſi quis al. uel ſi.

Quod minime eſt expaueſcendum. hic enim ſuus hæres naſcitur, & poſt mortem naſcitur.

Hic, inquit, ſuus hæres naſcit. quaſi diceret, hic eſt qui ius ſui natus nanciſcitur, non eius pater, teſtatoris nepos filio præmortuus. quod hæc uerba ſic animaduerſa ſatis aptè ſignificant, uel diſſimulãtibus. Hinc apparet, nepotẽ, qui rectè inſtitutus non ſit, quamquam altero caſu fuerit inſtitutus, puta ſi poſt mortem naſceretur, haud proptèrea magis ſuum fieri, ſi filius eum præcedat, etſi ſuus fieret rectè inſtitutus. Et uero, inquit, poſt mortem naſcitur. quibus uerbis liquet, caſum hunc ad Gallũ reſpicere. Quid enim ponderatur natiuitas poſt mortem, niſi mortem teſtatoris intelligas: nempe hæc eſt potiſſima formulæ pars, cuius compluribus locis ſuprà mentio facta eſt. ac præſertim uerbis generaliter conceptis, quibus dubitatio hæc incidit.

Ergo & (ſi pronepos admittetur) qui natus erit ex nepote poſtea uiuo filio, atq; ſi ex eo natus eſſet, adoptatur.

Sic habet Tuſcus codex, ſanius quidẽ puto: certe ſalubrius, quàm ut tot difficultatibus quibus miſerè conflictemur excitatis, angantur interpretes. Itaq; ſi pronepos admittetur conceptus & natus, ut proximè ꝓpoſitum fuit: ergo & qui natus erit ex nepote, poſtea uiuo filio adoptatur, atq; ſi ex eo natus eſſet, admittetur pronepos. ſed nũquid hic ipſe pronepos adoptatus, admittetũ ut rectè inſtitutus: non puto uoluiſſe hoc Scæuolam in hac clauſula. neq; enim hic iam ꝓnepos eſt, ſed nepos poſt adoptionẽ: cũ omnia in iuſtam adoptionem requiſita, obſeruata eſſe credendũ ſit. Præterea is caſus ad Velleam pertineret, nõ ad Galli inſtitutum, quod tractat. Admittetur autem, intelligo in tractatũ: quo ferè ſignificatu ſuprà hoc uerbo utitur. Admittetur, inquã, hic qui ex nepote natus, loco nepotis adoptatur, ut ſi ex eo cõcipiatur, iſq; uiuo patre, deinde auo naſcatur, idem iuris ſit de hoc pronepotis in nepotem adoptati cõceptu, quod proxime de nepotis conceptu dixit. Vel etiam in uniuerſum admittetur in Galli cõſilium & tractatum, qui adoptatur tanquam ex filio natus, etſi ex nepote natus ſit. omnibusq; ſuprà tractatis caſibus, qui ad nepotis mentionem pertinent, applicabitur. facilis hæc & minime ſalebroſa eſt poſitio.

vi. x. xi. de adop. l. inſti. co. ti. 7.

In omnibus bis ſpeciebus illud obſeruandum eſt, ut filius dumtaxat qui eſt in poteſtate, ex aliqua parte ſit hæres inſtitutus. nam fruſtra exhæredabitur poſt mortem ſuam, quod id non eſſe neceſſariò in eo filio, qui apud hoſtes, ſi ibi decedat. & in nepote certe & pronepote: quorum ſi liberi hæredes inſtituantur, inſtitutionem numquam exigemus: quia poſſunt præteriri.

Poſtquam

Postquam omnes species & casus ad Galli consilium spectantes delibauit, illud in uniuersum admonet, quod ad testamenti caput attinet, quæ est institutio, ut filius instituatur dumtaxat qui est in potestate. unde qui apud hostes est, non est necessariò instituendus, si ibi decedat. reuersus enim rumperet. Rursus dumtaxat filius sit heres institutus: id quod non esse necessariò faciendum in captiuo, & in nepote certe, & pronepote: quorum institutionem numquam exigemus, si liberi heredes instituātur, liberi inquam, siue testatorum filij, qui primi gradus sunt: siue liberi nepotis aut pronepotis heredes instituantur, iuxta Galli consilium: dum tamen (ut suprà dixit) nepos præmortuus sit, ne successione testamentum rumperetur. & congruentius hoc posteriori modo intelligendum uidetur. uix enim est, ut si liberos pro filijs dumtaxat capias (quod tamen hoc tractatu factum uidemus) ad Gallum hic locus pertineat. Sed & quæ hic de nepote & pronepote dicuntur, si præcedentibus continues, congruens intellectus erit, in filio qui apud hostes sit, & in nepote & pronepote qui item apud hostes sint, necessariam non esse institutionem, si eorum liberi instituantur. Ex aliqua autem parte institutum intellige, scilicet saltem. nam & in uniuersum institui potest. & de institutione filij simpliciter Gallus meminit, Africano auctore. Ac de his suprà satis tractatum est. Quod autem frustra exheredabitur filius post mortem suam, satis nostri declarant. nec noua quæ contrà adferuntur, ex Papiniani responso deprompta, multum mouent. Eius enim teli multiplex est aliorum depulsio, quę nequaquam ea ratione conuellitur, quod uerba, cum moreretur, in fauorabili materia post mortem intelligantur: summus autem fauor in euertenda exhęredatione uersetur. præterquam enim quod retorquetur argumentum, si in confesso est exhęredationem odiosam esse, ut consequens sit ea uerba uitæ tempus complecti: sermonis etiam proprietas urget. Quin & cum de fauorum concursu tractamus, & odiorum, ut magis attendatur iuuetq; conseruatio testamenti, quàm obstet exhęredatio, propius est. Nec dubitatio de causa caduci hoc loco à plerisq; excitata procedit, uel quod Papia lex substitutione uitaretur, uel quod pepercit descendentibus in tertium gradū scriptis. Et hæc & alij tradiderunt. Addi potest et illud, eam legem quæ diui Augusti tempore lata est, minime Galli tempore meruendam fuisse. Posse autem præteriri nepotem & pronepotem dicamus, si præmoriantur, aut capti ab hostibus non redeant: neq; testatori quasi adgnascantur. ex quibus præcisa illa uerba moderentur, numquam exigemus.

vi. de iniu. rup. te. 3.

xxxi. de uul. et pup. ul. de cond. insti.

x. de inoffi. testa.

i. C. de cad. toll i.

vi. de iniu. rup. testa. 3.

Nunc de lege Vellea uideamus. Voluit uiuis nobis natos similiter non rumpere testamentum. Et uidetur primū caput eos spectare qui cū nascerentur, sui heredes futuri essēt. Et rogo, si filium habeas & nepotē nondū natum tātum ex eo heredē instituas: filius decedat mox uiuo te nepos nascatur: ex uerbis dicendū est, non rumpi testamētū. ut non solū illud primo capite notauerit, si nepos qui eo tēpore instituatur quo filius non sit: uerum et si uiuo patre nascatur. quid enim necesse est tempus testamenti faciendi respici, cum satis sit obseruari id tempus quo nascitur?

Viuis, inquit, nobis natos uoluit, scilicet lex similiter non rumpere, simi-

liter ut Gallus uoluerat, docueratq; post mortem natos, ut suprà explicatũ. Primum autem caput eos spectare ait, qui cum nascerentur, sui heredes futuri essent: quod satis suprà tractatum est. hinc nepotem nondum natum, at tãtum nasciturum, qui mortuo filio, testatore uiuo nascatur, ex uerbis negat rumpere. ut non solum illud primo capite lex notauerit, si nascatur nepos, qui eo tempore instituatur quo filius non sit, hoc est non uiuat: uerum & illud, si nepos nascatur, qui instituatur uiuo patre, quem tamẽ patrem ponas mortuum ante nepotem natũ. Neq; uerba, uiuo patre nascatur, simul legas: ut exponendum sit, uiuo patre, id est testatore patre filij præmortui. sed & si uiuo patre instituatur, intelligas (ut dixi) nepotem natum qui suus hæres futurus sit. hinc rectè sequitur, non faciendi testamenti tempus, sed quo nascitur obseruari, nũ suus heres futurus nascatur. quãquã enim testamẽti tẽpore nepos nasceretur, nõ suus futurus nasceretur, nisi priori casu, quo patre mortuo institutus esset. Et is tamẽ qui sub testamẽti tẽpus uiuẽte patre cũ adgnasceretur instituitur, ex uerbis, inquit, dicẽdus est nõ rumpere. hoc enim caput eos spectat, qui cũ nascerentur, sui heredes futuri essent. quid ni autem hic mortuo patre uiuo testatori adgnatus cũ nasceretur, suus heres futurus esset?

Nam & si ita uerba sunt, Qui testamentum faciet, is omnis uirilis sexus qui ei suus hæres futurus erit, & cetera: etiam si uiuente parente uiuo nascantur, sequenti parte succedentes in locum liberorum non uult rumpere testamentum.

Amplius ait Scæuola, nolle legem testamentum rumpi per succedentes in locum liberorum. quamuis primi capitis uerba id non exprimant, etiam si parente, id est testatore, uiuente, uiuo cuipiam filio nascantur. nam sequenti parte legis hoc haberi, ut succedentes in locum liberorum nõ rumpant testamentum. Primum autem caput sic habere existimemus: Qui testamentũ faciet, is omnis uirilis sexus, qui ei cum nascetur suus heres futurus erit, instituendi potestatem habeto. Alterum autem sic concinnatum credamus licet: Si quis ex suis heredibus suus heres esse desierit, liberi eius & ceteri in locum suorum sui heredes succedũto: ne ue ob eam rem, si instituti aut nominatim exheredati ad similitudinem posthumorum sint, minus ratum testamẽtum esto. Quamuis ergo prioris capitis uerba quadamtenus testamenti tempus demõstrent, quippe qui testamentum, inquit, faciet: Verba tamen, cũ nascetur, & posteriori item parte, latius patent, ut nõ solũ si uiuente cõmuni parẽte mortuo, deinde filio nascatur nepos, non rũpat: sed etiã si uiuẽte hoc communi parẽte, uiuo itẽ filio eius nascãtur, succedẽtes in locũ liberorũ nec rumpant. atq; hoc casu intelligas, testamenti condendi tempore omnes liberos iam natos & incolumes. quod proximis uerbis interpretandum testatur: & Gaius libro secundo Institutionum ad Velleam pertinere significat.

xiij. de iniu. rup. testa. i.

Et ita interpretandum est, ut si & filium & nepotem & pronepotem habeas: mortuis utiq;, pronepos institutus succedẽs in sui heredis locum non rumpat. Et bene uerba se habent, si quis ex suis heredibus suus heres esse desierit, ad omnes casus pertinẽtia, quos supplẽdos in Galli Aquili sententia diximus. nec solũ si nepos uiuo patre decedat, nec succedens pronepos auo mortuo rumpat: sed & si superuixit patri, ac decedat: dummodo hæres institutus sit, aut exheredatus.

Clarissima

Clarissima hæc sunt, generalium secundi capitis uerborũ uim exprimentia, ut ad omnes casus pertineãt, quorum suprà ad Gallum tractatu facta est mentio. Et quantum ad hunc qui filiũ, nepotem, pronepotem habeat, pronepotem ait institutum nõ rumpere, filio nepoteq; uiuo testatore de medio sublatis. utiq;, inquit: quod est penitus et omnino ambobus mortuis. quod locum habeat siue prior decedat nepos, deinde filius: siue contrà filius prior, dum hic nepos institutus sit, aut exhæredatus, nominatim uidelicet. quod legem exigere, suprà testatus sum.

Videndum, nũ hac posteriore parte, si quis ex suis heredibus suus hæres esse desierit, liberi eius et ceteri in locum suorũ sui hæredes succedunto, possit interpretatione induci, ut si filium apud hostes habens, nepotẽ ex eo hæredem instituas: non tantum si uiuo te filius decedat, sed etiam post mortem, antequam ab hostibus reuersus fuerit, succedendo non rumpet. nihil enim addidit quo significaret tempus, nisi quod, licet audenter, possis dicere, uiuo patre hunc suum heredem esse desisse, licet post mortem decedat: quia nec redit, nec potest redire.

Nouus casus ad Velleam interpretatione adiectus: ut nepos ex captiuo demum post testatorem defuncto succedens, non rumpat. nihil quidem addidit lex, quo tempus hoc successionis significaret. itaq; uix à uerbis huius interpretationis argumentum sumi poterat. nisi quod dici possit, hunc captiuum uiuo patre suum hæredem esse desisse. proindeq; nepotẽ ex eo in eius locum successisse, uiuente auo. quia iam (ut euentus docuit) redire non potuit. ac si cum Vlpiano libro decimo ad Sabinum diceret, non creditur in rebus humanis fuisse filius, cum in ea causa decedit. Audenter uerò dictũ existimat Scæuola, quod fictione legis Corneliæ suffragante, non uere hoc dici possit. vl de iniu. rup. te. 3.

Ille casus in difficili est: Filium habeas, & nepotem nondum natũ instituas, isq; nascatur uiuo patre suo: ac mox pater decedat. non enim suus heres est tempore quo nascatur, nec posteriori alijs succedẽdo prohiberi uidetur rumpere, quàm qui iam natus erit. Deniq. et superiore capite, ut liceat institui nondum natos, qui cum nascentur sui erunt, permittit: posteriore capite nõ permittit institui, sed uetat rumpi: ne ue ob eam rem minus ratũ esset, quod succedit. Porrò procedere debet ut utiliter sit institutus: quod nullo iure potuit, qui nondum natus erat. Iuliano tamen uideretur, duob. quasi capitibus legis commixtis, in hoc quoq; inducere legem, ne rumpantur testamenta.

Casus apertissimus est, quod ad factũ attinet. sed in difficultate iuris nõ modica: quod neq; priori, neq; posteriori legis capite ꝓcedere posse uideretur. ut utiliter institutus esset nepos nondum natus, qui deinde uiuo patre suo nascatur: cuius pater mox ante testatorẽ sit mortuus. Cũ enim suprà dixerit, obseruari tempus quo nascitur: eo quidem tempore hic nepos nõ est suus hæres futurus, qui priori ex parte institui posset. Posteriori autem ca-

pite non permittit lex institui succedẽtem in locum sui heredis, sed uetat per hunc rumpi testamentum successione, qui tamẽ iam natus esset cum fieret testamentum. Porro, inquit, procedere debet ut utiliter sit institutus, qui nondum natus erat. quibus uerbis difficultatem augeri palàm est. nullo enim iure id potuisse ait. Vnde & interrogantis nota pronuntianda esse, uideri possunt. neq; enim id contra uocis naturam est. Mihi porro, inquit Cicero in Verrem, ut ego non dicam, quis omnium mortalium non intelligit quàm longe progredi sit necesse? & de Oratore: Quid porro tam regium? Sic Scæuola: Porro procedere debet, ut utiliter sit institutus qui nõdum natus erat? quasi dixerit, difficile est id procedere, quod nullo iure potuit. Sed & eodem ferè sensu absq; interrogatione legi potest, ut intelligas utiliter institutũ nepotẽ, quẽ dixerat posteriore capite uetitũ rũpere, ne'ue ob eam rẽ minus ratũ esset quod succedit, hic scilicet qui iã natus erat, de quo secundũ caput habuit. Porro, inquit, procedere debet ut utiliter sit institutus: idẽ hic scilicet, qui iã natus succedit, ꝙ nullo iure potuit, scilicet procedere, ut utiliter sit institutus qui nondũ natus erat. Eadẽ quippe obiectio ad casus difficultatẽ enucleandã, ut demũ ex Iuliani sentẽtia cõmixtis capitibus rẽ in tuto collocaret, doceretq; sicuti priori capite nõdũ natus qui suus futurus esset institui posset, ac posteriori in locũ suorũ sui heredes succedẽtes nõ rũperent, si instituti aut nominatim exheredati essent: ita & hic ex priori parte nondũ natus, ex posteriore in locũ sui hęredis suus hęres succedens institui posset, institutusq; nec rumperet. quid mirum? nam hic germana quidẽ adgnatione rupturus non erat, sed successione, ac quasi adgnascendo. quocũq; aũt modo parentes præcedentes in potestate esse desierint, succedẽtes liberi si fuerint instituti uel exhęredati, non rumpent testamentũ, ut Vlpianus ait. & alibi, Ita enim post legẽ Velleã succedendo nõ rũpunt testamentũ. quo loco nihil prohibet, & de his qui post testamentũ nati sunt intelligi, si præcedẽtia uerba recte ponderẽtur. Ex his iã dubitari potest, quid sibi hoc loco uoluerit Scæuola, cũ ait nullo iure procedere potuisse, ut utiliter institutus esset qui nondũ natus erat. nam id si absolutè exaudiatur, euertere uideri potest quod suprà scripsimus, posthumũ ex posteritate institui, aut exheredari & potuisse, & debuisse antiquo iure. Quo autẽ modo procedere hoc potuit, si nullo iure potuit? si cõmixtis capitibus legis Iuliano uisum est in hoc inducere legem, ne rumpantur testamenta, ut utiliter sit institutus qui nondum natus erat? ergo ante legem non potuit, quod uix cõmixtis eius capitibus receptũ est? Adde quod ad Galli similitudinẽ lex induxit. Ergo & de posthumo Gallus induxerat, quod nullo iure poterat, posthumos nepotes institui posse: quod principiò statim Scæuola exorditur. Enimuero contrà nec sentẽtię pęnitet: & uero iã ostẽdimus, Gallũ nihil ferè aliud, quod prius non posset, in rẽpublicã induxisse: modũ tantũ sub cõdicione instituendi posthumi nepotis ostendisse, in usumq; uertisse. Deniq; nõ, ait Scæuola, institui posse posthumos nepotes induxit, sed sic posse institui, si filius meus, & cetera. quæ uerba institutionis speciẽ et formulã introductã ostendũt: neq; facultatẽ datã, sed demonstratã. Quod idẽ et in primo Velleæ legis capite factũ qui diceret, quid peccaret? siquidẽ licere permittiq;, et quę diserte prohibita nõ sunt, dici possunt. At nullo iure potuit, inquiunt. sed ea uerba de legis capitibus loquũtur, nõ de iure uniuerso, ut tractatus ipsius cõtextus indicat. nullo igitur iure, id est neutrius capitis iure intelligas: ac si diceret, neutro iure. siquidem & aliàs nullum pro neutro legimus,

vi. de iniu. rup. te. 4. ij. de uul. & pu. s.

xxviij. ex qui. cau. ma. 2. vi. i. C. de relig.

mus, apud M. Tulliū in epistola Pollionis, libro ad Plancū decimo: Cum uero non liceret mihi nullius partis esse, quia utrubiq; magnos inimicos habebā, in ea castra fugi. et apud Neratiū libro sexto mēbranarū, Superior pars ædificij quę nulli cōiuncta sit, eodē modo legitur, si recte animaduertimus. *pen. de damno. infecto.* De legis ergo capitibus credendum est Scæuolam sic scripsisse: idq; dubitādo & tractando, quod tamen respondendo non tenuit, neutrius capitis iure potuisse utiliter institui ad legis præscriptū, hunc qui nondum natus erat. Iuliano enim, ac perinde et Scæuolæ aliter uisum, duobus quasi capitibus commixtis. Atq; hæc duo capita commixta duo sunt iura, quorum nullo procedere potuit, id est neutro separatim: utroq; potuit. nō quod & prius non posset institui, sed ut institutus nō rumperet per legem Velleā, per quam nō institutus, aut nominatim exheredatus rupisset: id quod antea nequaquā obtigisset, ut diximus. Ac post Iuliani sententiam animăduertere est, indistincte absoluteq; responsum, hos qui post testamentum factum in uita nascuntur, ita demū per legē Velleam rumpere testamentū prohibitos, si nominatim sint exheredati. quibus uerbis & Iuliani casum contineri nemo puto dubitabit. idemq; & de institutis dicendū: quod & auctoritatibus quarum suprà meminimus, & Iustiniani cōstitutione constat. *iij. de iniu. rup. te. i. xiij. eo. ti. insti. de exhe. re. lib. 4.* Iā uero & si nullo iure potuisse nōdum natum institui, permissumq; uel Gallo auctore, uel lege Vellea dicamus, sub condicione institui permissum intelligemus, qualis aut Aquiliana foret, aut ex ipsa lege formula. quod quidem usu ante receptum non esset. forsitan & neq; permissum, ueluti suprà ex iuris auctorib. disputauimus.

Quæremus tamen, cū recepta est Iuliano sententia, an si nascatur nepos uiuo patre suo, deinde emancipetur, sponte adire possit hereditatem. quod magis probandum est. nam emancipatione suus heres fieri non potuit.

Eodē casu continuato, recepta uidelicet, probataq; ipsi Iuliano sentētia, quærit Scæuola, quid si idē nepos antequàm natus esset, institutus, natusq; uiuo patre suo, deinde emancipetur mortuo patre, mox testator decedat, an adire poterit hereditatem uoluntarius qui suus fuerat, ac sub condicione si suus hęres esse desierit, & si nepos suus nasceretur: aut si suus hęres in locum sui hæredis succederet, fuerat institutus. quærit inquam, an sponte adire possit: quia iam dubium non est, ut suum non admitti, qui suus moriente auo testatore non fuerit. quare dubitatio fit, num sponte adire possit. quod magis probandū ait. Nàm emācipatione suus heres fieri nō potuit. *insti. de her. qua. et diffe. 2.* si suus heres fieri non potuit, emancipatione factus extraneus: reliquum est, hunc sponte aditurum. *insti. de her. qual. et diff. 4.* pro comperto enim habuit, neq; institutionem uitiari, neq; irritū fieri emancipatione testamentum. quomodo autem neq; defecta hic & impleta condicio fuerit, abunde à nostris tractatum est. nam quantum ad Scæuolæ sententiam attinet, mihi eorum interpretatio placet, qui emancipationem deinde mortuo patre nepotis huius factā existimant. quod illis uerbis, recepta sententia, nō obscure significatur. neq; enim otiose scripta sunt. Recepta autem à Iuliano quę sententia est, nisi successione in ius sui facta: nam Mox pater decedat, ait. ut inter nepotis natiuitatem, & patris mortem nihil noui, neq; emancipatio intercesserit: et constituta successio sit absq; testamenti offensa: quibus receptis, deinde ponitur emancipatio, propter quam suus hæres fieri auo defuncto non potuit, igitur aditione uoluntaria potuit.

LAELII TAVRELLI

Enarratio.

ij. de uer. obl.



AVLVS cũ libro 12. ad Sabinũ diuisiones stipulationũ posuisset, quæ in dãdo, et quæ in faciendo cõsisterent: itẽ quæ in danda quãtitate uersarenĩ partium præstationes admittere dixisset, quæ uero natura diuisionẽ nõ paterentur, minime: ut cũ uiã, iter, actũ stipulamur: rursus quasdã partis quidẽ dationẽ natura recipere, sed tamẽ partium solutione satisfactionẽ nõ sequi: ueluti si hominẽ generaliter stipulemur, aut lancem, uel quodlibet uas, Stichũ ue aut Pamphilũ dari: duo demũ præcipue adgressus est, Primũ, ut ostenderet qua ratione ꝓmissor, aut hæredes, aut etiam fideiussores eius in diuiduis teneãtur, aut liberenĩ: et quo modo stipulatoris hæredes agãt. Sequens, quo pacto in his quæ in facto consistũt, uno hæredum contrà faciente, ceteri teneanĩ, ab eodẽq; repetãt: quo itẽ modo uni hæredũ si cõtrà fiat, stipulatio cõmittatur, tũ in Ire Agere, tũ in Dolum Abesse. Qua occasione inducit Catonis dicta, simul quæ tractauerat discussurus, simul ex occasione declaraturus, quid si adiecta pœna ex hæredib. ꝓmissoris quidam contra quàm cautũ est, fecisset: quem locũ proxime tractauerat, sed pœnæ mentione prætermissa. unde ait,

- ij. co ti. i.

iiij. co. tit. i. *Eadẽ dicemus & si Dolũ Abesse à te hæredeq; tuo stipulatus sim, & aut promissor, aut stipulator plurib. hæredib. relictis decesserit.*

Eadem, inquit: ut scilicet ꝓmissore decedente, & uno ex eius hæredibus prohibente, omnes hæredes teneanĩ. sed familiæ hercíscũdæ iudicio à prohibente repetãt. uno aũt ex hæredib. stipulatoris prohibito, distinguãĩ pœna, adiecta fuerit nec ne: quod suprà dixerat, rationẽq; ex Vlpiano Sedecim uiri addiderant, in Habere Licere stipulatione. Cũ autem in Dolũ Abesse, ulterius uideri posset, nũ ad eam inspectionem quid faceret uetusti Iurisconsulti distinctio, qua pariter determinarenĩ pęnales factorum cõceptiões, addit:

iij. co. 2. *Cato libro quintodecimo scribit, pœna certæ pecuniæ promissa siquid aliter factum sit:*

Quàm scilicet prima ꝓmissione cõtineretur, cuius exempla subiciuntur, Iter Fieri, Amplius Nõ Agi, etsi aduersus ea factũ esset, pęna certę pecuniæ.

Mortuo promissore, si ex plurib. eius unus contrà q̃ cautũ sit, fecerit; aut ab omnib. hæredib. pœnã cõmitti pro portione hæreditaria:

Non contra quemlibet in solidum; sed contra omnes simul.

Aut ab uno tantũ pro portione sua. Ab eo scilicet qui contrà fecerit.

i. de uia pub. *Ab omnib. si id factũ de quo catũ est, indiuiduũ sit: ueluti Iter fieri,*

iij. de aqua pl. ar. lxxij. lxxv. de uer. obl. 4. i. de iti. actuq; pri. 4. 5. Quãuis hæc stipulatio factũ simplex ut aperiri, cõplanari, sterni, significare possit: ueluti et insulã fabricari, fossam fodi, cui significatui cõsonet quod de facti stipulatione uerba sonãt: si id factũ, inquit, de quo cautũ est: aliud uero est factũ, aliud seruitutẽ stipulari: tamẽ Iter Fieri uerborũ cõpendio idem esse, atq; Ire Licere, aut Per Te Non Fieri, & cetera, quod ipsum idẽ sit, ualde suaderi potest ex eo quod in reddẽda ratione differẽtię Cato prioris casus cautionẽ, Iter nẽpe Fieri uerbis illis, per te nõ fieri quominus mihi ire agere

liceat,

liceat, designasse uidetur. Illam inquit stipulationē, per te non fieri, etc. quem igitur interpretem suorum uerborum eodem ipso meliorem quærimus? At dicent hac posteriori formula, Ire Agere legimus, qua & actus continea-tur: prioribus, iter tantum. Sed uicissim prioribus adfirmatiuis facere quoq; in stipulationem deductum placere potest, non tantum pati: quod in posterioribus negatiuis, ac ferè in seruitutibus dici solet. Neq; uero hæc nimium adfirmanda, nisi fortè si principio aperiri, complanari, refici stipulationem, quæ dein seruitutem, atq; adeò pati contineat, admittamus. Sed neq; captāda sunt prudentium uerba: neq; ita emungenda ubera, ut sanguis manet. Satis abundeq; est, si rei, qua de agitur, coaptentur: nimirum ut indiuiduum factū sonet stipulatio, siue illa adfirmatiuis, siue negatiuis uerbis concepta sit: siue iter, siue actū quoq; contineat. Nā et parū suprà cū formula expressisset, Quo Minus Ire Agere Liceat: mox sibi herediq; suo agere licere, dixit: Ire autē omisit. neq; enim in hoc uis erat eo loco. quod & alibi cōtra scriptū est, Ire Agere Liceat stipulatione concepta: mox, Ire Liceat, dumtaxat repetita. Constet sanè Iter Fieri seruitutē quidē, neq; tamē minus factū de quo cautū est, cōtinere: quod scripsit Cato, nostriq; in seruitutū stipulationibus pleriq; admittūt. & si non desunt qui reclamēt: cōtra quos Paulus, in facto ait stipulationē esse, Per Te Nō Fieri Quo Minus Mihi Ire Agere Liceat. Quapropter ab omnibus hæredibus & stipulationem & pœnam committi placet.

i. de serui. rust. iij. de usufr. i. xxxij. de seruí. urb. iiij. si ser. uind. 4. xv. de seru. 1. xvi. de ser. urb. 1. ij. de uer. obl. 3.

cxxx. eo. ti.

ij. eo. ti. 3.

Vel non fieri.

Similiter iter intelligam: si tamen hæc uerba rectè uulgo habentur. continebunt autem facti negatiui stipulationem, ad moderandam puta, uel remittendam seruitutem: aut etiam ad negatiuam seruitutem inducendam. quam alibi negat se Accursius inuenisse, Ire Agere Non Licere. quod ad præsens institutum non pertinet. Illud constat, uerba hæc in Florentino codice non legi, propterea q; nec habenda esse. Siue igitur negatiuè, siue adfirmatiuè cōcepta est pœnalis indiuidui facti stipulatio, uno hæredum contrà quàm cautum sit faciente, ab omnibus stipulatio committitur.

iiij. de serui. i. vi. eo. ti. iij. de iti. actuq. ante pen. i. de serui. ur.

Quia quod in partes diuidi non potest, ab omnibus quodammodo factum uideretur.

Hæc est Catonis ratio, quam parum infrà ex eiusdem uerbis prosequitur.

At si de eo cautū sit, quod diuisionē recipiat, ueluti Amplius Nō Agi, tū eum heredē qui aduersus ea fecit, pro portione sua solū pœnā cōmittere. Differentiæ hanc esse rationē, quod in priore casu omnes cōmisisse uidētur, quod nisi in solidū peccari nō poterat, illā stipulationē Per Te Non Fieri Quo Minus Mihi Ire Agere Liceat.

Hæc est quā dixi susceptio Catonianæ rationis, ex illis uerbis desumpta, quia ab omnibus quodāmodo factū uideretur. Enimuero eandē prioris placiti diuersitatis rationē statuit, ab eo quod posteriori loco posuit. Si enim q; in partes diuidi nō potest, ab omnibus quodāmodo factū uideretur (quod ipsum ea clausula explicatur, quod nisi in solidum peccari nō potest) utiq; id sequitur, quod omnes in priori casu commisisse uidentur, illam stipulationē per te non fieri. Nam hic ordo est, omnes commisisse uidentur illam stipulationem Per Te, & cetera. nonnulli codices habent, præstare, uel præstari non poterit, ut in illa stipulatione. planè & pręstare & præstari in idē recidit: quod præstari non possit ab uno, quod promissum fuerat: nisi & omnes

præstent: neq; à ceteris, quin unus contraueniens corrumpat implementū. Sequens uero particula, ut in illa stipulatione, planiorem & magis obuiam sententiam redderet: ac differentiam demonstráret inter eas stipulationes Iter Fieri, ac Per Te Non Fieri Quo Minus Ire Agere Liceat. quam Tusci codicis lectio non patitur.

Sed uideamus, ne non idem hic sit: sed magis idem, quod in illa stipulatione Titium Heredemq; Eius Ratum Habiturū. nam l: ac stipulatione & solus tenebitur, qui non habuerit ratum: & solus aget à quo fuerit petitum. idq; & Marcello uidetur: quamuis ipse dominus pro parte ratum habere non potest.

Pauli uerba hæc sunt, Catonianum axioma uel supplentis, uel in dubiū reuocantis, ac determinantis, ut ferè placere uideo. Quidam uero plana omnia & facilia reddita, ex memorato exemplario testantur, ut perinde doceamur posteriorē stipulationē, Amplius Non Agi, nequaquā illi similē quæ habeat, Iter Fieri, aut Per Te Nō Fieri Quo Minus Ire Agere Liceat. sed magis similē stipulationi Ratū Habiturū. Hūc uerū dicunt & indubitatū intellectū, de quo nihil minus quàm de ipsa ueritate dubitare cōueniat. Nihil magis (opinor) dictū uolebant. magnificè uero & audenter illi. Neq; equidem pertinacius negauerim, posse hoc modo rem trāsigi, quasi cōmemorata differentię ratiōe, qua nihil de posteriore casu tractatū fuerat, illā Paulus, atq; adeò Catonis dicta supplemēto farciens subiecerit, in eo casu nō idē essem, nō eodē modo uidelicet, omnes commisisse uideri, &c. sed magis idem quod in Ratum Habiturū, in qua & solus tenebitur qui nō habuerit ratū, & solus aget à quo fuerit petitū. quod & alibi de Ratū Haberi Paulus ait, et Marcellū hoc loco auctorē ciet. Sed & nos uideamus, ne alijs hic locus tractandus sit. Atq; illud principio quæsierim, nū quid imperfecti Catonis traditio habeat, aut minus cōcinnè explicatū, quod auxiliari calamo eguerit. Rursus nū crediderit Paulus, ex Catonis dictatis aliquē suspicaturū in Amplius Non Agi stipulatione, idē fore quod in Iter Fieri, ac nō potius quod in Ratū Haberi. Porro utrūq; negaturū puto, quicūq; nec ipse cauilletur, nec iuris prudentes cauillari existimet. Quorsum uerò particula hæc, Sed uideamus, quæ uim præcedētibus aduersandi habere solet, ac plerūq; de eisdē retractādi? quorsum uerba, Ne non idē hic sit: quæ uix cohærere, aut uires intēdere ullas uidētur, nisi aut idē fore præcedēs oratio præ se tulerit, aut ex ea huiuscemodi argumentū elicuisse promptū sit? quæ tantū abest ut hic adfirmari posse uideātur, ut ipsis Catonis uerbis diserte explicatū haberemus Amplius Non Agi, & diuisionē admittere, & pœnā pro portione aduersus eā stipulationē faciētis infligere. Differentiæ quoq; rationē legeremus, quę in priori casu ostenderet omnes cōmisisse, quod nisi in solidū peccari non posset. quā sanè contrariam determinationem per consequentias relinquere appareret in Amplius Non Agi, nimirum, quæ diuisionē pateretur, atq; à priori casu differret. Itaq; nodus hic haudquaquam Paulo uindice dignus mihi uisus est, hoc pacto si commentemur. Quin aliquanto clarior esset uulgata editio, minusq; explicatu difficilis, quàm uetusta: usq; adeò ut illam arbitrer ad difficultates declinandas glossematis & subauditionibus succreuisse: uerum Accursij posteriorumq; deinde inuolutionibus, tamquam sentibus uepribusq; obsitam. Quam autem ego Pauli sententiam esse rear, ut breuibus te-

xliij. fami. her. 6.

xvij de peri. & com. rei. uen. cxxxij. de uer. obli.

ſtatum habeam, uerba hæc, Sed uideamus ne non idem hic ſit, ad ſtipulationem Dolum Abeſſe referenda eſſe exiſtimo. dixerat enim, eadem etſi dolum abeſſe à te hæredeq; tuo ſtipulatus ſim. quod dictum ulterius (ut initiò tetigi) diſcuſſurus, ſiue ulteriori diſcuſſione declaraturus, induxit Catonis ſcripta, quæ haberentur circa pœnales factorum ſtipulationes. quibus cum præcedentia de doli ſtipulatione confirmari uiderentur: poſſetq; quiſpiam ſuſpicari hãc Dolum Abeſſe, priori caſui applicandam: idemq; planè quod in priore caſu adiecta pœna, quodq; in ſtipulatione Per Te Non Fieri, etiã non adiecta pœna, dicẽdum eſſe: id quod iam ſuprà indefinitis uerbis adfirmare uiſus fuerat: Videamus, inquit, ne non idem hic ſit, ut ſcilicet uno contrà faciente omnes teneantur, uel ad id quod intereſt, uel ad pœnam. ſed magis idem quod in Ratum Haberi: magis, inquam, nõ utiq; idem, ſed magis. *iiij. de iuriſd. omni. iud.* quaſi uelit, Dolum Abeſſe, cõparari quidem ad aliquid poſſe ſtipulationi, Per Te Non Fieri poſſe, & Ratum Haberi: ſed magis Ratũ Haberi, quàm Per Te Non Fieri. Nec mouere debet quod pronomine Hic proximiora, atq; adeò poſteriora demonſtrari ſolent. Nam ſi Paulum, cum de ſtipulatione Dolum Abeſſe, tractatũ ſuſcepiſſe, ad Catonis ſcripta digreſſum, hisq; relatis tamquam ex diuerticulo ad propria reuerſum animaduertas: id pronominis ad amuſſim quadrat. Et quantũ quidẽ ad orationis contextum attinet, omnis (ni fallor) difficultas abeſt. Nec parũ ex his quæ ſequunt, hæc interpretatio adiuuatur. Et ſolus aget, à quo fuerit petitum. cum ea nihil ad Catonis dicta pertineãt, quibus nulla de ſtipulatoris hæredibus mentio eſt. *iiij. de uer. obl. 1.* Sed proſecutionem quæſtionis à Paulo ſuſceptæ reſpiciant: quã et ſequenti parte de ſtipulatione duplæ pariter exſequitur. Verum illud eiuſdem iuriſconſulti libro ſexto ad Sabinũ obſtare uidetur: Quod ex facto ſuo unus ex cohæredibus ex ſtipulatione hæreditaria præſtat, à cohærede non repetet. *x'iiij. fam. herc. ſ.* uelutiſi A' Se Hæredeq; Suo Dolum Malum Affuturum defunctus ſpopondit: uel Neq; Per Se, Neq; Per Hæredem Suum Fore Quominus Eat Agat. Quo loco æquiparatæ uidentur hæ ſtipulationes, proptereaq; prioris caſus Catonianæ inſpectionis ſtipulationibus adſcribendæ, & Dolum Abeſſe, & Per Te Non Fieri. Nam & ex facto unius reliquos teneri, eodem loco legitur. Quod proprium eſt earum ſtipulationũ, quæ diuiſionem non admittunt. Sed tamen nõ utiq; totum ex unius hæredis facto præſtari, adfirmat eo loco Paulus: neq; unius facto reliquos teneri. Sed ſi teneri cœperint, ait. neq; ſemper ex unius dolo ceteri teneri ſolent: ut in actione depoſiti proditum eſt. Quinimmo & Mæcianus Iulianum ſcribere ait, omnes prætorias ſtipulationes eiuſdem interpretationis eſſe. conſtareq; ex Iudicatum *ix. x. depoſ.* Solui ſtipulatione, ſiue à parte actoris, ſiue à rei plures hæredes exſtitiſſent, *xxxij. ad l. fal. i.* non omnibus, neq; aduerſus omnes actionem cõtingere: ſed dumtaxat his qui uiciſſent, & aduerſus uictos. hisq; aduerſus quos res defenſa non eſſet, aduerſus eos qui rem non defendiſſent. Atqui Dolũ Abeſſe prætoriam ſi ſtatuamus, tam & regula in hanc ſententiam nobiſum faciet. neq; ambigitur Dolum Abeſſe, in Iudicatum Solui, prætoria ſcilicet, cõtineri: quæ ex parte promiſſoris hæredes non perinde omnes adficiat, ſed dumtaxat dolum admittentem. *vi. xix. iudi. ſol.* quod quidem hoc Pauli reſponſo probetur. quem & de prætorijs hoc loco tractare, perſuaderi poteſt ex his quæ ſubiciuntur ſtipulationibus, Rem Ratam Dominũ Habiturum, duplæq; ac fructuaria, & damni infecti, & operis noui nuntiationis: quas inter prætorias cenſeri,

nemini

l. de præt. sti. i. co. ti. v. de uer. obl.

nemini dubium esse potest. Quamuis quid hoc loco statuendum sit de Ratum Habiturum, & duplæ, rixentur plærique. Intelligo autem prætorias pingui minerua: neque ad uiuum reseco, ut iudiciales & cautionales ab eis secernantur. sed potius ut & hæ prætoriarum species sint. quo pacto & de dolo cautio, quæ iudicialis dicitur, prætoria erit, & Ratam Rem Haberi, & reliquæ cautionales appellatæ, & quæ communes. ut iam nihil mirũ sit, hoc loco Paulum distinguere uoluisse, Dolum Abesse à stipulatione, Per Te Nõ Fieri Quominus Ire Agere Liceat. cum qua etsi cõmune nonnihil aliquando habere possit, puta quandoque conuentionalis esset: magis tamen, ac frequentius cum illa Ratum Habiturum censetur: utpote plerumque prætoria.

xix. rem ra. hab. xviij. co. ti. ij. de præt. stip. i.

His consentaneum est, quod & omnes de dolo malo clausulæ, huic, Ratum Habiturum Dominum, comparatæ sunt: quibus continetur, quod stipulatoris intersit. Qua ratione, pro qua parte ratum non habetur committi stipulationem credunt. Quinimo & Iudicatum solui, & Rem Ratam Habiturum, & Damni Infecti, & his similes alibi æquiparari legimus: responderique, scindi eas in personas hæredum. Opposita deinde ratione, solutaque, Si unus inquit, ex hæredibus promissoris totam rem possideat, in solidum eum damnandum. ut manifestum sit, pro quantitate rei quam hæres possidet, in solidum, in partem'ue, si contrà fiat, damnari. Atque hæc altera conciliari esse potest ad antinomiam, primo loco ex ipso eodem auctore ad Sabinum suprà excitatã. Quãuis nec me lateat, & in prætorijs clausulis difficultates oboriri. alijs omnimodo committi eas adseuerantibus: alijs distinguentibus, diuiduum, an indiuiduum in stipulatum deuenerit. Sed & de Ratã Rem Dominũ Habiturũ, num hoc loco prætoria censenda sit (ut dixi, qualis ferè esse solet ea stipulatio: quamuis interdum & ex conuentione sit. hoc quoque & in

x. rem ra. ha.

defendendi, & in duplæ cautione ad incudem reuocatur: qua tamẽ proportionibus hæreditarijs uno defugiente, omnes heredes tenentur. quod & de prætoria defendendi clausula proditum est, eam in solidum committi, pariter et ex re iudicata, & dolo malo. adeò infinitum est, quod de hoc stipulationum tractatu tandem constituas. Constituitur tamen, si quis subtili inuestigatione diuersitatis rationes excutiat, ut imperator admonuit. in quo genere nostri sedulã diligentiam præstare solent. Cum uero ab indiuiduo facto ad id quod interest uentũ esset, diuisionem quoque admitti è re nostra secundum Tuberonem scribit Celsus. atque interim Vlpianus subscribit: ut neque mirum admodum sit, in his quæ non omnino semperque indiuidua sunt, hos qui non ipsi contrà quàm cautum est fecerint, coherede dolum admittente, lenius accipi.

l. xxxv. cxxxix de uer. obl. xvij. iudi. sol. ij. C. de uet. iure enu. xxij. de uer. obl.

ANTONIVS AVGVSTINVS

LAELIO TAVRELLO S.



AM frequens est militiæ in iure mentio, ut licet alia multa sint quæ me ignorare fatear, tamen hoc ipsum turpe putem nescire me confiteri. Sed siue hoc mea solum culpa accidit, siue habent etiã nonnullam nostri interpretes ac præceptores, operam dato mi Læli, ut quod illorũ, aut (quod existimo) mea negligentia peccatum est, id tu tua doctrina suppleas. Dubito autem in primis cuiusmodi illud genus militiæ fuerit, quod ex casũ appellatũ esse Iustinianus ait, Nouella 53. & 97. Quodq; huic quæstioni proximũ est, quæ sint illæ militiæ, quas alienare licebat. neq; enim omnes posse, dicitur illic, & Constitutione 5. Qui militare non possunt. Sed ut prior ipse dicam quod sentio, existimabam aliquando eius generis esse has, cuius illæ quæ à Tranquillo dicuntur à Cl. Cæsare inuentæ, uti imaginario quodã militiæ genere absentes fungerentur. Idq; esse credebam, cur uera illa & legitima militia armata diceretur, Miles, inquit Vlpianus, qui sub armata militia stipendia meruit, condẽnatus eatenus qua facere potest, cogit' soluere. [*vi. xvi. i. de re iudi.*] & alibi crebrò. quod aperte dici uidetur Iustiniani cõstitutione: [*i. negotiat. ne. mil.*] Argenti, inquit, distractores armata quidẽ militia abstinere sancimus. aliã uero quamcumq; sine metu præsentis sanctionis posse sibi adquirere. & hoc pacto interpretabar caput illud, quo omni militia serui prohibentur. Nam de inermi quoq; hac et togata militia Marcianũ illic locutum, ex Vlpiano apparet: [*xi. de re mili. xi. de leg. lib. iij.*] Si seruo alieno militia relinquatur, an domino quæratur legatum, quæritur. & aut scit seruum esse, & dico, inquit, æstimationem deberi: aut ignorauit, & denegari fideicommissi persecutio debet: quia si scisset seruum, non reliquisset. Legari autẽ posse, aut hæredib. relinqui aliquas ex his, multis locis dicitur. Sed hoc tamen mihi scrupulum iniciebat. item illud, quod [*xxij. l. de le. libro ij. ul. C. de pig.*] uendi, pignoriq; obligari quædam possunt: ut cũ hæc in armatis cadere non possent, crederem has non esse Claudianas illas militias, nisi forte paulatim in eam corruptionem uentum esse opinemur. nã & illud armatarum habere uidentur, quod septimodecimo anno minoribus neutras habere licebat. sic enim interpretor apud Scæuolam, [*c. de leg. lib. iij. ij. de minorib.*] quod alumno præcepit militiam illam cum per ætatem liceret, ex Vlpiano libro 11. ad edictum. His autem cõiecturis ducebar aliquando, ut crederem nomen harum militiarum ex causa potius, quam ex casu fuisse, ad illius missionis similitudinem, quæ causaria

ij. de his qui no. inf. xiij. de re milit.

dicitur eidem ad Edictum de his qui notantur infamia, tum Macro de re militari, & alijs. Qua tamen in re sententiam tuam expecto. item illud, ut cures ex Marcianis nouellis hunc mihi scrupulum euellere. Iam uero illud scire uelim, quorum stipendijs inermes hi milites militauerint. Iustinianus enim ait, principum liberalitate eos meruisse. At Scæuola, à nescio quo deberi salarium. In introitu certe commilitonibus aliquid solere præstari, ab eodem scriptum uideo. quod & Constitutione VII. De proximis sacrorum scriniorum adgnosco, sub quo titulo ultima constitutio indicare uidetur Palatina officia, quæ nonnumquam illis libris militiæ appellantur, uendi successoribus solere. Hæc mihi cuicuimodi sunt, probabiliora esse uidebantur aliorũ interpretationibus. de quibus scire cupio quid sentias: de ea præsertim re, quam Zasius & Viglius ab Haloandro dictam probant: ut quæ hodie barbaro nomine Feud i appellant, militias fuisse credant. neque enim illos milites, clientes eiusmodi, aut tam lata prædia habuisse crediderim. Vale. Bononiæ, VII. Cal. Nouembr. M. D. XLII.

No. liij. lij. de acti. emp. c. de leg. lib. iij.

LAELIVS

LAELIVS TAVRELLVS ANTONIO AVGVSTINO S.



ACIS tu quidem Antoni Augustine, & modestè, & a-
manter, cum me de militia compellas, in utramq; (ut di-
ci solet) aurem dormitantem. sed qui interpretes nostros
idcirco nihil magnopere, quod ad eam rem explicandā
faceret, tractasse existimo, quòd superuacuum & inane
crediderunt in id incūbere, quod nullius ferè compendij
futurum esset: cum iam inde à Byzantijs principibus mi
litiæ id genus obsoleuerint. neq; enim uerendū est ad secuturos fuisse illos, si
quid fortè & nos possumus: cum et doctrina, et ingenio pollerent: neq; adeò
difficile uideri debuerit, ut ualdè aliorū auctorū (si quod sperari posset) subsi
dio indigerent extra Principū constitutiones, quas adsiduè uersabant. Nec
te, qui diligētissimè (ut uideo) rem pertractasti, latêre arbitror, de ea quid ad-
firmari possit. Sed suasit tibi modestia tua, potius quàm proprio iudicio ad-
quiescere, alienū experiri: meum uero ut eligeres, quo me amore proseque-
ris. Itaq; re aliquāto accuratius animaduersa, ferè huiusmodi erat quod re-
spondere. Quæsisti cuiusmodi esset illud militię genus, quod Iustinianus ex No.lib.1.§.
casu appellatū ait: ac nō potius ex causa dicendū esset, ad imaginem causariæ
missionis. Rursus, quæ militiæ essent, quas alienari liceret. Demū, quorū sti
pendijs alerentur, quod Iustinianus Principū liberalitate adfirmet: at Scæ- lij. de acti. emp.
uola à quodā alio debitū salariū scribat. nā quòd ingressu nōnihil cōmilitio c. de leg. ter.
præstandū esset, eodē auctore, nec nō Valentiniano & Marciano Augustis, vij. C. de prox.
rectissimè censes. Sed & Palatina officia quæ nonnunq̄ postremo Iustinia- sacr. scrin.
ni Codicis libro militiæ appellantur, uendi successoribus solere, ex quadam
eius constitutione arbitraris. tū quid sentiā de ea re quam quidā probāt, ab ult. eod. tit.
Haloandro in mediū adductā, Feuda quæ uulgo dicta sunt, militias fuisse.
quod tu nō arbitraris: neq; enim existimas illos milites cliētes eiusmodi, aut
tam lata prædia habuisse. Ad quæ respōsuro mihi præfari libet, hunc militia
rū morē ita uetustū esse, ut Imperator ipse illarū de hypotheca retractaturus, No.liij.§.
ex priscis temporib. repetendū crediderit. Eam, inquit, causam paulo altius
& diffusius contēplantes, cognouimus quod priscis tēporibus in militijs nō
hypothecæ ferebantur, sed obsoleta quædā, & prorsus ex usu sublata nomi
na. Et tamen paulo antè dixerat manifestas esse militias, quæ uendi, aut pig-
nori opponi possent. An manifestas fuisse dicemus eius ætatis hominibus,
utpote quæ in palatij ac fori luce uersarentur? perinde atq; hodie, si quis dice
ret manifestas esse has Romanæ aulæ militias, quæ officia appellant. Et hæ
tamen si post aliquot annos perirent (ut Constantinopolitanæ illę perierūt)
porro eius sæculi quod succederet, populis uix compertæ essent, quāquā ho
die cū earum omni natura & reditu notissimæ. An credendū potius, manife
stas esse militias dixisse Principē, ex sui Codicis & Digestorum libris? qui fit
enim, ut agitatis sæpe quæstionibus earū de imputatione in quartā, de hypo xxx. C. de in-
thecis, de his qui pluribus mererent cingulis, & ubiq; partitionib. adhibitis offi. te. ult. de
essent ex his quæ distrahi possent, nec'ne: obscurū esset idipsum, neq; omni- pig. v. qui mili.
no legibus definitū? Proinde Accursius Florentinus, si eius tēporū incōmo- non poss.
da spectes, non leui honore prosequēdus, quāuis eo loci nihil censeat: ad ali
am tamen eiusdem Principis constitutionē scribens innuit, militantes in sa- v. qui mili. non
cris scri- poss.

cris scrinijs alienare posse suas militias in eos, qui ultra statutorum numerũ essent: dum sic habentẽ Valentiniani & Marciani constitutionẽ ciet. *[vij. de proxi. sacr. scri. xi. eo. ti.]* Cuius ego cõstitutionis inscriptionem errore librariorum corruptam ut rear, facit quoddam eius capitulum Theodosio & Valẽtiniano à Zenone adtributũ, de quantitate pro solatio (ut ait) uel suffragio proximi definita. quam & te animaduertisse scribis, nõ suos auctores habere. Huius in eo genere oculatissimi opinionem recipi posse crediderit, si quis illa Principum uerba, In Deficientium Statutorum Locum, latè intelliget, quouis modo illi defecerint, siue morte, siue necessaria quadam causa, siue etiam uoluntaria abdicatione. Quibus postremis casibus ex ea lege dicemus, alienationẽ in eos qui supernumerarij uocantur, permissam. Quod si morte defecissent, quantitas ex ea constitutione Proximo sacrorum scriniorum offerenda, ex Zenonianæ legis præscripto in heredes, successoresq́ue, aut filios, uel creditores defuncti cõferri debuisset. his quæ de pecunijs Melloproximo & adiutoribus erogandis statuta essent, itẽ & proximo cæteris desistendi modis, ad prioris sanctionis tenorẽ manentibus. Hanc ego sentẽtiam ab eo quod uero simillimũ sit, non abhorrere arbitror. neq; enim Deficientium uocem ad mortem duntaxat significandam adiectam reor: nam et aliàs eam generalius accepisse Iustinianum constat, cum de caducis ageret, onereq́ue à deficiẽtis persona collato. *[i. de cad. tol.]* Quæ sententia & eiusdem uerbis de Quæstoris adiutorum numero tractãtis adiuuatur. *[xiij. de prox. sa. scrin.]* donec exeuntibus, inquit, singulis ac recedẽtibus, decrescere possit uetita conglomeratio. item uiris deuotis adiutoribus desistentibus eodẽ officio, cũ ad Laterculensis gradũ prouecti fuerint: *[ult. eod. tit.]* item alibi. nã his licere desistentibus ab adiutoris officio alios pro se quos uoluerint subrogare. & paulopòst, illos etiã adiutores posse in suũ locũ alios inducere, qui per aliquẽ fortuitũ casum minus implere suũ officiũ ualeant: ueluti seniũ, uel morbum, uel aliã necessariã causam. Quẽ locũ ualde pertinere arbitror ad id quod primo loco quærebamus demonstrandũ, Quæ nã esset ex casu militia appellata. Qui per aliquẽ, inquit, fortuitũ casum minus implere suũ officiũ ualeant: ut ea sit ex casu militia, quam in alios trãsferri liceret, ex necessaria tantũ causa per fortuitũ casum imminente. Nec mouet, quod eiusmodi subrogationẽ de cetero inhibitã legimus, præterquã si Quæstoris adiutores ad tria scrinia subuehantur. nã hisce ipsis adiutorib. uetitis, ceterarũ militiarũ subrogationẽ permissam credimus, cũ uetitã non legerimus. *[xliii. de prox.]* & his ipsis ad ea scrinia trãseuntibus, ius incõcussum manet. Quã facultatẽ, ipsam etiã ex casu appellatione cẽseri existimo: uocabulo à quibusdã casibus ad omnes translato. neq; enim minus fortuitò accidisse dici potest, quod ex ea prouectione, uel ad statutorũ numerũ fieret. siquidẽ ea procederet ex sacra dumtaxat probatoria: q; Theodosius & Valẽtinianus decreuerũt. *[pen. ult. de diuer. offi. xi. de euicti.]* & quod à Principis nutu pendet, casui plerũq; adscribi solet. Quapropter mihi ferè persuasum est, ut omnib. qui publicarũ ciuiliũ militiarũ ad principis aulã pertinentiũ, uel ab illis depẽdentiũ iure censerentur, ex fortuito casu impeditis, liceret sui loco alios subrogare: demptis modo Quæstoris adiutoribus, præterquam si ad tria scrinia hi transirent: omnesq́ue huiuscemodi subrogabiles militias ex casu appellari. *[xxviij. quib. ex cau. ma. vij. C. de reli. No. liii. s.]* Licere enim per leges dici solet, & si non expressim permittãt, dũ hæ nõ prohibeãt. tũ & ipsa Nouella quoq; cõstitutione declarari hoc uidetur. nam manifestæ sunt, inquit, militiæ, quæ uendi, aut pignori opponi possunt. & mox, militiæ quæ ex casu uocantur, non cuiuis temere hypothecæ nomine opponantur. ac si ex superiorib. dixisset, priscis temporibus nequaquam

inmilitij

in militijs, quæ uendi aut pignori opponi hodie possunt, hypothecæ ferebantur. hodie autem quæ ex casu uocantur (nimirum quas iam dixerat, uendi aut pignori opponi posse) non tamen temere cuiuis hypothecæ subsignari posse uolumus: sed eo qui sequitur ordine, quo quidem ordine cum haudquaquam ipsas militias limitet, quas uendi, aut supponi posse dixerat, sed personas dumtaxat certa serie digerat: non obscurè significatū relinquit, easdem militias ex casu uocatas, quas uendi aut pignori poni posse dixerat. Hoc idem & exceptione, quæ de priuilegijs Silentiariorū subsequitur, suaderi potest. qua satis constet, & silentiariorum (quod alibi testatū est) esse militiā, & inter eas quæ ex casu uocan̄t cōnumerari. quinimo & uendi quoq;, & pignori opponi posse. Ceterū quid exceptu opus fuisset? nā nec alia priuilegia Silentiarijs eò loci reseruata sunt, quàm quæ specialiter eis concessa essent. inter quæ ne suas ipsi militias transferrent, nō legimus: ne ue in filios aut creditores hæ transirēt. sed id solū ut iure castrēsis peculij quæsita possiderēt, neq; cōferrent, neq; sibi imputarent in legitimam portionē. Quæ collatio, & imputatio, & in ceteris militijs locū habuit alijs sanctionib. quæcūq; tamē uendi possent, aut si qua ex his pecunia in hęredes transmitti. quo etiā loco Silentiariorū excipiuntur militiæ. Quid ni igitur dicimus, eas & uendi potuisse? Quin & pignori supponi magnum argumentum est, quod cū ab imputatione in legitimam portionē exceptæ fuerint, ab hypothecis tamen exemptæ non fuerūt altera constitutione, & quidem eodem Imperatore II. Consule, Calendis eiusdem mensis, atq; adeò simul edita. Quas equidem à nexu excipiēdas fuisse arbitrarer, ueluti & ab imputatione remotæ fuerūt, si & ab hypotheca exemptas uoluisset: cum præsertim hac parte specialiter priuilegio suffultæ nō essent. At ille potius quàm maxime potuit lato uocabulo usus, & has inclusas uoluit, & pecunia adquiri, & subsignari. nā quācūq; militiam negotiatores adquisierint, ait. Quinimo & ut inter statutos referatur pecunia, quæri posse palàm est & Zenoniana, & alia Nouella constitutione. & cum id fit, casum factū dici, hoc ipso loco. sic enim interpretor ea uerba Casu Facto: illo nempe ex casu inter statutos relato, uel militia indepta: non autem pro eo quod sit obligatione commissa. nam id nequaquā exprimi cautione oportuit: neq; creditori expediens fuerat, ut obligationē suspenderet dies, aut cōdicio: cui res ut quàm tutissimo loco esset, hortat̄ princeps expressim instrumento pactū adscribi. Inter statutos autem referri, Accursianam scilicet illam cōstitutionem respicit. Qua mutua locorū collatione apparet, & eam ad statutos, numerariosq; subrogationem pecunia fieri, & ex casu appellari. Quam tamen uenditionem, non ego absolutam illam, & liberam intelligendum arbitror: sed certis limitibus circumscriptam emolumento quodam percepto, transferendi facultatem. quam nonnumq; æquo laxiorem fuisse stomachatur Imperator, ac in posterum quibusdā prohibet: ueluti & in hæredes transmissionē non passim, sed sub certa diffinitione: ac plerumq; nō ipsam militiam, sed certam pecuniam legimus. Nam quod ad eas militias attinet, quæ apud Iurisconsultos & legari, & emi legūtur, uix est ut ad Palatinas hasce referri existimem: aut apud Iustinianum umquā dubitatum, quin & uendi, & transferri, & subsignari possent: conferriq; & imputari, sicuti & cetera, quæ in commune hominum commercium ueniunt, utpote quæ extra Romani Principis codicillos, aut probatorias priuatim corporum, aut municipiorum iure censerentur: non publico ad Populi Ro

ult. de silent.

xxx. de inoff. te. xx. de col.

ul. de pign.

xi. de prox. sacr. scrip. No. xcvii. §.

vii. de prox. sacr. scrip.

ul. eo. ti. ul. de pign. xxx. de inoff. te.

xv. xvi. xvii. de uerb. si.

xxxiiii. de leg. ter.

mani ius relato, quod infrà exsequar. Nec me latet, tribum quoq; Liberto emēdam, legatam fuisse apud Scæuolam, quam ipsam cū eius hæres clarissimus uir, atq; ideo nihil ea empta opus habens, iam cōsequi non posset, æstimationem eius, ac quidquid præterea cōmodorū & liberalitatum in diem mortis libertus consecuturus fuisset, petere eum posse respondit. Enimuero eam tribum nō ex his de quibus sermo est, militijs fuisse cū Accursio sentio, sed ad eas tribus pertinere, in quas urbē Romā diuisam constat, initiò unā & triginta, deinde & supra quadraginta: ut ex secundo & sexto, nec nō et septimo, nono, ac decimo Titi Liuij libris colligere est. cuius demū ætate ad quinq; et triginta redactæ essēt, ut primo eius libro in actis Serui Tulij regis proditū est. Porro et tribulibus pecuniam diuidi cōsueuisse, notū est: unde & diuisores dicti, de quibus multa Budæus disseruit ad legem Iuliam de ambitu. sic diuisores omnium tribuum noctu ad Senatorē uocatos, ait Cicero in Verrem. & ad Atticum: Tribulis tuus est, & Sextus pater eius nummos uobis diuidere solebat. Sed & clarissimi uiri mentio ad urbis mores pertinuisse tribus legatum indicat apud Scæuolam. & eius non fuisse libertum capacem, nisi publice concessum esset. idq; pecunia parari solere. nam et Romanæ ciuitatis ius pecunia quæri solitum, ex Apostolorum actis apparet, & libertinorum filios ab Appio Claudio tributim diuisos summa ciuitatis indignatione, sub finem libri noni Liuius scribit: usq; ad Qu. Fabij Maximi censuram, qua omnis humilium turba in quattuor tribus, quæ urbanæ dictæ sunt, coniecta est, ne humillimorum in manu comitia essent. Quo manifestum fit, ipsos libertos tribuum ius numquam habuisse: neq; etiam ipsorum filios, sed ingenuorum, ex his qui manumissi essent procreatorum (qui tunc libertini dicebantur) filios: ut scribit Suetonius in Claudio. Vrbanarum autem tribuum appellationem ignominiæ, ac desidiæ probro fuisse constat: rusticas contrà laudatissimas, eorum qui rura colerēt, auctore Plinio. Verum ut ad te redeam, cum hæ militiæ ad quamdā causariæ missionis speciem spectare uideātur, fortuitò nimirum casu impellente: nihil prohibet ex causa (ut ais) appellari. nam per senium, uel morbū, inquit,

ul. de prox. sacr. scrip.

uel aliam necessariam causam. Sed quominus causaria missis hos æquiparari credam, facit alterius loco suo subrogatio, pretij perceptio, plerumq; & in aliam militiam transitus. quæ missioni eiusmodi congruere non uidentur. Malim igitur cum Imperatore ex casu nuncupare: dum casum non excitandæ, ac introducendæ, sed transferendæ, apiscendæq; militiæ exaudiamus. Sed eccę has ad Claudianas illas referēdas putarim. imaginarias enim fuisse Trāquillus ait, quibusq; titulotenus absentes fungerentur. Quos & ostensionales milites opinor Lampridio dictos in Alexandro, id est ostentationis, & (quod iurisconsulti aiunt) dicis gratia, siue (ut Cicero in Ver-

iiij. commo. s. de S.C. sil. pen.

rem) dicis causa. quam uocem & Varro ut antiquā deducit: fortasse & quodā loco Plinius adgnouit. Alexandrinis ego illis militibus hodiernos, quos aurarios uel auratos uocant, cōparandos duxerim. Quid enim habent aliud quàm imaginem & fucum? Sunt tamen honorariæ cuiusdā dignitatis, quæ codicillis tantum citra omne cingulum cōstet, cuius & Augusti in ordinib. meminerūt. Absentes autem apud Tranquillū intelligo, siue à principe, &

ij. ut digni. ord. ser.

eius comitatu: ut quibus insignia dignitatis absentibus mitti iisdem auctoribus decernitur: siue etiam ab omni militiæ labore alienos, cuiusmodi non sunt hi nostri, qui neq; imaginaria militia, neq; titulotenus funguntur. neq;

alieni

alieni sunt à puluere & labore castrorum, ait Constãtinus Augustus de omnibus Palatinis, quos in sacro comitatu intentos, & eruditos studijs itinerũ prolixitas, & expeditionũ difficultas exercet. quod per duodecimũ memorati Codicis librum passim apparet, præsertim titulo de proximis sacrorũ scriniorum, ceterisq; qui in sacris scrinijs militant, & de priuilegijs eorum qui in sacro palatio militãt. & plerīq; recensentur constitutione postrema de diuersis officijs. Hãc militiã litteratã appellãt Augusti, qualẽ et urbanã militiã scribẽdi, respondẽdi, cauẽdi, M. Tullius pro Murena. Hinc merẽtes in ordinibus armatis, siue ciuilibus, legimus in Iustini pragmatica: quæ & stipẽdiorũ mentionẽ habet. Hinc eis stipẽdia, seu emolumẽta nõ minui: neq; ex annonis, aut stipendijs offerre qui scrinio Libellensiũ, aut sacræ memoriæ, sacrarũq; epistolarum cõmeatu abessent, Cæsar prohibet. Hinc annonas uniuersis officijs, atq; sacri Palatij ministerijs, et sacris scrinijs, ceterisq; cunctarũ adminiculis dignitatium erogari pręcipit Leo. quibus locis emolumenta, stipendia & annonas promiscue accipio. Cõpertum est enim, frumẽtum, uestes, arma, quæ Romanis militibus erogabãtur, eorum stipendijs imputari. quod libro sexto Polybius memoriæ prodidit. Verũ (ut ad tertiã quęstionẽ, duabus utcumq; explicatis, ueniã) Iustiniano scribente, Militias nullũ aliun de reditũ quàm ex principum liberalitate habuisse: quis aduersum hæc hiscere audeat? Hanc ego liberalitatem interpretor, ut sic exerceretur, si prius à prouincialibus annonariæ species exigerentur: ex quibus in uiscum relatis, & armatis ordinibus & inermibus stipendia erogarẽtur. Nam & Vegetius ait, annonariæ species, quas à prouincialibus cõsuetudo deposcit, maturius exigantur. Solebant autẽ militares annonæ plerũq; delegari exigendæ. Nulli, inquiunt Augusti, militariũ pro his annonis, quæ in prouincijs delegantur, repudiata ad tempus specierũ copia, & inopiæ occasione captata pretia liceat postulare. Delegabatur uero specierum exactio optionibus: qui tamen per delegatorios iudices, non ipsos quidem delegatos, sed à specierum delegatione sic dictos, exigere tenebantur, ne concussiones prouincialium fierent. unde est illud, Optionibus nullum sit cum prouincialibus commercium: ita ut à Ducibus, uel officio prouinciali omnis summa debiti postuletur. & rursus, Nullũ Palatinis cum prouincialib. uolumus esse commertiũ. sed iudices scire debebunt hoc sibi præcipue esse commissum, ut ipsi à prouincialibus exigant, & consueta deposcant. Palatinũ uero possessor nõ horreat, qui non sibi, sed iudicibus præceptus est imminere. hoc idẽ & alibi sæpius cautũ est. Hæ quidẽ species ad arcã præfecti prætorio in fiscalẽ rationẽ referebantur, ut Arcadij & Honorij constitutione declaratur: qua in fiscalibus debitis, hoc est annonarijs, ceterisq; titulis, qui ad arcam eminentissimæ pertinent præfecturæ, prouinciarũ rectores constringuntur. Hinc præfecto prætorio adærationẽ, erogationẽq; annonarũ iniungẽs, Annonas omnes, ait Leo, quæ uniuersis officijs ad solẽt delegari, ad similitudinẽ militum quibus ærariæ præbentur annonæ, adærari præcipimus: ut omnibus suprà designatis emolumẽta debita dispositio tui culminis ꝓ publica utilitate taxatis pręcipiat erogari. quo loco nouissimi pro adærari, adhærere cuderũt. Facile aũt colligitur adærari idẽ esse, quod ad æs, id est ad pretiũ species redigi, taxationeq; adhibita æstimari. quod instar fori uenaliũ rerum fieri, alia & alia cõstitutione cauetur. eius uerbi significationem Budæus Accursio implacabilis exponit, unde & adæratas possessiones, & adærationẽ legimus apud Cæ-

i. de castren. pal. pecu.
viij. de prox. sacr. scrin.
v. qui mil. non poss.
xiiij. de pro. sacr. scri.
xv. de erog. mil. anno.
No. liii. §.
vij. de ero. mili. ann.
vii. de exactiõ. trib.
xi. de erog. mili. ann. x. de offi. rect. pro.
vi. de exactio. trib.
xv. de erog. mili. ann.
xii. co. tit. v. li. de cohortalib. i. de colla. don. ult. de mil. uest. xiiii. xv. de erogat. mili. anno.

ſares: & ærarias annonas, ab ære, ut ærarios milites dictos: & ærarium, & tribunos ærarios, Varro ait. Credo equidem pleriſq; & à ſacris largitionibus annonas ſubminiſtratas, quos Auguſti enumerant, eorumq; ſcrinijs decernunt, & definitas annonas præſtari iubent. Ad quas largitiones etiam ex prouincijs exactæ ſpecies Theſaurarij, Proximiq; diligentia dirigi ſolebant. quod & conſtitutione cautum eſt. Volebant autem puto principes omnia, quotquot erogarentur, impendia liberalitatis eorum titulis inſcribi, & accepta ferri. atque ideò Comitem ſacrarū largitionum dictum iri, ad quem omnia ferè in ordines eroganda referri ſolerent. quas propterea & ſacras remunerationes uocant. Conſtat autem, militares annonas & has dici, quæ ciuilibus ordinibus erogantur. nam titulus eſt de erogatione militaris annonæ: ſub quo Leonis conſtitutio, quam diximus, uniuerſis officijs, atq; ſacri Palatij miniſtris, & ſacris ſcrinijs, ceteriſq; cunctarum adminiculis dignitatium emolumenta debita erogari iubet. neq; enim (ut ex Conſtantino commemoratum eſt) alieni ſunt à puluere & labore caſtrorum. Ciuiles uero annonas cum his commune habere nihil arbitror. Quin ſic dictas ad differētiam omnium militarium. nam & omnis militiæ expertibus ad.ributę erant. Pro ſingulorum, inquit, meritis, non titulis dignitatium. unde & in heredes trāſmitti, & in extraneos tranſcribi potuerunt: ueluti & teſſeræ frumentariæ, luculentius illę quàm omnibus noſtris in conflagratione Veſeui, Dioni explicatæ) præterquam ſi quando annonæ ipſæ apud eccleſias eſſent: ut apud alios, quibus libera alienatiōe interdictum eſſet. His cum ſatis conſtet, ex fiſco reditus militijs paratos, quid Scæuola ſenſerit iurè dubitamus, cum ait conueniſſe, ut ſalarium quod ab illa perſona deberetur, emptori cederet: id quod nequaquam à Principe paratum eſſet: contrà quàm Iuſtinianus teſtetur. At mihi uidetur hic ea conſtitutione de his locutus, quæ ex caſu dicerentur: quarum nulla eſſet non publica Populi Romani, aut eius Principis. neq; excludi, quo & priuatæ corporum, aut ciuitatium militię reperirentur: de quibus nulla eſſet hæſitatio, quin liberi eſſent commercij, ſicuti cetere priuatorum res eſſe ſolent. puta ſi profeſſorum liberalium artium, aduocatorū (extra hos intelligo, qui Præfectis prætorio & urbi publicè ſtatuti ſunt) ceterorumq; quibus extra ordinem ſalarijs & mercedibus ius dici ſolet, per ciuitates & oppida eſſent corpora: quorum haud abſurde militia diceretur. nam quid aliud eſt militia, quàm communis quędam pro alienis commodis exercitatio & induſtria? Et ad huiuſcemodi cauſas reſpexiſſe uidetur Scæuola, cum ſalarij, & extraordinariarū actionū mentionē facit. Salariumq; extra ordinem peti, Papinianus quoq; ſcribit. Quod ſi ſupremi ordinis uirū Alciatū audiamus, qui collegijs & corporibus, quib. artificij & negotiationis cauſa ius coeundi lège permiſſum Calliſtratus ait, militiarū nomen inditum ex antiquis lapidū inſcriptionibus uoluit: iam parū dubitationis ſuperfuerit. Id uero & Iuſtiniani auctoritate confirmari poſſe uidetur, cum eos inceſſit qui profeſſiones, ſeu negotiationes exercerent, iudicū ad quos earū cura pertineret, iuriſdictionē declinantes. Quapropter iubet huiuſmodi hominibus nullā prærogatiuam in hac parte ſuppetere. ſed eos qui in quacumq; militia connumerantur, his iudicibus obedire compelli, ad quorum ſolicitudinem profeſſionis, ſeu negotiationis, quam propter militiam exercent, gubernatio reſpicit. in quacumq;, inquit, militia connumerantur, qua latiſſima oratione uſus,

viij. de pala. ſacr. largi.

i. de can. largiti.

x. de pala. ſacr. larg.

i. de anno. ci.

l. lxxix. de leg. ſer. i. xuij. de ſacroſ. eccle. ul. de uen. re. ci. lui. de acti. emp. 3.

No. liij. ſ.

i. de uar. et extraord. co.

i. de teſta. mili. 2.

vij. mand.

v. de iure immu. pen. ult. de iuriſd. om. iud.

one usus, & publicas militias, & alias comprehendisse, nullasq; exclusisse uideri potest. Eam certe constitutionem in omnibus omnino negotiatoribus nostri passim exaudiunt. Illud constat, omnes negotiationes, quę tamquam maiorũ militiarum appendices exercerentur, saltem contineri. ut ad Comitem sacrarum largitionum spectant Gynæciarij, Lintearij, & ceteri qui constitutione numerantur. ut etiam Bastagiorum militia dicta est, eiusdem comitis accessio. ut Cellariorum, Mensorum, Lampadariorum, ceterorumq; qui sacris scrinijs deputati dicuntur in militantiũ notitia constitutioni Theodosij & Valentiniani subiecta. Et hæc sunt cunctarum adminicula dignitatiũ Leoni Augusto. Edictum enim, quo præter argenti distractores, armorumq; exstructionem professos, militia negotiatores arcentur, nõ solum ab ipso Iustiniano, sed iam inde ante Zenonem principē: in causa est, quo minus negotiatores rectas (ut ita dixerim) & germanas illas militias exercentes intelligam, iussos professionis suæ iudicibus respondere. Aut certè quocũq; modo professores, negotiatoresq; intelligamus (siue illi militias quas possent, siue ministeria & artificia exercerent) illas etiam constat militias appellatas. Sed & nihil prohibet, omnibus militijs principum liberalitate reditus fuisse ordinarios. fuisse tamen & extraria quędam emolumenta, quę militiæ occasione corraderentur: sicuti de aduocatorum publice statutorum militia legimus, quibus ex liberalitate stipendia, & ex clientelis honoraria redderentur. Hoc & Constantini & Gordiani, et aliorum Principum & iurisconsultorum auctoritate probatur. Illud Theodosij & Valentiniani uerbis innui uidetur, cum quidquid animi largitate, & principali magnificentia præstiterant, togatis per orientem eminentissimæ præfecturæ pręstitum esse uolunt, & patronis causarum Vrbicariæ præfecturæ. cumq; aduocatis concedũt, quidquid ex huiuscemodi professione, uel ipsius occasione quæsierint, posse ueluti castrense peculium, ad exemplum militũ uindicari. nam ex professione ad exemplum militũ ordinaria & stata stipendia interpretari possumus, quæ statim ex ipsa aduocationis militia procedunt. ipsius autem occasione, remotius ex clientelarum honorarijs redacta, uti & armatis militibus ex præmijs & donatiuis. Sed & si quis negauerit, à Principibus, aut ab ærario, patronis causarum quicquam erogari solere, non contendo. neq; enim (præter supradicta, & quæ de fisci aduocatis) legisse memini: quemadmodum nec de professoribus & medicis, quibus mercedes & salaria reddi Constantinus iubet. quamquam archiatris, & annonaria commoda ex populi commodis ministrari solere, & à sanis eos oblata recipere potuisse legimus. Neq; tamen hæc quæ de maiorum gentium causarum patronis, deq; archiatris, atq; ad sacrum Palatium pertinentibus dixi, magnopere ad Scæuolæ responsum facere arbitror. nam is liberum & absolutum eius militiæ commercium significare uidetur. Magis est autem, ut id ad aliorum locorum patronos, professores, artifices, ceterosq;, quorum suprà mentionem habui, referamus. Quod si placet & ad omnem, quæ modo in alium transferri (quibuscumq; id tandem rationibus) possit, militiam referre: Laterculensibus quoq;, & nonnullis alijs palatinis pro codicillis Præsidum, præter eas, quas diximus, annonas, & emolumenta quædam præstanda fuisse apparet: nec tamen ea ipsa, & si qua similia, à Principis liberalitate aliena dici potuisse: cum & ex sacra no-

xiij. de muri. leg. viij. eo. tit. ult. de diuer. offi. xv. de ero. mi. an. i. negoti. ne. mil. i. de princ. agen. in re. xij. de cohortal.

iij. v. de postul. i. de uari. co. v. de aduo. di. iudi.

iiij. eo. tit.

vi. de profes. et medi. ix. eo. tit.

i. ij. C. de offi. præf. præt. No. viij. xxiiij. seqq.

titia, & regia iussione procederent. ut simul uerũ esse potuerit, & à quodam alio debitum fuisse, et à Principe ipso, eiusq; liberalitate idẽ prouenięs. Eò usq; tamen nonnulli procedũt, ut & rerum quantitatem in negotiationẽ deductarum militiam esse existiment. quod si fateremur, iã nihil difficultatis esset uendi militiam, id est negotiationem posse: ut tabernam, uel mẽsam & legari, & subsignari posse dubiũ nõ est. Sed ea interpretatio mihi nõ probatur. nulla enim (quod equidem sciã) auctoritate fulta est. neq; illis laudata de pignoribus cõstitutio id confirmat. Sed ut quod potissimũ de alienatione tractabamus, absoluã: diuidendas esse reor militias ab earũ emolumẽtis. Militias ipsas si quæ priuatim sodalitijs, aut corporibus, aut municipiorũ ordinibus constarent, alienari & pignori subici potuisse: quod tamẽ per eorũ leges & instituta licuisset: quæ in his ex lege Solonis custodięda & Caius probat, & non obscure Iustinianus quoq;, pro tenore cõmunis militantiũ placiti. Palatinas quoq; ex casu secundũ ea quę suprà tractauimus, potuisse. At emolumẽta, partim ipsarũ uicẽ militiarũ sustinuisse, atq; earum fuisse loco, ut quæ defuncti loco subrogatus impenderet: partim anniuersaria, & subinde iterãda. atq; hęc omnia & uẽdi, & supponi, et in creditores transferri potuisse. sed et ad heredes transmitti, ut et Zenonis, et plerisq; alijs constitutionib. testatũ est. Quin etiã & in exsecutionẽ iudicati quoq; capi, ut de stipendijs rescriptũ est. cũ quibus nostri cõfundunt & cõmoda præmiorũ, quæ propter coronas sacras pręstantur, Papiniano scribente, posse eis condẽnato interdici, pecuniãq; in causam iudicati capi. Quo loco athletarum præmia rectius intelligenda sunt, qui (ut Vlpianus ait) sacris certaminibus coronantur. Horũ autẽ certamina nõ solum quattuor Græciæ notissimis locis, sed & Romæ tũ alijs, tum Alexandro Augusto auctore celebrabantur. Notaq; sunt Hieronicarũ præmia ex Vitruuio, quod publice (ut ait) cũ palma & corona ferrent laudes: & cũ reuerterẽtur in suas ciuitates quadrigis inueherẽtur, atq; è republica perpetua uita cõstitutis uectigalibus fruerẽtur. Apud Romanos quoq; & præmia & cõmoda consequi, præter munerũ excusationẽ apud iuris auctores tractatã, solere eos, & ex Papiniano constat, & ex Plinio: cuius hæc uerba sunt, cum de coronis agit lib. XXI. Semper tamen auctoritas uel ludicro quæsitarum fuit. nãq; ad certamina in circũ per ludos & ipsi descendebant, & seruos suos quoq; mittebant. inde illa Duodecim tabularum lex, Qui coronam parit ipse, pecuniã'ue eius, uirtutis ergò arguitur. Quã serui equi'ue meruissent, pecuniã partam lege dici nemo dubitauit. quo loco Circensium ludorum mentione facta, eò pertinere significatur, quod Vlpianus scribit de athletis & agitatoribus, & qui aquam equis spargunt, ceterisq; qui certaminibus sacris deseruiunt. quodq; Arcadius, cum de mastigophoris, qui agonothetas in certaminibus comitantur. Proinde cum à stipendijs commoda hæc separentur, à ueritate alienum est, non posse ea ex iudicato præterquam in subsidium capi. quamquam præmiorum spem, quæ pro coronis athletis pensitanda sunt, priuatim pignerari non posse Alexander cõstituit, ideoq; nec in generalem obligationem cedere. Nihil enim hoc ad excusationem iudicati repellandam. nam priuata, inquit, pactione pignerare, minime admittendum est. iurisdictionem certe non excludit. Quapropter nec cum militiarum nostrarum commodis athletarũ, aurigatorum'ue præmia commune aliquid habent: quæ diximus & hypothecæ dari potuisse, & in causam quoq; iudicati capi. Quod quatenus publicas, quas diximus,

xxxiiij. de pign. lxxix. de leg. sec. 17. ult. de pigno.

ult. de colle. & corp. ult. de pig.

xi de prox. sacr. scri. v. qui mili. non poss. xxx. de inoffi. te. ult. de pign.

iiij. de exec. rei iud.

xl. de re iud.

vi. de excu. tu. 5.

i. de athl.

xl. de re iudi.

iiij. de his qui no. infa.

xviij. de mu. & ho. 9.

v. quæ res pi. ob. poss.

diximus, militias reſpicit, ad ſimilitudinē armatæ militiæ intelligendū puto, ſi alījs rationibus (ut principes aiunt) iudicatum exerceri non poſſit. Sed & hoc ad ea quę durante militia erogātur, redigendum eſt. neq; in ueteranis & emeritis locum habet, quorum propriè ſunt commoda: merentium uero ſtipendia. Suetonius in Nerone: Atq; ita iam exhauſtus & egens, ut ſtipendia quoq; militum, & commoda ueteranorum protrahi et differri neceſſe eſſet. Itē in Caligula, Ceterorū increpita cupiditate, cōmoda emeritæ militiæ ad ſexcētorū milliū ſummā recidit. Vnde & quod Gordianus ait, Cōmoda primipilatus poſt adminiſtrationē incipere deberi, poſt adminiſtrationem finitā magis eſt ut intelligatur, ſiue is primipilatus ſit centuriatæ caſtrenſisq; militiæ notę ſignificationis, ſiue ciuilis adminiſtrationis, ut Principū cōſtitutiones ſignificare uidenť, quod Alciatus diſputat. ſic et pecuniam ex ratione Primipili commodorū apud Papinianum accipio. Quod igitur de ſtipendījs uetitum eſt, non de cōmodis, idem eſſe arbitror. nam & maior eſt ipſorū militātium, quàm ueteranorū fauoris ratio: ac publicæ utilitatis propius intereſt ſtipendia non exhauriri, ne interpelleť miles ab opera nauāda eo tempore, quo corpus (ut ait Liuius) addictum atq; oblatū, ſiue legi mauis obęratum reipub. eſſet. Quo nomine ſub finem quarti libri docet, à gratulabūda plebe hilarè acceptum, quod Senatus decreuit, ut ſtipendium miles de publico acciperet: cum ante id tēpus de ſuo quiſq; functus eo munere eſſet. Quibus rationibus eandem diſtinctionem & inermis militiæ cōmodorum ac ſtipēdiorum in exſecutione iudicati adhibendam eſſe non negauerim. Quod autem ſeptimumdecimum annum his militījs quarum Scæuola meminit idoneum arbitraris, armatarum exemplo, ſic interpretatus quod ætatē ipſe quadam his iuſtā exigi ſignificat: quodq; Vlpianus id ius minoris quoq; filījfamilias perſonæ coherere: ſubſiſto. neq; enim mihi omnimodo uidētur hæ ad armatarum ſpeciem redigendæ: etſi in pleriſq; cōueniant. ut ex prædictis colligi poteſt. unde & ab utriſq; ſerui prohibētur: ut eleganter ex Marciano, itemq; ex Vlpiano collegiſti. quod & duplicata conſtitutione Iuſtinianus cauit. Plus autē aliquanto prudentiæ quàm in armatis militibus (quorum propria ſimplicitas eſt, Antonino teſte) in ciuilibus exigitur. unde nec minoribus uigintiquinq; annis honores deferri ſolent, ſi nihil proprie, ut Vlpianus ait, in patria ſeruatur. cū tamen armatæ militiæ ſcias et impuberes nomen dare ſolitos, & tribunos quoq; militū factos. quo caſu & teſtamenta per antiquas leges condiderunt. quamquam hoc Iuſtinianus princeps abrogauit: cui ſuis temporibus indignum uiſum eſt, ut poſſent ſapientium hominum iura pertractare. Liuius quoq; libro ſeptimo ſecūdi belli Punici ſcribit, ex ījs qui in principio eius belli ſedecim annos nati fuerant, neq; militauerant, omnes ærarios factos. quod eiuſmodi ætatis non iuſtam excuſationem fuiſſe ſignificat. Mihi minime abſurdum eſſet, ſi quis diceret, Principis quidem uoluntatem in his, ueluti & in ſupremis honoribus deferendis, dominatam. minores enim ſcimus & Prætores & Conſules factos. Dein militias cum adminiſtratione coniunctas, haud temere ante iuſtam ætatem delatas. quæ uero adminiſtrationē non haberent, cuicūq; armatæ militiæ capaci cōpetere potuiſſe: ſodalitīj ſtatutis, ac municipiorū legib. illæſis: atq; his ꝗq; quæ ſpecialiter iure cōpręhēſa ſunt, ut eſt de poſtulādo edictū. Feuda poſtremò, quę nō minus barbaro quàm inepto, et ſibi parū cōſtāti, ac uix meo iudicio legi digno uolumine continentur, militias fuiſſe (quod Gregorius Ha-

iiii. de exe. rei iud.

i. de primip.

v. vij. xiij. de cohortal.

xxiij. de adi. leg.

c. de leg. ter. pen.

ij. de min. 6.

xvi. C. de teſta. mil.

xi. de re mil.

xi. de leg. ter.

13. vi. vij. qui mil. non poſ.

i. C. de iuris et fa. igno. viij. de mu. & ho.

ij. de uac. mu.

ul. C. de teſt. mil.

lvij. de re iud.

xij. de iudi.

ul. de coll. & corp. ij. de uac. mun. i. de poſtul. 3.

Ioander doctissimus ille, optimeq; de legum studiosis meritus existimauit) his quæ dicta sunt non conuenire: ac propterea mihi quoq; non probari, uides. Miratum autē me fateor, cur Zasius, & ipse de legum sciētia bene meritus, cum ad Pomponiū scribens censuerit Feuda ex antiquis clientelis dependere (quod aliquāto prius & Budæus tradiderat: is à quo recentiores nostri & modū legitimæ interpretationis, & pleraq; utilia, quibus ueluti proprijs gloriam interim adsecuti sunt, habuerunt) deinde Feudorum compendium exorsus, Haloādri auctoritatem ad suam opinionem commendandā traxerit. Sed & eōdem pertinere ait, quod scribit Viglius. fuisse tyrones qui publicis stipendijs ad militarem disciplinam instituerētur, ac demum in numeros referrentur. unde & Feudorum consuetudinem originem sumpsisse arbitratur. Quid enim hæc ad Zasij clientelas? Neq; equidem illas multum ad Feuda cōtulisse crediderim: qui eas legisse non memini uicis, aut concili abulis, aut latifundijs oppignerari solere. Sed et patronos clientes ipsi sibi adoptabant: quod Feudis constituendis parum cōgruit. Viglius aliquanto ad scopum proximius: qui ad armatos milites hæc rettulit. Non tamen ego ad suos, qui uel ad numeros instituerentur, uel in numeris exercerentur. Hi enim (ut ait Leo) qui à repub. armanē, & aluntur, solis debent utilitatib. publicis occupari, nec agrorū cultui, aut alijs quæstuarijs, sed ꝓpriæ munijs insudare militiæ: sed frequētes in numero suo esse, ut armorū cottidiano exercitio se præparent. Nisi uero dixerimus credi posse, & illis qui sic exercerentur prædia interdum adsignata, per alios interim colenda. nam & agrū militibus adsignatum, apud Vlpianum legimus. quæ uox stipendia facientes ipsos, & in numeris constitutos denotat. Sed quid si de ueteranorum præmijs, agrisq; in hōc adsignatis intelligas, ut Paulus scribit? ut milites qui è uestigio mittendi essent, Vlpiano significentur? aut etiam missi, ut & plerumq; adsolent? Quid si Limitaneos milites propius ad rem nostram? Sola, inquit Lampridius in Alexandro, quæ de hostibus capta sunt, limitaneis ducibus, & militibus donauit, ita ut eorum essent, si hæredes eorum militarent: nec umquam ad priuatos pertinerent: dicens attentius eos militaturos, si etiam sua rura defenderent. Nā hæ qualitates, ut, hæredes si militauerint, trāseant, nec ad priuatos pertineant, appositè ad Feudorum naturam faciunt. Limitaneos uero agros ad milites pertinere, ab ipsisq; curari pro suo cōpendio, atq; arari consueuisse, Principes nostri testantur. Quin & castellanos tantū milites, quibus adscripta essent castellorū quæ in limitibus essent territoria, possidere posse. & de quibus iudicauit antiquitas: nec præterea quemquam priuatæ condicionis. Vnde uerba illa De Quibus Iudicauit Antiquitas, nōne & clamare uidentur, consuetudine id sancitum? Atq; hæc plurimum hanc sententiam adiuuarēt, si iurisdictionem quoq; militibus adtributam legeremus. cuius in quempiam translationem Romano iuri refragari contendūt, qui eo iure negant eas consuetudines ortas. Addunt & personarū quoq; & rerum seruitutes ijs contineri: ac propterea populo Romano si cognitæ fuissent, etiam odio habendas fuisse. Quasi uero & rerum & personarum seruitutes item Romano iure non constent: aut iurisdictionis etiam potestatisq; translatio, iam inde à lege Regia, non quidem in singulos priuatos, sed qui iam et personam publicā induant. unde et nec præterea, inquiunt, in quemquam priuatæ condicionis. Ac si castellorum territoria quæ ab his possideri, quibus adscripta sunt, Augusti cōstituerunt, & ad iurisdictionē referamus,

ij. de ori. iur.

xv. de re mili.

xv. de rei uindi. xvij. xxxiiij. de testa. mi xi. de euict. xxxviij. de testa. mil. v. C. co.

ul. de fund l. mi. ij de offi. præf. præt. iiij. de offi. mil iud. ij. de fund. limi.

cxxxvi. de reg. iur. aliàs clxxvi. iiij. de iusti. & iur. iiii. de sta. ho. i. de serui. i. de consti. prin- ci. ii. de fund. limi.

ex eo

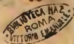
ex eo quod territorij uerbo eam constare nostri ex Pomponio credũt: quid ultra iam & de iurisdictione dubitandum erit? Quamquam enim à terrendis hostibus dictum territorium & Iulius Frontinus, & Agennius Vrbicus uelint, Varro autem ex eo quod maxime teratur: quin tamen per magistratus ea fieri potissime ac frequentius solerent, nihil contradicunt. Itaq; iuriscõsulti expositionem, cui nihil alij refragantur, in uoce quæ ad ius ciuile pertinet, credimus legislatores in constitutione secutos. Porro cum à populo Romano legamus & regna quæ ex hostibus capta sunt, Masinissæ & Eumeni, & plerisq; tradita: regesq;, & tetrarchas à Principibus constitutos Herodem, Philippum, Agrippam, & alios: quid mirum si per imperij eius inclinationem & incommoda, si per militum insolentiam & audaciam, si per Principum indulgentias & conniuentiam, prædictorum exempla, & consuetudines eiusmodi in rempub. irrepsisse existimemus? quæ & clientelarum & libertinorum obsequijs, & patronorum imagine adoleuerint? Quibus ex causis uerisimile uidetur, non ex singulis quidem, at ex plerisque, uel certe ex uniuersis, id quod quærebamus, inueniri. Vale. Florentiæ, III. Calendas Decembreis. cxxxix. de uer. si.

M.D.XLII.

FINIS.

IACOBVS TAVRELLVS de[illegible]

Lælius hic'ne, an Delius est: qu[illegible] bene iura
Clara facit, tenebris eruta Cimmerijs?
Delius est certè uates. quin Lælius ipse:
Agnomen sed cui iure datum est, sapiens.
Lector ades, lucemq; nouam cum uideris, ora,
Talia ut illustret plurima, dent superi.



Ex Perusini gymnasij cathedra.

SERIES CHARTARVM.

aa a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y.

Omnes terniones, præter y quaternionem.

ANNO Salutis M.D.XLIIII. Mense Augusto.

